

Lib. xx
Cod. Bolb. 902.
Regnis 4732.
6.

DECA TERTIA TITI UVI INCIPIT

LIBER
LIBER XXI
LIBER XXII
LIBER XXII
LIBER XXIII
LIBER XXIIII
LIBER XXV
LIBER XXVI
LIBER XXVII
LIBER XXVIII
+ XXVIIII LIB. XXX

In parte operis mei licet mihi p̄fari. quod in principio summe totius. p̄fessi plerique sunt rerū scriptores, Bellū maxime omnium memorabile que unquā gesta sint, me scripturū. quod hannibale duce carthaginenses cum populo r̄. gessere. Nam neque ualidiores opibus ulle inter se ciuitates gentes que contulerunt arma. neque his ipsis tantum unquā uirium aut roboris fuit, et haud ignotas belli artes inter sese. sed exp̄tas primo punico conserebant bello. Eadeo uaria fortuna belli anceps que mars fuit. ut p̄pius periculū fuerit qui uicerunt. odiis etiam prope maioribus certarū quā uiribus. romanis indignantibus quod uictoribus uicti ultro inferrent arma, poenis q̄d sup̄be auare que crederent imperitatū uictis esse. Fama ē. etiam hannibalē annorum ferme nouē pueriliter blandientē patri halmicari. ut duceretur in hispaniam. cum p̄fecto africo bello exercitū eo traiecturus sacrificaret altaribus admotum. tactis sacris iure iurando adactum se cum primū posset. hostem fore p̄r. angebant ingentis spiritus uirum. sicilia sardinia que amisse. nam et siciliā nimis celeri desperatione rerum concessam. et sardiniā inter motum africe fraude romanorū, stipendio eciam insup̄ inposito inter ceptam, his anxius curis. ita se africo bello quod fuit subrecentē romanā pacem p̄ quinque annos. ita deinde nouem annis in ispania. augendo punico imperio gessit. ut appareret maius eum quam quod gereret agitare in animo bellum, Et si diucius uixisset. halmilcare duce poenos arma italie inlaturos fuisse. qui hannibalis ductu intulerunt, mors hamilcaris p̄ oppostuna et puericia hannibal. distulerunt bellum, medius hasdrubal int̄ patrem ac filium. octo ferme annos imperiū optinuit, fore a ætatis uti ferunt primo hamilcari conciliatus, gener inde obaliam indolem profecto animi adscitus. et quia gener erat. factionis barchine opibus que apud milites. plebem que plus quā modice erant. haud sane uoluntate principū in imperio positus, his plura consilio quam ui gerens. hospiciis magis reculorū conciliandis que p̄ amicitiam principū nouis gentibus quam bello aut armis. rem cartaginiensem auxit. ceterum nihilo ei pax tutior fuit, barbarus eum q̄dam quidam palam obiram interfecit ab eo domini obtruncati. comprensus que ab circūstantibus haud alio quam si euasisset uultu tormentis quoque cum laceraret eo fuit habitu oris ut superante laeticia dolores. ridentis etiam speciem prebuerit. cum hoc hasdrubal. quia mire astis insollicitandis gentibus imperio que suo iungendis fuerat. foedus renouauerat p̄r. ut finis utriusque imperii esset amnis hiberus, saguntinis que

imperuesset Aarius

BIBLIOTHECA REGIA
S731.

medius inter imperia duorū populorum
libertas seruaretur, in has drubalis locum
haud dubia res fuit. quin prerogatiuā
militarē qua extemplo iuuenis hanni
bal in pretorium delatus. imperatorque
ingenti omnium clamore. atque ad sensu
appellatus erat. fauor plebis sequebatur,
hunc uix dum puberē has drubal litteris
ad se accersserat. acta que res eciam in sena
tu fuerat barchinis nitentibus. ut ad sues
ceret milicie hannibal atque in paternas
succederet opes. hanno alterius factionis p̄
ceps. Et accum postulare uidetur inquit
hasdrubal. & ego tamen non censeo. quod
petit tribuendū, cum admiratione tā an
cipitis sententie in se omnis conuertisset.
florem etatis inquit hasdrubal. quem ip
se patri hannibalis fruendum prebuit
iusto iure eum a filio repetit censet. nos
tamen minime decet. iuuentutē nostram
pro militari rudimento. ad sue facere libi
dini pretorium. an hoc timemus. ne hamil
caris filius nimis sero imperia in modica. &
regni paterni spem uideat. & cuius regis
genero. hereditarii sint relicti exercitus
nostri. eius filio parum mature seruiam.
Ego istum iuuenem domi tenendū sub le
gibus. sub magistratibus docendū. uiuere
aequo iure. cum ceteris censeo, nequando
que paruus hic ignis incendium ingeni
exsuscitet. pauci ac ferme optimus quisque
hannoni ad sentiebantur. sed ut plerum que
fit. maior pars meliorē uicit. missus han
nibal in ispaniam. primo statim aduentu.
omnem exercitum in se conuertit, hamil
carem iuuenē redditum sibi. ueteres mi
lites credere: eundem uigorē in uultu uī
que in oculis. habitum oris liniamenta

que intueri, dein breui effecit. ut pater in se
minimum monumentū ad fauorem conci
liandum esset, numquā ingenium idem
ad res diuersissimas parendo atque impe
rando habilius fuit, itaque haud facile
discerneres. utrum imperatori. an exerci
tui carior esset, neque hasdrubal alium
quemquā p̄ficere malle. ubi quid fortiter
ac strenue agendum esset, neque milites
alio duce plus confidere. aut audere, pluri
mū audacie ad pericula capessenda. pluri
mum consilii inter ipsa pericula erat, nul
lo labore. aut corpus fatigari. aut animus
uinci poterat, caloris ac frigoris patientia
par cibi potionisque. desiderio naturali n̄
uoluntate modus finitus. uigiliarū som
nique. nec die nec nocte discriminata tem
pora, id quod gerendis rebus sup̄ esset. qui
eti datum, ea neque mollis trato. neque
silentio accersita. multi saepe militari sa
gulo opertum. humi iacentē inter custo
dias. stacionesque militū conspexerunt, ues
titu nihil inter aequales excellens. arma
atque equi conspiciebantur, equitū peditū
que. idem longe primus erat. princeps in p̄
lium ibat ultimus conserto proelio excede
bat, has tantas uiri uirtutes. ingentia ui
tia aequabant: inhumana crudelitas. per
fidia plus quā punica. nihil ueri. nihil san
cti. nullus dm̄ metus. nullū ius iurandū
nulla religio; cum hac indole uirtutum
atque uitiorum. triennio sub has drubalē
imperatore meruit. nulla re que agenda
uidenda que magno futuro duci esset pre
ter missa, ceterum ex quo die dux est de
claratus. uelut italia ei prouincia de
creta. bellumq; romanum mandatum esset.
nihil prolatandum ratus. ne se quoque

ut patrem hamilcarem deinde hasdrubalem
cunctantē casus aliquis opprimeret saguntinis inferre bellum statuit, quibus oppugnandis quia haud dubie romana arma moueba
ntur. in olcadum prius fines ultra hiberum
ea gens in parte magis quam inditionem car
thaginiensium erat induxit exercitum, ut
non petisse saguntinos sed rerum serie finiti
mis, domitis gentibus [illegible] tractus ad id
bellum uideri posset, cartaitam urbem o
pulentam caput gentis eius expugnat. diri
pitque. quo metu pculsae minores ciuita
tes. stipendio inposito imperio accepere, uic
tor exercitus. opulentusque praeda. casta
ginem nouam in hiberna est deductus, ibi
large parciendo praedam. stipendioque
praeterito cum fide exoluendo. cunctis ci
uium sociorumque animis in se firmatis;
uere primo in uaccaeos promotū bellum
hermandica & arbocala castaeorum urbes ui
captae, arbocala & uirtute. & multitudine
oppidanorū. diu defensa. ab hermandica p
fugi. exulibus olcadum. priore aestate do
mite gentis. cum se iunxissent. concitant
carpetanos. adortique hannibalem regres
sum ex uaccaeis. haud procul tago flumi
ne. agmen graue praeda. turbauere; han
nibal proelio abstinuit. castrisque super
ripam positis. cum prima quies silentium
que ab hostibus fuit. amnē uado traiecit. ual
loque ita producto. ut locum ad transgredi
endum hostes haberent. inuadere eos tra
nseuntes statuit; equitib' precepit. ut cum
ingressos aquam uiderent. adorirentur
peditum agmen; in ripa elephantos. xl
autem erant. disponit; carpentanorū cū
ad pendicibus orcadum uaccaeorum que.
centum milia fuere; inuicta acies. siae

quo dimicaretur campo; itaque & ingenio fe
roces. & multitudine freti. & quod metu ces
sisse credebant hostem. id morari uictoriā
rati. quod inter esset amnis clamore subla
to. passim sine ullius imperio. qua cuique
pximum est in amnem ruunt; & ex paste al
tera ripe. uis ingens equitū in flumen in
missa. medioque alueo haud qua quā pari
cestamine concursum; quippe ubi pedes insta
bilis. ac uix uado fidens. uel abinermi equi
te equo temere acto. peruerti posset; eques
corpore armisque liber. equo uel per medios
gurgites stabili. comminus eminusque rem ge
reret. pars magna flumine absumpta. quidā
uesticoso amne delati in hostis. ab elephantis ob
triti sunt; postremi quibus regressus in suam
ripam tutior fuit. ex uaria trepidacione cum
in unum colligerentur. prius quā tanto pauo
re reciperent animos. hannibal agmine qua
drato amnē ingressus. fugam ex ripa fecit. uas
tatisque agris. intra paucos dies carpetanos quo
que in deditionem accepit; & iam omnia trans
hiberum. praeter saguntinos. carthaginiensiū
erant; cum saguntinis bellum nondum erat
ceterum iam belli causa. cestamina cum fi
nitimis serebantur; maxime turdetanis. qui
bus cum adesset idem qui litis erat sator. nec
cestamen iuris sed uim queri appareret. lega
ti a saguntinis romam missi. auxilium ad bellū.
iam haud dubie imminens orantes; cōs tunc
romae erant p̄ cornelius scipio & titus semp
nius longus. qui cum legatis in senatū intro
ductis. dere p̄ rettulissent. placuisset que mit
ti legatos in hispaniā. ad res sociorum inspicien
das. quibus si uideretur digna causa. & han
nibali denuntiarent. ut ab saguntinis socus
p̄ r̄ abstineret. & castaginē in africā traicerent.
ac sociorum p̄ r̄ querimonias deferrent; hac le

Pedes.

Saguntini contra hannibalē romanorum orant auxilium.

gecione decreta. nec dum missa. omniū spe
celerius. saguntū oppugnari allatum est;
tunc relata deintegro res ad senatum. & alii
prouintias consulibus hispaniam. atque afri
cam decernentes. terra mari que rem geren
dam censebant; alii totum in hispaniam han
nibalem que intenderant bellum; erant q̄
non temere mouendam rem tantam. expec
tandos que ex hispania legatos censerent; hac
sentencia que tutissima uidebatur uicit.
legati que eo maturius missi. p̄ ualerius flac
cus. & quintus fabius pamphilus. saguntū
ad hannibalem. atque inde castaginem si non
absisteretur bello. adducem ipsum in poenā
foederis rupti deposcendum. dum ea roma
ni parant consultant que. iam saguntū sum
ma ui oppugnabatur; Ciuitas ea longe opulen
tissima. ultra hiberum fuit sita. passus mil
le ferme a mari; oriundi a sagunto insula di
cuntur. mixtique etiam ab ardea rutulorum
quidam generis; ceterum in tantas breui cre
uerant opes. seu maritimis seu trerestibus fru
ctibus. seu multitudinis incremento. seu dis
cipline sanctitate. qua fidem socialem usque
ad pernicie suam coluerunt; hannibal infesto
exercitu ingressus finis. peruastatis passim a
gris. urbem tripertito adgreditur; angulus
muri erat in planiorē patentiorem que quam
cetera. circa uallem uergens. aduersus eum
uineas agere instituit. p̄quas aries moenibus
admoueri posset; sed ut locus procul muros sa
tis aequus agendis uineis fuit. ita haud quam
quam prospere. post quam ad effectū operis
uentum est. coeptis succedebat. & turris ingens
imminebat. & murus ut in supecto loco supra ce
terae modum altitudinis. emunitus erat; & iu
uentus delecta ubi plurimū periculi ac timoris
ostendebatur. ibi ui maiore obsistebant; ac pri

mo missilibus submouere hostem. nec quic
quam satis tutū munientibus pati. deinde
iam non pro moenibus modo adque turri te
la micare. sed ad erumpendum etiam insta
ciones. opera que hostium animus erat. quib
tu multuariis cestaminibus. haud ferme plu
res saguntini cadebant. quam poeni; ut uero
hannibal ipse dum murū incaucius subiit.
aduersus femur tragula grauiter ictus ce
cidit. tanta circa fuga ac trepidatio fuit. ut
non multū abesset quin opera ac uineae
desererentur; obsidio deinde p̄ paucos dies ma
gis quam oppugnatio fuit. dum uulnus ducis cu
raretur. per quod tempus ut quies cestaminū
erat. ita ab apparatu operum ac munitionum
nihil cessatum; itaque acrius deintegro coostū
est bellum. pluribus que partibus uix accipien
tibus quibus dam opera locis. uinae. coeptae agi.
admoueri que aries; abundabat multitudine ho
minū poenus. ad c k milia habuisse in armis satis
creditur; oppidani ad omnia tuenda. atque obeunda
multi fariam distineri coepti sunt; non sufficieba
nt. itaque iam feriebantur arietibus muri. quas
sate que multae partes erant. una continentibus
ruinis. nudauerāt urbem; tris deinceps turres
quantum que inter eas muri erat. cum fragore
ingenti prociderunt. captum oppidum ea ruina
crediderant poeni. qua uelut si pariter utros
que muros texisset. ita utrimque in pugnam
procursum est. nihil tumultuariae pugne simi
le erat. quales in oppugnationibus urbium p̄oc
casione partis alterius consciri solent. sed iustae
acies. uelut patenti campo inter ruinas muri. tec
ta que urbis. modico distancia inter uallo consti
terant. hinc spes. hinc desperacio animos irritat;
poeno cepisse iam se urbem. si paulum adnitatur
credentes. saguntinis pro nudata moenibus pa
tria corpora opponentibus. nec ullo pedem refe

renti b. ne in relictum a se locum hostem inmitte-
rent; itaque quo acrius & confestim magis utrim-
que pugnabantur. eo plures uulnerabantur. nul-
lo inter arma corporaque uano intercidente
telo phalarica erant saguntinis. missile telum has-
tili ab ligneo & cetero tereti praeter quam ad ex-
tremum unde ferrum extabat. id sicut in pilo qua-
dratum. stuppa circumligabant. liniebantur que
pice. ferrum autem tres longum habebat pedes.
ut cum armis transfigere corpus posset. sed id ma-
xime etiam si hesisset inscitio. nec penetrasset in
corpus. pauorem faciebat. quod cum medium ac-
censum mitteretur. conceptumque ipso motu. mul-
to maiorem ignem ferret. arma omitti cogebat.
nudumque militem ad insequentes istius prebebat;
cum diu anceps fuisset cestamen. & saguntinis quia
praeter spem resisterent creuisset animi. poenus
quia non uicisset prouicto esset. clamore repente
oppidani tollunt. hostemque in ruinas muri expel-
luntur. inde inpeditum trepidantemque extu-
bant. postremo fusum fugatumque. in castra re-
digunt; interim ab roma legatos uenisse nuncia-
tum est, quibus obuiam ad mare missi ab hanni-
bale. qui dicerent. nec tuto eos adituros. inter
tot tam effrenatarum gentium arma. nec han-
nibali in tanto discrimine rerum. opere esse. lega-
tiones audire, apparebat non admissos. protinus casti-
ginene ituros, litteras igitur nunciosque ad prin-
cipes factionis barchine praemittit. ut prepara-
rent suorum animos. ne quid pars altera gra-
tificari pro romanis posset, itaque praeterquam.
quod admissi. auditi que non sunt. ea quoque
uana atque irrita legatio fuit. hanno unus
aduersum senatum causam foederis. magno
silentio propter auctoritatem suam. cum ad sensu
audientium egit. per eos foederum arbitros ac
testis hannonis suadentis senatum optestans.
ne romanum cum saguntino suscitarent bellum

Accipe-
ret.

PNA-
LAR.
N

Oratio
hannonis.

monuisse. predixisse se. ne hamilcaris progeniem
ad exercitum mitterent. non manes. non stir-
pem eius conquiescere uiri. nec umquam do-
nec sanguinis nominisque barchini. quisquam
sup sit. quietura romana foedera. iuuenem
flagrantem cupidinem regni. uiamque u-
nam ad id cernentem. si ex bellis bella seren-
do. succinctus armis legionibusque uiuat.
uelut materiam igni praebentes. ad exerci-
tus misistis. aluistis; ergo hoc incendium quo
nunc ardetis. saguntum uestri circumsident
exercitus. unde arcentur foedere. mox castagi-
ne circumsidebunt romanae legiones. ducibus
hisdem diis. per quos priore bello rupta foedera
sunt ulti, utrum hostem. an uos. an fortunam
utriusque populi ignoratis. legatos absocius.
& prosocius uenientes. bonus imperator uester
in castra non admisit. ius gentium sustulit. hi
tamen unde ne hostium quidem legati arcentur.
pulsi ad uos uenerunt. res ex foedere repetunt.
plubica fraus absit. auctorem culpe. & reum
criminis deposcunt. quo lenius agunt. segnius
incipiunt. eo cum coeperint uereor ne per seueran-
tius seuiant. & legatis insulam. sericemque ante
oculos proponite. que terra marique. per quatu-
or & uiginti annos passi sitis. nec puer hic
dux erat. sed pater ipse hamilcar mars alter
ut isti uolunt. sed tarento idest italia. non abs-
tinueramus ex foedere. sicut nunc saguntii
non abstinemus. uicerunt ergo dii hominesque
& id quo uerbis ambigebantur uter populus
foedus rupisset. euentus belli uelut aequus
iudex unde ius stabat ei uictoriam dedit. car-
thagini nunc hannibal uineas. turresque ad-
mouet. castaginis moenia quatit ariete, sa-
gunti ruinae. falsus utinam uates sim. nostris
capitibus incident. susceptumque cum sagun-
tinis bellum habendum cum romanis est

Dedemus ergo hannibalem. dicē aliquis. seu meam leuem
esse meo auctoritatem propter paternas inimicitias. sed
& hamilcarem eo perisse letatissim. qđ sicille uuerā.
bellum iam haberemus cum romanis. & hunc uuenē
tamquam furiā. facemque huius belli. odio ac detestor.
nec dedendum solum adpiaculum rupti foederis. Cata
sed sinemo deposcit. dēdendum inultum as ma pulti
ris terrarumque oras. ablegandum q̄ eo unde nec
ad nos nomen fama que eius accedere. neque ille
sollicitare quiete ciuitatis statim possit. ego ita
censeo; legatos extimplo romam mittendos. qui
senatui satis faciant. alios qui hannibali nuciare
nt. ut exercitum a sagunto abducat. ipsumque
hannibalem exfetiales romanis dedant. tertiā
legationē. ad res saguntinis reddendas. decerno.
Cum hanno perorasset. nemini omniū cessare o
ratione cum eo necesse fuit, adeo prope omnis sena
tus hannibalis erat. infesti usque locutum ar
guebat hannonē. quam placidum ualentem le
gatum romanum; responsum iniuste facere
inde legatis romanis. & bellum ostentum a sa
guntinis non ab hannibale esse. populum roma
num iniuste facere. si saguntinos uetustissime
carthaginiensium societati preponat. dum ro
mani tempus terunt legationibus mittendis.
hannibal quia fessum militem proeliis. operib
que habebat. paucorum his dieru quiete dedit.
stationibus ad custodiā uineaꝝ. aliorumque
operum dispositis. interim animos eorum nunc
ira in hostis stimulando. nunc spe premioru accen
dit. Vt uero proconcione predam capte urbis e
dixit. militē fere adeo accensi omnes sunt. ut
si extimplo signum datum esset. nulla ui resisti
uideretur posse saguntini ut a preliis quietem ha
buerant nec lacessentes. nec lacessiti. p quot dies. ita
non nocte non die umquā cessauerant abope. ut
nouum murum a ea parte qua pate factum op
pidum ruinis erat. reficerent. inde oppugnacio eos

aliquanto atrocior quam ante adorta est. neq; qua
primum. aut potissimum parte ferrent opem. cū
omnia uariis clamoribus strepererent. satis scire po
terant. ipse hannibal qua turris mobilis omnia
munimenta urbis superans altitudine agebat. ad quem
hostatar aderat. que cum admota cata pultis.
balistis que pontia tabulata disposita. muros
defensoribus nudasset. tum hannibal occasionē
ratus. quingentos ferme afros. cum dolabris
ad subruendum ab imo murum misit. nec erat
difficile opus. quod cementa non calce durata
erant. sed inter lita luto. structure antique gene
re. Ita que lacus qua qua caederetur ruebat per
que patenta muris. agmina armatorum in urbē
uadebant. locum quoque editum ceperunt. colla
tis que eo capta pultis balistis que ut castellū
in ipsa urbe, uelut, arcem eminentē haberent. muro
circumdant. & sagunti murum interiorē. ab
nondum capta parte urbis ducebant. utrimque
summa ui. & munitur. & pugnant. sed interiora
tuendo. minorem indies urbem sagunti faci
unt. simul crescit inopia omniū longa obsidio
ne. & minuitur expectacio externe opis. cum iam
ceu romani unica spes. circa. omnia hostium essent.
paulis p tamen adfectos animos recreauit repen
tina p fectio hannibalis. in oretanos. carpetanosq;
qui duo populi dilectus acerbitate consternati.
retenti conquisitoribus. metum defectionis cum
prebuissent. oppressi celeritate hannibal omise
runt mota arma, nec sagunti oppugnatio segnio
erat. m̄l hermale hamilconis filio. cum prefecerat han
nibal ita impigre remigante. ut ducem abesse nec
orā. uel nec hostes sentirent. ii & prodita aliquot
secunda fecit. & tribus arietibus aliquantū muri
discussit. stratāque omnia recentibus ruinis ad
uenienti hannibali ostendit. Ita que ad ipsam
arcem extimplo ductus exercitus. atro que proe
lium cum multorum utrimque caede initum

& pars artis capta est, temptata deinde pduos est exi
gua pacis spes algonem saguntinum & alorcum his
panum. alconus inconscius saguntinus praecibus aliqd
moturum ratus. cum ad annibalem noctu transsissæ.
post quam nihil lacrime mouebant. condicionesq;
tristes. ut abirato auctore ferebantur. trans fuga
exoratore factus. apud hostem mansit. moriturū
adfirmans. qui subcondicionib' his de pace ageret. pos
tulabat autem. redderent. res turditanis. traditoq;
omni auro atque argento. egressi urbem cum sin
gulis uestimentis. ibi habitarent. ubi poenus ius
sissæ. has pacis leges abnuente alcone. acceptu
ros saguntinos. alorcus uinci animos ubi alia
uincantur adfirmans. se pacis eius interpre
tem fore pollicetur. Erat autem tum miles
hannibal, ceterum publice saguntinis amic.
atque hospes. tradito palam telo custodibus. hos
tium trangressus munimenta. ad praetorem sa
guntinum & ipse ita iubebat est deductus, quo
cum extemplo concursus omnis generis hominū
esset factus. sūmota cetera multitudine. sena
tus alorco datus est. cuius talis oracio fuit,
si cuius uester alco, sicut ad pacem pæendam
ad hannibalē uenit. ita pacis condicionis aban
nibale aduos retulissæ. sup uacaneū hoc mihi
fuissæ iter. quo nec orator hanibalis nec trans
fuga aduos uenissem. Cum ille aut uestra. aut
sua culpa manserit apud hostem. sua si metū simu
la uit. uestra. si periculum est apud uos. uera re
ferentibus, ergo ne ignoraretis esse aliquas &
salutis & pacis uob condicionis. prouetusto hos
picio. quod mi uobcum est. aduos ueni. uestra au
tem causa. me nec ullius alterius loqui quae lo
quor apud uos. uel ea fides sit. quod neque dum
uestris uiribus restitistis. neque dum auxilia ab
romanis sperastis. pacis unquā apud uos mentio
nem feci, post quam nec abromanis uob ullaē
spes. nec uestra uosiā aut arma aut menia satis

defendunt. pacem adfero aduos magis necessariam quā
aequam. cuius ita aliqua spes est. si eam quemadmo
dum ut uictor fest hannibal. sic uos ut uicti au
diatis, sed non id quod ammittitur indamno. cum
omnia uictoris sint. sed quid quid relinquitur pro
munere habituri estis. urbem uob. quam ex mag
na paste dirutam. captam fere totam habæ adim
it. agros relinquit. locum adsignaturus. in quo no
uum oppidum aedificetis. aurum & argentum
omne. publicum priuatumque ad se iubæ defer
ri. corpora ura. congugum. ac liberorum uestrorū
seruat inuiolata. si inermes cum binis uestimentis
uelitis absagunto exire, hec uictor hostis imperat.
haec quam quam sunt grauia. atque acerba. for
tuna uestra uob suadet, equidem haud despero.
cum omniū potestas ei facta sit. aliquid ex his
rebus remissurum, Sed uel hec patienda censeo.
pocius quam trucidari corpora ura. rapi. tra
hique ante ora ura coniuges. ac liberos. belli
iure sinatis, adhec audienda cum circū fusa
paulatim multitudine. pmixtum senatui ēt
populi concilium. repente primores secessione
facta. priusquā responsum daretur. argentū
aurumque omne. ex publico priuatoque. in fo
rum conlatum. in ignem adid raptum factū
conicientes. eodem plerique semæ ipsi praecipi
tauerunt, cum ex eo pauor ac trepidatio totā
urbem puasissæ. alius insup tumultus ex ar
ce auditur, turris diu quassata prociderat.
pque ruinā eius. cohors poenorum impetu
facto. cum signum imperator dedissæ. nuda
tam stacionibus custodiusque solitis hostium
esse urbē. non cunctandum in tali occasione
ratus hannibal. totis uiribus adgressus urbē
momēto cepit. signo dato. ut omnes puberes in
tficerentur, quod imperium crudele. ceterū
prope necessarium, cognitum ipso euentum est,
cui enim parci potuit. ex his qui aut inclusi

cum coniugibus aclib[er]is. domos sup[er] seipsos congre
mauerunt. aut armati nullum ante finē pugne
quam morientes fecerunt. captum oppidum
est cumingenti preda. quam quam pleraque
abdominis deinde ustria corrupta. erant. & ince
dibus uix ullum discrimen actatis. ira fecerat.
& captiui militum praeda fuerant. tamen &
expraetio rerum uenditarum aliquantum pe
cunie redactum esse constat. & multam prae
ciosam. sup lectisternium. uestemque. missa cassa
ginem. octauo mense quam coeptū oppugna
ri. captū saguntū quidam scripsere. inde car
thaginē nouā inhibna hannibalem concessisse.
quinto deinde mense quam a cassagine pfectus
sit in italiam puenisse. quesitasunt. fieri non
potuit ut p. cornelius. t sempronius cons fue
runt. adquos & principio oppugnationis legati
saguntini missi sunt. & qui in suo magistra
tuin cum hannibale alter adtiecinum amnem
ambo aliquanto post. adtrebiam pugnauerint.
aut omnia breuiora aliquanto fere. aut saguntū
principio anni, quo p. cornelius, ti sempronius
coss fuerunt. non coeptum oppugnari p. sed cap
tum. nam excessisse pugna adtrebiam inan
num cn seruili & c. flamini non potest, quae
flaminius arimini. consulatū init. creatus. a
ti sempronio cos. qui post pugnam adtrebiam.
adcreandos coss romam cumuenisse. comitus
perfectis. ad exercitum inhibna rediit, subi
dem fere tempus & legati qui redierant ab
casthagine romam. rettulerunt omnia hos
tilia ee. & saguntī excidiū nunciatū est. tan
tusque simul maeror patres. misericordiaq;
sociorum pemptorū indigne. & pregre. & pu
dor non laciauxdu. & ira in casthaginiense.
meusque de summa rerum cepit. uelut si
iam adpostas hostis esse. ut tot uno tempo
re motibus animi turbati. trepidarent ma
gis quam consulerent. nam neque hostem acriorem
bellicosioremque. secum congressum. nec rem roma
nam tam desidem. umquā fuisse. atque in bel
lem, sardos. corsosque. & istros. atque illyricos.
lacessisse magis quā exercuisse romana arma.
& cum gallis tumultuatū uerius. quā belli
geratū. poenum hostem ueteranū. triū &
uiginti annorum milicia durissima. inter
hispanas gentes. semp uictore. duci accerrimo
adsuetum. recentem abexcidio opulentissimā
urbis. hiberum transire. trahere secum tot
exercitos hispanorum populos. concitur in aliud
semp armorum gallicas gentes. cum orbe ter
rarum bellum gerendum. in italia ac promoe
nibus romanis esse, nominare iam antea cons
libus prouincie erant. tum sortiri uisi. cor
nelio hispania. sempronio africa cum sicilia
euent. sex in eum annum decreti legiones. &
socium quantum ipsis uideretur. & classis.
quanta parari posset. IIII & xx pedtum ro
manorū milia scripta. & ∞ dccc equites. socio
rum xl pedtum. IIII & cccc equites. naues
ccxxv. riemes quinque. celoces xx deducti. la
tum inde adpopulum. uellent. uiderent popu
lo carthaginiensi bellum indici. eiusque belli
causa supplicacio purbem habita. atque adora
ti dii. ut bene ac feliciter euenirent. quod bellū
p. r. iussis set. inter conss. ita copie diuise. semp
nio date legiones duę. ea quaterna milia ped
tum. & ccc equites. et sociorum xvi milia
pedtum. equites ∞ dccc. naues longae cl xx.
celoces xii. cum his terrestribus. marcimisque
copus. t sempronius missus in sicilia. ita mafri
cā transmissurus. si adarcendum italia poenum.
cos alter satis esset. cornelio minus copiarum da
tum. quia l manlius p. r. ipse cum aud mili
do praesidio in galliam mittebatur. nauiū ma
xime cornelio numerus deminutus. xl x quinq;

ac vsque ad
iuuentutem.

romanos metu
invadit han
nibalis.

qui vid
evo
gallis

bellī
carta
ginien
sis
causa
dii
ado
ra
ti.

remes dare. neque enim mari uenturum. aut ea parte belli dimicaturum hostem credebant. & duae romanae legiones cum suo iusto equitatu. & xiiii milibus sociorum peditum. equitibus ad de. duas legiones romanas. & x & iiii milia. socium peditum. mille equites socios de romanis gallia provincia eode uersa impunitum bellu habuit. his ita comparatis. ut omnia iusta ante bellum fierent. legatos maiores natu. quintu fabium. m. iuuium. l. aemilium. c. licinium. quintu baebium. in africa mittunt. ad quaerendos carthaginenses. publico ne consilio. hannibal saguntum oppugnasset. Et si id quod faturi uidebantur. fatererentur. ac defenderent publico consilio factu. ut dicerent populo carthaginiensi bellum. Romani postquam carthaginem uenerunt. cu senatus datus esset. & quintus fabius nihil ultra quam unum quod mandatu erat peroratus esset. tam ex carthaginiensibus unus. praeceps uestra romanu. & prior legatio fuit. cum hannibale tamqua suo consilio saguntu oppugnante deposcebatur. caeterum haec legatio uerbi adhuc lenior est. re asperior. Tunc enim hannibal. & insimulabatur. & deposcebatur. nunc ab nobis & confessio culpae exprimit. & ut a confessis. res extemplo repetuntur. ego autem non privato publicoue consilio saguntum oppugnatu sit querendum censeam. sed utrum iure an iniuria. nostra enim haec questio. atque animaduersio incipiu nostru est. quid nostro aut suo fecerit arbitrio. nobis cum una disceptatio e. licuerit ne foedus fieri. Itaque quoniam discerni placet. quid publico consilio. quid sua sponte imperatores faciant. nobis cu foedus est. ac lutatio cos ictu. in quo cum caueret utrorumq; socius. Nihil de saguntinis nec du enim erat socu uestru. cautum est. at enim eo foedere quod cum hasdrubale ictum est. saguntini excipiuntur. aduersus quod ego nihil dicturus sum. nisi quod ante dixi. uos enim quod. c. luctatius cos. primo nobiscum foedus icerit. quia neque auctoritate patrum. nec populi iussu ictu erat. negastis uos eo tenere. itaque aliud de integro foedus publico consilio ictum est. si uos non tenerent foedera uestra. nisi ea auctoritate. aut iussu uestro icta. ne nos quidem hasdrubalis foedus. quod nobis inscius icerit obligare potuit. proinde omittite saguntu. atque hiberi mentione facere. et quod diu parturit animus uester. aliquando pariat. tum romanus sinu extoga facto. hic inquit uobis bellum & pacem portamus. utru placet sumite. subhanc uocem haud minus ferociter. quam. utrum uellet. sue damatu est. & cum is uterum sinu effuso. bellu dare dixisset. accipere se omnes responderunt. & quibus acciperent animis. iisdem se gesturos. haec decreta pronunciatio ac denunciatio belli. magis ex dignitate populi r. uisa est. qua de foederum iure uerbi disceptare.

tum maxime saguntio excusa. nam si uerborum disceptationis res esset. quid foedus hasdrubal cum luctatio priore foedere. quod mutatu est. parandum erat. cum inluctati foedere. discesse additum esset. ita id fatu fore. si populus censuisset. in hasdrubal foedere nec excepti tale quicquam fuerit. & tot annorum silentio ratum uti uo eo. comprobatu sit foedus. ut ne mortuo quidem auctore quicquam mutaretur. quaqua & si priore foedere staretur. satis cautum erat saguntinis. socius utrorumque exceptis. nam neque additum erat tis quitunc esset. nec ne qui postea adsumeretur. Et cum adsumere nouos liceret socios. qui setu censeret aut ob nullam quem qua merita amicicia recipi. aut receptos infide non defen

di. tantum ne in carthaginiensium socii aut solli
citarentur ad defectionē. aut sua sponte desciscen
tes reciperentur. legati romani ab casthagine sicu
ti iis romae imperatū erat. in hispaniam ut adirent
ciuitates. ut in societatē ꝑlicerent. aut auertere
nt a poenis. traiecerunt. ad bargusios primum
uenerunt. a quibus benigne excepti. quia taede
bat imperii punici. multos trans hiberum popu
los. ad cupidinē noue fortunę. erexerunt. inde est
uentum ad uolcianos. quorū celebre ꝑ hispaniam
responsum. ceteros populos ab societatem romana
auertit. Ita enim maximus natu ex iis. in concilio
respondit. quae uerecundia est romani postulare
uos. uti uestrā. carthaginiensium amicicie prae
ponamus. cum quid fecerunt saguntini. crudeli
us quā poenus hostis prodidit. uos socii ꝓdide
ritis. ibi quęratis socios censeo. ubi saguntina
clades ignota est. hispanis populis sicut lugubre.
ita insigne documentū sagunti ruinę erunt. ne
quis fidei romanę. aut societati confidat. inde
extemplo abire finibus uolcianorum iussi. ab nul
lo deinde concilio hispaniae. benigniora uerba
tulere. Itaque nequicquam ꝑ agrata hispania.
in galliā transeunt. in iis. noua terribilis que
species uisa ē. quod armati ita mos gentis erat
in concilium uenerunt. Cum uerb extollentes
gloriam. uirtutem que populi r. ac magnitudi
nem imperii. petissent. ne poeno bellū italię infe
renti. ꝑ agros urbem que suas transitū darent.
tantus cū fremitu risus dicitur ortus. ut uix
a magistratib maioribus que natu iuuentutis se
daretur. adeo stolida impudens que postulacio
uisa est. censere ne in italiā transmittant gal
li bellum. ipsos id aduertere in se. agros que suos
ꝑ alienis populandos obicere. se dato tandem fre
mitu. responsum legatis est. neque romanorum
in se meritum esse. neque casthaginiensium in
iuriam. obque aut ꝓ romanis. aut aduersus po

nos sumant arma. contra ea audire sese gentis suę
homines. agro finibus que italiae pelli a populo r.
stipendumque pendi. & cetera indigna pati. ea
dem ferme in ceteris galliae concilius dicta. au
dita que. nec ospitale quicquam. paccatū ue satis
prius auditum. quam maxilia uenere. ibi om
nia ab sociis inquisita cum cura. ac fide cogno
ta. praeoccupatis iam ante ab hannibale gallorū
animos esse. sed ne illi quidem ipsi satis mitem
gentem fore. adeo ferocia atque indomitam
ingenia esse. ni subinde auro cuius auidissima
gens est. principium animi concilientur. ita
ꝑ agratis hispanie & galliae populi. legati ro
mam redeunt. haud [illegible] multo postquam c̄
sules in ꝓuincias ꝓfecti erant. ciuitatē omnem
in expectacionē belli erectam inuenerunt. satis
constante fama. iam hyberum poenos transisse.
hannibal sagunto capto. casthaginem nouam
in hibna concesserat. ibi que auditis quae romae.
quae quae casthagine acta. decreta que forent.
seque non ducem solum. sed eciam causam esse.
belli. partitis diuidendis que reliquis praedę.
nihil ultra differendum ratus. hispani generis
milites conuocat. Credo ego uos inquit socii. &
ipsos cernere. paccatis omnibus hyspaniae po
pulis. aut finiendam nob miliciam. exercitusq.
dimittendos ēe. aut in aliis terras transferen
dum bellum. ita enim hae gentes non pacis
solum. sed eciam uictorię bonis florebunt.
si ex aliis gentibus praedam. & gloriā quera
mus. ita que cum longinqua ab domo instet
militia. incertum que sit quando domos ues
tras. & quę cuique ibi cara sunt. uisuri sitis.
siquis uestrum suos inuisere uolt. cōmeatum
do. primo uere edico. adsitis. ut diis bene iu
uantibus. bellū ingentis gloriae. praedae
que futurū incipiamus. Omnibus fere ui
sendi domos oblata ultro potestas. grata

Gall N

Oratio hannibalis apud hyspanos.

Commeatum.

erat. etiam desiderantibus ~~ultro~~ suos. & longius
in futurum prouidentibus desideriū. p totū temp
hymis. quies, inter labores aut etiam exaustos.
aut mox exhauriendos. renouauit corpora ani
mosque. ad omnia deintegro patienda. uere pri
mo. ad edictū conuenere. hannibal cum recen
suisse omniū gentiū auxilia. gadis pfectus.
herculi uota exoluit. nouisque se obligat uotis.
si cetera prospera euenissent. Inde pastiens curas.
simul inferendum. atque arcendū bellū. nedum
ipse terrestri p hispaniā. gallias que itinere italiam
peteret. Nuda apta que romanis. africa absici
lia esset. ualido psidio firmare eam statuit. pro
supplementū ipse ex africa maxime iaculatorum
leuiū armis. pcuit. ut afri in hispania. in africa
hyspani. melior pcul ab domo futur utque miles.
uelut mutuis pigneribus obligati. stipendia fa
cerent. xiii milia dcccl pedites cetratos mi
sit in africam. & funditores baleares. dccc lxx
equites. mixtos ex multis gentibus ∞ cc. has
copias pastim cartagini psidio ee. partim distri
bui p africā iubæ. simul conquisitoribus in ciui
tates missis. iiii conscripta delecte iuuentu
tutis psidium. eosdem & obsides. duci casthagi
nem iubæ. neque hispaniā neglegentiā ratus.
atque ideo haut minus. quod haud ignarus erat
circum ita ab romanis eam legatis. ad sollicitandos
principū animos. has drubali fri. iuro in pigro
eam prouinciā destinat. firmat que eum afri
cis maxime psidiis. peditū afrorū xi. dcccl.
liguribus. ccc balearibus. ad haec peditū auxilia.
additi equites. lybiphenices mixtum punicum
afris genus. cccc & numide. maurique acco
le oceani. ad ∞ dccc. & parua ilergetū manus
ex hispania. cc equites. & nequid terrestris deesset
auxilii genus. eleephanti xiiii. classis
pterea data. ad tuendā maritumā oraē qua
qua parte belli uicerant. ea tum quoque

rem gesturos romanos credi poterat. L quinque re
mes. quadri remes due. tri remes quinque. sed apte
instructeque remigio triginta & due quinque remes
erant. & tri remes quinque. ab gadibus. carthaginē.
ad hibna exercitus redit. atque inde profectus pre
ter omissā urbem. ad hiberū maritumā oram
ducit. ibi fama est inquiete uisum ab eo iuuenē
diuina specie. qui ~~missum~~ se ab ioue diceret. du
cem in italiā hannibali missum. pinde sequere
tur. neque usquā circum spiciente aut respici
entē. secutū deinde. cura ingenii humani. cum
quid nam id esset quod respiceret uetitus esse. a
gitaret animo. temperare oculis. nequi uis se eū
uidisse. post sese serpentem mira magnitudine cū
ingenti arborum ac uirgultorum strage ferri
ac post insequi cum fragore caeli nimbū. tum
que moles ea quid ue pdigii esset querentem
audisse uastitatē italiae esse. pgeret porro ire.
nec ultra inquireret sineret que fata in occ
ulto esse. hoc uisu letus. tripertito hiberū copi
as traiecit. pmissis qi gallorum animos qua tra
ducendus exercitus erat. donis conciliarent. xx
milia peditū. xii milia equitū. hyberū traduxit.
ilergetes inde. barguntos que. & aut setanos. &
aquitanoā que subiecta pireneis montibus est
subegit. oraeque huic omni. pfecit hannonē.
ut fauces que hispanias galliis iungunt. in po
testate essent. x milia peditum hannoni ad p
sidium obtinende regioni data. & mille equites.
post quam p pyrreneū saltum traduci exer
citus est ceptus. romorque p barbaros manauit
cercior de bello romano. tria milia inde carpe
tanorū peditum. iter auertunt. constabat n
tam bello motos. quā longiquitate uiae. in
superabilique alpiū transitu. hannibal quia
reuocare aut ui retinere eos anceps erat. ne
ceterorū etiā feroces animi irritarent. supra
septem milia hominū domos remisit. quos &

ipse grauari milicia senserat; carpetanos quoque abse dimissos simulans. inde ne mora atque ociū animos sollicitaret. cum reliquus copus pyrenevm trangredatur. & adoppidum dubēri castra locat; gal li quam quam ītaliae bellum inferri audēbant. ta men quia ui subactos trans pyrenaeū hispanos fama erat. p̄sidia quae ualida inposita metu ser uitutis adarma consternati ruscino nemali quot populi conuenuant. quod ubi hannibali nuncia tum est. moram magis quam bellum metuens. oratores adregulos eorum misit. conloqui. semet ipsum cum his uelle. & uel illi propius inliberrim accederent. uel se ruscinonem processurū. ut exppinquo congressus facilior esset. nam & ac ceptarum eos incastra sua se lecturum. nec cunc tanter se ipsum adeos uenturum. hospitem enī enim se galliae non hostem aduenisse. nec stric turum ante gladium sipgallos liceat. quam intaliam uenisset. et pnuncios quidem haec. ut uero regulī gallorum castris adliberrim extemplo motis haud grauanter adpoenū ue nerunt. capta donus cū bona pace exercitū pfi nus suos p̄ter ruscinonem oppidum transmise runt intaliam; interim nihil ultra quambi berum transisse hannibalem. amassiliensium legatis romam platum erat. cum pinde ac si al pis iam transisset. boi sollicitatis insubribus de fecerunt. nec tam obuecteres inp̄r uras. quā quod nup circa padū. placentia. cremonamque coloni as. inagrū gallī cum deducetas aegre patiebant; tta que armis repente arreptis. ineum ipsū agrō impetum facto. tantum terrores accumulauis fe cerunt. ut non agrestris modo multitudo. sed ipsi trium uiri romani. qd agrū uenerant adsignan dum. diffisi placentiae moenibus. mutinam confugerunt. c lutacius. a seruilius. M annulius; la tas nom̄ dubium est; prvaulo seruilio. cum acilium. et c herennium. habē quidam annales.

alii p̄ cornelium asinam. et c papiriū nasonem. id quoque dubium est; legati adexpostulandū missi adboios. uiolati sunt incertum. an uitiū uiros agrum metantis. impetus fit factus; mu tine cum obsiderentur. et gens adoppugnanda rum urbium artes rudis. pigerrima eadem. ad militaria opera segnis. intactis adsidēre. mu ris. simulari ceptum depace agi. euocati que ab gallorum principibus legati adconloquiū. non contra ius modo gentium. sed uiolata etiā quae data inid tempus erat fide. conphenduntur; ne quibus gallis, nisi obsides sibi redderent. eos dimissuros; cum haec delegatis nunciata essent. & mutina p̄sidium que inpericulo esset. h. manli us p̄r. ira succensus effusum agmen. admutinā ducit; siluę tunc circa uiam erant, pleris que incultis; ibi inexplorato pfectus. ininsidias prę ceptatus. multa que cū caede suorum. aegre inapros campos emersit, ibi castra communita; & quia gallis adremptanda ea defuit spes. re fecti sunt militū animi. quam quā idcirc se satis constabat; tter deinde deintegro cep tum; nec dum pinpacientia loca ducebatur agmen. cū apparuit hostis. ubi rursus silvae intrare. tum postremos adorticū magna trepi datione ac pauore omniū. d c c militis occidē. Sex signa ademere; finis. & gallis terrendi. & pauendi fuit romanis. ut exaltu inuio atq; impedito. euasere; inde aptis locis facile tutan tes agm romani. tannetū uicū pp̄inqū pado contendere; ibi se munimento adremp̄ comea tibus que fluminis. & brixanorū eciā gallą auxilio. aduersus crescentē indies multitu dinē hostium tutabantur; qui tumultus repens post quā c romam p̄latus. & pum cū insup gallico bellum auctū. patres acce perunt. c atilium p̄r. cū una legione roma na. & quinque milibus sociorū. dilectu

nouo aconsulibus conscripto auxiliū ferre ma
nilio iubent. qui sine ullo certamine. abcessera
nt enim metu hostes. tannetū ꝑuenit, & ꝑ cor
nelius inlocū eius. que missa cum ꝑtore. tras
cripta legione noua. ꝓfectus aburbe. lx longis
nauibus. ꝑter oram aetrurie. ligurū que. & in
de saluii montis. ꝑuenit massiliā. & adꝓxu
mum hostiū rhodani pluribus enim diuisus
amnis inmare decurrit. castra locat. uix dū
satis credens hannibalem. superasse pyrrenae
os montis. quem ut derodani quoque transitu.
agitare animaduestit. incestus quonam ei lo
co occurreret. nec dum satis refectis abiacta
cione maritima militibus. ccc. interim de
lectos equites ducib' massiliensibus. & auxilia
ribus gallis. adexploranda omnia. uisend'
que extuto hostes. ꝑmittit. hannibal cete
ris metu aut ꝑtio paccatis. iam inuolgarū
ꝑuenerat agrum. gentis ualide; colunt aut
circa utram que ripam rodani. sed diffisi ci
teriore agro. arceri poenum posse. ut flumen
promunimto haberent. omnib' ferme suis
transrhodanū traiectis. ulteriorē ripā amnis
optinebant. ceteros acolas fluminis hannibal.
& eorum ipsorū quos sedes suae tenuerant.
simul ꝑlicit donis. adnaues undique contra
hendas fabricandas que. simul & ipsi traici
exercitū. leuari que quam primū regionē suam
tantam hominū urgente turba cupiebant; itaq;
ingens coacta uis nauiū ē lyntrium que. teme
re aduicinalem usum paratarum. nouas que a
lias primum galli inchoantes. cauabant ex sin
gulis arboribus; deinde & ipsi milites simul
copia materiae. simul facilitate operis ind
ucti. alueos informes nihil dūmodo inarea
que. & capere onera possent curantes. raptī
quib' se. suaque transueherent. faciebant;
iam que omnibus satis comparatis adtraici

endum. terrebat exaduerso hostes. omnē ripā equites
uiri que obtinentes; quos ut auerteret. ā nonem
miuo milcaris. filio uigilia prima noctis cūpar
te copiarū maxime hispanis. aduerso fluminis
ire iter unius diei iubet. & ubi primū possit quā
occultissime traiecto amni. circūducere agmen.
ut cum opus facto sit. adoriatur abtergo hostes;
adiudati duces galliae. docent inde milia quin
que & xx ferme supra. parue circum fusū amnē
latiorem. ubi diuidebatur. eoque minus alto alueo
transitū ostendere; ibi raptim caesa materia. rates
que fabricatae. inquib' equi. uirique. & alia one
ra traicerentur; sine ulla mole inutribus uestimen
tis coniectas; ipsi caeteris sup positis incubantes. flu
men tranauere; & alius exercitus ratibus iunctis
traiectus. castris ꝓpe flumen ~~tranauere~~ positis. noc
turno itinere. atque operis labore fessus. quiete
unius diei reficitur; intento duce adconsilium
opportune exequendū; postero die ꝓfecti ex
loco. ꝓdito fumo. significant transisse. & haud
ꝓcul abesse, quod ubi accepit hannibal. ne
tempori deesset. dat signū adtraiciendū, iam
paratas aptatas que habebat pedes lyntres. e
ques fere propter equos nantes. nauium ag
men adexcipiendū aduersi impetū fluminis.
parte superiore transmittens. tranquillita
tem infra traicientib'. lyntribus ꝑbebat; e
quorū pars magna nantes loris a pupibus
trahebant. preter eos quos instratos frena
tos que. ut extemplo egresso inripā equiti
usui essent. inposuerant innaues; galli occur
sant inripam. cum uariis ululatibus. cantuq;
moris sui. quacientes scuta sup capita. uibran
tesque dextris tela. quāquam & exaduerso t̄
rebat tanta uis nauium. cū ingenti sono flu
minis. & clamore uario nautarū. militumq; & qui
nitebantur ꝑrumpere impetū fluminis. equi;
exaltera ripa traicientes suos hortabantur. iam

+ hispani

satis pauentes. aduerso tumultu terribiliter abtergo
adhortus clamor. castris abhannone captis. mox
& ipse aderat. anceps que terror circumstabat. et
nauibus tanta ui armatorum interra euadentes.
& abtergo inpuisa pmente acie; galli postquā ul
troque uim facere conati pellebantur. qua par
te uisum maxime iter prumpunt. trepidiq;
inuicos passim suos diffugiunt. hannibal ceteris
copiis pnoctem traiectis. spernens iam gallicos
tumultus. castra locat; elephantorū traiciendo x.
uaria consilia fuisse credo; certe uariata memo
ria acte rei; quidam congregatis adripā eleph
antis. tradunt ferocissimū exiis. irritatū abrec
tore suo. cū refugientē inaquā nantē sequeret.
traxisse gregem. ut quemq; timentē altitudinē
destituere. uado impetu ipso fluminis inalte
ram ripam rapiente. ceterū magis constat ra
tibus traiectos; idut tucius consilium ante rē
foret. ita acta re adfidē pnius est; ratem unā
cc longam pedes. quinquaginta latā. atra inā
nem porrexerunt. quā ne secunda aqua defer
retur. plurib' ualidis retinaculis. parte superio
re ripe religatam. pontis in modū humo iniec
ta. constrauer. ut bellue audacter uelut psolū
ingrederentur. altera ratis aque lata. longa pedes
c. adtraiciendū flum apta. huic copulata ē. ut cū
elephanti pstabilem ratem tamquam uiam pro
gredientib' feminis acti ubi inminorē adplicatā
trangressi sunt. extemplo resolutis quibus le
uiter adnexa erat uinculis. abactuariis aliquot
nauibus adalteram ripam ptrahitur. ita primis
expositis. alii deinde repetiti actraiecti sunt. nihil
sane trepidabant. donec continenti uelut pon
te agerentur. primus erat pauor. cū soluta ab
ceteris rate inaltū raperentur. ibi urgentes int
se cedentibus extremis abaqua. trepidacioni a
liquantū cedebant. donec quietem ipse timor
circumspectantibus aquā fecisset extendere;

etiam seuientes quidam influmen. sed pondere ipso
stabiles. deiectis rectoribus. quaerendis pede tem
tim uadis interrā euasere; dū elephanti traiciun
tur. interim hannibal numidas eqtes quin
gentos adcastra romana miserat speculatū. ubi.
& quante copie essent. et quid pararent; huic
alae equitum missi ut ante dictum est. abostio
rhodani ccc romanorū equites occurrunt. proe
lium atrocius quam pronumero pugnantium
editur. nam praeter multa uulnera. caedes
etiam ppe par utrimque fuit, fuga que & pa
uor numidarum. romanis iam admodū fessis
uictoriā dedit; uictores ad clx. nec oms roma
ni. sed pars gallorum. uicti amplius ducenti ce
cider; hoc principū simul, omnen que belli. ut
summe rerum. prosperum euentū. ita haud
sane incruentum. ancipitis que cestaminis uic
toriam. romanis portendit; ut re ita gesta adu
trum que ducem sui redierunt; nec scipionis sta
re sentencia poterat. nisi ut exconsiliis. coeptis
que auspiciis. & ipse conatus caperet; & hanni
balē incertum utrū coeptum initaliā intendere
iter. an cum eo qui primus se optulisset romanis
exercitus manus consereret. auertit apsenti
certamine. boiorum legatorum. reguli que
magali aduentus. qui se duces itinerum. socios
periculi fore adfirmantes. integro bello nusqua
ante libatis uiribus italiam adgrediendam
censent; multitudo timebat quidem hostem,
nondū obliterata memoria superioris belli.
sed magis iter, inmsū. alpes que. rem fama u
tique inexptis horrendam metuebat; itaque
hannibal postquā ipsi sentencia stetit pgere
ire. atque italiā petere. aduocata concione. va
rie militum uersat animos. castigando. ador
tandoque. mirari se. qui nam pectora semp in
pauida repens terror inuaserit. ptot annos.
uincentis eos. stipendia facere. neque ante his

pania recessisse. quam omnes gentes. [illegible] & terras eas.
quas duo diuersa maria amplectantur, cartha
ginensiū essent, indignatos, deinde quod quicū
que saguntum obsedissent. uelut obnoxam
sibi dedi. postularet pr̄. hiberum traiecisse
addelendum nomen romanorū. liberandū
que orbem terrarū. tum nemine uisum id lon
gū cum aboccasu solus adexortus intenderent
iter. nunc postquam multo maiorē partem
itineris emensam cernāt. pyrineum saltum
inter ferocissimas gentes superatum. rhodani
iam tum amnem tot milibus gallorū ꝓiben
tibus domitū. eciam ipsius fluminis ui tra
iectū. inconspectu alpis habeant. quarū alterū
latus italiae sit. inipsis portis hostium fatiga
tos subsistere. quid alpis aliud ēē credentes quā
moncium altitudines. fingerent altiores pyre
nei iugis. nullas profecto terras caelum con
tingere. nec inexuperabiles humano generi ēē.
alpis quidem habitarent. coli. gignerent. atq;
alere animantes. ꝑuias paucis ēē exercitibus.
eos ipsos quos cernant legatos. non pinnis su
blime elatos. alpis trangressos. ne maiores qui
dem eorum indigenas. sed aduenas italie.
cultores. has ipsas alpis ingentib' saepe agmi
nibus. ~~agminibus~~ cū liberis. acconiugib'. mi
grantiū modo. tuto transmisisse. multi qui
dem armato nihil secū ꝑter instrumēta bel
li portanti. quid inurū aut inexuperabi
le ēē. saguntū ut caperetur quid ꝑocto m̄
ses periculi. quid laboris exautū ēē. romā
caput orb' terrarum petentib'. quicquam
adeo asperū. atque arduū uideri. quod in
coeptū moretur. cepisse quondā gallos. ea
quae adiri posse poenis desperāt. ꝓinde aut
cederent animo. atque uirtute. genti ꝑeos
dies tociens. abse uicta ē. aut itineris fi
nem sperent. campū inter iacentē tiberi.

acmoenibus romanis; his adhortacionibus incitatos.
corpora curare atque aditer se parare iubet; pos
tero die ꝓfectus. aduersa ripa rhodani. medi ter
reanea galliae petit. non quia rectior adalpis
uia esset. sed quā tum amari recessisset. minus obui
um fore romanū credens. cum quo prius quā in
italiā uentū foret. nonerat inanimo manus c̄
serere; quastis castris. adinsulā ꝑuenit; ibi arar
rhodanusque amnis. diuersis exalpibus deccur
rentes. agri aliquantū amplexi. confluunt inunū;
inmediis campis insulae nomen inditū. incolunt
ꝓpe allobroges. gens iam inde nulla gallica gente.
opib' aut fama inferior. tum discors erat; regni
certhamine. ambigebant fratres. maior. et qui
prius imperitabat. braneus nomine minor erat
fratre. & coetu iuniorū. qui iure minus. qui plus
poterat pellebatur; huius sedicionis ꝑopportuna
disceptacio cū adhannibalē delecta esset. arbiter
regni factus quod ea senatus principūque senten
tiam futurū. imperiū maiori restituit; obi de
meritum cōmeatū copiaque rerum omniū ma
xime uestis ē aditus; quod infames frigoribus
alpes ꝑparari ꝯgogebant; sedatis hannibal cer
taminib' allobrogū. cum iam alpes peteret. non
recta regione iter instruit. sed adleuā minitri
castinos flexit. inde ꝑextremā oram uocontioꝝ
agri. tendit intrigorios; haud usquā impedita
uia prius quā adruentiā flum̄ ꝑuenit; his &
ipse alpinus amnis longe omniū galliae flumi
num difficillimus transitu est; nā cum aquae
uim uehat ingentē. n̄tam̄ nauiū paciens ē. quia
nullis coercitus ripis plurib' simul neque isdē
alueis fluens. noua semꝑ uada nouisque gur
gites. & obeadem pediti quoque incesta uia ē.
adhoc saxa glariosa uoluens. nihil stabile nec
tutū ingredienti ꝑbet. & tū forte imbribus auc
tus ingentē transgredientib' tu multū fecit;
cum sup cetera trepidacione ipsi sua atquae

incertis clamoribus turbarentur, p̄ cornelius cōs
triduo fere postquam hannibal aripa rhodani
mouit. quadrato agmine ad castra hostiū uenerat
nullam dimicandi moram facturus. ceterū ubi
deserta munimenta. neo facile se tantū p̄gressos ad
secuturū uidet. admare ac naues redit. tucius
facilius que ita descendenti ab alpibus hannib
occursurus. Netam̄ nuda auxiliis romanis his
pania esset quam p̄uinciam sortitus erat. cn
scipionem fratrem cū maxima parte copiarum
aduersus hasdrubalem misit. non adtuendos
tantū modo ueteres socios conciliandos que
nouos. sed eciā adpellendū hispania hasdru
balem. ipse cum admodū exiguis copiis genuā
repetit. eo circa padum erat exercitus itam defen
surus. hannibal ab ruentia campestri maxime
itinere adalpis cum bona pace incolentiū ea lo
ca gallorū p̄uenit. Tum quam quā fama pris
[illegible] incerta. inmanis uero ferri solet. p̄cep
ta res erat. tam̄ ex p̄pinquo uisa monciū alti
tudo ē. niues. que celo p̄pe inmixtae. tecta in
formā inposita rupibus. peccora iumenta que
torrida frigore. homines intonsi. & inculti. a
nimalia inanimalia que omnia rigentia gelu.
cetera uisu quā dictu foediora terrorē reno
uarunt. erigentib' iā primos [illegible] diuos. appa
ruerunt inminentes tumulos insidentes mon
tani. qui si ualles occulciores insedissent. coor
ti adpugnā repente ingentē fugā stragem que
dedissent. hannibal consistere signa iussit. gal
lis que aduisenda loca p̄missis. postquā conpe
rit transitū ea non esse. castra inter confrago
sa omnia p̄ruptaque quam extentissima po
test ualle locat. tum p̄eosdem gallos haud sane
multum lingua morib' que abhorrentes. cum se
inmiscuissent. conloquiis montanorū. edoctus.
interdiu tantū obsideris altum. nocte in sua
quem que dilabi tecta luce prima subiit tu

mulos. ut ex ea apto atque interdiu uim p̄angus
tias facturus. deinde simulando aliud quā quod
parabatur consumpta cum eodem quo consteterant
loco castra cōmunisse t. ubi primum digressos
tumulis montanos laxatas que sensit custodias.
pluribus ignibus quā p̄numero manentium in
speciem factis. impedimentis que cum equite relic
tis & maxime parte peditum. ipsa cum expe
ditis accerrimo quoque uiro raptim angustias
euadit. iis que ipsis tumulis quos hostes tenuerant
consedit prima [illegible] luce castra mota. & ag
men reliquū incendere coepit. iam motani
signo dato ex catellis adstacionem solitā cueni
ebant. cū repente conspiciunt alios arce oc
cupata sua sup̄ caput imminentis. alios uia
transire hostis. utraque simul obiectares
oculis animisque. immobiles parum p̄eos de
fixit. deinde ut trepidacionē in angustiis suo
que ipsam tumultum urgeri agm̄ uidere. e
quis maxime consternatis. quid quid adiocis
sent ipsis terrori satis ad p̄niciem fore rati
p̄uersis p̄upibus iuxta inuia ac deuia adsu
eti decurrunt. tum uero simul ab hostibus
simul ab iniquitate locorū. poeni oppugna
bantur. plus que inter ipsos sibi cui que
tendenti ut periculo prius euaderet. quā
cū hostibus cestaminis erat. & qui maxi
me infestum agm̄ faciebant. qui & clamo
ribus dissensionis. quos nemora eciā repercus
saeque ualles augebant. territi trepidaba
nt. & icti forte aut uulnerati adeo conster
nabantur. ut stragē ingentē simul homi
nū ac sarcinarū omnis generis facerent. mul
tos que turba cū p̄cipites diruptae que u
trimque angustie essent. inmensū altitudi
nis deiecit. quos dā & armatos. sed ruinę maxi
mę modo iumenta cum onerib' deuolue
bantur. que quam quā foeda uisu erant

stetit parū ꝑamen hannibal ac suos continuit. ne tumultū ac trepidationē augeret. deinde ꝙ quā interrumpi agmen uidit. periculū que ē. ne exitū impedimentis exercitū nequic quam incolumem traduxis set. decurrit ex⁹peri o re loco. & cum impetu ipso fudisset hostem. quis quoque tu multū auxit. sed is tumultus. momento temporis post quā liberata trinera fuga montanoꝝ erant. sedatur, nec ꝓcium modo sed ꝑpe silentio. mox omnes traducti cas tellum inde quod caput eius regionis erat ui cos que circūiectos capit. & captiuo ac pecorib⁹ ꝑtidiū exercitū alunt. & quia nec montanis primo ꝓcul sis. nec loca magno opere impedie bantur. aliquantū eo triduo uiae confecit. puen tū inde adfrequentē cultoribus aluū ut inter montanos populū. ubi non bello apto sed suis ārebus fraude & insidiis est ꝑpe circūuent⁹. magno natu principes castelloꝝ oratores ad pe nuia uenium alienis malis utili exemplo doc tos memorantes. amicitiā malle quā ui expe riri poenoru. itaque obedienter imperata fac turos. cōmeatum itineris que duces. & ad fidem ꝓmissorū obsides acciperet, hannibal nec te mere credendū. nec aspnandū. ne repudiati ap te hostes fierent. benigne cūrespondissent ob sidibus quos dabant acceptis. & cōmeatu quē inuia ipsi detulerant usus. nequa quā ut uic pacatos cōposito agmine duces eorum sequit primū agmen elephanti & equites erant. ipse post cūrobore pedituī circū spectans. sollicitus que oīa incedebat. ubi inangustiore uia & parte altera subiecta, uigo insup imminentē uentū est. undique exinde barbari afronte ab tergo cooriri. cōminus eminus ꝙ petunt. saxa in gentia magnā deuoluit. maxima abtergo uis hominū urgebat. in eos uersa pedtum acies, haud dubiū fuit. qui nisi firmata ex trema agminis fuissent. ingens inco saltu acci pienda clades fuerint. tunc quo que adextremū periculi ad⁹ ꝓpe ꝓniciem uentū ē. nā dū cunc tatur hannibal dimittere agn̄ mangustiis ꝗa n̄ ut ipse eq̄tib⁹ ꝑsidio erat tra pedtibus quicquā abtergo auxilii reliquerat. occurrentes ꝑtis qua montani. erupto medio agmine uiā infe dere. nox que una hannibal sine equitibus atque impedimentis acta ē. postero die iā segnius inter cur rentibus barbaris. unde copie saltus que haud sine clade maiore trā umentoꝝ quā hominū ꝓ nicie superatus. inde montani pauciores iā & latrocinii magis quā belli more concurrebant. modo inprimū modo innouissimū agn̄. ut cuique aut locus aut oportunitatē daret, aut ꝓgressi moratiue aliquā occasionē fecissent. ele phanti sicut ꝑtas ꝑcipites turias magnas mo ra agebant. tra tantū abhostib⁹ qua cūq; incederent ꝗa insuetis abeundi ꝓrius met erat, agn̄ ꝑce debat. ⁊ nadie. inuigū alpiū ꝓcliui ē. pinua pleraque. & terrores. quos aud ducentū frau dare ubi fides iis n̄ esset temere initae ualles circūiectionibus uer faciebant, biduū inuigos stadia habita, fessis que labore à pugnando quies data. militibus. uinta que aliquot quę ꝓlapsa inrupi bus erant, sequendo uestigia agminis incastra ꝓcenere. fessis taedio tot maloru. niuis etiā ca sus. occidente iā sidere uergiliaru. ingentē ter rorē adiecit. omnia niue oppleta cum signis prima luce motis segnit agn̄ incederet. pigri cia que & desperacio inomniū uultū eminere. ꝓgressus signa hannibal inp̄mit uno ꝗdā un de longe ad latē ꝓspectus erat consiste iussis militibus italiam ostentat. subiectos que alpi nis montib⁹ circūpadanos campos. moenia que ea tū transcendere n̄ italiae modo sed etiā urb⁹ ro manę. cetera plana. ꝓcliuia fore uno aut sūmo altero ꝓelio arcem & caput italiae in manu ⁊

potestatem habituros. ꝓcedere inde ac̄m cepit. tam nihil ne hostibus q̄dem p̄ter parua furta ꝓpter occasionem temptantib⁹. ceterū iter multos quā ut inscensu fuerant ut plera que Alpium abrupta sicut breuiora ita arrectiora sunt difficiliuus fuit. omnis enim ferme ut cepit. angusta. publica erat, ut neque sustinere se ablapsu possent, nequi paulū trepidasset haerere, adflicto uestigio suo, aliique sup alios cumulati minus occiderent, uentū deinde admulto angustiorē rupē. atque ita erectam [illegible] aegre expeditus miles temptabundus, manib⁹que retinens urgulta adstipes circa eminentes demittere sese possent. natura locus ita ante cepit, recenti lapsu terrae impeditus. cui illa [illegible] altitudine abruptus erat, ibi uel⁹ adfine uiae ceteris cessissent. miranti hannibali quae res moraretur agm̄. nunciatur rupē inuia esse. digressus deinde ipse adlocum ut sendū. haud dubia res usa quin pinuia circa nec trita antea, quā ut longo ambitu circūduceret agm̄, ea uero ua insuperabilis fuit. nā cū sup uetere niue intactam, noua modicae altitudinis esset. molli, nec par altae, facile pedes ingredientiū sustinebant. ut uero tot hominū iumentorū que incessu dilapsa ē. p̄nudā infra glaciem, fluentemque labē liquescentis niuis ingrediebantur. tectora ibi lubrica glacie nirecipiente uestigium. cimprono cuius pede se fallente ut sed manib⁹ inadsurgendo seu genu se adiuuissent. ipsis adminicul⁹ plapsis. ceteru corruerent, nec stirpes circa, radices ue adquas pede aut manu q̄s quā enti posset erant. ita inleui tamū glacie tabida que nunc uolutabantur. iumenta sedabant. Int dum ecia tam infima ingredientia niue plapsa tactu dis grauius incontinendo ugul⁹ pectus ꝓfringebant. ut pleraque uelut pedica capta haererent in dura alta concreta glacie, tandē nequic quam iumentis atque hominib⁹ fatigatis. castra inuigo posita, aegerrime adid ipsum locum p̄gato, tantum nuis fodiendū atque egerendū fuit, inde adrupē

minimum endam pquam una ua ee poterat miles ducti, cū cedendū esset saxum. arboribus circa immanibus derectis, deruncatis que. struem ingentem lignoru faciunt. eam quae cū uis uenti sacpe faciendo igni cohortasset succedunt. ardentia que saxa infuso aceto putre faciunt, ita torrida incendio rupem ferro pandunt. molliuntq; anfractibus modicis cuios. ut n iumenta solum/ sed elephanti eciam deduci possent, quatriduū circa rupē cōsumpsū, uimentis ꝓpe famae absumptis. nuda enim fere cacumina sunt. si quid ē pabuli obruunt niues, inferiora ualles apricas magis qām colles habē. riuosque ꝓpe siluas. ecia humano cultu digniora loca. ibi iumenta inpabulo missa. equies maniendo fessis hominib⁹ data tridui. inde adplanū descensū. ecia locis molliorib⁹ accolarum ingenuis, hoc maxime modo inpta lia puentū ē. quinto mense a carthagine noua ut quidā auctores sunt, quinto decimo die alpib⁹ superatis, quante copiae transgresso in italia hannibali fuerint. nequa quā inter auctores constat, qui plurimū. centū milia peditū. uiginti equitū fuisse scribunt, q̄minimū uiginta milia peditū sex equitū. l. CINCIVS alimentuus qui captū se abannibale scribit, maxime aut cor moueret, nisi cōfunderet numerū gallis liguribusq; adtributis. cū his lxxx milia peditum decē equitū adducta in italia, magis adfluxisse uerissimū ē. ita q̄dā auctores sunt ex ipso audisse hannibale post quā rhodanū transier xxx sex milia hominū ingentē que numerū equoru aliorū iumentorū amisisse, taurinē gallice ꝓxima gens erat in italia digresso. id cū int omnes constet. eo magis miror ambigi quando alpis transierit. caulgo credere poenninum atq; inde nom̄ iugo alpiū indditū, transgressu suo. coltui [aliqs] cremonis iugū dicere. transisse. q̄ ambo saltus eu taurino sed psaltus montanos adlibus gallos si duxerit, nec ueri simile ē ea tū ad galliam

patuisse itinera, utique quae ad poenninū fuer̄ obsep
ta gentib' semi germanis fuissent. neq; hercule mon
tibus his siquē forte id mouet ob transitū poe
norum nomē sed uno uelacri incolę iugi eius
norint inditū. sed ab eo quē in summo sacratū uer
ticem poenninū montani appellant. ꝑ opportu
ne ad principia rerū taurinis ꝓxime gentis
aduersus insubres motū bellū erat. sed ar
mari exercitū hannibal ut parti alteri au
xilio eēt in reficiendo maxime sentientē con
tracta ante mala n̄ poterat. ociū erat enim
ex labore, copia ex inopia, cultus ex inluuie
tabe que. squalida & ꝓpe efferata corpora ua
rie mouebat, p̄. cornelius cs̄s causa fuit,
cū ipsae nauib' uenisset exercitu a manlio ati
lioque accepto, tirone & innouis ignominis tre
pide ad padū festinandi. ut cū hoste nondū re
fecto manus c̄sereret; sed cum placentiā con
sul uenit. iam estatiuis mouerat hannibal,
taurinorū que unā urbē caput gentis eius, q̄a
uolentis in amicitiā n̄ ueniebat. ui expugna
rat; iunxisse sibi non metu solum. sed eciā uo
luntate gallos accolas padi. ni eos circū spectan
tis defectionis tempus subito aduentu coss
oppressis s&. et hannibal mouit ex taurinis. incer
tus que pars sequenda esset. gallos p̄sentē secu
turos esse ratus. iam ꝓpe in conspectu erant e
xercitus. conuenerant que duces. sicuti int̄ se
nondū satis noti. ita iam imbutus uter que qua
dā admiratione alterius. nam hannibal & a
pud romanos iam ante sagunti excidiū cele
berrimū nom̄ erat. & scipionē hannibal eo
ipso quod aduersus se dux potissimū lectus
esset, p̄stantē uirū credebat. & auxerant int̄
se oppinionē. scipio quod relictus in gallia ob
uius fuerat in italiā transgresso. hannibali.
& conatu tā audaci traiciendarū alpiū et ef
fectu; occupauit tam̄ scipio padū traicere.

& ad ticinū amnē motis castris prius quā educere &
inaciem. adhortandorū militū causa talē oracionē est
exorsus. Sicum exercitū milites educerē inaciē q̄uē
in gallia mecum habui. sup̄ sedissem loqui apud
uos. quid enim adhortari referret. aut eos equi
tes qui equitatū hostiū ad rhodanū flum̄ aegre
euicissent. aut eas legiones cū quibus fugien
tē hunc ipsum hostē secutus. confessionē cae
dentis ac detrectantis certam̄ ꝓuictoria habui.
nunc quia ille exercitus hispaniae ꝓuincie
scriptus. ibi cum fratre cn̄ scipionē meis auspi
ciis rem gerit. ubi eū gerere senatus populus
que romanus uoluit. ego ut consulē ducē ad
uersus hannibalē ac poenos haberetis. ip̄e me
huic uoluntarię certamini obtuli. nouo impe
ratori apud nouos milites pauca uerba facien
da sunt; Ne genus belli neue hostē ignoretis. cū
his est uob' milites pugnandū. quos terra ma
rique priore bello uicistis. a quib' stipendi
ū ꝑ xx annos exegistis. quibus capta belli
p̄mia siciliā ac sardiniā habetis. Erit igit̄
in hoc certamine is uob' illis que animus. qui
uictoribus & uictis ēē sol& ne nunc illi qui
audent. sed quia necesse ē pugnaturi sunt.
nisi creditis. qui exercitu incolumi pugnam
de trectauere. eos duabus partibus peditum
equitū que in transitu alpiū amissis. qui plu
res paene perierint quā sup̄ sint plus spei
nacto ēē. at eni pauci quidē sunt. sed uigen
tes animis corporibus que. quorū robora ac
uires uix sustinere uis ulla possit. effigies
immo umbrae hominū fame frigore inlu
uie. squalore. enecti. contusi. ac debilitati int̄
saxa rupesque. ad hoc. prae usti artus. niueri
gentes nerui. mēbra torrida gelu. quassata
fracta que arma. claudi ac debiles equi. cū
hoc equite cū hoc pedite pugnaturi estis. re
liquias extremas hostis. n̄ hostē habetis. ac

oratio

nichil magis uereor. nec umquā uos cū pugnaue
ritis, alpes uicisse hannibalē uideantur. sed ita
forsitan decuit cū foedere ruptore duce ac po
pulo deos ipsos sine ulla humana ope cōmitte
re ac ꝓfligare bellum. nos qui secundū deos
uiolati sumus cōmissum ac ꝓfligatū conficere
non uereor. nequis me haec uestri adhortandi
causa magnifice loqui existimet. ipsum aliter a
nimo adfectū ēē licuit. in hispaniā ꝓuinciā meā
quo iam ꝓfectus erā cum exercitu irem, eo ubi
et fratrē concilii participē ac periculi sociū habe
rē, et hasdrubalē pocius quā hannibalē hostem.
et minorē haud dubie molē belli. tam cū preter
ueherer nauibus galliae orā. ad famā huius
hostis in terrā egressus p̄misso equitatu ad
rhodanū moui castra. equestri ꝓelio. qua par
te copiarū cōserendi manū fortuna data ē.
hostē fudi. peditū agm̄ quod immodū fugi
entiū raptim agebatur. quia adsequi terra
n̄ poterā. neque regressus ad nauis erat. quan
ta maxime potui celeritate tanto magis ter
rarum que circuitu in radicibus ꝓpe alpiū
huic tim̄do hosti obuius fui. utrū cū declina
rē, certam̄ inꝓuisus incidisse uidor. an occur
rere inuestigiis eius lacessera retrahere ad
decernendū. experiri uiuat. utrū alios repen
te carthaginiensses ꝑxx annos terra ediderit.
an idem sint qui a degatis pugnauerit insulas
et quos a barce duo de uicenis denariis aesti
matos emisistis. et utrū hannibal hic sit ae
mens o itinerē herculis ut ipse fert an uec
tigal stipendiarius que. et seruus p̄r patre re
lictus. quem nisi saguntinū scelus agitaret.
respiceret ꝓfecto si non patriā uictā. domum
certe parrē que et federa. hamilcaris scripta
manu. qui iussus ab consule nostro p̄sidiū dedu
xit ab eurce. q̄ graues inposita uictis cartagi
niensibus leges. frēmens merensque accepit. q̄

decedens siciliam. qui stipendiū populo. R. dare
pactus ē. Itaque uos ego milites non eo solū
animo quod aduersus alios hostes soletis pug
nare uelim. sed cum indignatione quadā atq;
ira. uelut si seruos uideatis uestros arma repen
te contra uos ferentes. licuit ad eurcē clausos
ultimo supplicio humanoq; fame interficere.
licuit uictricē classem in africam traicere. atq;
intra paucos dies sine ullo certamine carthagi
nē delere. ueniā dedimus p̄cantibus. emisim̄
ex obsidione. pacē cū uictis fecimus. tutelę de
inde nostrę duximus. cū africo bello urgeren
tur. ꝓ his inꝑtitis furiosū iuuenē sequentē op
pugnatū patriā nostrā ueniunt. atque utinā
ꝓ decore tantū hoc uob̄ et non ꝓ salute esset certam̄.
n̄ de possessione siciliae ac sardinie. de quib̄ quon
dam agebatur. sed ꝓ italia uob̄ ē pugnandū. nec est
alius ab tergo exercitus, qui nisi nos uincim̄ ho
sti obsistant. nec alpes aliae sunt quas dū supe
rant. cōparari noua possint p̄sidia. hicē obtan
dū milites uelut si ante romana maenia pugne
mus. unus quisque se n̄ corpus suū. sed cōiugē
ac liberos paruos. armis ꝓtegere putet. nec dome
ticas solum agitet curas. sed identidē animo
reputet. nostras nunc intueri manus senatum.
populū q; romanū. qual nr̄a uis uirtus que fue
rit talem deinde fortunā illius urb̄ ac romani
imperii fore. Haec apud romanos consul.
hannibal rebus prius quā uerb̄ adhortandos
milites ratus. circūdato ad spectaculū exer
citū. captiuos montanos uictos in medio statuit
armisque gallicis ante pedes eorū ꝓiectis. inter
rogare inter pretē iussit. et quis uincul leua
retur arma que et equū uictor acciperet decer
tare ferro uellet. cū ad unū om̄s ferrū pugnā
que poscerent. et delecta in id sors esset. sequisq;
eum obtabat. quā fortunā in id certam̄ legeret.
et cuiusque sors exciderat. alacer int̄ gratulan

tes gaudio exultans cū sui moris tripudius anima
raptum capiebat. ubi uero dimicarent. ita habue
animorū non inter eius dem modo condicionis ho
mines erat. sed eciā inter spectantes uulgo. uin
uincentiū magis quam bene morientiū fortuna
laudaretur. dū sic aliquot spectamis paribus ad
feros dimisisset. concione inde aduocata ita a
pud eos locutus fertur. Siquē animum
maliaene sortis exemplo paulo ante habuistis
eundē mox maestimanda fortuna ira ha
buerit is. uicimus milites. neque enī specta
culū modo illud. sed quedā ueluti imago
uestre condicionis. ac nescio an maiora uincu
la maioresque necessitates uob quā capti uis
uestris fortuna circūdederit. dextra leuaque
duo maria claudunt. nullā ne adeffugiū qui
dē nauem habentib. circa padus amnis. maior
padus ac uiolentior rodano. abrupta alpes urg
ent. uix integris uob accū gentibus transitu.
hic uincendū aut moriendū militi est. ubi p
mū hosti occurristis. eadē fortuna quē necessi
tatē pugnandi imposuit. primū uob ea uicto
ribus ponit. quibus ampliora hominē neabdis
quidem immortalibus opta relinquit. siciliam sar
dēm ac sardiniā parentib nostris ereptas. ira
uirtute recuperaturi estis. satis tamē ampla p
tia essent. quid quid romani tot triumphis parti
conflatū que possident. id omne uestrū cū ipsis
dominis futurum est. Inhanc tā optimā mercedem
agite. cū dis bene iuuantib arma capite. satis a
dhuc inuastis lusitaniae celtiberiq; que montib.
pecora consectando. nullum emolumentū tot la
borū periculorūq; uestrorū uidistis. tempus est
iam opulenta uos ac dicia stipendia facere. et
magna opere pria merentes. tantū tumeris prae
montes flumina que et ea armatas gentes emisso.
hic uob terminū laborū fortuna dedit. hic dig
nā mercedem emeritis stipendiis dabit. nec quā
magni nominis bellum est. tam difficile existimare
ratis uictoriā. fore sepe. & contemptus hostis cruen
tum certamē edidit. & inclita populi reges que leui
monte uicti sunt. adempto hoc uob uno fulgore no
minis romani. quid ē cur illi uob comparandi sunt.
aut uiginti annorū milicia uestra cū illa uirtute
cū illa fortuna tacta. abscidit columnis. aboceano. ē
minus que ultimus terrarū. prout ferocissimos hispano
& gallice populos. uincentes hoc peruenistis. pugnabi
tis cum exercitu romē. 11o hac ipsa aestate coeso uic
to circumsesso agallis. ignoto adhuc duce suo
ignorantiq; que ducem. an me imperio patris clari
simi imperatoris probe notū. certe eductū domitore
hispaniae galliae que uictorem. eundē non alpinarū
modo gentiū. sed ipsarū quod multo maius ē alpium
cum se menstri hoc confera duce. desertore exercitus
sui. cui siquis deme is signis. poenos romanos que hodie
ostendat. ignorantiū certū habeo. uerius que exerci
tus set consul. non ego illud parui aestimo milites.
quod nemo est uestrū cuius non ante oculos ipse se
pe uniuersae aliquod ediderim facinus. cui nonidem
ego curulis spectator & testis. notata temporibus
locis que referre sua possim. decoratū laudatis
me milies donastis. alumnus primus omniū uestrū
qua imperator procedā in aciem, aduersus ignotos
inter se ignorantes que. quocunque circūtuli ocu
los. plena omnia uideo animorū. & roboris ue
teranoq;. pedite generosissimarū gentiū equi
frenatos infrenatosque. uos socios fidelissimos
fortissimos que. uos carthaginienses cū patria
tum obira iustissimā pugnaturos inferimus.
bellū. infestis que signis descendim? in italiā
tanto audacius fortius que pugnaturi quā
hostis. quanto maior spes. maior est animus in
ferentis uim quā urgentis. accendit praeterea et
stimulat animos. dolor. iniuria. indignitas. ad
supplicii depoposcerunt me duce primū. de
inde uos omnes qui saguntū oppugnassetis

deditos ultimis cruciatib' adfecturi fuerint. crudelissima ac
superbissima gens. sua omnia sui que arbitrii facit. cū qui
bus bellum quibus pacē habeamus. se modū inponere
aequū censeret circū scribit includit que nobis terminos mon
tiū fluminū que. quos statuit non excedam'. neque eos
quos statuit terminos obseruat. ne transieris hiberum
nequid rei tibi sit cū saguntinis. adhiberū ē saguntum
nusquā te uestigio moueris. parū est quod ueterrimas
prouincias meas siciliā ac sardiniā adimit. etiā hispaniā
& inde censero inafricā transcendens. Transcendisse
autē dico. duos consules huius anni. unū inafricam.
alterum inhispaniā miserunt. nichil umquā nob' relic
tum est. nisi quod armis uindicarem'. illis timidis &
ignauis ēe licet. qui respectū habet quod sua terra.
suus ager pro tota ... pacata itinera fugientes accipi
ent. uob' necesse ē fortibus uiris ēe. & omnib' inter uic
toriā mortē ue certa desperacione abruptis. aut uin
cere. aut si fortuna dubitabit. in prelio pocius quā in
fugam mortē oppere. si hoc bene fixū omnib' desti
natū quinanimo ē. iterū dicā uicistis. nullum contem
tum aduicendū homini abdiis inmortalib' acrius
datum ē. His adhortacionib' cū utrimque accen
si ad certam militū animi essent. romani pontē tici
nū iungunt. tutandique pontis causa castellum
insup inponunt. poenus hostibus opere occupatis.
ma harbalem cum ala numidarū. equitib' quingen
tis. ad depopulandos sociorū pre. agros mittit.
gallis parci quam maxime iubet. principum q
animos ad defectionē sollicitari. ponte pfecto. tra
ductus romanus exercitus in agrū insubriū. qum
que milia passum a uico tumulo consedit. hanni
bal ubi castra habebat. reuocato que propere ma ar
bale atque equitib'. cū inspectare certham cerne
ret nihil umquā satis dictū pmonitū que ad co
hortandos milites ratus. uocatis ad concionē cer
ta pmia. pnunciat. in quorum spem pugnarent.
agrū sese daturū ēe in italia. africa. hispania. ubi
quis que uelit. immunē ipsi qui accepisset. liberū

que. qui peccuniā quā agrū maluissent. eis se argen
tro satis facturū. qui sociorū. ciues carthaginien
ses fieri uellent. potestatē facturū. qui domos
redire mallent. daturū se operā. ne cuius suorū
populariū mutatā secum fortunā ēe uellet. seruis
quoque dominos psecutis. libtatem pponit. binaq
phis mancipia dominis se redditurū. Ea que ut
rata scirent fore. agnū leua manu. dextra
silicē retinens. si falleret. iouem ceteros q pcat
deos. ita se mactarent. quem admodū ipse ag
nū mactasset. & secundū pcacionē caput pecud
saxo elisit. tū uero omnes uelut diis auctorib' inspē
suā quis que acceptis. id more quod nondū pug
narent ad potienda sperata rati. proeliū uno a
nimo & uoce una poscunt. apud romanos haut
qua quā tanta alacritas erat. sup cetera recen
tibus eciam territas pdigiis. nam et lupus
intrauerat castra. laniatis que obuius. ipse
intactus euaserat. exam apum in arbore pto
rio imminente consederat. quibus pcuratis
scipio. cū equitatui aculatoribus que expeditis
pfectus ad castra hostiū. ex quo propinquo co
pias quante & cuius generis essent specula
das. obuius fit hannibali. & ipsi cū equitib'
ad exploranda circa loca pgresso. neutri alteros
primo cernebant. densior deinde incessu tot ho
minū equorū oriens puluis. signū ppinquantiū
hostium fuit. consistit utrumque agm. & ad plio
sese expediebant. scipio iaculatores & gallos
equites in fronte locat. romanos sociorū que
quod roboris fuit. in subsidiis. hannibal fre
natos equites in mediū accipit. cornua nu
midis firmat. uix dum clamore sublato. ia
culatores fuerunt inter subsidia ad secundā
aciē. inde equitū certam erat aliquandiu
anceps. dein quia turbabant equos pedites
inter mixti multis labentib' ex equis aut
desilientib'. ubi suos pmi circū uentos qui

dissent. iam magna ex parte anceps pugna erat.
donec numide qui in cornib' erant circumuen
ti paulū abtergo se ostenderunt; his pauor p
culit romanos. auxit que pauorē. consul uulnus.
periculū que, int̄ cursu tum primū pubescen
tis filii pulsatū. hic erat iuuenis. paenes quē
pfecti huius ce belli laus est. africanus obegre
giā uictoriā de hannibale poenis que appellat;
fuga tam̄ effusa iaculatoꝝ maxume fuit. quos
primos numide inuaserunt; alius confertus
equitatus consulē in mediū acceptū n̄ armis
modo sed eciā corporib' suis ꝓtegens. in castra
nusquā trepide neque effuse cedendo reduxit;
seruati consul' decus. auctor coelius. ad seruū natione
ligurem delegat; malim equidē de filio uerum
ēe quod & plures tradidere auctores. sed fama
optinuit; hoc primū cū hannibale proeliū fuit;
quod facile apparuit. & equitatu meliorē poe
nū ēe. & obid campos patentis quales sunt int̄
padū alpes que bello gerendo romanis aptos
non ēe. Ita que ꝓxima nocte iussis militibus
uasa silentio colligere. castra abticino mota.
festinatū que ad padum est. ut ratibus quib'
uixerat flumen nondum resolutis. sine tumol
tu atque insectacione hostis copias traiceret;
prius placent iam ꝑuenere. quā satis sciret
hannibal abticino ꝓfectos; tam̄ adhec haud mora
turū in citeriore ripa segnit̄ ratē solluen
tes coepit; transire pontē non potuit; ut
extrema resoluta erant. tota rate in secun
dam aquā labentem. coelius auctor est. ma
gonem cum equitatu & hispanis peditibus.
flum̄ extemplo transnasse, ipsum hannibalē
ꝑ superiora padi uada exercitū traduxisse.
elephantis in ordinē ad sustinendū impe
tum fluminis oppositis. sed peritis amnis
eius. uix fidem fecerit. nam que equites
armis equis que saluis, tantā uim flu

munis superasse. ueri simile est. ut iā hispanos
omnis inflati trauexerint ut res; sed multorū
dierū circuitu padi uada petenda fuerint qua
exercitus grauis impedimentis traduci possent;
ꝑ poeiores apud me auctores sunt qui ibi
uixta locū ratē iungendo flumini inuentum
tradunt. ea cum magone equites hispanoꝝ ex
peditos ꝑmissos. dū hannibal circa flum̄ le
gacionib' gallorū audiendis moratus. traicit
grauius peditum agmen. interī mago equi
tes que ab transitu fluminis die unius itine
re placent iam ad hostes contendunt. hanni
bal paucis post diebus sex milia a placentia
castra cōmuniuit; et postero die in conspectu
hostium aciem decreta potestatē pugnae fe
cit; insequenti nocte caedes in castris romanis
tumultu tam̄ quā re maior. ab auxiliarib' gal
lis facta ē. ad duo milia peditū. & ducenti e
quites uigilibus ad portas trucidatis. ad han
nibalē trans fugiunt; quos poenos benigne al
locutus. & spe ingentiū donorū accensos. in
ciuitates quē que suas ad sollicitandos popula
riū animos dimisit. Scipio cedē eam sig
nū defectionis omniū gallorū ēe ratus. cōtac
tos que eo scelere uelut iniecta rabie ad arma
ituros. quā quā grauis adhuc uulnere erat.
tam̄ quarta uilia noctis insequentis. tacito
agmine ꝓfectus ad treuiā fluuiū. iā loca al
tiora locis que impediciores eq̄tes castra mouēt;
minus quā ad ticinū fefellit. missis que han
nibal primū numidis deinde omni equitatu
turbasset utique nouissimū agm̄. ni auiditate
p̄dę in uacua romana castra numidę deuertis
sent. ibi dum ꝑscrutantes loca omnia castroꝝ
nullo satis digno morę p̄cio tempus terunt.
emissus hostis ē de manib'; & cū iā trangressos tre
biā romanos. metantis que castra conspexissent.
paucos moratorū occiderunt citra flum̄ int̄

ceptos. scipionec uexatione uulneris inuia tac
tantu ulera patiens. & collegam ia eni & reuo
catu ersilia audierat ratus expetandu locu
qui ppe flum ruissimus fratruus e. ursus. dder
tu comunit. nec peul inde hannibal cu con
sedisset. quantu uictoria equestre lætus tan
tu anxius inopia que phostiu agros euntu
nusquam pparatis comeatib maior indies ex
cipiebat. ad dastidiu uicu quo magnu frum
ti numeru congesserant romani mittit ibi eo
rum pararent. spes facta pditionis. nec sane ma
gno pcio, nummis aureis qua dringentis dari
p.R. brundisino pfecto pside corrupto. tra
dtur hannibali clastidiu. id horreu fuit poe
nis sedentib ad trebia, incaptuos exerudito
psidio ut fama demere inprimis rerum colli
geret. nihil sae utiu est, cum adtrecta ter
restre constituisset bellum. interim circa
siciliam insulaq; que italiae immineneter. &
asempronio consule. & ante aduentu eius t
ra mari que res gestæ. uiginti quinque re
mes cu mille armatis addepopulanda oram
italiae dcarthaginiensib missae. nouem liparias.
octo adinsula uulcani tenuerunt. tres infre
tum aduertere estus, at eas conspectas. ames
sana duodecim naues abhierone rege. sira
cusanoq; missæ. quattu forte messanæ erat.
cos romanoq; operiens nulo repente cap
tas naues messana inportu deduxeru
nt. cognitu excaptuis pter uiginti na
ues cunus ipsi classis essent. in italia mis
sas quinque & triginta alias quinque
remes. sicilia petere. adsollicitandos ue
teres socios. lybes occupandi perpua cu
ram ee credere. eade tempestate qua ipsi
disiecti forent. eam quoque classem dece
tus insulas deiecta. haec sicut audita
erant. rex macmilio ptoru cunus sicilia
prouincia erat pscribit. monet que & lylybem
cum firmo tenere psidio. extimplo & circa pto
rem acuitate missi legati tribunique qui ad
cura custodie intenderent. ante omnia lyli
ba eum teneri. apparatus bellic dicto propo
sito. ut socii naules decem dieru coacta ciba
ria adnaues defferrent. et ubi signu datu
esset nequis mora conscendendi faceret. ‡
que omne mora qui especul prospicerent
aduentante hostium classe. Signu itaque
qua qua deindustria morati cursum na
uium erant carthaginienses. ut ante luce
accederent lylibaeum praesensu tam est
quia & luna pnox erat. et subleuatis arma
mentis uenicbant. extimplo datum especul
& inopido adarma conclamatu e. & innaue
consensu pars multu immunis portarug;
instacionib. pars minaub erant. et cartha
ginienses quia rem fore haut cum inparati
cernebant. usque adluce portu se abstinue
runt. demend armamentis eo tempore aptan
da que adpugna classe absumpto. ubi illuxit
recepere classem maltum. ut spatiu pugne
esset. exitu que liberum ex portu naues ho
stium haberent, nec romani detrectauere
pugna. & memoria circa ea ipsa loca gesta
rum rerum freti. et multu multitudine ac
uirtute. ubi maltum euecti sunt. romani
conserere pugna et expugnquo uires con
ferre uelle contra eludere poenus. et a te
non uirem gerere. nauium que qua uirq;
aut armorum malle certam facere. na ut
socii naualib adfatim minus instructa clas
sem tra inopem multem habebant. et si
ubi conserta nauis esset. haud equaquam
par numerus armatoru ex ea pugnabat. quod
ubi animaduersum e. et romanis multitudo
sua aux animu. et pauctas illis minuit,

extimplo semp̄ naues punice circumuentae. fu
gam cetere coeperunt, mille et dcc. fuere inna
ub' capeis militeſ. naueſque inhis treſ
nobiles carthaginienſiu classis romana in
columis una tantū pforata nau sed ea
quoque ipsa reduce inportū redit. se
cundū hanc pugnā nondum grauis eius qui
messana erant. l. sempronius coss messanam
uenit, et fretū intranti rex hieroclassem or
natamque obuiā duxē. transgressus que
ex regia inpr̄toriā nauem gratulatus
sospitē cum exercitu & naub' aduenisse
p̄catus que prosperum ac felicē insiciliam
transitū, statum deinde insule et cartha
ginienſiū conata exposuit. pollicitus que
est ut quo animo priore bello populū
r. uenisse aduersus sese. eo sene aduersus
frumentū uestimentaque se legionibus con
sul. socius que naualibus gratis praesturū.
grande periculū lylibeo martiumisque
cuctatoribus ee. et quibus dā uolentib' nouā
res fore, ob hec consuli nihil cunctandum
uisum. quin lyliba cum classe peteret.
Et rex regia que classis una pfecti nau
garces inde, pugnatū adlyliba eu fusā
que & captas hostiū naues accepere, aly
libaeo cōs hieronē cum classe regia dimis
so, relicto que p̄tore adtuendā siciliē ora
ipse ininsulā melitā que a carthaginien
sib' tenebatur traiecit. aduenienti hamil
car gisgonis filius p̄fectus p̄sidii, cū pau
lominus duo milibus militū oppidū que
cum insula tradetur, inde post dies redi
tum lyliba cum. capturique et a consule
& a p̄tore preter insignes nobilitate uiros
sub corona uenierunt. post quā abea par
te satis tutā sicilia censebat consul. a
dinsulas uulcani quia fama erat stare ibi
punicā classem traiecit. nec quis quā hostiū
circa eas insulas inuentus, iam forte transmi
serant aduasbandam italiae oram. depo
pulatoque uruo nensi agro urbē etiam
terrebant, repetenti siciliā consuli excen
sio hostium in agrū uruonien sem facta
nunciatur. litterē que absentiu de transitu
in italiā hannibal. et ut primo quoque tem
pore collegae ferret auxiliū missae tradun
tur, multis simul anxius curis. exerci
tū extimplo in naues inposituſ. ariminum
mari supero misit. sexto pomponio legato
cum uiginti quinque longis naubus. uibo
nensem agrum martimamque oram ita
liae tuendā attribuit. m. aemilio praetori
quinquaginta nauium classem expleuit,
ipse compositis siciliae rebus. decem naub'
oram italiae legens. ariminū peuenit. inde
cum exercitu suo pfectus adrebiam flum
collegae coniungitur. iam ambo consules
et quid quid romanorū uirū erat.
Hannibali oppositum. Aut illis copiis de
fendi posse romanū imperiū aut spem nul
lam aliā ee satis declarabat. tam consul
alter equestri p̄lio uno. et uulnere suo emi
nutus. trahere malebat. recentis animi alū.
eoque ferociores. nullam dilationē patiebat.
quod uter trebiam padum que agri est.
galli tum incolebant. induorē p̄potentiuo
populoq certamine. pambiguū fauorē ha
od dubie gratia uictorū spectantes habentes
ni modo nequid mouere aequo satis
poenus piniquo animo ferebat. ab gallis
acertum se uenisse adliberandos eos duc
tans. obeam iram. simul ut p̄da milite
maleret. duo milia peditū & mille eq̄tē.
numidas pleros que mixtos quosdam &
gallos populari omnē deinceps agrum

usque ad padi ripas iussit. egentes ope gallicum
ad id ubi obseruassent animos coacti ab auctori
bus iniuriae ad iudices futuros declinant. le
gatis que ad consulem missis auxiliū roma
norū terrę obnimiā cultorū fidem in roma
nos laboranti orant. Cornelio nec
causa nec tempus agendę rei placebat. suspe
cta que ei gens erat. cū ob infida multa faci
nora tum ob utilia uetustate obsoleuissent
ob recentē boiorū pfidiā, sempnius contra c̄
tinendis in fide socius maximū uinculū ēē. pri
mos que qui coissent ope defensos censebat, cū
uidet collegā cuntantē. equitatū suū mille peditū
iaculatoribꝰ ferme admixtis. ad defendendum
gallicū agrum trans trebiā mittit. sparsos
et inconpositos. ad hoc carauis. preda pleros
que cum inopinatos inuasisset. ingentē terro
rem caedem que ac fugam usque ad castra sta
ciones que hostiū fecere. unde multitudine
effusa. pulsi rursus subsidio suoꝝ. p̄liū resti
tuere, uaria inde pugna sequentes que cū
ad extremū aequassent certam̄. maior tam̄ hos
tiū romanos fama uictoriae fuit. ceterū nemi
ni omniū maior iustior que. quā ipsi consuli
uideri. gaudio efferri. qua parte copiarū alt̄
cōs uictus foret. ea se uicisse. restitutos ac re
fectos militibꝰ animos. nec quem quā. ēē. p̄ter
collegā qui dilatam dimicationē uellet. eum
animo magis quā corpore aegrum. memoria
uulneris aciem ac tela horrore. sed non ēē cum
aegro senescendū. quid enī ultra differri aut
teri tempus. quem terciū consulem. quē aliū
exercitū expectari. castra carthaginiensiū in
talia ac ppe in conspectu urb ēē. non siciliam
ac sardiniā uictis ademptas. nec eis hyberum
hyspaniā peti sed solo patrio t̄raque in qua geni
ti forent pelli romanos, quantū ingemisce
nt inquit patres nostri circa moenia cartha

ginis bellare soliti. si uideant nos pgeniē suā duos
consules consulares que exercitus in media italia
pauentis. intra castra poenū. quod int̄ alpis
appeninūq; agrisit suae dicionis fecisse. haec
ad sidens aegro collegę. hec in p̄torio prope
contionabundus agere, stimulabat. et tem
pus propinqū comitiorū. ne in nouos c̄sules
bellum differetur. & occasio in se unū uer
tende gloriae dum eger collega erat. Itaq;
ne quicquā dissentiente cornelio. parari
ad ppinquū certam̄ milites iubet, hanni
bal cum quid obtimū foret hosti cerne
ret. uix ullam spem habebat temere at
que inpuide quicquā consules acturos
cum alterius ingeniū fama prius. dein
de recognitū percitū ac ferox sciret ēē. fero
cius que factū pspero cum p̄datoribꝰ suis certa
mine crederet. adesse gerendę rei fortunā
haud diffidebat. cuius ne quod p̄t̄ mittera
tempus. sollicitus intentus que erat dum
tiro hostiū miles esset. dum meliorē ex du
cibus inutilem uulnus faceret. dū gal
lorū animi uigerent. quorū ingentem
multitudinē sciebat segnius secuturam,
quanto longius ab domo traherent, cū ob
hec talia que speraret ppinqum certam̄. et
facere si cessaretur cuperet. speculatoresq;
galli ad ea exploranda quae uellent tuci
ores, quia in utrius que castris militabant,
paratos pugnae ēē romanos retulissent.
Loqūm insidiis circum spectare poenus
coepit, erat in medio riuus paltus utrim
que clausus ripis. et circa oppositus palus
tribus herbis. et quibꝰ inculta ferme ues
tiuntur uir gultis uepribus que. quē ubi
equites quoque tegendo satis latebrosum
locum. circū uectus ipse ocul plustrauit.
hic erit locus magoni fratri ait quē teneas

Delige centenos uiros ex omni pedite. atque
equite cum uiribus. ad me uigilia prima ueniat.
nunc corpora curare tempus est. Ita pretorium
missum mox cum delectis mago aderat. ro
bora uirorum cerno inquit hannibal. sed ut
enumero etiam non animis modo ualeatis.
singulis uobis noue nos exturmis manipulisque
uiri similes eligite. mago locum monstrabit
quem insideatis. hostem caecum ad has belli
artes habetis. Ita mille equitibus magoni mil
le peditibus dimissis. hannibal prima luce
numidas equites transgressos. trebiam flu
men obequitare iubet hostium portis. iaculan
doque stationes eligere. ad pugnam hostem
iniecto deinde certamine cedendo sensim
circa flumen pertrahere. hec mandata numi
dis ceteris qui ducibus peditum equitumque preceptum
ut prandere omnes iuberent. armatos dein
de instratisque equis signum expectare. sem
pronius ad tumultum numidarum primum om
nem equitatum feroxea parte iurium. de
inde sex milia peditum. postremo omnes copi
as addestinatum iam ante consilio auidus cer
taminis edux. erat forte brume tempus. et
niuat dies in locis. alpibus appenninoque inter
iectis propinquitate etiam fluminum ac pa
ludum pregelidis. ad hoc raptim eductis homi
nibus atque equis non capto ante cibo non ope
ulla ad arcendum frigus adhibita. nichil ca
loris inerat. et quisque quisque aure fluminis ad
propinquabant. ad flabat acrior frigoris uis
ut uero refugientes numidas insequentis.
aquam ingressi sunt. et erat pectoribus tens
aucta nocturno imbri. tum utique egressis
rigere omnibus corpora. ut uix armorum tene
ndorum potentia esset. et similitudine et pro
cedente iam die fame etiam deficere. hanniba
l interim miles ignibus ante tentoria factis

oleoque per manipulos ut mollirent artus misso.
et cibo pociu capto. ubi transgressos flumen
hostis nunciatum est. alacer animis corporibusque
arma capit. atque in aciem procedit. baleares lo
cat ante signa. leuem armaturam octo ferme
milia hominum. de ingrauiorem armis peditem.
quod uirium quod roboris erat in cornibus cir
cum fudit. decem milia equitum. et ab cor
nibus in utramque partem diuersos elephantos
statuit. consul effusos sequentis equites cum
a resistentibus subito numidis incauti exciperentur
signo receptui dato reuocatos circumdedit pe
ditibus. duo dexx milia romana erant. soci
um nominis latini. xx. auxilia preterea ce
nomannorum. ea sola in fide manserat galli
ca gens. iis copiis concursum est. prelium a bale
ribus ortum est. quibus cum maiore robore
legiones obsisterent. deducte propere in cornua
leuis armaturae sunt. quae res effecit. ut
equitatus romanus extimplo urgeretur.
nam cum uix iam per se resisterent. decem milia
equitatum a quatuor milibus. et fessi integris
plerisque obruti sunt. insuper uelut nube ia
culorum ab alearibus coniecta. ad hoc elephanti
eminentes ab extremis cornibus. equis maxi
me non uisu modo sed odore insolito territi
fugam late faciebant. pedestris pugna par ani
mis magis quam uiribus erat. quam recentes poe
nus paulo ante curatis corporibus in prelium
attulerat. contra ieiuna fessaque corpora
romanis et rigentia gelu torpebant. resti
tissent tamen animis. si cum pedite solum
foret pugnatum. sed et baleares pulso equi
te iaculabantur in latera. et elephanti iam
in media peditum acie sese tulerant. et mago
numideque simul latebris eorum inpuida
preter lata acies est exorti. ab tergo ingen
tem tumultum ac terrorem fecere. tamen in tot

circumstantibus mat. mansit. aliquan
diu immota acies. maxime p̄ter spem
omniū aduersus elephantos. quos pedites
adhipsum locati. uerutis coniectis. & aduer
tere et insecuti auersos sub caudis qua
maxime molli cute uulnera accipiunt
fodiebant. trepidantis que ꝓpe iam in so
os consternatos media acie in extrema
ad sinistrum cornū + aduersus gallos auxi
ares agente hannibale + extimplo haud du
biā fecere fugam. quoque nouus terror.
additus romanis ut fusa auxilia sua ui
derunt. itaque cū iā in orbem pugna
rent decem milia ferme hominum cū alii eva
dere nequissent. media afrorū acie que
gallicis auxilius firmata erat cum ing
enti caede hostiū ꝑrupe. et cum neque
in castra reditus eēt flumine int̄ clu
sis. neque p̄ imbris satis decernere pos
sent qua uis opem ferrent. placentiā recto
itinere ꝑrexere. plures deinde in omnes par
tes creptiones facte. et qui flum̄ peciere
aut gurgitibus absupti sunt. aut int̄ con
ctacionē ingrediendi. a hostibus oppressi.
qui passim ꝑagros fuga sparsi erant. ues
tigia cedentis sequentes agminis placen
tiā contendere. alius timor hostiū au
daciā ingrediendi flum̄ fecit. transgres
sique in castra ꝑuener. imber niue mix
tus. & intolerandā uis frigoris. et homi
nes multos et iumēta & elephantos ꝓpe
omnis adsumpsit. finis insequendi hos
tis poenis flum̄ trebia fuit. et ita tor
pentes gelu in castra rediere. ut uix le
ticiam uictorie sentirent. itaque nocte
insequenti cū presidiū castrorum & quod re
licum ex magna parte militū erat rati
bus trebiā traicerent. aut nihil sensere

obstrepente pluuia. aut quia iam moueri ne
quibant p̄lassitudine ac uulneribus. agmine
abscipione consule exercitus placentiam est
ꝑductus. inde pado traiectus. cremonā neduo
rum exercitus hybernis una colonia pre
meretur. romam tantus terror ex hac cla
de ꝑlatus est. ut iam ad urbem romanam
crederent infestis signis hostem uentu
rum. nec quic quā spei auxiliū eē. quia por
tis moenibus que arcerent. uno consule
ad ticinū uicto. altero exsicilia reuocato.
duobus consulibus duobus consularibus
exercitibus uictis. quas alios legiones es
se quae arcēssantur. ita territis. sem
pronius cōs aduenit ingenti periculo.
ꝑeffusos passim ad predandū hostium
equites. audacia magis quā consilio. aut
spe fallendi resistendiue. si non falleret
transgressus. id quod unum maxime in
presentia desiderabatur. comicus con
sularibus habitis. in hibna redit. creati
consules cn̄ seruilius et c̄ flaminius ceterū
ne hibna quidē romanis quieta erant
uagantib' passim numidis equitib'. et q̄
quae iis impediciora erant celtiberis
lusitanisque. Omnes igitur undique
clausi cōmeatus erant. nisi quos pado
naues subueherēt. emporiū ꝓpe placen
tiā fuit. et opere magno munitū et
ualido firmatū p̄sidio. eius castelli op
pugnandi spe cum equitib' a cleui ar
matura ꝓfectus hannibal. cū pluri
mū incelando incepto a deffectū spei
habuisset. nocte adortus non fefellit
uigiles. tantus repente clamor est sub
latus. ut placentie quoque audiretur.
Ita que sublucem cū equitatu consul
aderat uissis quadrato agmine legionib'

sequi equestres. interim p̄lium cōmissū
inquo quia saucius hannibal pugna exces
sit. pauore hostibus iniecto defensū egre
cie p̄sidium est. paucoꝝ indierū quiete sū
ta. et uix dum satis ꝑcurato uulnere ad
uictu aliū uias oppugnandas ire ꝑgit. id empo
rium romanis gallico bello fuerat mu
nitum. inde locum frequentauerant ad
cole mixti undique ex finitimis populis.
et tum terror populacionū eo plerosq;
ex agris conpulerant. huius generis mul
titudo fama inpigre defensi ad placen
tiā p̄sidii accensa. armis arreptis obuiam
hannibali ꝓcedit. magis agmina. quam
acies inuia concurrerunt. et cū ex altera
parte nihil p̄ter inconditā turbā eēt in al
tera et dux militi et duci miles fidens. ad
xxxv hominum a paucis fusa. postero die
deductione facta p̄sidium intra moenia
accepere. iussique arma tradere cū dic
to paruissent. signum repente uictorib
datur ut tamquā ui captā urbem diripe
rent. neque ulla que in tali re memorabil
scribentibus uideri solet p̄ter missa
clades est. adeo omnis libidinis crudeli
tatis que et inhumane suꝑbie editum
in miseros exemplum est. haec fuere hy
b̄na expedicionis hannibal. haud lon
gis inde temporibus dum intollerabi
lia frigora erant. quies militi data est
et ad prima ac dubia signa ueris. ꝓfectus
ex hyb̄nis. in etruriā ducit. eam quoque
gentē sicut gallos ligures que. aut ui
aut uoluntate adiungiturus. transeun
tē appenninū adeo atrox adorta tem
pestas ē. ut alpium ꝓpe feditatē supera
uerit. uento mixtus imb̄ cum ferretur i
nipsa ora. primo quia aut arma omitten

da erant. aut contra enitentes uertice in
torti adfligebantur. constitere. dein cum
iam spiritū includeret nec reti procare a
nimā sineret. auersi auento parūꝑ c̄sede
re. tū uero ingenti sono celum strepere. et
inter horrendos fragores micare ignes. cap
tis auribus et occul metu omnes torpere.
Tandem effuso imbre. cum eo magis accensa
uis uenti esset. ipso illo quo deprensi erant
loca castra ponere necessarium uisum est.
id uero laboris uelut de integro inicium
fuit. nam nec explicare quicquā nec sta
tuere poterant. nec quod statutū esset
manebat. omnia ꝑscindente uento. et ra
piente. et mox aqua leuato uento cum
suꝑ gelida montiū iuga concreta essent
tantū niuosae grandinis deiecit. ut ō
nibus omissis ꝓcumberent homines. teg
minibus suis magis obruti quā tecti.
tanta que uis frigoris insecuta ē. ut ex
illa miserabili hominū iumentorūque stra
ge cū se quisque atollere ac leuare uel
let diu nequiret. quia torrentibus rigo
re neruis suis flectere artus nō poterant.
Deinde ut tandem agitando sese moue
re ac recipere animos. et raris locus ignis
fieri ē coeptus. ad alienā opem quisque
inops tendere. biduū eo loco uelut obses
si mansere. multi homines. multa iumē
ta. elephanti quoq; ex his q̄ prelio ad tre
biā facto suꝑ fuerant septē absupti.
digressus appennino retro ad placentiā
castra mouit. et ad decē milia ꝓgressus
c̄sedit. postero die xii milia peditum.
quinque equitū aduersus hostē ducit.
Nec sempronius consul. iā enī redierat
ab roma detrectauit certam. atque eo
die tria milia passū int̄ bina castra

fuere. Postero die ingentibus animis uario e
uentu pugnatum est. primo concursu adeo res
romana superior fuit. ut non acie uincerent
solum. sed pulsos hostes incastra psequeren
tur. mox castra quoque oppugnarent. han
nibal paucis ppugnatorib' inuallo portisq;
positis ceteros confertos inmedia castra re
cepit. intentosque signū aderumpendum
spectare iubet. Iam nona ferme diei hora
erat. cum romanis nec quicquā fatigato mi
lite post quā nulla spes erat potiundi cas
tris. signū receptui dedit. quod ubi han
nibal accepit. laxatāq; pugnā & recessum
acastris uidit. extimplo equitibus dextra
leuaque emissis inhostem. ipse cū peditū
robore dehis castris erupit. pugna raro ma
gis ulla ea aut utriusque partis pnicie
clarior fuisset. si extendi eam dies inlongū
spaciū quisset. nox accensum ingentibus animis
proelium diremit. Itaque acrior cuncursus
fuit quam cedes. sicut aequata ferme pug
na erat. ita clade pari discessum ē. abneutra
parte sescentis plus peditibus. & dimidiū ei'
equitū cecidit. sed maior romanis quā pnu
mero iactura fuit. quia equestris ordinis
aliquot. et tribuni militū quinque & pfec
ti sociorū tres sunt interfecti. secundum
eā pugnā. hannibal inligures. sempronius
lucā concessit. Veniente inligures hannibale
pinsidias inter cepti duo questores roma
ni. C. fuluius. & L. lucretius. cum duobus
tribunis militū. & quinque equestris ordinis
senatorū ferme liberis. quo magis ratā fore
cum is pacē societatēque crederent tradun
tur. dum haec initalia gerunt. CN. corne
lius scipio inispaniā cum classe & exercitu
missus. cum abostio rodani pfectus pyrenē
que montes circum uectus emporiis adpu

lisset classem. exposito ibi exercitu. orsus alu
sitanis. omnē oram usque adhiberū flumen
partim renouandis societatib' partim nouis
instituendis romanae dicionis fecit. Inde
conciliata clementieque fama. non adma
ritimos modo populos. sed inmediterraneis
quoque ac montanis ac ferociores iam gen
tes ualuit. nec pax modo apud eos sed socie
tas & iam armorum. parata est; ualideque
alique auxiliorū cohortes exhiis conscriptae
sunt. hannoni [illegible] hiberum prouintia
erat. eum reliquerat hannibal adregionis
eius psidium. Itaque prius quā alienaren
tur omīa. obuiā eundē ratus. castris incon
pectu hostium positis inaciē eduxit. Nec ro
mano differente certam uisum. quippe qui
scirent cū hannone & asdrubale sibi dimi
candū ēē. malle que aduersus singulos se
paratim quā aduersus duos simul rem ge
rere. nec magni certaminis ea dimicacio fuit.
sex milia hostium caesa. duo capta cum pre
sidio castrorū. Nam & castra expugnata sunt.
atq; ipse dux cum aliquot principibus capi
untur. & scissis propinquū castris oppidum
expugnatur. Ceterum pda oppidi parui ptir
rerum fuit. supellex barbarica. ac uilium man
cipiorū castra. militem dictauere. Non eius
modo exercitus qui uictus erat. sed et eius
qui cū hannibale initalia militabat. om
nibus fere caris rebus ne grauia impedi
menta ferentibus essent citra pyrenē
relictis. prius quā certa huius cladis fa
ma accideret. transgressus hyberum
hasdrubal. cū octo militibus peditum.
mille equitū. tamquā adprimū aduen
tū romanorū occursurus. postquā pdi
tas res [illegible] amissaque castra accepit.
iter admare conuertit. haud pcul thar

racone classicos milites. nauales que socios
uagos palantis pagros. quod ferme fit. ut
secunde res neglegentiam creent. equi
te passim dimisso cum magna cede. ma
iore fuga adnaues compellit. nec diuci
us circa ea loca morari ausus. ne abs
cipione opprimetur. trans hyberum se
se recepit. Et scipio raptim adfamā novo
rū hostium agmine acto. cum inpaucos
refertos paulum animaduertisset. pre
sidio tarracone modico relicto. tempori
ū cū classe redit. uix dum digresso eo.
hasdrubal aderat. Et ille argenti popu
lo qui obsides scipioni dederat addefecti
onem inpulso. cum eorum ipsorum iuuentute
agros fidelium romanis sociorum uastat.
excito deinde scipione hibernis. stoicosis
hyberis rursus caedit agros. scipio relic
tam abautore defectionis ilergetum gentē
cum infesto exercitu. caput eius populi erat
circūsedit. intra que dies paucos pluribus
quam ante obsidibus imperatis. ilergetes
pecunia etiam multos. inius dicionem q;
recepit. Inde inausetanos ppe hyberum. so
cios et ipsos poenorū pcedit. atque urbem
eorū obiēs salacetanos auxiliū finitimis
ferentes. nocte haud pcul iā urbem cū in
trarent uellent. excepit. insidiis; cesa ad xii;
Exuti ppe omnes armis. domos passim palan
tes pagros diffugere. nec obsessos alia ul
la res quam iniqua oppugnantib' hiemps
tutebatur. xxx dies obsidio fuit. pquos
raro umquā nix minus quatuor pedes al
ta iacuit. adeo que pluteos ac uineas ro
manorum operuerat. ut ea sola ignib' aliquo
ciens coniectis abhoste. eciā tutamētū fue
rit. Postremo cū amusicus princeps eorum
adhasdrubalē pfugisset. uiginti argenti
talentis pacti deducuntur. tarrachonē inhib
na redditum est. rome aut circa urbem mul
ta ea hieme pdigia facta. aut quod eueni
re solet motis semel inreligionē animis. mul
ta nunciata. Et temere credita sunt. inquis.
ingenuū infantē semestrē inforo oliotorio tri
umphum clamasset. Et foro boario bobem inter
ciam contignacionē sua sponte ascendisse. at
que inde tumultum habitatorū tritū sese
deiecisse. Et nauiū speciem decelo adfulsis
se. et aedem spei que ē inforo holitorio ful
mine ictam. Et lanuuii hostiam se cōmouis
se. Et coruū inedem iunonis deuolasse. atque
inipso puluinario consedisse. Et inagro amiter
nino multis locis hominū specie pcul candi
da ueste uisos. et cum illis congressos. Et in
piceno lapidibus pluuisse. Et caere sortes exte
nuate. et ingallia lupum uigili gladiū ex
uagina raptū abstulisse. obcetera pdigia.
libros adire decem uiris uissi. Quod autē
lapidib' pluuisset. inpiceno nouendiale
sacrum edictum. et subinde aliis pcu
randis ppe tota ciuitas operata fuit. Iam p
mū omnium urbis lustrata ē. hostiae que
maiores quibus edictum est diis caese. Et
donum exauri pondo xl lanuuiū Et iuno
ni portatū ē. Et signū aeneū matrone io
noni inadauentino edificauer. Et lectis
ternium caere ubi sortes attenuate erant
imperatū. Et supplicatio fortune inalgi
do. rome quoque. Et lecti sterniū iuuen
tati. et supplicatio adaedem hercul' nomi
natim. Deinde uniuerso populo. Et circa om
nia puluinaria indicta. et genio maiores
hostie caese. et c. atilius serranus ptor.
uota suscipere iussus. si indecem annos
res. p. eodem stetisset statu. haec pcurata
uota que exlibris sybillinis magna expar

te

leuauerant religione animos. consulū designa
torum. alter flaminius. cui hae legiones que
placentiae hybernabant sorte euenerant. edic
tum & litteras ad consulem misit. ut is exercitū
idibus martis arimini adesset in castris. huic
in prouinciā consulatū in ire consiliū erat. me
mori ueterum uetera rum cum patribus. que tr.
pl. & que postea consul. priusq; de cosulatu. qui
abrogabatur. deinde triumpho habuerat. in
uisus & iam patribus obnouā legem quemquā
cladius. tr. pl. aduersus senatū. atque uno
patrum adiuuante. c̄ flaminio tulerat. ne
quis senator qui ue senatoris pater fuisset. ma
ritimā nauē que plus quā trecentarū ampho
rarum eēt haberet. id satis habitū ad fructū
ex agris uectandos. Questus omnis patribus
indecorus uisus. respersum mam contentionē
acta. inuidiā apud nobilitatem. suas ortē legis
flaminio. fauorē apud plebē. alterum que in
de consulatū peperit. ob haec ratus auspicus
emetiendis latinarum que feriarū mora. et
consularibus aliis impedimentis. retenturos
se in urbē. simulato itinere priuatus clā in
prouinciā abiit. ea res ubi palam facta ē. no
uā insup iram infestissimi amante patribus mo
uit. non cum senatu modo. sed iam cum diis
immortalibus. c̄ flaminium bellum gerere.
consulem ante inauspicato factum. reuocan
tibus ex ipsa acie diis. atque hominibus non
paruis se. ne nunc conscientia p̄torum. & capi
tolium & sollemnē uotorū nuncupationē fu
gisse. ne die initi magistratus iouis. o. m. tē
plum adiret. ne senatum inuisus ipsi. & sibi
uni inuisum uideret. consuleret que. ne lati
nas indiceret. ioui que latiari sollemne sa
crum in monte faceret. ne auspicato pfectus
in capitolio aduota nuncupanda. paludatis
inde cū lictoribus profectus clam furtim. haud

aliter quam si exilii causa solum uertisset. ma
gis pro maiestate uidelicet imperii arimini quā
rome magistratuū initurum. & in diuersorio
hospitali quam apud paenates suos p̄textā
sumpturū. reuocandum uniuersi retrahen
dum que censuerunt. et cogendum
priusquam p̄sentē in deos homines que fun
gi officiis. quam ad exercitum & in pruintiā
iret. in eā legacionē. Legatos enim mitti pla
cuit q̄ terentius & m. antistius pro fecti.
nihilominus eum mouerunt quā priore
consulatu littere mouerant ab senatu mis
se. Paucos post dies magistratuum iniit. im
molanti que ei uitulus iam ictus e manib.
sacrificantiū sese cum prorupisset. multos
circum stantes cruore respersit. Fuga p
cul eiam maior apud ignaros. quid trepi
daretur. Et concursatio fuit. id apleris que
in om̄ magni terroris acceptū. legionibus
inde duabus a sempronio prioris anni con
sule duab. ac. atilio p̄tore acceptis. et in
et ruriā p appenninū tramites exercitus
duci est coeptus.....

TITI LIVII A BVRBE
CONDITA LIBER. XXI.
EXPLICIT.....

INCIPIT LIBER XX
SECVNDVS. FELICITER.

IAM VERO APPETEBAT QVE han
nibal ex hibernis metuit & neque eo q̄
iam ante conatus transcendere ap
peninū. intolerandis frigoribus. et
cum ingenti periculo moratus ac me
tu. galli quos p̄de populationumq;
consciuerat spes. post quam p eo ut ipsi

exalieno agro raparent agerentq; suas
terras sedem belli ee. premi que utriusq;
partis moueri exercituū hibernis uiderent. uer
terunt retro hannibalem abromanis o
dia. petitusque ē sepe principū insidiis
ipsorum, inter se fraude eadem leuitate
qua conseserant consensu indicantiū ser
uatus erat. & mutando nunc uestem nu
nc tegimenta capitis errorem eciā sese
abinsidiis munierat. Ceterum hic quoq;
ei timor causa fuit maturius mouendi
exhibnis. Peridem tempus. c. ii. seruilius
cōs. rome idibus martis magistratū ini
it. ibi cum dere p. rettulisset. redinte
grata inc̄ flaminiū inuidia est, duos
se conss creasse. unū habere. quod eni
illi iustum imperiū. quod auspicium
eēt magistratus. id adomo publicis priua
tisque penatib. latinis feriis, actibus.
sacrificio inmonte pfecto. uotis rite in
capitolio nuncupatis. secū ferre. nec
priuatū auspicia sequi. nec sine auspicis
pfectum. inexterno ea sola noua atque
integra concipere posse. augebant metū
pdigia. expluribus simul locis nuncia
ta. Insicilia militibus aliquot spicula
insardinia aut̄es inmuro circumeunti
uigilias equitis. scipionem quem manu
tenuerat arsisse. & littora crebrisignib
fulsisse. & scuta duo sanguine sudasse. &
milites quosdā ictos fulminibus. & soli
orbem minui uisum. & preneste arden
tes lapides celo cecidisse. & arphis parmas
incelo uisas, pugnantēque cum luna
solem. & eas pene duas inter diu lunas
ortas. & aquas ceteres sanguine mixtas
fluxisse. fontemque ipsoꝝ hercul cruen
tis manasse respsum macul. & inantii

metentibus cruentas incorbē spicas caecidis
se. & falernis caelum findi uelut magno hy
atu uisum. quaque patuerit ingens lum̄
efulsisse. sortes sua sponte attenuatas. u
namq; excidisse ita scriptam. mauors telū
suū concutit. & pidem tempus romae sig
num martis appia uia. ac simulacra lu
porum sudasse. & capuae speciē celi ar
dentis fuisse. luneque inter imbrē ca
dentis. indeminoribus & iam dictu pdi
giis fides habita. capras lanatas quibus
dam factas. & gallinam inmarē. gallum
infeminā sese uertisse. Hiis sicut erant
nunciata expositis. auctoribusque incuriam
introductis. consul dereligione patres con
suluit, decretum ut ea pdigia partim ma
iorib hostiis partim lactantib procurarē
tur. & uti supplicatio ptriduū adomnia pul
uinaria haberetur. cetera cum decē uiri li
bros inspexissent. ut ita fierent quem ad
modum cordi eēt diuinis carminib pre
feretur. id uirorum monitu decretū ē, iouī
primū donū, fulm̄ aureū pondo quinqua
ginta fieret. unoni mineruę que exargento
dona darentur. & iunoni reginę inauenti
no. iunoni quesospitae lanuuii. maioribus
hostiis sacrificaretur. matronęq; pecunia
conlata quintū conferrent. quinq; cōmodū qd
eēt donū iunoni reginę inaduetinū ferre
nt. lectis terniumque fieret, & ut liber
tinę ipsae undeforoniae donū daretur pec
cuniā pfacultatib suis conferrent. haec ubi
facta. decē uiri ardeae inforo maiorib hos
tiis sacrificarunt. Postremo decembri iā mse
adedem saturni romę immolatum est. lec
ti sterniumq; imperatū. & cum lectum senato
res strauer. & conuium publicum. ac purbem
saturnalia diem ac noctem clamata. populusq;

T. L

eum diem festum habere ac seruare inppetuum
iussus. dum consul placandis romae distrah
endoque dilectu. dato peram. hannibal pfect
exhibnis quia iam flamminium consulē ar
retium p̄uenisse fama erat. cum aliud longius
ceterum cōmodius offenderetur iter. propiorem
uiam ppaludem petit. qua fluuius arnus peos
dies solito magis inundauerat. at hyspanos &
afros. & omne ueterani robur exercitus. admi
xtus ipsorū inpedimētis. nec ubi consistere co
actus necessaria adusus deessent primos ire
iussit. sequi gallos. ut idagminis mediū eēt.
nouissimos ire equites. magonē inde cū expe
ditis numudis cogere agmen. maxime gal
los sita edio laboris longeque uiae ut ē mol
lis ad talia gens. dilaberentur. aut subsiste
rent cohibentem. p̄mi qua modo p̄irent duces
pprae altas fluui ac pfundas uoragines ha
ustas pene limo inmergentes que se tam signa
sequebantur. galli neque sustinere se plapsi.
neque adsugere exuoraginibus poterant.
aut corpora animis. aut animos spe sustine
bant. Alii fessa aegre trahentes menbra. alii
ubi semel uictis tedio animis pcubuisset inter
iumēta & ipsas iacentia spassam morientes.
maximeq; omnium uigilie conficiebant. p
quadriduum tam tres noctes tolerate. cum
omnia obtinentib' aquis nihil ubi insicco
fessa sternerent corpora inuenire posset.
cumulatis inaquis sarcinas insup incumbe
bant iumētor. itinere toto prostrator. passim
acerbitantū quod extaret aqua querentibus
adquietem parui temporis necessariū cubi
li dabant. ipse hannibal aeger ocul exuer
na primum intemperie uariante calores
frigoraque. elephanto q̄unus sup fuerat q̄
altus abaqua extaret uectus. uigiliis tam
& nocturno umore palustri que celo gra

hannibal aeger oculis.

uante caput. Et quia medendi nec locus nec
tempus erat. altero oculo capitur. multis ho
minib' iumentisque fede amissis. cum tandē
depaludibus emersisset. ubi primū insicco
potuit castra locat. certumque ppraemissos
exploratores habuit. exercitum romanum
incirca arrepti moenia eēt consul deinde
consilia. atque animum. & situm regionū.
itineraque. & copias atque commeatus ex
pediendas. & cetera que cognouisse inre
merant. summa omīa cum cura inquiren
do exsequabatur. Regio erat inprimis italie
fertilis. et rusci campi. q̄ fessulas int arre
tiumque iacent frumenti ac pecoris. &
omnium copia rerum opulenti. consul
ferox aconsulatu priore. & non modo le
gum aut patrū maiestatem sed nedeor
quidem satis metuens. hanc insitam inge
nio eius temeritatem. fortuna prospero ci
uilibus bellicisque rebus successu lue
rat. Itaque satis apparebat nec deos nec ho
mines consulentem. ferociter omnia ac p̄
propere acturū. quoque proniores sed ini
cia sua agitare eum. atque inritare poenis
parat. & leua relicto hoste. fessulas petens me
dio & ruriae agro p̄datum pfectus. quantā
maximā uastitatem potest caedibus incen
diis que consuli pcul ostendit. flaminius
qui nec quieto quidem hoste ipse q̄etus
erat. Cum uero posquam res sociorū an
te oculos prope suos ferri agique uidit.
suum dedecus ratus pmediam iam italiā
uagari poenū. atque obsistente nullo
adipsa romana moenia ire oppugnan
da. ceteris omnibus inconsilio salutaria
magis quam speciosa sua dentibus. collegā ex
petandū. ut coniunctis exercitib' cōmuni a
nimo consilio que rem gererent. interim

Lib xxii.

equitatu auxiliis que leuiū armorū abeffusa
p̄dandi licentia hostem cohibendum ratus se
exconsilio ꝓripuit. signumq; simul itineris
pugneque cum immo arreti ante moenia
sedeamus inquit. hic enim patria & paena
tes sunt. hannibal emissus emanibus per
popolentur italiam. uastando que et uren
do omnia adromana moenia ꝑueniat. nec
ante nos hinc mouerimus. quā sicut olim
camillum abuesos. c. flaminium aberretio
patres acciuerint. haec simul increpans cō
ocius signa conuelli iuberet. & ipse inequum
insiluisset. equus repente corruit. consulem
que lapsum sup caput effudit. territis omni
bus qui circa erant uelut foedo omine inci
piendo erei. insup nunciatur signū omni vi
molientes signifero conuelli nequire. conu
ersus adnunciū. nū litteras quoque inquit
absenatu adfers que mersem gerere uetā
nt. abi nuncia effodiant signum. si ad con
uellendum manus p̄metu obtorpuerint.
incedere inde agmen cepit. primorib' sup
quā quod dissenserant abconsilio territis.
eciam duplici ꝓdigio. milite inuulgus leto.
ferocia ducis. cum spem magis ipsam quā
causam spe intueretur. hannibal quod agri
ē inter cortanam urbem. transymennū que
lacum omni clade belli ꝑuastat. quō magis
iram hosti aduindicandas sociorū iniuri
as acuat. etiam ꝑuenerant ad loca nata insi
diis. submaxime montes cortonenses intra
symennū subit uia tantum int̄ ē ꝑangus
ta uel adipsum deindustria relicto spa
cio. deinde paulo lacior patescit campus.
inde colles adinsurgunt. ibi castra inaꝑto
locat. ubi ipse cum afris modo hyspanis
que consideret. baleares. ceteram que le
uē armaturam. post montis circumducit.

equites adipsas fauces saltus tumul' apte
tegentib' locat. ubi intrassent romani obiecto
equitatu clausa omnia. lacu ac montibus es
sent. flaminius cum pridie solis occasu ad la
cum ꝑuenissent inexplorato postero die uix
dum satis certa luce angustiis superatis. p'
quam inpatentiorē campum pandi agm̄
coepit. id tantū hostium quod exaduerso
erat conspexit. abtergo. ac sup caput decoc̄
te insidie. poenus ubi id quod pecierat clau
sum lacum montibus. & circum fusū suis
copiis habuit hostem. signum omnibus
dat simul inuadendi. qui ubi quaque
ꝓximiss fuit decucurrerunt. eo magis ro
manis subita atque inꝓuisa res fuit.
quod orta exlacu nebula campo quā
montib' densior. sed erat. agminaque hos
tium expluribus uallibus ipsa interse
satis conspecta. eoque magis pariter de
cucurrerant. romanus cū clamore prius un
dique orto satis cerneret. se circumuen
tum ēē sensit. & ante infrontē lateraq;
pugnari coeptum est. quā satis instru
eretur acies. aut expediri arma strin
gique cladii possent. consul ꝑculsis om
nibus. ipse satis ut intrepida inpaui
dus turbatos ordines uertente se q̄q;
addissonos clamores instruunt. tempus
quātū locusque patitur. & qua cumque adire
que potest. adhortatur. ac stare ac pug
nare iubet. nec enim indeuotis aut in
exploracione deum. sed ui ac uirtute
euadendū ēē. ꝑmedias acies ferro uiā
fieri & quo timoris minus sit. eo ferme
minus periculi ēē. ceterum ꝓstre pitu
ac tumultu nec consilium nec impe
riū accipi poterat. tantū que aberat.
ut uix sua signa atque ordinem sed locū

noscerēt. ut uix adarma capienda aptan
da que pugne competeret animus. opprime
retur que quidam oriēs magis ut quā
q1. & erat mixta caligine maior usus ar
mū quā oculorū. adgemitus uulnerū ictus
que corporum aut armorum. & mixto stre
pentium pauentiumque clamore circum
ferebant ora oculos que. alii fugientes pe
nantiū globo inlati herebant. alios rede
untes impugnam uertebat fugientium
agmen. deinde ubi inomnis pauor neq;
quam impetus facti. & ablatenibus mon
tes ac lacus. afronte & a tergo hostium
acies claudebat. apparuit que nullam
nisi in dextera ferroque salutis spem ēt.
tum sibi quisque dux adhortator q; fac
tus. adrem gerendā & nouā deinde ex
orta pugnā ē. non illa ordinata ppr
inceps hastato q; ac triarios nec ut pro
signis ante signani. post signa alia pug
na ret acies. nec ut sua legiones miles
aut cohortes aut manipulos. sed forsē
globat. & animus suus cuiq; ante aut
post pugnandi ordinē dabat. tantusq;
fuit ardor ani morū adeo intentus pu
gne animus. ut eū ma tū terrę quimol
tarū urbiū italie magnas partes pros
trauit. auertat que cursu rapidos am
nis. mare fluminibus inuex. montes lap
sis ingentes fruit. nemo pugnantiū sen
serit. tris fōrme horas pugnantiū ē, &
ubiq; atrocitter. circa consulē tam acri
or infestior que pugna ē. eum & robora
urorū sequebantur. & ipse q̄cumque
in parte ꝑmiaclabare senserat suos in
pigre ferebat opem. insignēq; que ar
mis & hostē summa ui petebat. & true
bantur cruēs. donec insup eques duca
rio nomen erat. facie quoque noscitans.
consul inquit hicē populatib' suis qui
legiones nostras caeciderit. agros que & ur
bem ē depopulatus. Jam ego hanc uic
mā manib' peremptorū fede cruū dabo.
subditis que calcarib' equo perconferas
simā hostiū turbā impetū faciē. obtrun
cato que prius armigero qui se infesto
uenientē obuiā obiecerat. consulē lan
ce transfixē. spoliare cupientē. triari ob
iectis scutis arguere. magne partis fuga
inde primū coepit. & iam nec lacus nec
montes pauori obstabant. omnia arta
prerupta que uelut cęci euadunt. ar
maque itturi sup alii alii peiciantur.
pars magna ubi locus fugę dee. per pri
ma uada paludis maquā pgressi. quo
ad capitibus umeris extare possunt. se
se immergunt. fuere quos inconsultus
pauor nando & iam capessere fugam im
puleret. que ubi immissa ac sine spe erat.
aut deficientibus animis haurirebantur
gurgitibus. haut nequiquā festinan
rant. retro aegerrime petebant atq;
ubi abingressis aquam hostiū equitib'
passim trucidabant. VI milia ferme p'
mi agminis paduersos hostis eruptione in
pigre facta ignari omniū quae post se age
rentur exacto euasere. & cū intumulo quo
dā constitissent clamorē modo ac sonū ar
morum audientes. quae fortuna pugnae
esset neq; scire nec ꝑspicere precaligine po
terant. inclinata ad inique re. concalescente
sole. dispulsa nebula aperuisset diem cū liqui
da tā luce montes campique pditas resti
tā que ostendere foede romanā aciē. itaque
nec inconspectus procul immitteretur eques.
sublatis partim signis quā citatissimo pote

rant agmine sese abripuerunt; postero die cō
sup cetera exercitus fames & iam instaret:
fidem dante abarbale. qui cum omnibus e
questribus copiis nocte consecutus erat si
arma tradidissent abire cōsponden cum singulis uc
mentis passurū. sese dederunt: quę pau
cā religione. seruata fides abhannibale
ē atque inuiolata omnes coniecit. Haec
est nobilis adtransymennū pugna adq; nō
inter paucas memorata populi romani
clades. xii milia romanorū inacie caesa
x milia sparsa fuga. pomnē etruriā ad
uersis tenentibus urbem peciere; ooood
hostium inacie. multi postea utrimque
exuulneribus periere; multiplex caedes
utrim quę facta tradituꝝ. abaliis. ego
pter quam quod nihil auscum exuaw
uelim. quo nimis inclinante ferme scribe
ntiū animi. fabium aequalem tempori
bus huius ce belli potissimū auctorē ha
bui. hannibal captiuorū plurimi nomi
nis ēent sine precio dimissis; romanis in
uiolata datis. segregata exhostium co
aceruatorū cumulis. corpora eorū cum
sepelirī russit sen. flaminī quoque corp
funeris causa magna cum cura inquisitū
non inuenit; romae adprimū nunciū cladis
trus cum ingenti terrore. ac tumultu con
cursus inforū populi ē factus. matrone ua
gis pturas qua repens clades at latacāquę ue
fortuna exercitus esset. obuios pcuntanē;
cum frequentis concionis modo turbam
incomtū curiā uersa magistratus uoca
ret. tandem haud multo ante solis occasū
m. pomponius pror pugna inquit magna
uicti sumus. quam quā nichil cereus ex
eo audituꝝ est. tamen aliis aliio imple
ti rumoribus domi referuntur. consulē cum
magna parte copiarum coesum. sup esse pau
cos aut fugam passim p Etruriā sparsos.
aut captos ab hoste; quod casus exercitus
uicti fuerant tot incuriaꝝ dispreti animi
eorum erant. quorū propinqui sub. c. fla
minio cōsule meruerant. ignaraqueuū quę
cuiusq; suoꝝ fortuna esset. nec quisq; satis certū habet
qd aut spet. aut timeat; postero die cepta aliquot dieb
adportas maior ppe mulierū qui mulierū multi
tudo stetit. aut suoꝝ aliquē. aut nuntios de his opi
ens. circūfundebatur q. obuios scisciantes. neq; a
uelli utiq; abnuos priusquā ordine omia inquisissent
potant. Inde uarios uultus digredientiū abnumis
cerneres. ubiq; laeta aut tristia nunciabant. gra
tulantesq; aut cōsolantes redeuntibus domos circūfusos;
feminarū plangores & gaudia insignia erant & luc
tus. Vna in ipsa porta ospite filio repente oblata
in conspectu eius exspirasse fert. Alteram cui mors
filii falso nuntiata erat: mesta sedenteē domi ad
primū conspectū redeuntis filii gaudio nimio exani
mata; senatui proxes pdies aliquot aborta usq; adoc
cidentē solē incuria retinent. consultantes quam
ducem haud copiis. quib resisti uictoribus pgnis pos
set; prius quā satis certa consilia essent. repens alia nunci
atur clades. Quatuor milia equitū cum c. centonio
pro pr. missa adcollegam ab seruilio cōsule umbria.
quo postpugnā adtransimennū audita. auerterant
iter. ab hannibale circūuecta. cuius rei fama uarie
homines effecit; pars occupatis maiore egritudine
animis leuem exceparationem porū ducere recentē
equitū iacturā. pars nō id qd accidit pse estimare. sed
ut maffecto corpore quāuis leuis causa magis qua
ualitudo grauior sentiretur. ita tū egre & affecte
animi qd cuiq; aduersi inciderat. nō rerū mag
nitudine. sed uiribus extenuatis. quę nichil qd ad
grauarem pati possent estimandū est; Iraq; ad
remediū iā diu neq; desiderati nec ad habitum;
dictatorē dicendū animis cōfugit; & qp & consul

aberat · aquo uno die posse uidebat · nec ꝓ occupatā ar
mis punicis italiā facile erat aut nuntiū · aut litteras
mitti · nec dictatorē poplꝰ creare poterat · qđ nunq̄ ante
eā diē factū erat · dictatorē poplꝰ creauit · q · fabiū maxi
mū · & mag. eq̄tum · m · minutiū rufū ; his q · negotiū
absentiu datū · ut muros turresq · urbis firmarent ·
& ꝑsidia disponerent · quib⁹ locis uiderēt · pontesq · re
scinderent flumini · ac pœnatib⁹ ꝑ urbe dimicandū fore ·
q̄ndo italiā tueri nequisset · hannibal recto itinere per
umbriā usq · ad spoletiū uenit · inde cū ꝓpopulato a
gro · urbē oppugnare adortus cet · cū magna cęde suoꝝ
repulsus · conuectans excursus colonię · haud minꝰ
ꝑspe tēptate urbis, quanta moles romanę urbis cet ·
magnū pręsidiū auertit iter · nō copia solū omnis generis
frugū habundantē · sed referti ꝓda quā effuse audi
atq · egentes rapiebant ; ibi ꝑdies aliq̄ stativa habita re
fectus q · miles · hibernis itineribus · ac palustri ua ꝑ loq ·
magis adeuentū secundo · quā leui · aut facili affectus ·
Vbi satis quieti datū · ꝑdę ac populationibus magis quā
otio aut requie gaudentibus · ꝓfectus preputianū · hadri
anum agrū · marsos inde, marrucinosq · & pelignos
deuastat · circaq · arpos · & luceriā ꝓximā apulię regio
nem ; cū seruilius cōsul ioubur ꝑlus cū gallis actis · &
urbe oppido ignobili expugnato · postq̄ decollega exerci
tus q · cede audiuit · iā mœnibus patrię minuens ne
abēt in discrimine extremo · ad urbē iter intendit ·
q · fabius maximas dictator ītum quo die magis
tratū iniit · uocato senatu abdius orsus · cū edocuisset
patres · plus neglectum cerimoniarū · auspiciq̄ teme
ritate · atq · inscita peccatū aḡ · flāmino cōsule cęteriq̄q ·
piacula irę dm̄ cēre · ipsos deos consulendos cē ꝓcuit ·
ut qđ nō ferme decerneret, nisi cū uetera ꝑdigia nun
tiata sē · decē uiri libros sibullinos adire uberentur ;
Qui inspectis fatalib⁹ libris · retulerunt patribus qđ ei
bellicausa uotū marti foret · id nō rite factū · de integ
ro atq · ampliꝰ faciendū cē · & iouī ludos mag
nos · & cęlestī ueneri erycinę · ac mercurio uouendos cē · & io
uis supplicatione lectisternium q · habendū · & ueneri sacrum

uouendū · sibellatū ꝑspe cet · resq · publica incolumē q̄ ante
bellū fuisset statu ꝑmansisset ; senatus q̄m fabiū bellicu
ra occupatura cet · m · emilius prætor excollegio pontificū senten
tia omnia ut maiore fiant curare iubet ; his rē · ꝓfectis
l · cornelius lentulus pontifex maximus consulente colle
gio prętorum omnium primum poplm consulendū decreuit sacrō
censet, nutu populi uoueri nō posse ; rogatus his hęc
uerba populus, uelitis, iubeatis ne, hęc sic fieri si res p · pr ·
quirtium ad quinquennium proximum sic uelim · eam ꝑ saluam
seruauerit · his bellis datum donum duit prætor · quirtius qđ
bellum prætor · cum carthaginensi est quęque uel lacu gallis sunt
qui uicini alpis sē quod uera tulerit excipiunt illo ouillo capro
nouello gregis quęq · ꝓfana erunt iouī fieri exequa die
senatus · populiq · iusserit quifaciet quando uolet quaq ·
lege uolet facito quom faxit ꝓbe factum esto si id mori
tur · qđ fieri oportebit ꝓfanum esto neq · scelus esto siquis
rumpet · occidet ue insciens nefrastus esto siquis clepsit · &
ne poplo scelus esto neue cui ceptum erit fraudi duit faxit in
sciens ꝑpe factum esto sinocte siue luce siseruus siue lib ·
faxit · ꝓbe factum esto si ante id ea senatus · populiq · iusserit fie
ri de faciatur eo populus soluitur lib esto · eius dē · rei causa
ludi magni uicit ꝑris · cc · xxx · iii · mulibus triētes ; ꝑ ea
bubus oui ccc · multis aliis deuinis bubus albis · atq · cętis
hostiis uotis rite nuncupatis · supplicatio edicta · supplica
tumq · regum coniugibus ac liberis, non urbana multitudo tan
tum · sed agrestium & iam quos maliquia sua fortuna publi
ca quoq · contingebat, curatum lectisternium ꝑ triduum
habitum · ꝑ decem uiros sacrorum curantibus · sex puluinaria
in conspectu fuerunt · iouis ac ionom unum · alterum neptu
no · de minerua · tertium marti ac ueneri · quartum apol
lini · ac dianę · quintum uulcano · ac uestę · sextum mercurio ·
& cereri ; Tum cędes uotę ueneri erycinę · cędē q · fabius
maximus dictator uouit · quia ita ex fatalibus libris
edictum erat, ut si uouerent cuius maximum imperium ita
tueri cet · meneri cędem acilius prior uouit · ita rebus
diuinis ꝑ pacis · tum debello · req · publica dictator re
tulit, quibus quot ue legionibus uictori hosti obuia
eundum cet patres censerent ; decretum · ut ab · cōs · seruilio

consule ẽxercitū ꝺcapet· scribet· ꝓtea exciubus· sociisq·
quantū equitū· ꝺ pedituꝫ uideret· ẽta oīa ageret· face
ret q· ut ẽrep· duceret· fabius duas legiones scꝺ iectarū
ꝺ seruilianū exercitū duxit· his ꝓ magr equitū scriptus
burdeum ꝺ conueniendū eduxit· eductoq· proposito ut q
bus oppida· castella q· munita eẽnt· ut commigrarent
in loca tuta· ꝯ agris quoque demigrarent omnꝺ
regionꝫ eius qua iturus hannibal esset· ne cui⁹ rei copia esset·
ipse uia flaminia ꝓfectus· obuiā consuli exercitui
que cum adtiberim circa ocriculum ꝓspexisset agm̄
consulem que cum equitibus ꝺ se ꝓdiente· uiatore
misso q̄ consuli nunciaret· ut sine lictorib⁹ ꝺdictatoīe
ueniret· q̄ cum dicto paruisset· congressus que eorum
ingentē speciem dictaturae apud cives socios que uē
tustate iam prope obliteꝫ eius imperii fecisset· lit
teꝛq; aburbe allatesunt naues onerarias cōmeatū
ꝯ abhostia in hispaniā ꝺ exercitū portantes· a classe pr
nica circa portū consanū captas esse· itaque extem
plo cōs· ostiā ꝓficisci iussus naubus q; ad urbem
romanā aut ostiq; essent completis· militēs· ꝺ na
ualibus socius ꝓsequi hostiū classem ac littora ita
q; tutari· magna uis hominū conspecta rome erat·
libitina etiam quibus liberi essent· ita aetas milita
ris in uerba iurauerant· ex hoc urbano exercitu q̄
maiores quinq; et triginta annis in nauis impos
ti· alii ut uerbi residerent relicti· dictator exercitu
cōs· accepto ꝯ a fuluio flacco legato· ꝓ agrū sabinum
tibur quo die ꝺ conueniendū eduxerat· nouis mi
litibus uenit· inde praeneste ꝺ transuersis lim
itibus inuiā latinā ē egressus· unde itineribus
summa cum cura exploratis ꝯ abhoste ducit· nullo
loco nisi quantū necessitas cogeret fortunae se
cōmissurū quo primū die aut procul arpis incon
spectu hostium posuit castra· nulla mora facta·
quin penus educeret inaciem copiā que pugnan
di faceret· sed ubi quieta omnia apud hostes neq; ꝯ
tra ullo tumultu mota uider· increpant quidem
uictos tandem quos marcios animos habe cre ꝺdebat
bellatū que ꝯ concessum quē propalandę uir
tutis ac gloriae esse· ꝯ in castra redire· ceterū
tacita cura animaꝝ incensum q̄ cum duce
haud quaq̄ Flaminio· sempronio que simi
li futura ꝯ sibi res esset· ꝯ ꝓtum domū· ꝯ docti ce
teris malis romani parem hannibali ducē que
fuissent· ꝯ ꝓ prudentiā quidem non uim dictato
ris exēmplo timuit· constantiā aut dum exꝑtus a
gitare· ꝯ temptare animū· mouendo crebro cā
tra· populando que inocui eius agros sociorum
coepit· et modo ex tracto agmine ex conspectu abi
bat· Modo repente ex aliquo flexu uię si excepe
re digressum inaequum posset occultus obsidebat·
Fabius ꝓ loca aspera agm̄ ducebat modico ab hoste
int̄ uallo· ut neque omitteret eum· neque con
grederetur· castris nisi quantū usus necessario
cogeret· ꝯ tinebatur miles· pabulū ꝯ ligna nec pa
ci poterant· nec passim· equitū leuis que arma
tura sparso cōposita· instructa que in subitos est·
tumultus· et suo militi tuta omnia· ꝯ infesta ef
fusis hostium populatoribus ꝑebat· neq; uniuerso
periculo summā rerum committebat· ꝯ per uia mo
menta leuium certaminū exitu coeptorū· fini
timarum receptū que ad suos faciebant· territum
pristinis in hos cladibus militem· minus iam tandē
aut uirtutis aut fortunę pertaesum· sed non han
nibalem magis infestum tam sanis consulib⁹ habebat
quā· magr equitum· qui nihil aliud quā quod
imperabat imperio· morē ad rem ꝑ· ꝑcipitandam
habebat· ferox rapidus que consilii ac lingua immo
dicus· primo int̄ paucos· dein propalam in uulgus·
procuratore segnem· ꝯ cauto timidū· adfinge
ns uicina uirtutibus uicia compellebat· prę
midorū superiorum quē pessima ars nimis
prosperis multorū successibus creuit· sese ex
tollit· Hannibal exharpinis insamnū tran
sit· beneuentanū depopulatur agrū· telesiā

urbem capte, intrat etiam deinde ira de
cem si foret accensu tot indignitatib' clade
bus q̃ socios detrahere adaequ certam pos
set. inte mulcedine socios italici generis
q̃ adchiraseminu capta abhannibale dimis
si que fuerant. ere campani equites erant. mul
tis iam tum inlecta donis promissis que han
nibal adconcilrandos populos animos. hi
nerances si incampania exercitu admouis
set capuq̃ pociende copia fore. cu resma
ior quam auctores esse. dubiu hannibale
alternis que fidente ac fidente tam ut capa
nu ex samnio peteret mouerunt. montos
ut etiam atque etia promissa rebus adfir
marent. uissos que cum pluribs & aliqbs
principum redire ad se dimisit, ipse impe
rat duci ut se in agru casinate ducat. Ado
ee aperteis regionu. si eum saltu occupas
set exercitu romano adopem ferendam socius
inte clasuru. sed punicu abhorrens ablatino
ru nominu procasino dux ut acciperet fe
cit. aduersus que asuo tenere palifanum
calatinu que. & calenu agru incampu stel
late descendit. Vbi cumontab' fluminibus que
clausa regione circuspexisset. uocatu duce
pcunctatur ubi terraru esset. cumis casuli
nu eodem die mansuru eum dixisset. Tum dem
de cognitus est error. & casinu longe inde
alia regione esse. turgisque caeso duce et ad
reliquos terrore incruce sublato. castris co
minutissima herbale cu equitibus in agru
falernu pdatu dimisit. usque adaquas sino
essanas populatio ea puenit. Ingente clade fu
ga tam trore que lacus numide fecerunt.
nec tam is terror cum omnia bello flagrare
ne fide socios dimouit. uidelicet q̃a iusto
& moderato regebant imperio. nec adnue
bant quod unu uinculum fidei. mediorib'

parere. ut uero qua aduulturnu flum cas
ra sunt postea exuberatis amenissimus
italie ager. ulleque passim incendiis fuma
bant. puga massici montis fauco ducente exercitu.
Tum prope deinde egro sedicio, ac desedicione
accensi q̃dam fuerant enim ppaucos dies q̃a
eu celerius soluto duceu agru esset. festinari
ad prohibenda populationib' campania cre
diderant. ut uero mexcrema uiga massici
montis uentum e hostes subocul erant faler
ni agri colonoruque finu et tecta urentes
nec ualde erat mentio pugne. spectatu est
hoc inquid minucius. ad rem fruenda ocul
socioru caedes & incendia uenimus. nec simul
tus alterius nos necitu quide horu pudet.
quid si uersa colonos patres nostri miserint.
ut ab samnite hoste tecta hec ora ere. quia nunc
n uerimus samnites urit, sed poenus aduena
ab extremis orbis terraru terminis nostra dine
tacione & socordia, tam hoc pgressus. tantum
ne prodegeneramus a patribus nostris. ut per
qua pora illis sciam punicas uacari classes
dedecus ee imperii sui duxerint. eam nunc
plena hostiu numidaru que ac mauroru tam
facta uideamus. qui modo saguntu oppugna
ri indignando non homines tantu sed fedora
et deos sciebamus. candente moenia romane
coloniae ab hannibalem lacri spectamus. fu
mus ex incendiis uillaru agroruque inocu
los atque ora uenit. Strepunt aures clamo
ribus plorantiu socioru. facinus nos qua qua
deoru inuocantiu opem, nos hic pecorum
modo pestinos saltus deuias que callis exer
citu ducim. condit nubibus silusque. si
hoc modo pagrando cacumina saltus que
furius recipere a gallis urbem uoluisset.
quo hic nouus camillus nob dictator uni
cus in rebus adfecti quesitus. italia abhan

nibale recuperare parat· gallorū roma esset.
quā uerear nesc cunctantibus nob hannibali ac poenis, quà
cocieris seruauerint mauores nri.

Sed ur acuere romanus quo die
dictatorē cū exauctoritate patrū iussuque populi dictū. uelos allatus est. cū esset satis a
lū ianiculū ubi sedens pspectaret hostem.
descendit inacqū. atque illo ipso die media inurbe que nunc busta gallica sunt. & postero die
extra gabios. cecidit gallorū legiones. quid p
multos annos cū adfurculas caudinas absam
nite hoste sub iugū missi sumus. utrū tan
dē. l. papirius cursor iuga samni plustrando an lucerā premendo obsidendoque, & lacessendo uictorē hostem depulsum abromanis cer
uicib. iugū supbo samniti imposuit. modo c. lutatio que alia res quam celeritas uictoriā dedit. quod postero die quā hostē uid. classem gra
ue cōmeantibus impedirā suo metipsā instrumento atque apparatu oppressit. Stulticia ē sedendo aut uotis debellari credere posse. armari copias oporteret et dilucendas inacquis. Cur cum
uiro congrediaris. audendo atque agendo res
romana creuit. non ut sensibus cēlulisque. timi
dis cauta uocant.

Haec uelut continuanti minucio. circūfunde
bant tribunos equitūque romanorū multitudo. & adaures quoque militū dicta ferocia cuol
uebantur. ac si militaris suffragii res eet. ha
ud dubie ferebant minucii fabio duci placeros. fabius partier inter suos haud minus quam
in hostis intentus. prius abalius inuicem animū
pstat. quā quā probesceret non in castris modo sui
s, sed tam ecia rome infamem suā cunctacionem ee, obstinatius tam tenore eodem consi
liorū aestimantis reliqui extrax. ut hanni
bal destitueret ab spe suma oppetendi certaminis. ū hiemis locū circūspectaret. quia ea regio
pstentis erat copiis, nonppetuis, arbustis uinae que & cē
ta omnia magis amoenus quā necessarius fruc
tibus, haec pexploratores relata fabio. cū sagis
sciret peas dem angustias. quib intrauerat falernū
agrū redeundū. gallicanū montem & casilinū
occupare modicis psidiis. que urbis uidebatur na
turine direpta a falerno & capano agro duudetur, ipse uigis isdem exercitū reduxit. misso
exploratore cū cccc. equitibus sociorū. l. hostilii
mancinū quē excurba iuuenū audientiū saepe
ferocitter concionantē magistrū equitum,
progressus primo exploratoris modo. ut ex loco
speculare tur hostē, urbē uagos passim puncos nu
midas poccasionē & iam paucos occidere, exemplo
occupatus certamine est animus. exciderunt q;
pcepta dictatoris. quiquā tuto posset pgressō
prius recipere sese uisserat. quā inconspectu
hostiū ueniret. Numide alii atque alii occur
rentes refugientes que ad castra prope ipsum
cum fatigacione equos atque hominū pera
gere. Inde carchalo penes
quē su ma equestris imperii erat. concitati
equis inuectus. cū prius quā adconiectū te
li ueniret. auertisset hostis quinq; ferme
milia continenti cursu sectantis ē fugientes.
mancinus post quā nec hostem desistere seq
nec spem uidit effugiendi ee. cohortatus suos
in proelium redit. omni parte uirtutis impar;
ea que ipse & delecti equitū circūuenti et
occiduntur, ceteri effuso rursus cursu
colles primū inde prope uiuis callibus
adductatore pfugerunt; eo forte die minuci
us se conuinxerat fabio, missus ad firmandū
psidio saltum. q sup terracinā inarces co
actus fauces imminet marine admissus
poenus. appiq limite puenire in agrū roma
nū posset. Conuinctus exercitib dictator ac
magg. equitū castra inuia deserunt quam

T.L.

quā hannibal ducturus erat. duo deinde mi
lia hostes a berant. Postremo die poeni quod
uie inter bina castra erat agmine cōpleuere
cum romani sub ipso constitissent uallo, aut
dubie aequiore loco. successit tam̄ poenus cū
expeditis equitibus. qui ad lacessendū hostem
camptim poeni & ꝓcurando recipiendoq; sese pug
nauere. restitit suo loco romana acies. lenta pug
na ex dictatoris magis quā hannibal fuit uo
luntate, cc. ab romanis dccc hostiū cecidere.
Inclusus inde uideri hannibal ut ad casilinū
obsessa cum cāpania & samniū. ut tantū abter
go diuitū sociorū romanis cōmeatus subuehe
ret. poenis tunc int̄ fortunae minas saxa ac
liternas. harenas. stagnaque & ꝑhorrida situ
hibnaturus eēt. ne hannibalē fefellit suis ar
tibus peti. Itaq; cū ꝑcassilinū euadere non pos
set. petendique montes. & iugū callicule sup
andū eēt. Nec ubi romanus inclusū uallib'
agm̄ adgrederetur ludibriū occulorū speciem
t̄ribilem ad frustrandū hostem cōmentus; pri
ncipio noctis furtim succedere ad montes sta
tuit. fallicis consilii tal' apparatus fuit. fa
ces undiq; ex agris collecte. fasces que uirgarū
atque aridi sarm̄ti praeligantur. q̄ cornib'
boum quos domitos. indomitos que multos
int̄ ceterā agrestem p̄dam agebat. ad duo
milia ferme boum effecta. hasdrubali que
negotiū datū. ut primis tenebris nocte ad
sarm̄ta accensis cornibus. ad montis uerti
em maxime si posset sup saltus ad hostes in
mitte. primis tenebris silentio mota castra.
boues aliquanto ante signa acti. ubi ad ra
dices montiū uias que angustas uentū est.
signū ex templo datur. ut accensis cornib'
arm̄ta ut in aduersos concitentur mon
tis. & metus ipse relucentis flammę ex capi
te a capite calorque iam aduiuū diu adi
ma

que cornua ueniens. uelut stimulatos furore
agebat boues. quo repente discursu haut secus
quā siluis montibus que accensis omnia circū
uirgulta ardere captū querit aque ratio ex
citans flammā hominū passim discurrentium
speciem p̄bebat. qui ad transitū saltus insiden
do locati erant. ubi in summis montib' ac sup
se quosdam ignes conspexere. circumuentos se
esse rati. p̄sidio excessere. quā ingens emicabat
flāma. uelut tutissimū iter petentes mon
tiū iuga. tam̄ in quosdam boues palatos a suis
gregibus inciderunt. & primo cū ꝑcul cernerent
ueluti flammas spirantiū. miraculo attoniti
constiterunt. deinde ut humana apparuit fras.
Tum uero insidias rati eē cum maiore metu multo c̄
citant se in fugam. leui quoque armaturae
hostiū incurrere. ceterum nox aequato timore
neutros pugnā incipientis ad lucem tenuit. Inte
rea toto agmine hannibal transducto ꝑ saltū
& quibus dam in ipso saltu hostiū oppressis. in a
gro albano posuit castra. hunc tumultū sen
sit fabius. Ceterum & insidias eē ratus & ab
nocturno utique aborrens certamine. suos
munim̄tis tenuit. luce prima sub iugo mon
tis proeliū fuit. quo inter clusam ab suis le
uem armaturā. facile et enim numero aliqua
ntū p̄stabant romani sup assent. nisi hyspanorū
cohors ad idipsum remissa ab hannibale per
uenisset. ea ad suetior montib' & ad concursan
dū int̄ saxa rupes que aptior ac leuior. que
cū uelocitate corporū. tū armorū habitu cā
pestrē hostem grauē armis statarūq; pugnę
genere facile eluxit. ita haud quaquā pari
certamine digressi. hispani fere omnes in co
lumes. romani aliquot suis amissis in castra
contenderunt. Fabius quoque mouit castra.
transgressusq; saltū sup allifas loco alto ac
munitū c̄sedit. Tum ꝑ samniū romā se petere

Lib xxii

simulans hannibal. usque in paelignos
populanbundus redit; fabius medius in
ter hostiū agm̄ urbemq; romam iugis ducebat.
nec adsistens nec congrediens. expelignis poenus fle
xit iter. retroque apuliā repetens. gleronū ꝑuen̄
urbem. metu quia conlapsa ruinis pars moeniū
erat. absuis desertam. dictator inlarinate agro
castra communiit. Inde sacrorum causa romā
reuocatus. non imperio modo sed consiliū eciā ac
prope precibus agens cū magistro equitū. ut plus
consilio quam fortunę confidat. & se pocius du
cem quam sēproniū flaminiūque imitetur. ne
nihil actum censeret. extracta prope aestate
ꝑludificationē hostis medico quoque plus inter
dum quippe quam mouendo atque agendo pro
ficere. aut paruā rem ēē abtociens uictorē hos
te uinci desisse. ab continuis cladibus. ac resspe
rasse. hec nequicquā premonito magistro eq̄
tum romam est ꝓfectus.

Principio aestatis qua hec gerebantur. in hispa
niam quoque terra marique coeptū bellumē
hasdrubalem adeū nauiū numerū quē afratre
instructū paratū que acceperat decē adiecit.
xl. nauiū classē himilconi tradit. atque ita
carthagine ꝓfectus. nauibus prope terrā ex
ercitum in littore ducebat. paratus confligere
re quacum parte copiarū hostis occurrisset.
cn̄s scipio postquā mouisset exhibnis hostē
audiuit primo idem consilii fuit. deinde mi
nus terra propter ingentē famā nouorum
auxiliorum concurrere ausus. delecto milite ad
naues imposito. quinq; & xxx nauiū classe
ire obuiā hosti ꝑgit. altero abtharracone
die stacionē decem milia passuū distantē
abostio hiberi amnis ꝑuenit. Inde due mas
siliensiū speculatorē praemissae retulere clas
sem publicā stare in hostio fluminis. castraq;
in ripa posita. itaque ut in prouidos incautos

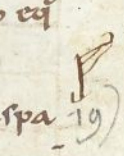

que uniuersos simul effuso terrore opprime
ret. sublatis anchoris ad hostē uadit. mul
tas & locis altis positas turris hispania ha
bet. quib' & specul'. & ꝓpugnacula aduersos
latrones utuntur. Inde primis conspectis
hostiū nauib'. datum signū hasdrubali est.
tu multusque prius in terra et castris. quā
ad mare & ad naues ē ortus. nondū aut pulsu
remorū. strepituq; alio nautico exaudito.
aut operientibus classem ꝓmunturus. cum
repente eques alius sup aliū ab hasdrubale
missus. uagos in littore quietosque intento
rus suis. nihil minus quam hostē aut p̄
lium eo die expectantis. conscendere na
ues propere atque arma capere iubet. classē
romanā iam haut ꝓcul portu ēē. Haec eq̄
tes dimissi passim imperabant. mox hasdru
bal ipse comomni exercitu aderat. uarioq;
omnia tu multu strepunt. ruentib' in na
ues simul in remigib' militibusq; fugien
tiū magis et terrarū quā in pugna euntiū
modo; uix dū omnis conscenderāt alii ne
quid teneat anchoralia incidunt. raptim
que omnia p̄ꝓpere agendo. militū appa
ratu nautica ministeria impediuntur. tre
pidacione nautarū capere & aptare arma mi
les prohibantur. eciā romanis. non appropi
nquabat modo. sed derexerat eciā in pugnā
naues; Itaq; non ab hoste & prelio magis poe
ni quā suo metipsi tumultu turbati. & tem
tata uerius pugna quā inita. in fugā auer
terunt classem. & cū aduersi ad nisos lato
agmini. & tā multis simul uenientib'. haud
sane intrabiles esset. in litus passim naues
egerunt. atque alii uadis alii sicco littore ex
cepti. partim armati partī inermes ad instruc
tā ꝑlitus aciē suorū ꝑfugere; due tam̄ primo
c̄cursu captę erant punicae naues. quatuor

20 ſuppreſſe, romani quam quā terra hoſtiū erat
armatam que aciem toto p̄tentā inlittore
cernebant. haut cunctanter inſecuta trepi
dam hoſtiū claſſem nauis omnisque non
haut p̄fringebant. haut proras lectorū in
liſas. aut carinas fixerant uadis. aliq̄ relegatas
puppibus natāt extraxere. ac quinque & ui
ginta naues ex. xxx cepere. neque id
pulcherrimū eius uictorię fuit. ſed quod
una leui pugna. toto eius ore q̄ mari porta
erant. Itaque adonuſtam claſſem pro-fec
ta aſcensio ab nauib̄ interrā facta. cū ur
bem ui cepiſſent. captamq̄ diripuiſſent.
carthaginem inde petunt atque omnē a
grū circa depopulati. poſtremo tecta quo
que incompta muro portaſque incendēr.
Inde iam prędam grauis adlonticā pue
nit claſſis. ubi liq̄ norū magnas parte adrem
nauticā congeſta abaſdrubale. qđ ſatis im
ſum fuit ſublato. ceterū omne incenſum
eſt. nec continentes modo p̄ſtas oras.
ſed inebuſū inſulā transmiſſū. ubi ur
be que caput inſulae ē biduū nequi
quā ſummo labore oppugnata. ubi inſpē
irritā fruſtra terri tempus animaduer
ſū ē. ad populationē agri uerſi. direptas a
liquot incenſiſque uicis. maiore quā ex con
tinenti p̄da parta. cum innaues ſe recepiſſe
nt ex balearib̄ inſul legati pacē petentes ad
ſcipionē uenerunt.

V Inde ac flexa retro claſſis rectū que incur
riora p̄uinciq̄. quo omniū populoq̄ qui hibe
rum incolunt multorū ultimę hiſpanię
legati concurrerunt. ſed qui uerę. ditionē
imperiumque romanū facti ſint. obſidibus da
tis. populi amplius fuerunt centū uiginta
[illegible] Igitur terreſtribus q̄que copiis ſatis
fidens romanus. uſque ad tagū caſtulonen
ſem eſt progreſſus. haſdrubal inluſtraniam
ac p̄ruis oceanū conceſſit. quietū inde fore
uidebatur reliquum aeſtatis tempus. ſuis
ſet que p̄poenū hoſtem. ſed p̄ter quā quod
ipſorū hyſpanorū inquieta audaq̄ inno
uas reſſurit ingenia. manuus ind̄e
nobiliſque q̄nte ilergetum regulus fue
rat. poſtquā romani abſaltu receſſere. admā
rittimā oram conctis popularib̄ magnū pa
catū ſocios romanorū adpopulandū uener.
aduerſus eos tribus militibus cum expeditis
auxilius abſcipione miſſi leui certamine ut
tumultuariā manū funderēnt omīb occi
ſis q̄busdam capeſſque magnaque parte
armis exuti. hic tamen tumultus cedentē
adoceanū haſdrubalē eis hyberū adſocios
tutandos retraxē. caſtra punica inagro ler
gauonenſiū. caſtra romana adnouā claſ
ſem erant. cū fama repens alio auertit bel
lū. cetiberi q̄ principes regionēs ſue legatos
obſideſque dederant romanis. nuntio miſſo
aſcipione exercitū arma capiunt. prouinciāque
carthaginenſiū ualido exercitu inuadunt.
tria milia oppida ui expugnant. Inde cū ipſo
haſdrubale duob̄ proeliis egregię pugnan
teſquindecī milia hoſtiū occiderunt. qua
tuor milia cum multis militaribus ſignis capi
unt. hoc ſtatu rerū inhiſpania. p. ſcipio in
22 uinciā uenit. prorogato poſt conſulatum
imperio abſenatu miſſus. cum xxx. longis
nauib̄. & octo milibus militū. magnoque
cōmeatu adiecto. ea claſſis ingens agmine
f onerariorū procul uiſa. cum magna leticia.
cuiuſ ſociorūque. portum tarraconis exalto
tenuit. ibi milite expoſito. p̄fectus ſcipio fra
tris q̄ iuncta. de deinde communi animo ē
ſilioque gerebant bellum. Occupatis
igitur carthaginienſib̄ cetiberico bello. haud

cunctanter hiberū trangrediuntur. nec ullo
uiso hoste saguntū pgunt ire. qd ibi obsides to
cius hispanie traditos ab hannibale fama erat.
modico in arce custodiri psidio. id unū pignus
inclinatos ab romana societate omniū hispa
niae populorū animos morabantur. ne san
gine liberorū suorū culpa defectionis lue
retur. eo uinculo hispaniā uir unus sol
lercia magis quā fideli consilio ex sollici
tat duxerat saguntī nobilis hispanus.
fidus ante poenis. tum qualia plerumque
sunt barbarorū ingenia cū fortuna muta
uerat fidem. ceterum tranfugā sine magne
rei prodicione uenientē ad hostis. nihil aliud
quā unū uile atque infame corpus ēē ratus.
id agebat ut quā maximū emolumentū no
uis socius ēēt. Circum spectis igitur omnib' que
fortuna potestatis eius poterat facere. obsidi
bus potissimū tradend' animū adiecit. eam
unā rem maxime ratus conciliaturā roma
nis principū hispaniae amiciciam. sed cū unus
ex bostaris pfectis satis sciret nichil obsid um
custodes facturos ēē. bostarem ipsū arte adgre
ditur. hic castra extra urbem in ipso littore ha
bebat bostar. ut aditū ex parte inter cluderet ro
manis. ibi eum insecretū abductū uelut ignoran
tē monet in quo statu sit res. metū continuisse
ad eum diem hispaniarū animos quia procul ro
mani abessent. nunc cis hiberū castra romana
ēē ar ē tutā pfugiūque nouas uolentib' res. itaq;
quos metus nēteat beneficio et grā deuincendi
as ēē. miranti bostari pcunctantique quod
nam id subitū tante rei donū posset ēē.
Obsides inquit incuitates remitte inde p
uatī parentib'. quorū maximū nom incui
tatib' ē suis. et publice popul' gratū erit. uolt
sibi quisque credi. et habita fides ipsā plerum
que obligat fidē. ministeriū restituendorū

domos obsidum mihimet deposco. ipse ut opa q̄que
inpensa consiliū adiuuem meū. et rei suapte na
tura grate quantā insup gratiā possim
adiciā. homini non ad cetera punica ingenia
callido ut psuasit. nocte clam progressus
ad hostiū staciones. conuentis quibusdam au
xiliaribus hispanis. et ab his ad scipionē pduc
tus quid adferret exprimit et fide accepta
datata que. ac loco et tempore constituto ad ob
sides tradendos saguntū redit. diem inseque
ndo absūpsit cum bostare mandatis ad rem
agendam accipiendis. dimissus cum se noc
te iterum ut custodias hostiū fallere con
stituisset ad compositam cū ii horā excitatis
custodibus puerorum profectus. ueluti igna
rus inpparatas suas fraudes insidias ducit.
in castra romana pducti. cetera omnia de
reddend' obsidibus sicut cū bostare consti
tutū erat acta. pcundem ordinē quo si carta
ginensiū nomine sic agereretur. maior ali
quanto romanorū grā fuit in repari quā
quanto futura cartaginiensiū fuerat. illos
enim grauis supbos. in rebus secund' expti
fortuna et timor mitigasse uideri poterat.
romanus primo aduentu incognitus ante
abre clementi liberaliq; initio fecerat. et ha
belox uir prudens haud frustra uidebant
socios mutasse. Itaq; ingenti consensu defec
tionē omnes spectare. armaque extemplo
mota forent ni hiemps que romanos quoq;
secunda aestate punici belli gesta. cū in italia
paulum inter ualli cladibus romanis sol
lers cunctacio fabii fecisset. que ut han
nibalē non mediocri sollicitū cura habe
bat. tandem eū milicie magistrū delegis
se romanos cernentē. q̄ bellū ratione non
fortuna gerere ita contemnere serat inter
ciuis armatos pariter togatos que. itaque

post quā absente eo temeritate magistri eq̄tū
leto ue prius dixerim quā prospero euentu pu
gnatū fuerat. accesserant duę res ad augen
dam inuidiā dictatoris. unā fraude ac do
lo hannibal. quod cum a p̄fugis ei monstra
tus ager dictatoris. esset omnibus circa so
lo aequatis. ab uno eo ferrū ignēq; & uim ō
nium hostiū abstineri iussit. ut occulta
alicuius pacti ea merces uideri posset. alte
ra ipsius facit. primo forsitan dubio quia n̄
expectata in eo senatus auctoritas ē. ad extre
mū haud ambigue in maximā laudē uerso.
in p̄mutand captiuis quod sit primo punico bel
lo factū erat. conuenerant inter duces roma
nos poenumque ut que pars prius reciperet
quam daret. argenti pondo bina & sex libras
in milite prestaret. CCXLVIII. cum plures
romanus quam poenus recepisset. argentum
que p̄ eis debitum saepe iactata in senatu res
quoniam n̄ consuluisset patres tardius ro
garetur. inuiolatū ab hoste agrum misso
romā filio uendidit. fidemque publicam
in pendio priuato exoluit. hannibal pro
gerionis montibus cuius urbis capte atque
incensę abse in usum horreorū pauca legi
qua erat tecta institui senserant in defru
mētatū duę exercitus partes mittebat. cū ter
cia ipse expedita instacione erat. simul ca
stris p̄sidio. & circumspectans nec unde im
petus in frumentatores fieret.

Romanus tunc exercitus in agro labiri na
ti erat. p̄erat minucius magister eq̄tum.
profecto sicut ante dictū ē ad urbē dicta
tore. ceterū castra quę in monte alto ac
tuto loco posita fuerant. iā in planū defe
runtur. agitabanturque pro ingenio du
cis c̄silia callidiora. ut impetus aut infru
mētatores palatos. aut in castra relicta cū
leui p̄sidio fieret. nec hannibalē fefellit
cū duce mutatā ēe belli racionē. & ferocius
quā consultius rem hostes gesturos. ipse autē
quod minime quis crederet cū hostis propius
eēt. terciā partē militū frumētatū duabus
in castris petentis dimisit. de in castra ipsa
propius hostē mouit. duo ferme a geruone
millia in tumulū hostiū conspectū ut inten
tū sciret esse ad frumētatores si qua uis fie
ret tutandos. propior inde ei atque ipsis
imminens romanorū castris tumulus appa
ruit. ad quē cupiendū si luce palā iretur. ha
ud quin dubie hostibus breuiore uia pre
uenturus erat. nocte clam missi numidę hos
tibus coeperunt. quos tenentis locū contēp
ta paucitate romani. postero die cū lux egissē
ipsi eo tranferunt castra. tū ut itaque exigu
ū pati uallū a uallo aberat. & id ipsū tota
prope cōpleuerat romana acies simul & p̄
auersa castra e castris hannibal eq̄tatus cū
leui armatura emissus. in frumētatores leuē
caedē fugamque hostiū palatorū fecit. nec
acie certare hannibal ausus. q̄a tanta pau
citate uix castra si oppugnarent putari
poterant. iāque artib' fabus pars exercitus
aberat. iā fame sedendo & cunctando bellum
gerebat. recepatque suos in priora castra que
p̄gerionis moenib' erant. iusta q̄oque acie &
collatis signis dimicatū quidā auctores sunt.
p̄mo concursu poenū usque ad castra fusū.
inde eruptione facta repente uersū terro
rē in romanos. numeris deciri samnitis de
inde euentu pro eliū restitutū. hunc prin
cipem genere ac diuicus non bouiani modo.
inde erat. sed toto sānio. iussu dictatoris octo
milia peditū & equites adducentē in castra.
ab tergo cum apparuisset hannibali. speciē
partis utriusque p̄buisset noui p̄sidii. cūque

fabio abroma uenientes hannibalē insidiarum
quoque aliquid timentē recepisse suos romanū
insecutū aduiuante samnite. duo castella eo
die expugnasse. sex milia hostiū caesa quinq;
admodū romanoꝝ: tam intā pari prope clade fa
mā aegregie uictorię cū uanioribꝰ litteris ma
gister equitū romā ꝑlatā. de iis rebus ꝑsępe & in
senatu & incontione actum ē, cum lęta ciuitate
dictator unus nihil nec fame nec litteris cre
deret. ut uera omīa essent secunda se magis. quā
aduersa timere diceret. tum. m. metellus. tr.
pl. id enim ferendū ēē negat nō ꝑsentē solū dic
tatorē obstitissent rei bene gerendę. sed absentē
etiam geste obstare. & inducendo bello ac sedulo
tempus terere. quod iustius in magistratu sit.
solusque & romae & in exercitu imperiū habeat.
quippe consulū alterū in acię cecidisse. alterū
spectare classis punicę ꝑsequendę. ꝓcul ab italia
ablegatū. duos ꝑtores sicilia atque sardinia
occupatos. quorū neutra hoc tempore ꝓuincia
ꝑtore egeat. m. minuciū magistrū equitū ne
hostem uideret nequid rebellicę gereret prope
in custodiā habitum; Itaque hercule nō sam
niū modo quo iā tamquā trans hiberum
agro ꝑoenus congressūs sit sed cāpanū cale
numq; & falernū agrū ꝑuastatos ēē. seden
ti casu lini dictatore, & legionibꝰ populi ro
mani agrū suū tutante. exercitū cupien
tem pugnare. & magistrū equitū clausos
prope intra uallū retentos, tamquā hosti
bus captiuus arma adempta. tandē ut ab
cesserit inde dictator, ut obsidione libatos
extra uallū egressos, fudisse ac fugasse
hostis; quas obres si antiquus animus ple
bei romane esset. audeciter se laturū fudis
se. deinde abrogando fabio imperio nunc
modicā rogacionē promulgaturū. de aequ
ando magistri equitū & dictatoris iure; nec
tamen ne ita quidē prius mittendū ad exercitū
quē fabium, quā consulē in locū. c̄ flamini suf
fecisset. dictator contionibꝰ se abstinuit in ac
cione minime popularis. ne in senatu quidē
satis aequis auribus audiebatur. hunc cum
hostē uerbꝰ extolleret. biennique clades ꝑte
meritatē atque scientiā ducū acceptas refer
ret. magister equitū quod contra dictū suū
pugnasset. racionē dicere reddendā ēē, si
penes se sūma imperii consiliuque sit. prope
diem effecturū ut sciant homines bono im
peratore aut magni fortunā momenti ēē.
mentē racionemque dominari. sed in tem
pore & sine ignominia seruasse exercitū
quā multa milia hostium occidisse maio
rem gloriam ēē.

Huius generis oracionibꝰ frustra habitis 26
& consule creato. m. altilio regulo. ne ꝑsens
de iure imperii dimicaret. ꝑdie quā rogatio
nis ferendę dies adesset. nocte ad exercitum
abiit. luce orta cū plebꝰ consiliū ēē magis tac
ta inuidia dictatoris. fauorque magistri
equitū animos uersabat. quā satis audie
bant homines ad suadendū quid uulgo
placeret prodire & uores supante; auctori
tas tam rogacioni deerat. unus inuentus ē
suasor legis. c. terentius uarro, qui priore
anno ꝑtor fuerat. loco non humili solum
sed eciā sordido ortus. patrē laniū fuisse fe
runt. ipsum institorē mercis filioque hoc
ipso in seruili eius artis ministerio usū. is
iuuenis utrū ex eo genere questus peccunia
a patre relicta; animos ad spem libalioris for
tunae iecit. togaque & forū placuere. ꝓclaman
do ꝑ sordidis hominibꝰ. causisque aduersus
rem. & famā bonorū. primū in noticiā popu
li. deinde ad honores ꝑuenit, quaestura quoq;
& duabꝰ aedilitatibꝰ plebeia. et curruli post

tremo & praetura pfuntus. iam adconsultus
spem cū adtolleret animos. haud parū calli
de aurā fauoris popularis exdictatoris in
uidia petit. scitique plebis unus gratiā tul.
omnes eam rogationē quique inexercitu e
rant. aequi atque iniqui pter ipsū dictato
rē incontumeliā eius latā acceperunt ip
seque grauitate animi criminantē se mul
titudinē inimicos tulerat. eadem & populi
in se seuiente iniuria tul. acceptisque inip
so initinere litteris. sc. de aequato imperio
satis fidens haud quaquā cū imperii iure.
arte imperandi equatā. cumque Inuicto aci
uibus hostibusque animo adexercitū redit.
minucius uero cū iam ante uix tolerabil fuis
set. secund rebus ac fauore uolgi tū utique
inmodice inmodesteque non hannibale ma
gis uicto abse. quamque fabio gloriari. illū
inrebus asperis unicū ducē ac parē quesitū
hannibali maior minori dictator magistro
equitū. quod nulla memoria habeat annalium
uissu populi aequatū. ineadē ciuitate inqua
magistri equitū uirgas ac secures dictato
ris tremere atque horrere soliti sint. dictū
suā felicitatē uirtutēque enituis se. ergo secu
turūque se fortunā suā sedictatoris cuncta
cioni ac segnicie deorū hominūq; iudicio dā
natę pestaret. Itaque qd die primū con
gressus ē cū m. fabio. statuendū omniū primo
ait ēe. quem admodū imperio aequato utan
tur se optumū ducere aut diebus alternis aut
si maiora inter ualla placerent partitis tē
porib alterius sūmū ius imperiūq; ēe ut par
hosti solū non consilio sed uirib & iam ēet si
quā occasionē rei gerende habuisset. Q. fa
bio haud qua quam id placere. omnia for
tunā enim habiturā. que cumq; temeritas
collegę habuisset. sibi cōmunicatū cū alio

non ademptū imperiū ēe. itaque sinūquā
uolentē parte qua posset rerū consilio geren
dum censurū. nec se tempora apud dies im
perii cum eo exercitū diuisurū. suisque c
silus quoniā omnia non liceret que pos
sēt seruaturū. ita optinuit ut legiones sic
consulibus mos eēt. inter diuiderent. prima
& quarta minucio. secunda & secunda & tercia
fabio euenerunt.
Item equites pari numero sociū que & latini
nominis auxilia diuiserunt. castris se quoque
separari mag. equitū uoluit. duplex inde han
nibali gaudiū fuit. Neque quicquā eorū que
apud hostes agerentur eū fallebat. & pfugis mul
ta non indicantibus & p suos explorantē. nā &
liberā minuci temeritatē se suo modo captatu
rum. & sollercie fabii dimidiū uiruim decessisse.
tumulus erat inter castra minuci & poenorū.
eum qui occupasset. haud dubie iniquiorē e
rat hosti locum facturus eum non tam ca
pere sine certamine uolebat hannibal quam
quā id opere pciū erat. quā causa certaminis
cū minucio quē poccursurū ad obsistentem
satis sciebat. & contrahere. ager omnis medius
erat prima specie inutil insidiatori. quia non
modo siluestre quicquā sed ne ueprib quidem
quidē uestitū habebat. re ipsa natus detegen
dis insidiis. eo magis quod innuda ualle nul
la tal fraus timeri poterat. & erant inanfrac
tib caue rupes. ut quedā earum ducenos ar
matos possent capere. in has latebras quo
quē que locū apte insidere poterat. quinque
milia conduntur peditū. equitū que. nec ubi
tam aut motus alicuius temere egressi aut
fulgur armorū fradem inualle tam apta de
tegeret. missis paucis pma luce ad capiendum
quē ante diximus tumulū auertit oculos
hostiū. primo statim conspectu ctempta pau

citat ac sibi quisque deposcere pellendos inde hostis. ad locū capiendū dux ipse inter stolidissimos ferocissimosque ad arma uocat. & uarius animis & ira inis increpat hostem, principio leuē armaturā dimittere, deinde conserto agmine mitti equites. postremo cum hostibus quoque subsidia mitta uideret, instructis legionib' pedite & hannibal laborantib' suis, alia atque alia ut crescente certamine mittens auxilia peditū equitumque, iam uasta expleuerat aciem, ac totis utrimque uirib' certatur. primā leuis armatura romanorū, poccupatū inferiore loco succedens sev multū. pulsa deturbataque terrore insuccedentem intul' equitem, & ad signa legionū refug' peditum acies inter pculsos grauida sola erat. uidebatur que sinuata ac si recta pugna eē cha ud quaquā impar futura. tantū animorum fecerat pspere ante paucos dies res gesta. sed exorta repente insidiatoris eum tu multū terrorem que in altera utrimq; abterg. incā sances fecerunt. ut nec animus ad pugnā ne que ad fugā spes cuiquā sup esset. Cum fabius pmo clamore pauentiū audito. deinde ipse pecca, pcul turbata acie. ira est inquit, non celerius quā timui deprehendit fortuna temeritatē fabio aequatus imperio hannibalē & ut tute & fortuna superiorē uidet. sed aliud urgendi succensendique tempus erit. nunc signa retro uallū pfer. uictoriā hosti exoremus, confessione erroris ciuib' iam magna ex parte caesis. alius circumspectantib' fugam fabiana se acies repente uelut caelo dimissa ad auxiliū ostendit, ita que pinus quā adconuexū teli uenuret. aut manū conseret. & suos fugā effusa. & animis feroci pugna hostis continuet. q' solutis ordinib' uage dissipata erant. undique confugerunt ad integrā aciem, q' plures simul terga dederant conuersi in hostē uolentesque in orbem nunc sensim referre pedem. nunc globati restare, ac iam prope una acies facta erat, uicti atque integri exercitus. inferebantq; signa in hostē, cū poenus receptui cecinit palam ferente hannibale. absē minucū se a fabio uictū ita pauriā fortunā diei maiore parte exacta cum incastra reditū esset, minucius conuocatis militibus.

Saepe ego inquit audiui milites eum primū ēe uirū qui ipse consulat quid in re sit, secundū eum qui bene monenti obediat, qui nec ipse consulere nec alteri parere nesciat. eum extremi ingenii ēe. nos quoniam prima animi ingenii que negata sorte secundam ac mediā tenemus, & dū imperare discimus, parere prudenti animū inducamus. Castra cum fabio iungamus, ad pretoriū eius signa conferimus, ubi ego eum parentē appellauero, quod beneficio eius erga nos ac maiestate eius dignū ē, uos milites eos quorū uos modo arma dextere texerunt, patronos salutabitis. ex nihil aliud grati animi certe nos animorū gloriā dies hic dederit. Signo dato conclamatur inde ut colligatis manipulis pgerent. & agmine incedentes dimicatorum castra admiratione & ipsū & omnes quos circa erant ē auerterunt, nec constituta sunt ante tribunal signa, progressus ante alios magnā equitū. cum patrē fabium appellasset, circumfussosque multorum eius totius agmen patronos ē salutasset. parentē inquit uos ducator quib' te modo nomine quo fando possum aequabo? uitā tantū debeo tibi cōmea salutē tum omnium horum. ita que plebei scitū quo honoratus magis quā onoratus pmus antiquo abrogo que. & quod tibi mihi que, quod exercitui que hic tuus seruato ac conseruatori sit felix, fub imperium auspiciumque tuum redeo. & signa hec legionesq;

T. L.

restituto tu queso placatus me mag̃ equitũ. hos
ordinibus suis quemque tenere iubeas; cũ dex
trae inter iunctę milites que condicione dimis
sa. abnotis ignotisque benigne atque hospiali
ter inuitati. laetus que dies sex admodũ tristi
paulo ante. ac prope execrabili factus. romae
ut est per lata fama rei gestę. dein litteris non
magis ipsorum imperatorũ quã uolgo militũ
ex utroque exercitu ad firmata. ꝓ se quisque
maximum laudibus ad cẽlum ferre. par glo
riam apud hannibalem hostis que poenos e
rat. actum demũ sentire cum romanis atq;
in italia bellum ẽẽ. Nam biennio ante adeo
& duces romanos et milites spreuerant. ut
uix cum eadem agente bellũ ẽẽ crederent.
cuius terribilẽ eam famã a patrib' accepisse
nt; hannibalẽ quoque exacie redeuntẽ di
xisse ferunt tandem eam nubem que sede
re in uigis montiũ solita sit. cũ procella ĩ
brẽ dedisse. Dũ hec geruntur. in italia
c. N. seruilius geminus consul cũ classe na
uiũ circum uectus sardinie & corsicae orã.
& obsidib' utrimq; acceptis in africã trans
misit. & prius quã in conti nentẽ escensi
ones faceret. menige insula uastata. et
ab incolentib' circa eam ne & ipsorũ ure
retur diriperetur q; ager decẽ talentis ar
genti acceptis ad littora africae accessit
copias que exposuit. Inde ad populandũ
agrũ ducti milites. nauales socii uixta
effusi. ac si insul' cultorũ agentib' ꝑda
rentur. Itaque in insidias temere inla
ti cum a frequentib' palantes id locorũ
& ignari circũ uenirẽtur cũ multa cae
de ac foeda fuga retro ad naues cõpul
si sunt. ad mille hominũ cum iissẽ pro
nio bleso quaestore amissã. classis abli
torib' hostiũ plenis trepide soluta. in sici

liam circum tenuit. tradita que lilybęi tota
acilio ꝑtori. ut ablegato eius. p. circa romã redu
ceretur; ipse ꝑsiciliã pedibus profectus. freto
in italiã traiecit. litteris que fabii accitus. et
ipse & collega eius. M. attiluis. ut exercitus
abse exacto iã prope semestri imperio accipe
rent; omniũ prope annales fabiũ dictatorẽ
aduersus hannibalem rem gessisse tradu
nt. coelius & iam eũ primũ a populo creatũ
dictatorẽ scribit. sed coeliũ & coeteros fugit
uni consuli. c. N. seruilio quitũ procul in galliã
prouintiã aberat. ius fuisse dicendi dictatoris.
quam morã quia expectare territa iã clade ci
uitas non poterat. eodem cursum ẽ ut a popu
lo creatur. qui prodictatore esset; res inde ges
tas gloriam que insigem ducis. & ad augendas
titulorũ imagines ap̃ posteros. ut qui prodictato
re crederetur facile obtinuisse; adeo que in o
pia ẽ coactus hannibal. ut nisi cum fugae spe
cie abeundũ timuisset. galliã repetitur
fuerit; Nulla relicta spe alendi exercitus
in eius locis si insequentes consules eisdẽ ar
tibus bellũ gererent. consules atilius fabiano
geminus seruilianus musicano exercitus ac
cepto. hibernacul' mature cõmunitis. cũ autũ
iã tẽpus erat fabi artibus cũ summa inter se cõcordia
bellum gesserunt. frumẽtatũ exeundi hanni
bali diuersis locis opportuni aderãt carpentes
agm̃. palatosque excipientes. in casũ uniuerse
dimicationis. quã omnib' artib' petebat hostis.
non ueniebant; cũ ad gereoniũ iã hieme im
pediente constitisset bellum. ne apolitani le
gati romã uenere. ab his xxx paterę aureę
magni ponderis in curiã inlatae. atque ita
uerba facta ut dicerent scire res esse popu
li aerariũ bello exhauriri. & cũ bella ꝑur
bibus. agrisque sociorũ. ac pro capite. atque
arcẽ italię. urbẽ romana. atque imperio.

gerantur equum censuisse neapolitanos quod
auri ibi cum ad tempora ornatu, tui ad subsidiu
fortunae. amatorib' relictu foret. eo iuuare po
polu romanu. siqua opem insese crederent,
eodem studio fuisse oblaturos, gratu sibi
patres romanos populu que facturu. si om
nes res neapolitanoru suas duxissent. dig
nos que iudicauerint ab quib' donu animo
ac uoluntate eoru qui libentes darent qua
rem maius ampliusq; acciperent, legatis
gracie acte promunificentia. cura que, pa
tera que ponderis minimi fuit accepta, per
eos dem dies spectator carthaginensis q; pbi
ennu fefellere. at rome de phensus. pcisisq;
manibus dimissus. & seru quinque & trig
inti incrucē acti. quod in campo marcio ē
urassent, indici data lib eas. et gris grauis
ex legati & ad philippu macedonu regē
missi. ad deposcendu demetriu pharu, quibel
lo uictus ad eum fugisset. & alii ad ligures adex
postulandum quod potnum opibus auxilius
que suis iuuissent. simul ad uisendu expro
pinquo que inobs atque insubribus gerere-
ntur, ad pineum quoque regem illyriu
legati missi. ad stipendiu cuius dies exierat
poscendum. ut si diem proferre uellet obsides
accipiendos, adeo & sibellum ingens incerti
cib' erat. nulli usquā terrarū rei cura roma
nos. ne longinque quidē ef fugiebat, in regio
nem etiā uenit aedem cordiq; quā predicto
nem militarē biennio ante. l. manlius ptor
ingallia uobisset locatam ad id tempus nonē.
ta que dum uiri adeā rem creati. a emilio p
tore urb. c. puppius & caeso quinctius flamini
nus. aedem in arce facienda locauer, a eodē
p. r. ex. s. c. litteree ad consules misse. ut sisui
deretur altere orum ad consules creandos ro
mā ueniret. se ineam die quā iussissent comi
tia educturū. adhec ^ consulib' rescriptu. sine de
trimento reip. abscedi non posse ab hoste, utraq;
per inter regem comitia habenda esse poci
quā consul alter a bello auocaret. Patrib'
rectius uisum ē dictatorē a consule dici, co
miciorū habendorū causa. dictus. l. uetu
rius philo. m. pomponiu mathonē mag eq
tum dixit. is ubi sicreatus. iussis que die
quarto decimo se mag abdicare. ad inē reg
nū redit. consulib' prorogatu imānum im
perū, inē reges producit a patrib'. c ii. clau
dius appi filius cento. inde p. cornelius sci
pio nasica inter regno comicia habita mag
no certhamine patrū ac pleb. c. terentio uar
rone que sui generis hominē plebs insectaci
oni principū popularib' que arab' concilia
tum. atq; fabiis opibus dictatorio imperio
concussū. aliena inuidia splendentē, uolgus
extrahere ad consulatū nitebatur. patres su
ma ope obstabant. ne se insectando sibi ac
quari adsuescerent. homines que baebius
herennius tr. pl. cognatus c. terenti crimi
nando non senatū modo. sed eciā augures.
quod dictatorē prohibuisset comicia pficere.
per inuidiā eorū fauorē candidato suo
conciliabat. ab hominib' nobilibus per mul
tos annos bellū querentib', hannibalē in
italiā adductū. ab his dem cū debellari
posset. a de bellū trahi. cū quatuor mi
lia legionib' uniuersa ex pugnari posset. ap
paruisse eo quod m. minucius absente fabio
prospere pugnasset. duas legiones hosti ad
caedē obiectas, deinde ex ipsa caede erepta.
ut pater patronus que appellaretur q pus.
uincere prohibuisset romanos quā uin
ci consules. deinde fabianus artib' cum
debellare posset. bellū traxisset. id foe
dus int omnes nobiles ictū nec finē ante

belli habituros. quā consulē uere plebeium
idest hominem nouū fecissent. Nā plebios nobi
les iam eisdē iniciatos ēē sacris. & contemne
re plebem exquo contemni patribus desierunt
cepisse. cui non id apparere id actū & quesitū
ēē. ut int̄ regnū iniretur. ut inpatrū potesta
te comicia essent. id consules ambos adexerci
tum morando quesisse. id postea quia inui
tis iis dictatores & dictus comiciorū causa
expugnatū ēē. ut uiciosus dictator perau
gures fieret. haberet igitur int̄regnū eos.
consulatum unū certe plebis romanae ēē
populū liberū habiturū ac daturū ei q̄ ma
gis uere uincere. quā diu imperare mallit.
Cum his oracionib' accensa plebs ēēt tri
bunis patricius petentib' p̄ cornelio merenda.
l. manlio uolsone. memilio lepido. duobus
nobilibus iam familiarū plebei. c. atilio ser
rano & q. alio paeto quorū alter pontifex
alter augur erat. c. terentius cons unus cre
atur. ut inmanu eius essent comicia roga
ndo collegae. tum expta nobilitas parū
fuisse uiriū incōpetitoribus eius. l. ae
miliū paulū qui cū. m. libio consul fue
rat. & damnatione collegae & sua prope
ambustus euaserat. infestū plebei diu ac
multum recusantē. adpeticionē cōpellitis
ius proximo comitiali. die concedentib'
omnibus qui cū uarrone certauerāt
pars magis inaduersandū quā collegae
datur consuli. inde p̄tor ū comicia habi
ta. creati m. pomponius matho. et p. furi
us philo. romae uiridicū do urbana sors pō
pōio inter ciuis romanos & peregrinos e
ueñ. additi duo p̄tores. m. claudius mar
cellus insiciliā. ā. postumius albinus in
galliā. omnes absentes creati sunt nec vi
quā eorū p̄t terentiū consulē. mandatus

honos quē iam ñ antea gessis s&. p̄teritis aliquot
fortibus ac strenuis uiris. q̄a in tali tempore
nullus nouus magistratus uidebatur mandan
dus. exercitus q̄oque multiplicati sunt. quan
tae autē copiae peditū eq̄tumque additę s.
adeo et numero & genere copiarū uariant
auctores. ut uix quicquā satis certū adfir
mare ausus sum. decē milia nouorū militū
alii scripta insupplemētū. alii nouas qua
tuor legiones. & viii legioninib' rem gere
rent. numero q̄oque peditū eq̄tumque legio
nes auctas. milibus peditū & centenis eq̄
tibus insingulas adiectis. ut quina milia
peditū trecenti equites essent. socii dupli
cē numerū eq̄tū darent. pedites aequarent.
septē & octoginta milia armatorū. & cc. in
castris romanis. cū pugnatū ad cannas ē
q̄dam auctores sunt. illud haud quaquam
discrepat maiore conatu atque impetu rē
actā quā p̄oribus annis. quia spē posse uin
ci hostē dictator p̄buerat. ceterū p̄ius quā
signa aburbe nouę legiones mouerent. decē
uiri libros adire atque inspicere iussi prop
ter territos uolgo homines nouis prodigiis.
Nam & romę inauentino. & ariciae nuncia
tū erat. subidem tempus. lapidibus. p. luuis
se & multo cruore signa insabinis. sed et a
quas fonte calidos manasse. id q̄dē & iam
qd' saepius acciderat magis terrebat. & in
uia formicata que ad campū erat. aliquot
homines de celo tacti. exanimati que fuerant.
ea prodigia ex libris procurata. legati a p̄to
pateras aureas romā attulerunt. ius sicut
ne apollitanis gratię acte. aurū ñ acceptū
p̄ eos dē dies ab hierone classis ostiā cū mag
no cōmeatu accessit. Legati insenatū intro
ducti ñciarunt caedē c. flamini consul' ex
ercitus que allatā. adeo aegre tulisse regē

hieronem. ut nulla sua propria regnuque sui clade moueri magis uoluerit, ita que quaqua probe sciat magnitudinē. p r. admirabiliorē prope aduersis rebus quā secundis ee missa ase omnia quibus abonis fidelibus que socius bel la uuuari soleant, quae ne accipere abnua nt magno opere se p. c. orare, iam onū pmū orbis causa, uictoriā p c. ac p r. ad ferre sese, acciperent eā tenerent que & ha berent propriā & ppetuā, aduexisse eciā ccc milia modū tritici. cc hordei. nec omeatus de essent, & quantū p terea opus eet quo uis sissent subuectur militē atque equite sereī nisi romano latinīq; nominis non uti p r. le uiū armatorū auxilia eciā externa uidisse in castris romanis. ita misisse mille sagittario rū ac funditorū, aptā manū aduersus balea res ac mauros pugnaces que alias missis lectis lo gentes. adec dona consilia quoq; addebant ut p t cui prouincia siciliae uenisset classem in africā traiceret. ut & hostes interra sua belli haberent. minusq; laxamti daretur his. ada uxilia hannibali sūmittenda. absenatu ita responsū regi est.

Uirū bonū egregiūq; socii hieronē ee. atque uno tenore ei quo in amicitiā populi romani uenerit fidē coluisse, ac rem romanā omni tempore ac lo co munifice aduuuisse, id pinde ac deberet gratū. p r. ee. aurū & acuuitatibus qbus data allatum gratia rei accepta nec cepisse. p r. uictoriā omnemque accipere, sedēq; ei se di uę dare, dicare capitoliū, templū iouis optimi maximi ineā arce urbi romanę, sacratā uolen tem propiciāq; firmā ac stabilem fore. p r. fun ditores sagittarios que & frumtū tractum consulib; quinq; remes adnauū classēque cū al. octacilio pro. pr. in sicilia erant quinq; & tri ginti additae. p missum que e. ut siere p censeret. esse in africā traicerent. dilecti perfecto consule paucos morati dies du socii abnomine latino uenirent militum. tum quod nūquā antea tū erat iure iurando abtribunis militū adac ti milites, missu consulū tuenturas. neque in missu habituros. Nam adeam die nihil pter sacramtū fuerat. & ubi addecuriatū aut centuriatū conuenissent sua uoluntate ipsi inter sese decuriati eq ter, centuriati pedites eū rabant sese fuge atque formidinis causa. ergo non habituros. neque exordine recessuros, nisi teli sumendi, aut petendi, & aut hostis ferien di, aut ciuis seruandi causa, id ex uoluntario inter ipsos foederet. adtribunos adle gitimā iuris iurandi adactionē transla tionem pius quā aburbe signa moueretur consulis uarronis multę. ac ferocem fuere, denun tiantes bellū arcessitū initaliā abnobilibus, mansurūque inuisceribus rei publicę si plu res fabios imperatores haberet, se quotidie hos stem uidisset pfecturū, collegae ciuis pau li una p die quā urbe proficisceret. contio fuit, uerior quā gracior populo. qua nihil inclementer inuarronē dictū. nisi id modo mirari se. quod neque dux pius quā aut suum aut hostium exercitū. locorū situ. naturā regio nis nosset. ita nunc locatus inurbe sciret que sibi agenda armato forent. & die qq; p dice re posset qua cū hoste signis collatis eet dimicatur. neque consilia magis residentho minib; quā hominem reb; ea ante tempus inmatura nc pcepturū optaret utque cau ta ea consulta ea gesta ceteris prospere euenirent, temeritatē pter quā quod stul ta sit. infelicē eciā adid locorū fuisse, id sua sponte apparebat. tuta celerib; consi liis p positurū, & quod id constantius per seueraret. q. fabius maxim suc eū proficis

centem adlocutus fertur. Si autē col
legā id quod mallē tui similē. L. aemili habe
res. aut tu collegae tuo esses similis. supuacane
a esset oracio mea. nā & duo boni consules
& iam me indigentes omnia erep. fide uīra fa
ceretis. & mallē nec mea uerba auribꝰ uīris nec
consilia animis acciperetis nunc & collegam
tuū & te talē uirū intuentē mi tecū omnis
oracio ē. quē uideo nequicquā & uirū bonū
& ciuē fore si alterā parte clauderet rei p. mal
consiliis idē ac bonis. iuris & potestatis erit. ter
ras enim. L. paule si tibi minus certaminis cū
c. terentio quā cū hannibale futurū censes.
nescio an infestior hic aduersarius. quā ille hos
tis maneat. & cū illo in acie tantū. cū hoc omni
bꝰ locis. ac temporibꝰ certaturꝰ es. aduersus han
nibalē legiones que eius tuis eqtibus ac pe
ditibus pugnandū tibi sit. uarro dux tuis
militibꝰ te sic oppugnaturꝰ. omnis etiā tibi cau
sa tibi causa absit. assit c̄ flamini memoria. ta
m̄ ille consul demū & in pruincia. & ad exerci
tū coepit furere. hic priusquā peteret cōs.
deinde in petendo consulatu. nunc quoque
consul. priusquā castra uideat. aut hostem
insanit. & quia tantas iā nunc procellas.
proelia. atque acies. iactando int̄ togatos.
sciet. quid int̄ armatā iuuentutē censes fac
turū. & ubi extemplo res uerba sequitur adq
quod facturū se denunciat extemplo pugna
uerit. aut ego rem militarē. belli hoc genus.
hostem hunc ignoro. aut nobilior alius
transumeno locus nostris cladibꝰ erit. ne glo
riandi tempus aduersus unū ē. ut ego c̄
temnendo pocius quā ad petendo gloriam
modū excesserim. sed ita res se habet una
racio belligerendi aduersus hannibalē
est. qua ego gessi. nec euentus modo hoc
docet. stultoꝝ iste magister ē sed eadem
racio que fuit futura que donec res eadem
manebunt. inmutabilē ē. in italia bellū gerimꝰ
in sede ac solo nostro. omnia circa plena ciuiū
ac sociorū sunt. armis. uiris. equis. cōmeantibꝰ
iuuant. iuabunt que. id iam fidei documētū
in aduersis rebus nostris dederunt. meliores
prudenciores. constantiores nos tempus dies
que facit. hannibal contra in aliena. in hosti
li est terra. inter omnia inimica. infesta
que. procul ab domo. ab patria. neque illi ter
ra. neque mari est pax. nullae eum urbes
accipiunt. nulla moenia. nihil usquā sui
uidet. in diem capto uiuit. partē uix terciā
exercitus eius habet. quē hyberū annē traiec
plures fame quam ferro absumpsit. nec his
paucis iā uictū suppedia. dubitas ergo qui
in sedendo supaturi sumus eū qui se nesciat
in dies. non cōmeatus non supplemētū non
pecuniā habeat. quā diu progerini castelli apu
lie inopis tamquā pro carthaginensis moenibus.
sed ne aduersus te quidem ego gloriabor. p̄ ser
uilius atque atilius proximi consules. Vide
quē admodum eum ludificati sunt. hec una
salutis ē uia. L. paule quā difficilē infestam
que ciues sibi quā magis hostes facient. idē
enim tui quod hostiū milites uolent. idem
uarro consul romanus quod hannibal poenus
imperator cupiet. duobꝰ ducibꝰ unus resistat
Oportet. resistes autē aduersus famā rumores
que hominū satis firmus steteris. sitē neque
collegę uana gloria. neque tua falsa infamia
mouerit a ueritate. laborare nimis his saepe
aiunt extingui numquā gloriā quis preue
nerit uerā habebit. sine timidū procautō tam
dū proc̄siderato. in bellem properito belli
uocent. malote sapiens hostis metuat. quā
stulti ciues laudent. omīa audentē. c̄temp
net hannibal. nihil temere agentē teracio

ducat. non fortunæ tuæ potestatis. semp tuta
que omnia sint. armatus intentusque sis. neq;
suā occasionem hosti des. omnia non properan
ti clara certaque erunt. festinatio inpuida
ē. & ceca. aduersus ea oracio. Consul haud
sane laeta fuit magis pūtentis ea que diceret
uera. quā facilia factu essent dictatori mag.
equitū intolerabilē fuisse. quid consilia ad
uersus collegā seditiosū ac temerariū uirū
atque auctoritatis forē sis popularē incendiū
priore consulatu semi ustū effugisse. opta
re ut omnia prospere uenirent. & siquid ad
uersi caperet. hostiū se telis pocius quā suf
fragiis iratorum ciuiū caput obiecturū ab p
hoc sermone profectū paulū tradunt. prose
quentibus primoribus patrū. plebeiū c̄sulē
sua plebe prosecuta. turba conspectior cū
dignitates deessent. ut in castra uenerunt.
p̄mixto nouo exercitu ac uetere. castris bi
fariā factis. ut noua minora essent ꝓpius
hanniualē. in ueteribꝰ maior pars & omne
robur uiriū eēt c̄sulē anni prioris. m̄. a
tilium aetatē excusantē romā miserunt.
geminū seruiliū in minoribus castris le
gioni romaene. & sociū peditū eq̄tūque
duobꝰ milibus p̄ficiunt. hannibal quanquā
parte dimidia auctas hostiū copias cernebat.
tam̄ aduentū c̄sulū mire gaudere. n̄ solū
enim nihil ex raptis in diē cōmeantibꝰ supa
bat. sed ne unde raperet quidē quicquā re
liquerat omnibus undique frum̄to post
quā ager uarū titus erat in urbes muni
tas c̄uecta. ut uix decem dierū quod cō
ꝑtum postea ē frum̄tū sup eēt. hyspanorū
que obinopiam transicio parata fuerit. si
maturitas temporū expectata foret. Cete
rū temeritate c̄sul. ac ꝓspero ingenio mate
riā eciā fortuna ded. qd inꝓhibend p̄dato

ribus tumultuario proelio. ac procursu ma
gis militū. quā ex p̄parato aut inuissu impe
ratorū orto. haud quaquā par poenis dimi
catio fuit. ad ∞ & dcc cesi non plus centum
romanorū sociorūq; occisis. ceterū uictoribꝰ
effuse sequentibus metu insidiarū abstitit
paulus consul. cuius eo die nam alternis
imperitabant imperiū erat. uarronē indig
nantē ac uociferantē. emissum hostem ema
nibus debellari quin cessatū foret potius
se. hannibal id damnū haud aegerrime pa
ti. quin pocius credere uelut inescatā teme
ritatē ferocioris consul. ac nouorū maxime mili
tū eē. & omnia ei hostiū haud secus quā sua no
ta erant. dissimiles discordesque imperitare.
duas proparte tironū militū in exercitu eē.
Itaque locū & tempus insidus aptū se abere
ratus. nocte proxima nihil p̄ter arma ferentis
secū milites. castra plena omnis fortunae pu
blicae p̄uateque relinquit. transque proximos
montis leua pedites instructos condit. dextra
equites. impedimenta ꝑcornua. mediū amnem
traducit. ut diripiendis uelut desertis fuga
dominorū castris occupatū impeditūque
hostem opprimeret. crebri relicti in castris
ignes. ut fides fieret dum ipse longius spa
cium fuga p̄ciperet. falsa imagine castrorū.
sicut fabium priore anno frustatus esset.
tenere in locis consules uoluisse. ubi illuxit
subducte p̄mo staciones. deinde ꝓpius ade
untibꝰ insolitum silentiū admiracionē fe
cit. tum satis cōpta solitudine in castris
concursus fit. ad p̄toria consulū. nuncian
tiū fugā hostiū. adeo trepidam. ut tab
nacul stantibus castra reliquerint. q̄ q̄ue
fuga obscurior eēt. crebros eciā relictos
ignis. Clamor inde ortus. ut signa
ꝓferri uiderent ducerent que ad ꝑsequen

dos hostis. ac protinus castra diripienda. Et cõ
sul alter uelut unus turbae militaris erat.
paulus etiam atq; etiã dicere prouidendũ
p̃cauendumq; ẽẽ, postremo cũ alit̃ neque
seditionem. neq; ducẽ seditionis sustine
re posset. mariũ statiliũ p̃fectũ cũ tur
ma lucane exploratũ mittit. q̃ ubi adeq̃
tauit postis. subsistere extra munim̃ta
ceteris uissis. ipse cũ duob' eq̃tibus ual
lum intrauit. speculatusque omnia cũ
curare nuntiant insidias profecto ẽẽ. ig
nes inpartes castrorũ que uergant ad in
hostẽ relictos, tabernacula apta. Et omnia
cara impromptu relicta. argentũ q̃bus
dã locis temere peruias ul' obiectũ ad p̃
dam uidisse. que addetinendos cupidi
tate animos nunciata erant ea accende
runt. Et clamore orto a militib'. ni signũ
detur sine ducib' ituros. haud qua quã
dux defuit. nam extemplo uarro signũ
dedit proficiscendo paulũ cũ ei sua spo
ne cuntanti. pulli quoque auspicia non
adduxissent nunciari iam effecti porta
signa college uissit. quod quã uis uarro ae
gre ẽ passus. flamini tam̃ recens casus.
claudique consul' p̃mo punico bello me
morato naual' clades religione animos in
cussit. di prope ipsi eo die magis distule
re. quã prohybere imminentẽ pestem roma
nis. Nam forte ita euenit. ut cũ referri
signa incastra uiuenti cõsuli milites n̄
parerẽ serui duo. formiani unus. alter si
dicini equitis. q̃ seruilio atq; atilio. cõs
inter pabulatores excepti a numidis fue
rant. p̃fugerant eo die ad dominos. deduc
tique ad consules. nunciant omnẽ exerci
tũ hannibal' trans p̃ximos montes sede
re insidus. horum opportunus aduent'.

consules imperii potentes fecit. cũ ambicio
alterius suam primũ aput eos prauã indul
gentiã maiestate soluisset.

Hannibal postquã motos magis inconsul
te romanos. quã ad ultimũ temere euec
tos uidit. nequicquã detecta fraude in castra
redit. ibi p̃plures dies propter inopiã frum̃
ti manere nequit. nouaque consilia in dies n̄
apud milites solũ mixtos ex cõ luuione omniũ gentiũ.
sed etiã apud ducẽ ipsũ oriebant. nã cũ initio
fremit' deinde aperta uociferatio fuissent. expos
centiũ stipendiũ debitũ. quęrentiũq; annonam
primo. p̃tremo famam & mercennarios milites maxi
me hispani generis de traditione coepisse cõsiliũ fama
esset. ipse etiã intẽdũ hannibal de fuga in galliã dicit̃
agitasse. ita ut relicto peditatu omni cũ equitibus
se proriperet. Cũ hęc cõsilia atq; hic habitus animo
ẽẽ in castris. mouere inde statuit in calidiora
atq; eo maturiora messib' apuliae loca. simul
qd̃ longius ab hoste recessisse. transfugia impe
ditiora leuib' ingenus essent. Profect' ẽ nocte. ig
nib' similit̃ factis. tabernaculisq; paucis inspeciẽ
relictis. ut insidiarũ par priori met' cõtineret
romanos. sed p̃eundẽ lucanũ statiliũ omnibus
ultra castra transq; montis exploratius cũ relatiẽ
ẽẽt. uisũ procul hostiũ agm̃. tũ die sequenti eo
cõsilia agitari coepta. cũ utriusq; cõsulis eadẽ q̃
ante sẽp̃ fuisset sententia. ceterũ uarroni fere
om̃s. paulonemo p̃ter seruiliũ p̃oris anni cõsu
lẽ adsentiret̃. maioris partis sententia ad nouili
tandos clade romana cannas urgente fato pro
fecti sunt. p̃pe eũ uicũ hannibal castra po
suerat. auersa uolturno uento, q̃ cãpis torri
dis siccitate nubes pulueris uehut'. cũ ipsis
castris p̃cõmodũ fuit. tum salutare p̃cipue
futurũ erat. cũ aciẽ dirigerent ipsi auersi
terga tantũ ad flante uento in occecatũ pul
uerẽ effuso hostẽ pugnaturi. cõsules satis ex

ploratis teneris sequentis poenū. utruntū ad
eannas ē. utrīq spectu poenū habebant. bina cas
tra cōmuniunt eodē ferme intuallo quo ad
gerionū. siē ante copus diuisis, auficius amnis
utrusq; castris adfluens aditū aquatoribus exsua
cuiusq; opportunitate hūd sine certamine dabat.
exmunoribus tamē castris quę posita trans aufidū
erant liberius aquabant romani quia ripa ulteriora
nullū habebat hostū ꝓsidiū. Hannibal spē nac
tus loci adequestrē pugnā. quaparte uirū imue
tus erat futuros. copia pugnandi ēsules dirigit
aciē. lacessitq; numidarū peursatione hostis. inde
rursus sollicitari sedītione militari. acdiscordia
ēsulū romana castra. cū paulus sempronuq; & fla
minī. ꝛ. emeritatē uarronis. uarro speciosum
timidis aclegnubus ducibus exemplū fabiū obice
ret. testaretq; deos. hominesq; hiē nullā pēnis
seculpū ēē qđ hannibal iā ueluti cepisset italiā
sēestrictū acollega teneri ferrū atq; arma
uatis cōpugnare cupientis adimimicitiis illesi
qđ proiectis aepditis adē sultā atq; imprudā pug
nā legionibus accederēt. se omīs culpæ exortē. om
nis euentū partiepē fore dicerēt. utrīq lingua
prompta ac temeraria. aeque inpugna uigeret
manū, clū altercationibus magis quā ēsilus rēpus terit.
hannibal exacie quā admultū diei tenuerat in
structa. cū incastra ceteras receperet copias. nu
midas admuadendos exmunoribus castris romanq;
aquatores transflumē mittit. quā inconditā turbā
cū uix dū uirtus egressis clamore actumultu fu
gasset. stationē qq; quallo locatā atq; ipsis ꝓpe
portas euectis sunt. iduero indignū uisū ab tu
multuario auxilio. Iam etiā castra romana ter
rerunt ea mō una causa ne extēplo transirent
flumē dirigerentq; aciē tenuerit romanis. qđ sum
ma imperii eo die penes paulū fuerit. utrīq; nar
ro postero die cui sors ei diei imperii erat. nu
hil ē sulto collega. signū ꝓposuit instructas q; co
pias flumē traduxē. sequente paulo quamagis
nō ꝓbare quā adiuuare ē silū potuerat, trans
gressi flumē easquoq; aquas uicastris minoribus
quas habuerant copias suis adiungunt. atq; ita
instructa acie indextro cornu iderat fluminī
ꝓpius, romanos eqtes locant; deinde peditēs
lęuū cornu. extremi ęquites sociq; intra pedites
admediū uersi legionū romanis tenuere; iacula
torēs. excęteris leuis armis auxilius prima acies
facta. Consules cornua tenuerunt. terentius lae
uū. aemilius dexterū. gemino seruilio media pug
nā tuenda data, hannibal luce prima balearibus
leuiq; alia armatura ꝓmissa transgressus flumē
ut q; traduxerat ita aciē locabat, gallos hispa
nosq; equites prope ripā. laeuo uicornu aduer
sus romanos equitatū. dextrū cornu numidis equi
tibus datū, media acie peditibus firmata. ita utrius
rū utraq; cornu essent. intęponerent his medii
gallis atq; hispanis afris, romanā magna exparte
crederes aciē. ita armati erant armis & artebus
ceterū magna exparte adtrasumenū captis.
gallis hispanisq; scuta eiusdem formae fere erant,
dispares ac dissimilis gladius, gallis praelongi ac
sine mucōnibus. hispano puncti magis quā caesi
adsueto petere hostē breuitate habiles & cum
mucronibus ante, talis habitus genitū harū cū
magnitudine corporū tū specie terribilis erat,
gallis supbicū erant nudis, hispanis lineis
praetextis purpura. tunicis candore niuo fulgen
tibus ēstiterant, numerus omnium peditum equitumq;
q steterunt in acies illa fuit quadraginta x. equitū
duces cornibus prę erant. sinistro hasdrubal dex
tro mahārbal. mediā aciē hannibal ipse cum
fratre magone tenuit solus, seu deinduistria
ita locatis seu qđ forte ita stare ꝓpportu
ne utrīq parti obliquos erat romanus inme
ridie pēnis inseptentrionē uersis, uentus uol
turnus regionis incolis uocant. aduersus ro

manis cohortus multo puluere inipsa ora
uoluendo prospectū ademit, clamore sublato
procursum. auxilius & pugna leuibus p̄mum
armis cōmissa. deinde eq̄tū gallorum. hyspanorum.
leuiū cornu cum dextro romano concurrit.
minime equestris morae pugne. frontibus enī
aduersis concurrendum erat. quia nullo cir
ca adeuagandū relicto spacio. hinc amnis. hinc
peditū acies claudebant; Inde rectū utrimq;
nitentes stantibus ad confertis postremo tur
bis quis uir uirū amplexus detrahebat equo.
pedestre magna iam parte certam̄ factū erat.
acrius tam̄ quā diucius pugnatū ē. pulsique
romani equites terga uertunt. sub equestris
fine certaminis co ostaē peditum pugna. p̄mo
& uiribus & animis parū costabant ordines gall'
hyspanisque. tandem romani diu ac sepe consi
lio qua fronte acieque densa inpuluere hosti
um cuneis nimis tenuē eoque parū ualidum
ad cetera prominente acie inpulsis. deinde ac tre
pide referentibus pedem. instere ac tenore uno
p̄ preceps pauore fugientiū agmine inmediam
p̄mū aciē inlati. postremo nullo resistente ad
subsidia afrorum p̄uenerunt, q̄ utrim que
reductis alis constiterant. media que galli
hyspani que steterant. aliquantū prominen
te acie. qui cuneus ut pulsus aequauit fro
ntē p̄mū. deinde nitendo eciā insinū inmedio
dedit. afri circa iā cornua fecerant. ruentibus
que incaute inmediū romanis. circūdedere alas.
mox cornua extendendo clausere & abtergo hos
tis. Hinc romani defuncti. nec quic quā de
p̄lio uno omissis gallis hispanis que. q̄rū t̄ga ce
ciderant. & aduersus afros integrā pugnā ine
unt. Non tantū ineo iniquā quod inclusi ad
uersus circūfessos. sed eciā quod fessi cū recen
tibus ac uegetis pugnabant, iam & sinistro cor
nu romanis ubi sociorū equites aduersus nu
midas steterant c̄sertū p̄liū erat. segne p̄mo & a
punica coeptū fraude. quingenti ferme numi
de p̄tenta arma telaque gladios occultos sub lo
ricis habentes. specie trans fugarū cū absuis ar
ma post terga habentes adeq̄tassent. repente exe
quis desiliunt. parmisque eciā iaculis ante pe
des hostiū p̄iectis. inmediā aciem accepti duc
tiq; adultimos c̄sidere abtergo iubentur. ac dū
p̄liū abomni parte conseritur q̄eti manserunt.
Post quā omniū animos oculosq; occupauerat cer
tam̄. tū abreptis scutis quae passim int̄ aceruos
caesorū corporū strata erant. uersā adoriunt̄ ro
manā aciē. t̄gaque ferientes. ac poplites cedentes. stra
gē ingentē ac maiorē aliquanto pauorē ac tumul
tū fecer̄; cū alibi terror ac fuga. alibi p̄tinax in
malā iā spē p̄liū eēt; hasdrubal q̄ea parte p̄erat
sub ductos ex media acie numidas. q̄ segnis eorum cū ad
uersis pugna erat. ad p̄sequendos passim fugientis
mittit hispanos & gallos pedites. afris prope iā fessis
cede magis quā pugna adiungit; parte altera pugne
paulus quā quā p̄mo stati p̄lio funda grauit̄ ictus
fuerat. tam̄ & occurrit saepe cū confertis hanniba
li. & aliquot locis p̄liū restituit prote gentibus
eū eq̄tibus romanis. omissis postremo equis quia c̄su
lem & adregendū equom uiris deficiebant. tū deinde
nūtianti cuidam iussisse c̄sulem ad pedes descen
dere eq̄tes. dixisse hannibalē ferunt quā mallē
uinctos m̄ traderent eq̄tū pedestre p̄lium
quale iam haud dubia hostiū uictoria fuit.
cū uicti mori inuestigio mallent. quā fugere.
uictores morantib' uictoriā irati trucidarent
quos pellere n̄poterant; pepulerunt tam̄ iam
paucos sup̄antes & labore ac uulneribus fes
sos; inde dissipati omnes sunt equosq; ad fugā
q̄ poterant repetebant; C̄N. lentulus t̄r. mil. cū
p̄t uehens equo. sedentē in saxo cruore oppletū
consulē uidisset. L. emili inquit quē unū inson
tē culpe cladis hordierne dei respicere debent.

cape hunc equū. dū & tibi utrū aliquid sup̄ est. co
mes ego te tollere possū ac protegere. ne funestā hanc
pugnā mortē consul' feceris. & iā si hoc lacrimarū
satis luctusq; ē. adeā ē sulto q̄dem cō. corneli' mac
te uirtute esto. sed cauē frustra m̄rando exiguū
tempus emanibus hostū euadendi absumas; abi.
nuntia publice patrib'. urbē romanā muniant. ac
p̄ suspquā uictor hostis aduentē p̄sidiis firmentē p̄
uatiq; fabio. emiliū p̄ceptōx eius memorē. & lu
xisse. adhuc. & mori me et in hac strage militum
neōx. patere expirare. ne aut reus iterum ēē ē sulatu
sim accusator collegę exista. aut alieno crimine
innocentiā meā protegā. hęc exigentē p̄ sus turba fu
gientiū ciuiū. deinde hostes oppressere ē sulē ig
norantes quis ēēt. obruerent telis lenticulū ni; au
mulū abripuiss; equus. tū unde effusa efugunt
VII milia hominū in minora castra. decē. inmaio
ra. duo ferme inuicē ipsū cannas pfugerunt. qui
extemplo acarchalone atq; eq̄tibus nullo munimēto
tegentes uicē circū uenti sunt; ē sul alter seu for
te. seu ē silio nulli fugientiū infestus agmini.
cū quinquaginta fere equitibus uenusiā pfug;
xxxx v. pedites duo milia cesi dicuntur. in his ā
bo' ē sulū. questores. l. atilius. & L. furius bibacu
lus. & iuginti unius decessū mil. ē sulares q̄dam
p̄toriq;. & aedilicii ītē eos ex. seruilius minutius
& m. minucius numero uis q̄ mag equitū p̄ore anno.
aliquot annis ante fuerant; lxxx. p̄terea autem
senatores aut q̄os mag. gesis sent. unde in senatū
legi deberent. cū sua uoluntate milites in legioni
bus facti essent; capta eo plio tria milia pedituū.
& eq̄tes xv dicuntur; haec expugnatio cannensis da
des nobilitate par ceteris utilis que post pugnā quia
accidere leuiora. q̄a sic ab hoste ē cessatū. sic strage ex
ercitus grauior foediorq; fuga. nāq; ad alia sicut
urbē p̄dita. tota exercitū seruauit ad cannas; fugi
entē ē sulē uix quinquaginta secum tulisse. alterius
morientis prope totius exercitus fuit; binis uicis
tris cū multitudo semiarmis sine ducib' ēēt. nun
cū q̄ in maiorib' erant mittunt. dū plia deinde ex
letitia epul' fatigatos quies nocturna hostes p̄me
ret. ut alsę transirent uno agmine canusiū ha
bituros ēē. ea sententia alii totam aspnari. cur
eni illos q̄ se arcessant ipsos non uenire. cū eque
coniungi possent. q̄a uidelicet plena hostū omnia
in medio essent. et alioq; quā sua corpora tantū pe
riculo mallent obicere. alius ītā sententia est
displicere. quā animus de esse. p. sempronius
tuditanus. tr. mil. capi ergo ma; multos inquit
abauarissimo & crudelissimo hoste. aestimariq;
captā uestra. & exquiri p̄ria ab interrogantib'
romanus ciuis sis. an latinus socius. ut extua
ēumelia & miseria alteri honos queratur. non
tu siquidē. l. emili consul' quise bene mori quā
turpiter uiuere malut. & tot fortissimorum
uirox. q̄ circa eum tumulati iacent ciues esti. sed
ante quā opprimat lux maiora que hostū ag
mina obsepiunt iter. p̄ hos qui inordinati atque
incomposti obstrepunt portas erumpamus. fer
ro atque audacia fretū quam uis p̄ confertos hosti
cuneos qui dē hoc laxum atque solutum agmen
ut si nihil obstet uis sciat. itaque ite mecū qui
uis mēcum ipsos & rem publicā salua multis; haec
ubi dicta dedit stringit gladiū, cuneoque fac
to. p̄ medios uadit hostis. eo cum inlatus dexterū
quod patebat numidę iaculārentur. transla
tis in dexterū scutis in maiora castra. ad dc. eua
serunt. atque inde p̄tinus alio magno agmi
ne aduncto. canusium incolumes p̄uenunt;
haec apud uictos magis impetu animorum
quod ingenii sui cuiq; aut fors dabat quā
ex consilio ipsōx. aut imperio ducis quā age
bantur; hannibali uictori cū ceteri circum
fusi gratularent. suaderent que ut tanto p̄
functus bello diem quod reliqum ēet noctis.
que insequentis quiēte. & ipse sibi sumeret;

ẽ fessis daret militibus. Maharbal pfectus eq̃ minime cessandũ ratus, immo ut quid hac pugna actum sciat, die quinto inquit uictor incapto lio epulaueris, sequere cum equite. ut pus uenis se quã uenturũ sciant, pcedat hannibal animi eius, letare res ẽ maior q̃ quã ut eam statim capere animo possent. ita que uoluntate se lauda re maharbal' att. ad consiliũ pensandũ temporis opus ẽ. Tum maharbal non omnia numinum eidem indedere. uincere scis hannibal. uictoria uti nescis, mora eius diei satis creditur salutis fuisse urbi atque imperio, postero die ubi pmũ illuxit, ad spolia legenda fedamque ẽ iam hostib spectanda instrage insistunt. iacebant toe roma norũ milia. pedites passim equites q;, ut cuique fors aut pugna iunxerat. aut fuga; adsurgen tis quidam estrage media cruenti, quos stricta matutino frigore excitauerant uulnera abho te oppressi sunt; quosdam ẽ iacentes uinos succi fos feminibus. poplitibus q; inuenerunt. Hudantis ceruice iugulumque ẽ reducũ sanguine liben tes haurire; inuenti q̃dam sunt. mersis ineffossa terra capitibus. quod ipsos fecisse foueas obruen tis q; ora subiecta sup humo ut ẽ clusisse spiritũ apparebat; peipue cuerteret omnes subtractus ui midq; morituo sup incubanti romano uinus na so auribus q; laceratis cũ manibus adcapiendũ telum inutilibus. in rabiem ira uersa. laniando dentib hostẽ expirasse, spolus admultũ delecti hannibal adminora duc castra oppugnanda ẽ omniũ pmũ bracchio flumine obiecto eos ex cludet. Ceterũ abomnib. labore iugulus uul neribus ẽ iam fessis, maturior ipsius expedicio ẽ facta pacti ut arma atq; equos traderent in captiua romana tricenis nũmis quadrigatis. insocios ducenis. inseruos centenis. ẽ ut eo pcio psoluto cũ singuli abirent uestimentis. in castra hostis acceperunt, trãditoque incustodiam omnes sunt secos cuncti socios; dum ibi tempus terrã interea cũ exmaioribus castris quibus satis uirium ut nimis fuit ad quatuor milia hominũ. ẽ duo cẽ equites. alii agmine, alii palati passim pagos. quod hactenus minus uirtutũ erat canusiũ pfugisset. castra ipsa absẽtius timidis que. eadem condicione qua altera tradita hostibus preda ingens parata e. ẽ preter equos. uiros. ẽ siquid argenti quod plu rimũ inphaleris equorũ erat, nã adhaescendum facto pexiguo utrique militantes utebantur. omnis cetera pda diripienda data e; tu se pellendi causa conferri inuni corpora suorũ uisus. ad VIII fuis se dicuntur fortissimorũ uirorũ. c sulẽ quoque romanũ equestrũ sepulcrumque quida auctores sunt; eos qui canusiũ pfugerant. mulier paula nomine. busa genere. clara ac diuitus. moenibus tantũ, tectis q; acanusinis acceptos. frumento, ueste. uatico ẽ iam uinit. proqua ei munificentia p tea bello pfecto absentiu honores habiti sunt. ce terũ cũ ibi tr. mil. quatuor essent fabius maxi mus de legione pma, cuius pater pore anno dic tator fuerat. ẽ de legione secunda l. publicius bibulus ẽ p. cornelius scipio. ẽ de legione tercia app. claudius purcher qui proxime aedilis fuerat. omniũ consensu ad p. scipionẽ admodũ ap. p. claudiũ summa imperii delata est. quibus consultantibus inter paucos de summa rerũ nun tiat. p. furius philus, consularis uiri filius ne quisquã eos pditam spem foueret, desperata com ploratamque rem ee publicam, nobiles iuuenes quosdam quos principe. l. cecilii metelli ma re ac naues spectare. ut deserta italia ad regum aliquem transfugiãt quod malũ pter quã a trox sup tot clades ẽ iam nouũ cũ stupore ac miraculo torpidos defuisset qui aderant. ẽ con silũ aduocandũ de eo censeret. negat consilii rem ee sepe in uenis fatal' dux huius ee belli audendũ atque agendum non consul tandũ

atq; intanto malo ēē scipio. irent secū exemplo arma ti qui rem p. saluā uellent. nullo uetante. quā ubi ea cognouerunt. hostium castra ēē. pgit ire sequen tibus pauci. in hospicū morelly. & cum conciliū ibi inuenū de quibus ad latum erat inuenisset. stricto sup capita consultantiū gladio. exmei animi sententia inquit. ut ego rem publicā p̄r. non deseram. neque aliū ciuem romanū deserere patiar. si sciens fallo tum me iuppiter obtime maxi me domū. familiā. rem que meā. pessimo leto ad faciat; in hec uerba t. cecili iures postulo. ceteri que qui adestis qui non iurauerit. inse hunc gladium strictum ēē sciat.

Haud secus pauidi quā si uictorē hannibalē cernerent. iurant omnes custodiendos. que semet ipsos scipioni traduxi. eo tempore quo hēc canusi gerebantur. uenusiam ad consulem ad IIII mi lia. & d. pedites equites que. qui sparsi fuga pa gos fuerant. puenere; eos omnes uenusini pfa miliam benigne accipiendos. curandos que cū iussisset insingulos equites togas. & tunicas. & quadrigatos nummos qui nos. ducenos. & pedi tes denos. & arma quibus deerant dederunt. cetera que publice ac priuatim hospitaliter facta. cer tatim que ne a muliere canusina. populus ue nusinus officius uinceretur; sed grauius omi busse multitudo faciebat. & iam adde cē milia hominū erant. appius q; & scipio post quā incolu mem ēē alterū cōsulem acceperunt. nuncio ex emplo mittunt. quante secum pedituū equitū que copie essent. sciscitatūque simul. utrum que uenusiā adduci exercitū an manere uiderēt canusi. narro ipse canusium copias traduxe. erā aliqua specie consularis exercitus erat. moenib q; se cernē. & si non armis ab hoste uidebantur defensuri.

Roma ne bas quidē reliquias sup ēē ciuiū sociorū q; sed occidione occisam cū du ob. exercitib. delectas que omnes copias allatū fuerat. numquam salua urbe tantū pauoris tu multusque intra moenia romana fuit. Itaque succumbam oneri. neque adgrediar narrare que differendo minora faciebant consule ex ercitu q; ad trasumennū p̄ore anno omisso. nuul nis sup uulnus. sed multiplex clades cū duobus con sulibus. cū consulares exercitus amissi nunciaban tur. nec ulla iam castra romana. nec ducē nec mi litem ēē; hannibal apuliam. samnitiū ac iam pro pe totā italiā factam. nulla profecto alia gens tanta mole cladis non obruta ēē. Si comparet cla dem adaequatis insulas carthaginiensiū p̄lio na uali acceptā. qua fracti sicilia ac sardinia ces sere. inuecti galli ac stipendiarios fieri se passi sunt. aut pugnā aduersam in africā. cui postea huc ipse hannibal succubuit. nulla ex parte cō parande sunt. nisi quod minore animo terę sunt. p. furius philus. & m. pomponius p̄tores senatū in curiā hostiliam uocauerunt. ut deuti custo dia. consulerent; neque eni dubitabant dele tis exercitibus hostem adoppugnandā roma. quod unū opus belli restaret. uenturū; cum malis sicuti gentib. ita ignotis nec consiliū quidem satis expediret. obstreperet que. & pene o nes pene domos p̄uisce conplorarent. Tum q. fabius maximus censuit equites expedtos. & ap pia latina uia mittendos. qui obuios peuntan do aliquos pfectos ex fuga passim dissipatos forte referant. que fortuna consulū atque exercituum sit. et si quid dii immortales mi serti imperii reliquū romani hominis fe cerint. ubi eae copie sint. qua se hannibal post prelii conclusionē. quid aparet. quid agat. acturus que sit; hec exploranda noscen da q; pro pigros uuenes ēē. illud p̄parnes ipsō agendum. quoniā magistratuū parē sēē tu multū de crepidatione in urbe tollant. ma tronas publico arceant. coniugesque intra suu

quäq; lüm cogant. ẽ ploratus familiarũ coerceant. silentiũ pturbẽ faciant. nuntios rerũ omnium adpretores deducendos curent. suę quisq; fortunę domi auctorẽ expectẽt. custodesq; ptexta ad portas ponant. qprohibeant quẽquã egredi urbẽ. cogant q; homines nullã nisi urbe amoenũ sal uũ salutẽ speṙare. ubi ẽ tieuerit recte tumultus. tũ in curiã patres reuocandos. ẽ silendũ q; deur bis custodia cẽ. Cũ in hãc sententiã pedib' oms issent. sũmota q; foro magistratu turba patris diuersi adsedandos tumultus discessent. tũdemũ litterę a terentio coñs allatae sunt. l aemilium cõs exercitũ quę cęsũ. se se [illegible] cẽ. reliquias tan tę cladis uelut expaufragio colligentẽ. ad decẽ milia multũ ferme esse. incõpositũ inordinatũ que me nunc sedere ad cannas ancaptiuorũ prę cuę prędaque alia nec uictoris animo nec magnu ducis more nunciantẽ. tũ priuatę quoq; p domos clades uulgatę sunt. adeoq; totã urbẽ oppleuit luctus. ut sacrũ anniuersũ cereris intermissũ sit. quia nec lugentib' id facere ẽ fas. nec ulla in illa tẽpestate matrona expers luctus fuerat. traq; neobeandẽ causã alia quoq; sacra publica aut priuata desęrebant. Sc. die. xxx luctus est finitus. ceterũ cũ sedato urbis tumultu reuocati in curiã patres essent. alię insup exsicilia litterę allatae sunt ab. c. octauio ppr. regnũ hierus classe puniса uastari. cui cũ opẽ imploranti ferre uellent. nuntiatũ his est aliã classem adaegatus insulã stare. paratã instructãq; ut ubi se aduersũ tucndã syracusanã oram poenu sensissent. ily baeũ exęmplo punitãq; aliã roma nã adgrederent. traq; classe op' essẽ sircgẽ socũ sici liãq; tuori uellent. litteris ẽ sulis praetoris que apũ clauditũ q classi adhostiã stanti prę essẽ canusiũ adexercitũ mittendũ scribendũq; ẽ sulã. cũ pr exercitũ tradidissẽ ptmo quoq; tẽpore quantũ pcõmodu rei pfrieri possẽ roma uenirer terruit etiã sup tantes cladis. cũ ceterus pdigius. tũ qd duę uestales co an no opima atq; floronia stupri cõpte. & altera sibi m& ipsi mortẽ cõsciuerat. l camiliũ scriba pontificis quos ñminores pontifices appellant. q cũ floronia stupriũ fecerat a pontifice maximo eo usq; uirgis incomito caesus erat. ut in uerbera exspiraret. hoc nefas cũ int tot ut sit clades impiigiũ uersũ cę & ex uarii libros adire ussi. s. q q fabius pictor delphos adoraculũ missus ẽ sciscitatũ qb' pcib' supplicuisq; deos possent placare. et quę nã futura finis tantis cladib' foret. inter ẽ exfatalib' libris sacrificia aliquot extra ordinaria facta. int q gallus et gallina grecus & gręca in forobouario subtẽra uiui demissa sunt. in locũ saxo consectũ ubi ante hostis humanus minime romano sacro imbutũ placatis satis uerebant deis. m claudius marcellus abostia oo & d milites q. t. in classẽ scriptos habebat. romã ut urbi praesidio essent. mitt ipse legionem classis ea legio tertia erat cũ tr. mil. theanũ sidicinũ prępmissa classe tradita. p. furio philo collega paucos p' dies canusiũ magnus numerib' ẽ tendit. dictator exauctoritate patrũ dict' uni ẽ. sempronio magistr ẽ equitũ dilect' edicto iuniores annos. xvii. et quos eã prętextatos scribunt. uii. ex his legionib' & mille equites effecit. ut ẽ adsocios latinũq; nom admittes ex formula accipiendos mittunt. arma tela alia parari uident. & uetera spolia hostiũ detrahunt templis. portisq; q. & alia formã noui dilect. inopia libertq; capitũ ac necessitas dedit. octo. m. iuuenũ ualidq; ex seruitus pius scisciantes singulos uellent ne militia rcempta publice armauer. hi miles magis placuit. cũ prętio minori redimi captiuos copia fieret. nãq; hannibal secundo tã prosperã ad cannas pugnã. uictoris magis quã bellũ gerentis intent curis. cũ capti uis pductis segregatis q; socius. sicut ante admirabiam transumenũ q; lacũ benigne adlocut sine pcio dimissẽ. romanos quoq; uocatos qd numquã alias antea satis mti sermone adloquit. ñ intẽ [illegible] ciuũ sibi esse cũ romanis bellũ. dedignatur atq; imperio certare. & patres uirtutis romanę cessisse. et se id admiti ut

canusi

Y lacum

suę mūcē simul felicitatę &ūrtutu cedat; traq; re
dimēdi se captuus copiā facere. p̄ciū fore incaptā
equiti quingenos quadrigatos nummos. trocenos
pedit. seruo centū. quā quā ualiquantū adiciebatur
equitib' adid p̄ciū quo pepugerant dedentes se. laeti
tañ quācūq; ēdicionē paciscendi acceper̄. Placuit
suffragio ipsę. x. deligi q̄romā adsenatū urent. nec
pign' aliud fidei quā ut iurarent serecituros acceptū.
missus cū his carthalo nobilis carthaginensis q̄ si forte
adpacē inclinarę animos ēdicionēs ferrę; eū egressi cas
tris essent. un' exeus minime romani ingeni homo. uel ut
aliquid oblitus. uris iurandi soluendi causa. eū incastra
redissent. ante noctē comitē adsequitur; urbi romā ue
nere cos nuntiatū ē. cartalonē obuiā lictor missus q̄
dictatoris uerbis nuntiaret. ut ante noctē excede
rę finib' romanis. legatis captiuę senat' ab dictato re
dat' ē. quę princeps. m. iunius. pe. mgd nemo nr̄m
ignorat nulli unquā ciuitati ulciores fuisse captiuos
quā nr̄ę. ceterū nisi nob plus iusto nrā placę causa.
ñ alia quā mūi nec legendi uob quā nos inhostiū
potestatē uenes; ñenim macie timorē arma tra
didim' sed cū p̄pe adnoctē sup stantes tumulis ce
sorū corporū proeliū extraxissem' incastra rece
pim' nos. diei reliquū acnoctē insequentē fessi
labore ac uulneribus uallū sum' utrum. postero die
cū circūsessi abexercitu uictore aqua arcerem'. nec
nulla iā p̄ē fertos hostis erūpendi spes esse. & nec ēē
nefas ducerem'. quinquaginta milib' hominū exacie
nrā trucidatis. aliquē excannensi pugna romanū
militē restare. tunc demū pacti sum' prętiū q̄d
redempti dimitterem'. arma inq̄b' nihil iā auxi
liarat. hosti tradim'. maiores quoq; acceperam' se
agallis auro redemisse. et patres uestros asper
rimos illos. adēdiciones pacis legatos tam ad cap
tiuorū redimēdos. gīa tarentū mississe. atq; italiā cum
gallis. & adheraclaā cū pirro. utraq; ūtam clade in
famis quā pauore & fuga pugna fuit; cannensis cā
pos acerui romanq; corpa tegunt. nec sup sum us
pugnę. nisi mq̄b' trucidandos. et ferrū & ures
hostē defecerunt. sunt etiā de nostris quidā
q̄ nec macie q̄ dē refugerunt. sed p̄sidio castris
relictis cū castra traderent' impotestatē hostiū
uenerunt. hūd equidē ulli' ciuis et commilitonis
fortunę aut ēdicionis inuidēs. nec premēdo ali
ū me exemisse uelim. nec illis q̄dem nisi p̄mia
tis pedū. et cursus aliquod p̄miū ē. q̄ pleriq;
inermis exacie fugientes. ūpriusquā uenusia
aut canusi ēstiterunt. se nobis merito p̄tulē
runt gloriaq; sint. inse plusquā in nob p̄si
dii rei. p. ēē. sed illis et bonis ac fortib' militib'
utemini. et nobis etiā promptioribus p̄ patria q̄d
beneficio uestro redempti atq; in patriā resti
tuti fuerim'. dilectū exomni aetate & fortu
na habitis; uim mita seruę audio armari ñ
minor numerus nr̄ ē. nec maiore pretio redi
mi possim'. quā hi emunt'; nā si conferā nos cū
illis. in uriā nomini romano faciā. illud etiam
in tali ē filio animaduertendū uob censeā p.
stra duriores ēē. uetus q̄d nullo nr̄o merito sa
ciatis. quum nos hosti relicturi stetis. p̄ro inde
licet. q̄ uos hostium numero captiuos habuer'. an
barbaro ac pęno qui utrū auarior an crudelior sit
uix existimari potest. si uideatis catenas. squa
lorē deformitatē cruū uestę. ñ minus p̄fecto
uos ea species mouebit. quā si ex altera par te cer
natis stratis cannensib' cāpis legiones uestras.
inuieri potestis sollicitudinē et lacrimis inuesti
bulo curiae stantū cognatorū nostrę; expectan
tiūq; responsū uestrū. cū ipsi nobis proq; ipsi qui
absum tca suspensi ac sollicita sint. quē censetis ani
mū ipsorū ēē. quorū indiscrimine uita libertasq;
est. sed si medius fidius ipse inmos metus hannibal
ētra naturā suā ēē uelit. nihil tam nobis uita
op' ēē censeam'. cū indigni ut redimere mur ano
bis uisi sum'. redire romā qui remissi a pyrro sine
p̄cio cāpi'. sed redire cū legatis promptis' erunta

tis adredimendas sese missis redeā ego inpatriā trecen
tis nummis ñ estimat euius suu quiq; animus pe
scio indiserimune ēt unā corpusq; meū magis me
fame periculū mouēt a uobis damnati ac repulsi
abeam? Neq; enī uos pretio pepeisse homines credet;
ubi is finē fecit exemplo abeata quę incommu
tio erat clamor flebilis ē sublat. manq; ad curiam
tendebant, orantes ut sibi liberos fratres cognatos
redderent. feminas quoq; metus ac necessitas info
ro ac turbę urgę immiscuerat. senatus summotis
arbitris ē sula coept; ibi eū sententius uariaretur.
& alii redimēdos de publico, alii nullā publicę im
pensā faciendā. Nec phibendos expriuato redi
mi. sigbus argentū inpsentia deesse. dandāq; ex
aerario pecuniā mutuā. praedib'q; ac prędus ea
uendū populo censere. tum t. manli torquatus
priscae aemuus duraē utpleriq; uidebat seueri
tatis. ut rogat sententiā ita locutus fertur, si
tantū modo postulassent legati, p his q in hostiū
potestate sunt ut redimerent. sine ulli insectа
tione ex breui sententia pegisse. qd enī aliud
quā admonendi essetis. ut morē traditū a patri
bus necessario adrē militarē ex tēplo seruare
tis. Nunc autē cū ppe gloriā sint qd se hostibus
dediderunt praeferriq; ñ captis modo inacie
ab hostib'. sed etiā abiis quenusquā carnificumq; p
ueneruntq; ipsi c. terrenno ē sule atque m
censuerint nihil nos eorū p e. quę illic acta
sunt ignorare patiar, atq; utinā hęc quę apud
uos acturus sū causa apud ipsū exercitū age
re. optimū testē ignauię eui q; & uir tutes aut
un hic saltē adesset. p. sēpronī quē si ustaducē
secutu essent. mulieres hodie incastris romanus
ñ captiui in hostiū potestate essent. & ēū fessis
pugnando hostib' tū uictoria lętis & ipsis pleris
q; regressis in castra sua. nocte aderū pendū
liberā habuissent, & septē milia armatorū hominū
erumpere etiā ē fessos hostes possent, neq;
ꝑ seipsi id ꝑ se facere conati sunt neq; alii seq; uolu
erunt. nocte ppe tota p. sempronī tuditani ñ des
titit monere ad hortari eos. dū pauentes hostiū
circa castra. dū q̄es ac silentiū esset. dū nox incep
tū tegere posset. se ducē sequerent. ante lucē
puenire intuta loca. in sociorū urbes posse sicut
auorū memoriā p̄ decē. tr. mil. in samnuos. sic
nobis adulescentib' priore punico bello calpur
nio flamm. inius
liū eos capiendū sitū inter medios ducere hostis.
dixit, moriamur miles. & morte nra eripiamus
ex obsidione circū uenta legiones. sihoc p. sem
pronio duce. & nec uiros quicte nec romanos uos
ducere. & sine mo tanto uiatori extitisse. comes.
uiā ñ ad gloriā magis quā ad salutē ferentē de
monstrare. & duce esse in patriā ad parentis ad con
iuges ac liberos. facit ut seruemini. cle est uob
animo. qd si morien dū p patria esset facere tis. si
mil. ciuiū sociorūq; cerrea uos eo ipso die eae
sa iacent. situ ex empla uirtutis ii mouent. nihil un
quā mouebit. si tanta clades inbellē utā ñ secto milla
facit. & liberi atq; incolumes desiderantis patri
ā immo desiderate dū patria ē. dū ciues ei estis. de
sero nunc desideratis. deminutis capite abalienа
ri uire ciuiū serui cartaginiensiū facti pecio predan
ri estis. eo unde ignauia ac nequitia abistis. p. sem
pronii ciuē uestrū ñ audistis arma capere. ac sequi
se uiuentē hannibalē. p paulo audistis castra pdite
arma tradi inuentute. quā ego ignauā istā. ac
cuso. scelus possim accusare. Ñ enim modo sequi
recusarunt bene monentē. sed obsistere ac perime
conati sunt. Nistrictis gladius uiri fortissimi meritis sū
mouissent; prī inquā p. sempronio ꝑ ciuiū agmen
quā phostiū fiunt erūpendē. hos ciues patria de
sidere. & quę si ceteri similes fuissent numinem
hodie exul qui ad cannas pugnauerunt ciuē ha
berem. ex mulib'. uii armatorū sescenti ex tuerunt.
qui erumpere auderent. qui in patriā liberi atq;

armati redirent. neq; his sescenta ma hostes iii obsti
tere. quã tutũ iter duarũ ppe legionũ agmini
sistturũ censeris fuisse. haberetis hodie .xx. mi ar
matq; eruisi fortia fidelia p̃. Nunc autẽ quem
admodũ hi boni fideleisq; nã fortes me ipsi quidẽ
dixerim ciues ẽẽ possunt. nisi quis credere potest
fuisse ut erũpentib' q̃ nec erũperent obsistere co
nati sunt. aut ii mudere eos cũ meo lumitan tũ
gloriae illorũ p̃ uirtutẽ parte. cũ sibi timorẽ ig
nauiã q; seruitutẽ ignominiose causã ẽẽ sciant. ma
luer̃ interroris latentis simul lucẽ atq; hostẽ
expectare. cũ silentio noctis erũpendi occasio
ẽẽt. ad erũpendũ castris defuit animus. ad tu
enda fossas castra animũ habuer̃. dies noc
tesq; aliquot obsessi. uallũ. arma. se ipsi tutari ual
lo sum. tandẽ ultima ausi passiq; cũ oĩa subsidia
utrq; desunt. ad fectis q; fame. uiribus arma iã sust
nere nequirent. necessitatib' magis humanis quã
armis uicti sunt; orto sole ab hostib' ad uallũ ac
cessũ ante secunda hora nullã fortunã certami
nis experti tradider̃ arma. ac se ipsos. hẽc uobis
ipsorũ p̃bidũ multa fuit. cũ acie stare aepugna
re decuerit. cũ in castra refugerẽ. cũ p̃uallo pug
nandũ erat. castra tradidereṽ. neq; in acie. neq; in
castris uiles. quos redimã. cũ erũpere castris o
portẽ. cunctanti. ac manentis. cũ manere castra
tutarẽ armis necesse ẽ. et castra & arma et uos
ipsos tradidis hosti. ego ñ magis istos redimidos
p̃. censeo. quã illos dedendos hannibali qui p̃medi
os hostis e castris eruperẽ. ac p̃ summã uirtutẽ sepa
triẽ restituerẽ. post quã manlius dixit quã quã
patrũ quoq; pleros q; captiui cognatione attin
gebant. preter exemplũ ciuitatis minime in
captiuosiã inde antiquitus indulgentiã. pecu
niẽ quoq; summa homines mouit. quã nec aera
riũ ex haurire magna iã sũma erogata inser
uos admiseriã. cũ dos armandosque. nec hanni
balẽ maxime hui' certi ut fama erat egentẽ
locupletare uolebant. cũ triste responsũ ñ redimi
capt[illegible]uos redditũ ẽẽt. nouus q; sup ueterẽ luc
tus tot laeturae ciuiũ adiecit ẽẽt. cũ magis flenti
questib' legatos adportã p̃secuti sunt. ut exul
domũ abiret. qd fallaci reditu incastra ure u
rando se exuri uoluisse. qd ubi innotuit relatũq;
ad senatũ ẽ. omnis censuer̃ cõprehendendũ.
et custodib' publice datis deducendũ ad hanni
balẽ ẽẽ. est et alia deraptiuus fama. se primos
uenisse. de eis cũ dubitatũ in senatu esset. admit
terentur in urbẽ. nec ne. ita admissos ẽẽ. nec ta
mẽ his senatus daret. morantib' demde longius
omniũ spe. alios tris insup legatos uenisse. l scri
bonũ et c. calburniũ & l manliũ. quib demum
abcognatos scribonii tr. pl. de reduĩdis eam
uis relatũ esse. nec censuisse. reduĩdos se natũ & no
uos legatos tris adhan nibalẽ reuertisse. se
ueteres remansisse. qd p causã recognoscendi
nomina captiuorũ abhannibalẽ extimere re
gressi relig̃one sese exsoluissent. debis dedendis
magna ẽtentione ac ciũ in senatũ ẽẽ. uictosq;
paucis sententiis q̃ dedendos censuerunt. ceterũ
p̃ximis censoribus adeo omnib' notis ignominiisque
ẽfectos ẽẽ. ut quidã eorũ mortẽ sibi ipsi ex tem
plo ẽ scisserint. ceteri in foro solũ omnium deinde
uita sed prope luce aep̃b lico carserunt. in
rari magis adeo discrepare inter auctores quãqd
ueri sit discernere queas. quanto autẽ maior clades
superioribus cladib' fuerit uel cares indicio. est. qd
quẽ dẽ duelque firma steterat. cũ labare coepit nulla
p̃fecto alia dere quãqd̃ sperauerat Italia
defecere autẽ adpoenos hi populi. atellãi. cala
tini. hirpini. apuli. ex parte. samnites p̃ter pen
tros. bruttii omnes. lucani. praeter hos summa
ni. & graecos omnis ferme ora tarentini. metapon
tini. crotoniensis. locriq; & ex alpinis. omnis gallis.
nec tamen eae clades defectionesq; socios mouer
unt. ut paci usquam mentio apud romanos fie-

ret neq; amw ẽ sibi romã aduentũ, nec postquã
is rediit, renouauit q; memoriã acceptæ cladis, quo
intempore ipso adeo magno animo cunctas fuit. ut
consuli extanta clade cuius ipse causa maxima fu
isset redeunti & obuiã tũ fre quentẽ ab omnibus
ordinib' sine ægrãe actu qd derep' ñdẽ spe
rassẽ. qui carthaginẽ esisuũ oudor fuissẽ
nihil recusandũ supplicu for et.

TITI LIVII AB VRBE CONDITA LIB.
XXII. EXPLICIT.

INCIPIT
LIBER
XXIII.

AEC
HANNIBAL
post cannen
sẽ pugnã cap
ta ac direpta
confestim ex
apulia: insã
nũ mouerat.
Accitus inhi
pinosã stanone
pollicentes se
ẽopsam tradituraꝫ ẽopsanus erat trebius nobilis
mẽ suos. sed premebat eũ compsinox factio famulq;
ꝑ gratiã romanox potentis. post famã cannensis
pugnæ uolgatãq; trebi sermonib' aduentũ han
nibalis. cũ ẽopsam urbẽ excessissent. sine cesta
mine tradita urbs poeno. praesidiũ q; acceptum
est. ibi ꝑda omnia q; impedimẽta relictis exerci
tu parte magonẽ regionis ei urbes. aut defici
entis abromanos accipere. aut deterrẽ tantus coge
re ad defectionẽ iubẽ. ipse ꝑ agrũ campanũ ma
re inferũ pent. oppugnaturus neapolim ut urbẽ
maritimã haberet. Vbi fines neapolitanox
intrauit. numidas pasti in insidiis. & plerq; ca
uæ sunt uiæ. sin q; occulta qua cũq; aptæ poterat

disposuit. alios præ se
adam prædã ex
agris ostẽ
tantis. ob equitare
portis iussit. in quos qua nec multi
& incompositi iudebant. cũ turma equitũ eru
pisset. abredentib' consulto tracta insidias ex
cũuenta. nec euasisset quisquã nimare. ꝓpinqui
mẽ haud procul litore nauis piscatoriæ pe
tiis nanci dedissent effugiũ. aliqẽ tam eo proe
lio nobiles iuuenes capti. cesiq; inter quos & hegeas
ꝑfectus equitũ intemperantius cedentes secutus.
ceciditq; aburbe oppugnanda pœnũ absterruere
consecta moenia haud qua quã prompta oppug
nanti. inde capuam flectit inde luxuriantem longa
felicitate atq; indulgentia fortunæ. maxime tam
mẽ corrupta omnia licentia plebis sine modo liber
tatẽ exercentes. senatũ & sibi & plebi obnoxium
pacauit. calamus fecerat. nobilis idẽ ac popularis
homo. ceterũ malis artib' nactus opes. sic cũ eo fore
anno quo res male gesta ad thrasimenum est. in su
mo magistratu esse iamdiu infestã senatui plebẽ
ratus. ꝓ occasionẽ nouandi res. magnũ ausurã faci
nus. usi in ea loca hannibal cũ uictore exercitu
uenissent. trucidato senatu tradere capuam
poenis improb' homo. sed non ad extremũ ꝓ
dit. cũ malle incolumẽ esse orbatã publico ẽsilio
crudelitate. rationẽ inuit qua et senatũ seruare. & ob
noxiũ sibi ac plebi facere. Vocato senatu cũ sibi de
fectionis a romanis ẽsilium placiturũ. nullo modo nisi
necessariũ fuisse. præfatus est. quippe qui liberos
ex appii claudii filia haberet & filiã q; romæ nuptũ iuuo
dedisset. ceterũ maiorẽ multo rẽ magisq; timdã
instare. Non enim ꝓ defectionẽ attollendũ excu
tare senatũ plebẽ spectare. et ꝓcerdẽ senat' uacuã
rẽpub. tradere hannibali ac poenis. uelle eos e pe
riculo posse liberare eos si mutauerint. sibi et certa

minū mrep. oblti ereclant. cū oīs uch meu
pmitterent. claudā inqt incuria uos. & tamquā
et ipse cogtati facinoris particeps adprobando
ēsilia. quib' nequiquā aduersatet. uitā salutiq;
mucnā; inhoc fidē quā uoltis ipsi accipite; fide
data egressus. claudi curiā iubē. presidiūq; in
uestibulo reliquit. nequis adire curiā inussu
suo. neue ingredi passit, tū uocato adēnionē
populo. quod sepe inqt optastis campani ut
supplicū sumendi uobis exemplo accelerta
bili senatu potestas ēet. ei ñ p tumultū expug
nantes domos singulo; quas presidiis eluentiū ser
uo; q; tuent. cū summo uro periculo. securā
habetis ac liberā. clausos omnis incuriā acci
pite. solos. inhepmis. nec quicquā paritm aut
forte temere egēntis. de singulo; capite uob
uis sententiq; dicendi facia. utqua quisq; teme
rite ē poenas pendat. sed ante omnia ita uos
ire indulgere oportet. ut potiorē ira salu
em atq; utilitatē uestrā habeatis. et enim hos
ut opinor. odistis senatores. ñ senatū omnio ha
bere non uoltis. quippe aut rex quā abominan
dū aut qd unū libera ciuitatis ēsiliū ē sena
tus habendus ē; atq; duo res simul agendi uo
bis sunt. ut & ueterē senatū rollatis & nouū
coaptetis. erant singulis senatores ducebo de
quo; capite uos ēsulā. qd de quoq; censuerunt
fio; sed prius inei locū uirū forte ac strenuū.
nouū senatorē cooptabitis quā de noxio sup
pliciū sumat. Inde ē sedit. et nominib' inur
nā ē iecit. erant quod primū sorte nomen exci
dit. ipsūq; ecuria pduci iussit, ubi audiri est
nomen malū & improbū. p sequiq; clamare &
supplicio dignū. tū pacuuius uideo; de hoc
sententia sit. dare igit pmalo atq; impbo bo
nū senatorē & iustū. primo silentiū erat, inopia
pocioris subiecti undi. deinde cū aliquis omissa ue
recundia quēpiā nominasset & multo maior exte
plo clamor orie[b]at. cū alii negarent nosse. alii nunc
spbra. nunc humilitatē. sordidā q; inopiā. & pauden
do; asp[e]ritatis. aut questus gen' obiecerent. hinc multo
magis in secundo ac testio erato senatore. ē factū. ut
ipsius pentire homines apparet. & quē aut inei
substituerent locū eligerēt, qua nec eos dē nomi
nari attinebat. nihil aliud quā ad audiendam
probra nominatos. & multo humiliores obscuri
ores q; ceteri erant. eius q primi memoriq occurre
bant; ita dilabi homines notissimū quoq; malum
maxume tolerabile dicentes ēet. iubentesq; se
natui excustodia dimitti. Hoc modo pacuuius
cū obnoxiū utiq beneficio senatui. multo sibi
magis quā plebi fecisset. sine armis. ita omnis con
cedentib' donabat; hinc senatores omissa dignita
tis libertatisq; memoria plebē adfari. salutare.
benigne mutare. appatitis accipere. epulis eas
causas suscipere. et sepe per patru adēt, sedm ea mul
tē inducer dare. quę magis popularis aptiorq; inuolgus
fauori ēciliando ēet. ita uero nihil in senatu ac tali
quā si plebis ibi ēet ēciliū. prona semp cunctas inlux
uria ñ ingenio; modo ultro sed affluenti copia uolup
tatiū. et illecebris omnis amoenitatis maritimę ter
restrisq;. tū uero ita obsequio principū et licentia ple
bei lasciuere. ut nec libidini nec sumptib' modus
esset. & ad conceptum legū. magistratuūq; senatus acces
sit, tū post cannense cladē. ut qui aliqua uerecun
dia erat romanū quoq; spernerent imperiū. id mi
serat inmoria. ne exemplo efficerent qd ē cubium
uetustū multas familias clarasq; ac potentis romanis
miscuerat; et qd eū miserarent aliqd apud roma
nos maximū umeculū erant. ecce equites nobilissi
mi quisq; campanoq; in presidia siculaq; urbiū de
lecti abromanos ac missi. Horū parentes cognatiq;
agere puceri. ut legati ad quos romanū mitterent
ut ñ dū canusia, p fecti. sed uenissit; cū patris ac se
mermb' ē sulis inuenerī. quā poterant maxime
miserabilē bonis socius. sup bis atq; infidelib' uterat

cāpanus pernendū. & uxte rerū suarū suuq; ē rempt̄ū·
cōs· nums detegendo cladē nudandoq;. Nam eū lega
ti aegre ferre senatū populūq; cāpanū aduersi
quequā euenisse romanis nuntiassent. pollicerent̄
q· omnia quę adbellū opus essent· Morē magis in
quit loquendi eū socius seruastis cāpanu ut benef
quę opus essent ad bellū imperare· quā ē uenienter
adpresentē fortunę nr̄ę· statū locum esse· q̄dē nobis
adeannas· reluctū ē· ut qua aliquid habeam· idq̄dē
explere absocius uelim· pedites uob imperem· tāquā
équites habeam· pecuniā dare· dicam· tāquā ea tan
tū de sit· nihil ne· q̄d supplerem· q̄dē nob reliquid
fortuna· legiones· eq̄tatus· arma· signa· eq̄rum q;· pecu
nia· cāme eatus· aut nauis aut frumū· postero die
missis castris perier· itaq; ñ uultis nos inbello ope
rec· cāpanu & poenū bellū· pnob suscipiat· uenat
unitē ut trepidos quosdam maiores uestros intra
moenia compulsos· nec samnitē· nr̄ hostē· sed etiā sicu
lum pauentis· preceptos insidē sacricula defende
rim· coeptūq; propt̄ uos· eū samnitib' bellū pcen
tū· pp̄ annos· uariante fortuna euentū tulerim·
adicere ad hęc q̄d sęclus· equū dedistis· q̄d legis ues
tras· q̄d ad extremū idq̄d ante cannensē ecere
cladē maximū fuit· ciuitatē nr̄am magnę par
ti uostrū dedim· communicauimusq; uobiscū· itaq;
cōmunē uos hanc cladē quę accepta est· credere cāpanu
opportet· cōmunē patriā tuendā arbitrarier· sē nec um
samnite aut & tuscos· resē· utq̄d anob ablatū sit· italia ta
n imperiū manear· poenus hostis nec africa equidē in
digena abulamus· terrarū oris· freto oceani· hercules q;
columnis· exterē omnis uris & condicionis & linguę pp̄e
humanę militē trahit· hue natura & moribus inimicē· ferumq;
usuq duxipse efferauit· pomib' ac olib' ex humanox cor
porū struc· faciendis· et q̄d plaq etiā pigę uescē· corporib'
humanis docendo· his infandis pastos epulis· qs ē tangere
etiā nefas sit· uidere· atq; habere· omnes· et ex africa
et ac· carthagine una pterea· & italiā numidarū ac
maurox pati· punicia ē· cui ingenito modo uitaliam
detestabile sit· pulerū erit· cāpanus· plapsū clade
romanū imperiū· uestra fide uestris uirib' recenū·
ac recuperatū esse· xxx· peditū· uiii· equitū arbi
tror· ex cāpania scripsisse· iā pecunię· ad sanim ē fru
ctū· si quis parē· fortunę uestrę fide haberis· nec han
nibal' senuisse· sentiē· nec romanū uictos ēe· hac op
tione· cōs· dimissis· redeuntib' q; domū· legatis unus
ex his· subito· ut ruis· rēpus uenisse· aut quo campanū agrū
solū ab romanis· quondā p iniuriā ad ēptū recuperare·
sed imperio etiā italię ponti possint· foedus eū cū
hannibale· q̄b' uelint· legib' facturos· neque· conuo
uersiā fore· quia cū ipse ē sēcto bello hannibal uic
tor· africā· dedecerat· exercituq; deportet· ex ita
liae imperiū cāpanis relinquatur· Haec uiro
quem· adsensi omnis· nā renuntiant· legatione· ut
delerū omnib' uideret· nom romanū· ex tenuplo ple
bis adefectionē· aequaris· maior· senat' spectare·
tractata tam auctoritatib' senox· p pauros· dies
est· res· postremo uinceret· sententia· plurium· ut de· le
gati q̄dē sulē· romanū· irent· ad hannibalē· mittē
rent· Quo prius quā iret· certiq; defectionis· ē· si
ū esset· roma· legatos missos· a cāpanis· in quib' dam
annalib' inuenio· postulauimus· ut alt· cos· cāpanus· fie
ret· sitē· romana· adiuuari uellent· indignantes·
orta sumouere acuria· uisos· esse· missuq; dictatorē
qui ex urbe· educeret· eos· atq; eo· duc· manere· ex
tra fines· romanos· iubet· & quia animis· compar· animox
quondā postulatio· erat· coeli· q; et alii· ita ut sine
causa pretet· miserā· ut· sepulto· res· ponere· pcer
to sui uerit· legati ad hannibalē· uenerē· pacē· q; cū eo
ē· dimonis· fecerunt· nequis imperator magistra
tus ue· poenox· uis ullū· meuē· cāpanū haberet·
neue cuius cāpani· inuitū· militaret· munus ue· fa
ceret· ut sue· legessui magistratus· capuę· essent·
ut· ccc· ex romanis· captiuos· poenus daret· cāpanis·
quos ipsi· elegissent· cū quib' equitū· cāpanox· qui in eo
silia· stipendia· facerent· pmutatio· fier· & ner· pac
ta illa· insup· quā quę· pacta erant· facinora· cam

pani ediderẽ. Nã pfectos socii cuiusqr. p. alios
partẽ aliquo multiq; munere occupatos partim
priuatis negotiis implicitos plebs repente omnis
conprehensos uelut custodiq; causa balneis in
cludi iussit. ubi feruore atq; aestu anima mẽ
clusa fedũ inmodũ expirarent, ea ne fierent
neu legatio mitteretur ad poenũ summa ope decr
magnus uir cui adsummã auctoritatẽ nihil pter
sanã ciuiũ mentẽ defuit. restituerat. ut uero pfi
sidiũ murũ ab hannibale audiuit. pterriti supbãdo
manationẽ miserabileq; tarentinoq; seruitutem.
exempla referens. primo ne reciperet pfidium
palã uoci foratus ẽ. deinde ut receptũ aut eiice
ret aut simalũ faciũ qđ auctus tissimus socius cã
sanguineisq; defecissent fortiq; ac memorabili facino
re purgare uellent. ut mẽ fedo punico presidio re
stituerent romanos, sed hęc nec eũ occulta agebant.
cũ relata hannibali essent primo misit q̃uocarent
magũ ad sese inquisitoq; deinde cũ is ferociter negasset
seruturũ nec eum hannibali usquã meminẽ cãpanũ.
ceteraq; ira poenus cõprehendi hominẽ. uinciriq; adtra
hi ad sese iussit, uerbis deinde nequit interi tumul
tus atq; exclamationẽ animoq; mẽ sulti certaminis
oreretur. ipse pmisso nuntio ad magnũ blosiũ profi
ciscitur ecastris. cui modico presidio, mari ocupatam
aduocata educit ut frequentes cui ciuib' ac liberis ob
uiã irent hannibali. ab omnibus id nõ obedientibus modo
sed exire fauore eiã uolgi & studio uisendi tot
iã annorus claru imperatorẽ. factũ ẽ, decrus magi
nec obuiã egressus est. nec quoti morẽ aliquẽ ex
cõscientia significare posset priuati se tenuit in
foro cui filio. cluentib'q; paucis comitatus se mambulabat.
trepidante tota ciuitate ad excipiendũ poenũ
uisendũq; hannibal ingressus urbẽ senatũ exem
plo postulat. precantib'q; inde primoribus cãpanis
neq̃d eo die seueriter geretur. diẽq; ut ipse aduen
tu suo festũ lętus ac libens celebraret. quã quã
pręceps ingenio iniquam erat. tamen nequid in
principio negaret uisenda urbe magnã partẽ diei
ẽ sumpsit. deuersatus ẽ apud nonnullos celeres sthe
nii pacuuiũq; melitos nobilitate aeduitius. eo
pacuuius calauinus de quo ante dictũ ẽ princeps
factionis ei. quę traxerat rem ad poenos filiũ uiue
nẽ adduxerat. abstractũ ase. cui decio aut latere. cum
quo ferocissime, promana societate aduersus pu
cũ foedus steterat. nec eũ aut inclinata in parte alte
ra ciuitas. aut patria maiestas sententia deiuleret.
Huic cũ patruum hannibalẽ deprecando magis
quã purgando placuit. uictusq; patris precib' lacrymis
que etiã adeonã eũ cũ patre uocari iussit. cui ẽ unico
neminem eã panũ preter quã hospites. nubellũ que
taurea insignẽ bello utrũ. adhibiturus erat, epula
ri coeperunt de die, & conuiuiũ ñ ex more punico
aut militari disciplina ẽt. sed ut in ciuitate atq;
etiã modo ãc diu aduersa. omnib' uoluptatiũ in
celebris instructiũ. uini nec domino commutatione
nec ipsius interdiũ hannibalis. calani filius puer olla
uini impotus. ipse ualetudinẽ excusans patrẽ.
animu quoq; eius mirabilẽ inter turbationem
causã ante solis ferme occasũ patrẽ calauiũ hora
tus erat. portieus aeditũ paruib' puenerẽ. siluum
inde ad fero patẽ quo ñ uenia. solũ peccati qđ feci
mus ad hannibalẽ impetrari a bromanus. seruitutis
to maiore dignitate & gratia sim' campani quã u
quã fuim'. Cum mirabundus pater quid nã id esset. si
lui quereretur. toga fecta ab umero lat' succinctũ gladio
nudat. iã ego inquit sanguine hannibalis sanciã pro
manu foedus. te id prius scire uolui si forte ad eã
dũ facinus patrãt malles. Quę ubi audit audituq;
senex uelut sua agendis mentibus esset. audiebat mẽ eã tam me
ru pego te inquit fili quę cumque iura liberos iunc
gunt parentib' precor. quę soli meante oculos patris
facere & patiom mia infinda uelis. pauci ob ea sunt uera
quasi uanides quicquid deos ẽ. dextere dextras
uenientes fidẽ obstringere. eum ut sacrata fide man
sis. digressi a conloquio ex templo meũ arma

J.L.

rem̃ abhospitali mensi iurgius. adquã tertius cãpanox
ad hibitus es. abhannibale. ire eã ipsam mensã eruen
tares hospitis sanguine. hannibalẽ pat̃ filio meo potu
placeare. filiũ hannibali ñ possũ. sed sic nihil sanctũ ñ
fidei. ñ religio. ñ pietas. audeat̃ infanda. si ñ pueriẽ nobis
cũ scelere ferum. unus adgressurus ẽ hannibalẽ q̃d illa
turba tot liberox. seruox q; q̃d inuitũ inermi omniũ oc
culi. q̃d tot dextrę tot pescent manentia illa. ẽ uoltũ
ipsius hannibalis quã non armati exercitus sustineremq̃
horrent. p. ẽ. tus sustinebis. tali? auxilia desint. meipsum
fer̃ corpus meũ opponentẽ. p corpore hannibalis sus
tinebis. atq; p meũ pectus petendus ille ẽ transfigendus
q; ẽ; sed hic de terreri sine poci quã illic uinci uale
ant pces apud te meae. sicut prę hodie ualuer̃. laeti
mattẽ inde uuuenẽ cernens. meũ cõplexũ. atq;
osculo haerens ñ ante speib' absistit. quã puer ut
gla diũ ponet̃. fidẽ que dat̃. nihil factuũ tale.
tũ uuuens ego quidẽ inquid quã patrię debeo pie
tatẽ exsoluã patri. tuã doleo uicẽ. cui ter pdite pa
trię sustinendũ ẽ enim. semel cũ defectione immissi
abromanis. iterũ cũ paeis cũ hannibale. iusti auc
tor. tertio hodie cũ restituendę romanis capuę
moraq; impedimentum estis patria ferrũ quo pre
armat̃ hanc aret̃ hostium me quoniã parens ex
torquet repiet. Hęc cũ dixisset̃ gladiũ inpublicũ
transmaceriã hosti abiecit. & quominus res suspecta
ẽt se ipse ẽ uinco reddidit. Postero die senat̃ fre
quens dat̃ hannibali. ubi prima ei oratio pblanda ac
benigna fuit. qua gratias egit cãpanis. q̃d amicitiã
suã romanę societati prepositis sem. & in ceteris mag
nifica promissa pliciet̃ breui[bus] [ca]put malle omn
ni capuã fore. urbẽ que in[ter] [ce]teris populis romanũ ornã petituriũ. [u]nũ ẽt exortẽ pu
nicae amicitiae. foederis [q]ue secũ [fi]re
ti. quẽ neq; esse cãpanũ neq[ue] [di]ci deb[uisse]. Magnũ deciũ cũ postularet ut sibi dedat̃ aese.
prę sente de[cr]eo refert̃. senat̃q; cõsultũ fiat.
omnes meã sententiã iterũ quã quã magnę
parti et uir indignus ea calamitate. & haud par
uo initio minui uidebat̃ uis libertatis. egressus
curũ extemplo magistratũ ẽ sedet̃. cõprehendiq;
deciũ magũ. atq; ante pedes destituit̃ causam
dicere iussit. qui cũ manente ferocia animi nega
ret̃ lege foederis id cogi posse. tũ uinctae catenae
duciq; ante auctorẽ in castra ẽ quo iussus ad caput ap
est ducet̃. ẽ tionabundus incessit. ad circũfusã un
diq; multitudinẽ uociferans. habetis libertatẽ
cãpani quã petistis. foro medio luce clara uidemur
uob nulli cãpanox secundus. uinctus ad mortem
rapior. q̃d uolentius capta capta fiet̃ ire ob
uiã hannibali exornate urbẽ. diuq; aduentu
ei ẽ seeratae. ut hunc triũphũ deciue uestro spe
ctetis. Haec uociferante cõmoueri uolgus
uidet̃ obuoluiũ caput ẽ. ociq; rapi extra por
tã iussus. ita in castra p ducẽ extẽplo q; impositus
inanu ẽt cartaginẽ missus. nemoriu aliquo capuę
ex indignitate rei orto. senatũ quoq; penitet̃ dedi
principis. & legatione missa ad repetendũ eũ nãm
negando rẽ quã primũ peteret offendendi sibi no
ui foeder̃ aut tribuendo habendus capuę esset se
ditionis ac turbarũ auctor. nauẽ cyrenas de
ulit tempestas. quetũ indicione regiũ erat ibi eũ
magus ad statiuã ptolomei regis ẽ fugisset̃. depor
tatus a custodib' alexandriã ad ptolomeũ. dũ eũ do
cuisset ẽtra ius foederis uinctũ se ab hannibale ẽt.
uinctus liberatur. p missũ que ut rediret seu romã.
seu capuã malle. & nec magius capuã sibi tutã duce
re. & romã eo tẽpore quo inter romanos cãpanosq; bellũ
sit transfugę magis quã hospitis fore clomeciliũ. nus
quã malle quã in regno ei uiuere. quẽ uinctum
atq; auctorẽ habeat libertatis; Dũ hęc geruntur
v. fabi pictor legat̃ ad delphis romã redit. respon
sũq; exscripto recitauit. diuinũq; inde erant q
bus quoque modo supplicaret̃; tũ. si ita faxitis ro
mani uestrę res meliores faciliores q; erunt. magisq;
ex sententia resp. uestra uobis p̃cedet̃ uictoria que

dullr̃ p̃r. erit pȳtio apollin. reſ. ueſtra benegeſta ſer-
uata q; lucriſ meritiſ donū mittito deq; prẽda ma
nubiſ ſpoliſq; honorẽ habeto tecũ laſciuiã auobiſ
ꝓhibitore. Hẽc ubi exgraeco carmine mẽ ꝓtra recitaũ
tũ dixẽ ſe oraculo egreſſũ ex templo uſ omnib' diuiſ rẽ diuinã
ture acuino feciſſe; iuſſũq; abanuſtire ſic̃ coronat' laurea
corona et ornaculũ adiſſe; et rẽ diuinã feciſſe; ita coro
natũ nauẽ aſcendere; nec ante deponere cãq; roma
puenisſet. Sequẽq; imperata ſint cũ ſũma religi
one ac diligẽtia exercitũ coronã romę mataã apollu
niſ depoſuiſſe; ſenat' decreũ ut ea res diuinę ſup
plicationeſ que p̃moq; tẽpore eũ cura fierent,
ou hẽc romę atq; italia gerunt̃ nunũ uẽ toriq;
adcannaſ. cartaginẽ uenerat mago amilcharis
filꝰ ñ expſa acię afrare miſſuſ. ſed retent' aliquot
dieſ in recipiendiſ ciuitatib' bruttioq; quę q; defice
bant; iſ eũ ci ſenat' dat' eẽt. reſ geſtaſ in italia afrare
exponit. eũ ui imperatoribꝰ. eũ quoq; uii cõſ. duo dic
tatoꝛ reſ. ac magꝛ equit. fuerunt. eũ ui ẽ ſulp' o' ex
ercitib' acie ẽ flexiſſe; occidiſſe ſuppra ce. hoſtiũ.
ſuppra. l. cepiſſe; ex. uiꝛ ẽ ſulp' duoſ occidiſſe; ex
duob' ſanguĩ alterꝛ alterũ toto amiſſo exercitũ
uxe cũ. l. hominib' effugiſſe; magꝛ. equitũ que ẽ ſu
lariſ poteſtaſ ſit ſuſũ fugatũ dictatorẽ. quia ſe
inacie nũquã cõmiſerit uniceũ haberi imperatorẽ bitt
rios. apuloſq;; partim ſamnitũ. ac lucanoꝝ. defeciſſe ad
poenos. capuã qđ caput ñeapanię m ſi; p' adfluẽtiã
rẽ romanã cannenſi pugna ualię ſit. hannibal tra
dat̃ſſe; p hiſtantiſ torq; uectoriſ ſacrũ diuſ immorta
lib' agi haberiq; adfidẽ deinde tã laeta rũ rerũ ef
fundi in ueſtibulo curiae uiſſe anuloſ aureos q̃tuoꝝ.
accepiſſe fuit ut metientib' dimidiũ ſupꝛiſ modioſ
expleſſe ſint. qđa aue toreſ fama tenuit que p prior
uero eſt hauđ plus fuiſſe modio. adfirẽ deinde uerb
quo maioriſ cladiſ indicium ẽẽt neminẽ niſi ciuũ atq;
eoꝝ ipſoꝝ p̃moreſ idgererẽt. inſigne. ſũma fuit oratio
nis q̃ p̃pius ſpẽ belli ꝓficiendi ſit eo magiſ omniope
randũ hannibalẽ ẽẽ; ſpeul enĩ ab domo mulciã ẽẽ.

immedia hoſtiũ tra magnã ui frumti peremꝑ ab ſumi-
ctor ac tiſur hoſtiũ exercit' deleſſe; tra uic toriſ etiã
copiaſ parte aliqua minuiſſe; mittendũ igit̃ ſuppleminũ
eſſe; mittendã inſtipendiũ pecuniã. frumtũq; tã bene
meritiſ denomine punico multib'; ſecundũ hẽc dicta
magoniſ laetiſ omnib' himilco uir factioniſ barcinę
locũ hannoniſ inerepandi ẽẽ. p̃ q̃d ẽ anno inquit
etiã nunc pęnitet̃ belli ſuſcepti aduerſuſ romanoſ.
iube deoꝛ hannibalẽ uicta uiã. p ſperiſ reb' grate. reſ
dieſ immortalib' agi. audiam' romanũ ſenatorem
in cartaginienſiũ curia. tũ hanno taceuiſſe. hodie
populi ẽ ſcripti. neq; ut meã mum omniũ gaudio
mutꝰ lętiũ q̃d ẽẽt uoꝝ loqueret. nunc interrogatus
ſenatori pęnitet̃ me ad hue ſuſcepti aduerſuſ ro
manoſ belli. ſit ita ea. aut ſup b' aut obnoxiuſ uidear;
quoꝝ alterũ eſt hominiſ alienae libertatiſ obliti.
alterũ ſuę. Reſpondẽ inquit himilco mirandũ eſſe
paenitere me belli. neq; deſmurũ ante muros tuos
ueſtrũ imperatorẽ meuſare; quã ſi nihil aliqua
tolerabilẽ conditione belli uidero. nec mihi pa
ciſ antiquę deſiderium ulla alia reſ quã pax noua
faciet. itaq; iſta quę cum mago ac tum himilcone cete
riſq; hannibaliſ familiarib' ita lęta ſunt. ut poſſint lę
ta ẽẽ quare ſi bello benegeſtę ſuoluꝝ fortuna in pacẽ
nob ęqꝛe dabunt. nã ſupꝛa ſtrum hoc tẽꝑ q̃ magiſ dare
quã accipere poſſumꝰ uideri pacẽ uereor. ne hęc quoq;
lętitia luxuriet nob ac uana euadat. Quę tamen
quoq; quaſi ẽ occidi exercit' hoſtiũ. mittere mihi
q̃d aliud rogare ſi eſſet uer. hoſtiũ ceꝑi bina caſtra p̃ de
uicta ꝙ plena ac cõmeatũ frumtũ et pecuniã dare.
q̃d aliud ſi exꝑoliat' ſi exut' caſtriſ eſſeſ. petere reſ ne
oma ipſe mirer. ut q̃ ea cũ quoꝝ reſpondi himilcone
interrogare uiſ faſq; ẽ. uelit̃ ſeu himilco reſpondeat
cũ ad intẽrtionẽ rom. am. imperii pugnatũ adcannaſ
ſit. ẽſſetq; inde fecto ne tota ualia ẽẽ; p̃mũ et quiſ
latum nominiſ populiuſ defeceret adnoſ. deinde et q̃ſ
homo ex. v. et xxx. trib' ad hannibalẽ tranſfugerẽt. ea
utrũq; mago negaſſet hoſtiũ quide ergo inquit

adhuc nimis multum sup est. sed muletando
ea quod animorū quoduc spes habeat scire uelim. Cum id nescire mago diceret.
nihil faciliuſ scitum est inquit. & quos legatos ad hannibalem romani miser de pace
et quā demq; mīsionē pacis rome facta ee ad latū
aduos ē. cū id quoq; negasset. bellū igit inquit inter
grū habem, quā habuim qua die hannibal in italiā
ē transgressus. Quā uaria uictoria priore punico
bello fuerit plerīq; q memineriū sup su. nūquā
tra mariq; magis p spem res nostre uisa est quam
ante. cos. C luctatiū era postumiū fuer. luctatio &
postumio. cos. deuicti adegatis insulas sum qd si
id qd di amen auert tunc nunc quoq; fortuna aliqd
uarie uictorie cū pace speratis cū unde quā nunc
cū unde dat nemo. ergo siquis de pace ē sule seu
de ferenda hostib seu accipienda habeo qd senten
tie die ē sicle his que mago postulat reptus. nec nec
toribus mitti attinere puto. & frustrantib nos falsa
atq; inania que multomin ceniseo mutuenda esse.

Haud multos mouit hanonis oratio. nā et simulatas
cū familia bacchē leuiore auctore faciebat. & occupan
animi p senectā lentiq; nihil quo uam fidē gaudiū suū au
ribus admittebant. debellatū q; mox foret si admitti paulū
uoluissent rebant. itaq; ingenti ē sensu sit senat ē sulpi.
ut hannibali. v ooo co numidarū insupplemētū
mitteret. & xxx. elephanto. & argenti talenta duc tanta
q; cū magone in hispaniā p missus ē. adē ducenda. xx.
pedituū. iiii. equitū qb exercit q italia qq; in hispa
nia erant supplerent. ceterū hec ut inserendus seg
segnit otioseq; gesta. Romanos p̄ter insitā indus
triā animus fortuna etiā cunctari p hibebat. nā nec
ē sul ulli rei quē p̄ceū agenda ēet decretat. & dictatore
me unū p reb diuinas p fectus lator; ut sole ad popu
lū ut equo me secendere licē. rec p̄t duas urbanas legio
nes que principio anni ac su lib ē scripte fuerant. ex ea
uoce delectū cohortes q ex agro pceno. & gallico col
lectas ad ultimū p̄ desperatā rei p. auxiliū
cū honesta utilib cedunt descendut dixē que q capta
lē fraudē ausi q; pecunia iudicati inuinculis ēent.
quecox apud se multes fierent. eos noxa pecunia que
sese exsolui iussurū ea. vi. mī hominū gallici spo
liis triūpho. c. flaminio trallata erant armatū taq.
cū xxv. armatoxx aburbe proficiscitur. Hannibal
capua recepta cū uerū in ea poletanox animos par tim spe
parti metu ne q̄quā tempraret. in agrū nolanū exer
citū traduxit. & ut ñ hostilē statim quia ñ despera
bat uoluntariā deditionē tra simoraret. spē nihil eox
que pati aut timere possent p̄ mussuriuſ senat ac max
ime primores ei insocietate romana cū fide p̄stare.
plebs nouarū ut sole & retū atq; hannibalis tota ēet
metuq; agroxx populationis & patienda in obsidio
ne multa grauia indignaq; p̄ponere animo neq;
auctoris defectionis decerāt. taq; ubi senatū metuis
cepit. si plata tenderent. resistu multitudini ē cetaq;
ñ posse secuncla simulando dilationē malū mutuum.
placere. eni sibi defectionē ad hannibalē. simu
lant. qb aute ē dictatore. in foedus amicitiāq; nouam
transeant. parū ē stare. tra spatio sumpto legatos pro
pere ad p̄r. claudiū marcellū q̄ casilini cū exercitu
erat mittunt. docent q; quando indiscrimine sit po
lana res agrū hannibalis ēet. & poenorū urbē exterpo
fortunā ne subuenat. ē cedendo plebei senatū ubi uelint
defecturos. sene deficere. si festinarent effecisse.
marcellus ē laudatis nolanis eadē simulatione ex
trahi rē in suū aduentū uisit. interim ecfari qui
sceū acta ēent. spē q; omnē auxilii romani ipse
ac asi lino galeā petit. atq; inde uoluit no amittat
icetq; pq; agrū saulanū trabianūq; sup suessulam
p̄monitis nolis p̄uenit. Subaduentū p̄r. poen agro
nolano excessit. & admare p̄xime neapoli des
cendit. cupidus maritimi oppidi potiundi quocun
sus nauib tutus ex africa ēet. ceterū si quā neapo
li ap̄fecto romano tenere accepit. m. cumanus
erat. ab ipsis neapolitanis accit neapoli quinq; sicut
nolano omissa petit. nuceriā. ita eū aliquādiu circū

sedusser, sepe usse pe sollicitandus. Nequiquã nunc ple
be nunc principib' fame demũ unde dicionẽ acceptã pac
tus ut inermis eũ singulis abirent ut sũmus. deinde ut
q̃ a principio mitis omnib' talicis p̃ romanos uideri
uellet. p̃mia arq; honores q̃ remanser. ñ ac militare
secũ uoluissent p̃posuit. neq; ea spe quẽ quã tenuit di
lapsi omnis quo cũq; hospitia aut fortunus animi impe
tu at. peã pane urbes maxime nolã neapolimq; eũ
ferme. xxx senatores hac fortẽ p̃rim' quisq; capũ pe
tissent cũ asse ẽ tuler. nuceriã ĩ da militi data est.
urbs diripienda atq; incensa nolã marcellus ñ sui
magis fiducia p̃sidii quã uoluntate principũ habe
bat. plebs timebat. et ante omnis l. bantius. ẽ sensu
ad tẽptante defectionis. ẽ metus a ĩ p̃tore romano
nunc ad p̃dition patrie. nunc si ea dux fortuna defu
isset ad transfugiendũ stimulabat. erat iuuenis acer.
& socios ea tẽpestate plebe nobilissim' eques. semineem
eũ ad animas in aere uno eaesos. corpos iuuenũ cuiusq; be
nigne etiã cũ domus. hannibal domũ remiserat. obeq; gra
mer tuẽ nolanã in sua dicionẽ q; dare uoluerat poeno.
nexiũq; eũ & sollicitũ cura nouandi res. p̃aetor ceruebat.
ceteru ẽ ii aut poena cohibendus ẽt. aut beneficio ẽ eliam
dus. sibi adsumpsisse quã hosti ademisse fortẽ acstre
nuũ maluit. socũ ac ciuiũq; ad se benigne appellat. mul
tos eũ inuidos inter populares habere. inde existimatu
facile ẽt. q̃d nemo ciuis nolanus indicauerit quã mul
ta ei egregia facinora militaria ẽent. sed quin romanus
militauerat castris ñ posse obscurã ei' uirtutẽ ẽe. mul
tos sibi qui cũ eo stipendia fecerant. referre quies
set ille. quecq; & quociens pericula p̃ salute ac dignitate
p̃. r. adisset. & utiq; cannensi proelio ñ prius pugna absti
terit. quã prope exanguis ruina sup me identiũ ui
ros equos. arma q; sit oppressus. itaq; maeste uirtute
esto inquit apud me. tibi omnis bonos atq; omne p̃
mũ erit. eraquo frequentior mee cũ fuerit senatus ea
p̃ tẽ dignitate atq; emolumẽto ẽt. lectoq; iuuenũ p̃misi
se quũ eximiũ exclono dat. bigatos q; quingentos que
storẽ numerare iubet. hic torib' imperat ut eũ se adire
quotiens uelit patiant. hac comitate marcelli. fere cis
iuuenis animos adeo ẽ mollit. ut nemo inde socios
rẽ romanã fortes ac fideles iuuerit. Cũ hannibal
adportas ẽet nolã eni rursus a nuceria mouit cas
tra plebesq; nolana de integro ad defectionem
spectaret. marcellus sub aduentu hostiũ intra
muros se recepit. ñ castra. sed ne p̃den
de urbis occasionẽ numis multus mea immunẽmib'
daret. Instruit deinde utriq; acies romanos coep
te p̃mo emb' nole. poenos ante castra sua proelia
hinc parua intra urbẽ castra. quarto eueniu sieba.
qua duces nec prohibere paueos temere. p̃cipites nec
dare signũ uniuersi pugne uolabant. in hac come in
ua ia duos exercituũ statione. principes nolanos
nuntiant marcello noctu na ẽ loquia int̃ ple
bẽ ac poenũs fieri statuq; ẽt. ut cũ romana acies
egressa portis iret. impedimenta eos ac sarcinas eius
perem. deinde. post tas muros q; occupatent in po
tentes fr̃ suarũ atq; urbis p̃sidiũ inde p̃ manu
acciperent. Hec ubi nuntiata marcello sunt con
laudatis senatoribus nolanis. p̃ius quã aliqui mot
inferri sorti p̃t fortunã pugnae experiri statu
it. ac tris portas in hostes uersas. tripertito exer
citũ instruxit. impedimenta subsequi iussit. ea lonis
lyncasque & mulidos multes uallũ ferrie media por
ta robora legionũ & romanos eq̃tes. duab' circa por
tis nouos milites. leuẽq; armaturã ac suos equites
statuit. nolani muros portasq; adire uetiti. sub
sidiaq; destinata impedimentis data ne occupatis p̃
lio legionib' inter imper' fier. recta instruebant
portas stabant. hannibali sub signis idque per
aliquot dies fecerat. ac multũ die' in acies tanta
primo miraculo ẽt. q̃d nec exercit' romanus porta
egrederet. nec armat' quisquã in muris ẽt. patus
deinde. p̃dita ẽ loquia ẽt. metuq; p̃sides sacros.
partẽ militũ in castra remittit. missos propere
ap̃paratũ omnẽ oppugnande urbis in primã aciem
ad ferre. satis fidens sic uno tantib' instaret. tumultũ

T. L.

aliquē inurbe plebē moturā. cū insua quisq; mmis
certa discursu trepidat. adprima signa succedit
que admuros acies; parefacta repente porta marcel
lus signa canere clamorēq; tolli, ac pedites primū
deinde eques quando maximo possent impetu inhostē
erūpere iubet; satis terroris tumultusq; inacie media
intulerant cū duab' cirea portis p. ualeri' flaccus
&q. aureli' legati incornua hostiū erupere; addidere
clamorē. lyxe; caloneſq; & alia turba custodiq; impedi
mtō. adposita ut paucitatē maxime spernentib' poe
nis ingentis repente exercit' speciē fecerit, uxequi
dē ausim adfirmare qd quidā auctores sunt. ii &
dccc. hostiū cesos plus. v. romanos amisisse; siue tan
ta siue minor ea uictoria fuit. ingens eo die res aenēio
an maxima illa bello gesta sit. q̄ uinci enim ab hanni
bale uincentib' difficile fuit. quā postea uincere; han
nibal spe potiundae nolę adempta. cū acerras recessi
sset. marcellus exemplo clausis portis custodib'q; dis
positis ne quis egrederet. quęstionē in foro de his q̄
clam inēloquius hostiū fuerant habuit. supra. lxx.
dānatos; pditionis secuit. percussit. bonaq; eorū uendit pub
lica. p̄ter. cc. ex. quos in curia patrum senatui tradita cū exercitu
omni; profect' supra sues sulā castris posuisse dicit. Locrus
acerras primū aduoluntariā dedition̄e conat' placere.
postquā obstinatos inde uidet obsidere atq; oppugnare
parat. ceteri cū acerranis plus animi quā uiriū erat. itaq;
desperata tutela urbis in arcē uallari mœnia uidē.
priusquā cōtinuarent hostiū opera; punicā missa munim
ta nec lectas q; custodias; silentio noctis clapsi pua sin
ua quę qua quēq; aut c̄silio aut error tulit. urbe sē
panię quasi satis cert̄ erat. nō mutasse fidē p̄fugerē.
Hannibal acerris direptis atq; incensis cū acasino die
tatorē romanū legionesq; nimis accepi nuntiassent.
nequis tā p̄pinquis hostiū castris caput quoq; recurrisset.
exercitū adcasilinū ducit. casilinū eo tempore. d. prę
nestinū habebant. cū paucis romanis latinq; nominis
quos eodē auctia cannensis clades cōtulerat. hi nō con
sedto pręneste adcliē clilectu seruus p̄fecti domo.

cū casilinū ante fama aduersę pugnę uenissent. etalus
adgregant sese romanis socii sq. profecti ac casilino cum
satis magno agminę ir- ent. auertit eos retro casilinum
nunci cannensis pugnę; ibi eū dies aliquot suscepti cam
panis timitisq; cauendis ac struendis insidiis trā
duxissent. tra decapuę defectione agi accepq; hannibalē
satis pcertā habere. intrectis noctu oppidanis partē ur
bis quę circa uolturnū eo eo enī diuidit amni occupa
uere. idq; p̄sidiū casilini habebant romani. addit &
p̄usina cohors. homines. cccc. lx. eodē nuntio quo pnes
tini paucos ante dies casilinū cōpulsi certis fermę arma
tos ad tā exigua mœnia & flumine altera parte
cinctā tuenda erat penuria frumēti nimiū etiā ut
uiderent hominū efficiebat; Hannibal cū iā inde haud
procul esset gaetulos cū p̄fecto nomine ei signa præmittit.
ac primo sistat eloquię copia uerbis benignis ad portas aperi
undas p̄sidiū quę accipiendū p̄buere iubet. sin prona
ta p̄sentiat ut rē gerere ac tentare; si qua parte inuade
re urbē possit; Vbi ad mœnia adcessere; quia silentium
erat. sollicitudo ipsa metuq; cessū barbarus fecit. moliri
portas & claustra refringere parat; Cū pactę facti repen
te portis cohortes duę ad id ipsū instructę; inter ingen
tem tumultu erūpunt. stragēq; hostiū faciunt. ita primus
repulsis mahārbal cū maiore robore uirox missus. nec
ipse eruptionē cohortiū sustinuit. postremo hannibal cas
tris ante ipsa mœnia oppositis. parua urbē paruāq; p̄sidiū
summaui atq; omnib' copis oppugnare parat. acdum instat
lacessitq; coronā undique circū dātis mœnib' aliquot
multes & promptissimū quēq; emuro turribq; ictos amo
sit. semel ultro erūpentis magnine elephantoq; oppositu
ppe intē clusit. trepidos q; cōpulit in urbē. satis multis
ut ex tanta paucitate intē fectis. plures cecidissent. ni
nox pręlio intercessisset. postero die omniū animi ad
oppugnandū accendunt. itaq; postquā corona aurea
muralis proposita; atq; ipse dux castelli plano loco po
siti. signem oppugnationē sanguinis ex pugnatoribus
ex probrabat. cannarū thasymenię q; & trebię singulos
admonens. uniuersosq; inde ad uirtutē quoq; coepit agi

Loisel' legit M. Junij
[illegible] leg

cuniculiq; nec aduarios conat' hostiū aut usquā aut arsꝰ
dederat, socii romanoꝝ ꝓpugnacula aduersus uineas sta
tuere: transuersis cuniculis hostiū cuniculos excepere
et palā & clā coepisq; obuiā ire: donec pudor etiā hanniba
lē abincepto auertit. castrisq; cōmunitis ac ꝑsidio mo
dico impositoque omissa res uideret. in hiberna capuā
cōcessit, ibi partē maiorē hiemis exercitū intuentis
habuit, aduersus omnia humana mala. sępe aduersatū
bonis inexpōrtū. atq; insuetū tractq; quos nulla mali us
cerat usus. ꝓcludere uiuia bona. ac uoluptates immodi
cę. et eo impensius quo audius ex insolentia uineas semer
serant. somnus enī et uinū. et epulę. et scortа balinea
que. et otiū cū ꝓsuetudine uidus blandius ita enerua
runt corpora animosq; ut magis deinde ꝑterritę uicto
rię eos quā ꝑsentes cinxerint uires, maiq; id precantium
ducis apud pessimos artiū militariū haberet. quāqd
ñ ex cannensi acie protinus aduersus urbē romanā duxisset,
illa enī cunctatio dilatuisse ꝰ uictoriā uideri potu
it. hic error uires ademisse ad uincendū. Itaq; hereu
le uelut sicū alio exercitu aeapua exiit & nihil usquā
pristinę disciplinę tenuit. nā et reduces pleriq; scor
tis impliciti & ubi primū sub pellib' haberi coepti s.
uaq; etatis militaris labor excepit. tironū ꝰ corpoꝝ
animisq; deficiebant. et deinde pomne ęstiuoꝝ tępus
magna parte sine cōmeatib' absignis dilabebant. neq; a
lię latebrę quā capua deserentib' erant. Ceterū
nitescente iā hieme ducto exhibernis militē casi
linū redit. ubi quāquā ab oppugnatione cessatū erat
obsidio tamen ē tenuia oppida nos. ꝑsidiūq; adultimū in
opię adduxerat. castris romanis. ī. sempronius ꝓpre
tor. dictatoꝝ auspiciorū repetendoꝝ causā profecto
roma marcellus. et ipse cupientē ferre auxiliū ob
sed[illegible] uolturnus amnis inflatꝰ aquis. et prędes no
lanoꝝ atq; acerranoꝝ tenebant. cā panos timentes supre
sidiū romanoꝝ absessisset. gracchus adsidens tantū ca
silina. qua prędictū erat dictatoris neqd absente
co rei gereret. nihil mouebat. quāquā quię facile om
nē patientiā uincerit. nuntiabatur a casilino, nā
et prę ceptas se se quas clā n̄ tolerantes famā ē stabat.
et stare inermis immunis nuda corpora admisiuū te
lorū nec ꝓbemes. sed ęgrę patiens gracchus eū neq;
pugnā cōserere. dictoris imussu audiret pugnandū
aut ēē sipalā frumentū importaret. uidebat, neq; clā
importanda spes ēēt. fame exagris circa undiq; ē uecto
eū ē plura dolia eo ꝓpe esse. & nuntiū ad magistratū casilinū
misit. ut exciperent dolia quę amnis deferret. Insequenti
nocte intentis omnib' influm̄ ab hoste ab nuntio romano
facta dolia medio missa amni defluxere. ęqualiū inter
omnes frumentū diuisū. id postero quoq; die ac tertia fac
tū ē. nocte. & mittebant & ꝓuenichant eo custodias hos
tiū fallebant. imbrib' deinde crebrior solito am
nis transuersio uertice dolia impulit ad ripā quā hos
tes seruabant. ibi haerentia inter obnatantia ipsis salicta con
spicium̄ nuntiatū q; hannibali ē. et deinde inuentore
custodia cautiū. neqd falleret uolturno ad urbē mis
sū. nuces tam fuse a romanis castris eū medio amni
ad casilinū defluerent. ē ratib' excipiebant. Postremo
ad iuuentū inopię est. ut lora detracta sque scutis pel
les ubi fęruda mollissent aqua mandere conarentur.
nec morbi [illegible] animalib' abstinerent. & omne herba
rū radicūq; genꝰ aggeribus insumis muri eruerent. &
cū hostes obarassent quicqd herbi ē trem extra murū
erat. rapoꝝ sem̄ murē. ut hannibal equo usq; duca nas
cum̄ ad casilinū sessurus sui. exclamare & q̄ nullā an
tea pactione aurib' admiserat. tū demū agi secū ē pas
sus de redēptione liberoꝝ capitū. septunces auri sin
gulos ꝑ capita ē cuenit. fide accepta tradidere sese. dona ac
omne aurū ꝑsolutū ē. inuitulis habita. tū remissi cū
asci fide uideri ē quā ab equite mabeumis immisso inter
prętes. tum maxima pars fuere. ex d. lxx. quum ꝑsidio
fuer̄ min̄ dimidiū. ferrū fames q; absumpserat. ceteri
incolumes prętestę cū. p. f. suo manicio scriba iussus
fuerat reduci. statua ei iudicio fuit ꝑ prestę in foro sta
tuta. loricata. amicta toga. uelato capite. & tria signa cū
cū titulo laminę ęnee inscripto. manicū ꝓ militib' q
casilini in prędio fuerint uotū uouisse. idē titulus

trib' signis mare de fortune positis fuit subiectus, casilinū
oppidū recidit. ū cāpam s̄e firmat. septingentos ex multis
de exercitu hannibalis presidione ūpoen' inde abscessis
set romanu oppugnarent. Ipe nestam s multis sen' ro
man' duplex stipendiū. & quinquennii militie vacatio
nē decreuit. ciuitate cū donarent obsidū tuē nimita
uer' pusinos casus, ob seuiorē famā. quia nec ipsos mo
mento ullo ē illustrat' nec decreto romanos. Eodem
tē pore petelinos q̄ dam exbūrt' is manserant in amici
tia romana. ñcar thaginiensēs m̄ q̄ regionē opugnebāt.
ex būrt' is quoq; ceteri obsep̄ata absē ē silua oppugna
bant. quib' cū obsistere malis nec̄ rent petellini lega
tos roma ad p̄sidiū petendū miserunt. quorū p̄ce
es lacrimeq; unquet tus senī flebiles seū sibi m & ipsi
ē sulere. ut si sunt se se mue stibulo curię p̄fudere. in
gentē miserecordiā patrib' ac populo mouer' ē sil tuq;
tertiū. in' aemilio. p̄. r̄. patres ei ceu ispect' us omnib' impe
riu urb' fateri coact' i nihil iā longinquus socius inse
p̄sidiū ēē. reclusse domū ficleq; adultimū exple
ta ē sulere sibi m & ipsos in reliquom p̄ sentis for
tuna usser'. hēc post quā renuntiata legatio petelinis
ē tant' repente maeror pauor q; senatū eos raep̄e
ut pars p̄fugiendi qua quisq; posset ac deserendę ur
bis auet' o res ēē. int. pars quando deserti auctoribus
socii essent. ad iungendi se ceteris brutius ac pe
os dedendis hannibali uiert tam ea pars quę nihil
papū nec temere agendū ē sulendū q; de integro
censuit. relaxatā post ero dur p̄ minorē trepidatio
nē p̄tinuer'. opremat esse ut ē nec̄ is omnib' exagris
urbē ac muris firma sent. pidē fere tēpus latere. ex
ceilia sardiniā q; roma allatę. priores exilia ota
cilio. p̄. p̄. r̄. in senatu p̄ nūtiatę sunt. l furiū p̄. r̄. cū classe
ex africa lilybaeū uenisse. ipsū grauē saeuū in diserimi
ne ultimo utr' ēē. militeq; nauali b' socios neq; stipendiū
neq; frumētū addū dari neq; unde det ēē. magno pere sua
dere ut quā primū ea mittant. sibi que ita uideat ex no
uis p̄. r̄. successore mittant. Cadē q; ferme de stipendio
frumētoq; ab. a. cornelio mānula p̄. p̄. r̄. ex sardinia

serpta, responsū utriq; nec̄ē unde mitteret. tus siquę
ipsi classi ab' arq; exercitib' suis c̄ sulerent. ota cilia clunicū
sub sidiū p̄. r̄. hieronē legatos cū misisse & in stipendium
quam argenti opus fuit. et sex m̄ sium frumētū acceptt.

Cornelio insardinia ciuitates socię benigne ē tulerē. et
romę quoq; p̄p̄ penuria argenti ei ū uirū in sardinia rogatio
nē minuere t. r̄. p̄. l facere. l aemili' papus qui eos. censor q; fue
rat. et m. atili' regulus q̄ bis eos. fuerat. & l scriboni' libo qui
tū tr. pl erat. & duū uirī ea ter. nū & ē. atili' arde cordię
quā l manili' p̄. r̄. uouerat dedicauer'. et tres pontifices ere
ant ē cilii' metellus & q; fabi' maxim' & q; fuluius flaccus in
locū p̄. scantinidē mortuū & l aemili paulli eos. & q; ac
lupę tū q; ceciderat pugna camensi ē cęteraq; quę ē annu
is cladib' fortunā minuerat. quantū ē silus humanus ad
sequi poterant patres ex plessent. tanclē sequo q; & solitū
tudinē curię; quę tam q; ē uementiū ac pulcū ē silū respec
erunt. neq; enī post l aemiliū & c. flaminiū censores senat'
electus fuerat. eū tantū senatorē adūsę pugnę ad hoc suique
q; casus p quinquennii ab sūp sisse. eū decrare. m. ęmilius
prodictator ex p̄ casilinū amissū p fecta ē. ad exercitū
exposcentib' cunctis retulisse. cū spurī carulius eū
longa oratione n̄ solū inopiā sed paucitatē etiā ciuiū
exquib' imperet' es legerent ē questus ēē. explendi senat'
causa. et iungendi arctius latinū nomen sēū p magna
re se suadere dixit. ut ex singulis populis latinorū binos
senatoribus patres romani censuissēt. cuncta s clarēt. neq;
inde mortuorū loco in senatū legerent. ea sententia haud
equo rib' animis quā ipsorū quidā postulatū latinorum
patres audier'. ereū fremitū indignantiū tota curia ēē.
& speque manlii ēē. etiā nunc ei stat pisanū dicere et.
qua quondā in capitolio ē sul minat' ēē. quę latinū
quę in curia uidisset. eū sua manu se uit fecturū q; fabi'
maxim' nūquā rei ullī alienius re tēpore mentionē facta
in senatu dicet. quā inter tā sū suspensos socioū animos in
certā q; fidē id actū. qd insup sollicitaret eos. ea uni' ho
minis temeritā uocē silentio omnium extinguendā ēē.
& siqd umquā aram sanctum ac sil endū in cura fuerit
dominū maxime tegendū occulendū obliuiscendū

prodicio habendū cō. ita ei rei oppressā mentio ē dicta
tore q censoris esset creari placuit q senatū legeret ac
cirique c. terentiū c sulē addictatore dicendū iusse
runt q ceū ex apulia redicto ibi presidio cū magnis tine
rib romā reclusset & noctē, proxima ut mos erat in fabi
ū buccone ex s. sine mag. equitū dictatore in sex
menses dixit, ubi cū luctoribus in rostra escendit neq;
duos dictatores eodē pore uno qdē nūquā antea factū eet, ipse
se dixit, neq; dictator sine mag. equitū nec censoriā
unum primissā & idē terū nec dictatori nisi rei gerē
dę causa ereato in sex mēses datū imperiū quę immo
derata fors tēpus ac necessitas fecerit. his semodū impo
sitis rū nā neq; senatū quē quā moturū ex quos c. c. flami
nū l. aemiliū censores in senatū legissent transcribi can
tū reentatiq; cos iussurū nepenes unū hominē iudicū
ar brutiū q; de fama ac moribus senatorius fuerit, & ita
inde mortuos, locū subuecturū ut ordo ordinē ī homo
hominī p lat iudicaret, reentato uetere senatu inde pmi
inde mortuos, locū legeret. q post l. aemiliū c. flaminiū
censores curulē magistratū ecepissent. nec dū in senatu
lecti essent ut quisq; eorū senat primus ereat erat, tum
legit q cethegū s. r. p. l. questores ut fuerat, cū ex his
q magistrat ecepissent. q spolia ex hoste fixa domi haberent.
aut ciuicā romanā accepissent. na c. lxxvii cū ingenti ad
probatione hominū in senatu lecti sex tēpo se magistratu
abdicauit. priuatusq; de rostris descendit. luctoribus abire
iussis turbę quę se immiscuit priuatas agendū refertę pus
hoc seculo terens ne deducendi fui causa populū de foro
abduceret neque tam elanguit cura hominū ea mora fre
quentesq; eū domū deduxerit. ēsul noctē insequenti ad
exercitū redit. ñ facto ceterior senatu nec omitto
causa urbe retinere, postero die ē sulpicius a m
pomponio. p. r. senat decreuit dictatori scribendum
uti siet rei p. censeret cū ad ē sulē subrogando sueuret.
cū mag. eq. & pr. m. marcello, ut ex his p senatū nosceret patres
possent, quo statu res p. eet. ē silua q; exercitus caperent, qui
aceti erant omnes uenere relicti legatus q legionibus ceent,
dictator de se pauca ac demodico locut in mag. equitū
ri sempronii gracchi magnā partē gloriae uertit
comitia q; edixit q b; l postumius tertiū absens q rū galliā
sp uincia optinebat, & ri sempronio gracchus q rū mag. eq rū
& eadē cur erat ē sule sereare, pr. inde creati in ualeri
leuino ap. pe laudius pulcher. Q. fului flaccus. Q. minu
ci secundus dictator creati magistratib' terū inhiberna
ad exercitū redit. relicto mag. eq. rome, q ceū post paucos
dies magistratū in triuus eet de exercitib' scribendus
cō parandus q; manuū patres ē sule & Cū eae res maxime
agerent nouus cladis nuncius alius sup alia cumulante
metū annū fortuna, lucius postumius cōs. designatus in
gallia. ap sū atq; exercitū deletos. silua erat uasta ita
nā galli uocabat q exercitū traditurus erat ei silue
dextra leuaq; circa uia galli arbores ita incidere. ut immo
te starent modico leui impulse occiderent. legiones du
as romanas habebat postumius. sociūq; ab supero mari tan
tū ē scripserat. ut xxx. armatoq; magnos hostis index
erat gallio ora extremę silue cū ei reū sedissent, ubi intrauit
agm saltū. cū extremas arborū succisarū impellunt quę
alia in alia instabile ps ae male haerentē incidentes sanci
pitis trage arma uiros equos obruere. ut uix. x. homines
effugerent. nā cū examinati pleriq; eent arborū truncis
fracmentisq; ramoq; ceteraq; multitudinē inopinato malo
trepidā galli saltū omnē armati circū sedentes inuasere
runt; lauri se tanto numero capreis q ponte fluminis peten
te obsessio ante ab hostib' ponte unt clausi sunt, ibi postu
mius omnibus ne caperet dimicans occubuit, spolia corporis
capitisq; pcisū ducis. boiouanus tēplo qd sanctissimū e apud
eos intuleret. purgato inde capite ut mos ut se calua aug
ere lauaret. idq; sacerū uasis erat quo solēnib' libarent poculū
quod inde sacerdotis ee ad tēpli annis tibi, trela quoq; haud
minor gallus quā uictoria fuit. nā & si magna pars animaliū
strage siluae oppressa erat tam ceteraq; resqua nihil dissipa
tū fuga ē, stratę p omnē tacentis agminis ordinē inuenę
sunt; hac nuntiata clade cū p dies multos in tanto pauore
fuisset ciuitas, ut tabernis claudi sueuit noctis na solitu
dine purbē acta, senatus ad edilib' negocium dare ut urbē
circū irent, aperirique tabernas & meretricia e publicę spe

cie urbe demi uberent; cu te scipionu senatu habuit e sola
tus q; patres e. & adhortat neq; cannensi ruine n succubuissent.
ad mino res calamitates animos summitterent. qd adeo
tagin̄ensef hostes hannibale que attinet prospera modo
eent. sic sperat & futura gallicu bellu & omitti cuto &
differri posse. ultione q; ea fraudis indeo; ac populi ro
mani potestate fore. de hoste poeno exercitib' q; p quos
id bellu gereret e sultandu atq; agendu. ipse primu
qd peditu equitu q; qd ciuiu qd socio; inexercitu cet
dictatoris disserut; cu marcellus suaru copiaru sum
ma exposuit. qd in apulia cu c. terentio. cos. cet aper
ti; que situ e nec secundo e sulares exercitus satis fir
mi ad tantu bellu efficerent. inibat ratio. traq; gallia qua
qua stimulabat iusta ira omitti eo anno placuit exerci
e dictatoris e suli decretus e. de exercitu marcelli q
eo; ex fuga cannesi essef in sicilia eos traduci atq; ibi mi
tare donec italia bellu cet placuit. eode ex dictatoris
legionib' reiei milite; tepore; nisi q stipendio; legitimo;
cet. duc legiones urbane; alteri e suli q in locu l. postumi
sufficer cet decretq; sunt. cu q; cu primu salus ausinen
que posse creari placuit. legiones pre teria duas primo
quoq; tepore exicilia accipe atq; inde. cos. cui legio
nes urbane uenissent. militu sumeret quantu opus cet.
c. terentio cos. p pagari in annu imperiu. utique deo ex
ercitu que ad presidiu apuliq; haberet. que qua minus
du hec in italia gerunt. & pparant q; nihilo segni' in his
pania bellu erat. sed ad eade magis prospere romanis. p &
en. scipionib' int se partitus copias. ut gneus terra p nau
b' re gereret. hasdrubal pe norum imperator neutri par
tiu satis fidens. procul ab hoste int uallo ac loci situ
tenebat se. quo id multu accidu obtestanti. iiii pedtu &
equites insupplemtu missi ex africa sunt. cu refecta tade
spe. castra p pius hoste mouit. classe q; & ipse instru pa
ratq; ub & ad insulas maritima q; ora tutandu. in ipso
impetu mouendaru de integro rerum peculi eu pfec
torum nauiu transitio. q; post classe ad hiberu p timore
deserta grauit merepit nu quam de inde satis fidi aut
duci aut carthaginensiu reb' fuerant. fecerant hi trans
fuge motu utarte siorum gentes. deseuerant q; his auctoribus
urbes aliquot. una & ita ab ipsis in capta fuerat. Inca gentes
uersu a bromanus bellu e infestor q; exercitu hasdrubal
ingressus agru hostiu peq; ante dies pauco urbis moenia
b' chal bu nobile tar tesiorum duce cu ualido exercitu cas
tris sereneti adgredi statuit. p missa igitur leuiarmatura
que eliceret hostis ad certam. pedtu partem
ad depopulandu pagros passim dimisit. ut palatos ex
ciperent. simul & ad castra tumultus erat & pagros fu
ga q; & eccles deinde undiq; diuersis uiaru ib' cu incastra
se recepissent. adeo repente decessit animis pauor. ut nec ad
munimenta in defendenda satis animo; cet. sed etia ad lacef
sendu prelio hoste; erupturi igit agmine erat tristi pugi
antes. more suo repentina q; audacia terrore hosti
paulo ante ultro lacessenti incussit. traq; & ipse hasdru
bal incolle satis arduu trans flumine & ita obiecto tu co
pas subduxit. & pre missa leue armatura eq tes q; palatos
eode recepit. nec aut colli aut flumini satis fidens castra
uallo p munit. in hoc alieno pauore certamina aliquot s
e tracta; nec numida hispano equi par fuit. nec iaculato
tor maurus cetrato ue locitate. par; robore animi uiru
que aliquantu prestanti. post qua neq; eligere poenus
ad certam obuersan castris poterant. neq; castroru oppug
natio facilis erat. urbe a scua quo sinus hostiu ingredien
hasdrubal frumtu comeatusq; alios e uexerat. in capiunt.
omnq; circa agro potiunt. nec ia aut magnitudine aut in
castris sullo imperio e tinere. qua ubi neglegentia exer
fit bene gesta oriri senserat hasdrubal cohortatus mul
tes ut palatos sine signis hostes adgrederent. degressus col
le pgit ire acie instructa ad castra. que ut ad cet tumultuose
numa fugientes. ex speculis stationib' q; attulere. ad arma
e clamari e. ut quisq; arma ceperat. sine imperio. sine signo.
ut co posset. in ordinati in prelia ruunt. ita primi e seruilem
mani. cu alii cateruatim currerent. alii n clu castris exisset.
tam primo ipsa audacia terruere hostes. de inde rati ine fer
tos inlati. cu iuuenta pariu tuta cet respicere alii alios & inde
q; pulsi coire morbe et clu corporib' applicant. armaq; arma
iungunt. inarmu co pulsi eu uix mouendis armis satis spati

ēer. ēorona hostiū cinctū adtumultū diei cedunt. exigua
parte eruptione facta silua. Asemonius pene. pariq; ē strore ereas
tra. deserta. & inuersa gens postero diei dedition ē uenit. nec
diu impacato mansit. nā sub inde abeart thagine allatū est
ut hasdrubal primo q̄q; tēpore in talia exercitū duceret.
quę uolgo resp hispaniā omniū ferme animos adromanos
auerterat; itaq; hasdrubal exemplo literas ad carthaginē mit
tit. inclitum. quanto fama. p fectionis suę dāno fuisset. si
uero indepgeret. p usquā haberū transiret. romanos. his
paniā forte nā prē quā qd nec p sidiū nec ducē haberet.
quē relinquē ret. p se. imperatore. s ēē romanos quib' uix
equis uirib' resisti posset. itaq; nulla hispaniae cura ēēt. suc
cessorē sibi cū ualido exercitu mitteret. cui omā s prospe
re euenirent. nī tam otiosā. p uincia fore. eae literae quā
quā primo admodū mouēr senatū. tamquā italiae cura por
p tior q; erat. nihil de hasdrubale. neq; de copis ei' mutatū est.
himilco cū exercitu iusto et auta classe ad retinendā trama
triq; ac tuendā hispaniā ē missus. qui ut pedestris nauales q; co
pias traiecit. castris cōmunitis. nauib' q; subductis. et uallo et
cuniculis cū equitib' dilectis ipse quamū maxime adcelerare
potuit. p dubiās infestosq; populos uexatis. ut adhas
drubalē puenit. cū decreta senat' mandataq; exposuisset.
atq; edocuisset. ipse inuicē quē admodū tractandū bellū
in hispaniā foret. & ferro in sua castra reduit. nulla re quā
celeritate utilior. qd undiq; abierat ante quā ēsentirent.
Hasdrubal pri quā moueret castra pecunias imperat popu
lis omnib' suę dicionis. satis gnarus hannibalē transisse
quos clā p rio mercatū. nec auxilia gallica alit quā ē ducta
habuisse. inopē tamtū it ingressū uix pene trāsiturū adal
pes fuisse. pecunius igit rapti exactis adhiberū descendit.
decreta carthaginensiū et hasdrubalis it ubi adromanos
sunt plata. omnib' omissis. reb' ambo duces uectis copis ire
obuiā coepit. atq; obsistere parant. ratus hannibali uix p
se ipsi tolerando italię hosti hasdrubal dux atq; hispani
ensis exercitus ēēt uēr tus. illū finē romani imperii fo
re. his anxii curis adhiberū ē trahunt. & quas & transire am
ne ceū diu ē sultrassent. utrū castra castris ē ferrent an sti
habērent. locus earthaginensiū oppugnandis mūrari ab ur

nere. proposito hostē urbē apropinquo flumine liberam
appellatā. opulentissimā ea tē pestate regionis ei' oppugna
re parant. Quod ubi sensit hasdrubal. p peferenda socius
p gre ure ipse ad urbē dedita nup infidē romanos. oppug
nandā. ita ia coepta obsidio. omissa abromanis ē. et ad ipsū
hasdrubalē uersū bellū. v. m. uir uallo castra distantia
habuere. paucos dies nec sine leuib' proelis. nec ut in aciē
exirent. tandē uno eodēq; die uelut exco posito utrimq;
signū pugnę prosolitū ē. atq; omnib' copis in eā pū descen
sū ē. triplex steterat romana acies. pedituū pars intame. sig
na locata. pars p' signa accepta. equites cornua cinxere. has
drubal mediā aciē hispanis firmat. incornub' dextro
poenos locat. laeuo afros. mercennarios q; auxilia equitū.
numidas poenos. pedituib' ceteros afros pro cornib' opponit. nec
omisso numide indextro locati cornu. sedēb' desultor. inmodi
cū binos trahāntib' equos uir acerrimā saepe pugnā inter
centū equū ex fesso armatis transultare mos erat. tanta
uelocitas ipsis cāq; docile equos. gen ē. cū hoc m instructi
starent imperatos utriq; pares. haud ferme dispares
spes erant. nā ne multū quidē. aut numero aut genere mi
litū hi aut illi p stabant. militib' longe dispar animus erat.
romanis enī quā quā procul a patria pugnarent facile
p sua erant duces p talia atq; urbe romana eos pug
nare. itaq; uelut q̄b' redit in patriā eo discrimine pug
ne uel stare. obstinauerant animis. uin ecce autmo
ri. muri p naces uiros habebat altera acies. nā maxi
mā pars hispanorum erant. q̄ minoris in hispania quā uic
tores in talia trahi malebant. primo igit ēcur su
cū uix pila cōiecta ēēnt. pedites pedē medio acies.
inferentib' q; se magno impetu romanis nec stetit terga.
nihilo segnius cornib' p lii fuit. hinc poen hinc ā fer
urget. et uelut inclusi undiq; uentis proelio incipiti pugnant. s;
cū medii tota ia cōisse & romana acies. satis ui sua ad dimo
uenda hostium cornua habuit. ita duo diuersa p lia e
rant. utroq; romani. utrique pulsis tandē medius & nume
ro & robore utroq; p starent haud dubie superant. mag
na uis hominū ibi occisa. & nisi hispani uix dū ē ser to p
lio tā effuse fugissent. p pauci ex tota sup fuissent acie.

equestris pugna nulla admodū fuit, qa simul inclinata mediā
aciē mauri nuncq; uidēr ex eō plo fuga effusi nuda cor
nua elephantis quoq; prē sea ctis deseruere; et has drubal usq;
ad ultimū euentū pugnę morat ē media ecde cū pauci se effugir.
castra romana ceperē, atq; diripuere; ea pugna si qua dubia
in hispania erant romanis ad unxit, has drubal quē nō in trā
lia traducendi exercitus sp nemanendi q̄dē sanc animō in
hispania spē reliquerat, quę p̄ ea quā l̄ueris scipionū rom
uolgata s̄ntā uictoria quā, p̄hibito has drubale in italia
transire labant. Dū hęc in hispania gerunt̄ pcella in bru
tiū aliquot p̄ mīsib' quā cepta oppugnari erat ab himilco
ne p̄fecto hannibalis expugnata ē multo sanguine ac uul
neribus capęnis uictoria steterit, nec ulla magis uis ob sessos
quā fame expugnauit: ab supat senū frugū alimentis car
nisq; omnis generis quadrupedū suetaq; p̄ tempus coris
herbisque; et radicib' & corticib' teneris strictis quę ra di
ci b' usui xerē, nec ante quā uires ad standū in muris ferēn
da que arma deceret, expugnati s. Receptā perfidia poe
nus ad sententiā copias traducit, quā min' p̄ manere defen
sā intra paucos dies in deditionē acceptis dē ferme diēb'
et bruttio, exercit' et ortonē grecā urbē circū sedit.
opulentā quondā armis uirisq; tū ā iā adeo multis mag
nisq; cladib' ad fracta ut romanis aetatis mun. ccc. ciui
ū sup̄ erant, ita q' urbe a defensorib' uacuata facile potiti
hostes sūt ras tantū pretanta inquā inter tumultū capię
urbē media ecde q̄dā effugere & locrenses deseuere ad
bruttios poenosq; prodita multitudine apprincipib'
regni tantum̄ regionis sue et infide erga romanos
et potestatis sue adul timū manser. in sicilia q̄q; eadē
inclinatio animoꝝ fuerit, et ne clonimus dē hieronis tota
ab defectione abstinuit. nā que gelo maxim̄ stirpis ē
tepta simul senectute patris, simul p̄ cannensē cladē ro
mana societatē ad poenos deferri mouisset que in sicilia
res nisi mors adeo opportuna ut patrē q̄q; suspitione asper
geret & armanti ē cū multitudinē sollicitanti q; socios ab
stupsisset. Hęc eo anno in italia africa in sicilia in hispa
nia uario euentu acta. Extitit anno Q. fabio maxim̄ & se
natu p̄rogauit ut cū collē ueneris ex y cinę quā dictator

nobilissē dedicare liceret, senat' decreuit ut ti. sēpronio cōs.
designato cū bono imperio mitteret ad populū ferret & ut fabiū duū
uirū ēē iuberet, eius dedicande causa ex ea. m. emilio lepido
q̄b' se. augur q; fuerat filii pres. l. m. q. ludisse funebres pri
dui & gladiatores pauci ex ē. p̄riduī in foro dedit, aedi
les curules se. laetori & ti. sēpronio gracchis ē sules designati q̄
in edilitate mag. eius fuerat ludos romanos fecerunt, q̄ pri
dui instaurati s. plebei ludi aedilis. m. aurelio cotta & m. clau
dio marcello cos instaurati et circū acto ē tuo anno primi belli p
sēpnius cōs. idib. martis magistratū iniit. p̄ter eos. fului flac
cus q̄ antea cōs. censor q; fuerat urbanā. in. ua leri legem
p̄egrinā sortē in uris dictione habuit. app. claudi pulcher
siciliā. Q. mucius scęuola sardiniā sortiti sunt. m. marcello
p̄sule imperii ēo populus iussit, q̄d p̄ cannensē cladē in ro
manos imperator. in italia p̄spere rē gessisset & Senat' quo
die primū ē incaptolio ē sultus decreuit ut, eo anno duplex
tributū imperaret ē. simplex ē festi exigeret ē. ex q̄ stipendiū
p̄sens omnib' militib' daret ē. p̄ter quā q̄ milites ad cannas fuis
se in dē exercitib' tradecreuer ut duab' legionib' urbanis et sē
pnius cōs. cales adē uenendū duc ē ducerent. inde sex legion
es in castra claudiana, supra suessulā deducerent, quę ibi
legiones ē ēent. erant autē cannensis maxime exercitus ea ap
pius claudi pulcher. p̄r. in sicilia traduceret. quę q; in sicilia es
sent roma deportarē ad exercitū eum ad ē uenendū cales e
ducta dies erat. in. e claudi marcellus missus. isq; iussus in
castra claudiana deducere urbanas legiones. aduenere ē ex
ercitū accipiendū, deducendūq; inde sicilia ti. marcelli ero
to legat' ab app. cl. ē missus, taciti primo expectauerant ho
mines uti cōs. comitia collegę crearido haberet. deinde ubi
ab legatū uidit de industria in. marcellū uider. quę max
ime cos. meū animū obegregia imp̄ę tura res gestas crearu o
lebant, fremit ad incruria ortus q̄d ubi sensit. eos utrūq; inquit
crep. sunt. pe. & in. claudiū ad p̄mutandos exercit' in capuam
p̄fecisse ēt comitia in sp̄us edici quā is inde ē fecto q̄d man
datū ē negotio reuertisset; ut uos cōs. quę rē pus rep.
postularet quę maxime uidis haberet is. Ita de comitiis
doner fecit. marcellus silentiū fuit. interea dum utrien
ti s. Q. fabius maxim̄ & ora eli crassus aedib' dedicandis

mentu. t acilius. fabius. benestu. erysenis; utraq; in capitolio ē
canalu uno decretes. & de. ccc. esubi. cā panus. q in sicilia cū fide- canal
stipendi semeritus roma uenerant delatū ad populū utei
nes. p. ccm. tē uti municipes ciuāu ccm. pridie quā popu
lus cāpan. apr. defecisset, maxime ut hoc ferret mouerat qd
quos hominū ccm. scire se ipsi negabant, uetere patria pe
lucta uica quā fuerant ñ diu adsecuti, p quā marcellus ad ex- d. Marcell. consul fuer.
ercitū redit comitia ē sulpicius rogando in loeū l. p tumu
edicunt. erat ingeniu ē senesu marcellus q ex tēplo magistra
tū acciperet, cui meuniu ē sulpicius cūctenuisse & uocati augu
res uicu exercitū uidet. p nuntia uet. uolsog. patres ita fa
ma ferebant qd tu. p mū duo plebei. cōs. facti ccm, id deus
cor di ñ ccm, in loeō marcelli ubi uisse magistratu abruerunt. suf fec
tus. q. fabius maximus tertiū, mate ap fuit eo anno ad senues
sā bos, ecule pepetit. signa lanuuii ad iunonis sospitē
eruore manauere. lapidib. q. circa idē plū pluit. obque
imbrē nouendiale ut ad fol & sacrū fuit. ceteraq; p digia
cū cura expiata. cōs. exercitū inter se sortiti sunt. fabio exer
citus quadu cuius unus dictator prētor fuerat euenit. sē p maior roman.
uolones q; fierent & socios. xxv. m. ualetio pr. legiones que
exicilia reduisserent decretes. m. claudio p cōs. ad eū exercitū
q supra sue sitā nolae p sideret missus. p tor. res in sicilia
ac sardiniā p fecit. cōs. edixit quotiens in senatu uocas
sent uti senatores q b. q. in senatu dicere sententiā lice
ret ad portā capenā cū uenirent. pr. quos. iuris dictio erat
tribunalia ad piscinā publicā posuit; eo uadimonia fie
ri iussit ibiq; eo anno iuris dictiū ē. Imeri carthagine
unde mago frater hannibalis. xii. pecuū ccq; xxx. ephan
cos. m. argenti talenta in italiā transmissurus erat. eū p
sidio. lx. nauiū longaruū mittit ad sentur in hispa
niā rē male gestā omsq; ferme ei p uincie populos ad roma
nos defecisse, erat. qui magone eū classe ea, copisq; omissa
ualia in hispaniā auerterant, eū sardiniae precipiendē
repetentia spes adfulsit. paruū ibi exercitū romanoz, ee ue
terē pr. unde. cornelius p uincie pertinū decedere. nouū
ex pectari ad hoc, fessos ia animos sardoz, ee diuturnitate im
perii, et proximo us anno acerbe atq; auare imperatū gra
uis tributo et ē lectione iniqua frumēti pressos, nihil de ee aliū
quā auctore adque deficerent, hęc clandestina legatio p prin
cipes missa erat, maxime ea re molientē am spicor equi
tū auctoritate atq; opib. longe primo erat. His nunciis p
pe uno tēpore turbati, erectiq; magonē cū classe sua copis
q; in hispaniā mittunt, insardiniā has drubalē deligunt ducē.
& tantū ferme copiarū quantū magoni decernunt, et rom cōs. p
transactis reb. quę in urbe agende erant mouebant ii se se ad
bellū et. se prom militib. sine essā adduē ē uemendū edixit, & q.
fabio ē sulpicio prius senatu, ut frumēta omis exagris ante. kal
unias p mas in urbes munitas ē uehe rent, quib. inuexisset ei se
agrū populaturū, seruos sub hasta uenditurū, uillas incensurū.
ne p tor. ib. q de q. adius dicendū erat erant. uacuo a belli ad
ministratione data ei. ualeriū pr. in apuliā ire placuit, ad exer
citū at tento accipiendū ex sicilia legiones uenissent,
ut potissimū uti ad regionis ei pr. sicilię terentianū mit
ti cū aliquo legatoru, & xxv. naues clare, quib. ora mari
tima inter brundisiū et tarentū tutari posset, Lartantiū nu
mer. q. fuluio pr. urb. decretū ad suburban litora tutandę tēpo
re. cōs. negotiū datū ut in picenо agro ē q sanione mille habere t.
loeisq; his p sidio ee, & tota ei classi erassus p quā ee ē mus in capitolio
deducatur in sicilia cū imp. q classi p ee missus. Inhac dimicatio
ne duos opulentissimos uir tris populoq; omis gentes animos inuen
derant, uir q si philippo macedonū rex eo magis qd pp. ior italię
ac mari tantū uicino differens erat. ut ubi p mū fama accepit han
nibalē alpes transgressū ut bello uir romanos pęnosq; orto ęrat
erat ira utr populi malle & uictoria ee incertas ad hunc utr bus
fluctuat animo fuerat. Post quā ñ ia pugna ut uictoria eū pęnis
erat ad fortuna inclinau. legatos q. ad hannibalē misit q uti ames
portus brundisinos tarentinosq; quia custodis naues romę
tenebant. ad laciniū iunonis templū uir ā egressi sende papu
lia petentes capuā media inter sidia romana inlati sunt deducti
q. ad ualerium ęquitū pr. circa numerū castra habentē. ibi intre
pide. xenophanes legationis princeps. a philippo rege se missu,
ut ad amicitia societatē q. iungendā cū pr. mandata haberet:
ac eo s ac senatu. p que pr. interpretes uicerū socios, noua societ
tate. ac clari regis ser. ac limodū hostē. phoenicib. comuni acce
pit dat q ipse quam maxime ea, cū cura demonstrent qui loca
quos q; saltus aut romani aut hostes tenerent. Xenophanes

p̄ſidia romana mēāpanā. inde quāp̄xim̄ fuit mcastra han
nibalis p̄uenit. ſp̄duſq; cūeo atq; amicitiā nūgurlegib: hſiit philip
pus rex quā maxima classe. cc. aut̄ naues indebat̄ effecturus. im
talia traieceret et uastar& marinmā ora. bellū ppar te ſua tra
mariq; gereret. ubi debellatū c̄et in talia. omiſſ eū ipſa urbe
roma carthaginenſiū atq; hannibalis c̄et. p̄daq; omiſſ hannibali
cedere& p̄domita talia naugarent ingrecia. bellūq; cū quib:
regib: placer& quę ciuitates c̄ tinerent quę q; inſulę. ad macedoniā
uergunt eas philippi regi que ei c̄ēm. In has ferme leges inter
p̄nū ducē legatos q; macedonū nec tū ſp̄clus. missiq; cū us ad regis
ipſi firmandā fidē legati. Giſgo& boſtar& mago eodē ad u
nonis lacumę ubi nauis occulta in ſtatione erat puenum. in
de p̄ter ti eū altū tenerent. c̄ſpecti classē romanā ſquę prę
ſidio erat calabrię litoribus. ualeri? Q. flaccus coreyros ad p
ſequendā terra hendāq; nauē cū miſſeiit. primo fuēre regu
conati. deinde ubi celeritate unici sensere. tradum ſe romanis.
et ad p̄ſecū classi us adducti. Cūquę reperet q& unde equo ten
derent cursū. xenophanes p̄mo fatus ia semel felix mendam ſtru
ere. a philippo se ad romanos miſſū ad m. ualeriū adquē unū ti
tuū fuere p̄uenisse. eā pamā ſuperare nequisse ſępti hoſtiū
p̄ſidus. deinde ut p̄ime cultę habitę q; ſuſpectos legatos ferent
hannibalis. interrogatos quę sermo. p̄diderit. cū comitib' eox. ſedu
ctis ac metu territis. literę q; q; ab hannibale ad philippū inuente.
& pactę inter regē macedonū poenūq; ducē. q̄bus datis cognitis.
optimū uisū ē captiuos comme sq; eox. roma ad senatū aut̄
ſulem ubi cūq; c̄ēm quā primū deportare. adid celerrimę. q.
naues deligere. ac l. ualeri? antias qui p̄ēet miſſus eq; manda
tū ut in omnis nauis legatos partim custodiendos diuide
rēt. darentq; operā neq; ut ē loqui inter se. neue quę com
municatio ē ſili c̄et. Eodē tēpus rome cū aulus cornelius
mammula ex ārdinia p̄uincia decedens ret tulisset qui
status rerū in ſula c̄et. bellū ac defectionē omiſſ spectare. Q.
mucius q̄ ſucceſſisset ubi grauitate cae li. aquarūq; aduen
tus exceptū nra impericulosū quā longū morbū implicuit.
diu ad belli. um ſuſtinendā inutilē fore exercitū q; ubi ut
status firmū pacatę p̄uincię p̄ſidē c̄et. ita parū bello q& morū
ut uideret. Decreuer patres. ut. Q. fului flaccus ui pedituū
cccc. equites scriberet. eāq; legionē primo quoq; tempore in
sardiniā traiciendā curaret. mitteretq; cū imperio quē ipſi
uiderent. q̄ rē gereret. et q& ad numeri ē ualuisset. adeā rē mis
ſus ē. et manli torquati. qui bis. cos. & censor fuerat. ſub e
gerat q; inimicus tarditatē ardor ſubiudē fere tēpus et a car thagine in
sardiniā classis missa duce hasdrubale cui caluo cognom
erat. ſęda tēpestate uexata ad baleares insulas diēit. ibiq;
adeo ū armamēta in ſedentia aluei nauiū quaſſari ceperat. ſubdue
tę naues diu refigiendi aliquantū tēporis tribuer. In talia
cū p̄camensē pugnā trahentis partis alteri utrib'. alteri mol
lius animis segnius bellū c̄et. eāpani p̄ſe adorti ſ rē cuma
nā fuę ditioni facere. primo sollicitantes ut a romanis. desi
cerent. ubi dparū p̄cessit dolū adcapiendos eos cōparant.
eāpanis omnib' statuti sacrificiū ad hamas. eo senatū eā
panū uenturū cereriores cūanos fecer. peterēq; ut ei cū
anis eo senatus ueniret. ad deliberandū cōmuniter. ut eos dē utrq;
populus socios hostesq; haberet. p̄ſidiū ibi armatis habitu
ros. neqd abromano p̄ęnoue periculi c̄et. cūanis quā quā
suspecta fraus erat. nihil abnuere. ita regi fallax ē silū
posse rati. interi ti. sēpronio cos. romani simuesse. quo ad cō
uenirent. die edixerat exercitu lustrato transgressus
uolturnū flum circa lūnū posuit castra. ubi quia otiosa sta
tiua erant. crebro decurrere milites cogebat. ut tyrones
ea maxima pars uolonū erant ad sueſcerent signa seq; et
inacię agnoscere ordines suos. utq; maxima erat cura
ducendi atq; legatis tribunisq; p̄ceperat. ne qua exprobra
tio cuiquā ueteris fortunę discordiā inter ordines sere
ret. uel milites tiron. lib' uolonis se se exequare sineret.
omnes atis honestos generosos q; duceret. quib' arma
sua signaq; p̄r. cōmisisset. quę fortuna coegisset tra fien
dā. eadē cogeret. ueri facti ū. eo resmaiore cura p̄cepta
abducib'. si quā mulib' obseruata breuiq; tanta c̄epit dia
coaluerunt omnū animi. ut ype inobliuionē uenirent
qua exē dicione quisq; c̄et miles factus. Hęc agenti
graecho legati cumani nuntiāq; acā panis legatio
paucos ante dies uenisset. & quid ui ipſi triduū p̄ eū diē
festū c̄e. ñ senatū solū omnē ibi futurū. sed castra eā
exercitū c̄apanū. graecho ſ uasit. cumanis omnia exag
ris in urbē c̄ uehere. & manere intra muros. ipſe pridie

quã statuma sacrificiũ cãpanus esse & cumas mouet castra,
cumãe de iii passuũ absunt, iam campani eo frequentes ex cõ
posito cõuenerant, nec procul inde in occulto marius alpi
nus edixerat ut ei ciuium magistratus erat cãpanus ei
xeuit malorũ habebat castra sacrificio adparando & ut
id instruendæ fraudi aliquanto intentior. quã mumenchi cas
tris aut ulli militari oportet triduũ sacrificatũ ad hamas
nocturnũ erat sacrũ. ita ut ante media nocte cõple
retur. huic graccus insidiandi tempori ratus custodib
adportas positis, ne quis enuntiare posset cepta & adde
cumã diei horã coactis militib corpora curare somno
q; quã clare, ut primus tenebris cõuenire ad signũ possent.
uigilia ferme prima tolli uisus signa, silentiq; p fectus
agmine. eũ ad hamas media nocte peruenisse castra eũ
pana ut in pugiliones electa. simul omnib portis mundi
alios somnos tratos, alios p petratos agro inermis trucidat
unus obtruncat. hominũ eo tumultu nocturno caesa
plus duo mi. cũ ipso duce mario alfio. capta signa mi
litaria iiii & xxx. a gracchus munus. e mi iactus, ca
stris hostiũ positus cumas se propere cepit.

Ab hannibale metuens quisq; capuã antiquas habebat
castra, nec eũ proxima uri fefellit opinio. nã simul capuã
ea clades est nuntiata. ratus hannibal abre bene gesta
insolentẽ lactũ exercitũ tironũ magna ex parte seruo
rũ spoliantẽ uictos prædasq; agentẽ ad hamas se inuen
turũ cunctatũ agm̃ p rẽ capuã rapit. obuios q; ex fuga
cãpanos. suo præsidio capuã duci sauios ne hi eulas por
tari iubet, ipse ad hamas uacua ab hostib castra nec quicquã
præter recentes uestigia cædis strataq; passim corpora
socios inuenit, auctoris erant quidã ut protinus inde eu
mas ducerẽt. urbem q; oppugnarent. id quã quã aut mocli
ce hannibal cupiebat. ut quia neapolim n potuerant
cumas saltẽ maritimã urbẽ haberet. tam quia p ter
arma nihil secũ nisi parti acto agmine exercitat. re
tro in castra sup ti fatua se recepit, inde fatigat cãpa
nos p eib. sequenti die cũ omni apparatu oppugnandæ
urbis cumas redit. p populato q; agro cumano mille pas
sus a urbe castra locat. cũ graccho magis uerecundia in
tali necessitate deserendi socios implorantis fidẽ suã popu
li q r. subsidisset. quã satis fidelis exercitui nec alẽ. cos. fabi
q; adeo las castra habebat. uolturnũ fluuiũ traducere aug
bat exercitũ occupare primo auspicii repetendi, deinp
digus. p lia sup alia nuntiabant. ex pranuq; ea haud faci
le litari haruspices respondebant, eae causæ cũ fabiũ tene
rent. sẽper pronior ob ficione erat. etiã operib oppugnabat
aduersis ligneis ingentẽ admota urbi aliã turrẽ ex ipso
muro exertam cos romani, aliquanto altiorẽ q muros satis
p se altos subiecti ualidis suppliciis p solo usus erat. inde
p mũ saxis fustibq; & ceteris missilib p pugnatores mœnia arcq;
urbẽ tuebat. p rẽ primo ubi p mouendo aduersũ murũ uicinã
trẽ. fabius ardentib plurimis simul ignibus ẽ iecit. q incendio
trepida armatos, multitudo cũ clamore se se recipitare & e regione
ex oppido simul duabus portis tres hostiũ fudit. fugauitq;
in castra. ut eodie obsesso quã obsidente similior esset. pene ad
occasum carthaginiensium cessit inde. lx uiui capti, q circa muros
& in stationibus. soluti ac neglegenter agentes cũ nihil minus quã erup
tionẽ timuissent exinpunito oppressi fuerunt. graccus pri quã se
hostes ab repentino pauore colligerent. receptui signũ dedit.
ac suos intra muros recepit, p tero die hannibale tũ secunda re
cos. uisto p lio prœliaturũ aciẽ intra castra atq; urbẽ in
struxit, ceteru p quã neminẽ moueri absoluta custodia urbis
uidit nec cõmutari quicquã temeritate spei ad tristia proclue infec
tare. Quib diebus cum libatæ sup obsidione. is dies & in luca
nis argumẽto fuit sẽpronio cui longo cognomen erat cũ hannone
pene p sperare pugnat supra ii mi hominũ occidit & ccl xxx.
milites amisit signa militaria ad lxxxxi. ceperat. pulsus finib
lucanis. hanno retro inbruchos se se recepit. & ex hac præda
præda tria quæ a populo r. defecerant ui recepta p m. ualerii
præfecti ueselluũ ueselluũ siculum. & auctores defectionis securi percus
si sup & captiuos sub hasta uenerũ. p ela alia militi cessit. exercitus
q; cumã reductus, dũ hæc in lucanis atq; in hirpinis geruntur. naues
quæ macedonũ atq; poenos captos legatis romã portabant. ab sup o
mari admisere ciceio uectæ, ppe omne italiæ ora cum port cumas
uelis ferrentur. neq; hostiũ an socioru essent satis sciret. graccus
obuias exclusit. sua naues misit. cũ pro uenerando nomine cognitũ ẽ
cos. cũ is esset, naues cumas adpulsæ, captiuiq; ad cos. deducti & literæ

dict̃ cōs. lr̃is philippi atq; hamilcaris ꝓlectis ē signata oīa ad
senatū tulere ⁊ restri fuit. naub. de eius legatos fuisse, eū eode
ferre duc. litꝛs legatiq; romā uenissent, ap̄ pcussatione facta
ducta eū senatus ēgrueret. ꝓmo grauis cura incessit. cernen
tes quanta uix tolerandi. pumicū bellū macedonici belli mo
les instaret. cui tā adeo nō sufficiebāt. ut extremo agitaret ē
quē admodū ultro inferendo bellū auertissent ab italia
hostē. captiuus in uinculis ēductus ē comitib. que cox sub hasta
uenditus ad naues. xxv. ℔. p. ualeri⁹ flaccus ꝓfect⁹ ꝓfect⁹ erat.
xx parari alias decreuerunt. his cōparatis ductisq; & additis.
v. naub. que aduexerant captiuos legatos. xxx. naues ab hos
tia tarentū ꝓfect⁹ uersus q; ꝓ. ualeri⁹ milib. uarronianis
℔. b. ap̄i. legat⁹ tarenti ꝓ erat. in naues impositis. nauū
classe ītrauerti nō italię oīa sed explorare de macedonico
bello sic ēgruentia litꝛs legatoꝝq; indicij philippi ē silua
ceni. ut. m. ualeriū ꝓ. litꝛs certiorē facer ⁊ usq; ab ap̄io
legato exercitui ꝓ posito tarentū ad classē ꝓfect⁹. ꝓmo quo
q; tēpore in macedoniā transmitteret. daretq; operā ut phi
lippū in regno ē tineret. ꝓ pe in ad classē tuendā bellūq; ma
cedonicū cadentia ē. quę. ap. claudio in sicilia missa erat.
ut redderet hieroni regi. hęc ꝓ l. antistiū legatū tarentinū
deuecta. simul ab hierone missa cc. modiū tritici & hordei
ē. dū hęc romani parant agunt q; ad philippū captiua nauis
una exhis quę romā missa erant ē excursu refugit. inde sci
tū legatos. cū litꝛs captos. itaq; ignarus ex hoc quę. eū han
nibale legatus suus ē uenissent quę q; legati ei⁹ ad se ad latu
ri ab hannibale missi. heraclitus cui scotino cognōm erat. &
cerdo eius. & sosithеus magnes. hi prospere tulerunt
ac retulerunt mandata quę quā rex posset. tamē nauis u
na capta ē legatis momentū ferē. addilationē imminentis
romanis belli. & circa capuā transgresso uolturnō fauo ꝓ
expiata tandē prodigia ambo. cōs ꝓ ē gerebant ē bulle
riā. & regulā. & auſticulā urbes. quę ad poenū defecerant fa
tuus uicepit. ꝓ ę sidiaq; in his hannibalis cāpamq; ꝓ multi
capi ē & nolę sicut priore anno senatus romanos. plebs
hannibalis erat. ē silua q; occulta de ę da. principū & ꝓ
ditione urbis inibant. quib. ne incepta procederent in
ter capuā castra. quę hannibalis quę antifatis erant. tra
ducto exercitu. fabius sup̄ besuuiū in castris claudia
nis ē sedit. unde. m. marcellū pro. ꝓ. ē his copijs quas
habebat nolā imꝓ ꝓsidiū misit. & tarentina ꝓ ę mal
luit ꝓ. administrari ę ꝓ ita. quę. o missae erant postquā. q.
mucius ꝓ. grauiores bo est impluerit. manlius nauib⁹ lon
gis ad caralis sub ductis onerarijs. q; socius armatus. ut terra
rē gerere ret. & ap̄i ꝓ. exercitu accepto duo & xx. milia pedi
cc cc. equites ē fecit. cū his equitū pedituq; copijs profect⁹
magrū hostiū ātr̃ procul ab amsicora ē castris castra posuit
hamsicora tū forte profectus erat impellito sardos ad
uentur̃ armandā. qua copias augeret. filius nomine
hostus castris ꝓ erat. is adulescentia ferox temere
ꝓ ęlio inito fusus fugatusq; ad cc cc cc sardorū eo ꝓ
lio caesa. dcc. ferme. uiui capti. alius exercitus pri
mo p agros silvasq; fuga palatus. dein quo duce fugisse
fama erat. ad urbē nomine eorū caput ei regionis con
fugit. de bellatū quę eo ꝓ ęlio in sardinia ccc. mclassis
punica cū duce hasdrubale quę tē pestate. derecta ad
baleares erat. in tē pore ad ꝓ ē rebellandi aduenisset. man
lius post famā ad pulsę punicę classis. capalisse. receptu
ra occasio amplioris ꝓ data ē. poeno se iungendi. Hasdru
bal copias in terram exposuit. & classe remissa cartaginem
duce hamsicora ad socios. ꝓ ꝓ. agrū populandū. ꝓfect⁹.
capalis puenturus erat. ni manlius obuio exercitu abstu
sa ea populatione ē tenuisset. primo castra castris modico
mō uallo sunt obiecta. deinceps ꝓ eursationes. leuia certa
mina. uario euentu inita. postremo decernū in aciem
signis ē latis. iusto ꝓ ęlio. p. iiii. horas pugnatū. dum pug
nā anceps tē poenus fere facile uinci ad suetus fecit.
postremo & ipse cū omnia circa stragę ac fuga sardo
repleta ccc. fusi ceteri tergа dantes cū eo duc to cor
nu quo pepulerat sardos in eluserit romanus ac edes inde
magis quā pugna fuit. xii. hostiū ę sa sardoꝝ simul
poenorū quę. ferme. iii. et ꝺ cc. capti. et signa mili
ria viii. et xx. ante omnia clarā & memorabilē pug
nā fecit hasdrubal. imp. captus. et hanno et mago no
biles carthaginienses. mago exgente barchina ꝓpin
qua cognationis hannibali iunctus. hanno auctor

rebellionis sardis. bellū q̄ hauddubiē ē ceteror. nec sāḍoy
ducē s minus nobilē ea pugnā cladib' suis fecer. nā & fi
lius hāsicoris hostis in acie cecidit & hāsicora cū pauci
equitib' fugiens sit sup ad flu tas res necē quoq; filii au
diit. noctē nec cuius intuentu coepta perficeret. mortē
sibi cōscīuit. ceteris urbis eor̄ eadē quē ante fugę pre
ceptaculū fuit. quā manulē uictore exercitu adgressis
intra dies pauc̄os recepit. Deinde alię quoq; ciuitas
quę ad amplicoxę pēnos defecerāt ob sicelib' datis deduce
r̄ se se. q̄b' stipendio frumēto q; impetrato q̄ eius q; aut
urib' auctē deuicto cōsul exercitū reduxit. ibi naub' lon
gis deductis amposito q; quē secū aduexerat multe romā
nauigat. sardiniā q; pdomitā nummat patrib' & stipendi
i questorib' frumētū gēlib' eaq; uinos q; fuluio pr̄ tradit.
Eodem tempus. ti. oracliē pr̄. ablilybaeo classis massyli
cā transfuectus depopulat̄ q; agrū cartaginensium.
cū sardinā inde petere & quo fama erat hasdrubalem
balearib' nup̄ transisse. classi africā repetentem occu
rit. leuiq; certamine malto eo misso. xiii. inde naues
cū socius naulib' cepit. ceteras metus haud secus quā
tempestas passim dissecit. peos dē fortē duces & homul
car cū multib' ad supplimentū car thagine missis ele
phantisq; cōmeatu loctas accessit. quē incautū oppri
mere ap. p. claudi psimulatio nē puincię eius eū eo inde
messenā patrū exercitū ducto aestuque suo loco stu
dentia inde bomilcar ad hannonē imbrutios pfectus
e pa & locrēnses portas romanus clauser. ap. magno conatu
nulla regesta messanā repetit. eadē aestate marcellus ab
nola quā pręsidio opt̄ nebat rebellas excursiones magrū
hyrpinū & samnites caudinos fec̄ adeoq; omnia ferro
atq; igni uastauit ut antiquarū cladiū fāmo memo
riā renouaret. itaq; ex tēplo legati ad hannibalem
missi simul ex utraq; gente ut poenū ad locum su mt.
Hostes pr̄. hannibal fum. p̄mū pnos ipsi qd̄ tūa arma
nrę uires nos tuare pourant. p̄ quā his parū fide
ham pyrrho regi nos ad unxim. aquo relicti pacē
necessariā acceptim. fum q; mea pannos prope. l. ad id
tēpus qd̄ in italiā uenistis tua nos ū magis uis tus for
tuna q; quā munera commeatus ac benignitas erga ciues nros
quos captos nob remisistis ita ē ciuili. ut te. saluo arq;
meo lomi amico ū m. pr̄. sed nedeo quidē ita fato si fas ē
dici timerem. ut hercule ū solū incolomi & uictore &
p̄sente te ē plorati pro pe ē cūgū ac liberoru nro
re exaudi re & flagrantia tecta posse ē spicere ita sum aliquoties
hac ętate deuastati urbē marcellus ū hannibal uicisse
ad cannas uident. glorient q; romanu te ad unū m. ictu ui
gentē uelit uaculo emisso corpere. pannos eius pr̄ bellū
gessim nullo externo aduti nec duce nec exercitu ni
si qd̄ p bienniū pyrrhus nro magis milites suos auxe
rit uel quā suis uribus nos defendim ego sedis reb' nrīs
gl̄abor. cuios cōs. aeduos ē sulares exercitū ab nob subsi
gū missos. si quā alia aut lęta aut gl̄osa nobis
euenet. quę aspera aduersa que tunc accidēt minore
indignatione referre possumus quā quę hodie euenu
unt magna dictatoris cū mag. q. binis cōs. ē bini ē sula
tibus exercitibus ing rediebant fines nostros ante ex
plorati & subsidiis positis & subsignis ad populandū duce
bant. nunc propriis uin & parcis adtuendā nolā p̄sidiis pr̄
desum tā ne manipularim q̄dem sed latronū mi pcur sant.
totis finib' nris neglegentius quā si in romano magarent
agro. Causa autē hęc ē. qd̄ neq; tu defendis & inia inuen
dę quę sidonii cēt tutare ē omnis. subsignis militat tuis.
nec te nec exercitū tuū nori si aquo tot acies romanas
fusas straq; cēt sua m. & facile cēt clica opprimere popula
tores nros. uagos sine signis palatos quoquē q; trahit quā uis
uana pręda spes nimis data ū pauco. illuq dē p̄da ejūm pr̄
sidiū quę missū nob & no lę. ademeris. simodo quos ut
socios haberos dignos. Duxisti aut id indignos. ut dicat quos in
fidē receptos tueatis. Ad ea hannibal respondit omnia
simul facere hinc pr̄ nos samnites q; & indicare clades suas &
petere p̄sidiū. & querī inde ten sos se neglectos quę indican
dū autē primū fuisse clonicię petendū pręsidiū. postremo
ut impetraret ea tū denuq; quęrenda. frustra opē implora
ta exercitū cēt nū magrū hirpinū samnitū ue. ne & ipse o
nerī cēt sed uproxima loca sociorū pr̄ adducturū ut
populandis & mittēt suis pręsidiis se & ineria procul

ab hiſ ſũ monitũ hoſtiſ qđ ad bellũ romanũ arriperet
ſi thraſimenn quã trãbię ſicanarũ quã thraſimen
pugna nobiliores ſect canarũ ſequoq; memoriã obſcu
rã maiore et clariore uictoria facturũ. Cũ hoc pre
ſponſo muneribq; amplis legatos dimiſit. ipſe p̃ſidio
modico relicto intra muros p̃fect̃ ceteru exercitu re
nouato iã pgit eodẽ anno ex bruttiis cũ supplemto
carthagine aduect̃o atq; elephantis uenit ad castris ha
ud procul posit̃s longe alia omnia in̄ſremi cõ ptasum
quãq; alegans ſocios audierat. Nihil enĩ marcellus
trãgebat ut aut fortunę aut temere hosti cõmissũ
diei posset exploratu cũ firmus quę p̃ſidius turo recep
tũ p̃ſidatũ ierat omnia quę uelut adũsus p̃ſentẽ han
nibalẽ cauta pusaq; fuer̄. cũ ubi ſensit hostẽ aduentare
copias intra mẽnia tenuit. p muros inambulare senatores
nolanos iussit. & omnia circa explorare quę apud hostes fi
erent. ex his anno cũ admurũ succeſſiſſet herennũ bassũ
& herũ pecuniã adẽ loquĩ euocatos p̃miſſuq; marcelli
egreſſos p̃ mp̃r̃e adloquit. hannibalis uir turpẽ for
tunãq; exprobrãs. obtegere ſeneſcentẽ cũ uirtutibus maies
tatẽ quę ſi para essent. ut quondã fuiſſent tam exper
quã graue romanũ imperiũ ſocius quam indulgenna
hannibalis. & iã in eã pos omnis italici nominis fiuiſſ & puni
cã romanę ſocietatẽ atq; amicitiã p̃optanda esse. iambo
cos. cũ ſuis exercitibus ad nolã essent. tam in magiſ pares han
nibali futuros quã ad cannas fuiſſent. nedũ p̃. unus cũ pau
cis & nouis multitudo nolã tutari posſit. ipſoq; quã hanniba
lis in̄ essent capta antequam nola ponteret. p̃ponturũ eũ ut
capua nuceriaq; ponẽt. ſed qđ in̄ capuę acnu
cerię fortuna in̄ essent ipſos. p̃ se in medio ſitos nolanos
ſcire. nolo mirari quę capte urbi ceſſura forent. et po
tius ponderare ſi marcello p̃ſidio ac nolã tradidiſſent
nemini aliũ quã ipſos legẽ quã in ſocietatẽ amici
tiã q; hannibalis uenirem die turũ. adea herennius
baſſus reſpondit. mu. tros annos iã in̄ romanũ
nolanũq; populũ amicitiã essent. cui neutros adeã di
em penitere. & ſibi ſi cui fortuna mutanda fides
fuerat ſero iã essent mutare. eã dedituriſſe hannibali.

nolanos

fuiſſe. accerſendũ romanos p̃ſidiũ cũ iſquad ſeſe
tuendos uenisset omnia ſibi & essent ſociata et adultrimũ
fore. hoc ẽ loquĩ abſtulit ſpẽ hannibali p̃ proditione
recipiendę nolę. itaq; corona oppidũ circũdedit. ut ſi
mul ab omni parte mẽnia adgrederet. quę ut ſuccef
ſiſſe muros marcellus uidit. inſtructa intra portam
acie cũ magno tumultu erupit. aliquot p̃mo impetu
pulſi cęſi que ſe deinẽ cursu ad pugnantes facto ęqua
tis utrib. atroxs essent pugna memorabilis que inter
pauca fuiſſet uulnerib. pcellis effuſus imberdi remiſ
ſet pugnantes. eo die. Cõmiſſo modico certamine. atq; in
tentus animis. in urbẽ romanus. poenus in castra receperunt
ſese. tam multi pęnos p̃ma eruptione pulſi ceciderẽt. haud
plus quã xxx. romani. unde ẽ unus p noctẽ tota usq; ad horã
tertiã diei inſequentis tenuit. itaq; quãquã utraq; parsan
di certaminis erant. eo die tenuerẽ ſeſe. tam munim
tis. ter tno die hannibal partẽ copiarũ p̃clarũ in agrũ no
lanũ misit. qđ ubi animaduertit marcellus. ex tẽplo in
tentẽ copias educit. neq; hannibal detrectauit. mille fere
paſſuũ ante urbẽ erant castra quę eo ſpacio & tum omnia
cãpi circa nolã cecurrer̄. Clamor ex parte utraq; ſublat
us. p̃ximos ex cohortib. uſq; in agros p̃clatũ exciebant ad
p̃liũ. ia cẽ miſſũ reuocauit. & nolam acie romanã auxer̄ quos
ẽ laudato marcellus ſub ſidus stare. & ſaucios ex acie ef
ferre iuſſit. pugna abſtinerent. ab ſe ſiquis accepiſſent.
Proeliũ erat anceps. ſũma uir duces hortabant. & multus pug
nabant. marcellus quię die antecedẽ tertiũ fugatis ante pau
cos dies acumulpulſis. priore anno ab nola abeo die ſedu
ce. multe alio i nſtare ut b& ñ omnis ee. in acie prędam
uagari in agro. ſed q̃ pugnent marcere cãpana luxuria
uno et ſcortis abuſse illã uim. ingore q; delapſa ee. robo
ra corporũ animoq; quib. pyrenei alpiũq; ſuperata
ſi tuunga reliquas illoq; uirorũ uix arma mbraq; ſuſtu
nentis pugnare. capuã hannibali cannas fuiſſe. ibi uir
tutẽ bellicã. ibi militarẽ diſciplinã. ibi p̃terita rẽporis
famã. ibi ſpẽ futuri extincta. cũ hęc ex probrando hoſti
marcellus ſuoq; militũ animos erigeret. hannibal mul
to grauior ib; pbris increpabat. arma ſigna q; eadẽ ſe nos

cere· quę adtrebiã trasymẽnũ q; postremo adcanas ſuderit.
habuerit q; militẽ aliũ profiteto ſe inhiberna capuã dux
iſſe; aliũ inde eduxiſſe legatũ ne romanũ & legionẽ
unuſ atq; alę magno certamine uix toleratiſ pugnã quoſ hinc
aciesq; ẽſulareſ nũquã ſuſtinuerãt marcellus tyrone militeq; aenola
nus ſubſidiuſ inuitẽ noſtrã terrã laceſſit, ubi ille miles meus ẽ equo
to exequo· g flammio cõſ· caput abſtulit· ubi l puluĩ adcanas
occidit· ferrũ nunc habet· and extręq; torquens· inq; prodigieſt
aliud q; pauci plureſq; uincere ſolitu eſtiſ· nunc pauciſ plureſq; uix
reſtatiſ romãnoſ expugnaturoſq; hic experiri uirtutẽ que
uolo· expugnare nolã cãpeſtrẽ urbẽ· influmine non mari· ſęp
tã· hinc uoſ extã opulenta urbe ꝑda ſpoliiſq; onuſtoſ· uel ducã
quo uoletiſ· uel ſequar· ſic bene nec male cluctata profuerãt ad
cõfirmandoſ animoſ· cũ omni parte pelleremur· romaniq; cẽſ
cerent animi· ũduce ſolũ adhortante· ſed nolani ſeriã per
Marcellꝰ clamorẽ fauorẽq; inducẽ accendentib· ardorẽ pugnę· ꝛga poc
cũ hanni bale apũ nolã fidu ciẽ pu gna
nu dedeꝛ· atq; incaſtra cõpulſiſ· quę oppugnare recuperantiſ· milẽſ
r· d· marcellus nolã redit· cũ magno gaudio & gratulatio
ne· & ĩa plebiſ quę ante inclinatior adpenoſ fuerat· hoſtiũ
pluſ uel caeſa· v· eodie· unu eapte de· & ſigna militaria unde
xx· et u· elephanti uirinacie deceſſi· romanoq; muꝝ mille un
fecti· poſtrũ diẽ mdutis tacitiſ ſepeliendo utriq; ceſoſ in
acie ẽ ſupſeꝛ· ſpolia hoſtiũ marcellus uulcano uotũ eremau·
terio p· die obitã credo aliquã· aut ſpe libera luoriſ mliciaq;
cc lxxii equiteſ· mixti· numidęq; hiſpani ad marcellũ tranſ
fugerãt· eoq; fortiſ fideliq; opera meo bello uſi ſunt ſępe ro
mani· agere hiſpaniſ in hiſpania & numidiſ mafrica p· bel
lũ uirtutiſ cauſa locuſ datẽ· Hannibal abnola remiſſo
mbrutinoſ annonę· inquibuſ uenerat copiiſ· ipſe apuliq;
hiberna petit· circaq; appoſ conſedit· Q· fabiuſ ut pro
fectũ in apuliã hannibalem audiuit· frumentum abno
lane apoliq; inea caſtra cõuectoquę ſuper ſueſſulam
erãt· munimentiſ que firmatiſ & preſidio quod p hib
nia adiẽtonclum locum ſatiſ erat· relicto· ipſe capuam
propiuſ mouit caſtra· agrumq; campanum ferro igniq; eſt
depulatuſ· donec coacti ſunt cãpam nihil admodum ui
ribuſ ſuiſ fidentes· egredi portiſ· & caſtra ante urbem
in aperto communire· Vi· milia armatoꝝ habebant pe
ditũ· imbellum equitatu pluſ poterant· itaq; equeſtrib·
proeliiſ laceſſebant hoſtẽ· inter multoſ nobileſ equeſ
campanuſ certimuſ· ubelliuſ erat· cognomine taurea· ei
uiſ indi· d· erat longe omnium campanorum fortiſſimuſ
equeſ· adeo ut cum apud romanoſ militaret· unuſ eum ro
manuſ claudius aſelluſ gloria equeſtri aequaret;
Hunc taurea cum diu pluſtraſſet oculiſ ob equitaſ
ſet hoſtium turmiſ· tandem ſilentio facto· ubi
eet· l· aſelluſ queſiuit· & qm̃ uerbo ſedę uir
tutẽ ambigere ſolituſ eet· cur non de ferro
decerneret· daret q· opima ſpolia uictuſ· aut
uictor caperet· Hęc ubi aſello ſunt nuntiata
in caſtra· id modo morat· ut conſ· p cunctaretur·
liceret· ne extra ordinẽ inuocantẽ hoſtem pug
nare· p miſſu ei arma extemplo cepit· quę ſibiq;
que ante ſtationeſ equo· tauream nomine com
pellauit· congredique ubi uellet· uiſſit· in romani
adſpectaculũ pugnę· ei frequentes excierunt· et cãpa
ni non uallũ in caſtra· ſed moenia ciuã urbiſ proſpec
tantiſ repleuerãt· cũ ĩa ante ferocib· dictiſ nobilitaſ
ſet infeſtiſ haſtis ẽ eitaꝝ equus· de ui liberoſpatio in
ſoſ ludificanteſ ſine uulnere pugnã extrahebant· tum
cãpanuſ romano· equoq; inquit· hoc ĩ equitũ erit certa
tam· niſi ecãpo ineauã hanc uiã demittim̃ equo ſibi
nullo adeuagandi ſpacio cõmuniſ ẽ ſeꝛmo· manuſ
dicto prope citiuſ equi· inuiã clam delegit· Taurea
uerbiſ ferocior quã re minime ſiſ inquit· cauerit· ũ
infoſſam· quę uox· mruſticiũ inde pro uerbiũ prodi
taſt· ; e l· au cũ equa longe ꝓequitaſſet· quia nullo
obuio hoſte ineãpũ rurſuſ euectuſ· increpans ig
nauiã hoſtiſ cũ magno gaudio & gratulatione uic
tor in caſtra redit· huic pugnę equeſtriſ rẽ quam
ne tanſ cõmuniſ ceſte exiſtimatio eſt· mirabilem
ceſte adiciunt quidã annaleſ· eũ refugientẽ adur
bem taureã e l· ſequiſſe· patenti hoſtiũ portę in
uectum· p alteraã ſtupentib· miraculo hoſtibuſ in
tactũ euaſiſſe· quare inde ſtatua fuere· aere tro
eiã cõſ· mouit caſtra· ut ſemel cãpam facerent nec

ante uolaut agrũ cãpanum quã iam abre insegrib:
herbę pabulum prębere poterant: id ẽ uexer melan
diana castra sup suessulã: ubiq; hiberna aedificauit.
m. claudio pro. cos. imperauit arretento nolę neces
sario adtuendã urbẽ presidio ceteros militares di
mittere: pomã. ne onerię socius & sumptu reip. ẽẽt.
& t. graccho: cui ac cumis lucerię in apulia legiones eũ dux
isset: in ualerių inde pr. brundisiũ cũ eo quẽ lucerię ha
buerat exercitũ misit. ũerię. osã agri fallentini & pro
uinciã ut quę aphilippi bellũ quę macedonicũ attine
ret uisset: extrax: ac tarię ei quã hęc gesta p scripsi
m. literae ag. & en. scipionib: uenerẽ. quantas quãq;
prosperas in hispania res gessissent. sed pecuniã in his
stipendiũ uestimtaq; & frumtũ exercitui & socius na
ualib: omnia deer. qđ ad stipendiũ attinet siciliã
in obsidese aliquã partionẽ intutos quo in ab hispanis
sumant. cetera utiq; ab roma mittenda ẽẽ. nec alit
aut exercitũ aut prouinciã attineri posse: lucrię rei
tatis nemo omniũ erat qui nec uera scribi et postulari
aequa facer &. sed occurrebat animis quantus exer
citus terrestris naualisque tueręnt quantaq; no
ua classis mox paranda ẽẽt. si bellũ macedonicum
moueret: siciliã ac sardiniã quę ante bellũ uectiga
les fuissent. uix pr. fides prouinciarũ exercitũ alere
tributo. superius suppeditari eũ ipsũ tributũ ẽferen
tiũ numeriũ tantus exercitus stragib: & ad thrasimen
nũ lacũ. adcanas imminutũ. qui sup essent pauci. simul
tiplici granarent stipendio alia perituros pestis; utaq;
nisi fide staret rẽ. p. opib: non statura. prodeundũ in
ẽtionẽ fuluiũ pr. ẽẽ. indicandas populo publicus ne
cessitates. cohortandosque qui rẽ. lẽpuris auxissent
patrimonia ut rei p. ex qua creuissent tẽpus cõmodaret.
ẽducerent quę ex lege p. bendia quę ad exercitũ his
panense opus essent. ut eũ pecunia in aerario esset un
mus solueret. Haec pr. in ẽtione edix. quo ut summa fru
mtum hispanensi exercitui p. bendia quę q. alia opus
ẽẽnt naualib: socius ẽẽr locarunt: ubi ea dies fuerat
adẽducendũ tres socierates aderant hominũ unde
xx. quos ii. postulati fecerẽ unũ missi ad tarentinũ ineo
publico ẽẽnt. alterũ utq; in manes imposuissent ab hos
tiũ tẽpestatis que in publico periculo ẽẽnt. Utroq;
impetrato ẽduxer priuata quę pecunia res p. adim
nistrata est. honores eaque capta sua rep. poin ordines
uelut tenore uno ptinebat. Quẽ admodũ ẽducta omã
magno animo sum. sic sũma fide prębita. nẽ quidquã si
exopulento aerario ut quonda alerem. eũ hi eõ mentis
uener. ut rur gio pudũ ab hasdrubale ac magone & hanniba
le bomilcaris filio. obdefectionẽ ad romanos oppugnaba
tur. In hęc trina castra hostiũ. scipionis eũ in urbẽ soci
os magno certamine ac strage obsidentiũ puenissent.
frumentũ cuius inopia erat adiuexer. eo hortanq;
oppidanos ut eodem animo moenia tutarentur.
Quo pro se pugnantẽ romanũ exercitũ audissent ad
castra maxima oppugnanda quib: hasdrubal pr. erat
ducum. eodẽ & duo duces et duo exercitus carthagi
nensiũ ibi rem summã agi certum est. conuenerunt
utraq; eruptione ex castris pugnatum est. lx. hostiũ
milia eodie impugna fuerunt. sedecim circa romanos.
tamen adeo haud dubia uictoria fuit ut plures nume
ro quam ipsi erant romani hostium occiderint.
ceperunt amplius tria milia hominum. paulo minus
ex equorum unde. lx. militaria signa. elephanti. v.
impręlio occisi. trinaq; eodie castris potiti sunt.
Illuq; obsidione liberato. adintribili oppugnandũ
punici exercitus traduc. ti. supplet. copis ex pro
uincia ut quę maxime omnium belli audacmodo
pręda aut merces esset. & dum tu uana mę abundan
te uerum signis ẽ lati. eadem fortuna utrius
q; partis pugnatum. supra. xiii. hostium caesa su
pra q; capta ccc. milia. signa duob' et. xl. & viii. ele
phanti. tum uero omnes prope hispanię popu
li ad romanos defecerunt. modo quę maiores ca
estate in hispania quã in italia res gessit.

TITI LIVII AB VRBE CONDITA LIB. XXIII
EXPLICIT.

INCIPIT LIBER XXIIII. ET EXCAMPANIA ET BRVTTIOS REDITVM EST. HANNO ADVTORI bus ereducibus brutius grae cas urbes tempraut. eo facilius insocietate manentes romana Quod brutios quos & oderant & metuebant cartaginensium partis factos ternebant; regum primum temptatum est. dies q; aliquot ibi ne quicquam absumpti interim locrenses frumentum ligna q; & cetera necessaria usibus. exagris inurbem rapere nequid relictum praede hostibus cet. & indies maior omnib' portis multitudo effundi. postremo hoc modo re iecta inurbe erant. qui reficere muros. portas. relaq;. in propugnacula congerere cogebantur; inpmixtam omnium aetatum ordinum que multitudinem. & uagante magis. magna exparte inermem hamilcar poenus equites emisit. qui uolaui quemquam uetiti tantu ut aburbe educerent fuga dissipatos. turmas obiecere. dux ipse loco superiore castra unde agros urbem ipossit conspicere brutiorum. cohortem adire muros. atq; uocare principes locrensium adconloquium iussit. & pollicentes amicitiam hannibalis adhortari adurbem tradendam brutius inconloquio nullius rei primo fides est. deinde ut poenus apparuit. incollibus. et refugientes pauci. aliam omnem multitudinem inpotestate hostium esse adferebant. tum metu uicti consulturos se pplm respondere. aduocata q; extemplo contione cum et leuissimum quisq; nouas res nouam q; societatem mallent. & quos pplm extra urbem interclusi abhostib' erant uelut obsidib' datis pignoraros haberent animos. pauci magis tacentibus parent cuantem fidem. quam prolatam tueri auderent. haut dubio inspeciem consensu. fit ad poenos. dein de. latilio pfecto ppsidi quoq; cui eo milites romani erant clam inportu deducti. atq; impositi nauis. ut regum deuecherentur. hamilcarem poenum q; eaedditione ut foedus extemplo aequis legib' fieret inurbem acceperunt. cui rei prope inseruata fides dedita est. cum poenus dolo dimissum romanum incusaret. locrenses. pfugisse ipsum causarentur. insecuti & iam equites sunt. si quo casu infreto aestus moram aut dedere naues mora posset. & eos quidem quos sequebantur inuenerunt. ademptis aliis amissena traiectus fretoregium naues inspexere. milites erant romani aclaudio praetore missi adoppriendam urbem ppsidio atq; rego extemplo abcessum. locrensib' iussu hannibalis clam pax cum libus suis legib' inirent. urbi parti & poenis postea inpotestatem locrensium. sed societas eo inre staret. ut poenus loci ense locrenses q; poenum pace abellatum uuuerent. sic aftereo poeni reducti frementib' brutiis. qd regum a locros quas urbes dimoturos se defectione erant intactas reliquissent. atq; ipse ipsi eserpitis armatis q; uiginti suis xv militib' adcertone oppugnandum pgunt ire. graecam ipsa urbem & maximam plurimum accessionem opib' finora maris urbem aeportum moenib' aliis munisset credentes. ea cura angebat quod neq; in accersere ad auxilium poenos sanis audebant nequid in proelio egissent uiderent. & si poenus rursus magis arbitrio pacis quam aduersos bellum fuisset. ne inlibratem crotonis sicam locros simul pugnaret. atq; optimum usum. ad hannibalem mittit legatos. cauens q; abeo ut recepti croto brutios esset. hannibal cum presentem eam consolatione esse respondisset. ad hannonem eos deiecisset. ab hannone nihil certi abitum. nec eum q; uolebant nobilem. atq; opulentam urbem. & sperabat cum brutius oppugnaret. poenos nec probare nec iubare eam oppugnationem apparere. eo maturius ad se defectu ros. crotone nec consilium unum in populares. nec uolum tas erat. ut huius uelut morbus inuaserat. omnes trahe cum tes. in plebes aboptimatib' dissentirent. senatus romanis fauere. & plebs ad poenos retraheret. eam dissensionem

T.L.

murbe pfuga nunciat. brutus. aristomachum ee principe
plebis tradendae q; auctore urb. 2 innasta urbe lataq;
omnib' diiectis moenib' para tabernaculis custodias q;
senatoj ee. quacumq; custodiant plebi hominesq; eas
patere aditum auctore ac duce pfugu, bruttii corona
cinxerunt urbe. acceperq; que aplebe primo impetu
omis pter arcem cepere. arcem. optimates tenebant.
pparato iam ante ad talem casum pfugio eo
aristacho mas pfugit. tamquam poenis nonbruttius auctor
urb tradende fuisset, urbs croto murum in circu
tu patente duodecim milia passuum habuit ante prr
rhin italiam adiacentiu. post uastitate eo bello factam
uix pars dimidia habitabatur. flumen qd medio oppi
do fluxerat. extra frequentia tecta loca. pter flue
bat. et agros procul eis qua habitabantur sex milia
aberat. in urbe nobile templum ipsa urbe erat nobilius
lacinie iunonis. sanctum omnib' circa popul. lucus ibi
psempi silua. 2 proceris abietis arboribus septus. leta in
medio pascua habuit. ubi omnis generis sacrum deae pe
cus pascebatur. sine ullo pastore. separatimq; egressi cu
iusq; generis nocte remeabant ad stabula. numquam
insidiis ferarum. nfraude uolati hominu. magn igit
fructus exeo pecore capti. columna que inde aurea
solida facta et sacrata. in cly tumq; templum diui
tiis non tantu sanctitate fuit. armyracula aliqua adfi
guntur. plerumq; tam insignib' locis; fama est. aram
ee in uestibulo templi cuius cinerem nullus unquam
mouet uentus. 2 agri crotonis una parte imminentis ma
ri ultera uergente in agrum sacrandum natura. quon
dam munita. postea 2 muro cincta. qua p auersas ru
pes ab dionysio sicilie tyranno p dolum fuerat capta.
eatum arce satis utiliter tuta croto tum opti
mates tenebant. circum sedente cum bruttis eos
etiam plebe sua. postremo bruttii cum suis uiribus in
expugnabile uiderent arce. coacti necessitate hanno
nis auxilium implorantes. et dationibus ad deductionem co
pellere crotoniates conatus. ut coloniam bruttiorum
eo deduci. antiquamq; frequentiam eo recipere. ua

tam ac desertam bellis urbem paterentur. omnium
mentes. pter aristomachum monet. morantes se ad
firmabant citius. quam immixti bruttis. alienos pri
mores. legesque. ac mox lingua etiam uerterent. aris
machus uno quidem nec suadendo ad deditionem satis ualebat.
nec sic urbem prodiderat locum. pdendi arcis inueniebat.
transfugit ad hannonem. locrenses breui post legatis cum
missis hannonis arce munitissimam. psuadent ut tradu
cise in locros paterent. nec ultima experiri uellent. ea
hoc ut sibi liceret impetrauerant. 2 ad hannibalem mis
sis ad ipsum cum legatis. tra crotonem excessum. deducti
que crotoniate ad mare naues ascendunt. locros omis
multitudo abeunt. Inapulique hiemps quidem qeta intro
manos atq; hannibalem erat. luceria semp uius cos, hannibal
haud pcul arpis hibernabat. unde eos lenia proelia ex occasio
ne aut oportunitate hui aut illius partis orientes. medio
que eis romanus. 2 indies cautior tutior q; ab insidiis fiebat.
insicilia romanis omnia mutata erant. mors hieronis re
gis q; ad hieronimum nepotem ei translatum puerum uxoriu libidi
ne du dominationem modice laturum. ea etate. sit ingenium est.
2 tutores atq; amici ad percipiendu imperia uita acceper.
que ita futura cernens hiero ultima senecta uoluisse dicit
libas syracusas relinquere. ne sub dominatu pueri pludi
brium bonis artib' partu firmatuq; interiret regnum
ne c filio ei summa ope obsistere filia. non regum pereni
puera. futurum rata regum rerum omnium penes se. unum q. suum
andranodorum primi relinquebant. nfacile erat nonagesimum ia
genti annum circumsesso diei noctes q; mulierib' blandiri
libare animum. 2 euertere ad publica priuata cura. Itaq; tu
tores m. xii. puero relinquit. quos pcatis moriens ut
fidem erga pr. l. annos absecultam inuiolatam seruaret.
uenerique que suis potissimum uestigiis insistere uellent dis
ciplinequa in qua edoceret. Hec mandata cum exspirasset tuto
res testamento plato. puerog; mentione p ducto erat aur xv.
tu ferme annos. paucis q p ctronem adexcusandos clamo
res dispositis erat adsybaritib' testamentu ceteris uelut pa
tre amisso in orba curiate omnia tumultu; fun fit regum ma
gis amore ciuium. 2 caritate. qm cura suos celebre ui

deinde ceteros uxores summouet andranodorus. uuuenē iam ee dicturas hieronimū. ac regni potenē. deponendo q; tutelam ipse que cū pluribō cōmunis erat. inse unū omūm ures cuerit. ux quidem illi bono moderato q; regi faculs. erat fauor apud syracusanos succedenti tanta carnate hieronis. Verum enū uero hieronimus uelut sui uirus desiderabilem efficere ueller. alii primo statim. cspectū. omia qm dispar ēē ostendit. Sta qui p tot annos hieronem filium q; ei gelonem. nec uestis habitu nec alio ullo insigni differentes ceteris cuiō uidissent. ut conspexere purpurā ac diadema. ac satellites armatos. quadrigis q; etiam albis equoriū intra dum exregia procedentē. more dionisi tyranni. hunc tā supbū apparatū habituq; cuenentus sequebant. ctempō omūm hominū. supbe aures. ctumeliosa dicta. adūō nali enis in suis uerbis. & iam libidines noue. inhumana crudelitas. itaq; tanō omis error inuaserat. ut quida exercitib aut morte uoluntaria. aut fuga puerteret. metū supplicioq; tres exhis quib solus adū in domū familiarioz erat adrōdorus z hoolus generi hieronis z traso quida de alis quidō reb aut magnopere audebantur. tendendo aut duo ad carthaginenses. thraso ad societatē romanā certamine ac studius inter dum inse cuertebant animū adulescentis. curatio inyranni caput facta idicatur. p calonē qn da aequalē hieronimi. & ia inde apuero i omia familiaria uxa adsuetū. in dex unū ex curatis theodotū aquo ipse appellatus erat nominare potuit. q co phensus extemplo tradit q; andrano doro torquendus. de se ipse haud cunctant fassus. cscios celabat postremo cū omib intolerandis patientie humane cruciatib lacerare. nucū malis se simulans auertit ab cscius inmisericordiā dictū traso nē ee auctore cōsilii mentus. nec nisi tā potenti duce cfisos rē tātam hausuros. ablatere tyranni. quoz capita ulissima fingenti inter dolores gemitus q; occurrere maxime animo tyranni. credibile id tātū traso nominat fecit. itaq; extemplo tradit adsupplicium adiecitq; poene ceteri uxta uisones. scioz ne mo. cū diu socius cōsilii torqueret. aut latuit. aut fugit. tantum illis inuirtute acfide theodori ficticie fuit. tantū q; ipsi theodoro uirum adarchana occultanda. ita quod unū uinculū cū romanis societatis erat thrasone sublato emedio extemplo haut dubie addefectionē respectabat. legatiq; ad hannibalē missi ac remissi abeo cū hannibale nobile adulescente hyppocrates z epicydes nati carthagine syracusis. exule auo poenus ipsi matno genere. phos uincta societas hannibali acsyracusano tyranno. nec muctro hannibale apud tyrannū manserunt appius. cl. p.r. cui sicilia pumma ubi ea accepit extemplo legatos ad hieronimū misit. qui sese adrenouandā societatē que cū auo fuisset uenisse dicerent. plurib rum audiri. dimissi q; sunt. ac querente procū hieronimo que fortuna us pugne adcannas fuisset. uix credibilia enū legatos hannibalis narrare. uelle quisq; ueri sit scire. ut exeo utram spem sequatur cōsiliū capiat. romani cū serio legationes audire coepisset. reclinatos se adeum dicentes ee. monito magis eo qm rogatione. fidem temere mutaret. pficiscuntur. hieronim legatos carthaginē misit. adfoedus ex societate cū hannibale faciendū. pacta cuenit. ut cū romanos sicilia expulissent. id aut breui fore. sinaues atq; exercitū misissent. hinc ra amnis. qui ferme duodecim finis regni syracusani ac punici imperii eet. alia deinde inflatus adsentationib eoz qui eū nō hieronis tantum sed pyrri & iam regis matū aiunt ubebant memuisse. legatione misit qua aequum censebat sicilia sibi omi cedi. talie imperū ppium quaeri carthaginiensi populo. Hanc leuitate: ac iactatione animi neq; mirabant iuuene furioso. neq; arguebant. dū m auerterent eū ab romanis. s; omia ineo pcipiti adexitiū fuer. nā cū pmissi hippocrate atq; epicyde cum bimis multib armatoz adtemptandas urbes que p sicul tenebant romanis. & ipse in leontinos cū cetero omi exercitu erant aut adxv m pediti equitū q; pfect erat. libas aedis curuus. & omis forte militabant immunitis ue angustie quadescendere adforū rexsolebant sumpserunt. ibi cstructi armatiq; ceteri transitū expectantes starent. uni exeis inclhomini fuit nom

T. L

quia cultor corporu erat parcs ducte sunt. ut cu adpropin
quaret unus rex. pcausa mali quā manu gestus sustinere.
abrepto agmen ra ut cuenerat factu ?. raquā laxaret
latu pedem abstricto nodo. moratus turbandi nom ?. tan
tu it ualli fec ut cu i preteuntē sine armis regē impet
fieret. cfoderet. aliquot pus uulneribq; qm succurri posset.
clamore ꝛ tumultu audito iiii indi nomine. tam aud dubio
obstamē rela coicumē. inquē tam duob accepts uulneribq.
euasit fuga stelliciu ut iacentē udere regē facta ?. infecto
res pars isoru immunitudinē laeta libratē. pars siracusas
pgunt. adpoccupanda anchrnadori regio q. alioq; cōsilia
incerto reru statu. t p. claudius bellum orient excpro
pinquo cū ceyneret senatu litteris certiorē fecit. sicliā
carthagimensi pplo ꝛhannibalī cōiurari ipse aduersus sua
cusana cōsilia. iii punitā regm que finit omia cuertit psicha.
extuanni ei. a. fabius exaudtor uate senatus puteolos
pbellum coemptū frequentari emporum cōmunit. psi
dium que imposuit. inde romā commeatoru causa uenit
ens ieu qm pmū die comitialē habuit comitia chē. atq.
echē mane. prter urbē icampū descendit. eo die cūsores
pcreatus ante bi studiorū exisset. eaque t. aculum. m.
aemilium regillū cōs. diceret. tum q. fabius silentio
facto talu oratione ?. usus. S iaut pacē initaliam aut bellū
omq. hostem haberem. inquo neglegenne amplor loc eet
quius studius que icampū admandandos qb uelius honores
adferrus mora ullā afferrent. m paru meminisse uide
ret ut liberius. s. cū i hoc bello. i hoc hoste. nūquā abillo du
ce sine igenti nra clade errauī sit. eadem uos cura qua
maciem armati descenderus. in re suffragium adcream
dos. cōs. de cet. & sibi quemq. dicere hannibalī imperatori
parem esse nomino. hoc amo adcapuā ui belli tauree
campano summo equitu puocatu sum romanū equestrē
lus clauditur ē oppositus. aduersus gallū quondā prouo
cante inponte aniene em manlium fidentem animo
ꝛ uiribq; misere maiores nri. ob eandem causam iterum
tus annus post fuisse nnegauerim cur. m. ualerio ī dif
ferretur aduersus simulū prouocante arma capienti
gallū adcertam. que admodū pderet equites q. optam

ut ualidiores simus ut pares hosti habeamur. ita duci hostiū
parem imperatorē queram. eū qui ?. simus incuntare duce
eū legerim. tam repente leuis manu creatus. aduersus
uetere acp petuum imperatorē cōparatus. nullis neq. tem
poris nec uiris inclusum angustus. quo minus ita omia ge
rat. adminustret q. ut tēpora postulabunt belli. nob aut
inapparatu ipso ac tanto ī inchoantib res. armis circū
agitur. qm qualis uiros creare uos consules deceat satis
ē dictū. restat ut pauca de eis iquos prōgatiuq; fauor in
clinauit dicam. m. aemulius regillus flamen ?. quinalis
que neq. mittere sacris neq. retinere possumus ut ni
dm aut belli differam. surumē. aculus sororis mee filiā
uxorē atq. excellibros habet. ceteru ñ ea uita inme mag
res q. meos mentitus sum. ut ñ potiorē puati necessi
tudinib rep. habeam. quilibet nauarū nectorūq. tran
quillo mari gubnare potest. ubi saeua orta tempestas ?.
ac turbato mari raptū uento naus. tum uiro ꝛ gubna
tore opus est. non tranquillo nauigam. sed ia aliquot
pcellis submersis poeno sum. ita q. quis ad gubnacula
sedeat summa cura puidendū. ac pcauendū uob est.
uumnore te ex pri t. ot. aculo sumus. haut sane cur
admaiora tibi fidam documtis quicquā dedistis classem
hoc anno cui tu pfuisti. trium rerū causa paratum us.
ut africe ora popularem. ut tuta nobis italie litora
essent. ante omia ne supplem reu cū stipen
dio comeatuq. ab carthagi ne hanniba
li transportarē. create cōs t. ora
culum. ñ dico si omia hec sed si aliquid eoꝝ
rei. p. pfectum. si naues classe oppressa oria
uelut placato mari qb hannibali tuta atq. integra
ab domo uenerunt. si ora italie ifestior hoc anno qm
africe fuit ?. quid dicere potest cur te potissimū ducē
hannibali hosti oppugnatio sic sul esse dictatorē die du
ex ēplo maiorū nrm censerem. Nec tuid ichoari pos
set aliqm incuntare. ꝛ. melioribus bello haberi. qm te
magis nullus inter ?. qm tua t. oraculi ñ impositum est
uucib tuis onus. sub quo ccidas. ego magno opere suadeo
que eode animo quo si ista meis uob iacient

armatus repente diligendi duo imperatores essent. quorum ductu atq; auspicio dimicaretis. hodie quoq; consules creentis. quibus sacramenta libi uri dicant. ad quem dictu cuenant. sub quorum tutela atq; cura militent. lacus thrasumenus. cannę tristis. adrecordationē exemplar. ac ad pcauenda simi lia documenta. precor. misem unionum suffragiū reno cauit. et oraculum ferocię eius cognouere consulatu uelle uo ciferaret. atq; obstreperet. lictores adeum accedere consul ussit. quia urbe non inierat prius quam pomerium examinere pfecti admonuit. cui securibus sibi fasces praferri. interi pro gratia suffragiū inuit. creatiq; mea cos. et fabius maximus quartum. m. marcellus tertium. eosde consules cetere cen turię sine uariatione ulla dixere. et pr. unus refect. et fuluius flaccus. nouem alii creati. et. oraculus crassus. iterum q. fabius cos filius quartum aedilis curulis erat. p. cornelius lentulus. comitiis praetorum pfectis se factum ut q. fuluio extra ordinem urbana prouincia ceteris que potissimum consulibus ad bellum pfectis urbi preet. atq; magnę nubes eo anno fuere. tiberis q. agros inundauit. cui magna strage tectorum pecorumq; que hominum pntię. quo anno sedi pum ci belli q. fabius maximus quartum. m. claudius marcel lus trium consulatum meminere. plus solito cuertebant mise rum animos. mutus eni annus tale consulum par. infue rat referebant seues sic maximum nullum cui p. decio ad bellum gallicum. sic postea papyrium carbonem. aduer sus samnites. brutios q. et lucanum cum tarentino pplm consules declaratos. absens marcellus cos creatus cum adexer citum eet. presente fabio atq; ipso comitia habente. consulatus continuatus. tempus ac necessitas belli ac discrimen summę rerum faciebant. nequis aut inexemplum exquireret. aut suspectum cupiditatis imperio consule haberet. qui laudabant potius magnitudine animi. qd eum summo imperatore ee opus rei p sciret. se q. tum haut dubie ee minoris inuidia sua. si qua exre orereture. quam utilitate rei. p. fecisset. q die magistratum inier cos. senatus in capitolio. et habit decretum q. omnium primum. ut cos sorti rent. quo pararent. que int seu ter censoribus creandis co mitia haberet. prius quam ad exercitum proficisceret. pro rogatum deinde imperium omnibus q ad exercitus erant. ut sis q. iniussu manere et. gracchus lucerię. ubi ei nolo nti exercitum erat. c. terentius varro. iacto piceno. in pom ponius in gallicis. et pr. peregrinus anni pro pr. q. mutus op tineret sardiniam. m. valerius ad brundisium. orae mari timę intenti. aduersus omnis motus philippi macedonum regis pacem. c. cornelio lentulo pr. sicilia decreta. quinto et. oratilio classis eadem q maduersus carthaginienses pene anno habuisset. prodigia eo anno multa nuntiata sunt. quę quo magis credebant simplices ac religiosi homi nes. eo plura nuntiabant. lanuii haedis uitulus sospites unonis corvos nidum fecisse. in apulia palma uiridem arsis se. mantuę in templo. stagnum effusum. murmure anni cruenti ussum. et calidę cretam. romę in foro bobario sanguine pluuisse. et muco instercio fontem subterram tantum aqm fluxisse. ut seriae dolia q. que ineo loco erant prouoluta uelut impetu torrentis tulerit. aedes decelo. atrium publi ci capitolio. eadem in campo uulcani. nocem insabinis publicaq; uia murum aeporta. gallus in alia ualgia miracula erant. hastam martis pnestę sua sponte promotam. bouem insicilia locu tum. infantem uero matris inmarruicinis lo triumphe clamasse. exmuliere expoleati uirum factum. hadrię animi egelo isspe cies q. hominum circum ea cum candida uestę usas ee. quinto mę quoq; in ipsa urbe sedm apium excam in foro uisum qdmi rabile. et parati ad firmandas qdam legiones seu manas in aemulo uidere centauer cuntate adarma qui in aemu lo eent negaret. quinquies ibi priter adsueros colliis ei cultro res apparuisse. Hec prodigia hostiis maioribus procuratasunt exaruspicum responso. et supplicatio omnibus de iis quos pul uinaria romae exsint iuncta. ppetratis que ad pacem in dm primebant dere p. bello q. gerendo tantum copiarum subiq; que eent consules adsenatum retulere. duo de xx le gionibus. bellum geri placuit. binas consules sibi sumere. bi nis gallia sicilia q. ac sardinia optinere. duas q. pabu lum per apuliam. duabus bolonum et. gracchum circa luceriam per ee. singulas. c. terentio pro cons adpicenum. et m nu lerio ad classem circa brundisium. duas urbi presidii relinqt ee. hic ut numerus legionum expleret sex nouę

legiones erant scribendę. eas primo quoq; tempore cōs scribere uolui. ꝛ classem parare ut cū eis naubꝫ quę procalabrię litoribꝫ ĩstationes eēnt. cl. longarū classis nauium eo anno expleret. dilectū habito. ꝛ c. naubꝫ nouas deducturus. q. fabius comitia censoribꝫ creandis habuit. creati m. atilius regulus & p. furius philus. cū ĩcrebresceret rumor bellū insiciliæ eē. tr. oraculus eo cū classe pficiscī iussus ẏ. cū de eēnt nautę. cōs ex sc. dixerunt ut l. aemilio c. flaminio censoribꝰ. milibꝰ aeris. l. ipse aut pat ouis census fuisset usq. ad. c. milia aut cui postea tanta eēt facta nautā unū cū sex mensiū stipendio daret q sup. c. milia usq. ad ccc tris nautas cū stipendio anno q sup ccc usq. ad decies aeris quinq. nautas q sup decies septies senatores octo nautas cū anno stipendio darent. ex hoc edicto dati nautę armati instructiq. ab dominis cū xxx milia dierū captis cibariis naues cōscenderunt. Tunc primū ẏ factū ut classis romana socius naualibꝫ priuata impensa paratis cōpleret. hic maior solito adparatus pcipuę cōterruit campanos. ne ab obsidione capuę bellū eis anni romani ĩciperent. traq. legatos ad hannibalem oratū miser. ut capuā excercitū admouere. adeam oppugnandā nouos exercitus scribi rome. nec ullius urbis defectionis magis infensos eosq animos ee. id quia tam trepidā nuntiabant maturandū hannibal ratus. ne pueniret romanus pfectos arpis admotata ĩueteribꝰ castris sup capuā cōsedit. inde numidis hispanis quę ad psidium simul casis troq simul capuę relictis cū cetero exercitu ad lacū auernum pspeciem sacrificandi. re ipsa ut temptaret puteolos. quod q. ipsi p̄sidium erat descendit. maxime postquam hannibalem arpis pfectum. ꝫ regredi in campaniā ad latum ẏ. nec die nec nocte intermisso itinere ad exercitum redit. & tr. gracchus abluceria beneuentū copias admouere. q. fabium pr. ius filius cos erat luceriā gracco succedere iubet. ĩ siciliam eodē tempore duo pr. pfecti. publicius cornelius ad exercitum. t. oraculus quis marinę orę reiq. nauali p̄eēt. ꝛ ceteri ĩsuas quisq. puincias pfecti & qb. prorogatū imperiū erat eisdem qs p̄ anno regiones optinuer. ad hannibalem cū ad lacū auernum eēt. quinq. nobiles iuuenes aptarento uenerũ parum ad thrasimenū lacū. parū ad cannas capti. dimissiq. domos. cū eade comitate qua usus aduersus omis romanos socios poenus fuerat. ei memores beneficioꝝ ei p culisse magnā partē se iuuentutis tarentinę referẽ. ut hannibal amicitiā ac societatē quā pr mallent. legatos q. ab suis missos rogare hannibalem. ut exercitū propius tarentū admoueat. si signa ei castra cōspecta a tarento sunt. haud ullam intercessurā morā quin urbis in potestate unius populi plebem. ĩ manu plebem tarentinā ee. hannibal cōlaudatos eos oneratos q. ingentib pmissis. domū ad coopta manu randa redire iubet. se ĩ tempore ad finitimū ee. Hac cū spe dimissi tarentini ipsū ingens cupido ĩcesserat tarentū potiundi. urbē ee uidebat cū opulentā nobilę quę. tum maritimā ꝛ in macedoniā oportune uersam. regemq. philippum hunc portū si transiret in italiam. brundisium cū romani habebant. petituri. sacro inde pperato ad q deuenerat. ꝛ dum ibi morat. pastato agro cumano. usq. ad misenum promunturium puteolos repente agmen conuertit. ad oppidum pcidiū romanum. sex milia hominū erant. ꝛ loc munitio quoq. in natura. triduū ibi morat poenus. ab oī parte temptato psidio. deinde ut nihil pcedebat ad populandū agrū neapolitanum magis ira q importunde urbis spe pcessit. aduentu eos impiguq; agrū. motanolana ẏ plebs. ia diu auersa ab romanis ꝛ infesta senatui suo. traq. legati ad arcessendum hannibalem cū haud dubio pmisso tradendę urbis uener. puenit ĩceptū eoꝝ marcellus cos ap morbus accitus. die uno sessula acalib; cū uulturnum amnis trahente morat eēt. cōtenderat inde pxima nocte sex milia peditū equites psidio senatui eēnt. nolā intro missit. ꝛ ubi ac sile omia impigre facta. ad poccupandā nolā. ibi hannibal tempus terebat. bisiam ante neququam temptare segnior. ad credendū nolanis fact. isdem diebꝫ & q. fabius cos ad casilinū temptandū qd psidio punico tenebat uenit. ꝛ ad beneuentū uelut ex cōposito parte altera hanno exbrutius. cū magna peditū equitumq. manu. altera ti gracchus abluceria

accessit, qui primo oppidum inuasit. deinde ut hannonem
tria milia ferme aburbe ad caloré fluuium castra posuisse.
unde agrú populari audiit. et ipse egressús moenib⁹ mille fer
me passus ab hoste castra locat. ibi contioné multú habuit. legi
ones magna exparte uolonú habebat. qui iá alterú annú
lubenté tacite meriti. q̃m postulare palá meruerant. sense
rat tamen hibus egredientes multitudine agminis esse. querentú nú
q̃m libi militaturi essent. scripserat q. senatui ñ tá quid de
liberarent. q̃m q̃d meruissent. bona fortiq. opa eoz feade
am diem usum. neq. ad exemplú iusti militis quò q̃m esset
prior lubenté de re. de eo p missum ipsi erat facerent quod
ere p. ducerent esse. Iraq. pulsq̃m cú hoste manú cósererent
p nuntiat tempus uenisse eis lubentes. q̃m diu speralssent.
postunde. postero die signis elatis dimicaturú pro acpa
tenti campo. ubi sine ullo insidiarú metu uera uirtute geri
res posset. q̃ apud hostes retulisset eú se exemplo lubentes pas
surú esse. quo loco cessisset. i eú seruili pena ani ad
uersurú suá cuiq. fortuná inmanu esse. lubentes auctore eis
ñ se fore solum. sed cónsulem in marcellú cunctos patres
que cónsules ubi se delubrate eoz sibi p misisset literas. inde
cos. ac se. recitauit. atq. clamor cú igenti assensu ē sublatus.
pugná poscebant signú q. inferret. Exemplo ferocior
ístabant. graccus bello i posterú die p nuntiato contioné
dimisit. milites laeti pcipue quib⁹ merces nouata iumú
die ope lubentes futura erat armis expediendis q̃d reliqú có
muni. cat. postero die ubi signa coepere canere. primi omniú pa
rati istructiq. ad prorum cuenerunt. sole orto gracchus
in aciem copias educit. nec hostes mora dimicandi fecere. de
re septé milia peditú erant. maxima exparte bruttii aclu
cani. equites cc. Inter quos pauci admodum italici. ce
teri numide fere omnes. mauriq. pugnacú ē. & acriter.
et diu iiii. ori. neutro inclinata ē pugna. nec alia magis
romanú impediebat res. quá capita hostiú pedia lubentes fac
ta. nã utrumque hostem impigre occidere. primú capite
aegre inter turbam tumultuq. abscidendo terebat tép.
deinde occupata dextra tenendo caput forcipem quisq. pug
nator ee desierat. regnabat. acerrima pugna erat.
quod ubi tr. mil. graccho nuntiauere. flammé flammem
iam uulnerato hostem. carnificari iacentes. undextim mi
litú p gladios humana capita ee. signú dari propere ut
sic q̃ picerent capita. minaderent q. hostes. clará satis ipsig
ne uirtute ee. nec dubiá lubentes futurá strenuis uiris. tú
redintegrata pugna i. et equites. & iam ihostes emissis q̃
bus cú impigre numide cecurrissent. nec segnior equitú
q̃m peditú pugna eet. iterú ictibuú adductagret. cú
utrinq. duces romanos brutiorum lucanú q. torrens ma
iorib⁹ suis uictos subactosq. poenus manipla romana
et exercitu o multé uerb optereret. postremo
p nuntiat gracchus ee nihil qd delubrate speraret.
nisi eo die fusi fugati q. hostes eent. eademú uoce ira am
mos accendit. ut renouato clamore uelut alii repente
facti. tam atrocis hostes iterum ut sustinere ultra
ñ possent. primo ante signa poenorú. deinde ipsa turba
ta. postremo tota impulsa acies. inde aut dubie terga
data. ruunteq. fugientes i castra. adeo pauci trepidiq.
ut ne iporti quidé. aut ullo asqua restiterit.
ac pro pe étinemi agmine romani secum no
uum de integro pluum iclusi hostiú ullo eclide
runt. ibi sic pugna i expeditior i angustis ita ceder
atrocior fuit. & aduuere captiui. qui rapto mi tu
multú ferro cglobati i abtergo poenos ceciderent. et fu
gá impedierent. traq. min duo milia hominú ex tanto
exercitu. & ea maior pars equitú cú ipso duce effu
gerunt. alii omnes cesi. aut capti. capta signa duo
de quadraginta. ex uictorib⁹ duo milia ferme ceci
dere. pda omnis preter qua hominú captorú muliti
c cessa ē. et pec exceptú ē. qd intra diem xxx. do
mini cognouissent. cú pda honusti i castra redisset.
quattuor milia ferme uolonú militú. que pugna
uerant segnius. nec i castra irruperant. simul metu poe
ne collem haut procul castris ceperé. postero die pribu
nos militú inde deducti. cótione militú aduocata
a gracchio sup uenum. ubi cú pro cos militú ad
uocata ut p cuiusq. uirtutem atq. opa ea pugna fue
rit militi. donis donasset. tunc qd aduolones at
tineret omnis aut malle laudato ase dignos indig

nos q. quam quēquā eo die castigatū ēe q̄d bonū faustum fe
lixq. rei p. ipsisq. eēt omīs eo labos ēe uouere, adquā uocē
cū clamor ingens alacritate sublatus eēt. ac nunc cōplexi
inē se gratulantes q. nunc manꝰ adcelū tollentes bona
omīa pr. gracchoq. ipsi p̄carentē. Tum gracchus p̄ius q̄m
omīs uire libratus aequasset inquit. nemīnē nota stre
nui aut ignaui multus notasse uolui. nunc ex soluta iā
fide publica. nediserim omīe uirtutes ignauiaq; pere
at. nomina eoꝝ quide tractare pugnę memores seces
sionē paulo ante fecerē referri ad me uibebo. cuatosq.
singulos uire uirando adiectā musiq̄ minor b̄ causa erit
ñ aliter quam stantes cibum potionēq. quo ad stipendia
facient capturos ēe; hanc multā ita equo animo feretis.
si reputabitis nulla ignauię nota leuiore uos designa
ri potuisse. signū deinde collegendi uasa dedit multi
tudis q̄ p̄dam portantes agentesq. p lasciuā ad castra
ludibundi beneuentū redierē. inde ab epulis celebrem
festumq. diem actis ñ exacie reuerti uicle
rentē; beneuentani omīs turba effusa cū
obuiā adportas exissent. cōspecti mul ter
gratulari. uocare in hospitiū ad parata cuncta omīb;
ipp̄ paulo aeclum fuerant adeo iuuabant gracchū
q; fore p̄ata omīa p̄alleati aut lana alba uelatos
p̄tib; uolones epulati sunt. alii accubantes. alii stantes
q̄ simul munus abāt uescebant. que dignatos uisi sunt
simulacrū celebrati ei⁹ diei. gracchus postquā redi
pingi uiderat in aede libratis. q̄m par ei⁹ manenti
no ex multa lucia pecunia faciendā curauit. declara
uit q; Cū hęc adbeneuentū gerunt. hannibal depo
pulatus agrū neapolitanū. ad nolā castra mouet.
quē ubi aduentare cōsul sensit. pomponio pro pr.
cū eo exercitu q̄ sup sessulam in castris erat. uecto
re obuiā hosti parat. ne morā dimicandi faceret.
clam duū neronē cum robore equitū silentio nocti
pauerta maxime ab hoste porta emittit. circuitu nec
tum q. occulte subsequi sensum agmen hostium
iubet. & cū eorum plurimi uideret abtergose ⟨⟨
obiceret; ideterrore uiarū an exiguitate temporis

nero exequi non potuerint. incertum est. absente eo cū pluri cō
missum ēet. superior quidē haud dubie romanus erat. sed q̄a
equites ñ adfuere intempore mitio compositę res turbata ē.
Nonaustus insequi cedentes marcellus. iuncentib⁹ suis signū
receptui dedit. plus tamen. iumilia hostium eo die cesa tra
dunt romani minus. cccc. solis fere occasu nero diem neq.
temq. nequiquā fatigatis equis hominib⁹q. neuso quide
hoste recluit. adeo grauiter ē abēsule increpatꝰ ut p eū
stetisse diceretur. quo minus accepta ad cannas recidere
hosti cladem. Postero die romanus in aciem descendit. poe
nus tacita ꝑ̄am cōfessione uictus. castris se tenuit. tercio
die silentio noctis amissis p enole potiunde re numquam
prospere temptata. tarentū adcertiorē spem p dimoni pro
ficiscitur. Hęc minore animo res romana domi quā militię
gerebatur. censores uacui aboperiū locandoꝝ cura prete
mopiū aerarii admones hominū regendos. animū aduerte
castigandaq. uitia. quę uelut diuinis morbis aegra corpo
ra excesse gignunt. eā nata bello erant. primū eos cita
uere. qui post cannensem dicebant. p̄ncipes eoꝝ in caecili
us metellus. questor tum forte erat. uisso deinde eos cere
risq. eius dem noxae reis causā dicere. cū purgari nequis
sent. p nunciarum uerba oratione q. eos aduersus rem
p. habuisse. quo non uirtio deserendę italię causa fieret. sed m
eos sensim nimis calluit exsoluendi uris uirandi interpretes.
qui capitinoꝝ excusere regressi dam magistra hannibalis
salutū q̄d iurauerant p deuros rebantur. hic superiorib⁹
q; illis equidempti. qui publicum equum habebant. tribuq.
motiaerari omīs facti. neq. senatu modo. aut equestri ordine
regendo cura se censorum tenuit. nomina omīum exuimoꝝ
tabulis excepserunt. qui quadriennio ñ militassent. quibus
neque uacatio iusta multię neq. morbus causa fuisset. ea ea
supra duo milia nominū in aerarios relata. tribu q. omīs mo
ti. adhuc q. tamen ei censorie note. triste sc̄ uetus omīs quos
censores notassent pedib⁹ mererent. mutarentur q. in siciliā
ad cannensis exercitus reliquas. cui militū generi n̄ p̄ius q̄m
pulsus italia hostis eēt finitū stipendiorū tempus erat. cum
in censores obnapiā aerarii se tam locationib⁹ abstinerent
aediū sacrarum uię arclarum. curuliumq. equorū p̄bendoꝝ

ac simulum. tus rerum. cuenere adeos frequentes. qui hastę
huius generis adsueuerunt. hortariq. censores ut omia p in
de agerent. locarent. ac si pecuma in aerario eet. nemiē
nisi bello cōfecto pecumā ab aerario petturū ee. Conuene
re deinde domum eorū quos tu sempronius ad beneuentū
manu miserat arcessitos q. se abtrum uris mensaris ee
dixerunt. ut pcia seruorum acciperent. ceterū ñ anteq̄m
bello confecto accepturos ee. cui hec inclinato animoq̄
pleb adsustinendam inopiā aeram fieret pecunię
quoq. pupillares p̄mo deinde uiduarū coepte cōferri.
nusquā eas tutius sanctius q. deponere credentib⁹ qm
deferebant. q̄m i publica fide inde si quid emptum para
tumq. pupillis acciduis foret aquaestore p̄scribebant.
manauit ea priuatoq̄ benignitas. excurbe. & iam mcastm.
utū eques ñ centurio stipendium acciperet. mercen
narium q. increpantes uocarent. q̄ accepissent. q fabi
us cos adcasilinū castra habebat. qd duum milium cā
panoq̄ & d cc militum hannibal tenebat. p̄sidio pre
erat. Scatius metus missus ab c q. magio marcellano. q̄
eo anno maeclx ñ inimicus erat. seruiaq. i plebē p̄ mitere
armat. ut castra romana ī uaderet. ī temo cōsule acl
casilinum oppugnandū. nihil eoq̄ fabium fefellit. na
q. nolā adcollegā mittit. altero exercitu diū casilinū
oppugnatur. uel ipso relicto nolę p̄sidio modico uen
ret. ut sicuum nola teneret. nec dum securus ab
hannibale eet. ti gracchum pro cos abeneuento
acciturum. hoc nuntio marcellus duob⁹ militū mili
b⁹ nolę imp̄sidio relictis cū cetero exercitu casilinū ue
nit. aduentuq. ei campanā mouentes sese quieuer.
nta ab duob⁹ consulib⁹ casilinū oppugnari cepit. ubi
cū multa succedentes temere moenib⁹ romanis mili
tes acciperent uulnera neq. satis ceptu succederet.
fabius omittendā rem parua. ac uicta magnis dif
ficilem. abscedendumq. mele censebat. cū res maio
res mitterent. marcellus multa magnis ducib⁹ sic
ñ ad gredienda. na semel adgressis ñ diuittenda ee
dicendo. q̄ a magna fame momenta ī utramq. partē
fierent. tenuit. ne inmerito inceptо abiret. neq̄ inde omia quę alia opum machinationumq. genera cū
admouerent. campani q. fabium orarent. ut abire capuā
tuto liceret. paucis egressis marcellus portā qua egredi
ebant occupauit. caedes q. p̄mittere omia circa portā.
p̄mo deinde īruptione facta. & iam urbe fieri coepta
e. quinquaginta fere p̄mo egressi campanoq̄ cū ad
fabium cōfugissent. p̄sidio ei capuā p̄uenere. casilinū in
cōgressa cunctatione q. peterent fidem p occasionē cap
tum. Captiuq. campanoq̄ qui uel hannibal militum
erant romam missi. atq. ibi ī carcere ī clusi sunt. op
pidanoq̄ turba p̄ finitimos populos ī custodia dimissa.
Nubo diebo acasilino re bene gesta recessū. eis grae
chus inducias aliquot cohortes ī ea regione cōscripsit.
cū p̄fecto sociq̄ ī agro hostiū p̄dam misit. eos effuse pa
tatos. hanno adortus haud multo minorē q̄m adbene
uentū acceperat. reddidit hostis cladem. atq. ibi ruttios rap
tim. ne q̄ hannibal adsequeret. cessit. cōsules marcellus
retro unde uenerat. nolam redit. fabius infamminter ad
populandos agros recipiendasq. armis q. defecerant. ur
bes. p̄cessit. calidius samnis grauius deuastauit. pestila
tę. ager. prędę pecudum hominum quę acq̄ oppida
uacua compluria. celesia compta inde fugisse. et
orbitanum. exclusum blande apulorū aece oppugnatę.
multa hostium milia urbib⁹ xxv. capta aut occisa et
recepta p̄fuge. ccc lxxx. quos cū roma misisset consul.
uirgis incomitio caesos. ac de saxo deiecit. Hec aq̄
fabio intra paucos dies gesta. marcellū ab gerunt reb⁹
ualetudo aduersa nolę tenuit. & apr. q. fabio cui circa lu
cerā p̄ uinctā rataecuca oppidū p eos dies uacuum fa
ctum q. ad ardoneat cōmunita. Dum hec alius locus ab
romanis gerunt. ī tarentū p̄ uenerat hannibal. cum
maxima omium quacumq. uerat clade. ut arentino de
mum agro pacatū i cedere agmen cepit. nihil ubi
uolatū. neq. usq̄ in uim excessum. appara
batq. nī molestia militū aut alicuius usi ad
corlandos animos tarentinoq̄ fieri ceteri
cū prope modo quis accessisset. nullo ad
spectū p̄mū agminis ut rebantur motu

facto castra abur be ferme passus mille locat tarenti tri
duo antequā hannibal admoenia accederet. a. m ualerio
pro pr. qui classi adbrundisium p erat missus ipro
cscripta inuenture. dus posteaq. adomū portas circaq. mu
ros quaresp postulabat. stationes die ac nocte plura ment.
neq. hospitib neq. clubus socius loci quicquā p buit. ad
temptandū q. dieby aliq frustra ibi absumptis hannibal.
cū eoy nemo q adlacū auerne adissent. aut ipsi uenirent.
aut nunciū litter q sue mitterent. uana p missa temere
secutū cernens. castra inde mouit. tū quoq. in agro
tarentino. quamq m simulata lenitas nihil dū y fuerat.
tam spe labe facte fidei aut absistent. salpiā inuenit. frum
tū excagris mera portino. atq. heraclensi. ā media ellas ex
acta erat. ubibus placebat locis. Comperat. pdatū inde mu
nide mauriq. p sallentinū agrū. proximos q. apulie saltus di
missis. unde ceteri pde haud multum. equoy greges maxi
me abacti. equib adquattuor milia domanda equibus
duus romani cum bellū nequaquā cōmendū in ciebā ore
dcret. mors q. tuarum ducū magis in pigros decliuet. syra
cusanos. quā causā aut animos mutasset. m marcello alte
ri consulum ea p uulgata decreuunt. scām. hieronimi cede
primo tumultuatū in leontinis. apud milites fuerat. uoci
ferantem q. ferociter parendū regi sanguine cuius
tonū ee. deinde libertas restituty dulce audiū. nom ere
ptoris usu patum. spes facta. ex pecunia regia largiony
multi atq. fungendę pociorib ducib. irrelata tyranni feda
scelera. fedior es q. libidines. adeo mutauere animos ut in
republū iacere. corpus. paulo ante desiderati regis pare
rentur. cū ceteris. ex conuiuatis ad exercitū optinen
dum remansissent. theodot et sosis regis equis
quanto maximo cursu poterant. ut ignaros omnium
regios opprimerent. syracusas contendunt. ceterū
prę uenerat. n fama solum. q nihil in talib rebus
est celerius. sed nuntius. & iam ex regis ser
uis. atq. andradorus. insulā. arcem et
alia quę poterat queque opportuna erāt
p sidius firmarat. huc aphylo theodotus
ac sosis post solis occasum iam obscura luce
inuecti. cum cruenta regia uestem atq. insigne capitis
ostentarent. trauecti p tuchā. simul ad libertatē simul
ad arma uocantes. machradina cuenire inuent. mul
titudo pars p curritt inuas. pars inuestibut stat. pars
ex tectis fenestrisq. prospectant. & quidnam sit rogi
tant. omia luminib clucent. strepituq. uario complent.
armati locis patentib egregiant. inermes ex olympi
ouis templo spolia gallor hyllior um q. dona data
hieronia pr. fixaq. abeo detrahunt. p cantes iouem
ut uolent. p patria pro
deum delubris. p libertate sese armantib. hec quoq.
multitudo stationib p principes regionum urbis dis
positis adiungitur insula. Inter cetera andradorus
p sidius firmat horrea publica loco saxo quadrato sep
tus. atq. arcis in modū eminens. capit abuuentur.
que p sidio ei loci adtributa erat. murum q. nuncios
in achradinā. horrea frumenti q. in senatus potestate
ee. luce prima populus omis armat inermisq. in achra
dinā. adeuriam cuent. ibi pro concordię ara quę in
eo sita loco erat. principib unus nomine polimaeus cleone
libertatem moderatā habuit. seruitudinis indignatus q.
homines experros. aduersus notū malū imitatos ee.
discordia cuius quas importet clades audisse magis
apatinb syracusanos q mirpos audisse arma quod ipigre
coeperint laudare. magis laudaturū sinon utantur nisi
ultima necessitate coacti. in presentia logatos adandrodor
mari placere. quicle nuntient. ut in potestate senatus
ac populi si portas insule pateat. reddat p sidium. si tutelā
aliem regni sui regnum uelit facere. eandem se cense
re multo acrius abandrodoro. q m ab hieronimo repe
ti libertatem. ab hac contione logati missi sunt senatus
inde habem coepius est. qd sic regnante hieronę man
serat publicum consilium. ita post mortē ei. ante eā
diem nulla dere. neq. cuocatu neq. consulti fuerāt. ut
uentū adandrodorum. ipsi quidem moueba t et
cuium consensus. & cum alię occupate urb par ter.
cum parti insulę uelut munitissima prodita. atq.
alienata. sed reuocatū eū ablegatis damarata uxor

filia hieronis inflata adhuc regis animis. ac muliebri
spiritu admonet saepe usurpatae dionisij tyrannidis
qua pedibus tractum. non insidentem equo relinquere ty-
rannidem dixerit. facile esse momento quo quis uelit
cedere possessione magne fortune. facere et parare eam
difficile atque arduum esse. paulum sumeret ad consultan
dum ablegatis. eo uteretur ad arcessendos sex leon
tinis milites. quibus si pecuniam regiam pollicitus esset omnia
in potestate eius futura. hec muliebria consilia andrano
dorus neque tota aspernatus est. neque ex templo accepit.
tutiorem ad opes adfectandas ratus esse uiam sunt presentia
tempori cessisset. Itaque legatos renuntiare iussit.
futurum se in senatus ac populi potestate. postero die
luce prima pate factis insule portis in forum ac radine
uenit. ibi in aram concordie ex qua pridie polyneus
contionatus erat ascendit. orationemque eam orsus est. quam primum
cunctationis sue ueniam petibit. se enim clausas habu
isse portas non separantem suas res a publicis. sed stric
tis simul gladiis timentem. qui finis cedibus esset futurus.
utrum quod satis libertatis foret contenti nece tyranni essent
an quicumque aut propinquitate aut adfinitate aut aliquibus
ministerius regiam contigissent. an quicumque aut pro
pinquitate aut adfinitate aliene culpe rei trucida
rentur. postquam animi aduertit eos qui liberassent patriam
seruare etiam liberatam uelle. atque undique consuli in
medius non dubitasse. quin et corpus suum et cetera omnia
que sue fidei tutelaeque essent. quoniam eum qui mandasset
suus furor absumpsisset. patrie restitueret. conuer
sus deinde ad interfectores tyranni ac nomine appel
lans theodotum magnum facinus inquit memorabile
fecistis. sed mihi credite inchoata uera gloria non dum perfecta
est. periculumque ingens manet. nisi facie concordie con
sulitis. ne libera efferatur res. Post hanc orationem cla
ues portarum pecunie que regie ante pedes eorum posu
it. atque illo quidem dimissi ex contione leti circa fa
na omnia deum supplicauerunt. cum coniugibus ac liberis. Poste
ro die comitia pretoribus creandis habita. creatus in primis
andranodorus. ceteri magna ex parte interfectores

tyranni. duos etiam absentes sopatrum ac dinonem
fecerunt. qui auditis iisque syracusis acta erant. pecuniam
regiamque in leontinis erat. siracusis deuectam questoribus
ad ipsum creatis tradiderunt. et ea que in insulam erat ac radi
nam tradita est. muri que ea pars que ab cetera urbe
nimis firmo munimento intersaepiebat insulam consensu omni
um deplecta est. secute et cetere res. hanc inclinationem ani
morum ad libertatem que hippocrates atque epycides audi
ta morte tiranni. quam hippocrates etiam nuntio inter
fecto celare uoluerat. deserti a militibus quia tutissi
mum ex presentibus uidebatur. syracusas rediere. ubi ne
suspecti obuersarentur. tamquam nouandi res aliquam occasi
onem querentes. pretores primum deinde eos senatum adeunt.
Ab hannibale se missos predicant ad hieronimum. tamquam
amicum ac socium. paruisse imperio eius. cuius imperator suus
uoluerit uelle ad hannibalem redire. Ceterum cum iter
tutum non sit uagantibus passim per totam siciliam roma ar
mis petere. ut presidii dent aliquid. quo locros in italiam
perducant. gratiam magnam eos parua opera apud hannibalem
inituros. facile res impetrata. abire enim duces regios
cum peritos militie tum egentes eos de atque audaces
cupiebant. sed quod uolebant non quam maturato opus erat.
nauiter expediebant. interim iuuenes militares et adsue
ti militibus. nunc apud eos ipsos. nunc apud transfugas
quorum maxima pars ex naualibus socius romanorum erat. nunc
etiam apud infime plebis homines crimina serebant
in senatum optimatesque. ut moliri clam eos atque struere ut
siracuse per speciem reconciliate societatis in dicione roma
norum sint. deinfactione aut pauci auctores foederis reno
uati dominentur. His audiendis credendisque oportuna mul
titudo maior in dies siracusas confluebat. nec epidici solum
spem nouandarum rerum sed andranadoro etiam prebebat.
qui fessus tandem uxoris uocibus monentis nunc illud
esse tempus occupandi res. dum turbata omnia noua atque
incondita libertati essent. dum regis stipendiis passus obuer
saretur miles. dum ab hannibale missi duces adsueti mili
tibus iuuare possent. inceptam cum themisio cui gelonis
filia nupta erat rem consociata. paucos post dies aristoni

cuidam tragico actori cui valeat archana committere
adsueuerat incaute apit huic & gen er fortuna honesta
erant. nec ars qua nihil tale apud grecos pudorie eade
formabat. itaq fidem ponore q rat qm patrie debebat.
indicium adptores defert. quibus rem haud uana
ee certis idicis coperiet. cs ultis seniorib erat uerita
te eaq pficio adfaret posito. ingressos curiam termistii
atq andranadoq interfecer. hcum tumultus abre
inspecie atrocior causa mat ignorantib ortus eet
silentio tandem facto. indicem incuria introduxer.
quicu ordine omia edocuisset. principiu cuiationis
factu ab harmonie gelonis filie nuptus. quib the
musto uncta eet. afroru hispanoruq auxiliares instruc
tos adcaedem prorum principumq. aliorum pcle tiuru
interfectoribus pnunciatu. iam mercenariog manu
adsueta imperus andranadori parata fuisse adin
sula rursus occupandam. singula deinde que per
quos q agerentur. tota q uirus armis q instructa c
uiratione ante oculos posuit. & senatu quidem tam
uire cesu qm hieronimus uidebat. ante curia uarie
atq icerte reru multitudinis clamor erat. qm ferocie
minutam. inuestibulo curie corpora curataq eo
metu cosserunt ut silentes integra plebem inconmi
one sequerent. Sopatro mandatu absenatu et
acollegis ut uerba faceret. is tam qm reos agebat an
te acta uita orsus. que cumq post hieronis morte
sceleste atq impie facta eent. andranodi ac the
mistu arguit fecisse. quid en sua sponte fecisse hie
ronimu puerum. ac uix dum pubescente facere potu
isse. tutores ac magistratus ei subalterna inundia reg
nasse. itaq aut ante hieronimu aut certe cu hiero
nimo perire eos debuisse. aut illos debitos iam
morti destinatos. que alia noua sceleta post mortem
tyranni molitos. palam pmo cum clausis andranodoris
insule portis herechtate regnu creuerit. et que pro
curator tenuerat pdomino possederit. deinde abe
is qui insula erant circumsessus. abuniuersa ciui
tate que achradina tenuerit. nequiquam pala atq

aperte penitum regnu clamet dolo adfectare conatus stu
dio quidem atq honore potuerit uinci. cum inte
liberatores patrie insidiator ipse libertus creatus eet
ptor. s. animos eius regios. regias coniuges fecisse. alteri
hieronis alteri geronis filias nuptas. subhanc uoce ex
omib parib conuncionis clamor oritur. nullam earu
uiuere debere. nec quemquam sup ee tyrannog stirpis.
ac natura multitudinis. aut seruit humilit. aut sup
dominatur. libtate que media. nec stupere modico
nec habe scium. et non ferme desunt iarum indul
gentes ministri. qui audos atq intemperanter publi
corum animos adsanguinem & cedes inuitet. sicut
tum exemplo pretores rogatione promulgarunt. accep
taq pene pruis quam promulgata. ut omis regie stir
pis interficerentur. missiq aptoribus. demarcham
hieronis. & harmonam gelonis filiam coniuges andrana
dori et themistu interfecerunt. Hieraclia erat filia
hieronis uxor hosippi. qui legatus ab hieronimo ad
regem tholomeum missus uoluntarium conscuerat
exilium. ea cum adse quoq uenire prescisset. insa
crarium adpenates confugit. cum duabus filiabus uir
ginibus resolutis crinib. miserabili q alio habitu et
actea addidit pces. nunc p memoria hieronis patris ge
lonis q fris. ne se in nexiam inundia hieronimi con
flagrare sinerent. nihil se ex regno illius preter exi
lium uti habere. neque fortuna sua eandem uuo
hieronimo fuisse qua sororis. neq uitecto eo causa
eandem ee. quel quod si andranadoro cisilia proces
sissent illa cu uiro fuerit regnatura. sibi cu ceteris
seruiendu. siquis hosippo nuntiet uitectu hieron
imu. ac libatas siracusas. qui dubium ee. quin extem
plo cessuruss sit naue. atq in patria reclinatus. qm tu
spes hominum fallit. inlibata patria. cuigem eius
ac libos deuita dimicare. quid obstantes libtati. aut
legib. qd absc cuiquam periculu. asola acppe uidua
i puellis morbitate decedentib ee. at en periculi
quidem nihil absc timere. inuisam tam stirpem
regiam ee. ablegarent ergo procul abs siracusis sici

liam q. & adsportari alexandriam uiderent aduum uxo
rem ad patrem filias, auersis auribꝰ animis q. casse netēp
tererentur ferrum quosdam expedientes cernebāt tum
omissis prosepcipue uelis ut saltem parcerent onare in
stante aqua etate & iam hostes uiros abstinere, nec ira
nos ulciscendo que odissent scelera ipsi imitarent, inter
hec abstinctā apenetralib; uiguli rent iuuenes deinde
respersas matris cruore impetū facuum. que alienata
mente simul luctu, metuq. uelut capte furore occursu se
exsacrario proripuerunt. ut si effugiū patuisset impubi
cum impletur urbem tumultu fuerint, tum quoq. haud
magna actum stipatio intermedios tot armatos. aliquoti
ens integro corpore euaserunt, tenentib; q. cum tot actā ua
lide eluctande manus eēnt sese eripuerunt. tande uulne
rib; cfecte. cū oīa replessent sanguine. exanimes cor
ruer. eodem que de se miserabilem miserabiliorē casus fec.
quod paulo post nuntius uenit. mutatis repente aīs
animis, ne inē ficerentur. ira deinde exīa orta. qt adeo
festinatū ad supplicium. neq. loco pendendi aut regressus
ab ira relict eēt. Iraq. fremere multitudo. & i locū andro
nodori achemistinā ambo. pr fuerant. comitia poscere. que
nequaq; in exsententia pr̄orum futura eēnt. statutus eēt
comitis dies. quo nec occulte ex oīb; unus exultima
turba epicides nominant. tum inde alius hippocritom.
crebriores deinde hec uoces. i cum haud dubio ad sensu
multitudinis ee. i erat confusa ētio, n populari modo sed
militari quoq. turba. magna exparte & iam p fugis
q̄ oīa mouare cupiebāt p̄mixtus, p̄rores dissimulare p̄
mo. i malenda re ee. postremo uoci ē sensu. et re ditione
metuentes. p̄nuntiant eos p̄rores. nec ulli primo statum
creari mutare quiuellent. quā quā aegre ferobant. et
de inducus dierum decē legatos isse ad appium claudiū
& ppetrant senilios q̄ defedere antiquo renouando age
rent missos admurgantiā. tum classem nauium centū
uiginti habebat. qua euaderent motus excedib; tyran
norum orti siracusis. quo ue eos ageret noua atq. in
solita libras opiens, p eosdem dies cum ad marcellum
uenientē insicilia legati siracusa missi ab appio
eēnt audits conditionib; pacis marcellus. posse rem comue
nire ratus & ipsi legatos siracusis quicorā cum p̄toribꝰ
de renouando foedere agerent misit etiam ibi nequa
quam eadem quies ac tranquillitas erat. postquā puni
cam classem accessisse pachinum allatum. dempto
timore hippocrates & epicides nunc apud mercenna
rios milites, nunc apud transfugas prodi romanos sira
cusas criminabantur. At uero appius naues ad hosti
um portus quid aliq̄ partis hominꝰ animꝰ accederet
instratione habe coepit. ingens inspeciem criminib;
uanis accesserat fides. ac primo etiam tumultuose
de curr erat multitudo ad exhibendos siracusas egrede
rentur. hac turbatione rem incomitione uocari pla
cuit ubi cum alii alio tenerent. nec p̄cul seditione
res eēt. apollonides p̄cipuum un̄ oratione salutare
ut in tali tempore habuit. nec spem salutis nec p̄mium
propiorem umquam ciuitati ulli fuisse. si eni uno animo
omes uel ad romanos uel ad carthaginenses inclinent.
nullius ciuitatis statum fortunatiorem gratiorē fore.
si alia alio trahant res. non inter poenos romanosq. bel
lum atrocius fore. quā inter ipsos siracusanos. cum intra
eosdem muros — pars una que suos exercitus. sua arma
suos habitura sit duces. itaq. ut idem omes sentiant sum
mi agendum ee. utra societas sit utilior. eam longe mino
rem ad leoris e monem consultatione ee. sed tamen hiero
nis potius quā hieronimi auctoritate sequendā in socie
tate. ut quinquaginta annis felicit exp̄tam amicti
am nunc incognite quondā infidelem p̄ferendam
ee. & iam momenti aliquid ad consilium quod carthagi
nensibꝰ ita pax nequit posset. ut n utriq. inp̄sentia bel
lum cum eis gerat. cum romanis exemplo aut pa
cem aut bellum habendum. quo min̄ cupiditatis ac stu
dium sua. oratio habere. eo plus auctoritatis habuit. ad
rectum. p̄toribꝰ ac delecte senatorū militare & iam
ciuium ussi. i duces ordinum p̄fectusq. auxiliorū simul
consulere. cum repeacta res eēt medius certaminibꝰ po
stremo quia bellicum romanis gerendi ratio nulla
apparebat. pace fieri placuit. mittiq. cum eis legatos

ad rem confirmandā. dies haud ita multi intercesserunt.
cum ex leontinis legati p̄sidium finib' suis orantes ue
nerūt. l. q̄ legatio p̄ opportuna uis ad multitudinē incon
ditā ac tumultuosam exonerandā. ducesq. eius able
gandos. hippocrates pretor dicere eo transfugas iussit.
secuti multis ex mercennariis auxilius quattuor m̄
armatorum effecerunt. et mittentib' et missis ea lęta
expeditio fuit. nā et illis qd̄ iam diu cupiebant nouan
di res occasio data ÷. et hi sentinā quandam urbis rati
exhaustam lętabantur. ceterū leuauerunt modo in p̄
sentia uelut corpus aegrum. quo mox in grauiorē
morbum recideret. hipocrates enim finitima p̄uintię
romanę primo furtiuis excursionib' uastare coepit. de
inde cum ad tuendos sociorū agros missum ab appio pre
sidium eēt. omnib' copus impetum in oppositam statio
nē cum cede multorum fecit. quę cum eēt nuntiata mar
cello legatos ex templo syracusas misit. qui pacis fi
dem ruptam eē dicerent. nec belli defuturā umquā
causā. nisi hippocrates atq. epicides non ab syracusis
modo. s. tota procul sicilia ablegarentur. epicides ne
aut res criminis absentis fr̄is p̄sens eēt. aut de eēt
p̄ parte sua concitando bello profectus et ipse in leon
tinos. quia satis eos aduersus p̄r. concitatos cernebat.
uerteret et iam ab siracusis coepit. nā ita eos pacem
pepigisse cum romanis ut quicumq. ppli sub regibus
fuissent. et suę dicionis eēnt. nec iam libatos c̄tentos
eē. n̄ et iam regnent ac dominent. renuntiandū ḡ eis
eē leontinos quoq. aequom censere libos eē. ut qd̄ in so
lo urbis suę tyrannus ceciderit. uel qd̄ ibi p̄mū c̄ cla
matū ad libtatē relictisq. regus duci ab siracusis con
cursum. Itaq. aut eximendum id de foedere eē aut legē
eā foederis n̄ accipiendam. facile multitudim p̄ suasum
legatis q. syracusanorum. et decede stationis romanę
querentib' et hippocraten atq. epycidem abire seu lo
cros seu quo alio mallent. dum m̄o sicilia cederent. tum̄tib'
ferociter responsum ÷. neq. mandasse se siracusanis
ut pacē pro se cum romanis facerent. neq. teneri alie
nis foederib'. hęc ad romanos syracusani detulerunt

abnuentis leontinos in sua potestate eē. itaq. integro se
cum federe bellum romanos cum iis gesturos. neq.
sese defuturos ei bello. ita ut in potestatem redacti suę
rursus dicionis eēt. sic pax c̄uenisset. marcellus cum
om̄i exercitu p̄fectus in leontinos. appio quoq. accito
ut altera parte adgrederetur. tanto ardore militū
est usus ab ira inter condiciones pacis interfectę sta
tionis. ut primo impetu urbem expugnarent. hippo
crates atq. epycides postquam capi muros refrin
giq. portas uidere. in arcē se secum paucis recepere.
inde clam nocte herbesum p̄fugiunt. syracusanis octo
milium armatorū agmine p̄fectis domo ad mylan
flumen nuntius occurrit. captā urbē eē. cętera falsa
mixta ueris ferens. cędem promiscuam militū atq.
oppidanorū factā. nec q̄m quam puberē arbitrari sup
eē. direptam urbem locupletium donatā. ad nunti
um tam atrocem constitit agmen. c̄citatisq. om̄ib'
duces erant aut̄ sosis ac dinonimis. quid agerent
consultabant. Errori speciem haut uanā mendatio
p̄buerat. uerberati ac securi p̄cussi transfugę ad
duo m̄ hominū. ceterū leontinorū militumq. aliorū
nemo post captam urbem uiolatus fuerat. suaq. om̄ia
eis nisi quę primus tumultus captę urbis adsumpserat
restituebant. nec ut leontinos irent p̄ditos ad cedem com
militones querentes p̄pelli potuere. ne ut eodem loco
certiorē nuntiū expectarent. cū ad defectionē incli
natos animos cernerent praetores. sed eū motum haud
diuturnū foresi duces amentię sublati eēnt. exerci
tum ducunt mecaram ipsi cum paucis equitib' her
besum p̄ficiscuntur. spe territis om̄ib' p̄ proditionē
urb' pociundę. qd̄ ubi frustra eis fuit icoptū. ui agen
dum rati. postero die megaris castra mouent. ut herbe
sum om̄ib' copus oppugnarent. hippocrates et epici
des n̄ tā tutum p̄ma specie. quam unū spe undiq. ab
scisa c̄silium eē rati. ut se militib' p̄mitterent. et ad sui
etis magna ex parte sibi et tum fama caedis commi
litonum accensis obuiam agmini procedunt. prima
forte signa d c. cretensium erant. qui apud hieronimū

merueram sub eis. & hannibalis beneficium habebāt capta
ad thrasimenum inter romanos auxilia dimissa. quos
ubi exsignis armatorum habituq. cognouere hippocratem
atq. epicydem ramos oleę ac uelamenta alia supplicium por-
rigentes orare ut reciperent se. seu receptos tutarentur.
neu proderent syracusanis. aquibus ipse mox trucidandi
pr̄ dederentur; enī uero cōclamant bonū animū haberent.
omōm socīū illis fortunā futuros. inter hoc cōsilium sig
nacstruxerant. tenebantur q. agmen. nec dum quę more
causa foret. puenerat ad ducem. postquā hippocraten atq.
epicydem puasit rumor. fremitus q. toto agmine erat.
haud dubie ad probantium aduentū eorū. extemplo prę-
tor equitatis equis ad prima signa prexerunt. qui mos illis
ēquae licentia cretensium ēēt. rogitantes conloquia seren
do cum hoste. inussu quę pr̄orū miscendi eos agmini suo. cō
prehendi inicq. catenas ussēr. Hippocrates. ad quā uocē
tam extemplo p̄mū acretensibus clamor ortus. deinde
exceptus a balis. ut facile simulatra tenderent. appareret eis
timidum ēē. sollicitū incertq. rerū suarū megarā unde
pfecti erant referri signa iubent. nuntios q. de statu prę
senti syracusas mittunt. fraudē quoq. hippocrates ad
diti ēlinatis ad omem suspicionē animus. a cretensium
quibus dā. admixta inficienda missis. Qui ut intēptas
literas quas ipse composuerat recitat. pr̄tores syracu
sanos marcello secū. dū salutem ut ad solet scriptū erat.
recte eum atq. ordine fecisse. q̄d in leontinis nulli peper
cisset. s;. omium mercennariorum militū eandem ēē cau
sam. nec unquā syracusas quieturus donec quicquā exter
norum auxiliorū aut urbe aut exercitu suo ēēt; itaq. da
ret opam ut eos quicūsuus pr̄oribus castra ad megarā habe
rent. i suā potestatē redigeret. ac supplicio eos liberaret.
Tandem syracusas hęc cum recitata ēēnt. cū tanto clamo
re adarma diffusum. ut pr̄tores intē tumultū paudi
abaequitauerint syracusas. a nefuga quidē etiam seditio
ēpissa. imperus q. in syracusanos milites fiebant. nec
a bullo temperatū foret. ni epicydes atq. hippo inter ire
multitudinis obuiam issent. n̄ a mia aut humano cōsilio s;.
ne spem rechē pōcluderent sibi. a cū ipsos simul milites
fideles haberent. simul obsides. tum cognatos quoq. eos. atq.
amicos. tanto merito primū. dein pignore sibi cōciliarent.
ex p̄tq. quā una aut leui aura mobile uulgus ēēt. mul
tem nanctī exceo numero qui in leontinis circum sessi erat.
subornant. ut syracusas p̄ferret nuntium cuiusmodi ēis
quę admissas falso nuntiata erant. auctorem quę se exci
bendo acuelut uisa quę dubia erant narrando. cōcitarent
uras hominū. huic non apud uolgum m̄i fides fuit. sed se
natui quaq. incuriam introducē monuit. aut uam q̄dā
homines palam ferre p bene detectā in leontinis ēē auaritiā
corrudelitatē romanorū. eandem sumtu rassent syracusas.
aut foediora. & iam quo manus ibi auaritię p̄mū ēēt fac
turos fuisse; itaq. claudendas cunctis portas ex custodien
dam urbem censere; s;. ñ abis dem omis temere nec eos de
odisse. admilitare gen̄ omem partem q. magnā pleus
q̄ uisum ēē. nom̄ romanū; p̄tores optimatium q. pauci
quamquā inflatiuano numero erant. tam ad propul
p̄sentius q. malū cautiores ēē. & iā ad hepta pylum
erant hippocrates atq. epicides. seu rebantur q. ē loqua
p̄ propinquos populariū qui ē exercitu erant. ut
portas aperirent sinerentq. communē patriā defen
di ab impetu romanoq. iam unis foribus hexapylī aper
tis coepti erant recipi. cū p̄tores in̄ uenerunt. a pri
mo imperio minusq. deinde auctoritate deterrendo.
postremo ut omia uana erant oblitis maiestatis. p̄ cibus age
bant ne proderent patriam tyranni. ante satellitibus
et tum corruptoribus exercitus. sed surdę adeo omiū
aures concitatę multitudinis erant. nec minore impe
tu q̄m foris portę effringebantur effractis q. omib̄ tuto
excapylo agmen receptum. p̄tores in aoracliną cū tu
ultu populariū cōfugiunt, mercennarii milites per
fugaeque. a quicquid regiorū militū syracusis erat ag
men hostium augent. ita acradina quoq. primo impetu
capitur. p̄torumq. nisi qui in̄ tumultū effugerē omnes
in̄ficiuntur; nox cędibus finē fec; postero die ferui ad
pilleum uocati. et carcere uincti emissi. cōfusaq. hęc omis
multitudo hippocraten atq. epicyden creant p̄tores.
syracusę q. cum breue temp̄ libertas adfulsisset, man

tiquam seruitutem reciderant. Hęc nuntiata cum essent
romanis ex leontinis mota sunt ex templo castra. ad
syracusas. et ab appio legati ꝑ portum missi forte in
quinq. remierāt ꝑmissa quadri remis cum intrasset
fauces portus capitur. legati aegrę effugerunt etiam
n̄ modo pacis sed ne belli quidem iura relicta erant. cū
romanis. exercitus ad olympium. iouis id templum ē
mille & .d. passibus ab urbe. castra posuit. inde quoq.
legatos prę mitti placuit. quibꝫ ne intrarent urbem
extra portam hippocrates atq. epicydes obuiā cū suis
ꝓcesserūt. romanus orator n̄ bellum se syracusanis sed
opem auxiliumq. adferre ait. & is qui metu oppressi
foediorem non exilio solū sed etiā mortę seruitutē
patiantur. nec caedem nefandā sociorꝫ inultam roma
nos passuros. Itaq. si eis qui ad se ꝑfugerunt tutus in
patriā reditus pateret cędis auctores dedantur et lib
tas legesq. syracusanis restituantur. nihil armis opus
ēē. si ea n̄ fiant quicumq. in mora sit bello ꝑsecuturos.
Adea epicydes si qua ad se mandata haberent responsū
eis ait sedaturos fuisse. cū in eorꝫ ad quos uenerunt ma
nu res syracusana ēēt. tum reuerterentur. si bello la
cessent ipsa re intellecturos nequaquā idem ēē syra
cusas ac leontinos oppugnare. ita legatis relictis portas
clausit. inde t̄ra mariq. simul coeptę oppugnari
syracusa e t̄ra ab hexapylo. mari ab achradina cui⁹
murus fluctu adluitur. & quia sicut leontinos t̄rore
ac ꝑmo impetu coeperant. n̄ diffidebant uastando
disiectamq. spatio urbem parte aliqua se inuasuros
omēm apparatū oppugnandarū urbiū muris ad
mouerūt. et habuisset tanto impetu coepta res fortunā.
n̄ un⁹ homo syracusis ea tempestate fuisset. archime
desis erat. unicus spectator cęli siderumq. mirabilior
tamē inuentor ac machinator bellicorꝫ tormētorum
opum quę. quibꝫ hostes ingenti mole agerent ipse
ꝑ leui momento ludificaret. murus ꝑ inęqual ductꝰ
colles. pleraq. alia et difficilia aditus sub missa quędā
et que planis uallib⁹ adire possent. cuiq. aptū uisum ÷
loco. ita genere omī tormētorum instruxit. ac radinę

murū qui utante dictum ē mari alluitur. ex quinq. re
mibꝫ marcellus oppugnabat. ex ceteris nauib⁹ sagit
tari funditoresq. et uelites etiam quorum telum
ad remittendū inhabile imperitis ē. uix quemquā
sine uolnere consistere in muro paciebantur. hi quia sta
tim missilibꝫ opus ē. procul muro tenebant naues.
iunctę alię binę quinq. remes demptis interioribus
remis. ut latus lateri adplicaretur cum exteriore ordi
ne remorū uelut naues agerentur. res contabulatę
machinamentaq. alia quatiendis muris portabant. ad
uersus hunc naualē apparatum archimedes uarię
magnitudinis tormenta in muris disposuit. in eas quę
procul erant nauis saxa ingenti pondere emittebat.
propriores leuiorib⁹. eoq. magis crebriꝰ petebat telis
ꝓstremo ut suū uolnere intacti tela in hostem ingere
rent. murum ab imo ad summū crebris cubitalib⁹ fere
caueis aperuit. ꝑ quę caua pars sagittis pars scorpio
nib⁹ modicis ex occulto petebant hostem q. propius quę
dam subibant. Naues quo interiores ictibus tormentorꝫ
eēnt. in eas tolēno e super murum eminente ferrea
manus firmę catenę inligata. cum iniecta prorę ēēt.
grauiq. libramēto blumbi recelleret. ad solum suspensa
prora nauem in puppim statuebat. dein remissa subito
uelut ex muro candentē nauē cum ingenti trepidatio
ne nautarum. ita unde adfligebant. ut & iam si recepta
reciderant aliquantū aquę acciperet. ita maritima
oppugnatio ē elusa omīs quę spes ÷ uersa. totis uirib⁹ t̄ra
adgrederentur. sed ea quoq. pars eodem omē appara
tu tormētorū instructa erat. hieronis inpensis curaq. ꝑ
multos annos archimedis unica arte. natura & iam ad
iuuabant loci qd saxum cui inposita muri fundamēta
sunt. magna parte ita ꝓcliue ÷ ut non solū missa tor
menta sed etiā quę pondere suo prouoluta eēnt gra
uiter in hostem inciderent. eadē causa ad subeundū
arduum aditum instabilenq. ingressum prębebat.
ita cōsilio habito quo omnis conatus ludibrio ēēt. ab
sistere oppugnatione. atq. obsidendo tantū arcere
t̄ra mariq. commeatib⁹ hostem placuit. interim mar

cellus cum tercia fere parte exercitus adrecipiendas urbes profectus q. inmotu rerum adcarthaginienses defecerant. pelorū atq. herbesum dedecoribus ipsis receptis. megara ui capta diruit ac diripuit. adreliquos acmaxime syracusanos terrore. Eidem fere tempus & himilco quiad pachynū promuntuum classe dui tenuerat. adheracleā quam uocant minoam. iquinq. cc milia peditū cra equitum xii elephantos exposuit. nequaquā eū quantus copus ante tenuerat adpachinū classe. ipostquā ab hippocrate occupatę siracusę erant. p fecit chartaginē adcetus q. ibi & ablegatus hippocratis & literis hannibal quenisse temp aiebat. sicilię primū deos reperendę. et ipse haut uanus presens monitis facile persuaserat. ut quāte maxime possent peditum equitū q. copię insicilią traicerent. aduenientheraclią trucerent. ut paucos inde dies agrigentum recepit. aliarū q. ciuitatū quę partis carthaginiensiū erant adeo accessę sunt spes adpellendos sicilia romanos. ut postremo etiam q obsidebant syracusis animos sustulerint. iparte copiarū satis defendi urbem posse rati. ita inter se munera belli partiti sunt. ut ep̄ cides p eet custodię urbis. hippocrates himilcon ciuendus bellum aduersus romanū gereret. cū x milib peditū & equitib nocte primis custodiis loca p fecit. castra circa aerillas urbē ponebant. muniemib sup uenit marcellus. ab agrigento iā occupato. cū frustra eo puenire hostem fessum insequendo sensisset. redieni nihilminus ratus q. millo tempore acloco syracusanam sibi exercitū obuium fore. itam metu himilconis poenorū q. ut quib nequaquā eius copius quas habebat par eet. Quā poterat maxime itenit. atq. agmine adomnis casus cōposito ibat. forte acuraq. aduersus poenos pparata. aduersus siculos usui fuit. castris ponendis icōpositos ac dispersos nactus eos. et plerosq. inermes. quod peditū fuit circū uenit. equites leui certamine inito cū hippocrate acras pfugit. ea pugna defugientes abromanis cū cohibuisset siculos. marcellus syracusas redit. ipost paucos dies himilco adiuncto hippocrate adflumen anapum. octo ferme inde milia castra posuit. Sub idem forte tempus & naues longę quinq & l. carthaginiensium cumhomilcare classis. inmagnū portū syracusis exalto decurrere. etromana item classis xxxv. remes legionē primā panhormi exposuere. uersumq. ab italia bellum adeo uterq. populus isicilia intentū fuisse ut deseri poterit. Legionē romanā quę exposita panormi erat uenientē syracusas pde haud dubie sibi futurā himilco rat. una decipit. medioterraneo namq. poenus uinere duxit. legio maritimis locis classe prosequente adlappium claudum pachynum cū parte copiarū. obuiā progressus puenit. nec diutius poeni ad syracusis moratis. ihomilcar simul parum fidens naub suis duplici facile numero classem habentamib romanis. simul inter moracernens nihil aliud absuis quā inopia. adgrauari socios. uelis inalteū datis massiliā transmisit. et himilco secutus nequiquā marcellū syracusas. siqua prius q̄ immaiorib copius uingeret. occasio pugnandi eet. postquā eanulla erigerat. tutumq. adsyracusas imunitio inutilis hostem cernebant. frustra ad sidendo spectandoq. obsidionē socios tempterret. castra inde mouit. ut q cū q. uocasset defectionis abromanis spes admoueret exercitū. ad presens suas res fouentib. adderet animos. mulgantia primū pdito abipsis presidio romano recepti. ubi frumenti magna uis comeatq. omnis generis cuecti erant romanis. Abhac defectione erecti sunt ialiarū ciuitatiū animi. presidia q. romana aut pellebant arcebantur pdita pfraude oppugnabant. herna ex celso loco ac prerupto undiq. sita cū inexpugnabilis erat. tū presidium marcellianum. pfectū quę presidi haud sane opportunū insidiantibus habebat. Q. pinarius erat uir acer. iquu plus meo nequisset decipi. q̄ mi fide siculoq; reponere. inum intenderant eū adcauendā amicitiā curatoribus dare pditionis defectionisq. urbium. iclades presidiorū traq. nocte uicta parata instructaq. omnia custodibus ac uigilus erant. nec abarmis aut loco suo miles abscedebat. quodubi hermeneū principes ita pacti cū himilcone de proditione presidii animadverterē. nulli occasioni fraudis romanū patere. placuerit agendum. ubē

arcemq· poteſtatē ſiue aiunt debere ēe. ſilibe inſocietatē ī
ſeruū incuſtodiā tradū eēnt romanis· ttaq· clauēs porta
rum· que redd ſibi aequom cenſent. bonis ſocius fidem
ſuā maximum uinculū ēe. ī tta ſibi pr. ſenatumq· grīs
habiturū ſi uolentes ac nō coacti manſiſſent ī amicitia·
adea romanus ſe ī pſidio impoſitū ēe dicere abimpera
tore ſuo. clauesq· portarū ī cuſtodiā arcis abeo accepiſſe.
quē nec ſuo nec hennenſium arbitrio haberet. ſ; euiſq
commiſiſſet. pſidio decedere apud romanos capitale ēe
t nec liberorum ꝙ iam ſuoꝝ eam ꝑerentes ſanxiſſet.
cōſulem marcellum aut procul ēe. adeum mitterent
legatos. cui uerū atq· arbitrii eēt. ſe ū negare illi mit
teros. teſtariq· ſi uelt nihil agerent. uindictā aliquā
alibi caperūt ſuę que ſeuiros. Tum pinarius ait illis. ſi adcō
ſulem grauant mittere. ſibi ꝛ alte darent ppti cōcilium.
ut ſciretur utrū pauco ꝛ ea denuntiata an unuerſę
cuitatis eēt cōſenſus. impoſterum diem. comio poſtquā
abeo cōloquio marcē ſeſe recepit cōuocatio. quib; credo ego
uos audiſſe milites inquit. quē admodum pſidia roma
na abſiculis circū uenta. & oppreſſa ſint ꝓhos dies. eā
uos fraudem deum primo benignitate. deīra ipſius
tute. dies noctesq· ꝓſtando. ac ꝓuigilando. inarmis uitaſ
tis. utinā relicū tempus nec patiendo infanda īfaciendo
traduci poteſt hec occulta fraude cautio. ꝗm ſi adhuc
ſum cui ꝗm parū ſucceſſit. aptę ac pro palam clauēs por
tarū reposcunt. quas ſimul tradiderim carthaginienſi
um extemplo henna erit. foedusq· hic trucidabimur.
ꝗm murgantię pſidium īterfectū. noctem unā ae
grę ad cōſultandū ſumpſi. quauos certiores periculum
ſtantis facerē. orta luce contionē habitu⁹ ut ad crimi
nandum me. cōuandum quę uos ꝓpter. ttaq· oraſti
no die aut uēro. aut hennenſiū ſanguine. henna īunda
bit. nec ꝓ occupatis periculum nec occupantes pericu
lo quoꝝm habebitis. ꝗ ꝓor ſtrinxerit ferrū ei uictoria
erit. inermi q̄ omis armatique ſignū exſpectabitis. q̄
inctione ero. ī temp quo ad omia īſtructa ſint loqn
do. altercandoq· traham. cum toga ſignū dedero. tum
mihi undiq· clamore ſublato. turbā īuadite acſterni
te omnia ferro. et caucte quiquam ſupſit aquib⁹ aut uis
aut fraus timeri poſſit. uoſcerer mater. ac proſerpina.
precor. ceteri ſuperi infernique. di qui hanc urbem. hos ſacra
tos lacus. lucos q· colitis ſit ttа nobis uolentes propitii ad
ſitus. ſuntande ūferende fraudis causa. hoc conſilio capi
mus. pluribus uos militer hortarer. ſicum armatis clinica
tio futura eēt. īermes ī cautos adſacietatē trucidabitis. et
conſulis caſtra inpropinquo ſunt. ne quid ab humilcone
& carthaginienſib⁹ timeri poſſit. ab hac adhortatione
dimiſſi curant corpora poſtero die alia alius locis adopti
dendis funeribus claudendos q· opponit. ꝙ extrius. pars maxi
ma ſup theatrum circa que adſueti. ī ante ſpectaculū cō
tionis cōſiſtunt. ꝙ duc adpītm a magiſtratib; ꝓfect romani.
cū cōſulis dea rerus ad poteſtatē ēe. ī ſuā ī pleraq· adea
que ꝑdie dixiſſet. primo ſenſim ac plus reddere clauēs
deniam una uoce idomis uiderent. cunctatiq· ī differen
ti ferociē mutarent. nec uiderent ultra uim ultimā dila
turi. tum ꝓfect toga ſignū ut cūenerat dedit. milites q·
intenti dudum ac parati. alii ſupne aduersā cōtionē clamo
re ſublato decurrunt. alii ad exitus theatri cōferti obſiſtunt.
ceſlunt hennenſis cauea inclusi. coacerbāt que nō ce de
ſolū ſ; & iam fuga. cū ſup alios capita ruerent integri
ſaucii uim. Mortui incidentes cumularent. inde paſſi
diſcurritur. ī urb capte mō fugaq· ī ceder omia tenet
nihilo remiſſiore militū ira. ꝗd uire turbā inermem
credebant. ꝗm ſi periculū par & ardor certaminis eos
irritaret. ttа henna aut malo aut neceſſario facinore
retenta. marcellus nec factū improbauit. & prędā hennen
ſium militib· cceſſit. gratus timore deterritos proditionib;
pſidio; ſiculos. atq· ea clades ut urb immedia ſicilia sitę.
clarę q·. ut ob inſignē munitō naturali locū. ut ob ſacra
ta omia ueſtigiis rupte quondā proſerpine. prope uno
die omem ſiciliā puaſit. ī quia cęde infanda rebantur
nō hominū tantū. ſ; & iam deoꝝ ſedem uiolatā ēe. tum
uero quicquam ante dubii fuerant defecere ad poenos.
hȳppocrates inde murgantia. himilco agrigentinum ſeſe
recepit. cū accitu aprodītorib; nequiquā ad hennam excercitū
admoniſſent. marcellus retro in leontinos redit. frumento

q. & commeatibus aliis in castra conuectis. p̄sidio modico ibi
relicto. ad syracusas obsidendas uenit. inde appio claudio
romam ad consulatum petendum misso. t. quinctium cris
pinum in eius locū classi castris q. p̄ficit. ueteribus ipse hiberna
cula quinq. milia passuum ex capylo leonta uocant locū cō
munuit. ædificauitq. hęc in sicilia usq. ad p̄ncipiū hiemis
gesta. eadem estate ꝛ cum philippo rege quod iam ante sus
ceptū fuerat. motum bellum ÷. legati ab orico ad m̄. ua
lerium p̄r. uener. p̄sidentē classi brundisio calabrię q.
circa litoribus nuntiantes philippum p̄mū apolloniā tēp
tasse lembis remibus cxx flumine aduerso subuectū. de
inde ut ea res tardiore spe fuerit. ad oricum clam noctē
exercitū admouisse. eamq. urbem sitam in plano. neq.
moenius neq. uiris atq. armis ualidā. p̄mo impetu oppressā
ēē. hęc nuntiantes orabant. ut opem ferret. hostemq. haud
dubium romanis. t̄ra ac maritimis uiribus arcerent. quę
ob nullam aliā causam nisi qd̄ imminerent italię peterent.
m̄. ualerius ∞ ∞ p̄sidio relictis eis t. ualerio legato. cū clas
se instructa parata q. ꝛ qd̄ longe naues militū capere n̄
poterant in onerarias impositis. altero die oricum p̄uenit.
urbem q. eam leui tenentē p̄sidio qd̄ recedent inde reli
q̄rāt. haud magno certamine recepit. legati eo ab apollonia
uener. nuntiantes ī obsidionēs ēē qd̄ deficere ab roma
nis nollent ēē neq. sustinere ultra uim macedonum pos
se. nisi p̄sidium mittatur romanum. facturum seque uellent
pollicitus ∞∞ delectorū militū nauibus longis mittit ad
ostium fluminis. cū p̄fecto sociorumq. naeuio crista uiro in pi
gro ꝛ perito militia eis expositis ī terrā militibus. nauibus q.
oricum retro unde uenerat ad craterā classem remissis mi
lites p̄cul a flumine p̄ uiā minime ab rege obsessā duxit.
& nocte ita ut nemo hostium sentiret. urbem ÷ ingressus.
diem insequente equitē uenedum p̄fectus — uiuentutē
apollonatiū iubet arma quę ꝛ urbs uires ī spiceret. ubi ea uisa
inspectaq. satis animorū fecere. simulq. ab exploratoribus cō
perit. q̄nta socordia ac neglegentiā apud hostes ēēt. silen
tio noctis ab urbe sine ullo tumultu egressus castra hosti
um adeo neglecta atq. aspera ītrauit. ut satis c̄staret
prius mille hominū uallum ī strasse. quā quis q̄m sen

tiret. ac si ea ede abstinuissent. p̄uenire ad tabernaculū regiū
potuisse. cędes proximorū portę. excitauit hostes. inde tantus
terror. pauorq. omīs occupauit. ut n̄ m̄ alius q̄squam ar
ma caperet. aut castris pellere hostem conaretur. & iam ipse
rex sicut somno excitus erat. prope seminudus fugiens mi
liti quoq. neudum regi uix decoro habitu ad flum̄ nauisq.
p̄fugerit. eodem & alia turba effusa ÷. paulominus tria m̄
militū in castris aut capta aut occisa. plus tam̄ hominū
aliquanto captum quā cęsum ÷. castris direptis. apollonia
tę cata pultas. ballistas tormēta quę alia quę oppugnandę
urbi cōparata erant. ad tuenda moenia si quando similis for
tuna uenisset apolloniā deuexere. cętera omīs pręda castro
rum romanis c̄cessa ÷. hęc cum oricum eēnt nuntiata.
m̄ ualerius classem extemplo ad hostium fluminis duxit.
ne nauibus capessere fugam rex posset. itaq. philippus neq.
terrestri neq. nauali certamini satis fore parē se fidens.
sub ductis nauibus aut incensis. t̄ram macedoniā petit.
magna ex parte inermi exercitu spoliato q. romana classis
cum m̄. ualerio orici hibernauit. eodem anno in hispania
uarię res gestę. nam p̄ius quā romani amnem hiberū tran
sirent. ingentes copias hispanorū mago ꝛ hasdrubal fuder.
defecisset quę ab romanis ulterior hispania. m̄ p̄. corneli
us raptim traducto exercitu hiberum. dubiis sociorū
animis ī tempore aduenisset. p̄mo ad castrum altū. locus
ē insignis cede magni hamilcaris. castra romani habuere.
arxerat munita. ꝛ c̄uexerant ante frumētum. tam̄ quia
omīa circa hostium plena erant. agmenq. romanū ī pune
inuersatum. ab equitibus hostium fuerat. & ad ∞∞ aut
moratorū. aut palantium p̄ agros. int̄fecta. accessere inde ro
mani proprius pacata loca. ꝛ ad montē uictorię castra com
muniuere. eo cū scipio cum omībus copiis. et hasdrubal gis
gonis filius tercius carthaginiensium dux. cum exercitu
iusto aduenit. contraq. castra romana transfluuium
omīs consedere. p. scipio cum expeditis clam profectus
ad loca circa uisenda haud fefellit hostes. oppressissent
quę eum in patentibus campis. nutumu lum campi in pro
pinquo cepissē. ubi quoq. circumsessus aduentu fr̄is obsidi
one eximitur. castulo urbs hispanię ualida ac nobilis. ꝛ adeo

conuncta societate poenis, ut uxor inde hannibali eēt adro
manos defecit. carthaginienses illi turgum oppugnare ad
orti. quia p̄sidium ibi romanum erat. uidebāt̄ que in
opia maxime eum locum expugnaturi. cui scipio ut ro
cui p̄sidio que ferret opem. cum legione expedita pro
fectus. inter bina castra cū magna cede hostium urbem ē
ingressus. et postero die eruptione aeque felici pugna
uit. supra. xii milia hominū cesa. duob; plus plus cc homi
nū captum. cum sex & xxxx militarib; signis. ita abiit tyr
gi recessum ē; bigerra inde urbs socia & hec romanorum
erant. a carthaginiensib; oppugnari cepta. eam obsidionē
sine certamine aduenies. cui scipio soluit. admunda ex
inde castra punica mota. et romani eo cōfestim secuti sunt.
ibi signis conlatis pugnatū p quattuor fere horas. ecgre
gieq. uincentib; romanis signū receptui. datum. qd cui
scipionis femur tragula confixum erat. pauor q. circa
eum cepit. multes sine morte fieri. uel uulnus. ceteru haud res
dubia fuit. quin nisi ea mora intē uenisset. castra eo die pun
ca capi potuerint. iam n̄ milites solum sed elephanti etiam
usq. ad uallum acti erant. supq; ipsa noue & xxx ele
phantis pilis confixi. hoc quoq. plio ad xii m hominū dicun
tur cesa. prope tria capta. cum signis militarib; septem
& l. ad auringem inde urbem poeni recessere. et ut ter
rent instaret secutus romanus. ibi uterū scipio lecticula in
aciem inlatus. cōfixit. nec dubia uictoria fuit. minus tam
diu hostium q̄m antea q̄ pauciores sup fuerant. qui
pugnarent occisum. sed cēsenata instaurandis reparandisq.
bellis. magone ad conquisitionē militū trā missio breui reple
uit exercitum. animosq. ad tentandum de integro cer
tamen fecit. alii plerique milites sicilie pro parte rotiens in
tra paucos dies uictas isdem animis quib. pr̄ oria eodē q.
euentu pugnauere. plus octo milia hominū cesa. et haud
multo minus quam mille capta. et signa militaria l. viii.
et spolia plurima gallica fuere; alii rei torquens armil
leq. magni numeri. duo & iam insignes reguli gallorum
moenia coepta et quis maro nomina erant. eo prelio ce
ciderē. octo elephanti capti. treis occisi. C umiam pros
pere in hispania gesta. uerecundia romanos tandem
cepit. saguntum oppidum que causa belli fuit. octauum
iam annū sub hostium potestate fuit. itaq. id oppidum
ut pulso p̄sidio punico receperunt. cultoribusq. antiquis
quos & iuris reliquerat belli restituerunt; et uirdeta
nos qui contraxerant eis cum carthaginiensib; bellū.
i potestate redactos sub corona uenidederunt. urbemq.
eoq; deleuerunt. Hec in hispania q. q. fabio m̄ claudio
coss. gesta. romę cum tr. pl. noui mag. inissent.
ex tempio censorib; p. furio & m. atilio a merello
tr. pl. dies dicta ad populum. questorē eum pro
ximo anno adempto equo tribu mouerant. atq; ae
rarium fecerant propter cūuationē deserte actus
italię ad camas factam. sed nouem tribunoq; auxilio
uetiti causā in magistratu dicere. demissiq. fuerant.
neq. lustrum p̄ficerent. mors prohibuit p. furi. m.
atilius magistratu se abdicauit. consilia cōsularia habi
tauitq. fabio maximo cos. creati cos. ambo absentes. q
fabius maximus cos filius. & t sempronius gracchus
iterum. pr. fiunt. cui quatuor aediles curules erant.
p. sempronius tuditanus. & c. fuluius centi malus
& m. aemilius lepidus. ludos scenicos cos. p quatri
duum eo anno primum factos. ab curulibus aedilibus
memorię prodit̄. aedilis tuditanus hic erat qui ad
cannas pauore alios in tanta clade torpentes. p medios
hostes auxilio iuit. comitiis p̄fectus fuit. atq. fabio
cos. designato cos. romam accersenti magistratū inie.
senatū q. de bello ac pacis suis. praetoribus q. & de ex
ercitib; quibus cuiq. p̄esent consuleret. itaq. prouin
tia atq. exercitus duos. bello cum hannibale consulib;
mandatum. et exercitus unus quisq. ipse sempro
nius habu erat. alter quem fabius cos. ex duob;
erant le— gionibus. m. aemilius pr. cuius pugna rina
sors erat uris dictione atilio colleguae pr. urbano
mandata. luceriā. puntiā habe legiones. q. duas
quibus q. fabius quintum consulerat praetor praefu
erat. p. sem pronio. puntia armentinū. cui. fulvio fue
sula. cum binis isdem legionib; euenerunt. ut
fulvius ur banas legiones duceret. tuditanū am.

pomponio acciperet prorogata imperia. prouinciae
qui in. claudio siciliae finib; est quib; regnū hieronis fuit
ser. lentulo pro pr. prouincia uetustla. tacitio classis.
exercitus nulli addti noui. m. ualerio. grecia macedoniaq;
cum legione i classe quam haberet. m. minio cūuertere
exercitu duę aut legiones erant sardinia. c. terentio una
legio quam pre erat pr cenū. scribi preterea duę urba
ne legiones iussę. & xx milia socioq; his ducib; his copiis.
aduersi multa simul aut mota aut suspecta bella anim
uerunt romanum imperium. consules duab; urbanis
legionib; scriptis. supplemento q; malas lecto primis ām
a urbe mouerent. prodigia procurarunt. quę mul
tata erant. murus aportę tactę. erant. etiam lo
uis diei decelo tacta fuerant. et alia lucubria oculoq; au
ruma. creduta proueris. nauium longarum species influ
men et arrigine quę nullae erat uisę. & in nouis malum
templo. quod in compitio agro e. armaconcrepuisse. & flum
amiterm cruentū fluxisse. his pro curatis exdecreto pon
tificum. profecti cōsules. sempronius in lucanos. mapulia
fabius. pater filio legat. ad suessulā in castra uenit. cū obui
am filius progrederet. lictor et q. uerecundia maiesta
tis ei tacitus ante iret. preter undecim fasces equo pre
uectus senex ut cos animaduertere. proximi lictorem iuss
it & ut is descenderet exequo indamauit. tum demū
desiliens experrī inquit uolui. fili. a. si sciret cōsulem
te ee. in ea castra dasius altinus arripiant. clam nocte cū
trib; seruis uenit. promittens sibi primo foreti scarpos
pditurū ee. eam rem ad cōsilium cū retetuisset fabius ālium
p transfuga uerberandus necan dusq.
uidem. ancipitis animi cōmunis hostis.
qui post cannensem cladem. ad hanni
balem discessit. traxisseq; ad defectionē arpos. ci
quom ares romana contra spem uotaq; eius uelut
resurgerent. tum pui. uideatur nouā referre pro
uitionē. prodita res. v ii. iuuali iudicio
alium desentiat infidus socius. uanus hostis. ad fale
riorum phyrri ue proditore. tercii transfugis
documentum ee. Contra ea consulis pat fabius

temporum oblatos homines. in medio ardore belli. tam si in
pace. libra de quoq. arbitrari agere agebat. et cum
illud pocius agendum. atq. eos agrandum sit. si quo m
fieri posset ne qui socii a populo romano desciscant. et non
uacillent. documētū aut ducat statu oportere cuius resi
piscat. et amicitiā societatē respiciat. quod si habere ab
romanis uideat. reddere adeos n uideat. qui dubium ee q
breui desiderata ab socius romana res. fideri b punici
omia in alia uncta uisura sit. se tam n neuncē qui
alterno fide. aliquam censeat habendū. sed media con
seu
securum consilii uam. neq. eum prohoste. neq. pro socio
impsemia habuī liba. custodia haud procul acrem
placere. in aliqua fida cuitate. eum seruare y bello temp
p peracto bello. tum consultandū utrum prior de
fectio plus meritu sit poene. an hic reditus uenie fa
bio adsensum. et ceteris q. legatis reducturis. et ipse
ex comuni. rem rei satis magnū pondus. q de rebus tum ag
tuleret. ne seruari iussum calibus. eū interdiu so
lutū custodes sequebant. nocte clausum adseruabant.

Arpis domi primū desiderari querī que
est coeptus. de infama p totam urbem. uolgata tu
multum ut principe amisso fecit. metuq. rerū nouarū
ex templo nuntii missi. quib; nequaquā offensus poen.
quia ut ipsum ut ambigue fidei. iurum suspectū
iam pridem habebat. et causam nactus erat. eam diuis ho
minis bona possidendi uendendiq; ceterum ut ire
magis amauaritie datum crederent homines. crudelita
te quoq. grauitati addidit. cruciatuq. eius ad libos in
castra accitos. questione prius habita primum de fuga.
alia. de mā tum auri argenti q. domi relictum
eet. satis cognitis omib;. uiros cōbussit. fabius ab sues
sula profectus. arpos primum uisus oppugnare. ubi
cum ad fore passib; castra posuisset. contemplat ex
propinquo situm urb. moenia. queq. parte tutissima
moenib erat. qua maxime neglecta custodia uide
ea potissimū ad gressi statuit. cōparatis omnib; que
ad urbes oppugnandas usui sunt. centurionum robo
ra ex toto exercitu delegit. tribunos q. uiros fortes

eis prefecit · & milites sexcentos quantū ratis unius ē attribuit. eos q· ubi quarte uigilie signū cecinisse ℞ adeum locū scalas uisse ferre. porta ibi humil. erat angusta erat infrequentia. p deserta uia urb. eā portā scalis pus transgressos amurum p gere exteriore parte. aut claustra refringere iubet. 2 tenentes partē urb cornu signū dare. ut gētore copie admouerent. parata omia atq· instructa ee habiturum. ea i prigre facta. 2 qđ impedimentū agentib; fore uidebat. id maxime adfallendū aduent. imber adnoctē mediā coortus. custodes uigiles q· delapsos estationib; sub fugere i tecta coegit. sonituq· primo largioris procelle strepitum molentū portā excaudiri p hibuit. lentior deinde aequalior q· accedens aurib; magnā partē hominū sopiuit; post qm portā tenebant. cornicines i ua parib; i terualt dispositos canere iubent. ut cōsulem excirent. 2 ubi factū excōperito. signa efferri cos iubet. ac paulo ante luce p effractam portā urbē i gredit. tum demum hostes excitati sunt. iam 2 imbre cōquiescente. 2 propinqua luce. p sidū i urbe erat; hannibal q̄nq· mil ferme armatoq· 2 ipsi arpini tria mil hominū armabant. eos p̄mos poeni nequid abtergo fraudis eēt hosti opposuer. pugnatū primo i tenebris angustiis q· uis. cū p romani nō uas tantū sed tecta & iam proxima portā occupassent. ne peti supne ac uolnerari possent; cognitū int̄ quidā arpinq· & romani. atq· inde clā quia coepta fieri. p cunctantib; romanis qđ sibi uellent arpāni quā obcā ex eam romanoq·. qđ aut meritū poenoq·. p alienigenis ac barbaris italici aduersus ueteres socios romanos bellū gererent. 2 nec legale ac stipendia militaria italiā affricē facerent; arpiā uis purgantib; ignaros omiū. se uenū a principib; datos poeno. captos oppressosq· a paucis ee. initio orto plures cum pluribus conloqui. postremo. p̄v. arpin abstinus ad cōs. deductus. fideq· data iter signa aciesq· arpini repente p romanis aduersus carthaginenses armas uerterunt. hispam quoq· paulominus oo homines. nihil p̄terea cū cōsule pacti qm ut sine fraude punicum emeretur p̄sidium. adconsulē transtuler signa; carthaginensib; portē pate facte. emissiq· cū fide incolumes adhannibalem. salapiam uener; arpisine cladem ullus preter quā unus ueteris p̄dictis nouu pfugē restituit. ad romanos; hispanis duplici cibaria dari iussa. opaq· eoq; forti ac fidela p̄sepe resp· usa ÷; cum consul alt̄ in apulia alter in lucanis eēt. acquites c xii· nobiles cā pam. p̄ specie p̄dandi ex hostium agro p̄misso magistratuum. ab capua p̄fecti. ad castra romana que sup̄ suessulam erant uener. stationem militū q̄ eēnt dixer. cloqui sese cū p̄re uelle. c· tq· fulmus castris p̄erat. cui ubi nuntiatum ÷· xc· exeo numero iussis inermib; deduci ad se. ubiq· postularent auduit. nihil aut aliud petebant q̄m ut capua recepta bona sibi restituerent. ifidē omis accepti; 2 ab altero pr· sempronio tuditano oppidum atrinū expugnatū. ampliur ℔ xi ooo hominū capta. & aeris argenti q· signati aliq̄nt̄; rome foedū incendium p duas noctes ac diem unum tenuit. solo aequata omia int̄ salinas ac portā carin talem cū equimelio. iugulariq· uico; itemplis fortune ac matris matute. 2 extra portā latine uagatus ignis. sacra p̄fana q· multa absūpsit; eodē anno p· & c tq· · cornelio cū inhis pama res prospere eēnt. multosq· 2 ueteres reciperint socios. 2 nouos aduerent. i affricā quoq· spem ostenderint; si pax erat rex numidarū. subito carthaginensib; hostis facte. adeū centuriones· iiii· legatos miser. q̄ cum eis ciuitā societatē q· facerent. 2 pollicerent sipseueraret. urgere bello carthaginenses. gratā eā rem fore senatui populoq· r̄· & admisuros ut i tempore 2 bene cumulatā gratiam referent; grata ea legatio barbaro fuit. locutusq· cum legatis de ratione belli gerendi. ut ueteris militū uerba audiunt. q̄m multarū rerū ipse ignar eēt. ex cōparatione tā ordinate disciplinē animū aduertit. tum p̄mū ut p̄ bonis ac fidelib; socii facerent orauit. ut duo legationē referrent. ad imperatores suos. uni apud sese magister rei militaris redire. rudem a pedestris belli mumidarum gentē eē. equi tantum habilē. ita iam inde a principiis gentis maiores suos

bella gessisse. ita se a pueris insuetus, sed habere hostem pe
destri fidentem marte cui si equari robore uirium posset fore et
sibi pedites comparandos esse. et ad id multitudinem homi
num regnum abundare et armandi ornandique et instruen
di eos artem ignorare omnes uelut forte congregatam tur
bam inscia ac temeraria esse facturos. et in presentia que
uellent legati respondent, fide accepta ut remitte
ret ex templo eum si imperatoris sui non comprobassent
factum, questorio nomen fuit. qui id regem remansit. cum
duobus romanis, relata numidis legatos in hispaniam misit
ad accipiendam fidem ab imperatoribus romanis, isdem man
dauit ut protinus numidas qui intra presidia carthagini
ensium auxilia res ad transitionem perlicerent. et statorius
ex multa iuuentute regi pedites conscripsit. ordinatosque
proxime morem romanum instruendo. et decurrendo. signa
sequi et seruare ordines docuit. et opi aliisque iustis milita
ribus; ita ad sue fecit ut breui rex non equiti magis fideret
quam pediti. conlatisque equo campo signis. iusto prelio cartha
giniensium hostem superaret, romanis quoque in hispania
legatorum regis aduentus magno emolumento fuit. namque
ad famam eorum transitiones crebre ab numidis coepte fuerunt
ita cum syphace romanis coepta amicitia est, quod ubi car
thaginienses acceperunt. ex templo ad galam in parte alte
ra numidie. maesulia ea gens uocatur. regnantem lega
tos mittunt. filium galam asinissam habebat. septem decem
annos natum, ceterum iuuenem ea indolem. ut iam tum appare
ret eius regnum opulentius que quam quod accepisset. fac
turum, legati quoniam syphax se romanis iunxisset. ut potenti
or societati eorum aduersus reges populosque affricae
esset donec melius fore gale quoque carthaginiensibus
iungi quam primum antequam syphax in hispaniam aut
romani in affricam transeant opprimi. si pacem. nihil
dum preter nomen ex foedere romano habentem posse,
facile persuasum galle. filio de poscente. id bellum ut
mitteret exercitum. quod carthaginiensibus legationibus con
iunctis magno prelio syphacem deuicit. xxx milia eo
prelio hominum cesa dicuntur. syphax cum paucis equitibus
in maurusios ex acie numidas. extremi prope oceanum

aduersus gadis colunt refugit. ad fluentibus que ad famam eius
undique barbaris. ingentis breui copias armauit, uterum, quibus
in hispaniam angusto diremptam freto traiceret. masinis
sacum uictore exercitu aduenientes, ibi cum syphace ingenti
gloria per se sine ullis carthaginiensium opibus gessit bellum, in his
pania nihil memorabile gestum preter quam celtiberum quod iu
uentute eadem mercede quam facta cum carthaginiensibus erat
imperatores romani ad se perduxerunt. et nobilissimos hispanos
supra. ccc. in italiam ad sollicitandos populares qui inter auxi
lia hannibalis erant. miserunt. id modo eius anni in hispania
ad memoriam insigne est. quod mercennarium militem in castris
neminem. antequam tum celtiberos romani habuerunt.

·xxv· lib

Cum uero in affrica atque
in hispania geruntur.
hannibal in agro taren
tino aestatem consumpsit.
spe per proditionem urbis
tarentinorum potiundae. ipsorum
interim salentinorum ignobiles
urbes ad eum defecerunt. eodem tempore in bruttiis ex
xii populis qui anno priore ad poenos desciuerant. consentini
et tauriani. in fidem pr. redierunt. et plures redissent.
ni t. pomponius ueietanus prefectus, socium prosperis
aliquot populationibus. et in agro bruttio iusti ducis speciem
nactus. tumultuario exercitu coacto. cum hannone con
flixisset, magna ibi uis hominum sed inconditae turbae agresti
um seruorum que caesa aut capta est. minimum iacturae fuit.
quod prefectus inter ceteros est captus. et tum temerariae pugnae
auctor tantae publicanus. omnibus malis artibus et
rei publicae et societatibus infidus. damnosusque; sempronius consul
in lucanis multa prelia parua. haud ullum dignum memo
ratu fecit. et ignobilia oppida lucanorum aliquot expugna
uit, quod diutius trahebatur bellum et uariabant secundae
aduersae que res non fortunam magis quam animos homi

num. ranta religio ereamagna exparte exterma cum
tatem incessit. ut aut homines aut dei repente alii
uiderent facti, necia in secreto m̄ arq. intra parietes
abhoste tenebant romani rmus. sed in publico etiam
ac foro capitalio que mulier ū turba erat. nec sacri
ficamtū nec apcamtū deos patrio more. sacrifigili
ac uates coeperant hominū mentes. quoq numeris
auxit rustica plebs. ex inculti diutino bello infesti
q. agris egestate et metu urbem cōpulsa. et quidā
exalieno errore facti. que uelut exc̄esse arus usu excer
cebant. primo secrete bonoq indignationes excaudiebant.
deinde ad patres etiam ad publicā querimoniā excess
sit res. i causa grauū absentiu ediles. ut rum iuri
que capitales. qd ni prohiberent, cum amoueret oā
multitudine foro aedilē dicere apparu sacrorū
conati coem. haud procul abfuit quin uiolarent. ubi
potentius ia ee idmalū apparuit. qm in minoris
p magistrat sedaretur. m aemilio pr. urb. negoti
um absentiu datum ē. ut eris religiomb populum
liberaret, ut et in con—tione senatus consultum rec
tauit. et edixit ut quicumq. libros uaticinos. pre
cationeq; que aut aretem sacrificandi c̄scriptam
haberet eos libros omnis litteraq. adse
ante kal. apl̄es deferret. neuquis in publico sa
croue loco. nouo aut externo ritu sacrificaret.
absq; publici sacerdotes mortui eo anno sunt. l.
Cornelius lentulus pontifex maximus. et. c. papi
rius. c. f. maso pontifex. et p. furius philus augur.
et. c. papirius lemasso decem uir sacrorum. in
lentuli locum. m̄. cornelius cethegus. in papirii. c̄ij
rerulus caepio pontifices suffecti sunt. augur cre
atus. l. quintius flamininus. decem uir sacroq; l. cornelius lentulus. comitioq c̄sulari ū iam apperebat tē p?
Sed quia c̄sules abellum intentos auocare n̄ placebat.
t. sempronius consul comitioq causa dictatore dixit.
c. claudiū centonē. abeo magister equitum. dictus q.
fuluius flaccus. dictator primo comitiali die creauit con
sulem q. fulvium flaccum magistrum equitum. ex p. clau
dium pulchrum. cuiusdā prouincia in p̄tum fuerat.
tum p̄tores creati c̄ij. fulvius flaccus. claudius nero.
m̄ umius silanus. p. cornelius sulla. comitius p̄fectus.
dictator magistratu abiit. aedes cur fuit eo anno. cū
m̄. cornelio cethego. p. cornelius scipio. cui post
africano fuit cognom̄. huic petenti aedilitatē cum
obsisterent tr. pl. negantes ratione eē habendam
ee. qd nondum adpetendum legitima aetas eet.
Sime inquit omīs quiritēs aedilem facere uolumus. eam
annoq habeo. tanto inde fauore ad suffragium feren
dum in tribus discursum est. ut tribuni repente in
cepto desisterent. aedilicia largitio hec fuit. ludi ro
mani pro temporis illius copia magnifice facti. et di
em unum instaurati. et congiarium muscos singulos da
ti. l. ullius. t. apullius. & m̄ fundanius fundulus
ediles plebei aliquot matronas apud populū pro
bri accusarunt. quasdā exeis dampnatas in exili
um egerunt. ludi plebei p biduum instaurati et
idem epulum fuit. ludorum causa. q fulvius flacc?
t̄ cum appius claudius c̄sulatum ineunt. et p̄tores
res p̄unciae sortiti sunt. p. cornelius sullas urba
nam. & peregrinam que duoq ante sors fuerat. c̄ij.
fulvius flaccus apuliam. c. claudius nero sue ssullam
m̄. umius silanus creatus cos̄. Consulibus bellum
cum hannibale. & binę legiones decretę. alteraq. fa
bio superioris anni consule. altera fulvio centumalo
acciperet. p̄toriū fulvii flacci que lucerię subaemi
lio p̄tore. neronis claudii que in piceno sub c̄terren
tio fuissent legiones eent. supplementum meas ipse
scriberet sibi, m̄ umio imus cos̄ legiones urbanę p̄
oris anni datę. t. sempronio gracco. & p̄. sempronio
tuditano. imperium p̄unciq que lucani et gallię
cū suis exercitib? prorogatę. item p. lentulo quae
tus p̄unciq in sicilia eet. m̄. marcello siracusę et qua
hieronis regnum fuisset. t. otacilio classis graecię
m̄. ualerio sarcima q. mucio scaevolae hispaniae. p̄.
& c̄ij. cornelius aduersus exercitus duas urba
nas legiones aconsulib? scriptę, summa que trium

æ iugera legionū eo anno effecta est. Dilectum consulum
īm postumi pȳrgensis cūmagno prope motu rerum
factum impedit: publicanis erat postumius quimul
tis annis parem fraudē auaritiæ quę nemini incognita
re habuerat præter. L. pomponium ueletanū quem
populantē temere agros uulcanis ducti hannonis
priore anno coeperant carthaginienses. hi quia pu
blicum periculū erat. aut tempestatis iniuriæ quę por
tarent ad exercitē. & ementita erant falsa naufragia.
ea ipsa quę uera renuntiauerant. fraude ipsorū fac
ta erant. ñ casu. nueteres quassatasq. naues paucis et
parui pretii rebus impositis. cum mersissent eas in
alto. exceptis inp paratas scaphas nauis multiplices
fuisse merces ementiebantur. Castrauis indicata īm
emilio p̄tori p̄ore anno fuerat. ac per eum adsenatū de
lata. nec tamen ullo senatus consulto notata. ea patres or
dinē publicanis ītali tempore offensi nolebant;
populus seuerior unde ex fraudis erat. excitatisq.
tandem duo tr. pl. spurius & l. carullius bum rem
iniuriam infamemq. decernerent. ducentum mil
lium aeris multā īm postumio dixer̄. cui certandi
cūdies aduenisset. consiliumq. tā frequens plebis ad
eēt. ut multitudinē area capitolii uix caperet. per
orāt causā una spes inde bat ee. si consul seruilius cō
tra tr. pl. qui propinquus cognatusq. postumio
erat p̄ius quam ad suffragium tribus uocarentur ī
cessisset. tēstib; datis tribuni pplm submouerunt. ti iudib;
te ulla quę lata: ut sortirent ubi latini suffragium fer
rent. Interim publicani cascę instare. ut cilio die exi
meret. populus reclamare. & forte incorm p̄mus se
debat casca cui simul mens. pudorq. animū pertabat;
cui ieo parū p̄sidii eēt. turbandae rei causa publicam
p manum ī summo tolo cuneo inruper̄. iurgantes si
mul cū ppto tribunisq. nec procul dimicatione rese
rat. cū fuluius consul tribunis nonne uidēt inquit uos
īordinē coactos ee. et rem ad sortitionē spectare. ni pro
pere dimittitis plebē culum a plebe dimissa senatū no
ctis. consules referunt de cilio plebi. turbato ui atq.
audacia publicanorū. īm furium camillum. cui exi
lium ruina urbis secuta fuerat. damnari se arbi
tratis cuius passim ee. decē uiros anno ei quoq. le
gib; adeā die uuerent. multo postea p̄cipes ciuita
tis iudicū dese ppli passos. postumium p̄ȳrgense
suffragiū populo r. extorsisse. cōcilium plebis sustu
lisse. tribunos ī ordinē coegisse. extra pplm p̄. aciē
instruxisse. locū occupasse. ut tribunos a plebe in
cluderet. trib; insuffragium uocari prohibere nihil
aliud accepe ac dimicatione ctimuisse homines ni patientiā
magistratuum. qđ cesserint inp sentia furori. atq. auda
ciæ paucorū uni cuiq. se ac pplo r. passi sint. et comitia
quę reus ui atq. armis prohibiturus eēt. ne causa quęren
tib; dimicationē daret uoluntate ipsius sustulerant.
Hæc cum ad optimo quoq. pro atrocitate rei acta eēm.
unumq. eā conarem p. ī pnicioso exemplo facta senatus
decreuisse. ctestium carulii tr. pl. omissa multa cer
tatione. rei capitis diem postumio dixer̄. ac nuader
darer. prendi amatore eē atq. incarcerē duci iussernnt.
Postumius uadib; datis ñ adfuit. tr. pl. uocauerunt ple
bē. q. ita sciunt. si īm. postumius ante kl. maias ī pro
disset. citatus q. eo die ī respondisset. neq. excusatus
eēt. uideri eum exilio ee. bona q. ei uenire. ipse aqua
et igni placere ī terdici singulos deinde eos quorum be
na cumulata ctestatus q. fuerant ī rei capitis diem di
cere. ac uades poscere cepere. p̄mo ñ dantis deinde
etiā eos q. dare possent ī carcerē coiciebant. cui rei
periculū uitantes plerique ī exiliū abier̄. hunc fraus pu
blicanorū. deinde fraudē aut acta. p tegens exitum
habuit comitia inde pontifici maximo creando sunt
habita. comitia nouus pontifex. īm. cornelius cethe
gus habuit. ros ingenti certamine petierunt q̄ȳ
fuluius flaccus consul. qui ea ante. bis cēsul & censor
fuerat & t. manlius torquatus. et ipse duob; cēsulatu
b; & censura insignis. & licinius crassus. qui adulta
tem. petitus erat. hi seniores honoratos que iuue
nes ieo certamine uicerant. ante hunc intra centū annos
iugera nemo præter p. cornelium calussam pon-

fex maxumus creatus fuerat qui sella curuli non sedisset,
cos̄ules dilectum cū aegrae cōficerent quod ꝫ copia uirorū
nō facile iuxta q̄ ne ꝫ urbanę legiones ex supplemēta
ueteribꝰ scriberēt sufficiebat senatꝰ abstinere eos ut
cepto uacuit ꝫ trium uiros binos creari iussit alteros
ꝯtra alteros q̄ utra q̄ nō quagensimū lapidē ꝫ pacisso plateas
rus q. ꝫ cōciliabut omēm copiā ingenuoꝝ inspicerent.
& siqui roboris satis ad ferenda arma habe uidereꝫ.
& iā sinū militari aetate eēt milites facerent. ꝫ.
p l. sus uidereꝫ ad pplm ferrent. ut q̄ minores sepē ꝫ
decē annos sacramēto dixissent. ut p inde stipendia
ꝓcederent. ac si sepē decē annoꝝ aut maiores mil
ter facti eēnt. Ex hoc secretū trium uirū cōquisi
tionē ingenuoꝝ p agros habuerūt. Eo dē tempore ex
sicilia litere marci marcelli de postulatis militū qui
cum p. lentulo militabant. in senatu recitate s. cannen
sis relictę cladis huic exercitꝰ erat. relegatꝰ in siciliam
sic ante dictū ē. ne ante punici belli finē ꝫ italiare
portarentur. hi p missu lentuli primores equitū cen
turionūq; & robora exlegionibꝰ peditū legatos ꝫ hib
na ad m marcellum miserūt. equi. b' uiꝰ potestate dicen
di facta cōsulem te. m. marcelle ꝫ italiā adisseꝫ cum
p mum denob senatus cōsultū et sin inquium certe iniste factū ē. nisi
hoc speraſſeꝫ ꝫ pugnā nos morte regum turbatā ad
graue bellū aduersus siculos simul poenosq. mutu et
sanguine nro uulneribꝰ q. nrārū satis facturos ee. sic
patrū memoria ꝯcapti pyrro ad heracleam erant
aduersꝰ pyrrum ipsum pugnantes satis fecerūt. quā
quā quid ob meritū nrm̄ suscensuistis p c. nob aut
suscenseritis. ambo mihi cōsules et uniuersū senatū
inuenti uideor cum te marcelle ꝫ trueor. quē si acl
cannas consulem habuissemꝰ melior & rei p. ꝫ nra
fortuna eēt. sine quęso p tuā quā de conditione nrā
queror. nexam cuꝰ arguimur nos purgare. sin deum
ira nec fato cui lege immobile rerū humanarū
ordo reditur. sed culpa perimur ad cannas. cui tan
dem ea culpa fuit militū an imperatoꝝ. et quidem
miles nihil unquā dicā de imperatore meo cui pre

rerum gras reiam abrenatu actas. qd non desperauerit dere.
p. q. ui post fugam actā nisi p oēs annos progatū imperū.
ceteros item ex reliquis clad eoꝝ quos tribunos militū
habuiꝰ honores petere. et gerere. ꝫ puncturas optinere.
aduersuꝰ annob uirisq. libis ignoscentis facere. tnheo
ulia capita seuire. & cōsuli p mortib q. alius cuitatis fuge
re cū spe alia nulla eēt turpe nisi fuit milites utiq. mortu
ros in aciem mittis ad alliam ppe omia. ut exercitꝰ fugę.
ad furcular caudinas q̄d expē q̄dem certam arma tradi
dit hosti. ut alius pudendas clades exercituum tam tan
tum afuit abeo ut illa ignominia ut exercitꝰ quere
retur. ut et urbs roma p eū exercitū q̄ aballia ueios
transfugerat recuperaret. ꝫ caudinę legiones quę sine
armis rechierant romā. reuemisse in sammium. eun
dem illum hostē sub iugum miserint quibus sua igno
minia letatus fuerat. Cannensem uero quisquā exer
citū fuge aut pauoris insimulare potest. ubi plus quin
quaginta milia hominū ceciderūt. unde cōsul cum equitib
l. exc fugit. unde nemo sup ē nisi quē hostis cedendo
fessus reliquit. cū captiuis redemptio mercabat. nos
uulgo homines laudabant quod rei p nos reseruassem.
q̄d ad consulem uenus iā redissem. ꝫ speciem uictu exer
citus fecissemus. nunc deteriore cōditione sum quam
apud patres nros fuerant captiui. quippe illis arma
tanū atq. ordo mutandi. locus que in quo tenderent
ꝫ castris ē mutat. que tam semel nauata r. p. opera
et uno felici p lio recuperarunt. nemo eorū relegatus
in exilium ē. nemini spes emerendi stipendia ademp
ta. hostis denq. ꝫ datus cū quo dimicantes aut uitā
semel aut ignominiā finirent. nos quib nisi q̄d com
mistim aut quis q̄m ex cannensi acie miles romanus
sup eēt. nihil obici potest. nō solum a patria procul italia
que. sed ab hoste etiam relegati sumus. ubi senescam
in exilio. neq; ae spes neque occasio abolendę ignomi
nię neq; placandę cuiuum irae neq; denq. bene
morendi sit neq. ignominię finē. nec uirtutis pręmi
um. perim modo experiri animū. ꝫ uirtutē exerce
re liceat. laborē ꝫ periculū perim. ut uiroq; ut militū

officio fungamur. bellum in sicilia iam alterū annū ingenti
dimicatione geritur. urbes alias poeni. alias romani
expugnat. pedestri equitum acies concurrunt. ad siracu
sas ⁊ra mariq; geritur res. clamore pugnantiū crepitū
q; armoꝝ excaudiū. resides ipsi ac segnes tā quā nec ma
nus nec arma habeam⁹ seruoꝝ legib⁹ tri. sempronius cōs
rotiens iam cum hoste signis cōlatis pugnauit. ope p̄ cui
habeat libtatē. ciuitatē q; p̄ seruus saltem ad hoc bellū
emptus nob simul ēgredi cum hoste liceat. ⁊ pugnando
querere libtatē. uis tu mari. uis ⁊ra. uis acie. uis urbib⁹
oppugnand⁹ experiri uirtutē. aspera q; quę ad labo
rem periculumq; deposcimur. utq; ad canas facun
dum quoq; quā p̄mū fiat. q̄m quidq; postea uxcum? id
omne destinatū ignominię ē. sub hoc dicta ad genua mar
celli pro cubuerunt; marcellus id nec uiris potestatis suę
ēe dix. senatui scripturū se cōmia q; de sontentia patrū
facturū ēe; eae litterę ad nouos cōsules allatę. ac p eos in
senatu recitatę sunt; consulturq; de iis literis. ut decre
uit senat⁹. multab⁹ q; ad canas commilitones suos pugnan
tes deseruissent. senatui nihil uideret⁹ resp. cōmutenda
ēe. si m. claudio pro cōs. alter uideret. facerēt q; de rep.
fide q; sua ducerent. dum nequis eoꝝ munere uacaret.
neu dono militari⁹ uti⁹ quis donaret. neu ⁊ italia re
portaret. donec hostis ⁊ terra ⁊ italia ēet; Omnia de
inde ap̄rore urbano desena⁹ sententia plebisque scitu
sunt habita. q; bus oratis q; q; uri. muris. turrib; refi
ciendis. ⁊ rerum uri bimarū sacris cōparend. donisq; p̄sig
nand. alteri⁹ reficiend⁹ aedib; fortunę. & matris; ⁊ra dōz
portā carmentalem. sceleris spes extra portā. quę p̄ orean
no ⁊cendio cōsumpta fuerant; tempestates sedę fuere
⁊ albano monte biduum. cōtinent⁹ lapidib; pluuit. eae
tas decęlo multa. duę ⁊ capitolio aedes. uallū ⁊ castris.
multis locis. supra suessulā. et duo iugeles exanimati.
murus turres q; quędā cum uis ⁊ nictę modo fulminū
sed aq; tā decussę; nesbe saxum ingens uisu uolutare.
ut rubere solito magis sanguineo q; simul hoc prodigioꝝ
causa. diēs unū supplicio fuit. et p aliquot dies cōsules
rebus diuinis operam dederē. et p eosdē dies sacrū no

uendiale fuit. Cum tarentinoꝝ defectio iam diu & in
spe hannibalis: uisus pietione romanis ēet. causa forte ex
trinsecus maturandę eius inuenit; phileas tarentin⁹ diu
iam p̄ speciem legationis romę cum ēet. uir inquieti
animi. ⁊ minime ocium quo tum diutino senescere u
debat⁹ patientis. ad rem sibi. ad obsides tarentinos
inuenit; custodiebant⁹ ⁊ atrio libertatis. minore cura qua
nec ipsis nec ciuitati eoꝝ fallere romanos expediebat. hos
crebris conloquiis sollicitatos. corrupto⁹ aeditui⁹ q;
cū p̄mis tenebris custodia eduxisset. ipse comes occulti
nem fact⁹ p̄fugit. Luce p̄ma uolgata p urbem fuga
⁊. missiq; q̄rentes ⁊ tarracina. cōprensos omnis re
traxer⁹. deducti ⁊ comitio. uirgisq; a p̄bante populo cęsi.
de saxo dejciunt⁹; huius atrocitas pęne duarū nobilissima
rum ⁊ italia graecarū ciuitatū animos inritauit. cum
publicę tū etiam singulos p̄uatim. utquisq; tam foede
⁊ remptos aut p̄ pinq; tate aut amicitia cōtingebat.
Ex iis trecenti fere nobiles iuuenes tarentini cōiurauē
re. quoꝝ p̄ncipes nico ⁊ philemen⁹ erant. His p̄ius q̄m
aliquid mouerent. cōloquendum cū hannibale ratio ne
te p̄ speciem uenandi urbe egressi. ad eum p̄ficiscunt⁹.
⁊ cum haud p̄cul castris abessent. ceteri silua p̄pe uia
sese occultauer⁹. nicho & philemen⁹ p̄gressi ad stationes.
comp̄hensique ultro ad p̄torem⁹. ad hannibalem do
ducti⁹. Qui cū ⁊ causas consilii sui. & quid parerent
exposuissent. cōlaudatione rati que p̄missi. iubent⁹
ut fidē populari⁹ facerent. p̄dandi causa se urbe egres
sos pecora carthaginensium quę pastū p̄ pulsa essent
ad urbē agere. tuto ac sine certamine. id facturos pro
missum ÷; cōspecta ea p̄da iuuenū ÷ mul⁹ q̄ierū ac sepul
tos doos audere miraculo fuit; Congressi cum hannibale
rursus fide sanxer⁹. libertos tarentinos. leges suaq; omia
habituros. neq; ullū uectigal poeno pensuros. p̄sidium
ue inuitos recepturos; p̄dita p̄sidia cartaginensium
fore; Haec ubi cōuener⁹. tunc uero philomenus cōsuetu
dine noctis egrediundi. redeundiq; in urbem frequentio
rē facere. ⁊ erat uenandi studio insignis. canes quę et
alius apparatus seq̄batur. captum q; ferme aliquid aut

ab hoste expreparato ablatu reportando donabat aut pfecto aut custodib portarū. Noctu maxime commeare propter metū hostium credebant. ubi iam eo cōsuetudinis adductus esset. ut quoq; nocte tempore sibilo dedisset signū porta aperiret, temp agendo rei hannibal usum esset aut diu uiam aberat. ubiq; minus muri eēt uno eodemq; loco statiua eū tamdiu habere. aegrum simulabat, romanis quoq; qui insidio tarenti erant suspecta ee ita stagni moraeus desierat, cēterū postquā tarentū ure cōmuni decē milib pedituū atq equitum quos inexpeditione uelocitate corporū ac leuitate armorū aptissimos ee ratus: elector tis. quarta uigilia noctis signa mouit. pmissis quae octogint a fere numidis equitib peipit. ut dispersi currerent circa uias. pluestrarentq; omia occul. neq; is agrestium q̄ cui spectator agminis falleret. pregressos retraherent. obuios occiderent. ut pdonū magnitudo exercitus occultaret. ipse raptim agmine facto quindecī ferme miliū spatio castra — aptare — ppositi. et ne ibi quide nimiora quo pgerent tamū cūcta tos militēs monuit. ita omissurum. nec deserturi quemquā aut excedere ordine agminis paterentur. et imperatis interim — ad imperia accipienda eēnt. neu quid nisi ducū iussu facerent. se intempore ecturū quae uellet agi. eadem ferme hora tarentum fama puenerat. numidas equites paucos populari agros terroremq; late agrestis (bb) inecisse. Atque nimiū nihil ultra moris pfectus romanus quamuis parte equitū postero die luce prima uideret exercitū adarcendum populationib hostem. incerta adeo nihil obediem (cc) cunctis. ut contra p argumto fuerit illa pcursatio numidaru hannibalē exercitūq; castris non mouisse. Hannibal concubia nocte mouit. dux philemenus erat. cum soluto capte uenationis onere. cpteri pditurae eaque composita erant exspectabant. Conuenerat aut ut philemenus portula adsueta uenatione inferens. armatos induceret. parte alia porta enitida adiret hannibalē, mediterranea regio: orientē spectabat. aliquantum intra menia includunt.

Cum porte adpropinquaret. ecitus ex composito ignis ab hannibale ē. refulsitq; idem recepit. ab nuchone signum, extincte deinde utrimq; flammae sunt. hannibal silentio ducebat adportam. nucho ex improuiso adportas sopitos uigiles incubitib suis obtruncat. portamq; aperit. hannibal cum pedituum agmine ingreditur. subsistere iubet equites, ut quo res postulet occurrere libero campo possent. Et philemenus portule parte alia qua commeare adsueuerat adpropinquabat. notauit eum et familiare iam signū. cum excitasset uigilem. dicente uix sustinere bestie onus portula aperitur. Inferentes aprum duos iuuenes secutus ipse cum exercito uenatore uigilem incautum miraculo magnitudinis eos quiferebant uersu uenabulo trucidat. Ingressi deinde xxxx fere armati. ceteros uigiles obtruncant. refringuntq; portā pximā. et agmen subsignus confestim irrupit. inde cum silentio inforū ducti hannibali sese conuinxerunt. tum duo milia gallorum poenus inter diuersas partis p urbem dimittit. tarentinos & infra quam maxime frequentia occupare iubet. tumultu orto romanos passim cedi oppidanis parci sedut fieri id posset pcepit iuuenib tarentinis utrubiq; suos proculuidisse. quiescere ac silere aequo animo ee iubent. iam tumultus erat tal q; quat ee incapta urbe solet. sed quid rei eēt nemo satis pro certo sciret, tarentinum romanos addiripiendam urbem credere coortos. romanis sedato aliquātū fraude uideri ab oppidanis mota pfectus primo excitatus tumultu importū effugit. inde acceptus scapha marcem circumuehitur. errore ē et tuba audita ex theatro faciebat, nam et romana erat aprodromb adhoc ipsum preparata et insciens ex agraeo inflata. quis aut quib signum daret incertum efficiebat. Vbi inluxit. et romanis punica & gallica arma cognita tum dubitatione excemerunt. & greci romanos passim cede straros cognouerunt. ab hannibale captam urbem senserunt. Postquam luce certa

or erat. & romani qui tedib⁹ sup̄ fuerat in arcem confuge
rant. conticiscebatq. paulatim tumultus. tum hannibal
tarentinos sine armis conuocare iubet. Conuenere
om̄s preter quā qui cedentis in arcē romanos ad om
nē adeundā simul fortunā p̄ secuti fuerant. ibi hanni
bal benigne ad locutus tarentinos. testatus. que . pres
titisset ciuib⁹ eoꝝ quos ad thrasumenū aut ad can
nas cepisset. simul in dominatione sup̄ba romanorū in
uectus. recipere se in domos suas quemq. iussit. et forib;
nom̄ suū inscribere. sed domos eas que inscripte non eēnt
signo ex templo dato diripi iussurum. siquis in hospitio
ciuis romani uacuas aut̄ tenebat domos nomen inscrip
sisset eum se p̄hoste habiturū. contione dimissa cum
titul notate foris discrim̄. pacati ab hostili domo fecis
sent signo dato ad diripienda hospicia romana passim
discursum est. et fuit prede aliquantum.
Postero die ad oppugnandam arcem ducit. quā et cū
mari quo in paene īsule modū pars maior circumlui
tur. pre altis rupibus. et ab ipsa urbe muro et fossa in
genti saeptam uideret. eo que nec ui nec opibus expug
nabilem ēē. ne aut se ipsum curat uendi tarentinos a ma
ioribꝰ rebus moraretur. aut in relictos sine ualido pre
sidio tarentinos impetū ex arce cū uellent romani fa
cerent. uallo urbem ab arce inter saepire statuit. nō
sine illa & iam spe cum p̄hibentib⁹ opus romanis
manū posse conseri. & si ferocius procucurrissent.
magna cede ita attenuari p̄sidii uires. ut facile p̄
se ipsi tarentum urbem tueri possent. Vbi coeptū
opus ÷ pate facta repente porta impetū in munientis
fecerunt romani. pelliq. se statio passa ē que pro
opere erat. ut successu cresceret audacia plures q.
& longius pulsos prosequerentur.
Tunc signo dato cohorti poeni sunt quos instructos
ad hoc hannibal tenuerat. eo sustinuere impetū ro
mani sed ab infusa fuga loci angustie eos impeditaq.
alia ope iam coepto alio apparatu opis morabantur.
plurimi in fossam p̄cipitauere. occisiq. sunt plures
in fuga quam in pugna. inde & opus nullo prohi

bente fieri coeptum. fossa ingens ducta. et uallum ītra
ea erigitur. modicum q; post inter uallo murum eti
am eadem regione addere parat. ut uel sine p̄sidio
tueri sed aduersus romanos possent. reliquit tam̄
modicū p̄sidium simul inter faciendo muro ad
uiuaret. ipse profectus cum ceteris copus ad galae
sum flum̄. quinq. milia ab urbe abest posuit castra.
Ex his statiuis regressus ad inspiciendum. qd op⁹
aliquantū opinione ei⁹ celerius creuerat. spem ce
pit & iam arcem expugnari posse. et est n̄ altitudine
ut cetera tuta sed loco plano posita et ab urbe muro tan
tum ac fossa diuisa. cū iam machinationū om̄i gene
re et opib⁹ oppugnaret̄. missū a meta ponto p̄sidium
romanis fecit animū. ut nocte ex improuiso opa hosti
um inuaderent. alia disiecer̄. alia igni corruper̄. is que
finis hannibali fuit. ea parte arcem oppugnare. reli
qua erat in obsidione spes. nec ea satis efficax. qui arce
tenentes que in poene insula posita imminet faucib⁹ por
tus mare liberum habebant. urbs c̄tra exclusa maritimis
commeatib; propiusq. īopiamerāt obsidentes. quā ob
sessi hannibal c̄uocatis p̄ncipib⁹ tarentinis om̄s p̄sentis
difficultates exposuit. neq. arcis tam munite expug
nande cernere uiā. neq. ī obsidione quicquā habes spei
donec mari hostes potiant̄. Et si naues sint quib⁹ cō
meat⁹ inuehi p̄hibeat. ex templo aut arcessuros aut
dedituros se hostis. Adsentiebant̄ tarentini. ceterū
ei qui c̄siliū adferre. opem quoq. in eā rē adferendā
censebant ēē. punicas enī naues ex sicilia accitas
id posse facere. suasq. sinu exiguo intus inclusas ēē
cū claustra portus hostis haberet. et que ad modū inde
in aptum mare euasuras. Euadent inquit hannibal mul
ta que impedita natura sunt c̄silio expediuntur urbē
in eā positā habetis. plane & satis late uie patent in om̄is
partis. uia que ī portu p̄ mediā urbem ad mare trans
missa ÷ plaustris. transueham naues haud magna mo
le. i mare nr̄m erit quo nunc ostes pociuntur. et illic
mare hinc t̄ra circumsedebimus arcem immo breui
aut relictā ab hostib⁹ aut cū ipsis hostibus capiemus.

Hec oratio non spem modo effecit sedingentem iam ducis admirationem fecit; contracta ex templo undiq. plaustra uncta q. inter se. & machine ad sub ducendas naues admouen. munitum q. uter quo facilior aplaustra minor q. moles intransitu eet. Iumenta inde & homines contracti. & opus impigre ceptum, paucos q. post dies classis instructa ac parata circumuehitur arcem et ante ostium portus anchoras iacit. Hunc sta tum rerum hannibal tarentinis liquit; regressus ipse inhibna; ceterum defectio tarentinoq; utrum priore anno. an hoc facta sit inq uersum auctores trahunt. plures priore quia eatenus memorie rerum hoc annono factum tradunt. Romae consules proximo q. usq. ante diem v. kl maias. latine tenuere. eo die preteritio sacro in monte in suas quisq. primas pficiscuntur. relicto deinde nouo pretore sulle tradiderat. ex huius marcii duobus carminibus alterius postremum acta dedit cum rata auctoritas euentu. alteri quoq. cui nondum tempus uenerat adferebat fidem. priore carmine cannen sis pdicta clades in hec fere uerba erat, Amnem troiugenam romane fuge cannam. ne te alienigene cogant in campo diomedis conserere manum. sed neq. credes tum donec copiarum sanguine campum. multa q. milia occisa tua deferet amnis in pontum magnum. exterra frugifera piscibus atq. auibus ferus quoq. molum terra si sit fluat esca caro tua. namhi ita uppiter facius. & diomedi argiuicam post & cannam flumini qui miscebantur in is locis uicta atq. ipsa cladem agnoscebam. Tum alterum carmen recitatum, neo tantum obscurius, quam certiora futura preteritis sunt. sed pplexius. & iam scripture genere, hostis romanum si expellere uultis uomica que gentium uenit longe. apollini uouendos censeo ludos. qui quos annis comitet apollini fiant. cum pplus decreuit ex publico parte. priuatis uti conferant pro se atq. suis. uis ludis faciendis. pre erit pretor is. qui uis pplo plebiq. dabit. si immunis decem uiri graeco ritu hostius sacra faciant. hoc si recte facient gaudebitis semp fietq. res ura melior. nam si diuum extinguet per duellis uiros qui uros campos pascit placidos, ad id carmen explanandum diem unum sumpserunt. Postero die s. c. factum: ut decem uiri deducis apollini req. diuina facienda ispicerent ea. cum ispecta relata q. ad senatum eet. censuere patres apollini ludos uouendos faciendos q. et quando ludi facti eent duodecim milia aeris praetori ad rem diuinam ad duas hostias admaiores dandas; alterum. s. c. factum: ut decem uiri sacrum graeco ritu facerent. uis que hostius apollini bouem auratam. & capras duabus albis auratis. latonae bouem femina aurata. ludos pretor incirco maximo cum factum uis eet edixit ut pplus peos ludos stipem apollini quantam commodum eet conferret, Hec est origo ludorum apollinarium uictorie ualetudinis. ergo ut pleri quererent uotos factos hos pplus coronatus spectauit. matrone supplicauere. uulgo apud aedes in proprio tulis epulati sunt. celeberq. dies omni cerimoniarum genere fuit. cum hannibal circa tarentum consules ambo in sammo eent. s; circum sessuri capuam uiderent. qd malum diuturne obsidionis ee solet. ia fame capiam sentiebant. quia sentem facere prohibuerant eos romani exercitus. Itaq. legatos ad hannibalem miserunt. orantes ut pro sua consules in agros suos educerent legiones. ue q. omnis hostium presidium insideret. fruendum ex propinquis locis conuehi uideret. capuam hannibal hannonem ex bruttiis cum exercitu in campaniam transire. ad dare opam ut fruendi copia fieret campanis iussit. Hanno ex bruttiis profectus cum exercitu uagabundus castra hostium. consulesq. q. in sammo erant. cum beneuento ia adpropinquaret. ∞∞∞ passuum ab ipsa urbe loco edito castra posuit; inde ex loco circa pplos q. aestate copiarum erat deuehi frumentum in castra iussit. presidium datis que commeatos eos prosequerentur. Capuam inde nuntium misit. qua die in castris adaccipiendum frumentum presto eent. omni undiq. genere uehiculaq; iumentaq. q. ex agris conuecto. id proximum ceteris sociis negligentia q. a campanis actum. paulo plus cccc. uehicula missa et pauca preterea iumenta obiecit castigatis

abhannone qđ ne fames quidemq; mutas accenderet bellu
as. curā eoꝝ stimulare posset, alia ꝑ orro dicta dies adfrumtum
maiore apparatu petendum, ea omīa sic acta erant cū
enuntiata beneuentanis eent legatos decem extemplo
circa ad cōsules bouanum castra romanoꝝ erant miser.
Quicum auditis quę adcapuam agerent, mīs se cōparas
sent. ut alter ī campanā exercitū duceret. fuluius cu
ea ꝑ numia obuenerat ꝑfect nocte bene uentā memia est
ingressus; exp ꝑpinquo cognoscit hannonē cū exercit
parte ꝑfectū frumentatū. ꝑ questorē campanis datum
frumētū duo milia plaustroꝝ mēdtā inhermenq. aliā
turbā aduenisse. ꝑ tumultū ac trepidationē omīa aqꝫ
castraꝝ q. formā ī militarē ordinē immixtis agrestib
is exterris sublatum; His satis compris consul militib
edicit, signa tantū arma que ī proximam noctē expediret,
castra punica oppugnanda ee. quarta uigilia ꝑfecti
sarcinis omīb impedimentis q. beneuenti relictis, paulo
ante lucē cū ad castra ꝑuenissent. tantū pauoris iniecer.
ut si ī plano castra posita eent. haud dubie ꝑmo impetu
campi potuerunt; altitudo loci ī munīta defenderant,
que nulla exparte adiri ñ arduo acdifficili ascensu pote
rant. Luce ꝑma ꝑlium ingens accensum ē. nec uallum m
tutantur poeni. sed ut q̄bus loc equor eet deturbant
nitentis pardua hostes, uincit tam omīa ꝑ max impetus.
aliquot simul partib; aduallū ac fossas ꝑuentū ; sed
cū multis uulneribus militū pugnę; Itaq. cōuocatis tri
bunis que militū cōsul absistendū temerario ī coepto
aut. tutius sibi uideri reduci eo die exercitū beneuen
tū. de inposterо castris hostium iungi ne exire inde
campani neue hanno regredi posset, idqđ facilius
o ꝑmeat collegā quoq. & exercitū ei se accituru. totū
q. eo uersuros bellum. Hęc concilia ducis, cū iam re
ceptui caneret. clamor militū aspnantiū tam segne
imperiū discrepuit ꝑximę porte hostium, erat cohors
pelugna. cui ꝑfect ubi agger ereptum uexillum transual
lum hostium traiecit. execratus inde seq. et cohortē
si ei uexilli hostes potiti eent. ꝑ noeps ipse ꝑ fossā uallūq.
in castra inruptt; Itaq. intra uallum paelignu pug
nabant. cum altera parte ualerio flacco tribuno militum
tercię legionis exp brante romanis ignaniā. quisocius cap
taꝝ concederent decus. T. pedamus ꝑncepsꝑmꝰ centu
rio cum signifero signum ademisset. iam hoc signū hic
centurio inquit. intra uallum hostium erit. sequ ꝑ capi
signum ab hoste ꝓhibituri sunt. manipularet sui ꝑmū
transcendentē fossā. deinlegio tota secuta ē. Iam & cōsul ad
cōspectū transgredientiū uallū mutato cōsilio reuocando que
adicitandos hortandosq. uersꝰ militer; Ostendere iq̄nto
discrimine ac periculo fortissima cohors socioꝝ & ciuiū
legio eet; Itaq. ꝓsequisq. omis ꝑ aequa atq. imas loca cum
undiq. tela conicerent. armaq. & corpora hostes obicerent.
ꝑ uadunt, inrumpunt q. multi uulnerati & iam uires añ qm
sanguis deficeret ut intra uallum hostium caderent.
nitebant. capta itaq. momto tēporis uelut ī plano si
tam ner ꝑmunita castra cedes inde ñiam pugna erat, om
nibꝰ intra uallū ꝑ mixtis, supra sex milia hostium occisa sup
septē milia capitum cum frumentatoribꝰ campanis omī q.
plaustroꝝ aut iumentoꝝ apparatu capta. & alia ingens
pręda fuit. quā hanno populabundus passim cū eet ex
sociοꝝ populi r. agris traxerat, inde delectis hostium
castris beneuentū redit, ꝑ damq. ibi ambo cōsules, nam
et ap. claudius eo post paucos dies uenit. uenciderī duu
uirum q. & donati quoꝝ castra hostium capta erant,
ante alios accaeus pelignus, ꝑ edanus ꝑncepsꝑ tercię
legionis; Ita anno abcondito ocrito quonumiata castro
rum clades ; cum paucis frumētatoribꝰ quos forte se
cum habuerat. fugae magis q̄m uineris mīmbruttios
redit; Et legati campani auctu sua pariter socioꝝ q.
clade legatos ad hannibalē miser, qui nuntiarent duos
cōsules ad beneuentū ee, diei iter a capua, tamē non
ad portas et muros bellū ee ni propere subueniat.
celerius capuam quā arpos in potestate hostium uen
turā; Nec tarentū quidem ñ modo arcē tam debere
ee. ut capuam quam carthagim aequare sit solutus. de
sertam indefensam que populo r. tradat, hannibal
cure sibi fore rem campanā pollicit. in presentia duo
millia equitum cum legatis mittit. quo ꝑ fidio agros

populationib⁹ possent prohibere; romanis interim sicut
aliarum rerū arcis tarentinę p̄sidii q· quod ibi obside
retur cura est; c· seruilius legatus ex autoritate patrū
a p· cornelio pr· in etruriam ad frumentū coemendum
missus. cū aliquot nauib⁹ onustis in portū tarentinū inter
hostiū custodias ꝑuenit. in cuius aduentu qui ante in exi
gua spe uocati saepe ad transitionē ab hostib⁹ ꝑ conlo
quia erant. ultro ad transeundum hostis uocabant, solli
citabantq; et erat satis ualidum p̄sidium traductis ad
arcem tarenti tuendam militibus; Ita que meta ponti
ni exempto metu quo tenebant libtati ad hannibalem
defecere hoc idem eadē mora maris et thurini fecerūt.
Mouit eos non tarentinoꝝ magis defectio. meta pontinoꝝ
q· quib⁹ idem ex achaia oriundi & iam cognatione
iuncti erant. quam ira in romanos propter obsides
sup interfectos. Eoꝝ amici cognati q· litteras ac nun
tios ad hannonē magonemq· qui in propinquo in brut
tiis erant miserūt. si exercitū ad moenia admouissent.
se in potestatē eoꝝ urbem tradituros eē; m̄· at inuis
thuris cum modico p̄sidio p̄erat. quē facile elici
ad certam temere ineundū rebantur posse. non mili
tum quos ꝑ paucos habebat fiducia q̄m iuuentutis thu
rinę, eam ex industria centuriauerat armauerat q·
ad tal casus; diuisis copiis inter se duces poeni cum
agrum thurinum ingressi eēnt. hanno cū peditum
agmine infestis signis irę ad urbem ꝑgit. mago
cum equitatu tectus collibus ad tegendas insidias
oppositis subsistit; at in uis peditū tantum agmi
ne ꝑ exploratores comp̄to in acie copias educit. et
fraudis intestinę et hostium insidiarū ignarus. pe
destrę p̄lium fuit ꝑ segne. paucis ī prima acie pug
nantib⁹ romanis. thurinis expectantib⁹ magis q̄m
ad iuuantib⁹ euentum, Et carthaginiensiū acies
de industria pedē referebat. ut ad terga coll̄ ab eq̄
te suo insessi hostem ī cautū ꝑtraheret, q̄ ubi ē uen
tum coorti cū clamore equites propere incēditā
thurinoꝝ turbā nec satis fido animo unde pug
nabat stantē ex templo in fugam auerterunt.

Romani quamquam circumuentos hinc pedes hinc
eques urgebat. tam̄ aliquandiu pugnā traxere postre
mo et ipsi terga uertunt. atq· ad urbem fugiunt; ibi
proditores conglobati cum popularium agmen paten
tib⁹ portis accepissent. ubi romanos fusos ad urbem
ferri uiderunt. conclamant instare poenū ꝑ mixtos
q· & hostis urbē inuasuros ni propere portas claudant;
ita exclusos romanos p̄buere hosti ad cedē; m̄· at inuis
tam̄ cum paucis receptus, sedicio inde paulis per
tenuit. cum inde alii caedendum fortunę et tra
dendam urbem uictorib⁹ recenserent. Ceterum ut
plerumq· fortuna et c̄silia mala uicerunt; at inio
cū suis ad mare ac naues deducto magis quia ipsi
ob imperium in se mite. ac iustum c̄sultum uolebant.
quā respectu romanoꝝ; carthaginienses in urbē acci
piunt; consules a beneuento in campanū agrum legi
ones ducunt. non ad frumenta modo que iam in hib
nis erant· corrumpenda sed ad capuam oppugnan
dam. nobilem se consulatum tam opulente urbis
excidio rati facturos. simul et ingens flagitium im
perio dempturos. quod urbi tam propinque ter
cium annum in punita defectio eēt; ceterū ne bene
uentum sine p̄sidio eēt & ut ad subita uel si hannibal
qd̄ facturum haud dubitabant ad opē ferendā so
cius capuam uenisset. equites uim sustinere possent.
ti· gracchum ex lucanis cum equitatu ac leui arma
tura beneuentum uenire iubent. legionib⁹ statuisq·
ad optinendas res in lucanis aliquem pręficeret.
Graccho prius quam ex lucanis moueret sacrifican
ti triste prodigium factum ÷. ad exta sacrificio ꝑ
petrato angues duo ex occulto ad lapsi andere
iecur. conspectiq· repente ex occul̄ abierunt. id
cū haruspicum monitu sacrificium instauraret̄ atq·
intentius extare seruarent̄ iterū ac t̄tiū tradunt.
libatoq· io cinere intactos angues abisse. Cum
haruspices ad imperatorē id ꝑtinere prodigium
p̄ monuissent. et ab occultis cauendum hominib;
consultisq· nulla tam̄ prouidentia fatū immi

nens monere potuit. Flauus lucanus fuit. capitis partis
eius lucanorum cum pars adhannibalem defecisset.
que cum romanis stabat. & eo iam anno in magistratu erat
abisdem illis creatus pr. ut mutata repente uoluntate.
locū graue apud poenum quereris neq. transire ipse
neq. trahere ad defectionē lucanos satis habuit. nisi
imperatoris. & eiusdem hospitis producti capite ac
sanguine foedus cū hostibus sanxisset. Admagonē
qui in britio fuit erat clam inconloquium uenit. fi
deq. accepta si romanum ui imperatorē traduxis
set. libertas eius legib; uenturos in amicitiam lu
canos. deducit poenum in locum pacis gracchum ad
ducturū. mago ubi pedites equitesq. armare sero &
capere eas latebras ubi ingentē numerū occuleret.
loco satis inspecto atq. undiq. explorato. dies com
posita gerendæ rei est. Flauus ad romanum imperā
torē uenit. remisse ait magnā ī choasse. adquā pficiendū
ipsius gracchi opera opus esse. omnū ppter q̄ proinde ij ad
poenum ī illo cōmuni italię motu defecissent psuasisse
ut redirent in amicitiā romanorū. quando res quoq. ro
mana quę prope exitium clade cannensi uenisset.
īdies melior atq. auctior fieret. hannibalem ui senescere &
ac ppe ad nihilum uenisse. ueteri delicto haud īplacabi
le fore romanos. nullam unquā gentē magis exorabi
lem ppetuę q. uenię dandę fuisse. quorum rebellio
ni & iam maiorū suorū ignotū. Haec ab sese dicta ceteri
um ab ipso gracco eadē hęc audire malle eos. presen
tisq. contingere dextrā. id pignus fidei secū ferre. locū
se concilii dixisse. ac spectu amotū. haud ppe cui castris
romanis ibi pauos uerb transigere posse. ut omne no
mē lucanū īfide ac societate romana fut; gracchus fraudē
sermonem rei abēe rat. ac similitudine ueri captus.
cū lictoribus ac turma equitum. e castris ppectus duce
hospite insidias pcipuat. hostes subito excurrit. et nocti
bia ppditio eēt. flauius ui se adungit. tela undiq. in
gracchum atq. equites coniciunt. gracchus ex equo
desilit. idem ceteros facere iubet hortaturq. ut qd
unū reliquum fortuna fecerit. id honestent uirtute

reliquum ait. quid eēt pauci a multitudine īualle silua
ac montib; septa circumuenti. preter mortē id referre
utrū presentes corpora peccq. modo multi trucidemur.
an tot. patiendo expectandoq. euentū impetū atq.
iram uersa agentes audentesq. pfusi hostium cruore
inter expirantium inimicq. cumulata arma. et cor
pora cadam. ducamū pditore ac transfugam an nec
pereremt. qui ea uictima pre se adinferos misisset
eum decus eximium egregiū solatiū sue morti in
uenturū. Interhęc dicta paluda mento circa laeuum
bracchium intorto. nam nec scuta quicte secū exer
uerant. ī hostis impetū fecit. maior imp ro numero
hominū erituri pugna. iacuit maxime apta corpo
ra romanoq. et eū undiq. excelsioribus locis incauā
uallem coiectus eēt. transfigunt; gracchum iam nuda
tū psidio uiuum capere poeni nituntur. ceterū con
spicat lucanus hospitē. inter hostis adeo infestus con
fertos īuasit. ut parcier sine multoq. pnitie ī posset.
exanimem eū mago ex templo ad hannibalē misit. po
nuq. eū captis simul fascib; ante tribunal imperato
ris iussit. Hęc ferae fama. gracchus ī lucanis adeo
post quinquetenes uocant periit. sunt q̄ in agro beneuen
tano ppe calorē fluuium ostendant. A castris eū
lictorib; ac trib; seruus lauandi causa pgressū. cum
forte in secreta ī natauripis latarent hostes.
nudum atq. ī ermen saxisq. que no
lunt amnis ppugnante ī terfectū.
sunt q̄ haruspicum monitu q̄ngentos passus a cas
tris pgressum in loco puro eaq. ante dicta pdigia
sunt ppcurarent. an in fidentib; forte locū duab; tur
mis numidarū circūuentū scribant. adeo nec loco
nec ratio mortis ī tanto tam claro ī signi clarit. fune
ris quoq. gracchi uaria fama. alii ī castris romanis
sepultū ab suis. alii ab hannibale. & ea uulgatior fa
ma. Traditum in uestibulo punicaq castroq. rogū
extructum eē. armatū exercitū decucurrisse
cum tripudio hispanoq. moribq. armisq. & cor
poq. suę cuiq. genti adsuetis. ipso hannibale

omi rerum uerbaꝝ honore exequa celebrantes. Hactra
dunt qui inlucanis rei geste auctores sunt. sult quiad
calorē filiuum īterfecūi memorunt. credere uelis.
cap. tamū gracchi hostes potuisunt. eo delato adhan
nibalē missus abeo cēsim carthalo q̄ castra roma
na ad. c. cornelū questorē deferret. is funus im
peratoris īcastris celebrantib. cū exercitu beneuenta
nis. Consules agrum campanum īgressi cūpassi
popularentur. eruptione oppidanoꝝ imagonis cū
equitatu trīti & trepidi ad signa milites palatos passi
reuocarunt. iuxe dumīstructa acie fusi sup mille et
q̄ngentos milites amiser. inde ingens ferocia supbe
suopte īgenio genti creuit. multisq. plus lacessebant
romanos. sed intentiores ad cauendū cōsules una pug
na fecerat. īcaute atq. incōsulte inita. restituit tum
his animos. sublatum audaciā parua una res. sed in
bello nihil tam leue. qd nō magne īterdum rei momū
faciat. T. quintio crispino baduis campan hospos
erat. pfamiliari ospicio iunctus. creuerat cōsuetudo qd
aucter rome. apud crispinū baduis ante defectionē ca
pana liberalit comit q. curatus fuerat. Cum baduis pro
gressus ante stationes q. p porta stabant. uocari crispi
nū ussit. qd ubi crispino nunciatū. ratus cloquū
amicū ac familiare quem manente memoria etiam
tdiscidio publicoꝝ foederum puati uris. paulum
acetteris pcessit. postquam īconspectum
uenere. puocate inquit adpugnā cris
pine baduis. cscendam equos. summotisq. alius uter
bello melior sit decernam. adeacrispi nec sibi nec cul
li arti hostes dee. īquib; uirtute ostendant se eram
si nacie occupare declinaturū. ne hospitalicede dextrā
uolet. cuersus q. abibat. eni uero ferocius tum campa
nus increpare molitā ignauiam q. et sedigna probra
insonte iacere. hospitalem hostem appellans simulante
q. parcere. cui sciat pare seni ee. si parū publicis foede
ribus ruptis direpta simul & pruata iura ee putet
baduis cāpanum. L. quintio crispino romano palā
duob. exercitib. audientib. renunciare hostium.

Nihil sibi cum eo consociatum. nihil federatū hosti. cū hoste.
cum is patriam ac penates. publicos priuatosq. oppug
natum uenisset. suum erit congredereturi. diu cunctante
crispinum perculeretur malis. ne impune insultare
campanū pateretur. Itaq. tamū moratus dum impera
tores cōsuleret. p mitterent ne sibi extra ordinem inpro
uocante hostem pugnare. p missu eoq. arma cepit. equum
que cscendit. & baduum nomine cpellans ad pugnam
euocauit. Nulla mora a campano facta. infestis equis
cōcurrerunt. crispinus supra scutum sinistrum umerū
baduis hasta transfixit. sup q. delapsum cū uulnere ex
equo desiluit. ut pedes iacentē cficeret baduis. pus quā
opprimeretur parma atq. equo relicto ad suos aufugit.
crispinus equum armaq. capta. & cruentā cuspidem.
insignis spolius ostentans. cum magna laude & gratulati
one militum ad consules. deducitus. laudatusq. ibi
magnifice. & donis donatus. hannibal ex agro beneuen
tano castra ad capuā cum mouisset. tercio post die
quā uente copias in aciem eduxit. haud quaquam
dubius q̄d campanus absente se paucos ante dies se
cuncta fuisset pugna. quin multo minus se suumq. to
tiens uictorem exercitū sustinere romani possent.
ceterum postquam pugnari ceptum est equitū maxi
me. īcursu cum iacul obruerentur. laborabat romana
acies. donec signum equitib. datum e utrinq hostem
admitterent equos. ita equestre prelium erat. cum
procul ussus sempronianus exercitus cui c. corne
lius questor p erat. utriq. parti parem metū p butt. ne
hostes nou aduentarent. uelut ex composito utrinq.
signū receptui datum. reductiq. in castra prope equo
marte discesserunt. plures tam abromanis primo in
cursu equitum ceciderunt. Inde cōsules uti auerte
rent a capuā hannibalem nocte que secuta. diuersi
fuiuus in agrum cumanū. clauduus inlucanos abit.
Postero die cum uacua castra romanaq. nunciatā han
nibali. fuit. & duob; agminib diuersos abisse. incer
tus primo utrum sequeretur. appium intrat sequu
lle circumducto hoste quā uoluit alio tenere adca

puam recte. Hannibali alia in hus locis bene gerende rei fortuna oblata ÷ m. centenus fuit cognomine penula. insignis ter p̄mi pili centurionis. & magnitudine corporis et animo. | sp̄functus milicia p̄p. cornelium sullam pr. insenatū intro ductus. petit a patrib; ut is ibi quinq. milia militū darent. repertum i hostis regionum. breui ope p̄tum facturū ÷ quib; artib; adicit locaq; nīi i ducis et exercit⁹ capti forent. uis aduersus inuictorem usurum; | d non p̄missum magis stolide. quā stolide credentū. tamquam recte militares & imperatorię artes eēnt data p̄pinque octo milia militum. pars dimidia ciues. pars socii. & ipse aliquā tū uoluntaria ultimere i agris conscium. ac ppe duplicato exercitu i lucanos puenit. ubi hannibal nequaquā secū claudium sub structum. haud dubia res est quippe int hannibalem duce. i centurione exercitusq. alterū uincendo. ueteranū alterum nouū totū magna ex parte. & iam tumultuarium. ac se inermem. ut conspecta inter se agmina sunt. i neutra pars detrectaunt pugnā. ex templo i structę acies. pugnatū tam ut in nulla parte diuī ampli⁹ horas contata. & donec duxisset romana aciem uicta. postquam is n̄ quieuere fama solum; & iam metu futuri declinauit. sua temeritate cruentę clad sup eēt. obiectans se hostium telis cecidit. fusa ex templo romana acies. sed adhuc fugam nec uertere equidem ter pauit. omnibus uiis abeq; ure insessis. ut ex tanta multitudine uix ∞ euaserint. ceteri passim alii alia pestę absumpti sunt.

Capua a consulibus iterū summa ui obsideri cepta est. quę q. moā rem opus erant comportabant. parabantur q; casilinū frumentum cruentum aduolturni ostium. ubi nunc urbs est. castellū cōmunit. ante fabius maximus munierat. p̄sidium impositū. ut mare p̄cul uideret. i flumen impediret. et duo maritima castella. frumentū q̄ ex sardinia nup missum erat. quod que minimus. pr. exercituria coemerati a bostia cruentum est. ut exercitui p hiemem copia eēt. Coterū sup ea eademq. in lucanis accepta erat uolonum quoq. exercitus qui uno gracchо summa fide stipendia fecerat. uelut exauctorata morte ducis ab signis discessit. Hannibal n̄ capuam nec lectam neq; ut tanto discrimine desertos uolebat socios. sed prospero ex temeritate unius romani ducis successu. in alter⁹ uius ducis exercitusq. opprimendi occasionē imminebat. cui fulmini pr. apuli legati nuntiabant. p̄mo dum urbes quasdam apulas quę ad hannibalem defecissent oppugnaret. i tentum remegisse. post animo successu ipsum i militer pręda impletos. i tantā licentiā. i socordiā q. effusos. i nulla disciplina militię eēt. cum sepe alias tum paucis diebus ante expertus. quat subinscio duce exercitus eēt. i apuliam castra mouit. circa herdoneā romanę religiones & pr̄ fulmus erat. Quo ubi alla rumē hostes aduentare prope est factum ut ussu praetorii signis cinulsis in aciem exirent. nec rei magis ulla tenuit quā spes haud dubia suo i arbitrio ubi uellent acturos. Nocte insequenti hannibal cum tumultuat in castris. i plerosq. ferociū signa ut daret. instruisse duci ad arma uocatis sciret. haud dubius p̄spere pugnę occasionē dari triamilia expediti equitū i ullis circa uicinis pribus. quię e silius disponit. q̄ signo dato simul omnes e latebris existerent. magonē duo forme milia equitū fugam i clinatura credebat. omnia trepida i fidere iubet. his nocte p̄paratis p̄ma luce i acie copias educit. nec fulmus. cunctā n̄ta sua ulla spe q̄m militū impetu fortuito tractus. ita q. eadem temeritate q̄ processū i aciem. i struit ipsa acies ad libidinē militū. forte pro rentū i sistentiū q. q̄ loco ipso q; tulisset animo. deinde libidinē aut metū deserentū locū. p̄ma legio i sinistra ala i p̄mo i structę i longitudinē porrecta acies. clamantib; tribunis nihil introrsus roboris acuiuī eē. i quacumq. impetū fecisset hostis p̄ripturos. nihil q̄ salutare eēt n̄m ad animū. sed ne ad aures q̄dem admittebat. Ut hannibal haud quaquā simul ua neq. simul exercitu neq. ita i structa aderat; q̄ ne clamore quidem atq. impetū p̄mū eq; romanus sustinuere. duxe structa i temeritate ceteros par animo. haud quaquā cōparandus. ubi rē inclinatā. ac trepidantis suos uidet. equo arrepto cum ducentis ferme equitib' effugit; cetera a fronte pulsa. in tergo atq. alis circū uenta acies. eo usq. ē cesa. ut ex duo decim milib; hominū cluo

milia haud amplius euaserint castris hostes potiti sunt.
Hec clades sup aliā alia romā cum eēnt nuntiate ingens
quidem ꝛ luctus ꝛ pauor ciuitatē cepit. sed tamē quia cōsu
les ubi summa rerū eēt. ad id locoꝝ ꝓspere gererent. min⁹
iis cladib; commouebant, legatos ad cōsules mittunt. c. lae
torium m̄ metilium qui nuntiarent ut reliquias duoꝝ
exercituū cū cura colligerent. darentq. opam ne p̄ me
tū ac desperationē hosti sedederent. id quod post cannen
sem accidisset cladem. ꝛ ut desertores de exercitu uolo
num cōquirerent. idem negoti p. cornelio datū. cui ꝛ di
lectus mandatus erat. isque p̄ fora cōciliabulaq. edixit. ut
cōquisitio uolonoꝝ fieret. ꝛ que ad signa reducerent. hec
omīa ītentissima cura acta p. claudius consul. d. iunio
ad hostium uulturni. m̄ aurelio cotta puteol p̄posito qui
ut queq. naues ex etruria ac sardinia accessissent. ex
templo ī castra mitterent frumētū ipse ad capuā regres
susq. fuluium collegā ī uenit. casilino omīa inde portan
tē. molientē ad oppugnandā capuā. tum ambo circū sedeꝛ
urbem ꝛ claudium neronē pr. ab suessula ex claudianis
castris excuieꝛ. isquoq. modico ibi p̄sidio ad tenendū lo
cū relicto ceteris omīb; copus ad capuā descendit. ita tria
p̄toria circa capuā erecta tres ꝛ exercit⁹ diuersis partib;
opus ad gressi. fossa ualloq. circumdare urbem parant.
ꝛ castella excitant modicis int̄ ualt. multisque simul
locis cū ꝓhibentib; opa campanis ꝛ euentu pugnant.
ut postremo portis muroq. se continerent. campanis
l'riusq. tamen quam hec continuarentur opa legati ad
hannibalem missi qui quererentur desertam ab eo ca
puā ac prope redditam romanis. optestarentur q.
ut tunc saltem opem non circum sessis modo sed ꝛ iam
circum uallatis ferret. Consulibus littere ap. cornelio
pr. missae. ut prius quā clauderent capuā opib; po
testatē campanis facerent. ut qui eoꝝ uellent exi
rent a capua. suasq. res secum inferrent. libos fore sua
q. omīa habituros. qui ante idus martias exissent. post
eam diem quique exissent. quique ibi mansissent hos
tium futuros numero. ea pronuntiata campanis.
atq. ita spreta ut ultro cōtumelias dicerent mina

rentur q. hannibal ab herdonea tarentū duxerat legiones,
spe aut ui aut dolo arcis tarentine potiunde. q̄d ubi parū
ꝓcessit. ad brundisium flexit iter. prodi id oppidū ratus.
ibi quoq. cum frustra tereret temp⁹. legati campani ade
um uenerūt. querentes simul. orantesq. quib. hannibal mag
nifice respondit. ꝛ antea se soluisse obsidionē. ī nunc ad
uentū suū cōsules n̄ laturos. cum hac ispe dimissi legati uix
regredi ad capuā iam duplici fossa ualloq. cinctam potu
erūt. cum maxime capua circum uallaretur. syracusarū
oppugnatio ad finē uenit. p̄ter quam uia uirtute ducis
exercitusq. intestina ꝛ iam ꝓditione aduita. namq. marcel
lus initio ueris incertus. utrum agri gentum ad himilco
nem ꝛ hyppocraten uertet bellū. an obsidinione syra
cusas p̄meret. quamquā nec uicapi uidebat posse. ī expug
nabilē t̄restri ac maritimo situ urbem. nec fame umquam
cū ꝓpe liberi a chartagine cōmeat⁹ alerent tam̄ nequid in exp
tū relinquere. transfugas syracusanos erant aut̄ apud
romanos aliqui nobilissimi uiri ī defectionē ab romanis q̄a
ab nouis cōsiliis abhorrebant pulsi. conloquiis sue partis
temptare hominum animos uissit. ꝛ fidem dare si tradite
forent syracuse libos eos ac suis legib; uicturos eē. Non
erat cōloqui copia. quia multoꝝ animi suspecti omīum
curā oculosq. cōuerterant nequid falleret. tale admissum
seruus unus exulum ꝓ transfuga ītro missus in urbem
cōuentis paucis initium cōloquendi de tali re fecit. dein
pistoria quidā naue retinentib; operti. circum uectiq.
ita ad castra romana. conlocutiq. ita cum transfugisset
idem sepius eodem m̄ ꝛ alii atq. alii postremo ad lxxx
facti. ꝛ cum iam cōposita omīa ad ꝓditionē eēnt. īditio de le
gato ad epyciden p̄ attalum q̄ndam īdignantē. sibi rem credi
tam n̄ eē. necati omīs cum cruciati sunt. Alia subinde spes
postquam hec uana euaserant excepit. damnippus qui
dam lacedemonius missus ab syracusis ad phylippum
regem capt⁹ ab romanis nauib; erat. huius utiq. redi
mēdi ꝛ epicide cura erat ingens. nec abnuit marcellus
iam tū aetoloꝝ cui⁹ socii lacedemonii erant amicitiam
ad fectantib; romanis. ad cōloquium de redemptione
ei⁹ missis. medius maxime atq. utrisq. oportunus locus

adportum troglias ꝑpē turrim quam uocant galeagrā
ē uisus. quo cum sepius commearēt. unus ex romanis
exꝑpinquo murū ēremplans numerando lapides aestu
mando q· ipse secum ꝙ in fronte patebant singuli altitudi
nē muri quantū ꝓxime ēiectura poterat ꝑmensus hu
miorē q· aliquanto ꝑstine opinione sua i ceteroꝝ om
nium ratus ēē aut mediocrib⁹ scalis superabilem ad
marcellum rem defert. Haud spernenda ussa. s. cū
aduersi loc⁹ ꝙa obiectum interuallum custodiebat. nī pos
set occasio querebat quam obtulit transfuga numidas
diem festum dianę ꝑ triduū magni i qua alia in obsidio
ne desint uino largius epulas celebrari. i abeꝑ cide prę
bito uniuersę plebei & ꝑtib⁹ ac ꝑncipib⁹ diuso, dubia
accepit marcellus. cum paucis tribunis q· militū ēloquitur
electisq· ꝑ eos adrem tantā agendam audendamq· i clo
neis centurionib⁹ militib⁹q· & scalis inocculto compara
tis. ceteris signū dari iubet. ut maturae corpora curarent.
quieq· darent. nocte in expeditione eundum ēē. Indoubi
i tempore usum quo die epulatus iam uini saciat ꝑn
cipumq· somni eēt signo unus miles ferre scalas ius
sit. i ad mille fere armati tenui agmine ꝑ silentium
eo deducti. Vbi sine strepitu ac tumultu ꝑmi enasēr
i murū secuti ordine alii cū ꝑtib⁹ audacia dubios ci
am animū faceret. iam ille armatoq· coeperant par
tem cū ceteris admote pluribusq· scalis in murum eua
debant. Signo ab hexapylo dato quę ꝓxime soli
tudinē erat ꝓuentū. ꝙa magna pars i turribus epulati
aut sopiti uino erant. aut semigraues portabant.
paucos tamen eoꝝ i pressos i cubilib⁹ interfecēr. ꝑ pe hex
apylon est portula magna. ire fringi coepta. et emu
ro excomposito tuba datū signū erat. et iam undiq·
ī furtim sed utaꝑ gerebatur res. quippe ad epi
polas frequentē custodius locū ꝓuentū erat. terren
diq· magis hostes erant. q̄m fallendi sicut terrere
sunt. Iam simul ac tubarum est auditus cantus.
clamorq· tenentium muros partēq· urbis omnia re
ri custodes alii ꝑ murum fugere. alii salire demu
ro ꝓcipitariq· turba pauentium magna pars

tam ignara tanti mali erat. ingruunt omnib⁹ uno somnoq·
uinuaste magnitudinis urbe partium sensu ūsus ꝓtinen
te momnia subluce hexapylo effracto marcellus omnib⁹ co
pis urbem ingressus. excitatis cuertitq· omnia ad arma
capienda. opemq· siq̄m possent iam capte ꝙ ꝓ urbis fo
rendam. Epicides abinsula q̄m ipsi nasson uocant cita
to ꝓfect⁹ agmine. haud dubius q̄n paucos ꝑ negligentiā
custodum transgressos murū expulsurus foret occur
rit⁹ pauci tumultū augere eos dictitans. & maiora ac
tribiliora uero adferre. postquā conspexē omnia circa
epipolas armis copleta. lacessito tamen hoste paucis mis
silib⁹ retro magis acinā agmen cuertit. nī tam ium mul
titudine q· hostiū metuens. quā nequa i festina fraus
ꝓ occasionē oriretur. clausasq· iter tumultū ac radine
atq· insule inuenīret portas. Marcellus in moenia in
gressus ex superioribus locis. urbem omnium ferme illa
tempestate pulcherrimā subiectam oculis uidit. in iacen
masse dr̄. partim gaudio tamq· ꝑ petrate rei. partim
ueteris gre urb⁹ athenientium classis demersę. et duo
i gentes exercitus cum duob⁹ clarissimis ducib⁹ delecti oc
currebant. & torbella cum carthaginensib⁹ tanto cū
discrimine gesta. tot tam opulenti ty ranni reges q·
ꝑter ceteros hiero cum recentissime memorię recentium
ante omnia quę uirtus ei fortunaq· sua dederat bene
ficius ꝑ plum v. ī signis ea cū uniuersa occurrerent ani
mo subiret q· cogitatio ī a illa momto horę arma omnia
& ad cuncta redintegranda ꝑ ius q̄m signa acinā admoue
ret. ꝑmanet syracusanos q̄ intra ꝑsidia romana intrante
dictum ē fuerant. ut alloquio lem pellerent hostis ad
defendam urbem tenebant ac radine portas muros q·
maxime transfugę. q̄bus nulla erat cōditio ner uenię
sperei. nec adire muros nec adloqui quemquā passi. ita q·
marcellus postquam id inceptum irritum fuit. ad ea tra
lum signa referri iussit. Tumulus ī ingens urbis uersus amari. uaeq· imminens. ferens ī agros
mediterranea quę insulę ꝑ commode situs ad com
mēdatus occe- cipiendos. prę erat huic archipi
lo demus augus ab epicide impositus. ad quē

missus amarcello s uisum⁹ ex infectorib⁹ tyranno cū longo
sermone habito dilatus p simulationē eē retulit mar
cello tempus cum ad deliberandum sumpsisse. Cumq; die⁹
deche differret dum hippocrates atq; himilco admone
rent castra legionesq; haud dubius si marcē accepisset eos
delere romanū exercitū iclusum mariq; posse.
Marcellus ut erat animi neq; tradi neq; capi uidit posse
∴ platee neapolim et hanc nomine [illegible] urb et instar ur
bium sunt posuit castra timens ne si frequentia intrasset
loca cūueret ab discursu miles auctus praedę. n possit legati
eo ab hybla ad neapoli cum infit et uelamus uener. p cantes
uiaeclib⁹ & abincendius parceret. dequaq; p cib⁹ quā pos
tulatus magis cōcilio habito. marcellus exommium sententiq;
dixē multib⁹; nequis libum corpus uolaret. cetera pdę fu
tura castraq. tectis parietum p muro septa portis religi
one platearū patentib. stationes p sidiaq. dispositis ne
quis iclusorum in militū impetū in castra fieri posset. Inde
signo dato milites discurrere. refractisq. foribus cum omia
furore actumultu sterperent. acaeclib⁹ tam temperatum ē.
rapinis nullus ante modus fuit. quā omia diuturna felici
tate cumulata bonaq; gesserē. Interhęc & philodem cū sper
auxilii nulla eēt fide accepta ut mulat adepiciden redu &
deducto p sidio traduxit tumulum romanis. auersis omibus
ad tumultum ex parte capte urb. bomilcar nocte eā nac
tus. quā p ptter um tempestatis stare adanchoram i salo ro
mana classis n posset. cum .xxxv. naub⁹ ex portu syracu
sano p fectus libo mari uelamatū dedit. quinq. & .l. na
uib⁹ epiciden et syracusanis reluctis. et clusis q. carthagin
ensib⁹. iq̄nto res siracusana esset discrimine. cum centū naub⁹
post paucos dies redit. multis ut fama: donis ex hieronis
gaza abepiciden donatus. Marcellus ex syracusano ex pibilo recepto
p sidioq. adducto una cura lib. erat. in nequa abtergo uis
hostium iarcē accepta inclusos impeditosq. moenibus
suos turbaret. Adoranā inde trimis p idonea castrīl dispositis
loca speadinopiam omium rerū iclusos redacturū cir
cumsedit. cū p aliquot dies quiete stationes utrimq.
fuissent repente aduenit⁹ hippocrates et himilcon ex
uitero — imoq. oppugnarentur romanis fecit; nā
hippocrates castris admagnum portū communitis signoq.
his dato qui ad eram admam tenebant castra uetera romanoq;
adortus est. quib⁹ crispinus p erat. et epicyd des eruptionē
instationes marcelli fecit. et classis punica littore qd inur
bem i castra romana erat adpulsa: nequid p sidii crispi
no submitti a marcello posset. Tumultum tam maiorem
hostes p buer quā ces damen nā i crispinus hippocra
ten n reppulit tantū munimtis. sed insecut⁹ etiam ē tre
pide fugiente. & epicyden marcellus in urbem cōpul
satisq. iā & iam i posterum uidebat p ursum nequid ab
repentinis eorq; excursionib⁹ periculi foret. Accessit
et ad pestilentia commune malū qd facile utroq; q. am
mos auerteret. et abelli cōsilius. nam tempore autum
ni & locis natura graui⁹ multa tam magis extra urbē
quā in urbē toleranda uisa est. putraq. castra omium
ferme corpora mouit. ac p mo temporis ac locorum
& aegrierant & moriebamur. Postea curatio ipsa et cē
tactus aegroq; uolgabat morbos ut aut neglecti dese
rti. q incidisset morerentur. aut insidentis curantisq.
eadem uis morbi repletos secum traherent. cotidiaq.
funera & mors oboculos eēt. Et undiq. dies noctesq. plo
ratus audirent; postremo ita adsuetudine mali esse
rauerant animos. ut n modo lacrimis iusto q. comple
retur p sequerent mortuos. sed ne efferrent quidem
aut sepelirent. iacerentq. strata exanima corpora in
conspectu simulem morte expectantium. morituq.
aegros aegri ualidos cū metu tunc tabe facti ac pesti
fero odore corporum conficerent. et ut ferro potius
morerent quādam inuadebant. soli hostium stationes.
multo tam uis maior pestis poenaq; castra q in roma
nis circumsedendo syracusas cepit. a quisq. adsue
rant magis & hostium exercitus; sicuti ut primū iudere
ex grauitate loci uulgari morbos insuas quisq. pro
pinquas urbes dilapsi sunt. & carthaginienses q⁹
nusquam recepti erant. cum ipsis ducibus hippo
crate atq. himilcone ad imenem ione omis perierunt.
Marcellus ut tanta uis ingruebat malo tradu
xerat in urbem suos. infirmaq. corpora recta

& umbrae recreauerant; multi tam̄ ex romano exercitu eadem pestē absumpti sunt; delecto t̄restri punico exercitu siculi q̄ hippocratis milites fuerant haud magna oppida cetera & situ & munimentis tuta tria milia alterū absyracusis. alterū q̄ndecī ab hoste. & commeat̄ ecuntib⁹ suis cōportabant, & auxilia accersebant; interea bomilcar uterū cum classe p̄fectus carthaginē ita exposita fortuna sociq; ut spē faceret nō ipsis m̄ saluterē opē ferri posse s; romanos quoq; ītacta q̄dam m̄ urbe capi p̄pulit ut onerarias naues q̄m plurimas omī copia rerū onustas secū mitterent, classem q; suā augerent. Ig̃ur c.xxx. nauib⁹ longis, dcc. onerarijs p̄fectis acarthagine satis prosperos euent⁹ adtraciendū sicilia habuit. sed dē uentu superare eū pachynū p̄hibebant; bomilcaris aduentu p̄ma fama, deinp̄ter spem mora cū gaudium & metū īuctē romanis syracusanisq; p̄buisset epicydes metuens ne sip̄ gerent idem q̄ tum tenebant abortu solis flare p̄ dies plures uentu classis punica affricā repete ret tradita acradina mercennariq; militū ducib⁹. ad bomilcarē nauigat. classem ī statione uersa ī africā habentē ac̄que timentē nauale p̄lium. nāta q̄d ī par uum b; aut numero nauū eēt, quippe & iam plures habebat. q̄m q̄d uentu aptiores romanę q̄m suę classi flarent; p̄pulit tam̄ ut fortunā nauat certaminis experiri uellet. & marcellus cū siculū exercitū extorai sula conciri uideret. & cum īgenti cōmeatu classē punicā aduentare. ne simul terra mariq; īclusus urbe hostiū urgeret. q̄m q̄m ī par numero nauū erat p̄hibere aditu syracusanoq; bomilcarē cōstituit. duę classes īfestę circa p̄monturiū pachynū stabant. ubi p̄ma tranquillitas maris ī altum euexisset cōcursurę. utaq; cadente ītā euro q̄ p̄dies aliq̄d sęuierat p̄ bomilcar mouit. cui⁹ p̄ma classis petere altū usa. q̄ faciliꝰ superaret p̄monturiū. Ceterū postq̄m tendere ad se romanas naues uidit. īcertū q̄ subita trepidatione bomilcar uela ī altū dedit. missisq; nunciis hercleam onerarias retro ī affricā repetere uberent. ipse sicilia p̄ter uectus tarentū petit. epicydes autem ita repente destitutus spe. ne obsidione magna ex parte urbis rediret. agrigentum nauigat. expectaturus magis euentū. q̄m unde quicquā moturus. quę ubi castra sicula q; sunt nuntiata. epicydē dessyracusis excessisse. acarthaginensib⁹ relicta īsula. ipse uterū tractū romanus. legatos decē dionib⁹ dedendę urbis exp̄orata p̄ius p̄culoq; uoluntate eoq; q̄ obsidebant admarcellum mittunt. Cū haud ferme discreparet q̄nq; ubiq; regū fuissent romanoq; eēt. sicut cetera cum libertate aclegib⁹ suis seruarent. euocatis ad cōloquium iis quib⁹ ab epicyde credituę res erant. missos se simul admarcellū simul adeū ab exercitu syculoq; auunt. ut una omnū q̄ obsiderent quiq. extra obsidionē fuissent fortuna eēt. neue alteri p̄ priꝰ sibi pacisceretur. quicquā; recepti deinde abiis ut necessarios hospites quę adloquerentur. exponit quę pacta ītā cū marcello habent. oblata spe saluti p̄pulere eos. ut secū p̄fectos epicydis polyclitum & philistionē. & epicydem cui sindon cognomen erat adgrederentur. Intectis iis & multitudine adcitionē uocata. īopinātoq; quidē ipsi ītus fremere occulti solui erant cōquesti. q̄m q̄m tot mala urgerent negarent fortunā accusandam eē. q̄d ī ipsoq; eēt potestate quā duo a patrem. Romanis causā oppugnandi syracusas fuisse caritatē syracusanoq; nō odium. nā ut occupata res a satellitib⁹ hannibalis. deinde heronimi. hippocratis atq; epicydis audierint. tum bellum mouisse & obsidere urbē coepisse. ut crudelis tyrannos ei⁹ nūt ipsā urbē expugnarent. hippocrate ui interempto. epicyde ītercluso ab syracusis. & p̄fectus ei⁹ occisis. carthaginensib⁹ omī possessione siculię ītra mariq; pulsis. q̄m sup eē causā romanis. curā pinde ac si hero ipse uiueret. unicē romanę amicitię cultor ī columis syracusas eē uelint. Itaq; nec urbi nec hostib⁹ aliud periculū q̄m ab semet ipsis eē. si occasionē recūperandi se romanis p̄ter mississent. eā aut quā illo mōmto horę sit. nullam deinde foresi simul libertas. abimpotentib⁹ tyrannis apparuisset, omnū īgenti adsensu audituę oratio est, p̄tores tam̄ p̄ius creari. q̄m legatos nominari placuit.

Ex ipsa deinde ptra numero missi oratores admarcellū
quę principi neq. primo inquit syracusanu uob defeci
m. s. hieronimū nequaquā tā uos impius quā immor. nec
postea pace tyranni cęde coposita syracusan quisquā
sed satellites regu hr ppocrates atq. epicydes oppres
sis nob hinc metu hinc fraude tbauerī. nec qę qm dicere
potes alīndo nob libertatis temp fuisse. qd pacis uobcū
nfuerit. Hunc certe cędę ex. qo ppressas tenebant
syracusas. cū primū nīri arbitri ee cepim. extemplo uem
m adtractanda arma. defendos nos urbē moenia nullā
recusandā fortunā. quę ā posita uob fuerit; qtam cap
te nobilissime pulcherrime q. urb graecarū dei tibi
dederum marcelle. Quicquid umqm tra marq. me
morandū gessim. id tu triumphi titulo accedit fame
nec fredi uelis qnta urbs arte capta sit. qm posteris quoq.
eā spectaculo ee. q quisqs tra. qsq. mari uenerit nunc
nra. ab athenensib. carthaginiensib q. tropea. nunc tua
denob ostendat. i columes q. syracusas familię ure sub
clientela nominis marcellę tutelaq. habondas tra
das. Ne plus apud uos hieronimi qm hieronis memo
ria momenti faciat. duxerus ille multo amic fuit. qm
hic hostis. illius bene facta & iam rescissus. hui am
tia ad pntię tantū ipsius ualuit. omia impetrabilia
& tuta erant apud romanos int ipsos plus belli acpe
riculi erant. nā q. transfugę tradi seromanis rati
mercennariq. quoq. militū auxilia i eundē cōpule
re metū arreptus q. armis prores primū obtruncant.
inde adcetlem syracusanq. discurrunt. quosq.
fors oppulit irati interficere. atq. omia quę ipsorū
erant diripuerunt. Tum ne sine ducib eent sex
pfectos creauere. ut tu acradine ac nasso peent,
sedato tandem tumultu. exequentib. siscitando quę
acta cum romanis eent. dilucere id qd erat coepit
alia sua. ac fugarū causa ee. i tempore legati amar
cello redier falsa eos suspitione i crimen memoran
tes. neq. causa expetendę poenę ex. ulla romanis
ee. Erat et trib. acradine pfectus hispanus moeric
nomine. adeum i ter comites legatq. dei dustria
unus ex hispanis auxiliarib est missus. qui sine arbitris
moerico nactus primū quo instatu reliquisset hispania.
& imp inde uenerit. exponit. omia romanis ibi optineri
armis posse eū. siqpe pcium faciat pncipē popularium
ee. seu miliare cum romanis seu ipsorum reuerti ube
at. ctra simalle obsideri pgat. qm spem ee tra marq.
clauso. Mot his moeric cū legatos admarcellū mitti pla
cuisset. frem int eos mitit. q peundem illū hispanū secre
tum ab alis admarcellum deducus. cū fidem accepis
set. composiusset quę agendę ordine rei acradinā
redit. Tum moeric ut ab suspitione pditionis auertet &
omium animos negat ibi placere legatos commeare ultro
citroq. neq. recipiendū quemquā neq. mittendū. et quo
i tentus custodie seruent. oportuna dumdenda pfectis
ee ut suę quisq. partis tutandę reuisit. Oms adsensi
sunt partib, dumdendis. ipsi regio euent abarethusa
fonte usq. adhostium magni portus. id ut scirent roma
ni fecit. Itaq. marcellus nocte nauem honerariā cū ar
matis remulco quadriremis. trahi adacradinā ussit.
exponi quę milites regione portę quę p pe fontē are
thusam. Hoc cū quarta uigilia factum eet. expositosq.
milites porta ut cuenerat recoepisset moeric luce p
ma marcellus omib copis moenia acradine adgredit.
tri ut ī eos solū i acradinā tenebant ire cuerterat. sed
ab nasso & ia agmina armatorū ccurrerent. relictis
stationib suis. adium & impetum romanor arcendū
in hoc tumultu. actuarię naues instructę ia ante. circū
uectę q. ad nassum armatos exponunt. qi ipsius adorti
semiplenas stationes. i adapras fores portę ei paulo an
te excurrerant armati haud magno certamine nas
sum cepere. deserta trepidatione effuga custodum.
neq. ult min pstidii aut pmacię admanendū qm in
transfugis fuit. qa nesius idem satis credentes se me
dio certamine effugerē. Marcellus ut capta ee nassū
& acradinę regionē unā teneri moericumq pstidio
suis adiunctum. receptui cecinit. Rege opes quarū
fama maior qm res erat. diriperent. Suppresso im
petu militū. ut ius qi acradina erat transfugis pa

tium locus q. fuge dat⁹ ē. sȳracusani tandem ubi me
tu poteⁿt ac radine apti, orauere. ad marcellū mittunt m
hil peremere. aliud quā i columitate sibi ubiq; suis. Marcel
lus cōsilio adhibito. adhibuit & ciā sȳracusanis. q̄ppsedtio
nes pulsi ab domo ītra p̄sidia romana fuerant respondit.
Non plura p̄mos quinquaginta bene facta hieronis. q̄m
pauca his annis maleficia eoꝝ. q̄s sȳracusanas tenuerint.
ergo p̄r. ē. sed plerāq; eoꝝ quo debuerunt recidisse.
foederumq; ruptaꝝ ipsos abse grauiores multo quā p̄r.
uoluerit poenas exegisse. Sequidē trium annū circūse
dere sȳracusas. nī ut ppls romanus reseruata ciuitate haberet. si
ne transfugarumq; ducis captā oppressam tenerent.
Quid potuerint sȳracusam facere exemplo ut eos ē
sȳracusanoꝝ. q̄ntra p̄sidia romana fuerint. tūt hispa
nū ducem moericū qui p̄sidiū tradiderit. ipsoꝝ sȳra
cusanoꝝ. postremo seruitū quidē. ciuis ē cīlium sibi omnū
labaꝝ periculoꝝ q. circa moenia sȳracusana tramarq;
tamdiu excultoꝝ nequaquā tantū fructum ē qd capē
sȳracusas potuisset. inde questor cū p̄sidio abnassum &
accipiendā pecuniā regiā custodiendamq; missus. duripi
enda mihi data. & custodib⁹ duursis. p domos eoꝝ. q̄ntra
p̄sidia romana fuer. Cūmultaq; multa auaritiaq; foe
da exempla ederent. archimeden memoriae p dictū est.
tanto tumultu quantū capte urb⁹ inclusi cursu duripien
dum milituꝫ ciere poterat. intentū formis. quas impul
uere dissiparat. abiginaro milite q̄sitū interfectū. regē
q; marcellum tulisse sepulturē que cura habita. & propin
quis eam iquisitis. honori p̄sidioq; nom acmemoriā
cur fuisse. Hoc maxime mō sȳracuse capte. iūb⁹ p̄de
tantū fuit. quantū uix capta carthagine tū fuisset. cū q̄
urb⁹ equis certabāt. paucis ante diebus q̄m sȳracuse
caperent. t. oraculum cumquinq; remis. lxxx. ua
cuam ablilybeo transmisit. & cū ante lucē portū ītrasset
onerarias frumto onustas cepit. egressusq; ītram
depopulat⁹. aliquantū agri circa urbē. p̄damq; omnis
generis retro adnauet egit. lilybeum ītio die q̄m
de p̄fectus erat. cū centū xxx. onerarius naub⁹ fru
mento p̄daq; onustis redit. idq; frumtum ex templo

sȳracusas misit. quod nuam intempore subuenisset. nec
toribus uictis q; parū p̄ciosa fames instabat; eade estate
in hispania cum biennio ferme nihil admodum memora
bile factum eet. cīlius q. magis q̄m armis bellum gere
ret. romani imperatores egressi hibnis copias cū unxe
runt. ibi cīlium aduocarū. omnium q. iunū egregie sen
tentie. quando ad⁹ id locoꝝ idē actum eet. ut hasdruba
lem tendentē intra alpes retinerent. temp⁹ ē. id ama gi
urbellum in hispania finiretur. & ratis ad id unum
credebant accessisse xxx milia celtiberoꝝ. ea heme ad
arma excitata. tres exercitus erant hasdrubal gisco
nis filius. & mago. cuncta castris quinq; ferme dieru
iter ab romanis aberant. q̄ prior erat amilcaris filius
hasdrubal uetus in hispania imperator. adurbē nom
ne amtorgim exercitū habeba. t. eū uolebant p̄ uso p
p̄mi duces romani. & spes erat satis supq; ad id duru
um ē. illa rebabat cura ne fuso eo p̄culsi alter has
drubal. & mago in montes saltus montesq; recipiem
sese bellum extraherent; optimū q; rati duusis bifa
riā copiis totius simul hispanie ample bellū. ita in
se duuser. ut p. cornelius duas partes exercitū roma
noꝝ. sociorumq; aduersus magonē duceret. atq; hasdru
balem cīj. cornelius cū tercia parte ueteris exercitus
celtiberis adiunctis. cū hasdrubale barchino bellum
gereret. una p fere ambo duces exercituſq; cel ti
beris p̄gredientib⁹. adurbem antorgam in conspectu
hostium dirimentē gamnū ponunt castra. ubi cīj. scipio
cū q̄b. ante dictum. copias substituit. & p. scipio pro
fectus ad destinatā belli partē. Hasdrubal postquā
animaduertit exiguum romanū exercitū in castris.
& spem omēm in celtiberoꝝ auxiliis ē. perit⁹ omnis
barbarice & p̄cipue omnū earū gentium inquib⁹ p
tot annos militabat p fidie facili lingua cū utraq;
castra plena hispanoꝝ eēnt. p occulta ēloquia pacis
cuius magna mercede cū celtiberoꝝ p̄ncipib⁹. ut eo
pias indeabdūcant nec atrox uisum facinus nē ut
romanos uerterent arma agebat. & mercēs q̄nta
ut p bello satis eet dabat. ne bellum gererent. et eū

quę ripatum reditus domũ fructusq; uidendi suos suaq; gra
uolgo erant. Iraq; ñducib; faciliuș quam multitudim ptia
sum est simul ne metus quidem abromanis erant ptim
pe tũ pauci sibi ut retinerent; id quidem cauendũ semp
romanis ducib; erat exemplaq; hęc uere ꝓdocunt̃ur
habenda. neuta ex tm̃is crederent auxilius. ut ñ plus su
roboris suarũq; ꝓ prię uirtum in castris habeant.
Signus repente sublatus celtiberi habeunt. nihil aliud
quęrentib; causam obtestantib; quę ut remanerent ro
manis respondentes. quã domesticos ea uocari bello, si
pro postiquã socii nec pcib; nec ui retineri poterant.
nec se aut parẽ sine ult hosti ee. aut fratri rursus con
iungi uidit posse. nec ullum aliud salutare consilium in
ꝑmptu ee. retro quantũ posset cedere statuit. mid omi
cura itẽs. nec ubi hosti aequo se cõmitteret loco. qu
trans gressus flum̃ prope uestigia abeuntium insiste
bat. Eo sdem diei p. scipionẽ par terror periculũ manus
ab nouo hoste urgebat. masinissa erat iuuenis eo tempo
re erat socius carthaginensium. quã deinde clarũ poten
temq; romana fecit amicitia. ipsum cũ equitatũ numida
rũ aduentu p. scipionem occurrit. eidem deinde assidue
dies noctesq; infestus aderat. ut ñ uagos tantũ procul
a castris lignatũ pabulatumq; ꝓgressos exciperet.
sed ipsis obequitaret castris. iuectosq; imediat sępe
stationes. omia igentu tumultu turbaret. nocti;
quoq; sępe icursu repentino in portis uallo q; trepi
datum. nec aut loco aut temꝑ ullum uacuũ ametu
ac sollicitudine erat romanis. compulsiq; intra ual
lum. adempto rerum omnium usu. cũ prope iusta
obsidio eet. futuramq; arctiorẽ eam appareret. si se
iabit quẽ cum septẽ milib; equitũ sexcentis fuisse anteq;
aduentare fama erat poenus cũiunxisset. dux cauꝫ
et ꝑuidens scipio uictus necessitatib; temerariũ capit
consilium. ut nocte i dubia obuiam iret. & quocumq;
loco occurrisset plurium cẽseret. Relicto igr modico
ꝓsidio i castris. ꝑposito q; ti. fonteio legato. media noc
te ꝓfectus. cum obuius hostib; manꝫ cẽserunt. agmina
magis quam acies pugnabant. superior tam utrin
que tumultuaria pugna romanus erat. Ceterũ et equites
numidię repente quos fefellisse se dux ratus erat. abla
teribꝰ circumfusi, magnũ terrorẽ intulere. cẽtradio aduer
sus numidas certamine nouo. truncus isup aduenit hostis. clu
ces poeni adsecuti abtergo iã pugnantis. anceps que plurẽ
romanos circumsteterat. i certos. inquem potissimũ hostem
cum ue ipartẽ cterti eruptionẽ facerent, pugnam hortan
tiq; imperatori. i offerentu se ubi plurimũ labor erat. lanus
dexterũ lancea traicitur. cuneusq; is hostium in ferros
circa ducem imperii fecerat. ut examinẽ labentẽ ex equo
scipionẽ uidit. alacres gaudio cũ clamorẽ ꝓtinus aciem nun
tiantes discurrunt imperatorẽ romanũ cecidisse. Capua
quã passim uoce ut et hostes haud dubię ꝓuectores, et ro
manꝰ pudet eent fecit. fuga cẽpta sum excacie duce amisso
fieri coepta. Ceterũ utrac erumpendũ iter numidas
leuiumq; armis alia auxilia haud difficile erat. ita effu
gere tantũ equitũ aequantium equos uelocitate pedi
ũ uix poterant. cęsiq; prope plures i fuga cum pugnasunt.
nec sup fuisset quisquã nũciaturus ia aduesptum dimicę
intuenisset, haud segnius inde ducens poeni fortuna usi. ẽ
festum epulo uix necessaria quiete data militib; ad has
drubalem hamilcaris cognatũ agmen rapiunt. ñ dubia spe
cũiunxissent debellari posse. Quod ubi uentũ iter exer
cui ducesq; uictoria recenti laetos. gratulatio ingens ac
ta imperatore tanto cũ omni exercitu delecto, alterã
or pro haud dubiã parem uictoriã expectantes; adromanos
ñdum quidẽ fama tanta cladis puenerat. sed maestũ quod
dam silentiũ erat. & tacita duumatio. quat iam ꝓsagientib
animis imminentis mali ee solet. Impr ipse ꝑter quam
qđ ab socius se desertũ. hostiũ tantũ auctas copias sentiebat
cẽdura. & iam ratione ac suspicione accepte cladis
cum ad ullam bona spem pronior erat. Quonã mi eni
has drubalem. ac magonẽ nisi defuncta suo bello sine cer
tamine ad ducere exercitũ potuisse. quom aut ñ obsti
tisse aut abtergo secutũ fremitum sipihibere quo minus
unũ coirent. i duces. i exercitus hostium ñ posse ipse verte
cũ fire cũungeret copias; hus anxius curis. id modo ee sa
lutare in psenti credebat; cedere inde quãtũ posset et

inde una nocte ignaris hostib⁹. & obid quietis. aliquantū
emissus ē iter. luce ut senserunt profectos hostes. remissis
numidis q̄m poterant maxime citato agmine sequi coe
pēr. ante noctē adsecuti numidę. nunc abtergo nunc
ī latera īcursantes. ē sistere cępēr. ac tutari agm̄ q̄ntū
possent, tam̄ tuto ut simul pugnarent p̄cederent q. sci
pio hortabat. p̄ut quā pedestris copię adsequerent.
Ceterum nunc agendo. nunc sustinendo agm̄. cū ali
quandu haud multū p̄cederet. & nox iam īstaret.
reuocat p̄lio suos scipio. & ēlectos īt̄ tumulū quendā n̄ quā
dem satis tutū. p̄serum agmini pculso. educiorē tam q̄m
cetera circa erant. sub ducit. ibi p̄mo impedimēt⁹ reliquu
ī medio receptū circūdati pedites haud difficulter impetū
incursantiū numidarū arcebant. deinp̄ q̄m toto ag
mine tris imperatores cū trib⁹ ualid⁹ exercitib⁹ aderant.
apparebat parū armis aduendū locū sine munimēto
ualituros ēe. circumspectare atq. agnare dux cępit si
q̄modo posset uallum circū īcere. sederat adeo nudus tu
mulus rasperi soli. ut nec urgulta uallo caedendo. nec tra
ces pitis faciendo. aut ducendo fosse. aliu ue ulli opi apta īue
nīri posset. nec futurā quicquā satis arduū aut abscisū erat.
qđ hosti aditū ascensumue difficilem p̄beret. omia fastigio
lem sub uexa. ut tam̄ aliquā imaginē uallo obicerent. cruci
las. alligatas onerib⁹ uelut struentes ad altitudinē solidā cir
cumdabant. cumulo sarcinarū omis generis obiecto. ubi ad
molendū clientele defuerant. punici exercitus postquam
aduenīre itumulū q̄dem p̄ facile agm̄ erexere. munito
nis faciesq; nouas. p̄mo eos uelut miraculo q̄dam tenuit. cū
duces undiq. nociferarent. quid starent i n̄ ludibriū illud
nec femine puerique morandi⁹ satis ualidum dustraho
rent. diriperentq. captū hostē teneri. latentē post sarci
nas. hęc ēremptum duces increpabant. ceterū neq. tran
silire. nec moliri onera obiecta. nec cedere stipatas cruci
las. ipsisq. obrutas sarcinis facile erat. traditis ibi⁹ cū amo
liri obiecta onera armatis dedissent uias. pluribusq. ide par
tib⁹ fieret. capta iā undiq. castra erant. pauci armatis p̄cul
sique auctoribus. passim cedebant. magna pars tam̄ multi
tudinis cū in propinquas refugisset siluas. in castra p. scipionis
quibus tr. fonteius legat⁹ p̄erat p̄fugerunt. cęsis scipionē. ma
li⁹ ī tumulo p̄mo impetu hostiū cessum tradunt. alicū pauci
ex p̄pinquā castris trium p̄fugisse. hanc ign̄ circūdatā. atq. ita
excussis foribus q̄m nulla molīri potuerant. uicta. omisq;
mīt cum ipso imperatore occisos. anno octauo postq̄m in
hispaniā uenerat cn̄. scipio. unde tricesimo die postq̄m
morte ē nūciat⁹. luctus ex morte eius n̄ rome maior
q̄m p̄tota hispaniā fuit quam apud cuius parte doloris et
exercitus amissi. ralienata p̄uincia. rpublica trahebat
clades. hispanię ipsos lugebant. desiderabant q. ducem.
cui ea magis q̄duitus p̄fuerat. uis prior q. & fauore
occupauerat. rspecta iustitię temperantiaq. romanę
p̄m̄ dederat. Cum delectus exercitus amisse q. hispanie
nderent. uirtutē respondit. arestituerat exercitui. L.
martius septimi f. e. q. r. impiger inuenis. animiq.
ingeni aliq̄nto q̄m pro fortuna iniqua erat. nat⁹ maio
ris. ad summā indolem accesserat. cui scipionis disci
plina. subqua p̄ tot annos omis militię artis edoctus fue
rat. rex fuga collectis militib⁹. & quibusdam dep̄sidus
deductis. haud ētemnendū exercitū fecerat. unxerat
q. cum tr. fonteio p. scipionis legato. Sed tantū p̄sti
tit eques r. auctoritate īt̄ milites. atq. honore. ut
castris extra hiberna cōmunitis. cū duce exercitus co
munis militarib⁹ creari placuisset. sub eius alii
alius īcustodiā uallu. stationes q. donec p̄mis suffra
giis ret. ad L. marcium cuncta summā imperii de
tulēr. omē inde temp⁹ exiguum id fuit munendis
castris. cōuehendisq. cōmeatib⁹ cōsumpsit. romanum
poria milites cum impigre tum haud quaquā ab
recto animo exequebat. ceterū postquā hasdrubalē
gisconis uenientē adreliquas belli delendas transis
se hiberna radp̄inquare adlatum est. signumq.
pugne p̄posituū ab nouo duce milites uiderunt.
Recordari quos paulo ante imperatores habuissēt
duces q. & ducib⁹. & copias fretos p̄dire impunitam
solitos ee. fiere omis repente. & offensare capita.
& alii manus ad celū tendere. deos increpantes. alii
strati humi. suum quisq. nominatim ducē implorare.

neq· sedari lamentatio poterat excitatis centurionib⁹ manipulares· & ipso mulcante & increpante marcio qđ inmulieb⁹ & inutiles se precipissent fleb⁹ potius q̄m ad tutandos semet ipsos· & rem· p· secum acue rent animos· & ne multos imperatores suos facere sinerent· cū subito clamor tubarumq· son⁹ iamen ꝑ uallum hostes erant excitatur; inde uersa re pente intra lucem discurrunt ad arma· ac uelut accensi rabie discurrunt ad portas· & in hostem negligent⁹ atq· incomposite ueniente icurrunt· ex tempo ipro uisa res pauorem incutit poenis· mirantibusq· unde tot hostes subito exorti ꝑ deserto exercitu fore· unde tanta audacia tanta fiducia tam uictis ac fugatis· quis impr⁹ duob⁹ scipionib⁹ cesis exercitus· & castris pēr· quis signū dedisset pugne· Ad hec tot iam nec opinata· ꝑmo omnū incerti· stupentes q· referunt pedem· de inualida ipssione pulsi· & ga uertunt· & au fugientiū cedes fedasset aut temerabit periculosus q· segnitiū impet⁹· ni marcus ꝑ pere receptui dedisset signū· obstitens q· ad ꝑma signa quosdam ipso retinens· cōtata repressisset aciem;

Inde· icastra· audos adhuc caedis q· & sanguis recluc· Karthaginenses trepide ꝑmo ab hostiū uallo actu· post q̄m neminē i sequ⁹ uder⁹ metu sub stetisse ratę ceptum rursus & sedato gradu icastra habeunt· par negligentia icastris custodiend⁹ fuit· Sta & si ꝑpinquus hostis erat· tam relictas eu ee duc⁹ exercitu ante paucos dies deletos succurrebat· Ob hoc cū omia neglecta apud hostes eent· explorat⁹ iis marcius adē silui ꝑma specie temeratiū magis q̄m audax animū adiec· ut ultro castra hostium oppugnaret· faciliꝰ ee ratus unus has drubalis expugnari castra· q̄m si se rursus tres exercitus· ac tres duces iunxissent· sua defendi simul· aut⁹ succedissent coeptis· receptui se ad tutas res· aut si pulsi eet· tam ultro iferendo arma ē tempti sibi dempturi· neq· tam subita res & nocturn⁹ error· & iam huc fortune ē silium prinbaret· ad loq̄ndos· ad hortandos q· sibi milites rat⁹ contione aduocata· ita disserit· uelmea erga uos pientores nros· uiuos mortuos q· pietas· ut presens omnū nrum milites fortuna· fidem cauis facere potest· mihi hoc imperiū· ut amplū iudicio uro· ita re ipsa graue ac sollicitum ee· Quo eni tempore nisi met merore obstupefacerem· uix ita campos mei ee· im ali q̄ solatia i uenire aegro animo possem· cogar ira omnium uice qđ difficillimū iluctui· un⁹ esulere· et nerum quidem ubi quo nā in has reliquas duas exercitū patrie ē seruare possem cogitandum· auertere animū a bassiduo merore liber· Prestito ē eni acerba memoria· & scipones meambo dies noctes q· curis insomnis q· habitant· et excitant sepe somno· neu re neu inuentos· Quocto annos ibis terris milites suos cōmilitones uros· neu p· p· patiar multā· & suā disciplinā suaq· instituta sequi iubeam· et ut imperii sanctorū nemo obedientior me uno fuerit· ita post mortē suā quod inquaq· iure factum os illos fuisse maxime censeā· id optimū ducere uos quoq· uelim milites· nlamentis lacrimisq· tandem extinctos ꝑ sequi· nullum iugem q· fama rerū gestarū· sed quocies cumq· occurret memoria illoꝝ· uelut si adhortantis signum q· dantis uideatis eos· ita plia iure· nec alia ꝑfecto species hesterno die oblata oculis animisq· uris memorabile illud edidit pluuium· quo documentū dedistis hostib⁹ neum scipionib⁹ extinctum eet nom⁹ romanū· et cuius populi uis atq· uir⁹ nobrutas sit cannensi clade· ex omni profecto seuitia fortune emersuram ee· Nunc q̄ tanū ausi estis sponte ira· experiri libet quantū audeatis duce uro auctore· non eni hesterno die cū signum receptui dedisse quentib⁹ effuse uob turbatū hostem· frangere audaciā uiam· sed differre in maiorē gtam atq· oportunitatē uolui· ut post modo ꝑparati in cauis armatis· in ermes atq· iam sopitos ꝑ occasionē adgredi possetis· nec huius occasionis spem miles forte temere sed ex re ipsa cēpta habeo· a uob quoq· ꝑfecto siquis querat· quo nā modo pauci armatis multi auctoribꝰ castra tutari suasi· nihil aliud respondeatis· qua idipsum timetis uos omia et opibus firmata habuisse· ipsos paratos instructosq· fuisse· et ita se res habet· Aliud quod netineat fortuna facit minime· uri sunt homines· quia qđ neglexerit incautum atq· aptum habe

Liv xxv

as, nihil omnium nunc min⁹ metuunt hostes q̃m ne obsessi m̃ ipsi atq; oppugnati castra sua ultro oppugnem⁹ audeam⁹ qd credi n̄ potest ausuros nos, eo ipso qd difficillimū uidetur facilius erit. Tercia uigilia noctis silenti agmine ducā uos exploratū habeo, nunq̃ uigiliarū ordinē non stationes ustas ēt clamor ī portis audit⁹. cū ī primis impet⁹ castra cooperit. Tum mē torpidos somno, pauentes q̃ adhuc opinatū tumultū. & inermes ī cubilib⁹ suis oppressos, illa caede secura quanos hesterno die reuocatos aegrę ferebatis, scio audax uideri cōsilium, sed in reb⁹ asperis. & temere spē fortissima quęq; cōsilia tutissima sunt. q̃a si nocasionis momēto cui⁹ prēr uolat opportunitas cunctat⁹ paulū fueris. nequaquā mox omissā queras. cum exercit⁹ integ̃ primo ē. duo haud q̃q̃ absunt. num acl⁹ pediem⁹ paluſ est. etiā temptastis uras atq; ille q̃ uiret. si diem q̃ferim⁹ ether hester ne eruptionis fama ētem n desiem⁹. periculum ē ne omnes duces omnis copię ēueniant. Tres deinde duces. tres exercit⁹ sustinebim⁹ hostiū. quos cū scipio ī columi exercitu n̄ sustinuit, ut uidendo copias periere duces nri ita separatum acciuisi opprimi possum hostes. alia belligerendi ua nulla ē. Inde nihil prēter noctis q̃xime opportunitatē expectem. ite deinde bene unianibus corpora curate. ut integri uigentesq; eodem animo ī castra hostium irumpatis. quo ura tutam estis. Iam et audire abnouo duce nouū cōsiliū. q̃ quo audatius erat magis placebat. reliquum diei expedient armis. & curatione corpoꝝ cōsumptū. & maior pars noctis q̃ data est, quarta uigilia mouere. Erant ultra q̃xima castra rex milium inter uallo distantes. alię copię poenoq; uallem ea ua inter at condent arborib⁹. ī huius siluę medio ferme statio cohors romana arte punica abditur. q̃ equites. ua medio itinere inter cepto. ceterę copię silenti agmine adq̃xi mos hostis ducte. Et cū statio nulla p̃ portis neq; ualla custodię essent. uelut ī sua castra nullo usquā obsistente penetrauere. inde signa canunt. et tollit⁹ clamor. pars semisomnos hostis cędunt. pars signa accensis stramento arido tectis inicunt. pars portas occupant. ne fugam inter cludant. Hostes simul ignis. clamor. cędes. uelut alienatos sensib⁹ nec audire nec q̃uidere quoquam sinunt. interdum ī ermes inter armatos. aliarum ad portas. alios obsepti tuguri⁹ supuallium saluum. ut quisq; euaserat. primus ad castra altera fugiunt. ibi achoorte et equitib⁹ ex occulto procurrentib⁹ circūuenti. cęsiq; ad unum omnes sunt. quāquā eam siquis ex ea caede effugisset. hac deo rapti. captiuati. q̃ priorib⁹ castris in altera transcursum castra abromanis. ut q̃uenire nuntius cladis n̄ posset. ibi quo longius ab hoste aberant & quia sublucē pabulatū lignatumq; & p̃datū quidā dilapsi fuerant. nec lecta magis omnia ac soluta ī uenire armatam tū ī stationib⁹ posita, milites ī ermes. aut humi sedentes. accubantesq; aut obambulantes ante uallū portas que. cum hostis ea securis solutisq; romani calentis. adhuc ab recenti pugna feroces q; uictoria q̃ium ineunt. itaq; nequaquā resisti ī portis potuit. intra portas ē cursu ex totis castris ad p̃mū clamorē ī tumultum facto. atq; ex p̃lium oritur. dum q; remissent. in cruenta scuta romana q; ussa. indicium alterius cladis poenis. atq; ī de pauorē ī iecissent. Hic terror in fugā auertit omnes. effusiq; quam ter ī quoscędes oppressit. excuuntur castris. ea nocte acdie bina castra hostiū oppugnata. duct⁹ L. marcii. ad xxxvii milia hostium cęsa auctor ē claudius. q̃ annales acilianos ex greco ī latinū sermonē cuertit. captos ad ∞ cccxxx. p̃da ingentē parata ī castris esse. clipeum argentei pondo cxxxvii. Cum imagine barchini hasdrubalis. ualerius antias. una castra magonis capta tradidit. viii milia cęsa hostium, altero p̃lio eruptione pugnatū. cum hasdrubale. decem milia occisa. quatuor milia ccc xxx. captos. piso quinq; milia hominū cū magone cędentis nros effuse sequeret. cęsa exinsidiis scribit. Apud omnes magnū nom̄ marcii ducis. ideo et uere ęstę ei⁹ etiam miracula — addum. flammā ei comito nanti fusa me capite. sine ipsius sensu cū magno pauore circumstantium militum, monimē tū quę uictorię ei⁹ de poenis usq; ad incensū capitolium

fuisse intemplo. clipeum marcum apellatū cum imagine
hasdrubalis; fuere deinde aliquandu inhispania res
fuere uarie. post tantas inuicē acceptas iniatas q. clades
cunctanib; periculū summę rerū facere; dum hęc in
hispania gerunt marcellus captis syracusis cū cetera
sicilia tanta fide atq. integritate composuissent ut nī
mi suā gtam sed etiam maiestatē populi r. augerent.
ornamenta. signa urbis. tabulas q. quibus abundabant
syracusę romam deuexit. hostium q̄dem illa spolia.
et parta belli ure cęterū inde p̄mū inritum mirandi
grecarum artium opa licentię quę huc sacra pfana
q;, omia uulgo spoliandi factum ÷. quę postremo inuo
manos deos. templum id ipsum p̄mū. qd amarcello exi
mię ornatum ÷ uertit, usebant enī ab exteris ad
portā capenā dedicata amarcello templa. ppter excel
lentiā euis generis ornamenta quoq; p exigua parte cōpa
ret; legationes omium ferme ciuitatum sicilię adeum
cuemebant. dispar ut causa earū tractatio erat, q̄ ante
captas syracusas aut nō descuerant. aut recluerant inami
citiā. ut socii fideles accepti. cultuq; quos mox postcaptas sy
racusas dediderat. ut uicti auctore legis acceper; erant
tamen hi ut paruę reliquę belli circa agrigentū romanis.
epicydes & hanno ducem reliquor̄ p̄oris belli. & ecus
nouus ab hannibale illocum hippocrates missus libici
poenicique generis hispanatus. mutinen populares
uocabant. uir impiger. & sub hannibale magistro omis
belli artes edoctus; huc abepicyde & hannone numi
dę dati auxiliares. cum quib; ita pugnatur ē hostium
agros. ita socios adtinendos infide animos eas
ferendo q. intempore cuiq. auxilium adū in breui
tempo re tota sicilam implerent nominis sui. nec
spes alia maior apud fauentis rebus carthaginien
sium erat; itaq. inclusi adtempus moenibus agri
gen ti. dux poenus syracusanusq. nō cōsilio mutta
nus quam fiducia magis ausi egredi extra muros.
ad hemeram amnem posuerunt castra. qd ubi
per latum ad marcellum est. extemplo copias mo
— uit. & ab hoste quattuor ferme milium inter
uallo ĉreclit. quid agerent pararentue expectaturus.
sed nullū neq. locū neq. tempus cunctationi consilio ue
dedit. mutinen transgressus amnē ac stationib; hostium
cum igenti trore ac tumultu inuectus. postero die ppe
uasto p̄cio compulit hostis intra munimenta. inde reuocat
sedicione numidarū ĉastris facta. cū ecc. ferme eq;
heracleam munitam ĉcessissent. admittendos reuocan
dosq. eos p̄fect. magno ope monuisse ducem dicit. ne ab
sente secum hoste consererent. dum bo ægre passi du
cem. magis hanno iam ante anxius gtia ei. mutinen sibi
modum facere. degenerē afrum imperatori carthagini
ensi misso absenatu populoq;, ut p̄pulit cunctante epicy
dem ut transgressi flumen in aciem exirent, dum simul
tunem opperirent. uicta pugnę fortuna euenisset. ut
haud dubię mutinis gtiam fore, enimuero indignitat
marcellus seq; hannibalē subnixum uictoria conuersi
ab nola repulisset. ut tyra mariq. uictis absc hostib; cedo
re arma p̄pere capere milites et efferri signa iubet, in
struente exercitū decē effusis. Equis aduolant ex hos
tium acie numidę. nuntiantes populares suos p̄mum
ea actione motos. qua cccc ex numero suo con
cesserunt heracleam. de in quo p̄fectum suū ab ob
trectantib; ducib; gtię ei subipsā certaminis diem
ablegatū audeant. quietur, genus fallax, p̄missi
dem p̄fectus, itaq. et romanus creuit animus numio
celeri p orcinē misso destitutum ab equite hostem
ee. quē maxime timuerant. & tyra hostes preter
quā qd̄ maxime parte uirium suarū tumultuabant.
timore & iam incussione ab suo & ipsi equite oppug
narent; itaq. haud magni certaminis fuit, p̄mis cla
mor atq. impetus rem decreuit. numidę cū in conca
su quieti stetissent. incorrub, terga dantis suos uider.
fugę tantū parump comites facti. postquā omis agri
gentum trepido agmine petentes uider. ipsi metu
obsidionis passim ĉuitates, proximas dilapsi, multa
milia hominū caesa, capta, octo elephanti, hęc ulti
ma in sicilia marcelli pugna fuit. uictor inde syracu
sas redit, iam ferme in exitu annus erat; itaq. senat

rome decreuit. ut p. cornelius pr. litteras capuam ad
consules mitteret. dum hannibal procul ab eet. ne cul
la magna discriminis res ad capuam gereretur. al
ter eorum si ita uideretur ad magistratus subrogan
dos romam ueniret; litteris acceptis inter se con
sules compararent. ut claudius c. Sonitia pficeret fuluiu
us ad capuam maneret; consules claudius creauit cum
fuluium centimalum. & p. sulpicium serg. f. galbam
qui nullum antea curulem magistratum gessisset; pto
res deinde creati cornelius cethegus. c. suspitius.
piso. pisoni iuris dictio urbana. publio sicilia. cethe
go apulia. lentulo sardinia euenit. cnsulib. prorogatum in
annum imperium e.

Liber XXVI.

fuluius cen
timalus. p.
sulpicius
galba con
sules. cum
idibus mar
tiis magis
tratum in
issent. sena
tu in capito
lium uoca
to. de rep. de administratione belli. de pruintiis. exer
citibus q. patres consuluerunt. q. fuluio. ap. claudio
prioris anni consulibus prorogatum imperium e. atq.
exercitus quos habebant decreti. adiectumq. ne a capua
quam obsidebant abscederent. priusquam oppugnasset
eam. Tum cura maxime intentos habebat romanos. n
abira tantum que in ullam umquam ciuitatem iustior fuit.
quam quod urbs tam nobilis ac potens sic defectione
sua traxerat aliquot populos. ita recepta inclinatura
rursus animos uidebatur. ad ueteris imperii respectum;
& pretoribus prioris anni. m. iunio et ruria. p.

sempronio gallia. cum binis legionibus quas habuerant
prorogatum e imperium; prorogatum & m. marcello ut pro
consule in sicilia reliqua belli pficeret. eo exercitu quem
habet. si supplemento opus eet. suppleret de legionibus quibus
p. cornelius pro. pr. in sicilia pe eet. dum ne quem mi
lite legeret ex eo numero. quibus senatus missionem reditum
que in patriam negasset. ante belli finem; c. pupio cui si
cilia euenerat. due legiones quas p. cornelius habuis
set decrete. et supplementum de exercitu cum fuluii qui
priore anno in apulia fede caesus fugatus que erat. huic
generi militum senatus eundem quem cannensibus finem sta
tuerat militie. additum etiam utrorumq. ignominiae
ne in oppidis hibernarent. neue hibernia propius ullam urbem
decem milibus passuum edificarent; l. cornelio in sardi
nia due legiones date. quibus q. mutuis pfuerat.
supplementum si opus eet cnsules scribere iussi. t. otacilio
& m. ualerio sicilie graecie que ora. cum legionibus classi
busq. quibus perant decrete. quinquaginta greci cum
legione una. centum siculicum duabus legionibus habe
bant naues; tribus & xx legionibus romanis eo anno bellum
terra marique e gestum; Principio eius anni cum de litteris
l. marcii referretur. res geste magnifice senatui uise;
titulus honoris qd imperio n populi iussu n ex auc
toritate patrum dato. pro. p. r. senatui scripserat. in mag
nam partem hominum offendebat. rem mali exempli ee
imperatores legi ab exercitibus. et sollemne auspicia
torum comitiorum. in castra et pruintias. procul ab legibus
magistratibusq. ad militarem temeritatem transferri;
Et cum quidam referendum ad senatum censerent melius
uisum differri eam cnsultationem. donec pficiscerentur
equites qui ab marcio litteras attulerant; res scri
bi de frumento. et uestimentis exercitus placuit. eam utramq.
rem curae fore senatui adscribi aut pro. p. r. l.
marcio n placuit. ne id ipsum qd consultationi relin
querant pre iudicato ferret; Dimissis equitibus
de nulla re prius consules retulerunt. omnium que in
unum sen tentie congruebant. agendum cum
tribunis plebis esse. primo quoq. tempore ad

plebem ferrent. quē cū imp[ac]ato mitti placeret in hispa
nīā adeum exercitū. cui c̄ scipio imperator pfuisset,
earet cum tribunis acta pmulgata quē. sed aliud certam̄
occupauerat animos. c. sempronius blaesus die dicta c̄
fuluium ob exercitū in apuliā amissū c̄tumbus uexabat.
multo imperatores temeritate atq. inscitia exercitū
in locū ꝓcipitē ꝓduxisse dictitans. neminem ꝑter c̄
fuluium ante corrupisse omnib. uicis legiones suas
fīm ꝓderet. itaq. uere dici posse prius eos perisse quā
uiderent hostem. nec ab hannibale sed ab imperatore suo
uictos ee. nemine cum suffragium ineat satis cernere cui
imperium. cui exercitū ꝓmittat. quid interfuisse inter ti.
sempronii cū eis seruoꝝ exercitū dat eet. breui effecisse
disciplina atq. imperio. ut nemo eoꝝ generis ac sanguinis
sui memor inacie eet. cū abeneuentū aliasq. urbes eos
uelut efaucib⁹ hannibalis ereptas populor. restituisset
c̄ fuluium quiritū romanoꝝ exercitū. honeste genitos.
liberaliter educatos. seruilib⁹ uitiis imbuisse, ergo effecisse
ut feroces in̄ gen in̄ socios, ignauos in̄ belles in̄ hostis eent.
nec imperiū m̄ poenoꝝ, nec amorē quide sustinere pos
sent. nec hercule mirū ee militem in acie cū p̄m⁹ omnium
imp̄r fugeret. magis mirari se aliquos flamin̄ cecidisse
in nōis comites c̄ fuluium fuisse pauoris ac fugę. C.
flaminiū. L. paulum. L. postumium. c̄ ac. p. scipio
nem cadere in acie maluisse. q̄m deserere circūuentos ex
ercitus. c̄ fuluium prope unū nunium deleri exer
citū romanū rediisse. facinus indigni ee camenensem exer
citū qd exacie fugerit. inficiliam deportatum. ne p̄ius
inde dimittatur q̄m hostis exitalia decesserit. et hoc
idem in c̄ fuluii legionib⁹ nup decretū. c̄ fuluio
fugā exp̄bo ipsius temeritate commisso impunitā
ee. ereum in ganea lustris q. ubiuenerā egerit. senec
tutem actuū. miles q̄ nihil aliud peccauerit q̄m
qd imperatoris similes fuerint relegatos ꝓpe in
exilium. ignominiosā patrimitiā. adeo in
parem libratē rome data ac pauperi honorato atq.
inhonorato ee. Reus ipse culpā imilites trā
ferebat. eos ferociter pugi nam poscentis

pro ductos in aciem. in eo quo uoluerint quia seruī dici
fuerit. sed postero die & tempore & loco aeque instruc
to. seu fama seruum hostium in sustinuisse. cum effuse
omis fugerē. se quoq. turba ablatum. ut narronē cannen
se pugnauit multos alios imperatores. qui aut solum
se restantem prodesse rei p. nisi mors sua remedio
publicis cladib⁹ futura ee potuisset. Nonse mopia com
meantis. in loca iniqua incauta incaute deducti. nō
agmine inexplorato euntes insidiis circumuenta. per
arma. acie. iudicium. nec suos animos nec hostium in
potestate habuisse. suū cuiq. ingenii audaciā aut pa
uorē facere, Rus est accusatur. pecunia q. an quisitū
in tio restibus datus. cum pter quā quod omnib⁹ probris
onerabatur. iram pmulti dicerent fuge pauoris q. in
tium aprętore ortum. abeo desertos milites. cū aut uanā
timorē uocis crederent terga dedisse, tantam accensa
ut capite an quirendum contio succlamaret, de eo
quoq. nouum certamen ortū. nam cumbus peccunia an
quisisset. vereto capitis se an quirere diceret. tribuni
pl. appellati conlegae. negarunt se imoratē qd mi
nus qd ei more maioꝝ p missum eet. seu legib⁹ seu mo
ribus maller an quirere et. quo ad uel capitis ut pecu
nie iudicaret, priato tum simpronius p duellionis
se iudicare c̄ fuluio duc̄. diemq. comunis ab c. cal
purnio pr. urb. petit, inde alia spes ab reo temptata
ē. si adee iudicio quim fuluius fr̄ posset. florens tū
& famarerū gestarū. ꝙ pinqua spe capuę, postmodę;
id ei ꝓlatum erat miserabilit ꝓfrūs capite scriptas pe
tisset. fuluius negasset. quę patres se rep. ee abscedi
a capua, postquā dies comitiaq. aderat c̄ fuluius
exulatū tarquinios abiit. id ei ultum exiliū ēet quid
plebs, in hęc ut omis belli uersa i capuam erat. obsi
debat tam acrius quā oppugnabat, nec aut famē
tolerare. seruitia ac plebs poterant. aut matres nun
tios ad hannibalem. p custodias tam artas, inuentus est
numida qui acceptis litteris, euasurum se p fectus
prestaret p missum, p media romana castra nocte
egressus. spem accendit campanis. dum aliquid uiri

um sup eet abomi parte eruptione temptandi, Ceteru
inmultis certaminibus sequestria plia ferme p spera faci
ebant: pedites supabant sed neq; quicquam tamen tum
uincere: quam triste unci ulla parte erat. ab obsesso
& pe expugnato hoste; Inita tandem ratio e utq; uiri
bus deerat: arte aequaretur. ex omib legionib electissimi
uuenes maxime uigore ac leuitate corpor; ueloces erant
parme breuiores quam equestres. u septena iacula qua
terna longa pedes data. p fixa ferro quale hastis uelit
tarib; in eos singulos inequos suos accipientes equites.
ad siq; faceu & uelut post se. & desilere prompte ubi datu
signu eet. post quam adsuetudine cotidiana satis intre
pide fieri usum: Inampu quum equus intra castra mu
rumq; erat aduersus instructos campanos; equites pro
cessere: & ubi ad conmodum teluenti e. signo dato uelo
tes desiluere. pedestris inde acies ex equitatu repen
te in hostium equites inuasit. iaculaq; cum impetu
alia sup alia emittunt. quib; plurimis inequos uiros
q; passim ciectis: p multis uulnerauerint; Lauoris tam
plus exercitatio atq; inopinata in noctium: & impulsum
hostem equites in eq fugam stragem q; eor; sup ad
portas fecerunt; Inde equitatu quoq; superior romana
res fuit. instituum utrueliter in legionib eent; auctore
peditum equiti immiscendor; centurione quum nauum
ferum. honoriq; idei apud imperatore fuisse; cum in hoc
statu ad capuam res ecent. hannibalem duersum tarenti
nos arcis potiundor; capue q; retinendor; trahebant cure;
Vicit tam respecta capue; inquam omnium socior; hostium
q; oppressos uidebat animos; documto futuro; qualem cu q;
euentu defectio abromanis habuisset; Igitur magna
parte impedimtor; relicta in bruttios. & omi grauio
re armatura tum delectis peditum equitumq; qua pote
rat aptissimis: ad maturandum iter in campania con
tendunt; qui tam raptim eunte res & xxc ele
phanti. in alle occulta postfata monte imminentem
capue cedit; Aduenienti cum castellum galatia pfidio
u pulso coepisset. in circum sedenti capua seuerit;
p missis namq; nuntius capuam quo tempore castra
romana adgressuris eet. ut eodem & illi ad eruptione pa
rati portis omib sese effunderent. ingente pbuit terrore;
Namalia parte ipse adortus: alia campani omi equites
peditesq;. & cum uis pumicum p fidum. cui bostaret harno
pr̃eerant. erupt; romani ut imre trepida ne adum cur
rendo parte aliquid indefensi relinquerent. ita inter se
copias partiuntur. ap. claudius campanis; fuluius han
nibali est oppositus. c. nero pro p.r. cum equitibus sexte
legionis ua que suessulam fert. c. fuluius flaccus legat.
cu sociali equitatu stetit ex regione uolturni amnis; Irelin
qui solito modo clamore actum ultu est coeptu. sed adalium
uiroq; equoq; armaq; q; sonu dispositaq; i muris capanaq;
i belli multitudo, tantu cu aeris crepitu. q; is indefessum me
silentio nocte cieri solet: edidit clamore. ut auerteret ea
pugnantiu animos, campanos facile a allo appius arce
bat. maior uis ab altera parte fuluium hannibal et poe
nui urgebant; legio ibi sexta loco cessit. qua p ulsa cohors
hispana cum trib elephantis. usq; ad uallum p uasit.
ruperatq; mediam aciem romanaq;. & inanci piti spe ac
periculo erat. utrum in castra prumperet. an includeret
asius; que pauore legionis periculum q; castroq; fuluius
ubi uidit q; nauium p ores q; alios centurionu hortat. ut
cohortem hostium sub uallo pugnante iuuadant. i summo
discrimine remuerti. aut uiam dandam ut ee in mo
re conatu dim edem sam acie irupissent. i castra iruptu
ros. aut c figendos sub uallo ee. nec magni certamins
rem fore. paucos ee. & ab suis i tclusos. & que diu paueat
romanis i terrupta acies uideat. ea si se utrimq; i hostem
uertat ancipiti pugna medio circum uenturam. nauius
ubi hec imperatoris dicta accepit. secundi hastati signu
ademptum signifera i hostis i fert. iacturu i medios eos
munitans nise p pere segnius militos; parte capessant
pugne; igens corpus erant & arma honestabant. i subla
tu alte signu conuertebat ad speculu cuncti. hostesq; cete
ru postquam iam ad signa puenerat hispanoq;.
tum undiq; in eu tragule c iecte. et
p pe tota i unu acies uerna sed noq; mul
do hostium. neq; telo; uis arcere impe tum

eus uiri potuer̄; & m̄ atilius legat⁹ p̄mi p̄ncipis exercitē
legione signū iferri cohortē hispanoꝝ coegit. et qui castris
p̄erant. L. porcius licinus & t. populius legati pualio acri
ter pugnant. elephantosq; transgredientes ipso uallo cō
ficiunt. quoꝝ corporib; cum oppleta fossa cēt, uelitaq;
gere aut ponte iniecto transitū hostib; dedit. ubi pstragē
iacentium elephantoꝝ atrox edita cedes. altera i parte
castroꝝ iā ipulsi erant campani, punicumq; p̄sidiū, et
sub ipsa porta capue que ulturnū fert pugnabat. neq;
iā armati irrumpentib, romani resistebant. quamquo
porta ballistis scorpionib, q; istructa missilib, p̄cul hostis
arcebat. i suppressit imperū romanoꝝ uulnus imperato
ris appi claudi. cui suos ante p̄ma signa adhortanti sub le
uo umero summū pectus cesū ictu ē; magna uis tam hosti
um ante portam. cesa ceteri trepidi in urbē cōpulsi.
& hannibal postquam cohortis ispanoꝝ stragē uidit. sum
maq; ui castra hostium defendi omissa oppugnatione reci
pere signa & cōuertere agmen pectū obiecto abtergo equi
tatu ne hostis istaret coepit. legionū ardor ingens ad
hostem i sequendū fuit, flaccus receptui cani iussit. ad
utrumq; p̄fectum rat⁹, inter campani quā haud multū
i hannibale p̄sidii eēt. & ipse hannibal reuocaret, caesa
eo die quibus pugne auctores sunt octo milia ho
minū de hannibal exercitu. tria ex campanis traduntur;
signaq; carthaginensib; quindecim adempta. duo deun
ginti campani; aput alios nequaquā tantā molem pug
ne i uenit, plusq; pauoris quā certaminis fuisse. cū
i opinato i castra romana numidę hispanusq; cū ele
phantis irrupissent; elephanti p medium castra uadenter
stragem tabernaculoꝝ ingenti sonitu. ac fugā abrūpen
tium uincula uumtq; facerent. fraudē quoq; sup tu
multū adiecta immissis ab hannibale qui habuit aliquā
cognari cōe latine linguę uiderent cōsultum uenit quā amis
ra castra essent. preq; sequem q; multum impedimenti mon
tis fugere. secl eam celeriter coe nitā fraudem op
pres ramq; magna cede hostium. elephan
tos signu e castris exactor. hoc ultimū uic terie q;
inuti um. finitumq; ante dedit ione capue p̄

lium fuit. Media tuticus qui summus magistratus apud
campanos. eo anno seppius loesius erat. loco obscuro tenu
ique fortuna ortus. matrē ei quoncta p pupillo eo p curan
tē familiare ostentum. cum respondisset harus pexsim
mū qd eēt imperium capue p uenturū adeum puerū nihil
adeam spem agnoscentē dixisse fer̄. nostu p clinas res cā
panoꝝ narrat. ubi summ⁹ honos adfiliū meū puenerit, ea ludi
ficatio ueri & ipsē inuerū uertit; Nam cū fame ferroq;
urgerent. nec spes ulla sup eēt. sistiam spem honoꝝ erant
honores detrectantib⁹. loesius querendo desertā acp̄datā
a primoribus capuam. summū magistratū ultimus omni
um cepit. Ceterum hannibal ut nec hostis elici
amplius ad pugnā uidit, neq; p castra eoꝝ p rumpi ad ca
puam posse. ne suos quoq; commeatus intercluderent nou
ēsules. abscendere inuito incepto & mouere a capua stan
tes castra. Multa secum quo iam inde ire pgeret uoluenti.
subiit animū impetus, capiendi urbem romanam perendi, cui
rei semp cupidę. preter missam occasionē post cannensē
pugnā. & alii uulgo fremebant, & ipse nō dissimulabat, nec
opinato pauore ac tumultu nō eē desperandum aliquā
partem urbis occupari posse et si roma indefensum
eēt. capuam extemplo omissuros ambo imperatores ro
manos. aut alterum exercitū, et si diuisissent copias utrumq;
infirmiorē factum. aut sibi aut campanis benegerendę rei fortunā daturos eē. Una eacura angebat ne
ubi abscessisset. extemplo dederent campani, numidą
p̄mptum adomnia audenda quę domus p̄cipua. urbium
rum acceptis specie transfugę castra romana ingres
sus. altera parte clam capuam p̄uadat, litterę aut
erant ad hortatione plonę. profectionē suā quę salu
tares illis forent abstracturā ad defendendam roma.
ab oppugnanda capua ducem. atq; exercitus romanos,
ne desponderent animos tolerando, pace, dum exercitā
soluturos obsidionē. Inde nauis in flumine uulturno
no comp̄hensas ubi glaciores q̄t iam ante p̄sidii
causa fecerat castellum uulsit. quarū ubi tantā co
piā ee uruna nocte ē traici posset exercitus alla
tum est cibarius decem dierū p̄parati. decludat

nocte adfluuium legiones. ante luce trauecit. Idpus quā
fieret. ita futurū compum extranfugis. fuluius flaccus
senatui romā cum scripsisset. uarię animi hominū pcui
q. ingenio adfecti sunt. ut inre tam trepida, senatu ex
templo uocato p. cornelius cui asinę cognomen erat. omes
duces exercitus q. extota italia. neq. capuę neq. ullus al
terius rei memor. adurb pfidiū reuocabat. Fabius maxi
mus abscedi acapua. terrerig. circū agi admue cōmina
tiones q. hannibal flagitiosū ducebat. quadcamas uictor.
ire tam adurbē ausus nēet. eum acapua repulsum. spē
potiundę urb rome coepisse. Honachromā obsidendā
si; adcapuę libandam obsidionē ire romā. cum eo exer
citu quadurbem eet. iouem foederum ruptor ab
hannibale testem. deos q. alios defensuros ee; has duer
sas media sententia p. ualeriu flaccū cui cui utrius
q. rei memor imperatoribus quadcapuā eent scriben
dum censuit. qd adurbē pfidu ee. sintas aut hanni
bal copias duceret. aut quinto exercitu adcapuā obsi
dendā opus eet ipsos scire. siet aromā educib alter.
ex exercitu pars mutri posset. ut abreliquo & duce et
exercitu capua recte obsiderent. inter se cōpararent.
claudius fuluius q. utri obsidenda capua. utri adpu
bendā obsidione patriā romā uenundum eet; hoc
sc. capuā plato. quinto fuluius p cons. cui collega
ex uulnere egro lundu romā erat. etrib exercitib;
multe olecto. adq; indecī milia peditum. mille equites
mulcurnū tracuit; inde cum hannibale latina ua
ruū satis cōperisset. ipse p appię municipia. quęq.
p eā uasum. si; ea cora. lauinū pmisit. ut comme
atus parator. i murbib habent. et ex agris. de uis.
inuā p ferrent. pfidiaq. murbes etraherent. ut sua
cuiq. resp. inmanu eet; hannibal quo die uulturnū e
trangressus. haud pcul a flumine castra posuit. Postero
die pter cales. in agrū sidicinū puenit. ibi die unū
populando moratus. p suessu lamallu fanumq. et
casinatē agrū. ina latina ducit. sub casinū biduo sta
tiua habita. i passim populationes facę. inde pter
integra nā aquinū quę in fregellanū agrū. ad lirim
fluuium uenit. ubi inter sciscum pontē a fregellanis mo
randi itineris causa inuenit. & fuluium uulturnus tenu
uerat amnis. nauib ab hannibale incensis. rates adtra
iciendum exercitui in magna copia materię egre cōpa
rantē; traecto raub exercitu reliquum fuluio expe
ditum iter. in urbes modo. sed circa uā exposites
benigne commeatib erat. alacres q. militer aluus alii
ut adderet gradum memor addefendendā ui patriā
hortabantē; roma fregellanis nuntius diem nocte q. itine
re continuato. ingentē attulit terrorē. tumultuosus quā
allatū erat cursu hominū adfingentiū uana audiri.
tota urbem cōclamor ploratus mulierū. in expuatis solū
domib excaudiebat. Secundusq. matronę in publicū
effusę. circa deum delubra discurrunt. crinibus pas
sis aras uerrentes. nixę genub. supinas manus ad cęlū
ac deos tendentes. orantes q. ut urbem romanā ema
nib hostium eriperent. matres q. romanas & liberos
paruos inuiolatos seruarent. Senatus i magistratibus
in foro praesto sunt. si quid consulere uelint. alii acci
piunt imperia, discedunt q. ad suas quisq. officia &
partes. alii offerunt se. si quo usus opae sit. pfidia in
arce, in capitolio. in muris. circa urbem. in monte etiā
albano. atq. arce aefulcana ponuntur; inter hunc tu
multum q. fuluium p cōs p fectū cum exercitu ca
pua adferetur. cui nemo uelit imperii sui urbem uenisse. decernit senatus ut q. fuluio parcū
consulib imperium eet; hannibal infestus p popula
to agro fregellano. p pontē inter cisos. p frusinatē.
ferentinatemq. & anagninū agrum. in labicanū
uenit. inde algido tusculum petit. nec recepto moe
nibus. infra tusculum. dextrorsus gabios descendit.
inde in pupinam exercitu demisso. octo milia passuum
ab roma posuit castra. quo p prius hostis accedebat.
eo maior cędes fiebat fugientiū. pcedentib numidis.
plures q. omnium generū atq. aetatium capiebantur.
In hoc tumultu fuluius flaccus porta capena cū exer
citu romam ingressus. media urbe p carinas esquilias
contendit; inde egressus inter esquiliā collinamq. por

tam posuit castra. aedilesq; plebis commeatum eo comporta
runt. consules senatusq; in castra uenerunt. ubi de summa
re consultatum. placuit consules circa portas collinas et
quilinam q; ponerent castra. c. calpurnium pr. urba
num capitolio atq; arci praeesse. at senatum frequentem in
foro cohineri. siquid iniam subitus rebus consulto opus esset;
Interea hannibal ad amenem fluuium tria milia passuum
a urbe castra admouit. ubi statiuis positis. ipse cum duo
milibus equitum ad portam collinam usq; ad herculis tem
plum. per grassus; atq; unde proxime poterat moe
nia situmq; urbis obequitans contemplabatur; Ideo
tam lucem atq; ocios facere flacco indignum ausum.
Itaq; immissis equitibus. sum mouere quae atq; in castra
redigi hostium equitatus iussit; cum commissum pluribus
consules transfugas numidarum quattuor in auentino ad
mille & cc. erant media urbe transire exquilias iussit.
nullos aperiri intra cuiusquam tecta atq; horta. et sepulchra
& cauas undiq; uias ad pugnandum futuros nisi. Quos omnes
exarce capitolio q. cluuo publicio in aequis decurrentis
quicquam uidissent. & captum auentinum clamauerit; ea
res tantum tumultum ac fugam praebuit. ut in castra punica
extra urbem fuissent. effusa se omnis pauida multi
tudo fuerit. tunc in domos atq; in tecta refugiebant. uagos
q; inuisos suos hostibus. lapidibus telisq; incessabant; nec cum
multo tumultus aperiri q; error potuerit. refertis uiis
agrestium turba. pecoraq; quae repentinus pauor in ur
be compulerat; et questre plurium secum fuit. summotaq;
hostes sunt. & qua multis locis compraehendi tumultus erat
temere oriebantur. placuit omnis qui dictatores. consules.
consores ue fuissent. cum imperio esse. donec recessisset
anuis hostis. & diei quod reliquum fuit. & nocti insequenti
multa temere excitata tumultus sunt compressaq; postero
die transgressus anienem hannibal in aciem omnis
copias eduxit. nec flaccus consulesq; certam detrectauere.
instructis utrimq; exercitibus; ibi eius pugnae casu in qua
urbs roma uictori praemium erat. imo ingens grandine
mixtus. ira utramq; aciem turbauit. ut uix armis
retentis in castra sese receperint. nullius rei minore

quam hostium metu; et postero die eodem loco acies instruc
tas eadem tempestas diremit. ubi recepissent se in castra
mira serenitas cum tranquillitate oriebatur. in religio
ne mea res apud poenos uersa est. audita q; uox hanni
bal is fertur. potuimde sibi urbem romae modo mente non dam in
fortuna minuere. & iam per medium. & alia parua magna q;
res. magna illa. qd cum ipse ad moenia urbis romae ar
matus sederet. militem subuexillis in supplementum hispa
niae profectos audit. parua ait. qd eos dies cum forte agri in
quo ipse castra haberet uenisse. nihil obid demmuto
pecio. cognitum ex quodam captiuo e. Iduero adeo sup
bum atq; indignum usum. cuius soli qd ipse bello cap
tum possideret. habere quae inuentum romae emptore. ut
ex templo uocato praecone tabernas argentarias quae cir
ca forum romanum erant. iussera uenire. his motus ad
turtiam fluuium castra retulit. sex milia passuum
ab urbe. inde ad lucum feroniae pergit ire. templum ea
tempestate inclytum diuitiis. capenates aliique uicini
eius erant. primitias frugum eo dona que alia. pro copia.
multo auro argento q; id exornatum habebant. et ipsum
domus tum spoliatum templum; aeris acerui cum rudera
milites religione inducti iacerent. post profectionem han
nibalis magni inuenti. Huius populatio templi haud
dubia inter scriptores est. coelius roma eum ad fretum
de uertisse eo hannibalem.

Pilis que & ab amiterno oriundus. ex campania in
samnium inde in peligni. peruenisse. praeter q. oppidum
sulmonem in marrucinos transisse. inde albensi agro
in marsos. hinc amiternum forulosq; lucum uenisse.
neq; ibi error est quod tanti exercitus uestigia intra
tam breue [illegible] memoria potuerint confundi. sse
ni ea consulat. tantum id inter est. uenerit ne eo unere
ad urbem an ab urbe in campaniam redierit; ceterum in quan
tum romanis pernaties ad premendam obsidione capuam
fuit. tamen ad defendendam hannibal. nam q. et lucanos et
bruttium agrum. ad fretum ac regium excursu comen
dit. ut prope repentino aduentu incautos oppresserit;
capua & sinibilo segnius oppressa. per eos diuerat tam

aduentum flacci sensit. eadmiratio orta ē. ī simul regres
sum hannibalem. unde p̄ conloquia intellexer̄ relictos se.
desertos q̄. & spem capuę retinendę deploratā apud
poenos ēę, accessit eiectum pro cōs exse propositū. uulga
tumq̄. apud hostis, ut q̄ eius campan̄ ante certā diem tran
sisset. sine fraude ēęt. nec ulla facta ī transitio metu
magis eos quā fidē ēinente. q̄ amaiora ī defectione de
liquerant. quam quib̄ ignosci posset. ceterū quē admo
dum nemo p̄uato cōsilio ad hostem transibat. ita nihil
salutare ī medium cōferebatur, nobilitas rem p̄. de
seruerant. neq̄ ī senatū cogi poterant. in magistra
tu erat quinon sibi honorē adiecisset. sed indignitate sua
um ac uis magistratuū quem gerebat dempsisset, iam
ne in foro quidem aut publico loco principum quisquā
apparebat. domibus inclusi patrię occasum. cum suo exi
tio indies expectabant. summa curę omnis in obsidionē
hannonem q̄. p̄fecto p̄sidii punici uersa erat. suo non
sociq̄ periculo sollicitos; hi conscripti ad hannibalem
literis ī libe modo sed etiam afferę. quibus non capuā
solam tradita in manū hostibus. sed omne quoq̄ p̄ę
sidium. inomnis cruciat⁹ p̄ cunctos. incusabant abisse eū
in bruttios. uelut auertentē sese ne capua inocul eius
caperetur; at hercule romanos ne oppugnatione q̄
dem urbis romanę abstrai a capua obsidenda potu
isse. tanto ēstantiorē inimicū romanū quā amicū poe
num ēę. si redeat capuā bellumq̄. omē eo uertat. &
se & campanos paratos eruptioni fore. non cū reginis
neq̄ tarentinis bellum gesturos transisse alpis.
ubi romanę legiones sint ibi & carthaginiensium
exercitus debere ēę. si ad cannas si ad ticinum
num rem bene gestā. coeundo conferundoq̄ cū
hoste castra. fortunam temptando. in hanc sententi
am literę conscripte. numidis p̄posita mercede
tam professis opam dantur; hi specie transfu
garum cum ad flaccum ī castra uenissent. ut inde
tempore capto abirent. fames quęque tam diu
capuę erat nulli non p̄babilem causam transitionis
faceret. mulier repente campana in castra uenit. scor
tum transfugarum unus. indicat quę imperatori ro
mano numidas fraude composita transisse. literas q̄.
ad hannibalem ferre. id unum exitus qui sibi rem aperu
isse ēt arguere sese paratam ēę. producitur primo ratis ō
stantē ignorare se mulierē simulabat. paulatim dein ē
uictus ueri. cū tormēta poscię parari uideret falsus id
ita ēę, literę quę p̄tulit. & addictum etiam indicio q̄d
celabat. & alios specie transfugarū numidas uagari
ī castris romanis. hos supra septuaginta comp̄hensi
& cum transfugis nouis multati uirgis. manibus que
p̄cisis. capuā rediguntur; ēspectū tam triste supplicium
fregit animos campanęq̄ ēcursus ad curiā p̄si face.
coegit loesium senatum uocare. & p̄ moribus quam
diu publicis ēsilium aberant. p̄ palam minabantur.
nisi uenirent in senatū. circa domos eorū uisuros se. et
in publicum omissuros ēę. Is rumor frequen
tem senatum magistratuū prębuit, ibi cū ceteris delega
tis mittendis ad imperatores romanos agerent ui
sum uir prius qui defectionis auctor ab romanis fue
rat. ī terrogat sententiā negat eos qui de legatis et de
pace ac deditione loquantur. meminisse nequid factum
fuerint si romanos in potestate habuissent. nec quid
ipsis faciendum sit; Quid uos inquit eam deditionē
fore censetis. qui quondā ut aduersus samnites au
xilium impetraremus. hos nr̄a q̄. omia romanis
dedim⁹. iam ēmoria excessit q̄ tempore. & in qua for
tuna apr̄. defecerim⁹. ita quē admodum ī defectione
p̄sidiū q̄d poterat emitti. pernicia tum ī adē tume
liam necarimus. Quocies inobsidemus quā inimice
eruperim⁹ castra oppugnarimus. Hannibalem uoca
uerim⁹ ad opimendos eos. hoc q̄d recentissimū ē ad
oppugnandā romam hinc eum miserimus. Age quę
cęca quę ulla ī festę in nos fecerint reperite, ut ex eo
quid sperętis habeatis. cum hostis alienigena ī italia
ēęt. & hannibal hostis. et cuncta bello arderent. omis
sis omnib⁹. omisso ipso hannibale. ambo cōsules. duo cōsu
lares exercitus. ad capuam oppugnandā miserunt.
alterum annū circumuallatos inclusosq̄. nos fame

T. L.

macerant. & ipsi nobiscum ultima pericula & grauissimos
labores & pessi. circa uallum acfossã sepe trucidati. ac pro
pe adextremum castris excitu, reclamato hec uet atq;
usitata res est, inoppugnanda hostium urbe, labores ac
pericula pati, illudiq; atq; odio execrabilisq; inritum est.
Hannibal ingemib' copiis pectum equitumq; castra op
pugnaut. et ex parte cepit. tanto periculo nihil motum sunt
ab obsidione, q fectus trans uulturnum pulsit calenum
agrum, nihil tanta sociq; cladea uocati sunt. Adpiram
urbem romam ĩfesta signa ferri iussit. eã quoq; tempes
tatem imminentẽ spreuerunt. transgressus anienem
amnem triamilia passuum aburbe castra posuit. postre
mo admina ipsa. et ad portas accessit. romã se adempt
turũ eis nisi omitterent capuã ostendit. nõ omiserunt.
feras bestias caeco impetu acrabie concitatas, si adcubi
lia & catulos earum ire pegas. ad opem suis ferendam
auertas. romanos roma circumsessa. coniuges liberi
que ploratus hinc prope excaudiebantur. araefoci.
deum delubra, sepulchra maiaq; temerata acuiolata.
acapua non auerterunt. tanta auiditas supplicii expe
tendi, tanta sanguinis nri hauriendi ẽ sitis. nec inuria
fors tra nos quoq; idem fecissem, si data fortuna eet,
traq; qm aliter dis immortalib. est uisum. cũ morte
nere cusare quidem debeam. cruciatus contumeliasq;
quas sperat hostis. dum liber. dum mei potens sum. ef
fugere morte, preter quam honesta, etiam leni por
rum, non udebo ap. claudium. et q fuluium uic
toria insolenti sub nxos. neque uinctus purbem roma
nam triumphi spectaculum trahar. ut deinde in
carcerem aut palum deligatus lacerato urgis tergo.
cer uicem securi romanę subiciam. nec diui incendiq.
patriam udebo. nec rapi ad stuprum matris campanas.
uirgines q & ingenuos pueros, albam unde ipsi orum
dierant. afundamẽtis pruerunt. nes turpis, ne memoria
originum suarũ extaret. nedum eos capuę parsuros
credam. cui infestiores quam carthaginenses sunt. traq;
quibus urbm ante fato cedere. quã hec iam acerba
udeam. in animo est. huic apud me hodie epulę in
structę paratęq; sunt, saciatis uino ciboq. poculum idem qđ
mihi datum fuerit. circumferetur. ea pocio corpus acru
ciatu. animũ a contumeliis, oculos. aures. audendis audien
disq; omnib; acerb indignisq; quę manent uictos uincti
cabit, parati erunt qui magno rogo in paruulo aedium
accenso. corpora ex animata inluciant. hec una ua et honesta
& liba ad mortẽ. & ipsi uirtutẽ mirabuntur hostes. & han
nibal fortis socios sciet ab se desertos. ac proditos ee. Hanc
oratione uiri plures cum ad sensu audierunt. quam forti
animo id quod pbabant exequi potuerunt, maior pars
senatus. multis sepe belli experiam pri clemẽtiam haud
diffidentes. sibi quoq; placabilem fore. legatos ad dedenda
romanis capuam decreuerunt. Miserunt q. uiginti uiros
principum septem & xxx. forme senatores domũ secuti sunt,
epulati q. cum eo. & quantũ facere potuerunt alienatis
mẽtibus uino ab imminenti sensu alieni ueneni
omisso sumpserunt, inde misso ĩnuno dextris interce da
tis, ultimo q. complexu ẽ lacrimantes, suum patrię q;
casum. alii eodem rogo ut cremarentur manserunt.
alii domos digressi sunt, implete cibis unoq. ueneno
efficacẽ immaturanda morte uim uenen fecerunt,
traq. nostrom totam pleriq. eoq. et che i sequentis
parte mixtum animã egissent. omnes tamẽ pulsi quam
aperirent hostib, portę expirarunt. Postero die por
tarum quę aduersus castra romana erat iussu pro
cos. aperta ẽ. ea immissa legio una. & duę alię cum
ĉ fuluio legato, ut cum omnium primum arma telaq.
quę in capua erant ad se cõferenda curasset. custo
dias ad omnes portas disposuit, ne quis exire aut
emitti posset. p sidium punicum comprehendit.
senatũ campanũ ire in castra ad imperatores roma
nos iussit. Quocum uenissent, ex tempio huic omnib ca
tenę iniectę. iussiq. ad questores deferre, qđ auri atq;
argenti haberent. auri pondo ooo lxx. fuit. argen
ti triginta milia pondo. & coo. cc. senatores quinq. et
xx. cales in custodiã. duo de triginta ream mis
quę de sententia maxime deterum ab romanis con
stabat. De supplicio campani senat haud quaquam

inter fuluium clauduiq. ꝯtenebat, facit impetrandę ue
nię clauduſ. fuluio diuior ſententia erat; Iraq. appius
roma ad ſenatū arburiū ei reitotū reiciebat, p cunctandi
ꝙam equum ee poteſtatē fieri patrib, nūq communicaſ
ſent ciſilia cū aliquib ſociq latīq nominiſ municipiaq et
numope eoq inbello forenſ municipiaq aduti. Idue
rominime committendū ee fuluiuſ dicere, ut ſollicitarē
tur crimnib, dubuſ ſociq fideliumanimi, et ſubicerent
indicib, quiſneq. qd facerent quicquā umquā penſiſſet
ſet, itaq. ſeeam queſtionē oppreſſurū excuſaturumq;, ab
hoc ſermone cum digreſſi eent, Cappius ſimuſ ferociō
ꝙtē colloꝙam, nō dubitaret tamē literaſ ſupramare abro
ma expectaturū: fuluiuſ nec ipſum impedimentum ī coep
to foret dimittens ꝓtinꝙ tribunū mil. ac pfectiſ ſocium
imperauit. ut iduob. ooo equitum delectiſ denuncia
rent ut adtēta bucinā ꝓſto eent, Cumhoc equitumno
ctu reanum pfectuſ. p̄ma luce portā itrauit. atq. ifoq
pręx. concurſuq. ad p̄mum equitum īgreſſum facto.
magiſtratū ſidicinum citari uſſit, imperauitq. ut pro
ducerent campanoſ quoſ ī cuſtodia haberet. p ductionē.
uirgiſq. ceſi ac ſecuri pcuſſi, inde cuato equo calet pcur
rit. ubicū in tribunali eſſediſſet. pductiq. campam delu
gerent adpalum equeſ cituſ abroma uenit. literaſq.
ac. calpurnio pr. fuluio & ſc. tradit, murmur ab tribu
nali tota contione pſuaſit. differri rem integrā ad
patreſ de campaniſ. ee fuluiuſ idita ee nō. acceptaſ
literaſ neq. reſolutaſ cum ingremio reposuiſſet. pco
na imperauit, ut lictorē lege agere uideret, ita de iſ
quoq. qui calibuſ erant ſumptum ſupplicium, cum litte
rę lectę ſenatui
legata ee natuſq. c. ſeruum adimpediendā rem ac
tam. quę ſumma ope adproperata erat ne impediri
poſſet, conſurgentē iam fuluium taurea uibelliuſ
campanoſ pmediam uadenſ turbā nomine incla
mauit. & cum mirabunduſ quidnam ſeſe uellet
reſeciſſet flaccuſ: Mequoq. inquit uibe occidi, ut
gloriam poſſiſ multo fortiorē quam ipſe es uirum
abſte occiſum eē, cum flaccuſ negaret profecto ſatiſ
compotem mentiſ ee. mg hiberi & iam ſe ſuid uellet
ſ. c. diceret. tum uibelliuſ, quando quidem inquit capta
patria, p̄pinquiſ amiciſq. amiſſiſ, cū ipſe manu mea conu
gem liboſq. interfecerim nequid indignu paterent. in ne
mortiſ quidem copia eadem ſit, quę hiſ cruib, meiſ, petat
auxiliue inuiſę huiuſce uindicta, deuſ ita gladio quem
ueſte texerat paduerſum pectuſ tranſfixuſ. ante pedeſ
imperatoriſ moribundiſ p̄cubuit, qua et quod aſſuppli
cium attinet, campanoq. ac pleraq. alia deplacerium
ut ſententia adhaerant. mortuū ap. claudium ſub dedi
tionē capuę q̄dam tradunt, Hunc quoq. ipſum taureā
neq. ſua ſponte uenuſſe caleſ. neq. ſua manu interfectum,
ſed ut ceteroſ ad palum deligat quaparum interſtre
pitus exaudiri poſſent quę uociferabatur ſilentium fieri
flaccum uſſiſſe, Tunc taureamilla quę ante memorata
ſunt dixiſſe, uirū ſe fortiſſimū ab nequaquā pariadum
tute occidi, ſub hęc dicta uſſu pē ſuluiſ pconē ita p nunciaſ
re, lictor uiro fortiſ ad deligaſ. et ineū p̄mum lege age,
Coctum quoq. ſc. p̄ſquā ſecuri ferret quicta audio
reſſunt, ſed q̄a adſcriptū inſc. fuerat ſi eum uideret ire
gratā rem ad ſenatū referret. interpretatum ee quod
magiſtr er. p. duceret, aeſtimationē ſibi p̄miſſam, capuam
a calibuſ reuertum ſit, Atella q. & calatia mdeditionē ac
cepę. ibiquoq. in eoſ qui capita rerum erant animad
uertum, ita ad lxx p̄ncipeſ ſenat interfecti. ccc.
ferme nobileſ campani ī carcere cōdti alii p ſociaq la
tini nominiſ urbeſ in cuſtodiaſ datę uariiſ cauſiſ in
tereę. Multitudo alia cuuium campanoq uenuncia
ta. de urbe agro q. reliqua cōſultatio fuit, quib, dā de
lendam ſeſe cem
entibuſ urbem p̄ualidam. p̄pinquā inimi
cā, ceterū p̄ſens utilitaſ uicit, Nam ppē agrum quē
omū fortilitate tūq. ſatiſ conſtabat p̄munitalia ee,
urbē ſeruata ſit, ut eet aliqua aratoq ſedeſ. urbi ſire
quentandę, multitudo ī colariū. libitinaq q. & inſti
turaq opificumq. retenta, aęger omiſ et recta pu
blica pr. facta, ceterū habuari tantum tamquā urbē
capuā frequentari q. placuit, corp nullum cuuium
nec ſenatuſ. nec plebē culum. nec magiſtratū ee ſine
cōſilio publico, ſine imperio, multitudinē nullius

reuuer se sociam. adconsensum inhabilem fore. pfectum
adura reddenda. abroma quodannis missuros, ita adeapuā
res composite, cōsilio abomī parte laudabili, souerent et
celeriter īmaxime noxios animaduersum multitudo
cuuum dissipata, inullā spem redituſ, nseu rū incendiſ
rumſ q. intecta. īnoxia muros q., ex cū emolumento que
sita & iam apud socios lenitatis speciē, icolumitate urb
nobilissime, oppulentissime q. cui ruinā omīs campa
nia, omīs q campaniā circa accolum pplūs ingemuissent,
cōfessio expssa hosti, quanta uis īromanis adexpetendas
poenas abinfidelib; socios. & qm mhil īhannibale aspe
lla adreceptos infidem tuendos ee. Romani patres, p
funcru qd adcapuam attinebat cura. c. nerone ex iis du
abus legionibus quas adcapuam habuerat. sex milia
peditū. & ccc. equites quos ipse legisset. & socium la
tim nominis peditū numerum pare. & dccc equites
decernunt, eū exercitū puteol innaues in positū nero
inhispaniā transportaūt, cum tarraconē naubus uenisset.
expositis q. ibi copiis. & naubus subductis. socios quoq.
naual multitudinis augende causa armasset, p fectus
ad hiberum flum. exercitum abripsonero & marcioac
cepit. inde pgit adhostis ire, Hasdrubal amilcaris ad
lapides atros castra habebat. mauseramus is locus ÷, inter
oppida iliturgim. i memissam, huius saltus fauces eiusem
arbores eet caduceatore mist. qui pmitteret. sinde missus
foret. seoniem exercitū exhispania deportaturum, Quā
rem cū laeto animo romanus accepisset. diem posterū
hasdrubal cōloquio petiuit. utroma leges cōscriberent
deuadent aroib urbium die que statuenda adsm
pficia deducerent, suaq. omīa sine fraude poenis de
portarent, qd ubi impetrauit. extemplo pmisit te
nebris. atq. inde tota nocte. qd grauissimum exercī
tus erat. hasdrubal exire quacūq; posset euadere saluus sit,
data sedulo opa ÷ nemultea nocte exirent. ut ipsa
uacuas cumadhostem silentio fallendū aptior tum
adouadendum partas semitas ac difficiles eet. Venū
īsequenti die adcōloquium ÷, sed loquendi plura soriben
dag. dedita opa. que inrem nr eent. die cōsumpto īposte
rum dilatum ÷, addita nsequenti nocte spacium dedit et
alios emittendi, nec posteridie res finem inuenit, ita ali
quot dies disceptando palam delegibus. nocteq. emit
tendis clam ecastris carthaginiensib, absūpte, & post
qm pars maior emissa exercū erat. iam ne ius quidem
que ultro dicta erant stabatur. minuis que ac minuis cū
timore simul fide decrescente, cūeniebat, ia ferme pe
destres oms copie euaserant exercitu, cū pmaluce den
sa nebula saltū omem campos q. circa intexit, Quod
ubi sensit hasdrubal mittit adneronē qui posterū die
cōloquiū differret. illum diem religiosum carthagi
niensib; adagendū ac quā rei seriem ee, netum qdem suspe
cta fraus cum eet data uerba ei dieī extemplo que has
drubal cū equitatu elephantis q. castris egressus. sine
ullo tumultu īteritum euasit, hora ferme quarta die
pulsa sol. nebula aperuit diem. nacuaq. hostium castra
cōspexer romani. tū demū claudius punicā fraudem
agnoscens. ut sedolo captum sensit. proficiscentē in
structi equites parato cōfligere acie; Sed hostis detrectabat
pugnā. leuia tamen plia int extremū punicum agmen
pcursores que romanos fiebant, Inter hec hispanie
pplī nec qui post cladem acceptā defecerant. redie
bant adromanos. nec illis noui deficiebant, Ut romē
senatui. pplō que post receptā capuā. nūtiq iāma
lor quā hispanie curabat. et exercitū augeri et
imperatorē mitti placebat. nec tam qm mitteren
tur cōstabat. cui quā illud ubi duo summi imperatores
itra dies xcxc cecidissent. q in locū duos succe
deret extraordinaria cura deligendum ee cum
alii alium nominarent. postremū eo decursum ÷,
ut pplis pro cōs. creando inhispaniā. Comitia haberet.
diem que comitiis consules edixerunt, primo expec
tauerant utquisetanto imperio dignos crederent.
nomina pfiterentur, Quē ut desiuta expectatio ÷,
redintegratus luctus acceptē fluctus desiderium
que imperatorū amissorū, metusq. ciuitas prope
mobis consilii, comitiisq. die tamen incampum des
cendit. atq. inmagistratus uersi circumspectam

ora principum aliorq; alii inuenti fremunt quae adeo
pcuras res. desperatumq. dere rep. ee utnemo audeat
in hispaniam imperum accipe. Cum subito p. cornelius.
quibus vania ceciderat filius. uu. xxxc ferme annos natus.
p fossus repetere isuperiore unde ctpici posset loco ctitur.
Inquo postquā omnii oraciuerrasiunt clamore ac fauore
omnia. ex templo sunt folixc faustum que imperū, ussi
deinde iure suffragium adunū omis ñ centurię m. s; eiā
homines. p. scipioni imperum ee in hispania ussernnt.
Ceterū postrem acta uriā rederat imperat impet am
maq; ardor quę silentium subito ortū, tacita cogitatio. qd
nā egisset. nouu maior plus ualuisset. quā ratio. aetatis
maxime penitebat quidam fortunā etiam domus horrebāt.
nomque ex funesis duabus ingluis in eas pumias ubi terre
pulchra patris patruique res gerende eent pficiscentis. Cu.
ubi abre tanto impetu acta. sollicitudinē cura q. homi
nū animā aduerat. aduocata ctione. ita de aetate. imperio
que mandato, i bello qd gerendum eet. magno elato q. animo
disserut. ut ardorē eum qui resederat excitaret rursus. noua
ret que implerer hominis certioris spei quam quanta fides pro
missi humani. ut ratio ex fiducia rerum ubi regere solet.
sine eum scipio nueris tamū ut tutab; mutabit. sed arte quoq.
quadam abuuenta ostentationē earū cō positus. plera que
apud multitudinē. aut nocturnas ussa species. aut uelut di
uina mentē monita agens. sine ipse capti quadam sup stitio
ne animi. sine ut imporia consilia que uelut sorte oracu
li missa sit necundationes essoquerentur. ad hoc tum in
de abinitio p parans animos. ex quo rogam urilem sup sit.
Nullo die pius ullam plubicam p uatamque remegit. quam
in capitolium uet ingressus que aedem consideret. et
plerumq. solus in secretu ubi tempus terret. Hic mos p
omem uitā seruat. seu ctulto. seu temere uulgato opi
ni fidem apud quos ta fec. uestur pius eum duumę uiri
ee reuibe quę fama malexandro magno prius uulgata
uanitate i fabula. parem anguis immanis cubitu
Conceptū. et in cubiculo matris eius uisam pse p prodigii
eius speciem. mīt uenusq. hominum euoluram repente
atq. excocit elapsam. his miracit numq̃m ab ipso elusa

fides. quin pocius aucta arte quadam. nec abnuendi
tale quicquā. nec palam adfirmandi. Multa alia eius de
generis. alia uera alia adsimulata admiratiouis humanę
ingenio uuiene excesserant modum. quib; freta tunc cui
tas aetati haud qua quā maturę tantā rerum molem tan
tumq. imperum p misit. adeas copias quas ex ueteri exer
citu hispania habebat. quę que apud eos cum c. nerone
praecta erant. decem milia militū et equites adduntur.
& m. uinius silanus pro pr. aduitor adres gerendas da
tus. triacum cxxx nauium classe omis. aut quinq. re
mes erāt. hostius tyberinus profectus p terroram tyrsi
maris alpes q. gallicum sinū & deinde pyrenę circum
uectus. pmunturiū emporis urbe graeca orundi et
ipsi ap hoca casum copias exposuit. Inde sequ nauib; usi
sis. tarraconē petit. ubi pfectus. ad cuentum omium socioq;. et
eum legationes. q. ad famā ei. excomi se pumia effuderant
habuit. naues ibi subduci ussit. remisis quattuor tri
meribus massiliensium. que officii causa ab domo pfectę
fuerant. responsa inde legatioi. b. suspensis uarietate tot
casuum dare coepit. ita elato ab ingenti uirtutum suarū
fiducia animo. ut nullum ferax uerbum excideret. in
genti q. omib; quę diceret quę cum maiestas ieet tum fi
des. ctfostius abtarracone. & cuncti socioq;. & hiberna
exercitus aditi. conlaudant q. milites. qd ducib; tam is
deinceps cladib; iuu. pronumiam obtinuissent. nec fruoti
secundarum rerū semire hosti passi. omi cis hiberum ago
eos arcissent. sociosq. cum fide tuati eent. Marcum sccū
habobat cum tanto honore. ut facile appareret nihil mi
nus quā uereri nequis obstaret gtę sue. succesit inde
neroni silanus. i unhibna milites noui deducti. scipio omib;
que adeunda agendaq. erant mature actis. pacis q.
tarraconē ccessit. Nihil o minor fama apud hostis scipi
onis erat. quā apud cuius. sociosq. i diuinatio quae ta
futuri. quo mii ratio timoris reddi poterat. apud eos
temere maiorē inferens metum. inhibna duerti con
cesserant. Has drubal gisconis urq. ad oceanum et ga
dis. mago inmedi tranea maxime supra castulonensē
saltum. has drubal hamilcaris filius pximus hibero cis

Fca ragunt̄um hib̄naut; estatis eius extremo quo capua: capua
& scipio in hispaniā uenit. punica classis ex sicilia tarentinum
accepta arcendor commeatus p̄sidio romanis qđ in arce tarentina erat. clauserat quidē omnis ad arcē amari aditus. sed ad
sidendo duturus arcendo annonā socios quam hostis faciebat.
Nonenum tamen subuehi oppidanis p̄ pacata litora aptosq. portus p̄sidio nauium punicarū poterat. quanquā frumēti classis ipsa urbana uali mixta ex omni genere hominū
absumebat. ut arcis p̄sidium etiam sine muello quapaucis erant excante p̄parato sustentari posset, tarentinis classi que ne muellum quidē sufficeret. tandē maiore grā
q̄m uenerat classis dimissa. annonā haud multū laxauerat q̄ remoto marcello p̄sidio subuehi frumētū n̄ poterat. Eiusdem aestatis exeunte m. marcellus ex sicilia y
untia cū ad urbem uenisset. ac capuliniē senatus ei
ad aedem bellonę datus est, ubi cum de rebus ab rege sis
set — deseruisset. quaestus leuiter n̄ suā magis q̄m
— multum iuuisse. qđ prouincia c̄fecta exercitū
deportare n̄ licuisset. postulauit ut triumphanti urbem inire liceret, id non impetrauit cum multis uerbis
actum eet. utrum num̄ c̄uenret cui nomine absentis obres prosperere ducibus ei gestas supplicatio decreta foret. & dius immortalib; haberet honor. ei p̄senti negare triumphum. an quē tradere exercitū successori iussissent. qđ n̄ manente i provincia bello decerneretur. eum q̄ si de bello triumphare. cū exercitus
testis meriti. atq. imperii triumphi abeet, medium iusti. ut ouans urbem iniret, tr. pl. exauctoritate sena
t̄ adpm̄ tulerē. ut. m. marcello quoties urbem ouans
iniret. imperium eet, p̄ties q̄m urbē iniret in monte
albano triumpharet. inde ouans multa prę se prędā
in urbem intulit. Cum simulachro captarum sycaconsarū, catapultae ballistae que, et alia omnia instrumenta
belli lata, et pacis diuturne regiae q. opulentiae ornamenta. argenti aeris que fabre factuaria alia supellex p̄ciosaq. uestis. & multa nobilia signa quib; inter primas graeciae urbes syracusae ornatae fuerant, puniceo
quoq. uictoriae signum octo ducti elephanti. et n̄ imm
mum fuere spectaculum. cum coronis aureis p̄cedentes, sosis
syracusanis. et moerichus hispanus, quae altero duce
nocturno syracusas inuentum erat. alter nassium quoq.
ubi praesidierat prodiderat, his ambobus ciuitas data.
& quingena iugera agri, sosidi magro syracusano quae
regius aut hostium pr. fuisset. et aedes syracusis cuius
uellet eaq. inquos belli uire animaduersum eet. Moericho hispano q; cum eo transierant. urbs ager q. in sicilia
ex his quae pr. defecissent uissa dari, id m. cornelio mandatū, ubi uinceret urbem agrumq. eis adsignaret.
Eodem agro syracusano q aut regius aut hostium pr.
fuisset, & aedes syracusis cui uellet eaq inquos belli uire
animaduersum eet. Eodem agro belligeno p quem
inductus adtrans tionē moerichus erat. cc cc. iugera
agri decreta, post profectionē ex syracusia marcelli pu
nica classis octo milia peditum tria numidarum equitū
exposuit. Leontinorum urbem, secutae deinde urbes
hybla & marcella & nobiliores, quaedam aliae, et numide
cum p̄fecto mutine uagi p totā siciliā. socios populi r. agros
urebant. sup hoc exercitus romanus in tres partes qđ cū impe
ratore n̄ deuectus. & de parua eet. partem qđ in oppida
hibernare uenerant. segni fungebantur milicia, magisq.
eis auctor adsedendo q̄m anno decerat, ut hac difficultates m. cornelius pr. & multorum animos nunc c̄solando. n̄ castigando sedaret. & ciuitates omnis quae defecerat
de
in dition̄ redegit. atq. ex his murgentia hispanis qb;
urbs ager q. debebatur ex sc. attribuit. Consules
cum ambo apulia pugnia haberent. nunius q. iam ter
roris apoenis et hannibale esset. ortum. iussi apulia
macedoniamq. pugnam sulpicio macedonię uenit atq.
leuino successit fuluius, romā comitiorum causa accessit
cum morem c̄sulibus rogandis haberet p rogatione uen
ria unius t. manlius torquatus & otacilius qui
p̄sens erat nominauit; cum gratulandi causa turba coiret. nec dubium
quin c̄sul fieret. adtributa
bunal c̄sulis uenit. petitq. ut pauca sua uerba audire
centuriā queq. tulisset suffragium reuocari uberet.
Credus omnibus expectatione quadrā postulatum eet

oculoq; ualitudinē excusauit. impudentē & gubnato
rem i mperatorem ēē, quicum alienis oculis ei omnia
agenda sint, postulet sibi post alium capita ac fortunas
committi; p inde suu deretur i redire i suffragiū uetu
riā munia; uideret. & meminisset in consulib⁹ creandis
belli qd in italia sit, tempoq; quae rei publicę. uix dum
requiessem urbs astrepitu & tumultu hostili. quo pau
cos ante menses asserunt prope moenia romana; post hec
cum centuria frequens succlamasset, nihil se mutare sen
tentię eodemq; cōsules dicturos ēē. Tum torquatus neq;
ego uos inquit mores consul ferre potero, neq; uos im pe
rium meū reduce in suffragium. & cogitate bellum primu
cum italia et hostium ducem hannibalem ēē; Tum
centuria & auctoritate mota uri. et admirantiū cir
ca fremitu; petit a consule ut uoturiam sententiā ferre
re, uelle se cum maioribus natu conloqui. et ex auctō
ritate eoq; cōsules dicere. cuius uoturię seniorib⁹ datū
secreto iuniorib⁹
cum uis conloquendi tempus; seniores
de tribus cōsulendum dixerūt ēē. duobus plenus iam honoru; q.
fabio et m. marcello. et simul q. nouum aliquē aduersus
poenos consulem creari uellent. m. ualerio leuino egregię
aduersus philippum regē trā marinq; rē gessisse ut ad tertiū
cōsulatione data seniorib⁹ dimissis. iuniores suffragiū
ineunt. m. marcellū clauduim fulgentē tum sicilia
domita et. m. ualerium absentes cōsules dixerūt auctō
ritatē p rogatiue omnis centuriae secutae sunt; Ludant
nunc antiquā miranti ne equidē si quas ue sapientum
ciuitas quam docti fingunt magis quam norunt. ut p n
ciper grauiores temperationes q. acupidine imperii
aut multitudine imperatorū melius morata censeant
fieri posse; Centuriā uero uniuoq; seniores cōsulere re
uoluisse. quib⁹ imperiū suffragio mandaret unde uti ue
risimile est parentum quoq; hoc scito ut leuis q. apud li
bros auctoritas fecit; Pretoria inde comitia habita p.
manlius ualens. & L. manlius accidinus & c. lętorius
& L. cincius halimentū creati sunt; Forte ita incidit ut eo
mitius nuntiaret. t. oraculum quem t. manlio in
pellatus ordo comitio; eet collegā absentē. datur⁹ ei
fuisse uidebat populus, mortuum in sicilia ēē; ludi apol

linares & priore anno fuerant. & eo ut fierent repente a purpuro
pr. senatus decreuit. ut in perpetuum moueremur; Eodē
anno prodigia aliquot uisa nuntiata q. sunt. in aede con
cordię uictoria quę in culmine erat fulmine. ictā de
cussa q; aduictoriae quę in ante fixierant haesit. neq; in
de procidit. & anagnię & flagellis nuntiatum; murū por
tas q. decęlo tactas. & in foro subertano sanguine riuos
p diem totum fluxisse. & frem lapidib⁹ pluuisse et recte mu
lam peperisse. Ea prodigia hostus maioribus sunt procurata.
& obsecratio in unum diem pplo indicta. & nouē diale
sacerdotes publici aliquot eo anno de mortui
sunt nouiq; suffecti. in locum m. aemili numicię decē uiri sacrorū
m. aemilius lepidus. in locū m. pomponi ma
thonis pontificis. c. iunius. in locū sp. carulii maximi au
guris. m. seruilius. geminus. p. licinius crassus. pontifex. qua
exacto anno mortuus erat. ideo nominatio ī locum eius
nō est facta. c. claudius flamen diat. qd exta p ueram de
derat flamonio abiit; Eidem tempus m. ualerius leui
nus tentauit. ut si secreta cłoquia p̄cipū animis ad
dictum ante ad dipsum cōsulum aerolę classe expedita
uenit. Ubi cū syracusas capuamq; capta infida in italiaq;
rerum secundarū ostentasset. aduectusse q. ea uicle amaiorib⁹
traditū morē romanis. colendi socios. ex quib⁹ alios iniuria
tē. atq; equum secū ut acceptisset. alios ea fortuna habe
rent ut socii ēē q̄m cuesse mallent. aetolos eo īmaiore fiui
uos honore qd gentium transmarinarū iamdiu p̄ni
uenissent. philippum eis & macedonas graues accolas ēē.
quę secum aspiritu etiā fregisse. & eo redactum ēē. ut ī
his modo urbibus q̄s p̄ uim adomisset aetolis excedant.
sed ipsā macedoniā i festam habeant. & acarnanas quos
aegre ferrent aetolia corpore suo diremptos restituu
rum sententiam formula utriq; accionis eoq; hęc dicta
& missa quę a romano imperatore scopas qui tum p̄
gentis erat. & dorimachus princeps aetolę adfirmauerūt.
auctoritate sua minore cū uerecundia. & maiore cū fide
um maiestatem q. populi r. excellentes. Maxime tam
spes potundę mouebat acarnanes; igitur ēscriptę condi
ones quibus mansuetam societatem q. pr. uenirent. ad
dictum quę his si placerent uellent q. eodem uire amici

REX

tiq; eleu lacedaemoniq;. & attalus & pleuratus et scerdilen
eent. asie & attalus, hyrcium ethiliq; reges, bellum in ex
templo aetholicu cū philippo ira gererent, naub nemnus
xxc v. remibus aduuaret romanꝰ urbium corey retenus
ab aetholia ꝯcipiens solum rectaq; & muri cum agris aetho
laq;, alia omia ꝑda ꝑr. eent, darent q. opam romani. iracar
nanā aetoli haberent. si aetholi pacē cum philippo faceront.
foedere adscriberent. itarata eoq; pace. si philippus arma
ab romanis. uocaret q. ipiq; eoq; dutoni eent abstinuisset.,
Item si ꝑr. foedere uingeret regi ne caueret. ne uis ei bellū in
ferendi aetholis. socius q; eoq; eet. Hoc ꝯuenerunt & scripta q;
biennio post olimpiadē. ab aetholis ꝯreptolio ab romanis ut
testata sacratis monumentis eent sunt posita; more causa
fuerant retenti rome dum uis legat aetholaq; nec tamen in
pedimento idrebus gerendis fut. et aetholi ex templo
mouerunt aduersus philippum bellum. & laeuinus h.
& ernum, parua insula ꝓ propinqua aetholie urbem una
eodem quoipa ꝓ nomine habet, eam preter arcem in coe
pit aetholoua das nassum que carnanum. captas aetholis
contribuit. Philippum quoq; ta— satis implicatū bello
finitimo ratus. no italiam poenosq; & pacta cū hanniba
le posset res— picere coreyram ipse serecepit; philip
po aetholaq; defectio pellebnam. allata; itaq; qua primo
uere moturus exercitū macedoniam erat. illurios fini
timas q. ei urbes alterno metu quietas cū macedonia haberet.
expeditione subita in epiros atq; apollonia tum fines egre
gressos q. apollonias cū magno terrore ac pauore copulta
ītra muros, uastatis, ꝑcimis, illyrici in pelagonia eade celeritate
uertit iter. inde dardanaq; urbem sita. — in macedoniam
transiit dardanis faturā coepit; his raptim actis memor
aetholici undiq; cū eo romani belli ꝑ pelagonia. & lincum.
& boeriam. in thessaliam descendit. ad bellum secum aduer
sus aetholos capessendum ītentari posse homines credebat.
& relicto ad fauces thessalie perseo. cū quattuor milib' ar
matoq; . ad arcendos aditu etholos; ipse primus quā maxi
mis occupare tur rebus. in macedoniā atq; inde in thraciā
exercitū acturus eclos duxit, Incurrere ea gens in ma
cedonia solita erat. ubi regem occupatum externo bel
lo ac sine presidio eē regnū sensisset, ad frangendas

eor̄ uires
igitur uastare agros, & urbem iamphorynā capit
arcemq; medie oppugnare cepit. scopas ubi pro
fectum in thraciam regem. occupatum que ibi bello
audiuit. armata omī iuuentute aetholaq; bellum infer
re acarnanie parat aduersus qd se arcanamum gens.
& uiribus impar, & iam moenibus. nassumque amissas
cernens. romana que insup arma ingruere. ira magis
instruit qua cōsilio bellum. & uiribus. ubi q. & remoribus
sup sexaginta annos inppugnata eptum missis. ab quin
decim ad lx annos cōtinuam. in uictoria se in redi
turos. qui in dubiis acie excessisset. cum nequis urbe.
tecto. mensa. lare. recuperet. diram execrationē. in po
pularis obtestatione. qua sciissima potuer. aduersus
hospites cō posuerunt. ꝑcatiq; simul epulatas sunt.
utrisq; macie cecidissent eos. dē uno tumulo cre
gerent. adhiberentq; humatis tumulum. hic situm
acarnes qui aduersus um atq; in muria aetholaq; pro
patria pugnantes morte occubuerunt. Hec inci
tatus animis castra in extremis finibus suis obuia hosti.
posuer. nuntius ad philippum missis. cuncta res indu
mine eet, omittere philippum id qd in manibus erat coegerunt
bellum. Iam phoryna ꝑ deditionē recepta. & prospe
ro alio successu rerū. aetholaq; impetū tardauerat pri
mo cōiuratione fama acarnani cede; inde audita phi
lippi aduentū regredi & quam minimo coegit fines. Nec
philippus quā quā no opprimeretur acarnanes
itineribus; magnis erat ultra diuium est progressus; in
de cum audisset redditum aetholaq; ex arcanania. et
ipse pellam redit; laeuinus uetus principio aco ora
profectus naubus superato leucata promunturio cū
uenisset naupactum. anteq; ram inde se iterum edix.
ut presto ibi scopas aetholique eent; sita antiq; pa
est in loci de laena parte sinum corinthiacum intrantibus.
breue ītra iter. eo breuis nauigatio a naupacto est. eo
forme postea utrimq; oppugnari cepta est. grauiora
mare oppugnatio erat. qa & tormenta machine que
omis generis in naubus erant. & romam inde oppugna
bant; itaq; intra paucos dies recepta urbs ꝑ deditionē.
aetholis traditur. preda ex naupacto romanis cessit; let

rege leuino redditę. consulem eum absentem declaratum. & successorem uenire p. sulpicium; ceterū dum ueno ibi morbo implicitus. seruus spe omnium romam uenit, m. marcellus cum idibus martiis consulatum iisset. senatum eo die moris modo causa habuit. pfessus nihil se absente collega. neq. de re p. neq. de pugnus adhuc rum scire se frequentius siculos pp eius urbē nullis obtrectatoę suaę ee. quibus tantum abee ut pse non liceat palam rome crimina edere. sicla ab inimicis uulgare. ut ni simularent aliquem sibi ti more absente collega ducendi de consule ee. ipse eis ex templo daturus senatū fuerit, ubi quidem c lega uenisset inpassurum quicquā pus agi quam ut siculi insenatū introducantur; dilectum p pe. m cornelius p prota sicilia habitum. ut quā plurimum pe stum dese roma uenirent. eundem luterii falsis urbem impleisse. bellum in sicilia ee. ut sita laude minuat. Moderat animi. iam eo die adeptus consul senatū dimisit. ac p pe uastatum omnū rerū futurū uidebatur donec alter consul adurbem uenisset. Quum ut soler exercitus plebeius rumoresq. belli diuturnitate euastatos agros circa urbem. qua infesto agmine isset hannibal. exhaustam dilectibus italiam. a prore quod annis ceteris exercitus querebantur & consules bellicosos ambouros acres q. numis et ferocis creatos. qui uel impace tranquilla bellum exercere possent, nedum in bello respirare cuncta re forem passim interrupthos sermones nocte quę pridię quinquatrus fuit. pluribus simul locis circa forum incendium oritur. Eodem tempore septem tabernę. quę postea quinq; et argentarię quę nunc nouę appellantur. arsere; deprehensa postea priuata edificia. neq. enim tum basilicę erant comphensę lautumię foruq. piscatoq. et atrium regum, aedis uestę. uix defensa e trecentum maxime seruoq. opa. quum publicum redemptor. ac manu missi sint; nocte acthe continuum incendium fuit. nec illi dubiū erat humana id fraude factum ee. quod pluribus simul locis diuersis ignes cohorti eent; itaque consul exaudita tristitate senat p contione edixe. quicquid opis id consilium incendium p furetur. primum fore libertatem seruo; eo primo inductus campanoq calamoq seruus, manus ei nomen erat. indicauit dominos. et quinque prętexta iuuenes nobiles campanos. quoq parentes aquilio fuluio secum p cussierant. id incendium fecisse. uulgo q. facturos aliquam compendium; Comphensi familię q. eoq. primo eleuabatur index inimicum q. pridie eum uerberibus castigatum a dominis discessisse. pręceptā ac leuitate exre fortuita crimen commentum, ceterum ut coram coarguebantur et quęstio ex ministris fanoris foro medio haberi coepta. fassi sunt atq. i dominos seruosq. consciosq. anni aduersum. inducti libras data et xxx milia aeris. consuli leuino capuam pręterenti circumfusa multitudo campanoq. obsecrantium, cum lacrimis ut sibi romam ad senatum ire liceret et orarent siquam mia tandem flecti possent. ne se ad ultimum p ditum irent. nomen q. campanoq atq. flacco deleri sinerent; Flaccus sibi priuata simultate cum campanis negare ullam ee. publicas inimicitias hostibus i ee. i futuras quo acleo animo ee erga pr. scirent, nullā eni mitis gentē ee nullum infestiorem pplm nomini romano; Ideo se moenibus inclusos tenere eos. quia siqui euasissent aliquas uelut feras bestias p agros nagari. i lanare. i trucidare quod cumq. obuium deuiales ad hannibalem tumultu fugisse. alios ad romam incendendam p fectos. inuenturi inse multo foro consulem. uestigia sceleris campanoq. uestę eadem petita. i ferros ignes et condium inpenetrabili fatale pignus imperii romani se minime censere futurum ee. campanis potestate intrandi romana moenia fieri; Ceteros campanos ure urendo a flacco ad actos. quinto die quā a senatu responsum accepissent. capuā redierunt sequutę romam uisus. Hac circumfusus multitudine. simul siculis obuiam egressis. siculis q. roma

prebuit· darissimarum urbium excidio açcelebrimus uiris uictos bello accusatores inurbem adducerent; dere p· tamen primū accepimus. ambo consules ad senatū retu lere, ibi leuinus quo statu macedonia, & graecia. aetholi. acarnanes. looriq. essent. quasq. ibi res ipse egisset. ultra mariq. exposuit; Philippum inferentē bellum aetholis inmacedoniā retro abse compulsum, ad intima penitus q; in abisse. legionēq. inde duci posse. classem satis ee adar cere. dum italia regē; hec dese deque puinicia cui pre fuerat. consulū deputatis. communis relatio fuit; deore uere patres ut alteri consulum italia bellum quę cū hanni bale puinicia eet; alter classem cui t. otacilius pfuisset. siciliamq. puinciā cū C. cincio. pr. obtineret; exer cit eis duo decreti. quum Etruria galliaq. essent; et quat tuor erant legiones urbanę; duę superioris anni in et truriam. duę. quib. sulpicius cons pfuisset. i gallia mit terent; gallię et legionib. peet. quē cons cui italia puincia eet pfecisset; In Etruriam c. calpurnius post pturam prorogato imperio missus. & l. fulvio capua puin cia decreta. prorogatumq. iannum imperiū. exercit cum sociq. q. minus iussus. ut ex duab; legionib. una legio quinq. milia peditū et ccc. equites eent. dimissis qui plurima stipendia habent. et socioq. septē milia peditū et ccc. equites relinqrent; eade ratione stipendiq; habi ta inter eos. militib. dimittend; cū. fulvio consuli su perioris anni. nec de puincia apulia. nec de exercitu quē habuerat. quicquam mutatū. tantū iannū prioga tum imperium e; l. sulpicius collega ei. omem exerci tū pter socios nauat iussus dimittere; item ex sicilia exercit cui m. cornelius peet. ubi consul i puincia ue nisset dimitti iussus; l. quintio pr. adoptinendā siciliam carnenses milites dati. duarū instar legionum. eosdem legiones in sardinia p. manlio uulsone pr. decrete quib; l. cornelius eadem puincia p̄ eo anno pfuerat. urbanas legiones ita scribere cōsules iussi. nequem militē facerent i quī exercitu m. claudii, m. ualerii q. fulvii fuis sent. neue eo anno plures q̄m una & xxx romanę le giones eent. His sic pfectis sortiri puincias consules

sicilia & classis marcello, italia cum bello aduersus hannibā lem laetuno euenit. quę sors uelut uterum captus syracusis ita exanimauit siculos. expectatione sortis inconsulum con spectus tamen incomplorato eor flebiles q. uoces & ex templo oculos hominum conuerterunt. & postmodo ser moner pbuerunt; Circumibant eū senatoq; cum uestes sor dida adfirmantes se nimodo sua quisq. patria et tota sicilia relicturos sicco marcellus uterū cum imperio recidisset. Nullo suo merito eum ante inplacabilem inse fuisse, quod ignarū quod romam dese questum uenisse siculos sciat facturū. obrui aere ne igni aut mergi fretos atus illum sule ee. quam uelut dedinoxe inimico; He sicule que relle domos primum nobilium circūlate. celebrate q. ser monib. quos partim mia siculoq. partim inuidia marcelli excitabat. in senatū & iam puenerē, postulatum a consulib; e ut de pmutand puincis senatū consulerent; Marcellus sua audita absentib. siculi eent. alia forsitan futura fuisse sententia sua dicere. nunc nequis timore refrenari eos di cere posset. quo mi deco libe querant. i cui potestate mox futuri sint. si colleg nihil int sit mutare sepuinia paratū ee. depcari senat pudicium; Nam cum extra sorte collega. optione dare puincie iniquum fuerit. qn to maiore iniuria immo crumelia ee sorte sua adeum tras ferri. ita senat cumquid placeret magis ostendisset, qua deo reuisset. dimittitur; Inter ipsos cōsules puincia rū rapiente fato marcellum ad hannibalem facta est, ut ex quo primus post aduersa pugna etiam coeperat in eius laudem postremus romanoq; imperatoq; pperis tu maxime bellicis rebus caderet; Mutatis puinciis siculi senatū introducti. multa de hieronis regis fide pperua er ga pr. uerba fecere. ingrata publicam. auertere hiero nimi ac posteaq hippocraten atq. epicyden tyrannos. cui ob alia. tum pter defectionē ab romanis ad hannibalem iussas fuisse sibi. ob eam causam hieronimū a principib. iuuenibus publico cōsilio interfectum. et me pie dis hippocratis quę caedem, lxx nobilissimoq; iuuenum curatione facta. quos marcelli mora destituos. ita ad pre dictū temp exercitū ad syracusas in admouisset indicio

facto omnis ab tyrannis interfectos. eamq; hyppocratem
repiorem tyrannidem marcellum excusasse, leonnium cru
delior direptus. nūquam deinde pncipes syracusanoq; desis
re ad marcellum transisse pollicerī q. seurbem cum uellet ei
traderent, sed eum pmouere capere maluisse. dein cum id ne
q. tra neq. mari omia expugnare potuisset. auctores traditio
nis syracusarū fabrum aerarium sosim. et moericum hispa
num qm pncipes syracusanoq; habere. tolerent id neq; quā
ubere offerentis pptasse. q; scilicet ultiore decausa uetus
tissimos socios pr. trucidaret. ac diriperet, sin hieronim
adhannibalem defecisset, sed populus syracusan et senat
siportas marcello syracusam publice & nō oppressis syra
cusanis tyranni eoq; hyppocrates et epicides clausissent
si carthaginiensium animis bellum cū pr. gessissent quid
ultra qmqd fecerunt ni ut deleret syracusas facere hostili
ter marcellum potuisse. certe preter moenia et recta ex
hausta urbis sacra fada. ac spoliata deum delubra dis
sis ornamentisq. eoq; ablationi nihil reluctum syracusis ee.
Bona quoq. multis adempta. tra ut ne nudo quidem solore
liquis direpte fortune alacer rese ac suos posset ornare
separatis conscriptos. ut si nequeam omia, saltem que com
parent cognosciq. possint. restituere dominis ubeant, talia
cquestos cū excedere exemplo ut depostulatis eoq; patre
consuli possent laeuinus ussisset? Maneant inquit mar
cellus, ut coram his respondeam, quando ea cdmone pro
uob p. c. bella gerimus ut uictor armis accusatores habe
amus; duce capte hoc anno urbes. capua fuluium reum.
marcellū syracuse habeant, eductis in curiā legatis.
tum consul non adeo maiestatis inquit. pr. imperii q.
huius oblitus sum p. c. ut si de meo crimine ambigeretur
consul deinduxisset causam accusanib graecis fuerim, sed
nquid ego fecerim in dis quisitionē uenit. Nam quicquid
usu pati debuerunt. qui sinfuerunt hostes nihil inter est
nunc uno horone syracusas uolauerit. sinaut discu
erunt, portas, legatos nros ferro atq. armis petierunt.
urbem ac moenia clauserit, exercituq. carthaginiensi
um aduersus nos tutatisunt. quis passos ee hostilia cū
fecerunt indignatur? tradentis urbem pncipes syracu
sanoq; auersatus sum, sosim & moerichum hispanū quib, tanū
creditere potiores habui. in estis extremi syracusanoq;. quippe
qui alios humilitate obiciatis, quis? ut im qse milii portas
aperui, qarmatos mulieres meos in urbem acceperim? pmisi
rit. oductis et exercitum eos q; fecerim. ut nemini qde cri
mini meos dicendis parcens, tanū abest ut ipsi tale quic
quā faciuri fuerint, ipsa humilitas exc. p. c. quā iste
obicuum maximo argumto est, me neminē qnauatam
opam rp. nre uelut. ut auersatum ee. ut antequm obsidere
syracusas nuncius legatis mittendis, nunc ad cloquiū eundo
temptaui pacē. ut postea qm neq. legatos uiolandi uere
cundia erat. nec mi ipsi egresso ad portas cū pncipib.
responsū dabat. multis tra marisq. exhaustis laboribus.
tandē ui. atq. armis syracusas coepi; que capte accu
derunt. apud hannibalē et carthaginiensis uictas. uultus
quā apud uictoris ppli senatū quererent? Ego pc. syra
cusas spoliatas sinegaturus eem. numquā spolius earū
urbem romā exornarem, que aut fingut uictor aut ade
mi. aut dedi cū belli ure tū excusi q. merito satis socio
me fecisse, ea uos rata habeatis pc. ne magis rei p. ut
ter est. qm mea. quippe mea fides exsoluta. adrem
p. pinet. ne acta mea rescindendo alios in posterū
segniores duces faciatis. et qm coram et siculos et mea
uerba audistis p. c. simul templo excedemus. ut me
absente liberius cōsuli senat possit. Ita dimissi sicu
li. ipse in capitoliū ad dilectū discessit, consul alter
de postulatis siculoq; ad patres refert, ibi cum diu
de sententiis certatū ee. et magna pars senat prin
cipe ei sententiā manlio torquato cū tyrannis bellū
gerendū fuisse ceserent, hostib, et syracusanoq; et
ppli r. et urbem recipi ncapi. et receptā legibus an
tiquis et libertate stabilire. confessam miseranda seru
tute bello adflicti. inter tyrannoq; et duces romanos
certā iam pmiū uictoris in medio posita urbem pul
cherrimā. ac nobilissimā periisse. horreū atq. ae
rariū quondā pr. cui munificentia ac donis mul
tis tempestatib. hoc demq. ipso punico bello ad
uata ornata q. res p. ee. siab inferis excitat

rex hiero fidissimus imperio romano cultor. quo ore aut
syracusas aut romā ei ostendi posse. cum ubi semirutā
ac spoliatā patriā respexerit. ingrediens romam in
uestibulo urbis prope in porta spolia patrie sue uisurus
sit. Hec talia que cū ad inuidiā consulis miserationemq.
siculorū dicerentur. mitius tamen decreuerūt patres. tā
marcelli que gerens bellum uictor que egisset rata
habenda. et se in relicū cure senatui forerē syracusa
nā. mandaturos q. consuli laeuino. qd sine iactura rei
p. fieri posset. fortunis eius ciuitatis cōsuleret. Missis duob.
senatorib. in capitoliū ad consulem. uti rediret in cu
riam. et introductis sicut s. c. recitatum ē. legatiq.
benigne appellati. ac dimissi. ad genua se marcelli consul
p iecerunt. et obsecrantes ut que deplorande ac leuande
calamitatis causa dixissent. ueniā eis daret. & in fidem
clientelam que se urbemq. syracusas acciperet. postea
consul clementer appellatos eos dimisit. Campanis de
inde senatus datus ÷. quorū oratio miserabilior causa
durior erat. Neq. enim meritas poenas negare pote
rant. nec tyranni erant in quos culpā cōferrent. sed sa
tis pensum poenarū tot ueneno absumptis. tot secu
ri p cussis senatorib. credebant. paucos nobiliū superi
ores ēē quos nec sua cōscientia. ut quicquā de se gra
uius cōsulerent impulerit. ne uictoris ira capitis dāp
nauerit. eos libtatē sibi suisq. ⁊ bonorū aliquā partē
orare. ciues romanos ad finitatib. plerosq. ⁊ p pinquis
iam iā cognationib. ex conubio uetusto uinctos.
Summotis deinde et emplo. paulis p dubitatū an
arcessendus a capua. L. fuluius eēt. mortuus enim
post captā claudius consul erat. corā imperatore
qui res gessisset sic inter marcellū siculos q. discep
tatū fuerat disceptaretur. Dein cum m. atilium
c. fuluium frēs flacci. legatos eius & que minutiū
& L. ueturiū philonē. Item claudu legatos qui
omib. gerend rebus affuerāt in senatu uiderent.
nec fuluium auocari a capua. nec differri campa
nos uellet. Interrogatus sententiā. m. atilius regul.
cui ex his qui ad capuam fuerant maxima aucto

ritas erat. In consilio inquit arbitror me fuisse consulib.
capua capta cum quereretur et qui campanorū bene
meritus dere p. nrā eēt. duas mulieres comptum est
uestiam oppi a matellianā capue habitantē. et fauculā
cluuiam que quōdā quaestum corpore fecisset illā cotti
die sacrificasse p salute et uictoria p r. Hanc captiuis
egentib. alimenta clam suppeditasse. ceterorū omnium
campanorū eundem erga nos animū quē carthaginien
sium fuisse. securi que p cussos aque fuluio uicisse
magis quorū dignitas int alios quā quorū culpe emine
bat p senatū agi de campanis. qui ciues romani sunt in
iussu ppli n̄ ideo posse. idque ⁊ apud maiores nr̄os in
satrianis factū ēē. cum defecissent. ut m. antistius
tr. pl. prius rogationē ferret. sciret q. plebs uti se
natui de satrianis sententie dicendae ius eēt. itaq. cen
seo cum. Tr. pl. agendum ēē ut eorū unus plures ue
rogationē ferant ad plebem. quā nob statuendi de cāpa
nis ius fiat. L. atilius tr. pl. ex auctoritate senatus ple
bem in hec uerba rogauit. Omīs campani. atellani. calati
ni. sabatini. qui se dedider in arbitriū dicionē que pr.
fuluio pro cōs. quosq. una secū dedidere agrū urbē q.
diuina. humana q. utensilia q. siue quid aliud dedider
de his reb. qd fieri uelitis uos rogo q rites. plebes sic
iussit. q senatus iuratus maxima pars censeat q ad sidēs id
uolumus iubemus q. que ex hoc plebe scito senatus cōsultus ap
pie. cluuie que primū bona ac libtatē restituit. si qua
alia p̄mia petere ab senatu uellent. uenire eas romā.
campanis in familias singulas decreta facta que ope
p cium ÷ omīa enumerare. aliorū bona publicanda. ip
sos libos q. eorū ⁊ cōiuges uendendas. extra filias que
enupsissent. prius qm impr. potestatē uenirent.
alios iuuncula cōdendos. ac de iis posterius cōsulendū.
aliorū campanorū summā & iā census distinxerunt.
publicanda nec ne bona eēnt. pecua captiua p̄ter
equos ⁊ mancipia. p̄ter puberes uirilis sexus. ⁊ omīa
que solo n̄ cōtinerent restituenda censuerint dominis.
Campanos omīs. atellanos. calatinos. sabatinos. extra
quā qui eorū. aut ipsi. aut parentes eorū. apud hostis

ēent. libos ēe uſſerunt. ita ut nemo eaꝝ cuius
aut latinū nomiꝰ eēt. neue quis eaꝝ qui capuę fu
ſſet. dum portę clauſę ēent. iurbe agro ue. capa
no. intra certā diē maneret. Locus ubi habitarent
trans tyberim quī contingeret tyberim daretur.
qui nec capuę. nec iurbe campana. quę appto p. de
fecisset p bellum fuiſſet. eos cis lurim amnem roma
uersus. q adromanos transiſſent. puſq̃m capuā hanni
bal uenuret. cis multurnū emouendos censuer. neq̃s
eaꝝ p puis mare quindecim milib⁹ paſſuū. agrū edi
ficium ue haberet. qui eaꝝ trans tiberī emoti ēent.
ne ipsi poſteriuſ eaꝝ uſquam parārent habēt ue uſi
clomoſ uel agroſ turino ne pesinoue agro. dum
neq̃ maior q̃m q̃q̃ iugera uigerū agri modiuſ eēt.
senatoꝝ omiū q̃q. magiſtra capuę. atellę. galeꝝ
geſſiſſent. bona uenire capuę iuſſer. liba corpora quę
uenundari placuerat roma mitti. ac roma uenire.
ſigna. ſtatuas aeneas. quę capta de hoſtib⁹ duceren̄.
quę eaꝝ ſacra ac p fana ēent. ad pontificū collegiū
referrī. ob hoc decreta maeſtioreſ aliq̃nto q̃m ro
mā uonerant. cāpanoſ dimiſerunt. Nec tam. q. ful
uii ſeuerā miſere ſ. miq̃tatē dim̄ atq. execrabilē
fortunā ſuā iēcuſabant. Dimiſſis ſicut cāpanis q. da
leer⁹ habu⁹ ſerpro deinde exercu⁹. deremigū ſupple
mto agꝝ coepit. in q̃m rē cū neq. hominū ſatis. nec
exq̃ pararent ſtipendiū. accipient. nec pecunię q̃q̃m
ea rē peſtare inpublico eēt. eduxer ēſules ut p uarī
excensu. ordinib⁹ que. ſic antea remiges darent cū
ſtipendio dari. iſque dierū .xxxc. adid edictū
tam⁹ frem⁹ hominū. tanta indignatio fuit. ut magi
dux q̃m materia ſectionis deeēt. Sedim ſiculoſ ca
panoſ q. plebem romanā p denda laceranda q. ſibi
ēſules ſumpſiſſe. p tot annoſ tributo exhauſtoſin
hil reliq̃ preter ipſā nudam ac uaſtā habe. recta hoſtis
icendiſſe. ſeruoſ agricultoreſ rem p. abduciſſe.
nunc ad multā paruo aere emendo nunc remiges
imperando. ſiquid cū argento aeriſue fuerat ſti
pendio remigū. a tributis annuis ablatū. Deinde

quod n habeant. nulla ui nullo imperio cogi poſſe bo
na ſua uenderent. i corpora que reliqua ēent ſeuiret.
neunde redimant quide quicquā ſuperuiſ ee. Nec
in occulto ſed p palam inforo. atq. oculis ipſaq̃ ēſulu.
ingeſſi turba circūfuſi fremebant. nec eos ſedare
ēſules nunc caſtigando. nunc ēſolando poterant. ſpa
tium deinde his tribui ſedare adcogitandū dixer
quo ipſi adrem iſpicienda expediendaq̃ uiſum.
ſenatū poſtero die habuer deremigum ſupple
mto. ubi cū multa diſſeruiſſent cuiꝰ q̃ pleb
recuſatio eēt. uerter oratione eo. ut dicerent
p uatis ut ſeu aequū. ſeu inq̃ū omiſ iungendū
ee. Nā unde cū peccunia i aerario n eēt para
turos nauat ſocios. q̃modo aut ſine claſſib⁹ aut
ſiciliam opturi. aut italia philippum arcer.
poſſe. aut tuta italię litora ee. Cum in hac dif
ficultate rerū cōſiliū haereret. ac p pe torpor
q̃dam occupaſſet hominū mentes. Tum laeuin⁹
conſ. magiſtra senatū & senatum populo ſic hono
rare pſtam. ut ea domia que dura atq. aſpera eēt
ſubeunda duce debere ee. ſiquid iungere iferiori
uelit ut pri me aeruos ipſe uirtus. ſtatueris. facu
lus omiſ oboedientis habeas. Nec impensa gra
uis. cū ea plus qua pturi parte ſibi quemq. ca
pere principū uident. Itaq. claſſes habeāt que or
nare uolum⁹ pr. p uatos ſine recuſatione remi
ges. dare nob met ipſis p mū imperem⁹ auri. ar
genti ſigniti. omiſ senatoreſ eraſtino die inpubli
cū ēferam⁹. ita ut anulos ſibi quiſq. a cuiuſq. & libis
a filio bullā. a quib⁹ uxor filiae ue ſunt ſingulas un
cias pondo auri relinquat. Argenti q̃ cumuli ſel
la ſeder equi ornamta a libras pondo ut ad ſigni ē
patellā que deo cuiꝰ causa habe poſſint. ceteriſ ſe
natoreſ libra argen ta tamū. aeriſ ſigna
ti quina milia ſingulos patres familię relinq
m⁹. ceteru ome auri argenti aeſ ſigniti ad tri
umuiros mensarios ex templo deferam⁹. nullo
ante ſ. c. facto ut uoluntaria ēlatio et certam

aduuandę rei p. excuter adæmulandum animos p
mū equestris ordinis. deinreliquę pleb; hanc unā uā
multa inter nos ēlocuti ēsules inuenim. ingredimini dis
bene uuantib. re p. incolumi. ipuatas restaurare sal
uas. ptat publica pdendo tua nequiquā seruer, in
haec tanto animo ēsensū. ingratę utro ēsulib aiuge
rem. Senatu mde dimisso. pse quisq. auru argen
tū aes in publicū ēferunt. tanto certamine inclto.
ut pmi itū pmos noā sua uellent in publicis tabulis
sese. ut nec trum uiri accipiundo. nec scribę refe
rundo sufficerent. Hunc ēsensum senat. equester or
do ē secut. equestris ordinis plebs. ita sine edicto sine
coertione magistrat. nec remig. in supplementū. nec stu
pendia res p. egut. paratisq. omib adbellum ēsules
ip uinctas pfecisset. neq. aliud magis temp bellis fuit.
quo carthaginienses. romanuq. parti. uarius casibus
immixtus. magis iancipiti spe. ac metu fuerint. Ita
romanus ingruentis. hinc in hispania aduersę res. hic
pspere in sicilia. ludū legatā miscuerant. & in talia
cū tarentū amissu dampno et dolori. tum arcē cūpsi
dio retentā pter spem gaudio fuit. & itrorē subitū
pauoremq. urb rome obsesse. & oppugnatę capuę. post
dies paucos capta inlatā uerit. Trans marinę quoq.
res quadā uice pensate. philippus hostis tempore
haut satis oportuno factus. aetholi nouo adsciti socii.
atthalus quę asię rex. ianuel despondente fortuna
romanus imperiū orientis. Carthaginienses quoq.
capuę amissa et tarentū captū aequabant. et in admoe
nia urb romanę nullo phibente se puenisse igta pone
bant. ita pigebat irriti incepti. pudebatq. adeo sespre
tos. ut sedentib ipsis ad romana moenia. alia parte ex
ercit romani in hispania ducer. Ipsa quoq. hispa
nię quo ppius spe uenerant. tanis duob ducibus.
exercitib que cessis debel lata ibi ac pulsos inde
romanos ee. eo. p. l. i. buc ab. l. marcio tumultua
rio duce aduersū & uarium uictoria redactam ee. idq
nationes pbebant. ita aequante fortuna suspensa om
nia utriusq. erant. integra spe. integro meru. uelut illo
tempore primum bellum inciperent. Hannibalem
ante omia angebat. qd capua pinatus oppugnata
ab romanis. quā defensa abse. multosq. itale pplos
animos auerterat. quos neq. omis tenere psidis in
uellet imultas paruasq. partis carpere exercitū.
qd minime tū expectabat. poterat. nec deductis
psidis spei libam. ut obnoxiam timori. sociosq. re
linquere fidem. pcepsi auaritiā et crudelitatē
animi. ad spolianda que tueri neqbat. ut uastata
hostib relinquerent. inclinauit. id fedum ēsulum
cū incepto. tū & iam exitu fuit. neq. enī digna
patientiū im abalienabant animi. sed ceteroq. & ia quip
pe ad pluris exemplu ne qua pinebat. nec ēsul romanus
temptandis urbib cum scita spes alię se ostendisset. deerat.
salapię pincipes erāt dasius et blatius. dasius hanniba
lis auc. blatius quantū ex tuto poterat rem romanā
fouebat. & p occultos nuntios spem pditionis fece
rat marcello. sed sine aductore dasiores transfugę
ni poterat. Multum ac diu cunctatus. et tum quoq.
magis inopia ēsulu pocioris quam spe affectus dasium
appellabat. Atille cū adre auersis. tū aemulo poten
tat immic rem hannibali apit. Arcessito utroq. han
nibal cū pretribunali quęda ageret. mox deblatio coe
nuntiis. starentque sumoto pplo accusator & reus. blat
tius depulsione dasium appellabat. Cum ille ue
lut imani uoce isanti exclamat. subocut hannibalis
secū depulsione agi. hannibali atq. eis quaderant qui au
dacior res erat. nimis simit ueri usa ē. aemulatione pfec
to atq. odii ee. & id crimi adferri. qd qua tertiam habe
ni posset. liberius fingenti. ita inde dimissi sunt. nec blat
tius ante abstitit. tamen audaci icepto quā inde opum
dendo que qua ea resipsis patrię que salutaris eet p
uic. ut psidii puncti auc emunide erant. salapia que
traderet marcello. nec sine cede multa trucidati potuit.
Longe fortissimi equitū toto punico exercituerunt.
itaq. quā qua ipsa res fuit. nec usus equo. imu
be erat. tamen armis in tumultu captis. & eruptione
temptauer. & cū euadere nequirent pugnantes

adultumū occubuerunt, nec plus quinquaginta exhis in
potestatē hostium uiui uenerē, plusque aliquanto damni
hęc ala equitū amissa hannibali, quā salapia fuit, nec deinde
umquā poenō q̄ longe plurimū ualuerat. equitatu superior
fuit. Eodem tempō cū marte tarentina uix inopia tolera
bit eēt. spem omēm p̄sidium qđ ibi erat romanū, p̄fectusq.
p̄sidii, atq. arcis m. leuinus incommeatib⁹ absciduia missis
habebant, q̄ ut cuncto p̄reueherent oram uniuersę classis ingen
te ferme nauium regi stabat. p̄erat classi commeatibusq.
d. quintius obscuro genere ortō. ceterū militari fortib⁹ fac
tis militari gtā inlustris. Primo quinq. naues quarū magis
me duę triremes amarcello ei tradite erant habuit. post
ea rem inpigre saepe gerenti tres additę quinq. remes.
postremo ipse asocium regiminis q., & uelli aeratapesio debi
tas exfoedere exigendo, classē xxxx. nauiū sicut ante
dictum, p̄ficiscit. Huic abregio p̄fectę classi democra
tes cum parte classis nauiū terentinarū numero quindeci
mi ferme urbe actis ap̄i portū obuius fuit. Vetus
tum forte impudens fiducia certamen romanus uene
bat. sed circa crotonē hybarimq. suppleuerat remigio na
ues. instructamq. & armatā egregię p magnitudine na
uium classem habebat. Ceterum forte subito tempus
& uentus omnis cecidit, & hostes in conspectu fuere. ut ad cōpo
nenda armamenta expediendū quę remigē acmilitem
adminuens certam satis temporis eēt; raro aliās tan
tis animis uastę cōuenere classes, quippe cū immanioris dis
crimīs res quā ipsę erant pugnarent. tarentum ut recupe
rata urbe abromanis. post centesimū p̄pe annū arcē & li
bertatem, spe cōmeatus quoq. hostib⁹ sinuandi p̄lio possessi
nē maris ademissent intercludere. Romanus ut retenta
possessione arcis ostenderent, non uno ac uerbere sed p di
tione ac furto tarentū amissum; hinc atq. exutraq. par
te signo dato, cū rostris cōcurrissent, neq. retro nauē in
hiberent, nec durum abse hostem paterent, quā quis in
deptus nauē erat, ferrea iniecta manu trā serebant
exp̄pinquo pugnā, ut non missilib⁹ tantū, sed gladis & i
am p̄pe clato pede quereretur; hinc inter se uncte
herebant. puppes alieno remigio circū agebant. ita in
arto stipate erant naues, ut uix ullum telum inanī uanū
intercideret. fronte uelut pedestris acies urgebant, p
uaeque naues pugnantib⁹ erant; Insignis tam ut ceteras
pugna fuit duarū quę p̄me agminis cōcurrerant inter se.
in romana naue ipse quintius erat in tarentina eius
percomis fuit cognom. in publico m̄ s; priuato etiam odio
iuuis atq. infestus romanis. qđ ei factionis erat quę taren
tū hannibali p̄diderat. Hinc quinctium simul pugnan
tē hortantemq. suos incautū hasta transfigit ille, atq.
p̄ceps cū armis p̄cidit ante pram. uictor tarentin⁹ unam
bacam duce amisso nauē in pigre transgressus, cum sin
mouisset hostis. & ira iam tarentinos eēt, puppim ma
le cōglobati tuerentur romani, repente et alia puppe tri
remis hostium apparuit. ita in medio circūuenta roma
na nauis capitur; hinc ceteris trepidis ut uictoria
nauē captā uidere fugientes q. passim alię in altum erepsę.
alię in terram remis abreptę. moxp̄dę fuere in hostium
meta ponentes q., exoneratus quę commeatu equabant
p̄ pauce in potestatē hostiū uenere. alię adinceptos uento
hinc atq. illinc obliqua transferentes uela in altū euec
te sunt; Neq̄quā pari fortuna p eos dies res gesta.
Nam ad quattuor milia hominū frumentatū egressa cū
agris passim uagarentur. Cuius quarti p̄sidio q. ro
mano p̄erat, intenti omnis occasiones gerendę rei, c.
p̄sium impigrum uirū cū duob⁹ milib⁹ armatis ex
arce emisit. qui uage effusos p agros palatos q. ad
ortus cum diu passim cecidissent paucos ex multis
trepida fuga incidentes, semiapris portarū foribus
in urbem compulit. neurbs eodem impetu caperet.
Ita equate res adtarentū romanis uictoribus mari fru
stra spes quę inocu fuerit infensq. frustrata pariter.
Eodem tempō Laeuinō consul iam magna parte anni
circūacta, in siciliā ueteribus nouisq. socius expectatus
cū uenisset, primū ac potissimū omnium rati syracusa
nas noua pace iconditas componere res. agrigen
tum inde qđ belli relicum erat, tenebatur q.
a carthaginensium ualido p̄sidio duxē legiones, et
ad fuit fortuna icepto, hanno erat imperator car-

thaginiensium sed omem immutare. numidis q. spem
reposita habebant. p tota sicilia uagus predas agebat
ex socus romanq. neq. includi abagrigento ui.
aut arte ulla quiuerimperet ubiueller phiberipo
terat. hec ei qta quia imparis quoq. fame officie
bat; postremo inundia ueret. ut ne bene gesta q
dem res ialamon ppe auctore satis late ceni. ppe
postremo pfectura ei filio suo dedit. rat cu impe
rio auctoritate quoq. uiter numidas edepturu
qd longe alit uenit. Nam uerere fauore ei sua in
sup inuidia auxit. neq. ille idignitate iuuie
tulit cfestimq. ad laeuinu occultos numios misit.
degradendo agrigento p quos ut; fada fides com
positis q. rei gerendq modus. porta admare feren
tem numidq cu occupassent. pulsis inde custodib
aut cesis, romanos adripsu missos iurbem acceperu.
Et cum agmine iam in media urb ac forumagno
tumultuupe turbat hanno aliud qua tumultu ac
recessione. idqd erante acciderat numidarum ee
adcompimenda seditione p cessit. atq. ille cu ei
multitudo maior qua numidaru p cui usa. et cla
mor romanus haut quaqua ignor. adauris acci
disset pus qua adictu reliueniret. capessit fuga
p auersam porta emissus. adsumpto comite epico
de. cu paucis admare puenit. nactiq. oportune
pariuum naugiu. relicta hostib sicilia. de qua prot
annos certatu erat. in africa trauect. A lia multitu
do poenoq. siculoq. q. nereemptato quide certami
ne cu ceci ifuga ruerem. clausiq. exitu eent circa
portas cesa. Oppido recepto leuin. q capitareru
agrigenti erant. utriusq cesos. securi p cussit. cete
ros pdamq. uenclidit. omem peccuma romanu
sit. fama agrigentinoq. clad sicilia cu puasisset.
omia repente adromanos iclinauer. p dira bre
uis xx. oppida. sex ui capta. uoluntaria dedito
ne ifidem uener ad quadraginta. Quaru cui
q. principib cu p cuiq. merito consul
pcia poenas q. exsoluisset. coegisset q. siculos

postis tandem armis. ad agrum colendum animos con
uertere. ut ee ii incolarum modo alimus fructifera
insula. sed urb rome atq. italie id qd multis saepe
tempestatib fecerat annona leuaret. ab agrigenti ma
i condita multitudine secu mitalia transuexit. Sua
uor milia hominu erant. mixti ex omi clamone.
exules. obaerati. capitalia ausi pleriq. et cu inimi
catib suis ac sub legib uiuerant. Et postqua eos ex
uarus causis fortuna simul coglobauerat agrigenti
p latrocinia ac rapina tolerantes urbs hos neq. relin
quere laeum in insula. tum primu noua pace coales
cente. uelut materia nouandi rebus satis tuti mus.
et regnis usui futuri erant. ad populandu bruttiu
agru. ad suetam latrocinus querentib manu. et qd ad
sicilia attinet eo anno debellatu. in hispania prin
cipio ueris p. scipio naub deductus. euocatisq. edic
to tarracone socioq auxilius. classem onerariasq.
ostium inde hiberi fluminis peteret iubet. eodie
legiones exhibitus conuenire cu ussisset ipse cu quinq.
milib socioq tarracone pfectus ad exercitum e.
Quo cum uenisset ad loquendo maxime uereres mi
lites q tantus sup fuer cladib. ctione aduocata ita
disserit. Nemo ante me nouus imp multibus
suis pusq opa eoq usus eet. egras agere ure
ac merito potuit me uobis pus quia p uirtutia aut
castra uidere obligauit fortuna. primu qd ea pie
tate erga patre patruumq. meu uiuos mortuos
q. fuistis. deinde qd amissam tam a clade p uir
tute possessione itegra & pr. et successori m uir
tute ura optinuistis. sed cu ia benignitate deum
id parem atq. agam. n ut ipsi maneam in hispania
sed nepoti maneant. nec ut pnipa hiberi stantes
arceam transitu hostis sed ut ultro transeam trans
feram q. bellu uereor. nec uir mauis id audatius q.
consiliu. qua aut p memoria cladium nup acceptaru.
aut p etate mea uideat; aduersae pugnae in hispa
nia nullius animo qua meo mihi obliterari pos
sunt. quippe cu pat et patruus intra xxx dieru

spatiū, ut aliud sup aliud cumularet familię mę fuit infecta
sunt. Q; ut familiarib paene orbat ac soluendo frangit animū.
ra publica cū fortuna sua uirē, desperare de tuenda rerū
p hibet. eo fatp q̄dam nata nob sors ÷ ut magnis omib bel
lauerit uicerim, uetera omitto. p siennā, gallos, samnites, apu
nicis bellis incipiā, q̄d classes, q̄d duces, q̄d exercitus p orbe bello
amissi sunt; hā q̄d hoc bello memorē omib aut ipse adfui
dadib; aut q̄b; affui maxime un omiū eas sensi trepidationes, dies
sumend, carne, q̄d aliud t. q̄m monumēta occisoq; exercitū con
sulū q. romanoq; addedefectionē italię, sicilię, maioris pātis
sardinię, addeultimū terrorē, ac pauore castra punica intra mene
nē ac moenia romana posita, nusq; p peninsulā uictore
hannibalē, i hac ruina rerū stetit una integra atq; immobilis
uirtus pr. Hec omia strata humi erexit ac sustulit nos omiū
primus, p cannensē cladē cadenti hasdrubali ad alpes
italiāq; q̄si sequentē cucurrisset. nullū iā nomen sed pr. du
ctu auspicio q; patriæ ei obstitisset, & hae sedē res ullas ad
uersas sustinuerit, nunc benignitate deum omia secūdis pspe
ra ludes. laetiora ac meliora i italia sicilia que gerunt,
i sicilia syracusę. agri gentiū captū. pulsi tota insula ho
stes. receptaq; punica i deditionē pr. est, i italia arripere
cepit. capua capta. uter orbe abiurbe roma trepida fu
ga emissus hannibal i extremū angulū agri bruttii cōpul
sus. nihil iā manus petitur deos q̄m ut i colum cedere
atq; abire ex hostiū ira liceat, quod si min euenat
milites, q̄m cū alię sup alias clades cumularent, ad ipsę
ipsi cū hannibale starent, nos hic cū parentib meis ae
quient enī & iā honore nois sustinuisse labentē fortunā
pr. nunc eos de q̄ illic omia secūda laetaq; fiunt animus
deficere. Hup q̄q. accidere uina tā sine meo luctu q̄m nat
mauerat. Cū tra mariq. istru oppugnatione inderet,
i ipse copias sua disponit, oppidaniq; duo mita abea par
te q̄ castra romana erant opponit. q̄ngentis mitib arcē
iscet, i q̄ngentos tumulo urbi i orientem uerso i ponit.
multitudinē alia quo clamor q̄ subita uocasset re itentā
ad omia eccurrere iubet. Pare facta deinde porta
eos q̄ si ua ferente ad castra hostiū istruxerat mitit.
romanū duce ipso pcipiente parump cessere, ut p phores
sub sidus incertamine ipso submittendi eent, Et primo haut
imparis stetere acies, subsidia deinde idemtide sumissa cas
tris nauerter solū i fugam hostis; adeo effusis istuer ut
nisi receptui cecinisset, p mixti fugientib irrupturi fuisse
i urbē uiderent, Trepidatio ui nimio maior q̄m i toto urb
be fuit. multę stationes pauore. atq; loca deserte sunt.
relicti que uigiles eū q̄cunq; erat pximū desiluissent. Ad
obuer sus scipio tumultū que mercuriū uocabulo uocant, ad
uertit. mulos partib nudata defensorib moenia ee.
omis ecastris excitos ire ad oppugnandā urbem. & fer
re scalas iubet. ipse trium praeste iuuenū ualidoq; seu
tis oppositis, ingens enim am uis omis generis telo
emuris uolabat. ad urbem succedit, hortat, imperat,
que imperauit. q̄d plurimū ad accendendos multos
animos ualuerat. tellus spectatorq; uirtutis atq; ignauię
cuiq; adest, trag; uulnera ac tela ruunt, neq; illos
muri neq; supplantes armati arcere queunt. q̄ncertant as
cendant, q; abnaub eodē tempore ea q̄ mari adluitur pars
urb oppugnari coepta ÷, ceteru tumultus ide maior q̄m
hibi poterat, du adplicant, du parti exponunt scalas mul
tos q., du q̄cuq; pximū ÷ ītra euadere properant, ipsa
festinatione i certamine alia alios impediunt, Iam hec
repleuerat iam poen armatis muros, & uis magna & igen
ti copia egesta telo suppeditabat. s; neq; uiri nec telum nec
quicq̄m aliud aeque q̄m moenia ipsa se defendebant.
Rare enī scale altitudini aeq̄ri poterant. & q̄ q̄ q.
altiores eo ferociores erat, trag; cuiq; quisq; euade
re i posset. subirent tam alię, onere ipso frangebant,
q̄da hostib scat cū altitudo caligine ocul effudisset, ad
ītra delatis, i cū passim homines scale q̄ruerent, erup
so successu audacia atq; acerbitas hostiū crescere.
signū receptui datū ÷. q̄d spem i presentis m abrupto
certamine a labore q̄ritis obsessis. sed & ita i posteri
ded. scat corona capi urbem i posse, opa i difficilia
ee. & rep dauru adferenda ope imperatorib sunt;
uix p̄or tumult cōcucurrat, cū scipio ab defessis iam
uulneratisq;, recentisq; integros q. alios accipe scalas
iubet. ut maiore ad gredi urbem, ipse ut ei nuntiatū

decst

ē aestū decedere. qđ p piscatores tarraconenses nunc leuib⁹ cr̄
bis, nunc ubi ea sederent uagis, p uagatos stagnū cōptū habe
bat. facilē pedib⁹ admurū transitū dari eos armatos diyc. Me
diū ferme diei erat, r adid qđ sua sponte cedente mare est
u trahebat aq̄. acer. Iam septētrio ort̄ iclinatū stagnū eo
dē q aestus ferebat. & adeo nudauerat uada, ut alibi umbilico
ten⁹, aq̄ eēt alibi genua uix superaret. Hoc cura hac ratione cō
ptū ip̄e ducū ac deos uertens scipio q adtransitū romanus ma
re uerteret. r stagna auferret. uasq. ante nūqm intras hu
mano uestigio aperient neptunū ubi bat duce uenerisset.
ac medio stagno euadere ad maenia, ab qua gens labor suc
cedentib⁹ erat. nec altitudine tantū moenū impediebant. s;
qđ eorum adancipras utriq. ict⁹ subiectos habebat romano
ut laceratā foliora sub eorum. q̄m aduersa corpora eēnt, at
parte ex alia q̄ gentes r p stagnū facto transitu r̄ murū ascen
sus ide fuit, nāneq. opē emunit erat. ut ubi ipsi loci ac
stagni p̄sidio satis credētū foret. nec ulla armatq̄ statio aut
custodia opposita. ut eos omnib⁹ ad opē offerendā. unde pe
culū ostendebat, ubiubi sine certamine itrauere p̄gunt in
de q̄nto maximo cursu poterant. adeā portā circa q̄m omne
ctractū certam erat. i qđ adeo ītenta omnū animi solūmo
do. s; & oculi aures q. pugnantiū spectantiū q. ad hor
tandū pugnantes. ut nemo abterrgo ante sentiret capta
urbe q̄m tela in aduersos iciebant. utriq. ancipite hostē habe
bāt. tunc barbarus defensorib⁹ metu, r moenia capta r porta
ruit forisq. pariter refringi coepta r mox cedendo c̄fectus
ac distractus nec impedire fortib⁹ armatis impetū fecer̄.
magna multitudo r muros transcendebat. s; i i passim ad
cedē oppidanq; uersi, illaq. porta ingressa erat ultra acies
cū ducib⁹ cū ordinib⁹ media urbe ifoq; p cessit. Inde cū du
ob⁹ runerib⁹ fugientes uiderent hostes, alios ad tumulū i or
ientē uersum. q̄ tenebat q̄ gentes q̄ milia p̄sidio. alios in q̄m ceteri
se magis cū omnib⁹ fere armatis. q̄ muris pulsi fuerat refuge
rat parte copiarū ad tumulū expugnandū mittit. parte ipse
ad arcē ducit. r tumultu primo impetu capt⁹, r magis arcē conat⁹
defendere, cū omnia hostū plena uideret neq. se multitudē arcē
que p̄sidiū declare, q̄ ad clausa arx est. cedes tota urbe passi
facte. nec ulli puberū q̄ obuius fuit parcebat. Tum signo dato ce
dib⁹ finis fact⁹, ad p̄da uictores uersi, q̄ ingens omnis generis fuit. liber
capitū utrile sexc⁹ ad decē milia capta. Inde q̄ cuel nouē carthā
ginis erat dimisit, urbemque r sua omnia q̄ reliq⁹ ex bellū fecerat
restituit. opifices ad duo milia hominū erāt. eos publicos fore p̄
diyc. cū spe p primū libratis sua ad ministeria bellū emptae opem
nauassent. Cetera multitudinē icolarū, iuuenū acua hic q̄ ser.
uaq; i classē ad supplementū remigū dedit. r aperat nauib⁹
octo captis classē, exteram hanc multitudinē hispanaq; obsidē
erat. quaq; pinde ac fuerat socia q̄ libi eēnt curabatur. Capē et appa
rat⁹ ingens belli, catapultae maxime ferme centū octoginta, minores
cc lxxxx, ballistae maiores xxciii. minores q̄nq̄ginta duae, scor
pionū manuq. q. r arma q. tela q. ingens numer⁹, signa militaria
lxxx iiii. r auri argenti relata ad imperatorē magna uis pa
terae aureae fuer̄ cc lxxvi. libras ferme omnis pondo argenti
facti, signatiq. decē & octo milia r ccc. pondo uasq; argen
teaq; magni numer⁹. hec omnia cōs. Flaminio quaestori adpen
sa ad numerata q̄s, ut ici q̄ dragma mit modiū hordei du
centa septuaginta. ad naues onerariae lxxiii. i portu expug
natae. q̄ quedā cū suis oneribus frumento armis, aere. p̄tereaser
ro q. ut ueteres asseruere, r nauali alia materia. ad classē edifican
dā ue minimū omnia inter tam ras operes bellicas carthago ipsa
fuerit, Postero die scipio c. laelio cū socia nauali urbē custodire
misso. ipse in castra legiones reduc̄. fessosq. multos omnib⁹ unodie
belli opib⁹ in q̄ppe q̄ teracie dimicassent. r capienda urbe tantū
laboris periculiq. adisset. r capta cū huius q̄ iam ea erūgerat
animq; & eā loco pugnassent. curare corpora iussit, Postero die
multis nauali bus q. socia cū uocatis, primū diis immortalib⁹ laudes
gratesq. egit. q̄ re nūquā solū opulentissimae omnium hispaniae
uno die cōporē fecissent, s; ante eū ogessissent omnis africae
atq. hispaniae oper. ut neq. hostib⁹ q̄ q̄m reinḡret. r sibi aciis
omnia supe ent. Militū deīde uirtutē claudian. q̄d eos ne rup
no hostiū. n̄ altitudo moenium. n̄ inexplorata stagni uada. n̄ cas
tellū in alto tumulo situ. n̄ munitissima arx detinuisset. q̄ mi
transcenderet omnia p̄ruperent q. itaq. quāquā omnib⁹ omnia
deberet. p̄cipuū murali coronae decus ei ee. q̄ primus murū ascen
disset. q̄ fuerat q̄ se dignū eo duceret dono, Duo p fessis
q. tiberius centurio legionis quartae. & rex ducturis
socius nauat. nec ipsi tā iterire acrit crendebant. quā stu

dia excantauerant ut q. sui corporis hominū socius. c. laelius q.
classis legionariū. m. sempronius tuditanū aderāt. ea cōtentio
cūppe sedationē uenisset, scipio tris recuperatores cū sedatu
rū p nuntiasset. q cognita causa testib q. auditis uidicarent.
uter por ioppidū transcendisset. c. laelio & m. sempronio ad
uocatis. pares utrinq. cornelii caudini demedio adiecti eos q.
tris recuperatores cōsidere. et causā cognoscere iussit, cūres
eo maiore agerēt certamine. qd amoti tanq dignitati nīa
aduocati q̄m moderatores studiosq fuerāt. c. laelius roludo c
filio ante tribunal adscipionē misit. eūque docet rē sine
īm ac modestia agi. ac ppe ee ut man ītse cferant. Ceteri
q̄am suus absit. nihilomin derelabili exemplo remagiq p
pe ubi fraude ac puirio dec petāt utrum. stare hinc legiona
rios milites. hinc classicos. p omnis deos apparat iurare magis
quę uelint. quā quę sciant uera ee. & obstringere puirio nīse
solū. suū q. caput. s; signa militaria raglas sacramtaq. religonē,
Hęc adeo desontentia p. cornelii & m. sempnii deferre. scipio
c laudato laelio. ad ctionē aduocauit. p nuntiauit q. sesatis cōpti
habe. q. tiberiliū. usex dignitū. partū imaturū. ascēdisse. seq. eos
utilitatis causa coronis muralib donare. Tū reliqs p utcuq. me
rēū utiq. erat donauit. ante omnis c. laeliū pfectū classis. omi
genere laud sibi metipse equit. n corona aurea ac xxxc bub do
nauit. Tū obsides cuitatū hispanę uocari iussit. qrū qnt numę
p fuerit piget scribere. q ppe ubi alibi c cc ferme. alibi ccccccc
dcc xxxi x. fuisse inuenīa. aeq. alia ītauctores discrepant.
plsdū puncū alius decē. alius septē. alius aut
plus qm duū miliū fuisse scribit capta. alibi sup qnq.
& uiginti inuenias. Scorpiones maiores minores q. al xc cap
tos scripserim. si auctorē gręcū sequar silenū. si ualeriū an
tiatē maioq scorpionū sex milia minoq xc. triamilia.
adeo nulli mentiendi modus ē. ne deducib quide cuenit.
Pleriq. laelium pfuisse classisiunt qui. m. uinū silanū
dicant arrien pfuisse. punico pficio decreui que romanus
armas ualerius magonē alios scriptores tradunt. n denu
mero nauiū captarū. n dependere auri atq. argenti et
redactę pecunię cuenit, si aliquis adsentiri necesse est.
media simillima ueris s, ceterū uocatis obsidib pnū uiu
ersos bonū animū habere iussit. uenisse eos inpopula
r. potestatē. quibeneficio quā metu obligare homines malit. ex
teras q. gentis fide ac societate undas habe. quā tristi subiec
tas seruitio. Deinde acceptis nominib ciuitatū. recensuit cap
tiuos. qd cui q. populi eent. & nuntios domū misit. ut ad suos
quisq. recipiendos uenirent. si quarū forte ciuitatū legati ade
rant. eis psentib suos restituit, ceteros cura benigne tuen
dos c. flamino qui aestori attribuit, In hęc medio tur
ba obsidiū mulier magno natu. manlonia uxor quifratē
indubit ulterioris regulī erat. flens ad pedes imperatoris
p cubuit. obtestariq. coepit. ut curā cultum q. feminarū
impleriuis custodib cōmendaret. Cumscipio nihil de
futuro p fecto diceret. Tum rursus mulier haud magn
ista facinus inquit. quid em huic fortunę ī satis ē. aliam
cura aetatē. harū utiquente ipsa nā extera periculū ī
uiriq muliebris gīs, simulatę etate. & formaflorentes
circa eam indubius filię q nobilitati pariq omnis ea pro
parente colebant, Tum scipio meę populi quę r. disci
pline causa faceremin quit. nequit qd rem usquā eet.
apud nos uiolaretur. nunc ut id curem impensius ura
quoq. uirtus dignitas q. facit. quę ne inmat quide oblatę
decoris matronalis estus; spectatę deinde integritatis u
ro tradidit eas tueri. quę aut secus uerecunde ac mo
deste. quā hostium cuiuis ac maires ussit, captiua dem
de amicis adducitur adeum adulta uirgo adeo exi
mia forma. ut quacumq. incederet cuerteret omnium
oculos; Scipio p cunctas patriā. parentes q. in ceteras
accepit desponsam eā principi celtiberoq. adulescenti
lucero nomen erat, Ex emplo igitur
parentib sponso q. abdomo accitis. cū
interim auditet deperire eum sponsę
amore. ubi primum uenit. accuratione eum
sermone. quā parentis adloquitur. iuuenis in
quit iuuenē appello. minor sit inter nos huius sermonis
uerecundia. Ego cum sponsa tua captiua amicis mihi
adme ducta eet audiremq. tibi ea cordi ee. & forma faceret
fidem. quā ipse sitru uideret ludo etatis. pserim lecto
& legitimo amore. et non resp. animum nrum occupas
set, ueniam mihi daret. sponsam impensius amanti.

uellem. cui uir uir sponso amori faueo, fuit sponsa tua apud
me eadē quā apud soceros tuos parentes q. suos uerecundia.
seruata tibi ē, ut immolatū i dignū me re q. dari tibi donum
posset. Hanc mercede unā q eo munere paciscor, amicē popu
lor. sis, et sime uirū bonū credis ee. quat patrē patrum
que meū. iamante haec gentes norant. sciat multos mi si simu
ler icuntate romana ee. nec ullum uiris hodie pptm dici
posse. quē minus tibi hostem. tuis q. ee uel. aut amicū mat adu
lescens simul pudore i gaudio p cultus, dextrā scipionis te
nens. deos omnis cū invocaret ad gratiam illi pro se referendā quā
iam sibi nequaquā satis facultatis p suo animo atq. illius erga
se ee. parentes inde cognatiq. uirginis appellat. quigm gra
tis sibi redderetur uirgo. ad quā redimenda satis magnū
aculissent auri pondus. orare scipionē ut id absedonū
acciperet coeperūt, aut minore eius rei apud se gratiam
tura ē adfirmantes, quā redditā immolate foret uirgini,
scipio quando tanto ope peterent accepturū se pollicetur.
poni ante pedes iussit. uocato q. ad se alucio sup dotē in
quit quā accepta a socero es. hec tibi ame do talia dona
accedent, auriq; que tollere ac sibi habere iussit. His le
tus donis, honoribus dimissis. domū impleuit laudib, meri
tis scipionis, nemisse dissimillimū uiuenē, uincentē omia
eum animis tum benignitate. ac beneficiis traq. dilectu
clientium habito cū dilectis mille ccccc. equitib intra
paucos dies ad scipionē reuertit. Scipio retentū secū
laetum dum captiuos obsidesq. et p dam ex cōsilio eius
disponeret satis

omnib cōpositis data quinq. remi
captiuis que magone i quindecim
fere senatorib q simul cum eo capti
erant immane ac in positis numis uictO
rie romam mittit, ipse paucos dies quibus
moram carthagine statuerat exercendis nauali
pedestribus q. copiis abstumpsit. Bruno die legiones
i armis quatuor milium spatio decurrerunt. Secūdo
die arma curare et tergere ante tentoria iussit. Ter
cio die rudibus inter se imodū iusta pugne con
currerunt. pre pilatisq. missilib iaculari sunt. Quar
to die quies data. quinto uero i armis decursum est.

Hunc ordinem laboris quietisq. quo ad carthagine morati
sunt seruarunt. Remigum classiciq. milites tranquillo
mari cum euecti agiliorem nauium simulacris nauali pug
nā exercebantur. Hec extra urbem, tra mariq. corpo
ra simul animosq. ad bellum acuebantur. p. f. ipse stre
pebat apparatu belli fabris omnium generum inpublica
officina inclusis, scipio cuncta pari cura subibat. Nunc operibus
aspiciendis tempus dabat. queq. inscitiis. queq. in ar
mamentario, quibus in navalibus fabroq; multitudo plu
rima in singulas dies certamine ingenii faciebat. Histra
inchoatis. refectisq. quos quassauerant muris, dispositis q;
pre fidis aliquas late iam urbis tarraconem est profectus.
Amnibus legationib prouinciis unius actus. quas partim da
to responso excusere dimisit, partim distulit tarracone,
quo omnib ciuitatis ueteribus q. foederis ediixerat conuentum,
et cunctis fere quicis hiberum incolunt populis multis q; ā
ulteriorib prouinciis cuenerunt. Carthaginiensium
ducem primo ex industria famā capte carthaginis com
pressere. deinde ut clarior res erat, quam ut regi
ac dissimulari posset. eleuabant uerbis. nec opinato ad
uentu. ac prope fracto unius diei urbem unam hispanie
ut ceptam. cuius rei tam parui ac proemio elatum in
solentem iuuenē. immodico gaudio speciem magne
victorie imposuisse. Ac ubi adq; pinquare tres duces
eius uictores hostium exercituum audisset, occursuram
ei exemplo domestice q; funerum memoriam.
hec immulgus iactabam. haut quaquam ipsius
mira quantum sibi ac domi unum carthagine amis
sa decessisset.

Nihil hic legit.

Liber XXVII.

HIC status rerū in ſpāma erat, cōſulq; marcellus ſalapia p̄ deditionē receptā, marmoreaſq; et meleſide ſamnitib⁹ ui ceptā, ad tria milia mu ltitudinis ibi hannibalis, quę p̄ſidii causa relicta erant, op preſſa, preda et aliquantū eius fuit, militi cēſſa, tritici quoq; duce nta quadraginta milia modium, æ cen tū decē milia or dei inuenta, ceterū nequaquā inde tantū gaudii fuit. quanta cladeſ intra paucos dieſ accepta ē, haud p̄cul herdonea urbe; castra ibi cn. fuluius p̄ cōſ habebat, ſpe recipiende herdoneę, que poſt cannenſem cladē abrorū manus defecerat, nec loco ſatis tuto poſita, nec preſidii ſi r̄matā neglegen tiam inſitā ingenio ducis augebat. ſpeſ eo quod labare iſ ad uerſus poenū fidem ſenſe rant, poſtquam ſalapia amiſſa exceſſiſſe iſ locis in bru tios hannibalē auditū eſt. ea oīa ab herdonea p̄ occultos nuntios delata hannibali, simul curam ſortię retinende urbis, æ ſpem fecere incautū hoſtē adgrediendi, exercitu expedito ita ut famam prope p̄uenuret, magnis itineribus ad herdoneam tendit; æ quo plus terroris hoſti obiceret acieſ inſtructa acceſſit; pari audacia romanus conſilio æ uiribus impar copiis raptim eductis eſſluxit, quinta legio et ſiniſtra ala acriter pugnā in iecerunt, ceterū hannibal ſigno equitib⁹ dato ut cū pedeſtres equeſ occupaſſent preſēm certamine oculos animiſq; circū uecti, parſ caſtra hoſtiū, parſ terga oppidanorū inuaderent, ipſe in paluiſ ſimi ellenſ ſitudine nominiſ, qua. cn. fuluiū p̄oreē biennio ante in eſdem deuicerat locis, increpans ſimilem euentū pugnę fore ad firmabat, neq; ea ſpeſ ua na fuit; nā cū cōminus acie et pedītū certamine multi cecidiſſent romanorum ſtarent tamen ordines, ſignaq; equeſtriſ. tum ultrō a tergo ſi mulacri clamor hoſtilis auditus, ſexta ante legi onē, que in ſecunda acie poſita, prior a bnumē dis turbata ē, quinta deinde, atq; eos qui ad prima ſigna erant auerſit, parſ in fugā effuſi

pars in medio cesi. ubi & ipse cos ful uus cũ un decim tribunis militũ cecidit; Romanorũ xxx ro rũ quę quot cęsa in eo proelio milia sunt. quis p certo affirmet. cũ alibi tredecim milia, alibi haud plus quã septẽ inueniam. castris pred aq. uictor potitus. herdoneam quia et defectura fuisse a romanos comperit. nec man sura infide sim de abcessisset. multitudine omniũ & aponto ac thurios traducta incendit. oc cidit principes cũ ful uio qui conloqui occulta hũbu isse comptus s; Romanu qui ex tanta clade euaserant. diuersis tumeribꝰ fe mersis ad marcellum consulẽ insamnuũ pfugerũ; marcellus nihil ad modũ tanta clade territus li teris; rome ad senatũ deduce. & exercitu ad herdo neã amisso scribit, ceterũ eundẽ sequi post cannen sẽ pugnã ferocẽ uictoria hannibalẽ. contra nuo ire ad uersus eũ, breuẽ illi lęticiã qua exultet facturũ; Cterome quidẽ cũ luctus ingens ex pauento, tũ timor in futurũ erat. consul exsamnio lucanos transgressus. ad nu mistronẽ. mẽ specto hannibalis loco plano. cũ pe nus collẽ teneret. posuit castra; addidit & aliã fiden tis speciẽ. quod prior macie eduxit. nec detrectauit hannibal. ut signa portis efferri udit. ita tamen acie instruxerũt. ut poenus dextrũ cornu in colle erige ret. romani sinistrũ ad oppidũ ad plicarent; Abhora tertia cũ ad noctẽ pugnã extendissent. fessęque pug nando primę acies ceent. a romanis prima legio & dextra ala. ab hannibale hispani milites. & funditor baleares. elephanti quoq; commisso iã certamine in prelium acti; diu pugna neutro inclinata stetit. pri mae legioni tertia. dextrę ale sinistrę subiit. & apud hostis integri afessis pugnã accepere. noua atq. atrox proelium ex tam segni repente exarsit re centiꝰ animis corporibꝰ q; nox incerta uictoria diremit pugnantis; Postero die romani absole orto in mutumdiei stetere macie; ubi nemo hos tium aduersus pdiit spolia potiũ legere. & con gestos. in unũ locũ cremare sues; Nocte insequen

ta hannibal silentio mouit castra. in apuliã abiit. mar cellus ubi lux fugam hostiũ aperuit. sauciis cũ psidio modico nu ministro relictis. p posito q. iis. l furio purpu rio nec tr militũ. uestigiis institit sequi. ad uenusiam adeptus eũ ẽ. ibi p dies aliquot cũ abstationibꝰ pcur saretur. mixta equitũ pedituq. tumultuosa magis pliа. quia id malueram atellanis galatiã migrare uissit traduci; uix multas magnasq. res quę nunc secundę nunc aduersę occultabant cogitationes ho minũ. nec arentne quidẽ arcis excidit memoriam oculnus. & p aquilius in etruriam legati. ad frumtum coemendũ. qd tarentũ portaret profecti. & mille mi lites de exercitu urbano. par numerus romanoꝝ. ne eodẽ mpsidium cũ frumto missi; iam estas in exitu erat. comitiorũq. consularium instabat tempus. sed li terę marcelli negantis re p. ob ee uestigia abcedi ab hannibale. cui cedenti certamen que abeunti grauis ipse instaret. curam iniecerant. ne aut cos tũ maxi mas res agentẽ. a bello auocarent. aut in annũ cos decem, optimũ usũ ẽ quã qua extra italiã eet. ua lerũ potius consulem ex sicilia reuocari; ad eũ litteras ex senatus. ab l mallio. pr. urbis missę. cum litteris consulis m marcelli. ut ex iis nosceret quę cau sa patribꝰ eũ potius quã collegã reuocandi. ex puin tia eet. eo fere tempore legati ab rege syphace romã uenerunt. queq. pspera pro elia rex cũ carthaginiensibꝰ fecisset. memorantes regem. nec inmutiorẽ ulli populo quã carthaginiensi. nec ami tiorẽ quã romano ee ad firmabant; Mississe eũ antea legatos hispaniã ad eos. & p. cornelios im peratores romanos. nunc ab ipso uelut fonte petere romanã amititiam uoluisse. senatu ñ legatis modo benigne respondit. sed & ipse legatos cũ do nis ad regẽ misit. l. genutium. poetelium p. popil lium, dona tulere togam. & tunicam purpureã. sellam eburneam. pateram ex quinq. pondo auri facta. primus & alios africę reguloꝝ. uis si adire; uis quoq. quę darent porta togę, ptextę. & ter na

pondo paterae aureę; & alexandream ad ptolome
um & cleopatram reges. m. atilius & m. atilius le
gati ad commemorandā renouandāq. amicitiā
missi, dona tulere regi togam. & tunicā pur
puream. cū sella eburnea. reginę pallā pictam.
cū amiculo purpureo; multa ea estate qua hęc
facta sunt. ex ꝓpinquis urbibus agrisq. nunti
ata sunt ꝓdigia. tusculi agnum cū ubere lac
tenti natum. iouis edis culmen fulmine ictū,
ac prope omni tecto nudatū, isdem ferme dieb'
anagni eternā ante portā ictam diē ac noctē
sine ullo ignis alimento arsisse. & aues ad com
pitū anagninū in luco diane nidos in arboribus
reliquisse. tarracine in mare haud ꝓcul portu.
angues magnitudinis mirę lasciuientiū pisciū
modo exultasse. tarquiniis porcū cū ore humano
genitū. & in agro capenate ad lucū feronię qua
tuor signa sanguine multo diē ac noctē sudas
se; hęc ꝓdigia hostiis maiorib' procurata decre
to pontificū. & supplicatio diē romę ad omā pul
uinaria. alterū in capenati agro ad foronię lucū
indicta; m. ualerius cōs litteris excitus prouintię
exercituq. mandato cincio pr. m. ualerio messalla
ꝑfecto classis, cū parte nauiū in affricā ꝑdatū si
mul speculatū que ppls carthaginiensis ageret pa
reretq. misso. Ipse decē nauib' romā ꝓfectus, cū
ꝓspere ꝑuenisset. senatū extēplo habuit. ubi de
suis rebus gestis commemorauit. cū annos prope
lx. in siciliā tra mariq. magnis sepe cladibus bel
latū eēt. se eā ꝓuinciam confecisse. neminē car
thaginiensē sicilia eē, neminē siculū qui fugati
metu inde abfuerint non eē. omnis in urbes in a
gros suos reductos a rare. desertā recoli ter
rā tandē frugiferā. ipsis cultorib' populoque r.
pace ac bello fidissimā. annonae subsidiū exim
muttines & siquorū aliorū merita erga pr.
erant in senatū introductis. honores omnib' ad
exsoluendā fidē a consule habiti. muttines

etiam cuius r. factus. rogatione ab tr. pl. ex auc
toritate patrum ad plebem lata; Dum hęc romę
geruntur. m. ualerius quinquaginta nauib' cum
ante lucem ad africā accessisset in prouiso in agrū
uticensem escensionē fecit; Cūq. late depopulatus
multis mortalibus cū alia omīs generis pręda cap
tis ad naues redit. & ad siciliam transmisit. tertio
decimo die quā profectus inde lilybęum reuectus.
ex captiuis quęstione habita. hęc compta consu
liq. leuino omā ordine ꝑ scripta ut sciret quo
in statu africę res esset. quinq. milia numidarū
cū masinissa galę filio. acerrimo iuuene cartha
gine eē. & alios ꝑ totam affricam milites mer
cede deduci. qui in ispaniā ad asdrubalem tra
icerentur. ut is quā maximo exercitu primo
quoq. tempore in italiā transgressus. iungeret
se hannibali. in eo positā uictoriā credere car
thaginienses; classem ꝑterea ingentē apparari
ad siciliam repetendam, eāq. se credere breui
traiecturam; Hęc recitata a consule ita mo
uere senatū. ut non expectanda comitia con
sulis censerent. sed dictatorē comitiorū haben
dorū causa dici. & extemplo in ꝓuintiā redeun
dum. illa disceptatio tenebat. quo consul in sici
lia se m. ualeriū messalam qui tū classi pre
eēt dictatorem dicturum eē aiebat. patres
extra romanum agrum eū autē in italia
terminari negabant dictatorem dici posse;
M. lucretius tr. pl. cū de ea re consuleret.
ita decreuit senatus, ut cōs priusquam ab
urbe discederet. populū rogaret. quē dictato
rem dici placeret. eumque quem populus ius
sisset diceret dictatorem. si cōs noluisset. pr. po
pulum rogaret. si ne is quidem uellet. tum tri
buni ad pplebem ferent. cū cōs se populum
rogaturum negasset. quod suę potestatis eēt.
prętoremq. uetuisset rogare. tr. pl. rogar.
plebesque sciuit, ut q. fuluius qui tū ad capuā

Portenta

Porcus huma no ore

erat dictator dicerentur. sed quo die id plebis con
cilium futurum erat cos. clam nocte urbem egressus
abiit. destinatoq. patres litteras ad eum clauduum
mittendas censuerunt. ut desertor ab consulatu
rei p. sub uenuret, diceretque quem populus ius
sisset dictatorem ita am claudio cos. fuluius dic
tator duorus. & exercitu plebis scito. & absq. fuluio
dictatore p lucinus crassus pontifex maximus ma
gister equitum dictus, dictator postquam roma
uenit de sempronium blesum legatum que ad
capuam habuerat. in etruriam prouinciam ad
ercitum misit, in locum c calpurnii pr. que ut
capue exercituique suo p eet litteris execuit.
ipse comitia inque diem primum posuit dixit.
que certamine in tribunos dictatorem que in
uecto p fieri non potuerant, galeria uunoru que
sorte prerogatiua erat q. fuluium. & q. fabium cos
dixerant. eodeq. iure uocati & inclinassent nisi
tr. pl. c. & l. atta unus posuissent, qui neq.
magistratum continuari satis cuique esse aiebat.
& multo fedioris exempli eum ipsum eundem
quin comitia haberet; traq. si suu nomen dicta
tor ex-
ciperet se comitiis uncessurus. si aliorum
preces quia ipsius ratio haberetur. comitiis se mo
ram nfacere; dictator causa comitio rum
auctoritate senatus. plebis scito. ex emplis.
tutabatur, namq. ex. servilio cos cui eo fla
minuus alter consul ad thrasumennu
cecidisset. ex auctoritate patrum ad plebem
latum, plebemq. scuisse. ut quo ad bellum un
talia eet. ex is quicunsules fuissent quos &
quotiens uellet reficiendi cos populo ius eet. ex
emplum que in eam re se habere uetus. L. postu
mi megelli. qui inter reges ius comitiis que ipse ha
buisset. cos cui c. unno bubulo creatus eet, recens
que fabii. qui sibi continuari consulatum nisi
id bono publico fieret. profecto nunquam fuisset.
his orationib cui diu certatum eet postremo ita
inter dictatorem & tribunos conuenit. ut eo
quod censuisset senatus staretur; patrib id tem
pus rei p uisum e. ut. p uetereses & ex p tos belliq. pe
ritos imperato res res p. gereretur, itaq.
moram fieri comitiis non placere, concedentibus tri
bunis comitia habita, declarati cos, q. fabius maxi
mus. v. q. fuluius flaccus. p tores creati l. ueturius
philo. t. quintius crispinus, c. hostilius tumulus c.
aurunculeius. magistratibus in annum creatis q.
fuluius dictatura se abdicauit, ex tremo estatis
huius, classis punica nauium xxxxx cui prefecto
hamilcare in sardiniam traiecta. olbiensem primo,
dein postquam ibi p. manlius colso pr. cum exer
citu apparuit. circum acta inde ad alterum insu
le latus. caralitanum agrum uastauit, et cum preda
omnis generis in africam redit; sacerdotes romani
eo anno mortui aliquot, suffectiq. c. seruilius
pontifex factus. in locu t. otacilii crassi. x
uiri
ue sacris faciendis, in locu t. sempronii. f. longi
ti. sempronius c. f. longus suffectus m. marcius
rex sacrorum mortuus est. & m. emilius papus
maximus curio, neq. in eorum locu sacerdotes eo
anno suffecti; & censores huc annus habuit l. uetu
rium philone. & p. licinium crassum. maximum
pontificem. crassus licinius, nec consul nec pretor
ante fuerat. qua censor est factus, ex aedilitate
gradum ad censuram fecit, sed hi censo
res neq. senatum legerunt, neq. quicquam publi
ci rei egerunt, mors deremit l. ueturius inde
& licinius censura se abdicauit, aediles curules
ueturius. & p. licinius uarus ludos romanos
diem unum instauraruit, aediles plebeq. cati
us & l porcius licinus ex multaticio argento signa
aenea ceteris debere & ludos pro temporis huius
copia magnifici apparatus fecerunt, exitu anni
huius die quarto & tricesimo qua a tarracone
profectus erat romam uenit cui magne
capta, ingressus urbem magnu concursu hominu

fecit. Postero die in senatum introductis captā car
thaginem caput hispanię uno die. receptasque ali
quot urbes que defecissent. nouasq. insocietatem
ad scitas exposuit. ex captiuis compta his fere con
g ruentia. queq. in litteris fuerant in ualerii
messallę maximę mouit patres. hasdrubalis tran
situs in italiam. uix hannibali atq. eius armis sub
sistentē. p ductus & in contionē lęlius ea demum
disseruit. Senatus ob res feliciter ab scipione gestas supplicationes
in unum diē decreuit. c. lęlium primo quoq. tē
pore cum quibus uenerat nauibus redire in ispa
niam iussit. carthaginis expugnationē in hunc
annū contuli. multis auctoribus haud nescies
quosdam ēē qui anno insequenti captā tradi
derint. quod mihi minus simile ueri uisum est.
annum integrum scipionem nihil gerundo in
ispania consūpsisseq. fabio maximo uelq. fuluio
flacco duob ii cōs. idib martiis quo die magistratum
inierunt. italia ambobus p uintia decreta. regio
nib tam partitū imperium. p̄tores sortiti p
uincias c. hostilius tubulus urb. l. ueturius philo
peregrinam cū gallia. t quintius crispinus capuā.
c. aurunculeius sardiniam. exercitus ita p prouintias
diuisi. fuluio. due legiones quas in sicilia ualerius lę
uinus haberet. q. fabio. quibus in etruria c. calpur
nius. exercitus ut in etruriā succederet. c calpurnius
idem prę eēt prouinciae exercitum que quem quin
tus fuluius habuisset quintius optineret. c hostilius
ab c lętorio p. p r. prouintiā exercitūq. qui tum
iam arimini erat acciperet. in marcello qui
bus cōs rē gesserat legiones decretę.
in ualerio cū l licinio iis quoq. enim p rogatū
in sicilia imperium. cannensis exercitus datus.
eumque supplere ex militib qui ex legionibus cn
fuluii sup essent uissi. conquisitos eos consules in sici
liam miserunt. addita que ea sub quę cannenses
militabant. quique ex p̄toris cn. fuluii exercitu.
ob similis irā fugę missi eo. ab senatu fuerant. c.

aurunculeio eadem in sardinia legiones quibus
p manlius uolso eam p uinciam optinuerat. de
crete. p sulpitio eadem legione eademq. classe ma
cedoniam optinere uissus pro rogatum in annum
imperiū. xxx quinq. remes ex sicilia tarentum
adq. fabium cōs mitti uissae. cetera classe pręda
tum in africā aut ipsū in ualeriū messalam mi
sere. seu l. cinclum. seu m̄ ualerium messalam.
nec de hispania quicquā mutatū. nisi quod non
in annum scipionis ilanoque sed donec reuocati ab
senatu forent pro rogatum imperiū ē. ita pro
uincię exercitusq. in eū locū partita imperia int
maiorū rerum curas comitia maximi curionis
cū in locū m̄ aemili sacerdos crearetur. uetus ex
citauerunt certamen. patriciis negantibus c mamili
atelli qui unus ex plebe petebat habendam rationē
ēē. quia nemo ante eum nisi ex patrib id sacerdo
tiū habuisset. Tribuni appellati ad senatū reiecer.
senatus populi potestatē fecit. ita primus ex plebe
creatus maximus curio. c mamilius atellus. et flamen
dialem in uitum augurari cepit. p. licinius ponti
fex maximus. c ualeriū flaccū decē uirū. sacris fa
ciundis creatus in locūq. muci sceuolę de mortui c
laetorius. causam in augurare coacti flaminis
libens reticuissem. ni ex mala fama in bonā uer
tisset. ob adulescentiā neglegentē. luxuriosamque. c.
flaccus flamen. captus ap. licinio pontifice ma
ximo erat. l. flacco fratri germano. cognatisq.
aliis ob eadem uitia inuisus. is ut animum eius
cura sacrorū & cęrimoniarū coepit. ita repen
te exuit antiquos mores. ut nemo tota iuuentute
haberetur prior. nec probatior primoribus
patrum. suis pariter alienisque esset. huius famę
consensu elatus ad iustā fiduciā sui. rem inter
missam p multos annos ob indignitatē flaminū
priorum repetiuit. ut in senatū introiret.
ingressum eū curiā cū. l. licinius p̄tor inde
eduxisset. tr. pl. appellauit flamen. uetustum ius

sacerdotii repetebat. datum id cū toga. pretexta.
et sella curuli. & flaminio ēē; praetor non ex ole
tis uetustate annalium exemplis stare uis. sed
recentissimo cuiusq. c̄suetudinis usus ualebat. nec
patrum nec auorum memoria dialem quēquā
id iusu surpasse; tribuni rem inertia flaminum
oblitteratā. ipsis non sacerdotio damno fuisse. cū
aequum censuissent. ne ipso quidem contra ten
dente pretorae. magno ad sensu patrum. plebisue.
flaminē in senatū introduxer̄. omnib' ita existi
mantib'. magis sanctitate uitę. quā sacerdotii iure
eam rem flaminē optinuisse; consules priusquā
in prouintias irent. duas urbanas legiones insup
plemētū quantū opus erat ceteris exercitib' mi
litū scripserunt. urbanū ueterem exercitū ful
uius cōs. c. fuluio flacco legato. fr̄ hic consulis
erat in etruriā dedit ducendum. & legiones
quę in etruria erant romā deducendas. & fa
bius cōs. reliquias exercitus fuluiani conquisi
tas. fuere aū ad ∞∞ ∞∞ ccc xxxiij. q. maxi
mū filiū ducere in siciliam. ad m ualeriū pro
cōs uissit. atq. ab eo duas legiones et xxx v.
remes accipere. nihil h̄e eductę ex insula legi
ones minuerunt. nec uirib' nec specie eius pro
uintię p̄sidiū; nam cū preter egregię sup
pletas duas ueteres legiones, trans fugarum
& iam numidarū equitum, pedi tūq. mag
nā uim haberet. siculos quoq. qui in exercitu
epicidis. aut poenorum fuerant. belli peritos uiros
milites scripsit. ea externa auxilia cū singulis
romanis legionib' ad uinxisset. duorū speciē ex
ercitu seruauit. altero l. cinciū partem insulę
regnū qua h̄eronis fuerat tueri uissit. altero
ipse ceterā insulam tuebatur. diuisā quondam
romani punicique imperii finibus. classe quoq.
nauiū Lxx partita. ut omni ambitu littorū p̄sidio orę
maritumę essent. ipse cū muttinis equitatu
prouinciam p̄agrabat. ut uiseret agros. cultaq.

ab incultis notaret. & p̄inde dominos laudaret.
castigaret que ita tantum ea cura frumenti
prouenit. ut et romam mitteret. & catinā con
ueheret. unde exercitui qui ad tarentū aestiua
acturus isset. posset praeberi; ceterum trans
portati milites in siciliā. & erant maior pars
latini nominis. sotiorūq. prope magni motus
causa fuere. adeo ex paruis saepe magnarum
momenta rerum pendent. fremitus enim inter
latinos sotiosq. in conciliis ortus. decimū annum
dilectibus stipendiis exhaustos esse. quot annis
ferme clade magna pugnare. alios in acie occi
di. alios morbo absumi. magis perire sibi ci
uem qui ab romano miles lectus sit. quā qui
ab poeno captus quippe ab hoste gratis remitti
in patriā. ab romanis extra italiā in exiliū ue
rius quam in militiam ablegari; Octauū iam
ibi annum senescere cannensem militem. mo
riturū antequā italia hostis excedat. quippe
nunc tum maxime florens uiribus excedat.
si ueteres milites non redeant in patriā. noui
legantur breui neminē sup̄ futurū, itaq. quod
prope diem res ipsa negatura sit. priusquā ad
ultimam solitudinem atq. egestatem p̄ueni
ant. negandum pr̄. esse. si consentientis in hoc
socios uideant romani profecto de pace cū
carthaginiensib' uingenda cogitaturos. aliter
nunquam uiuo hannibale sine bello italiam
fore; haec acta in conciliis; xxx tum colonię
pr̄ erant; ex iis duodecim cum omniū le
gationes rome essent. negauer̄ cōs esse
unde milites pecuniamq. darent. h̄eae fue
re ardea. nepe. sutrum. alba. carseolis.
suessa. cereis. et iacates. narnia. inter am
na; nouare consules icti. cum absterrere eos
atam detestabili consilio uellent. castigando
increpandoq. plusquam leniter agendo pro
fecturos rati. eos ausos esse consulibus dicere.

arebant, quod consules insenatu pronuntiarent. in animum inducere non possent. nonenum detrectationē eam numerum multitudinis sed apertā defectionē apparere, rederent utraq; propere in colonias. & tamquā integram rē locuti magis quā ausi tantum nefas cū suis consulerent, admonerent non campanos, neq; tarentinos esse eos, sed romanos indeoriundos. inde colonias atq; in agrum bello captū urbis augendę causa missos, quę liberi parentibus deberent. ea illos romanus debere, si ulla pietas si memoria antiquae patriae esset; Consulerent igitur de integro. nā tum quidem quae tempestate agitassent. ea prodendi imperii romani tradendi hannibali victorię ee; cū alterius hec consules distinasassent nihil moti legati, neq; se quod domū renuntiarent habere dixerint. neq; senatū suū quid nouī cōsuleret. ubi nec miles qui legeretur. neq; peccunia quae daretur instipendiū eet. cum obstinatos eos uiderent consules. rem ad senatū detulerunt; Vbi tantus pauor animus hominū ē inuectus. ut magna pars actū de imperio diceret. idem aliās colonias facturas. idem socios ē sensisse omnis. ad prodendā hannibali urbē romanā; consules hortari & consolari senatū. & dicere aliās colonias infide. atq; officio pristino fore. eas quoq; ipsas quę officio decessissent. si legati circa eas colonias mittantur. qui castigent non qui precentur uerecundiam imperii habituras ee. p missū ab senatu his cum adessent agerentq; ut ere p. duceremt, tēptatis primū aliarū colonarū animis ceteri legatis quęsiuerunt q; abus nūquid multos ex formula paratos haberent. pro duo decim colonis. m sextilius fregellanus respondit. & milites paratos formula ee. & si pluribus opus esset pluris daturos. et quidquid aliud imperaret. uel letque populus r. enixe facturos. ad id sibi neq; opes de ee. animū etiā sup esse. Consules parū sibi uideri pfato pro merito eorū sua uoce con laudari eos. nisi unusquisq; in se curia gratias egissent. sequi in senatu eos iusserunt; Senatus quā poterat honoratissimos decreto adlocutus eos mandat consulibus. ut ad populum eos producerent. & inter multa alia preclara. quę ipsis. maioribus que suis prestitissent. recensit etiā meritū eorū in rem p. commemorarent, ne nunc quidem post tot saecula sileantur. fraudentur ue laude sua. signa in fuere. & norani. saticulani q;. et fregellani. & nucerini. & hadriani. et firmani. & arimenses. & ab altero mari pontiani. & prestani. & cosani. & mediterranei beneuentani. aesernini. & spoletini. & placentini. et cremonenses; Harū colonarum sub sidio. tū imperiū pr. stetit. usque gratię in senatu. & apud populū actę. duodecim milliarū colonarū quae detractaue runt imperiū. mentionē fieri patres uetuerunt. neq; illos dimitti. neq; retineri. neq; appellari a cos. ea tacita castigatio maxime ex dignitate pr. usa est. cetera expedientib' quę ad bellū opus erant consulib. aurū uicesimarium qđ in sanctionē aerario adultimos casus seruabatur. promi placuit. prompta ad ∞∞∞∞∞ pondo a uri. inde quinquagena pondo data consulibus. & m marcello & p. sulpitio. pro cos. & l. ueturio pr. qui gallia prouinciam erat sortitus. additū q. fabio cos. centū pondo auri. pcipuū quod in marcē tarentinam portaretur; ceteri usi sunt aduestimenta pesenta peccunia lōcunda ex eretū qui in spa ma bellū secunda sua fama. ducisq; gerebat. Prodigia quoq; priusquā ab urbe consules proficiscerentur procurari placuit. in albano monte tacta de cęlo erant signū iouis. arborq; templo propinqua. & hostiae lacus. et capuę murus. fortunaeq; aedis. & simul esse murus. portaq; hęc de cęlo tacta. cruentū & iam fluxasse aquā albanam quidam auctores erant. & rome in uestibulo cellam aedis fortis fortunae de capite signum quod incorona erat in manum spontē sua prolapsū.

Prodigia

Bos locutus

& priuerni satis constabat bouem locutū. uolutu
rium que frequenti foro in tabernā deuolasse.
& sinuesse natū ambiguo inter marē ac feminam
sexu infantē. quos androginos uolgus ut pleraq. fa
ciliore adduplicanda uerba greco sermone appel
lat. et lacte pluuisse. et cū elephanti capite puerū
natū. ea prodigia hostiis maioribꝰ procurata. &
supplicatio circa omnia puluinaria. ob secratio in
unū diem indicta. & decretum ut c. hostilius
pretor. ludos apollini sicut iis annis uoti factiq.
erant uoueret. faceretq. ꝑ eos dies & censoribus
creandisq. fuluius cōs comitia habuit. creati cen
sores ambo. qui nondum cōs fuerant. m cornelius
cethegus. p. sempronius tuditanus. censores ut agrū
campanum fruendum locarent. ex auctoritate
patrū latū in plebem est. plebesq. sciuit. Senatus
[illegible]ionem. contentio inter censores de principe le
gendo tenuit. semproni lectio erat. ceterum cor
nelius morem traditum patribus sequendum aie
bat. ut primus censor ex iis qui uiuerent fuisset.
eum principem legerent. & ist. manlius torqua
tus erat. sempronius cui di sortē legendi dedis
sent et uis liberum eosdem dedisse deos. se id
suo arbitrio lecturum facturumque. q. fabius
maximus quem tum principem romane ciui
tatis esse uel hannibale iudice dicturus eēt. cū
diu certatum uerbis eēt. concedente conlega lec
tus a sempronio princeps in senatu q. fabius maxi
mus c inde aliis lectus. senatus octo praeteritis
intē quos m. cecilius metellus erat infamis auctor
deserende italie post cannensem [illegible] in equestribus
quoq. notis eadē seruata causa. sed erant ꝑ pauci
quos ea infamia attingeret illis omnibꝰ. et multi
erant adempti equi. qui cannensiū legionū equi
tes in sicilia erant. addiderunt acerbitati etiā
tempus. ne ꝑterita stipendia procederent. iisque
equo publico emeruerant. sed denascendi aequis
priuatis facerent. magnum praeterea numerū

Androginos

pluū
Infans elefantino
capite.

Facci

eorum conquisiuerunt qui equo mereri defren. atq.
ex iis qui principio eius belli septem decim annos
nati fuerant. neq. militauerant. omnis aera
rios fecerunt. locauerunt. inde reficienda
quae circa forum incendio consumpta erāt sep
tem tabernas. macellum. atriū regiam. Trans
actis omnibꝰ que rome agenda erant. consules
ad bellum profecti. prior fuluius praegressus
capuam. post paucos dies consecutus fabius. qui
& conlegā corā optestatus. & ꝑ litteras marcellū.
ut quā acerrimo bello detineret hannibalē. dū
ipse tarentū oppugnaret. ea urbe adempta hos
ti iam undiq. pulso nemo consisteret. nec quis
fidem respiceret habenti ne remorandi qui
dē causam in italia fore. regiū etiam nuntiū
mittit. ad ꝑfectū praesidii. quod ablaeuino cōs
aduersus brutio sibi locatum erat. octo milia
hominū pars maxima ab agathyrana sicut an
te dictū est ex sicilia traducta. rapto uiuere
hominum ad suetorum. additi erant bruttio
rum ut idē ꝑfuge. & audaciae et audendi
omā necessitatibꝰ pares. hanc manum ad bru
tium primū agrum depopulandū duci iussit.
inde ad cantoneam urbē oppugnandā impera
ta non impigre solum sed etiā auide executi
direptis fugatisq. cultoribꝰ agri summa ui ur
bem oppugnabant. marcellus et cōs litteris
excitus. & quia induxerunt in animum nemi
nem ducē romanum. tā parē hannibali quam
se esse. ubi primum in agris pabuli copia fuit. ex
hibernis profectus. ad canusiū hannibali occurrit.
Sollicitabat ad defectionē canusinos poenus. cete
rū ut ad propinquare marcellū audiuit castra
inde mouit. aperta erat regio sine ullis ad insi
dias latebris. itaq. in loca saltuosa cedere inde
coepit. marcellus uestigiis instabat castraq. castris
conferebat. & opere ꝑfecto ex templo in aciē le
giones educebat. hannibal turbatim ꝑ equites

peditumq. iaculatores. leuia certamina serens. casum
uniuersę pugnę non necessarium ducebat. tractus est
tamen ad id. quod uitabat certamen. nocte prae gres
sum ad sequitur locis planis ac parentibus marcellus.
castra inde potentes pugnando undiq. immunitores
operib' ꝓhibet. ita signa conlata pugnatumq. totis co
piis. & cū iam nox instaret. marte ęquo discessū est.
castra exiguo distantia spatio. raptim ante noctē ꝑ
munita. Postero die luce prima marcellus in aciē co
pias eduxit. Nec hannibal detrectauit certamen.
multis uerbis ad hortatus milites. ut memores thra
sumenni. cannarumq. contunderent ferociam. hos
tis. urgere atq. instare. eum non castra ponere pati.
non respirare. aut circūspicere cottidie simul orien
tē solem. & romanā aciem in campis uidendā esse.
si uno prelio haud incruentus habeat. qui et ius de
inde tranquillius que. eū bellaturum. His inritati
ad ortationibus. simulque tedio ferocię hostiū cot
tidie instantium. lacessentiumque acriter. preliū
ineunt. Pugnatum amplius duabus horis est. ce
dere inde ab romanis dextra ala. et extra or
dinari coepere. Quod ubi marcellus uidit. duo
de uicesimam legionem in primā aciem indu
cit. dū alii trepidi cedunt. alii segniter sube
unt. turbata tota acies est. de in prorsus fusa.
& uincente pudorem metu terga dabant. Ce
cidere in pugnaque. ad duo milia. et septingenti
ciuiū sotiorūq. in iis quatuor romani centurio
nes. duo tribuni mil. m̄ licinius & m̄. heluius.
signa militaria quatuor. de ala prima quę fu
git. duo de legione quę cedentib' sotiis successe
rat amissa. Marcellus postquā in castra reditū
est concionem adeo saeuā atq. acerbam apud
milites habuit. ut proelio ꝑ diē totū in se. licit
tolerato tristioris irati ducis oratio eēt. Dis
immortalib' ut in tali re. laudes gratesq. inquit
ago. quod uictor hostis cū tanto pauore inciden
tibus uobis in uallum. portasq. non ipsa castra

est ad gressus. deseruissetis profecto eodem terro
re castra. quo omisistis pugnam. qui pauor hic. qui ter
ror quę repente. qui & cum quib' pugnaretis obli
uio animos coepit. nempe idem sunt hi hostes. quos
uincendo et uictos sequendo. priore aestate ab
sūpsistis. quib' dies noctesq. fugientib' ꝑ hos dies
institistis. quos leuib' proeliis fatigastis. quos esterno
die nec iter facere. nec castra ponere passi estis.
Omitto ea quib' gloriari potestis. cuius et ipsius pu
dere ac penitere uos oportet referam. nēpe aequis
manib' hesterno die diremistis pugnā. quid hec
nox quid hęc dies attulit uestra. his copię immi
nutę sunt. an illorū auctę. non equidē mihi cū
exercitu me loqui uideor. nec cū romanis mili
tib' corpora tantū atq. animas ut eadē. si
eosdē animos habuissetis. terga urā uidisset hos
tis. signa alicui manipulo aut cohorti abstulis
set. aut cęsis legionib' romanis gloriaretur.
Vos illi. hodierno die primū fugati. exercitus de
distis decus. clamor inde ortus ut ueniam eius
diei daret. ubi uellet deinde experiretur mili
tū suorum animos. ego uero experiar inquit
milites. & uos crastino die in aciem educam. ut
uictores potius quā uicti ueniā impetretis. quā
petistis. cohortib' quę signa amiser. hordeū dari
iussit. centurionesq. manipulorum quorū signa
amissa fuerant. destrictis gladiis discinctos des
titui iussit. Et ut postero die omnes equites
pedites armati adessent. edixit. ita contio di
missa fatenda uire ac merito sese increpitos.
neq. illo die uirū quemque in acie romana fu
isse pręter unum ducē. cui aut morte satis
faciendum. aut egregia uictoria esset. Postero
die ornati armatiq. ad edictum aderant.
Imperator eos conlaudat. pro nuntiatq.
a quib' orta pridie fuga eēt. cohortes quęq. sig
na amisissent. se in primā aciē inductu
rum. edicere iam sese omnibus pugnandū. ac

uincendū ēē. & ad nitendum singulis uniuersisq.
ne prius hesternę fugę quā hodiernae uictoria fa
ma romā ꝑueniat. Inde cibo corpora firmare
iussit. ut longior pugna sēēt uirib' sufficerent. Vbi
omnia dicta quae sunt quibus exultarent ani
mi militū in aciē ꝓcedunt. Quod ubi hannibali
nuntiatū ē. cū eo nimirū inquit hoste ēē qui nec
bonā. nec malā ferre fortunā possit seu uicit fo
rocit instatu ictus ē. instaurat cū uictorib' certa
men; Signa inde canere iussit. copias educit. pug
natū utrimq. aliquanto quā pridie acrius est.
poenis ad optinendū hesternū decus ad nitentib'.
romanis ad demendā ignominiā, sinistra ala ab
romanis, et cohortes quae amiserant signa in pri
ma acie pugnabant. et legio uicesima ab dextro
cornu instructa. l. cornelius lentulus. & c. clau
dius nero legati. cornib' ꝑerant. marcellus mediā
aciem hortator testisq. praesens firmabat; Ab han
nibale hispani primā optinebant frontem, & id
roboris in omni exercitu erat. cū anceps diu pug
na eēt; hannibal elephantos in primā aciē in
duci iussit. siquē inicere ea res tumultū ac pa
uorē posset. & primo turbarunt signa ordinesq.
& partim occulcatis. & partim dissipatis errore
qui circa erant. nudauerant una parte aciē.
laciusq. fuga manasset. ni. c. decimius flauus
tr mil. signo arrepto primi hastati manipu
lū eius signi sequi se iussisset. duxit ubi maxi
me tumultū cōglobate beluę faciebant. pilaq.
in ea conici iussit; hęsere omā tela haud dif
ficile ex propinquo in tanta corpora ictu. &
tū cōferta turba. sed ut non omnes uulnera
ti sunt. ita in quorū tergis infixa stetere
pila. ut est genus anceps. in fugā uersi etiam
integros auertere; Tum iam non unus ma
nipulus. sed pro se quisq. miles qui modo ad
sequi agmen fugientium elephantorū
poterat. pila conicere. eo magis ruere in suos

beluę. tantoq. maiorem stragē edere. quā
inter hostis ediderant. quanto acrius pauor conster
natā agit. quā insidentis magistri imperio regit.
in ꝑturbatā transcursu beluarū aciē signa infer
romani pedites, et haud magno certamine dissupa
tas. trepidantisq. auertunt, tū infugientes equita
tū immittit marcellus. nec ante finis sequendi est
factus. quā in castra pauentes compulsi sunt; Nā sup
alia quae terrorem trepidationēq. facerent. ele
phantiq. duo in ipsa porta corruerunt. coactiq.
erant milites ꝑ fossā uallūq. ruere in castra. ibi ma
xima hostiū caedes facta; cesa ad octo milia hominū.
quinq. elephanti; Nec romanis incruenta uictoria
fuit. mille ferme & septingenti de duab' legionib' &
sotioꝝ supra ∞. ccc. occisi. uulnerati ꝑ multi ciuiū
sotiorūq; Hannibal nocte ꝓxima castra mouit. cupi
entē insequi marcellū. ꝓhibuit multitudo sauciorꝝ.
speculatores qui ꝓsequerent agmen missi. Postero
die retulerunt brutios hannibalē petere; Isdē fer
me diebus. & adq. fuluiū cōs. irpini. & lucani. &
uulcientis. traditis ꝑsidiis hannibalis. quę in urbib'
habebant. dedider sese, clementq. acsule cū uerbo
rū tantū castigatione ob errorē ꝑteritū acceptis.
& bruttiis similis res uenię facta ē. Cū ab iis uiuius
& paucius. fratre longe nobilissimi gentis eius ean
dē quae data lucanis erat conditionē deditionis
petentes uenissent; q. fabius cōs oppidū salentinis
manduriā ui cepit; ibi ad ∞∞∞ hominū cap
ta. & ceterę prędę aliquantū; inde tarentū pro
fectus in ipsis faucibus portus posuit castra; na
uis quas iliuius tutandis commeatib' habuerat.
partē machinationib' onerat. apparatu quoq. me
niū oppugnandorū parū tormentis & saxis om
niq. missiliū telorū genere instruit onerarias
solū. quę remis agerentur. ut alii machinas sca
lasq. ad muros ferrent. alii procul ex nauibus
uulnerarent moeniū propugnatores; Hę naues
ab aꝑto mari in urbē adgrederent. instructae

parateq· sunt· Eterat liberū mare classe punica·
cū philippus oppugnare aetolos pararet corcyrāq;
tramissa in brutiis; interim caulones oppugnato
res sub aduentu hannibalis ne opprimerentur·
in tumulū ap̄senti impetu tutū se recepere;
fabiū tarentū ob sidentem leue dictu ad rem
ingentē potiundam ad uiuit. p̄sidiū bruttiorū
datū ab hannibale tarentini habebant; eius prae
sidii p̄fectus. deperiebat amore mulierculę. cu
ius fr̄ in exercitu fabii. cōs· erat; is certior lit
teris sororis factus de noua c̄suetudine ad uenę
locupletis· atq· int̄ pp̄laris tā honerati. spē nac
tus p̄ sororē quolibet impelli amantē posse· quid
speraret ad c̄sulē detulit. Quae cū haud uana
cogitatio uisa eēt. p̄ perfuga uissus tarentū transire·
ac p̄ sororem praefecto conciliatus. primo occultę
tēptando animū· de in satis explorata leuitate
blanditiis muliebrib̄· p̄ pulit eū ad p̄ditionē cus
todię loci· cui p̄ positus erat; Ubi & ratio agen
dę rei & tēpus c̄uenit· miles nocte p̄ int̄ ualla sta
tionū clā ex urbe emissus. ea quę acta erant queq·
ut agerent̄ c̄uenerat· ad c̄sulē refert; fabius ui
gilia prima dato signo. iis qui in arce erant·
quiq· custodiā portus habebant· ipse circūito por
tu ab regione urbis in orientē uersa· occultus c̄
sedit; Canere inde turbę simul ab arce simul
ab ortu· & ab nauib̄ quę ab aperto mari ad pulsę
erant· clamor undiq· cū ingenti tumultu
unde minimum periculi erat· de industria ort̄·
consul interim silentio c̄tinebat suos; Igitur de
mocrates qui p̄fectus classis fuerat· forte illo lo
co p̄positus. postquā quieta om̄a circa se uidit.
alias partis eo tumultu p̄ sonare. ut captę urbis
int̄dū excitaret̄ clamor· ueritus ne int̄ cuncta
tionē suā consul aliquā uim faceret· ac signa
inferret p̄sidiū ad arcē unde maximę terribi
lis accedebat sonus traducit. fabius cū & ex tē
poris spacio. & ex silentio ipso. qd̄ ubi paulo ante

strepebant excitantes uocantesq· ad arma. inde
nulla accedebat uox· deductas custodias sensisset.
ferri scalas ad eā partē muri qua brutiorū co
hortē p̄sidiū agitare proditionis conciliator
nuntiauerat iubet; Ea primum captus ē mur̄·
ad uiuantib̄ recipientib̄q· brutius & transcensū in
urbe est. inde ex proxuma refracta porta. ut
frequenti agmine signa inferrentur; Tum cla
more sublato sub ortū ferme lucis. nullo obuio
armato in forū p̄ ueniunt· omnisq· undiq· qui ad arcē
portūq· pugnabant in se conuerterunt; proeliū
in auditu fori maiore impetu quā p̄seuerantia·
commissum est. Non animo. non armis· non ar
te belli· non uigore. ac uirib̄ corporis. par. roma
no tarentin̄ erat· Igitur pilis tantū coniectis·
prius pęne quā consererent manus· terga de
derunt· dilapsiq· p̄ nota urbis itinera· in suas
amicorūq· domos; duo ex ducib̄ nico et demo
crates fortiter pugnantes cecidere; Philemenes
qui proditionis ad hannibalē auctor fuerat·
cū citato equo ex proelio auectus eēt· uagus pau
lo post equus errans p̄ urbē cognitus· corpus nun
quā inuentū est· creditū uulgo ē in puteū aptū
ex equo p̄cipitasse; Carthalonē aū p̄fectū punici
praesidii cum commemoratione patrni ospitii posi
tis armis uenientē ad consulē· miles ob uius ob
truncat; alii alios passim sine discrimine arma
tos. in ermis. cedunt carthaginienses tarenti
nosq· pariter; brutii quoq· multi int̄fecti· seu
p̄ errorē seu uetere in eos insito odio· seu ad
p̄ditionis famā· ut ui potius atq· armis cap
tum tarentū uideretur extinguendā tū
acędē ad diripiendam urbē discursum· millia
xxx seruiliū capitū dicunt̄ capti. argenti
uis ingens. facti signatiq· auri. Lxxx.iii· millia
pondo. signate tabulę prope ut siracusarū
ornamenta ęquauerint; Sed et maiore ani
mo generis eius praeda abstinuit fabius. quā

marcellus; qui interrogãti scribę quid fieri de signis
uellet ingentis magnitudinis. di sunt suo quisq. ha
bitu in domum pugnantiũ formati. deos iratos taren
tinis relinqui iussit. murus inde qui urbẽ ab arce di
rimebat dirutus ẽ ac disiectus. Dũ hęc aguntur hanni
balis qui caulonia obsidebant in deditionem acceptis.
Audita oppugnatione tarenti. dies noctesq. cursim
agminę facto cũ festinans ad opem ferendam captã
urbẽ audisset. & romani suum hannibalem inquit habẽt.
eadẽ qua ceperamus arte tarentum amisimus; ne
tamen fugientis modo conuertisse agmen uideret
quo constituerat loco quinq. millia ferme ab ur
be posuit castra; ibi paucos moratus dies. metapon
tũ sese recepit; inde duos metapontinos cũ litteris
principũ eius ciuitatis. ad fabium tarentum mit
tit. fidẽ ab cõs. accepturos in punitatis priorũ fore.
si metapontum iis cum praesidio punico prodidis
sent; fabius uera quę ad ferrent ẽẽ ratus. diẽ qua
accessurus esset metapontũ constituit. litterasq.
ad principes dedit. quę ad hannibalem delatẽ;
enim uero lętus successu fraudis. sine fabius qui
dẽ dolo inuictus fuisset. haud procul metapon
to insidias ponit; fabio auspicanti priusquã egrede
retur ab tarento. aues semel atq. iterũ non ad
dixerẽ; hostia quoq. cęsa consulenti deos aruspex
cauendum fraude hostili. & ab insidiis praedixit;
metapontini postquã ad constitutum non uenerat
diem remissi. ut cunctantẽ hortarentur. ac re
pente comphensi. metu grauioris quęstionis de
tegunt insidias; Aestatis eius principio qua
haec agebantur. p. scipio in ispania qui hie
mem totã reconciliandis barbarorum animis.
partim donis. partim remissione obsidum.
capti uorumq. absumpsisset. edesco ad eũ
cla rus int̃ duces ispanos uenit; erant con
iux liberiq. eius apud romanos. sed
praeter eam causã & iam uelut fortuna
inclinatio animorum, quę hispaniã omnẽ.

auerterat ad romanũ apoeni imperio. Traxit
eũ, eadẽ causa indibili mandonioq. fuit. haud
dubię omnis hispanię principibus cum omni
populariũ manu. relicto hasdrubale secedente
in imminentis castris eius tumulos. unde per conti
nentia iuga tutus receptus ad romanos eẽt;
Hasdrubal cũ hostium res, tantis augescere in
crementis cerneret. suas imminui. ac fore ut nisi
audendo aliquid mouerent qua coepissent flu
ere. dimicare quã primum statuit; Scipio aui
dior etiã certaminis erat, cũ ea spe quã suc
cessus rerum augebat, tum quod prius quam
iungerentur hostiũ exercitus. cũ uno dimica
re duce. exercituq. quã simul cũ uniuersis ma
lebat; cęterum & iam sicũ pluribus parit̃ dimican
dum foret. arte quadam copias auxerat, nã
cũ uideret nullũ ẽẽ nauium usum. quia uacua
omnis hispaniae ora classibus. sub ductis nauibus
terracone. naualis sotios terrestribus copiis ad
didit. & armorum ad fatim erat. & quę post
captã eã fecerat tanto opificum. carthaginem numõ sitate
Cũ iis copiis scipio ueris principio ab terraco
ne egressus. iam enim & lęlius redierat ab roma.
sine quo nihil maioris rei motum uolebat duce
re. ad hostem pgit. p omnia pacata eunti. ut cu
iusq. populi finis transiret. psequentibus excipien
tibusq. sotiis; indebilis pro utroq. locutus haud
quãquã barbarus stolide incautę ue sed potius
cũ uerecundia grauitate. propiorq. excusãti
transitionẽ ut necessariã. quã glorianti eã ue
lud primã occasionẽ raptam. scire enim se
transfuge nomen execrabile, ueteribus sotiis no
uis q; suspectũ esse, neq. eum si rephende
re nomen hominum. si tam acceps odium cau
sa non nomen faciat; merita inde sua indu
ces carthaginiensis commemorauit. auaritiã
contra eorum. supbiã quę, & omnis generis
in uiria instat quę popularis; itaq. corpus dũ

Lib xxvii

taxat suum, ad id tempus apud eos fuisse, animum
iam pridem ibi ee. ubi uis. ac fas. crederent coli, ad
eos quoq. confugerent supplices, qui nequeant hominū
uim. atq. in uirias pati, se id scipione morare ut
trā sitio sibi nec fraudi apud eū. nec honori sit.
qualis ex hac die experiundo cognorit. ꝑ inde
opera eorum pretium faceret; ita prosus respon
det facturum romanus, nec protransfugis habi
turum, qui non dixerint sotietatem ratam, ubi
nec diuini quicquam, nec humani sanctum esset;
ꝓducte deinde inconspectū is coniuges, liberiq; la
crumantib' gaudio redduntur, atq. eo die in hos
pitium abducti, postero die federe accepta fides.
dimissiq. ad copias adducendas, isdem de inde
castris tenebant. donec ducibus his ad hostem ꝑuen
tum est; proximus carthaginiensiū exercitus
hasdrubalis prope urbem baesulam erat. pro
castris equitum stationes habebant, eas uelites
ante signaniq. & qui primi agminis erant ad
uenientis, exitinere priusquam castris locum
acciperent. adeo contemptim impetum fecerūt.
ut facile appareret quidutriq. parti animoꝝ
eēt, in castra trepida fuga compulsi equites sunt.
signaq. romana portis prope ipsis inlata, atq.
illo quidem die irritatis tantum ad certamen
animis. castra romani posuerunt; nocte hasdru
bal in tumulum copias recipit, plano campo in
summo patente, & fluuius abtergo ante. circaque.
uelut ripa preceps oram eius omnem cingebat;
sub erat & altera interior summissa fastigio pla
nities, eam quoq. alteram crepido haud faci
lior in ascensum ambibat; in hunc inferiorem
campum postero die hasdrubal postquā stantē
pro castris hostium aciem uidit. equites nu
midas leuiumq. armorum baliaris. & afros di
misit; Scipio circū uectus ordines signaq. osten
debat hostem, praedam, nacta spe dimicandi
aequo campo. captantē tumulos, loci fiducia

non uirtutis armorumque stare inconspectu.
sed altiora moenia habuisse carthaginem, quae
transcendisset miles romanus. nec tumulos, nec
arcem. ne mare quidē armis obstitisse suis. ad id
fore altitudines quas cepissent hostes, ut ꝑ ꝓcipitia
& ꝑrupta salientes. fugerent. eam quoq. se illis
fugā clausurū. cohortesq. duas alteram tenere
fauces ualles, ꝑquam deferretur amnis. uibe
ret. alteram. uiam insidere quae ab urbe ꝑtu
muli obliqua in agros ferret; ipse expeditos qui
pridie stationes hostium pepulerant, ad leuem
armaturā infimo stantē sup cilio ducit, ꝑ aspe
ra prima nihil aliud quam uia impediti iere.
deinde ut sub ictū uenerunt telorum. primo
omnis generis uis ingens effusa in eos est, ipsi con
tra. saxa quae locus strata passim omnia ferme
missilia premet ingerere. non milites solū. sed
etiam turba calonum in mixta armatis; cete
rum quāquā ascensus difficilis erat. et prope
obruebant telis. saxisq. ad suetudine tamen
succedendi muros, et ꝑtinatia animi subier
primi, qui simul cepere aliquid aequi loci.
ubi firmo consisterent gradu, leuem & con
cursatorem hostem, atq. inter uallo tutum.
cū procul missilib' pugnę luditur. instabilē
eundem ad comminus conserendas manus. ex
pulerunt loco, et cū cede magna in aciē altio
re sup stantē tumulo. in pigre inde scipio iussis
aduersus mediam euadere aciem uictorib'.
ceteras copias cū lelio diuidit. atq. eum par
te dextra tumuli circū ire, donec mollio
ris ascensus uiam inueniret iubet, ipsi ab laeua
circumitū haud magno intrans uersos hostis
incurrit, inde primo turbata acies est. dū
ad circumsonantem undiq. clamorē flec
tere cornua, & obuertere ordines uolunt;
hoc tumultu ei lelius subiit. & dū pedem
referunt ne abtergo uulnerarentur, lac

stata prima acies. locusq. ad euadendum emedi
is datus est. qui ꝑtam iniquū locū stantib' integris
ordinib'. elephantisq. ante signa locatis. nunquā
euasissent, cū ab omni parte cedes fieret scipio
qui leuo cornu in dextrōm incucurrerat. ma
xime in nuda latera hostium pugnabat. etiam
ne fugę quidē patebat locus. & stationes. utrimq.
romanae dextra leuaq. insederant. uias & por
ta castrorum. ducis. principumq. fuga. clausa erat.
addita trepidatione elephantorum. quos terri
tos aeque hostis timebat. cesa igitur ad octo mi
lia hominum, hasdrubal iam ante quam dimica
ret peccunia rapta. elephantisq. premissis quam
plurimos poterat. defuga excipiens. preter tagū
flumen ad pireneum tendit. scipio castris hostiū
potitus. cū preter libera capita omnē predam
militibus concessisset. in recensendis captiuis decē
milia peditum. duo milia equitum. inuenit. &
hispanos sine ꝑtio omnes domum dimisit. afros
uendere questorē iussit. Circūfusa inde multitu
do hispanorum. & ante deditorum. & pridie cap
torum. regem eum ingenti consensu appella
uit. Tum scipio silentio ꝑ preconem facto. sibi
maximum nomen imperato ris esse dixit. quo
se milites sui appellassent. regium nomen alibi
magnum. romę intolerabile esse. regalem ani
mum inesse. si id in hominis ingenio amplissi
mum ducerent. tacite iudicarent. uocis usur
patione abstinerent. Censere etiam barbari
magnitudinē animi. cuius miraculo nominis
a lii [illegible] mortales stuperent. id extam mag
no fastigio asꝑnantis. dona inde regulis
principibusq. hispanorū diuisa. & ex magna
copia [illegible] captorum equorum. ccc. quos
uel let [illegible] eligeret indibilem iussit. cum
[illegible] afros uenderet iussu impera
to [illegible] ris questor. puerum ad ultum in
ter [illegible] eos forma insigni cum audisset

regu generis esse. ad scipionē misit. quem
cū ꝑcunctaretur scipio. quis. & cuias & cur
id ętatis in castrās fuisset. numidam esse ait.
massiuam populares uocare. orbum a patre
relictum. apud maternum auum galam regē
numidarum edictum. cū auunculo masinissa.
qui nuꝑ cum equitatu sub sidio carthaginien
sib' uenisset. in hispaniam traiecisse. ꝓhibitum
propter ętatem a masinissa. nunquam ante proe
lium inisse. eo die quo pugnatum cū romanis
eēt. in scipio auunculo clam armis equoq. sump
to in aciem exisse. ibi prolapso equo effusum
in preceps. captum ab romanis eē. scipio cū ad
seruari numidā iussisset. quae ꝑ tribunali agen
da erant ꝑ agit. inde cum se in ꝑtorium rece
pisset. uocatum eum interrogat. uelle ad masi
nissam reuerti. Cum effusis gaudio lacrimis
cupere uero diceret. tum puero anulum au
reum. tunicā lato clauo. cū hispano sagulo. &
aurea fibula. equumq. ornatum donat. iussisq.
ꝓsequi quo aduellet equitib' dimisit. De bello
inde consiliū habitum. & auctorib' quib'dam
ut cōfesti hasdrubalē cōsequeretur. anceps id
ratus. ne mago atq. hasdrubal cū eo iunge
rent copias. pręsidio tantum ad insidendum
pyrenē omisso. ipso reliquum aestatis recipien
dis in fidē hispanię populis absūpsit. paucis
post preliū factū ad baeculā diebus. cū scipio
rediens iam terraconē. saltu castulonensi
excessisset hasdrubal gisgonis fil. & mago
imperatores. ex ulteriore hispania ad hasdru
balem uenere. serōm post male gestā rem
auxilium. consilio in cętera exequenda uel
~~hanno~~ animo parū oportuni. ibi conferentib' quid
in cuiusq. prouincię regione animorum his
paniis esset. unus hasdrubal gisgonis ultimā
hispaniā eorū quae ad oceonum &c. gadis
uergit. ignaram adhuc romanorum esse

eoq. carthaginiensib' satis fidam censabat; Inter
hasdrubalem alterum, & magonē constabat, bene
ficiis scipionis occupatos omniū animos, publicę
priuatimq. eē. nec transitionib' finem ante fore.
quā omnes hispani milites. aut in ultima hispania
ea moti aut traducti in galliam forent; Itaq.
etiam si senatus carthaginiensiū non censuisset,
eundum tamen hasdrubali fuisse in italiā. ubi
belli caput. rerum summa eēt. simul & hispanos
omnis. procul ab nomine scipionis ex hispania
abduceret. exercitū eius cū transitionib' tum
aduerso proelio imminutū. hispanis repleri mili
tibus. & magonē hasdrubali gisgonis fil. tradito
exercitu ipsum cū grandi peccunia adcōducenda
mercede auxilia in baliaris traicere. hasdrubalē gis
gonis cū exercitu penitus in lusitanū abire, nec cū
romanus cōserere, masinissae ex omni equitatu quod
roboris eēt tria milia equitū expleri. eumq. uacuū
p̄ citeriorē hispaniā sotiis opem ferre. hostiū oppi
da atq. agros populari; his decretis ad exequenda
quę statuerant digressi; hęc eo anno. in ispania,
accepta romę fama scipionis in dies crescere, a fabio
tarentū captū fraude magis quā uirtute. glorię tam
eē; fului senescere fama. marcellus etiā aduerso
rum ore eē. sup quā quod primo male pugnauerat.
quia uagante p̄ italiam hannibale. media estate
uenusiam. intecta milites abduxisset, inimicus
erat. &c. publicius bibulus tr. pl. is iā a prima
pugna quae aduersa fuerat. ad sidius contionib'
infamem. in uisumq. plebei claudium fecerat.
& iam de imperio abrogando eius agebat. cū ta
men necessarii claudi optinuerunt. relicto ue
nusiae legato. marcellus romę rediret, ad purgan
da ea quae inimici decernerent, ne de imperio
eius abrogando absente ipso ageretur; forte
sub idem tempus. & marcellus ad deprecandam
ignominiam. & que fuluius cōs. comitiorum
causa romam uenit; actū de imperio marcelli

in circo flaminio est, ingenti concursu. plebisq. &
omni ui ordinum, accusauit que tr. pl. non mar
cellū modo, sed omnē nobilitatē, fraude eorū & cunc
tatione fieri. ut hannibal decimū iā annū italiam
prouinciā habeat. diutius ibi quā carthagine ui
xerit. habere fructū imperii prorogati marcello po
pulū romanū bis cęsū. exercitū eius estiua uenusiae sub
tectis agere; Hanc tribuni orationē ita obruit
marcellus, commemoratione rerū suarū. ut non
rogatio solū de imperio eius abrogando. antequę
reretur. sed postero die cōsulē eū ingenti cōsensu
centurię omnes crearent. additur consuli conlegatus quin
tius crispinus qui tū pretor erat; Postero die prę
tores creati, p. licinius crassus diuerso pontifex ma
ximus, p. licinius uarus, sextus iulius, cesarq. claudi
us; comitiorū ipsorū dieb' sollicita ciuitas de etrurię
defectione fuit, principiū eius rei ab arretinis fieri.
c. calpurnius scripserat, qui eā prouinciā p. pr. opti
nebat. atq. confestim eo missus marcellus cōs. de
signatus. qui rē inspiceret. ac si digna uideret
exercitum accito bellum ex apulia in etruriā
transferret, eo metu compressi etrusci quieuer;
tarentinorū legatis pacē petentib' cū libtate ac
legibus suis responsū ab senatu est. ut redirent;
cū fabius cōs romā uenisset, ludi & romani & ple
bei eo anno in singulos dies restauratī, aedil cu
rules fuere cornelius gaudinus, et ser sulpitius
galba, plebei. c. seruilio seruilium negabant iu
re aut tr. pl. fuisse, aut aedilem esse, quod patrē
eius quē triū uirum agrariū occisū ab ouis.
circa mutinā esse, opinio p̄ nouē annos fuerat.
uiuere atq. in hostiū potestate esse satis con
stabat, undecimo anno punici belli consulatū
inierunt. m. marcellus quintū, ut numeretur
consulatus, quē uiue creatus non cessit, & quin
tius crispinus. utrisq. consulib' italia decreta
prouintia est, & duo cōs. prioris anni, exercit'
tertius uenusię tum erat cui marcellus p̄

fuerat ita ut ex tribus eligerent duo quos uellent
tertius ei traderetur. cui tarentum & sallentini
prouincie uenisset. cetere prouincie ita diuise
pretorib. p licinio crasso pontif. max. peregri
na. & quo senatus censuisset. sex uilio caesari
siciliaq. claudio flamini tarentum. pro rogatu
imperium in annum e. q. fuluio flacco. ut pro
uintia capuam que. t. quinti pr. fuerat cu una
legione optineret. pro rogatum. & c. hostilio tu
bulo e ut pro pr. in etruriam ad duas legiones
sc. cederet. c. calpurnio pro rogatum. & l. ueturio
philoni est. ut pro. pr. galliam tandem prouintia
cu his de duabus legionib optineret. quib praetor
obtinuisset. quod in l. ueturio idem in c. arun
culeio decretum. ab senatu latumq. de prorogan
do imperio ad populum est. qui pr. sardiniam
prouinciam cu duabus legionibus optinuerat. addi
tum & ad presidium prouincie quinquaginta naues.
quas p. scipio ex hispania misisset. & p scipioni & m
silano sue hispanie suiq. exercitus in annu decreti.
scipio ex octoginta nauibus quas aut secum ex ita
lia adductas. aut captas carthagine habebat. quinqua
ginta in sardinia trans mittere uissus. quia fama
erat magnu naualē apparatum eo anno cartha
gine esse. cc. nauib omne oram italiae sardiniaeq.
impleturos. et in sicilia ita diuisa res est. Sexto
caesari exercitus cannensis datus est. m. ualerius
leuinus ei quoq. enim prorogatum imperium est
classe que ad siciliam erat nauiu lxx optineret.
adderet eo xxx naues. que ad tarentum priore
anno fuerant. cu ea centu nauium classe si ui
deretur ei predatu in africa traiceret. & p. sul
pitio ut eade classe macedonia greciamq. pro
uintiam haberet prorogatum in annu imperiu
est. de duabus quae ad urbem roma fuerant le
gionib nihil mutatum. supplementum quo
opus essent scriberent consules p missi. una et
uiginti legionib eo anno defensu imperiu ro

manum est. & p licinio uaro p. r. urbe negotiu
datum ut nauis longas xxx ueteres reficeret. quae
hostia erant. & xx nouas nauis sotiis naualibus
impleret. ut quinquaginta nauium classe ora
magis uicinam urbi romanae tueri posset. c.
calpurnius uetitus ab arretio mouere exercitu
nisi cu successor uenisset. idem & tubulo impe
ratum. ut inde precipue caperet. ne qua noua
consilia caperentur. praetores in prouintias pro
fecti. consules religio tenebat quod pdigiis ali
quot nuntiatis non facile litabant. & ex cam
pania nuntiata erant capuae duas aedis for
tunae & martis. & sepulcra aliquot de celo
tacta. cum his adeo minimis etiam rebus par
ua religio inserit deos. mures in aede iouis au
rum rosisse. casini examen apum ingens in
foro consedisse. & hostie murum portamq. dece
lo tactam. caere uulturium uolasse in aede
iouis. uulsinis sanguine lacu manasse. horu
pdigiorum causa die unum supplica
tio fuit. p dies aliquot hostie maiores sine lita
tione caese. diu que non impetrata pax deu
in capita consulum. re p. incolumi exitiabilis
prodigiorum euentus uertit. ludi apollina
resq. fuluio ap. cornelio sulla pr. urb. primu
facti erant. inde omnes de inceps pretores
urbani fecerant. sed in unu annum uouebant
dieq. incerto faciebant. Eo anno pestilentia
grauis incidit in urbe agrosq. quae tamen
magis in morbos longos qua in p niciabilis
euasit. eius pestilentie causa et supplicatum
p compita tota urbe est. & p. licinius uarus pr.
urb. legem ferre ad populum uissus. uti
ludi in p petuum instatam diem uouerent.
ipse primus ita uouit. fecitq. ante diem ter
tium nonas quintiles. is dies deinde sollepnis
seruatus. de arretinis & fama in dies grauior
& cura crescere patribus. itaq. c. hostilio scrip

Prodigia

tum est ne differret obsides ab arretinis acci
pere. & cui traderet romam deducendos. c. te
rentius uarro cū imperio missus cum qui uenue
rat extemplo hostilius legionē unam quae ante
urbem castra habebat signa in urbē ferre ius
sit. presidiaq. locis idoneis disposuit. tum in foro
citatis senatoribus obsides imperauit; Cum senat
biduum adconsiderandum tempus peteret aut
ipsos extemplo dare, aut de postero die senato
rum omnis liberos sumpturum dixit. inde por
tas custodire iussit. tribunis mil. prefectisq. sociū
& centuriones nequis nocte urbe exiret. id seq
uius neglegentiusq. factum, septem principes
senatus priusquam custodie inportas locarentur.
ante noctē cum liberis euaserunt. Postero die
luce prima cum senatus in forum citatis coepti
essent desiderati bonaq. eorum uenierunt; cete
ris senatoribus. cxx obsides liberis ipsorum ac
ceptis traditisq. c. terentio romā deducendis
ius omnia suspectiora quam ante fuerant inse
natum fecit. itaq. tanquam imminente etrus
co tumultu legionē unā alterā exurbanis
arretium ducere iussit. ipse. c. terentius, eāq.
habere in presidio urbis; C. hostilio cū cetero
exercitu placet tota prouincia p agrare. et
cauere nequa occasio nouare cupientibus res
daretur; c. terentius ut arretium cū legio
ne uenit claues portarum cū magistratus
poposcisset, negantib' his comparare a fraude
amotas magistratus. quā neglegentia inter
cedisse, ipse alias clauis omnib' portis imposu
it. cauitq. cum cura ut omnia in potestate
sua essent; hostilium intentius monuit ut in
eo spem non moturos quicquā eruscos pone
ret, sine quid mouere posset causset; Deca reuti
nus inde magna contentione in senatu actū
coram fabio defendente ipso quos coeperat
armis. alius infensus, & plerisq. equantibus eos
capanorum more poeneq.; sc. in sententia acti
factum esse. ut oppidum presidio custodiretur,
tarentinusq. omis intra menia continerentur.
res integra postea referret cui tranquillior sta
tus italie esset; & de filio prefecto arcis ta
rentine haud minore certamine actum est, alius
se. notantib' prefectū qd eius socordia tarenti, p dritu hos
tis eet, alius pmia decernentib' quo p quinquennium
arcem tutatus esset. maximeq. unius eius opera
receptum tarentum foret. medii ad sensores non ad
senatū notionem deco pertinere dicentibus. cuius
sententie & fabius fuit. adiecit tamen fateri se ope
ra filii tarentum receptum, quod amici eius
uulgo in senatu iactassent. neq. enim recipien
dum fuisse nisi amissum foret. Consulum alt
quintius crispinus ad exercitū. quemq. fuluius
flaccus habuerat. cum supplemento in lucanos
est profectus. marcellum alii atq. alii ob
iecta animo religiones tenebant. in quibus
quod cum bello gallico ad clastidium, aedem
honori & uirtuti uouisset dedicatio eius
a pontificibus impediebatur, quod negabant
unam cellam duobus recte dedicari, quia
si de celo tacta aut prodigialiquid in ea
factum esset difficilis procuratio foret,
quod utri deo res diuinae fierent scire
non posset, neq. enim duobus nisi certis
deis recte una hostia fieri; ita addita uir
tutis aedes ad properato opere, neq. tamen
ab ipso aedes eae dedicate sunt, tum demū
ad exercitum quē priore anno uenusie re
liquerat cū supplemento proficiscitur; locros
inbrutius crispinus oppugnare conatus, quia
magnam famam attulisse fabio taren
tum rebatur omne genus tormentorum
machinarumq. exsicalia arcessierat, et na ues
indidem acciae erant, que uergentē admo
re partē urbis oppugnarent; ea omissa oppugnatione ga

hannibal lacinium admouerat copias. et cum legam
eduxisse iam aduenusia exercitum fama erat. cui
coniungi uolebat; Itaq. in apuliam ex bruttis reditum.
et inter uenusiam. bantiamq. minus trium milium pas
suum interuallo consules binis castris consederant;
in eadem regione et hannibal redit. aduerso ab
locris bello. ibi cos ambo ingenio feroces. prope
cottidie inhacteheare haud dubia spe si duobus
exercitibus consularibus iunctis. commisisset sese hostis
debellari posse; hannibal quia cum marcello bis pri
ore anno congressus uicerat. uictusq. erat. ut
cum eodem sidimicandum foret. nec spem. nec metum
ex uano haberet. ita duobus consulibus haud quaquam
sese parem futurum credebat; Itaq. totus in suas
artes uersus. insidias locum querebat. leuia ta
men prelia inter bina castra uario euentu
fiebant. quibus cum extrahi estatem posse consu
les crederent. nihilominus oppugnari locros pos
serati. l. cincio ut ex sicilia locros cum classe tra
hiceret scribunt. et ut ab terra quoq. oppugna
ri moenia possent. a tarento partem exerci
tus quae in presidio erat. duci eo iusserunt;
ea ita futura per quosdam thurinos comperta han
nibali cum essent. mittit ad insidendam ab taren
to uiam. ibi sub tumulo petelle. ∞∞∞ equi
tum duo peditum in occulto locata; inque inex
plorato euntes romani cum incidissent. ad ∞∞
armatorum cesa. ∞ et d. ferme uiui capti. alii
dissipati fuga. per agros saltusq. tarentum re
diere; Tumulus erat siluestris inter punica
et romana castra. ab neutris primo occupa
tus. quia romani qualis pars eius quae uer
geret ad hostium castra esset ignorabant; han
nibal insidiis quam castris aptiorem eum cre
diderat; Itaq. nocte ad id missas aliquot
numidarum turmas medio in saltu condi
derat. quorum interdiu nemo abstatione
mouebatur; ne. aut arma aut ipsi pro

cul conspicerentur; Fremebant uulgo in castris ro
manis occupandum eum tumulum esse. et castello
firmandum. ne si occupatus ab hannibale foret.
uelut in ceruicibus haberent hostem; Mouit
ea res marcellum. et collegae quibus nimis inquit
ipsi. cum equitibus paucis exploratum. sub iecta res
oculis nostris. certius dabit consilium; Consencien
ti crispino. cum equitibus. cc. xx. ex quibus quadra
ginta fregellani. ceteri et rusci erant. proficiscun
tur; secutum. marcellum tr. mil. cos filius et a.
manlius simul. et duo prefecti sotium. l. arrenius
et m. aulius; immolasse eo die quidam prodidere
memorie cos marcellum. et prima hostia cesa ie
cur sine capite inuentum. in secunda omnia com
paruisse que ad solent. auctum etiam uisum in ca
pite. nec id sane haruspici placuisse, quod secun
dum. trunca et turpia exta. nimis leta appa
ruissent; Ceterum cos marcellum tanta cupiditas
tenebat dimicandi cum hannibale. ut nunquam
satis crastra castris conlata crederet. Tum quoq.
uallo egrediens signum dedit. ut ad locum miles
esset paratus. ut si collis inque speculatum irent
placuisset. uasa colligerent. et sequerentur.
Exiguum campi ante castra erat. inde in collis aperta
undiq. et conspecta ferebat uia. nu midis specu
lator nequaquam in spem tante rei positus. sed
si quos uagos pabuli aut lignorum causa lon
giusa castris progressos posset excipere. sig
num dat. ut pariter ab utrisq. lateribus exor
rentur. non ante apparuere, quibus ob uiis ab
iugo ipso consurgendum erat, quam circumire qui
ab tergo includerent uiam; Tum undiq. omnes
exorti. et clamore sublato impetum fecere.
cum in ea ualle consules essent. Vt neq. euade
re possent in iugum occupatum ab hoste.
nec receptum ab tergo circumuenti habe
rent, extrahi tamen diucius certamen
potuisset. ni coepta ab etruscis fuga pauo

Lib. xxvii

rem ceteris iniecisset. Nontamen omisere
pugnā ~~omisere pugna de~~ serti abetruscis fregel
lani donec integri consules hortando, ipsiq. ex par
te pugnando rē sustinebant; Sed postquam
uulneratos ambo consules. marcellū etiam
transfixum lancea pro labentē exequo mori
bundū uidere. tū & ipsi ꝑ paucitatē superati.
cū crispino consule duob' iaculis icto. & marcello
adolescente saucio & ipso effugerunt; Interfec
ti aulus manlius tribunus mil. & ex duob' p̄
fectis sociū, manius auxilius occisus. arrenius
captus. et lictores consulū quinq. uiui in hostiū
potestatē uenerunt. ceteri aut interfecti. aut
cū c̄sule effugerunt. equitū tres & quadraginta.
aut in proelio aut in fuga ceciderunt. duo deui
ginti uiui capti. Tumultuatū in castris fuerat.
ut consulib' irent sub sidio. cū consulē & filium
alterius consulis saucios, exiguasq. infelicis ex
peditionis reliquias. ad castra uenientes cernunt;
mors marcelli cū alio qui miserabilis fuit tunc.
quod nec pro etate, maior iam enim sexaginta
annis erat, neq. pro ueteris prudentię ducis
tā in prouide se. collegamq. & prope totā rem
publicā in preceps dederat; multos circa unam
rē p. ambitus fecerim, siquę de marcelli morte
uariant auctores omā exequi uelim, ut omit
tam alios, cloelius triplicem geste rei ordinē
edit. unā traditam fama. alteram scriptā lau
datione fili, qui rei gestę int̄ fuerit, tertiam
quā ipsi pro inquisita ac sibi comperta ad
fert, ceterum ita fama uariat. tamen pleriq.
locispeculandi causa castris egressum. omnes
insidiis circū uentū tradunt; Hannibal mag
nū terrorē hostib' morte consulis unius, uul
nere alterius infectū eē ratus. nec ui deeēt
occasioni. castra in tumulū in quo pugnatū
erat extemplo transfert. ibi inuentū mar
celli corpus sepelit; Crispinus & morte conlege

& suo uulnere territus. silentio insequentis noctis
profectus. quos quos proximos nactus est montis.
in iis loco alto, & tuto undiq. castra posuit. ibi duo
duces sagaciter moti sunt. alter ad inferendam
fraudem; Anulis marcelli simul cū corpore han
nibal potitus erat, eius signi errore nec ui dolus
necteretur apoeno, metuens crispinus. circa ciuita
tes proximas miserat nuntios, occisum conlegam
eē. anulisq. eius hostē potitū, nequib' litteris cre
derent nomine marcelli compositis, pauco ante
hic nuntius consulis salapiam uenerat, cū litterę
ab hannibale allate sunt, marcelli nomine & com
positę. se nocte quę diē illum secutura eēt, salapiā
uenturū, milites eēnt parati qui in p̄sidio erant. siqua
opera eorū opus eēt, sensere salapitani fraudē.
nō & ab ira defectionis modo. sed etiā equitum inter
fectorū rati occasionē supplicii peti, remisso retro
nuntio. ꝑ fuga autē erat romanus; sine arbitrio, mili
tes quae uellent agerent oppidanos ꝑ muros ur
bisq. opportuna loca in stationib' disponunt. custo
dias uigiliasq. in eā noctē intentius instruunt.
circa portā qua uenturū hostē rebantur. quod
roboris in p̄sidio erat opponunt; Hannibal quar
ta uigilia ferme ad urbē accessit. primi ag
minis erant ꝑ fuge romanorū. & arma romana
habebant, hii ubi ad portā ē uentū. latine om̄s
loquentes excitant uigiles, aperiq. portam iu
bent. consulem adesse; Vigiles uelut ad uocē
eorū excitati. tumultuari, trepidare, moliri
portā. cataracta deiecta clausa erat, eā partē
uectib' leuant. partim funib' sub ducunt. in
tantū altitudinis ut subire recte possent.
Vix dū satis patebat iter, cū ꝑ fugę certatim
ruunt per portam. & cū d. ferme intrassent.
remisso fune quo suspensa erat. cataracta mag
no sonitu cecidit. Salapitani alii ꝑ fugas ne
glegenter exitinere suspensa humeris ut in
ter pacatos gerentis arma in uadunt; alii

quingēti

eturri eius porte. murisq. saxis. sudibus. pilis. absterrent hostem; Ita inde hannibal sua & ipse fraude captus abiit, profectusq. ad locrorũ soluendã obsidionẽ quã ancinus summa ui. operib. tormentorũq. omni genere ex sicilia ad uecto oppugnasset; Magonii haud ferme fidenti retenturum defensurũq. se urbem. prima spes morte nunciata marcelli. adfulsit, secutus inde nuntius hannibalem numidarum equitatu praemisso ipsum quantum accelerare posset cũ peditũ agmine sequi. Itaq. ubi primum numidas edito especulis signo aduentare sensit & ipse pate facta repente porta. ferox in hostis erumpit. & primo magis quia in prouiso id fecerat quã quod par uirib. eẽt. anceps certamen erat. Deinde ut sup uenere numide. tantus pauor romanis ẽ iniectus. ut passim ad mare ac naues fugerent. relictis operib. machinisq. quibus muros quatiebant. ita aduentu hannibalis soluta locrorũ obsidio est. Crispinus postquã in brutios profectũ hannibalem sensit. exercitũ cui conlega pre fuerat. m. marcellũ tr. mil. uenusiam abducere iussit; ipse cũ legionib. suis capuam profectus. uix lecticę agitationẽ pregrauitate uulnerum patiens. romam litteras de morte conlege scripsit. quantoq. ipse indiscrimine eẽt. Se comitiorũ causa non posse romã uenire. quia nec uię laborem passurus uideretur. & de tarento sollicitus eẽt. ne ex brutiis hannibal eo conuerteret agmen, legatis opus eẽ ad se mitti uiros. Prudentis cum quibusque uellet de re p. loqueretur; hae litterę recitate magnum & luctum morte alterius consulis. & metũ de altero fecerunt; itaq. & fabium filium ad exercitum uenusiam miserunt. & ad cos tres legati missi sex uilius caesar. l. licinius pollio. l. cincius halimetus. cũ paucis ante diebus ex sicilia redisset. Hi nuntiare consuli iussi. ut si ad comitia uenire romã non posset. dictatorẽ in agro romano diceret. comitiorum causa, si consul tarentum profectus eẽt. q claudium pr. placere in eam regionem inde abducere legiones. in qua plurimas sotiorum urbes tueri posset; eadem estate ualerius cũ classe centũ nauiũ ex sicilia in africã tramisit. & ad clipeã urbem escensione facta. agrum late nullo ferme obuio armato uastauit; inde ad naues raptim prędatores recepti. quia repente fama accidit classẽ punicã aduentare, lxx erant & tres naues. cum his haud procul clipea prospere pugnat romanus. x & viii nauibus captis. fugatis aliis. cũ magna terrestri naualiq. pręda lilybeum rediit; Eadẽ aestate & philippus implorantib. achaeis auxiliũ tulit. quos & machinaidas tirannus lacedemoniorum finitimo bello urgebat. & aetoli nauibus p fretum quod naupactũ & patras interfluit arhion hion incolę uocant. exercitu traiecto depopulati erant. attalum quoq. regem asię. quia aetoli summum gentis suę magistratũ ad eum proximo anno concilio detulerunt. fama erat in europam traiecturum. Ob haec philippo in graeciam descendenti ad lariãlam urbem. aetoli duce pyrrhia qui prętor in eum annũ cũ absente attalo creatus erat. occurrerunt. habebant & altato auxilia secum. & ∞ ferme ex romana classe. ap sulpitio missos, aduersus hunc ducem atq. has copias. philippus bis prospero euentu pugnauit. ∞ admodum hostium utraq. pugna occidit. inde cũ aetholi metu compulsi lamię urbis moenib. tenerent sese philippus aphalera exercitum duxit. in maliaco sinu, is locus est quondã frequenter habitatus propt egregium portum. tutasq. circa stationes. & aliam oportunitatem maritumam terrestremq. eo legati ab rege aegipti ptolomeo. rhodiisq. & atheniensibus. & chiis. uenerunt. ad dirimendum inter philippum

Lib xxiiij

atq. aetolos bellum, adhibitus ab aetholis & ex fi
nitimis pacificator aminander rex athamanum,
omnium autē non tantum pro aetholis cura erat, fe
rocior is quā pro ingeniis grecorum gentis, quam
ne philippus regnumque eius reb. graecie graue
libertati futurum immisceretur. de pace dila
ta consultatio est in concilia macherum, conci
lio & locus & dies certa indicta, interim .xxx.
dierum indutie impetratae, pfectus inde rex
pthessaliam. boetiamq. calchidem eubaeae ue
nit, ut attalū quē classe eubo eam petiturum
audierat portubus. & ut litorum ad pulsu arce
ret, inde psidio relicto aduersus attalum. si
forte interim traiecisset. profectus ipse cum
paucis equitum leuisq. armaturae argos uenit,
ibi curatione hereorum. nemorūq. suffragiis
populi ad eū dilata. quia se macedonū reges
ex ea ciuitate oriundos referunt. haereis co
actis, ab ipso ludicro ex tēplo regiū profect
ē ad indictū, multo ante sotiorum conciliū.
ibi de aetholico finiendo bello actum. ne cau
sa aut romanis. aut attalo intrandi gretiā
esset, sed ea omīa uix dum indutiis latiarum
tēpore circū acto aetholi turbauere. postquā
& attalum aeginam uenisse. & romanam clas
sem stare ad naupactum, nudius reuocati
enim in concilium achaeorum in quo & eae
legationes erant, que ad phalara egerant.
de pace primi questi sunt. quaedam parua
contra fidem conuentionis tempore indutia
rum facta, postremo negarunt dirimi bellum
posse, nisi messenis achaei pylum redderent.
romanis restituerētur at in tantas. cerdiledo.
& pleurato. arrhidei, enim uero indignum
ratus philippus uictos uictori sibi ultro con
ditionis ferre. ne antea quidem se aut de
pace audisse. aut inducias pepigisse. dixit
spem ullam habentem quieturos aetholos.

sed ut omnis sotios testis haberet. se pacis,
illos belli causam quaesisse, ita infecta pace con
cilium dimisit quatuor milibus armatorum re
lictis ad presidium achaeorum, & quinq. longis
nauibus acceptis quas adiungeret missenu p
ad se classi carthaginiensium. & ex bittynia
ab rege prusia uenientib' nauib', statuerat na
uali proelio lacessere romanos. iam diu in re
gione ea potentis maris; Ipse habito consilio ar
gos regressus. iam enim ludorū ad petebat tem
pus. quae celebrare uolebat p sentia sua, occupa
to rege apparatu ludorum. & p dies festos licen
tius quā inter belli tempora remittente animū.
p. sulpitius naupacto profectus classem appulit
in psilycionē & chorintū fertilitatis effuse uas
tauit, fama eius rei philippū ab ludis asciuit,
raptimq. cū equitatu profectus ius si sub sequi pe
ditib', palatos passim p agros. grauisq. praeda.
aut qui nihil tale metuerent. ad ortus roma
nos. compulit in naues, classis romana haud qua
quā laeta preda naupactum redit, philippo
ludorum quoq. qui reliquerant celebritatē
quantecunq. de romanis tam uictoriae parte
famā auxerāt leticiaq. ingenti celebrati festi
dies. sed magis etiam qd popularit dempto ca
pitis insigni. purpuraq. atq. alio regio habitu
equauerat ciuis se inspeciē. quo nihil erat iustius
ē ciuitatib' liberis, prebuisset quae haud du
biā eo facto spē libertatis. nisi omīa intoleran
da libidine. feda ac deformia effecisset, Vaga
batur enim cū uno aut altero comite p ma
ritas domos. dies noctesq. & summittendo se
in priuatū fastigium. quominus conspectus.
eo solucior erat. & libertatē cū aliis uanā
ostendisset. totā in suā licentiam uerterat.
neq. enim omīa emebat. aut eblandiebatur.
sed uim flagitiis adhibebat, periculosumq. &
uiris. & parentib' erat morā incommoda seue

rrrate libidum regie fecisse, cum etiam principi
acheorum erat adempta uxor, nomine polichra
tia. ac spe regiarum nuptiarum in macedonia
asportatu fuerat; p hec flagitia sollemnitate
meorum p acto paucisq; additis dieb' dy mas est
profectus. ad p sidium aetholorum, quod abdeis
ad ertu acceptuq; in urbe erat eiciendum;
Cydeadas penes eum summa imperii erat. ache
uq; addymas regi occurrere. ethelorum accen
si odio. quod aceteris acheis dissentirent & in
fensi etholis. quos romanum quoq; ad uersus
se mouisse bellum credebant, profecti adumis
e uncto exercitu transeunt larisu amnem.
qui eleu agrum ady mgo durimt; Primu die
quo finis hostium ingressi sunt, populando ab
stupser; postero die instructa ad urbe accesser.
p missis equitib' qui obequitando promptum
ad excursiones genus lacesserent aetholorum,
ignorabant sulpicium cu quindecim naub'
ab naupacto cyllenen traiecisse. & expositis
inter ra quatuor milib' armatoru silentio
noctis ne conspici agmen posset. intrasse elumi
taq; impulsa res ingente iniecit trore. post
qua inter aetholos, heos qui, romana signa
atq; arma cognouere; & primo recipere
suos uoluerat rex. deinde contracto iam
inter aetholos & trallis, illyrioru idest genus
certamine. cu urgeri uideret suos. & ip
se rex cu equitatu incohorte romana in
currit; ibi equus pilo traiectus. cu pro lap
su p caput rege effudisset. atrox pugna
utrimq; accensa est. & ab romanis impetu
in rege facto. & protegentib' regis. Insig
nis & ipsius pugna fuit, cu pedes inter equi
tes coactus esset proeliu inire; dein cum
iam par certamen esset. caderentq; circa eu
multi. & uulnerarentur. raptus ab suis atq;
alteri equo iniectus. fugit; eo die castra
quinq; milia passuum ab urbe eliorum posuit. pos
tero die castellum phurcu uocant copias omnis
eduxit. quo agrestiu multitudine cu pecorib'
metu populationu compulsa audierat, ea inc
dita inermeq; multitudine primo strati ter
rore aduenientis cepit, compensaueratq; ea p da
qt ignominie adeliu acceptu fuerat; Duu
decim praeda, captiuos que fuerat aut ∞∞∞
∞ hominu, pecoris omnis generis ad milia xx.
nuntius ex macedonia uenit, eropum quen
da corrupto arcis praesidii que prefecto luch
nidu cepisse tenere & dardanos etia concire; omisso igitur achaico
bello, relictis tamen ∞∞ & quingentis omnis
gen
conferis armoru cu menippo & poliphanta du
cibus. ad praesidii sotiorum profectus abdy
mus, p achaia. boeotiamque, & euboeam, dece
mus castris demetriade urthessalia p uenit;
ibi alii maore adferentes tumultum nuntio
occurrunt. dardanos in macedonia effusos.
orestidem iam tenere. ac descendisse in ar
gestaeu campu famaq; inter barbaros cele
bre esse philippu occisum. expeditione ea
qua populatoribus agri ad sicyone pugna
uit. in arbore inlatus impetu equi ademp
nente ramum cornu alterum galee pre
fregit; id inuentum ab aetolo quoda platumq;
maetoliam. ad scerdileum cui notu erat in
signe galee. fama interfecti regis uulgauit;
Post profectionem exachaia regis sulpicius aegi
nam classe profectus. cu attalo sese c unxit,
achaei cu aetolis aeleisque haud procul mesene
prosperam pugna fecerunt; attalus rex & p.
sulpicius aeginae hibernarunt; exitu huius
anni t. quintius cos. dictatore comitiorum
ludoru q. faciendoru causa dicto. l. man
lio torquato. ex uolnere mortuu; alii inca
pania mortuu tradunt; id quod nullo

ante bello acciderat. duo consules sine memo
rando proelio interfecti. uelut orbā rē publicā
reliquerant; Dictator manlius. magistrū eq. c.
seruilium. tum aed. cur. erat dixit; senatus
quo diei primū ē habitus. ludos magnos facere
dictatorē iussit. quos m aemilius. pr. urb. c.
flaminio. c. seruilio. cos fecerat. & inquinquen
nium uouerat; tum dictator. & fecit ludos et
in insequens lustrum mouit. Ceterum cū duo
consulares exercitus tam prope hostē sine
ducibus essent. omnib' aliis omissis. una prae
cipua cura patres. populūq. incessit. consules
primo quoq. tempore creandi. ut eos crearent
potissimū. quorum uirtus satis tuta afraui
de punica esset. cū toto eo bello. dāpnosa. p
propera. ac feruida ingenia imperatorum. fu
issent; tū eo ipso consules nimia cupiditate con
serendi cū hoste manū. sine copia nactā frau
dē lapsos ee. Ceterū deos immortales museri
tos nominis romani. peccasse innoxius exerci
tib' temeritatē consulum. ipsorū ea prosp' da
nasse. Cū circūspicerent patres quos nam
consules facerent. longe ante alios emi nebat
c. claudius nero. & collega quęrebatur. & u
rum quidē eum egregiāē ducebant. sed prōti
orē acrioremq. quā tempora belli postularent.
aut hostis hannibal. temperandum acre in genui
eius. moderato & prudenti uiro ad iuncto colle
ga censebant; m liuius erat. multis annis ante
exconsulatu populi iudicio dāpnatus. quā igno
miniam adeo aegre tulerat. ut ex urbe migraret.
& p multos annos & urbe & omni coetu careret
hominum; Octauo ferme post dāpnationē anno.
m claudius marcellus. & m ualerius leuinus cos
reduxerūt eum in urbē. sed erat ueste obsole
ta. capilloque & barba promissa. praese refe
rens inuitos. habituq. insignē memoriam
ignominię acceptae. L. ueturius. & p. licinius
censores eum tondere. & squalorē deponere.
& in senatum uenire. fungique aliis publi
cis muneribus coegerunt; sed tum quoq. aut
uerbo adsentiebatur. aut pedibus in sententia
bat. donec cognati hominis eū causā mortā
lium maculosum fama eius ageretur. stantem
co git in senatu sententiā dicere; Tunc extanto
in tempore silentio auditus. conuertit hora hominum
in se. causamq. sermonib' indigno inuriā apo
pulo factā. magnoq. id dāno fuisse. quod tā
graui bello. nec opera nec consilio. tali uiro
usa resp. esset; c. nerone. nequeq. fabium
neq. m. ualerium leuinum dari collegas posse.
qui aduos patricios creari nonliceret. eandē
causam in t. manlio esse. praeter quā quod
recusasset delatū consulatū. recusaturus que
esset. egregium par consulū foresi. m. liuium
cū claudio collegā adiunxissent; nec popul'
mutationē eius rei. orta apatribus. ē aspernatus;
unus ea rē incuriate. ut cui deferebatur
honos. ab nuebat. leuitatē cuiusdē accusans.
sordidati rei non miseritos. candidā togam
inuito offerre. eodē honores poenasq. conge
ri. sibo num ducerent. quid ita pro noxium
comperissent. quid ita male credito priore con
sulatu alterum crederent; Hęc taliaq. ar
guentes. & querentem. castigabant patres. & m.
furiū memorantes. reuocatum de exilio. patriā
pulsam sede sua restituisse. ut parentiū sententiā.
sic patrię p attendo, ac ferendo. leniendam esse;
ad nisi omnes. cū claudio m. liuiū cos. fecerunt;
post diem tertium eius diei prętorū comitia
habita; prętores creati L. porcius licinus. man
lius t. & a. hostilius catones. comitus p fectis
ludisque factis. dictator & mag. equitum ma
gistratu habierunt; c. terentius uarro in
eiusdem pro pr. missus. ut ex ea prouincia. a
hostilius tarentum adeum exercitū iret.

q. ·t manlius transmare legatus uec uise reque
quae sibi gererentur, simul quod olimpię ludicrū
ea aestate futurum erat, quod maximę ceteb
lebraretur, ut si eum p hostem posset aduret id
cōsilium, ut qui siculi bello ibi profugi, aut
tarentini cuues relegatā ab hannibale essent, do
mos redirent, scirentque sua oīa ut quę ante
bellum habuissent reddere pr. qua pericul o
sissimus annus immunere uidebatur, neq. con
sules in re p. erant; Inconsules designatos o mnes
uersi quā primū eos sortiri prouinciās, & pre
scisscere quāquis eorū prouinciā quem hostem
habere uolebant; Dereconciliatione etiam gra
tiae eorum in senatu actū est, principio fa cto
aq. fabio maximo; inimicitię autē nobiles int
eos erant, & acerbiores eas indies horesque fuuo
sua calamitas fecerat, quod spretū se in ea
fortuna credebat; itaque ut magis in placa
bilis erat, & nihil opus esse reconciliatione aie
bat, acrius & intentius oīa gesturos timen
tis nec rescindi exse. munime conlege potestas
fieret; Vicit tamen auctoritas senatus, ut
posset simultatib? communi consilioque ad
ministrarent rē p., prouincię uis non p mux
tę regionibus sicut superioribus an nis, sed
diuersę extremis italię finibus, alteri ad
uersus hannibalem bruttii, lucani, alteri gallia
aduersus hasdrubalem, quę iam alpibus ad
propinquare fama erat decreta; Exercitū
eduobus qui in gallia, quiq. in aetruria eet.
addito urbano eligeret quę mallet, qui gal
liam eet sortitus, cui bruttii prouinciq
uenisset, nouis legionibus urbanis scriptis,
utrius mallet consulum prioris anni exer
citum sumeret, relicti acos exercitū fului
us pro cos accipereet, eiq. in annum imperiū
esset, & c. hostilio cui pro etruria tarentū mu
tauerant prouinciam pro tarento capuam
mutauerunt: legio una data e cui fuluius
proximo anno pfuerat, de hasdrubalis ad uentu

Italiam cura indies crescebat, massi
liensium primum legati nuntiauerunt, eum in
galliam transgressum, erectosq. aduentu eius
qua magnum pondus auri attulisse dicerentur
ad mercede auxilia conducenda, gallorum ani
mos, missi deinde cū iis legati ab roma sexanis
tius & m. raecius, ad rē inspiciendam, rediserant
nuisse secū massiliensibus ducibus, qui phospites
eorū principes gallorū. oīa exploratа refer
rent; procomperto habere hasdrubalem ingen
ti iam coacto exercitu, proximo uere alpis
traiecturū. nec tum eum quicquam aliud
morari, nisi quod clausę hieme alpes eent, in
locū m marcelli l. aquilius paetus augur cre
atus, inauguratusq. & cn. cornelius dolabella
rex sacrorū inauguratus e. in locū m marii
qui biennio ante mortuus erat. Hoc eodem
anno & lustrū conditū e acensoribs. p. sempro
nio tuditano. o. & m. cornelio cethego; censa ci
uium capita c.xxx.vii. milia, centum et
octo; minor aliquanto numerus quā
qui ante bellū fuerat, eo anno primū exquo
hannibal in italiam uenisset comitiū tectum
e memorię proditū est, & ludos romanos semel
instauratos ab aedilibs curulibus, metello & c.
seruilio, & plebeis ludis biduum instauratū
a c. mamilio & m cęcilio metello aed. pl. &
tria signa adcęrens fidem dederunt, & nouis
epulum fuit ludorū causa; Consulatū inde
ineunt c. claudius nero & m. liuius uterum,
qui qua designati prouincias sortiri erant,
pretores sortiti iusserunt, c. hostilio urbana euent
addita & peregrina, ut res in prouincias exire
possent, a hostilio sardinia, c mamilio sicilia, l.
portio galliā uenit; summa legionum trium
& xx tra p prouincias dimissa, ut unae con

Lib. xxvii

sulū essent. quatuor hispania haberet. binas tres
praetores. in sicilia. in sardinia. & gallia. duas. c.
terentius in etruria. duas quintus fulvius circa
tarentū. & salientinos. unā c. hostilius tubulus.
capuę duę urbanę ut scriberentur. primis quattu
or legionib. ppls tribunos creauit. in ceteras consu
les miserunt. Priusquā consules pficiscerentur. no
uendiale sacrū fuit. quia ueiis de cęlo lapidaue
rat. sub unius pdigii ut fit mentionē. alia quoq.
nuntiata. in enturnis aedem iouis. & lucum ma
rica. et ematellę murum & portā de cęlo tactā.
in enturnenses terribilius quod esset adiciebant.
sanguinis riuum in porta fluxisse. & capuę lu
pus nocte portā ingressus. uigilē laniauerat.
haec procurata hostiis maiorib. pdigia & sup
plicatio diē unū fuit. ut ex decreto pontificum
inde iterum nouendiale instauratū. quod in
alio lustro lapidibus uisū pluere. liberatas
religione mentes turbauit rursus nuntiatū in
fantē eē. quadrimo parē. nec magnitudine tam
mirandū. quā quod is quoq. sinu eē biennio
ante. incertus masan femina eēt natus erat.
Id uero haruspices ex etruria adciti. foedū ac
turpę pdigiū dicere. ex torre agro romano pro
cul terrę cō tactu alto mergendū uiuum in
arcā condidere. p uectūq. in mare proiecerunt.
Decreuere itē pontifices ut uirgines ter nouenae.
p urbē euntes. carmen canerent. id cum in io
uis statoris aede discederent conditū ab liuio
poeta carmen. tacta de cęlo aedis in auentino
iunonis reginę. prodigiumque id ad matronas
p tinere haruspices cū respondissent. donoque
diuam placandā esse. aediliū. cur. edicto in ca
pitoliū con uocatę. quibus in urbe romana in
traque decimū lapidē ab urbe domicilia eēnt.
ipse inter se quinq. & xx. delegerunt. ad
quas ex dotibus stipē cferrent. inde donū
pelius aurea facta. lataq. in auentinū purę

casteq. a matronis. sacrificatum confestim ad
aliud sacrificium eidē diue. ab decē uiris edicta
dies. cuius ordo talis fuit. ab aede apollinis bo
ues feminę albę duae porta carmentali in ur
bem ductę. post eas duo signa cupressea. iuno
nis reginae portabantur. tū septē & xx uirgi
nes longā indutae uestē carmen in iunonē
reginā canentes. ibant. illa tēpestate forsitan
laudabile rudib. ingenus. nunc ab horrens &
inconditū si referatur. uirginum ordinē seque
bantur x. uiri coronati laurea. prętextatique.
a porta iugario uico in forū uenere. in foro pom
pa constitit. p manus resedata uirgines sonū
uocis. pulsu pedum modulantes intercesserunt.
Inde uico tusco. uelabroque. p bouariū forum
in cliuium publicium. atq. aedem iunonis regi
nę porrectū. ibi duę hostię ab decē uiris
immolatę. & simulacra cupressea in ędē inlata.
De is rite placatis. dilectū consules habebant
acrius intentiusq. quā priorib. annis quisquā
meminerat habitū. nā & belli terror duplica
tus noui hostis in italiā aduentu. & minus iu
uentutis erat. unde scriberent milites. itaq.
colonos etiā maritimos qui sacro scām uacati
onē dicebant habere. dare milites cogebant.
quib. recusantib. edixere in diē certā ut quo
quisque iure uacationē haberet. ad senatū de
ferret. ea die ad senatū hi populi uenerunt.
ostiensis. salsiensis. antias. anxuroas. mentur nensis. sal
siensis. sinuessanus. & ab supero mari senensis.
Cum uacationes suas quisq. populus recitaret.
nullius cū in italia hostis esset. pręter antiatē
hostiensēq. uacatio obseruata ē. & earū co
loniarū iuniores. iure iurando adacti supra
dies xxx. non p noctaturos. se extra moenia
coloniae suę. donec hostis in italia esset. cum
oms censerent primo quoq. tēporę consuli
bus eundū ad bellum. nā & asdrubali occur

T.L

rendū ēē descendenti ab alpib⁹. ne gallos cissalpinos.
ne ue etruriā erectā. inspē rerū nouarū sol'li
citaret. & hannibalē suo proprio occupandū
bello. ne emergere ex brutiis atq. obuiā ire.
fratri posset; Liuius cunctabat̄ parū fidens su
arū pro uinciarū exercitib⁹. conlegā ex duo
bus consularib⁹ egregiis exercitib⁹ & tertio cuiq.
claudius. tarenti p̄ eēt electionē haberet. intu
leratq. mentionē de uolonib⁹ reuocandis ad sig
na, senatus liberā potestatē consulib⁹ fecit &
supplendi unde uellent. & eligendi
de omnib⁹ exercitib⁹ quos uellent. ꝑ mutandiq.
ex prouintiis quos erep. censerent esse.
traducendi q̄ oīa cū summa concordia con
sulū acta, uolones in unde uicensimā & xx le
gione scripti; magni roboris auxilia ex hispania
quoq. ap. scipione liuio omissa; quidā ad id bel
lū auctores sunt octo milia hispanorū.
gallorūq. & duo milia de legione militum.
equitū ∞. mixtos numidas hispanosque m.
lucretiū has copias nauib⁹ adduxisse. & sa
gittariorū funditorūq. ad ∞∞∞ ex sici
lia. c mamiliū misisse. auxer̄ romę tumu l
tū litterę ex gallia allatę. ab. l. populo. p̄ r̄.
hasdrubalē mouisse ex hibernis. & iā alpes
transire. octo milia ligurū conscripta ar
mataq. coniunctura sed transgresso ini
taliā ēē. nisi mitteret̄ in ligures qui eos bello
occuparet. secū in ualido exercitu quo ad
tutū putaret progressurum; hę litterę
consules rapti con fecto dilectu maturi
us quā constituerant exire ad prouinti
as coegerunt. ea mente utriq. hostē in
sua prouincia contineret. neq. con iun
gi aut conferre in unū uires pateretur;
plurimū in eam rē aduiuit opinio han
nibalis. quod & si ea aestate transiturū
in italiā fratrē crediderat. recordando

quę ipse in transitu nunc rhodani. nunc
alpium. cū hominibus locisq. pugnando ꝑ quin
q. menses exausisset. haud quaquā tā facile ma
turūq. transitū expectabat; ea tardius mouen
di ex hibernis causa fuit. Ceterū hasdrubali &
sua. & aliorū spē omnia celeriora atq. expedi
tiora fuere; non enim receperunt modo auer
ni eū. de inceps que alie gallicae. atq. alpinę
gentes. sed etiā secutę sunt ad bellū. & cū ꝑ
mutā pleraq. transitu fratris. quae antea
in uia fuerant. ducebant. tū etiā duodecim
annorum ad suetudine ꝑ uiis alpib⁹ factis.
inter mitiora iam transibant hominum in
genia. in usitati namq. antea alienigenis.
nec uidere ipsi ad uenā. in sua terra ad sueti.
omni generi humano insociales erant; & pri
mo ignari quo poenus ꝑgeret. & suas rupes
suaq. castella & pecorā hominū que predam
peti crediderant. fama deinde punici belli quo
duodecimum annū urebatur. satis edocuerat
nouiā tanti alpis ēē; duas preualidas urbes
magno inter se maris terrarum quae spatio
discretas. de imperio & opib⁹ certare; hae cau
sę aperuerant alpis hasdrubali; ceterū quod
celeritate itineris profectū erat. id mora
ad placentiā dū frustra obsidet magis quā op
pugnat. conrupit; crediderat campestris op
pidi facilem expugnationē ēē; & nobilitas
colonię induxerat eū. magnū se excidio eius
urbis terrorē ceteris ratū iniecturū; Non
ipsū solū ea oppugnatio impedit. sed han
nibalē post famā transitus eius tanto spe
sua celeriorē iā mouentē ex hibernis con
tinuerat. quippe reputantē non solum quā
lenta urbium oppugnatio esset. sed etiam
quā ipse frustra eandē illā coloniā ab tre
bia uictor regressus tēptasset; Consules di
uersis itineribus profecti ab urbe. uelut in duo

partter bella ꝺiſtenderant curaſ hominū, ſimul recordan
tium quaſ primuſ aduentuſ hannibaliſ intuliſſet ita
lię cladeſ, ſimul cū illa angeret cura, quoſ tam pro
priоſ urbi atq; imperio fore deoſ ut eodē tēpore
utrubique proſp. proſpere gererentur; Adhuc aduer
ſa ſecundiſ penſandorum ad id tēpuſ . extrac
tam eſſe cū in italia adtraſimennum & cannaſ
precipitaſſet romana reſ, proſpera bella in hiſpa
nia prolapſam eam erexiſſe, poſtea cū in hiſpa
nia alia ſup aliā cladeſ duob' egregiiſ ducibuſ
amiſſiſ duoſ exercituſ exparte deleſſet, multa
ſecunda in italia ſiciliaq; geſta quaſſatā rē p.
excepiſſe, & ipſū inter uallū loci, quod in ute
rior terrarū oriſ alterū bellum gererentur,
ſpatiū deduſſe ad reſpirandum; nunc duo bella in
talia accepta, duo celeberrimi nominiſ ducеſ
circūſtare urbē romanā, & unū in loco cū tota pe
riculi molē, omne onuſ incubuiſſe, qui eorū prior
uicſſet ictra cū altero iuncturū, terrebat &
proximuſ annuſ lugubriſ duorū conſulū fune
ribuſ, his an duodecim curruſ hominеſ digredien
teſ in prouinciā conſuleſ proſecuti ſunt; memo
riae prodītum eſt, plenum ad huc urę incauſſi luu
um ad bellum proficiſcentem, monentiq; fabio ne
priuſquā gen' hoſtium cognoſſet, temere manū
conſereret, reſpondiſſe, ubi primū hoſtiū agmen c̄
ſpexiſſet, pugnaturū; cū quererentur, quae cauſa feſ
tinandi eſſet, aut ex hoſte egregiā gloriam in
quit, aut ex cunctis uictiſ gaudium meritū cer
te, & ſi non honeſtum capiam, l'ri uſquā clau di
uſ conſul in prouinciā uenireт, p ex tremū finē
agri larinatis ducentem inſallentinoſ exercitū
hannibalē ex pedtiſ cohortibuſ ad ortuſ c. hoſtili
uſ tubulus, in eo poſito agmine terribilē tumultū
intulit, ad ∞∞∞∞∞ hominum occidit, nouem ſig
na militaria cepit, mouerat ex hiberniſ adfamā
hoſtiiq; clauduſ, qui per urbeſ agriſallentini caſ
tra diſpoſita habebat, itaq; ne cum duobuſ ex
ercitibuſ ſimul confligeret hannibal, nocte caſtra
ex agro tarentino mouit, atq; in bruttioſ conceſſit,
clauduſ in ſallentinoſ agmen conuertit, hoſtiliuſ
capuā petens ob uiaſ aduenit adueniſ iam fuit
coſ. claudio, ibi ex utroq; exercitu electa pedtū
quadraginta milia, & equitеſ quib' coſ aduer
ſuſ hannibalē gereret, reliquaſ copiaſ hoſtiliuſ
capuā ducere uiſſuſ, ut ſuiuo pro coſ traderet;
hannibal undiq; contracto exercitu quē in hi
bernis, aut in preſidiis agri bruttii habuerat, in
lucanoſ adgruntū uenit, ſpe recipiendi oppida,
quę p metum ad romanoſ defeciſſent, eodem que
niſia coſ romanuſ exploratiſ tineribuſ conten
dit. & ∞ fere & quingentoſ paſſuſ caſtra locat
ab hoſte; Gruntū moenibuſ prope inuiorum ui
debatur poenorum uallum, quingenti paſſuſ in
tereranit; caſtra punica romana inter iacebat
campuſ, colleſimmunebat nudi ſiniſtro latere car
thaginenſium dextro romanorum, neutri
ſuſpecti, quod nihil ſiluae, neq; ad inſidiaſ latebra
rum habebant; in medio campo abſtationib' pro
curſantes, certamina haud ſatiſ digna ducuſ ere
bant; id modo romanū quęreret apparebat ne
abire hoſtē paterentur; hannibal inde cupiens ex
tiſ urib' in aciē deſcendebat, tū coſ ingenio hoſ
tiſ uſuſ, quominuſ uiā aptiſ collib' timere inſidię
poterant, quinq; cohortib' addūxiſ, quinq; manu
pulis noctе iugum ſuperare, & in auerſiſ collib'
conſidere iubet, tēpuſ exurgendi ex inſidiis &
adgredi hoſtem ti. clauduiſ aſellum tr. mil.
& p. cl auduum praefectorum edocet, quoſ cū uiſ
mit tebat, ipſe luce prima copiaſ omniſ pedtū
equitumque in aciē eduxit; paulo poſt
& ab hannibale ſignum pugnae p
poſitum eſt, da morque in caſ
triſ ad arma diſcurrentium eſt ſublatuſ,
inde equeſ pedeſq; certatim portiſ ruere, ac palati
p campum properare ad hoſtiſ, quoſ ubi effuſoſ

cos. uidet tr. mil. tertię legionis. c. arunculeio im
perat, ut equites legionis quanto maximo impetu
possit in hostē emittat, ita peccorum modo incom
positos toto passim se campo fudisse, ut sterni op
terique priusquā instruantur possint; Nondum
hannibal e castris exierat, cū pugnantium clamo
rem audiuit, itaq. tumultu raptim ad hostem
copias agit, iā primos occupauerat equestre terror.
peditum etiā prima legio, & dextra ala proeliū
inibat, incōpositi hostes utquēq. aut pediti aut
equiti casus optulit, ita conserunt manus; Cres
cit pugna sub sidiis, & procurrentiū ad cer
tamen numero augetur, pugnantisque quod ni
si in uetere exercitu & duci ueteri haud facile
ē inter tumultum ac terrorem instruxisset
hannibal, ni cohortium ac manipulorum decurēci
um p collis clamor abtergo auditus metū ne in
tercluderentur castris iniecisset, inde pauor
cussus, & fuga passim fieri coepta est, minorq.
cedes fuit; quia propinquitas castrorum breuiorem
fugam pculsis fecit; equites enim tergo inherebant,
in trans uersa latera, inuaserant cohortes secundis
collibus, uia nuda ac facili decurrentes, tamen supra
octo milia hominum occisa, supra septingenti cap
ti, signa militaria VIIII. adempta, elephanti & iam
quorum nullus usus in repentina ac tumultua
ria pugna fuerat, quatuor occisi, duo capti, circa d.
romanorum sotiorumq. uictores ceciderunt; Poste
ro die poenus quieuit, romanus in aciem copiis
ductis postquam neminem signa contra effer
re uidit, spolia legi caesorum hostium, & suorū
corpora conlata in unum sepeliri iussit; inde
in sequentib' continuis diebus ali
quot, ita in stitit portis, ut prope in
ferre signa uide retur, donec
hannibal tertia uigilia cre bris ignibus,
tabernaculisque, quae pars castrorum ad
hostis uergebat, & numidis paucis qui in uallo

portisq. se ostenderē relictis, profectus apuliam pe
tere intendit, ubi inluxit, successit uallo romana
acies, & numide ex composito paulisper in por
tis se ualloq. ostentauere, frustratiq. aliquan
diu hostes, citatis equis agmen suorum adse
quun tur; Consul ubi silentium in castris,
& ne paucos quidem qui prima luce ob ambula
uerant parte ulla cernebat, duob' equitib' spe
culatū in castra prae missis, postquam satis tu
ta omīa esse exploratum est, inferri signa ius
sit, tantumq. ibi moratus dum milites ad prae
dam discurrunt, receptui deinde cecinit, mul
toq. ante noctē copias reduxit; Postero die
prima luce pfect' magnis itineribus famā & uestigia
agminis sequens, haud procul uenusiā hostē ad
sequit, ibi quoq. tumultuaria pugna fuit, supra
∞∞ poenorū caesa, inde nocturnis montanisq.
itineribus poenus ne locū pugnandi daret metapontū
petiit; Anno inde, is enī praesidio eius loci p fuerat,
in bruttios cū paucis ad exercitū nouum cōparan
dū missus, hannibal copiis ei ad suas additis uenu
siā retro quib' uenerat itineribus repetiit, atq. inde
canusiū pcedit, nūquā nero uestigiis hostis ab
stiterat, & fuliuū cū metapontū ipse proficisce
ret in lucanos, ne regio ea sine pre sidio
eēt arcessebat; Inter haec ab asdrubale postquam
a placentię obsidione abscessit, quattuor galli
equites, duo numidae, cū litteris missi ad han
nibalē, cū p mediū hostē totā ferme longitudinē
italię emensi eēnt, dū metapontū cedentē
hannibalē sequont, incertis itineribus tarentū
delati, a uagis p agros pabulatorib' romanis, ad quin
tū claudiū p pr. deducunt, cū primo incertis im
plicantes responsis, ut metus tormentorū ad motus,
fateri uera coegit, edocuer litteras se ab asdru
bale ad hannibalem ferre, cū iis litteris sicut
erant signatis. l. uerginio. tr. mil. ducendi
ad claudium cōs traduntur, duę simul turmae

ſamnitiũ presidu causa ꝓmissae. qui ubi ad cos ꝓ ue
rerunt. litterae quę lectae p̃ unũ ꝑtẽ s.c. excaptuus
ꝓmunciatio facta. tũ claudius ñ id tẽpus ee rei p. ra
tus, quo consilius ordinarius, ꝓuincię suę quisq. suub
ꝓ exercitus suos cum hoste destinato ab senatu bel
lũ gereret. Audendũ aliquid inpulsũ inopinatũ.
quod coeptũ non minorem apud cuncs quã hostis rer
rorẽ faceret, ꝓpectatũ in magnã lętitiã ex magno
metu uerteret, litteris hasdrubalis romã adsena
tũ missis. simul ac ipse patres ẽscriptos quid pararet
edoceri, ut cũ inumbria sẽ occursurũ hasdrubal fra
tri scribat. legionẽ acapua romã arcessant. dilectũ
romę habeant. exercitũ urbanũ ad arma hosti
opponant. Haec senatus cripta. p̃missi ire ꝓ agrũ
larinatẽ. marrucinũ. frentanũ. ꝑ apulianũ. qua
exercitũ ducturus erat ut omis exagris urbibq.
cõmeat. paratos multa ad uescendũ unaã defer
rent. equos. iumenta q. alia. ꝙ ducerẽ ut uehiculorũ
fessis copia eet. Ipse decreto exercitu ciuũ sotiorũ
quequod roboris erat. delegit. sex milia pedituũ. eo equi
tes. pro nuntiat occupare se in lucanis proximã ur
bẽ punicãque in ea ꝓsidia. uelle. ut adeet paratiores eent.
ꝓfectus nocte flexit inpicenũ. ac cos qui dẽ quantis
maximis iteneris poterat adcollegã ducebat. relic
toque cario legato qui castris ꝑeet. romę haud mul
to roris acumulatus erat. quã fuerat biennio ante cũ
castra punica obiecta romanis moenib. portisq. fue
rant. neq. satis constabat animis. tã aut audax trep
consulis laudarent. utuperarent ne. apparebat quem
hil unquam ee exeuentu fama abiturũ. castra prope
hannibalẽ hostẽ relicta. sine duce. cũ exercitu cui
detractũ foret omẽ. qđ roboris. qđ floris fuerat. ac
consulẽ in lucanos ostendisse trep. cũ picenũ ac gal
liã peteret castra relinquentẽ. nulla alia re
tutiora quã errore hostis. qui ducẽ inde. atq.
exercitus partẽ ab ee ignorare. quid futurũ si id
palã fiat. ac aut insequi neronẽ cũ sex milib. armatoq
ꝓfectũ hannibal toto exercitu uelit aut castra in
uadere praede relicta. sine uiris. sine imperio. sine
auspicio. uereres eius belli dades. loco ꝓximo anno
interfecti trebant. ac ea oia accidisse. cũ unus impe
rator. unus exercitus hostiũ. in italia esset. nunc
duo bella punica facta. duos ingentis exercitus.
duos prope hannibales in italia ee. quippe ethasdru
balẽ patre eodẽ hamilcare ge nitũ. aeque inpigrũ du
ce. ꝑ tot in hispania romano exercitatũ bello. gem
na uictoria insignẽ. duob. exercitib. cũ clarissimus
ducib. deletis. nã teneris quidẽ celeritate exhis
pania. ac concitatis ad arma gallicis gentib. mul
tomagis quã hannibalẽ ipsũ gloriari posse. quippe
in his locis hunc coegisse exercitũ. quib. ille maio
rẽ partẽ multũ fame ac frigore quae miserri
ma mortis genera sint. amisisse. Adiciebant etiã
periti rerũ hispanię. haud cũ ignoto cũ duce. c.
neronẽ congressurum. sed quem cũ malis impedire
deprensus fortẽ haud secus quã pueri conseri
bendis fallacib. condicionib. pacis. frustratus elusis
se oĩa; maiora etiã uero p̃sidia hostiũ. munera
sua metu ipse sẽp in deteriora in clinato duce
bant; nero postquã tantũ inter uallis ab hoste fece
rat utde. regi consiliũ sanis esset. pauciores milites
alloquitur. negat ullius consiliũ imperatoris. in spẽ
ciẽ audacib. re ipsa tutius fuisse. quã suũ. adcer
tã eos uictoriã ducere. quippe adquod belli col
lega. non antequam ad satietatẽ ipsius pedituum
atq. equitũ datę absenatu copiae fuissent. ma
iores instructioresq. quã si ad uersus ipsũ han
nibalem iret. ꝓfectus sit; eo ipsos quantũ cumque
uirium momẽtũ addiderint. rẽ omnẽ inclinatu
ros. Audeti modo in acie. nãne ante audiretur
daturũ operã. alteri cos. ac alteri exercitum
aduenisse. haud dubiã uictoriã facturũ fa
mã belli ofucere. ac parua momenta uispe metũ
que impellere animos. glorię quidẽ ex re be
ne gestę partẽ; fructum prope omnẽ ipsos
laturos. semp qđ postremum ad uerum sit. id rẽ

totã uidere traxisse, cernere ipsos, quo concursu, qua ad mutationem, quo pauore hominũ inter suum celebretur; Et hercule p instructa omnia ordinib' uirorũ, mulierũq;, undiq; exagris effusorũ, in uota, & preces, & laudes ibant, illos praesidia rei p. unducos urbis romanę imperiique appellabant. in illorũ armis dextras quisque, suã liberorũ suorum salutẽ, ac libertatẽ repositã esse. Deos omnis deasq; pcabantur, ut illis faustũ interquè felix pugna matura, ex hostibus uictoria eẽt, dãnarentq; que ipsi, uotorũque pro iis suscepissent, utquè admodũ nunc sollicti, psequerentur eos, ita paucos post dies laeti ouantib' uictoriã obuiã irent, mutuare inde p se quisq;, & offerre, & fatigare precibus, utque ipsis unicuiq; usui eẽnt, absè potissimũ sumerent, benigne omnia cumulata dare, modestia certare multos, nequid ultra usũ necessariũ sumereẽt, nihil morari, nec absignis. nec sub siftere cibũ capi entes, die ac nocte ire, uix quod satis ad naturale desiderium corporũ eẽt, quieti daret; Et ad collegã praemissi erant qui nuntiarent ad uentũ, ne cunctarentur que clam an palã interdiu an noctu uenire eẽ uellet, isdẽ an alius considere castris, nocte clamor iam pridem melius usui eẽ. essera per castra ab huius cos data erat, ut tribunus tribunum, centurio centurionẽ, eques equitẽ, pedes pedi tẽ acciperet. neq; eum dilatari castra opus eẽ, ne hostis ad uentũ alterius consulis sentiret, & cohortatio plurium in angusto tendentiũ facilior futura erat, quod claudianus exercitus nihil fere praeter arma secũ in expeditionẽ tulerat; ceteri ũ in ipso tenere aut cũ uoluntariis agmen erat, offerentib' ultro sese exueteribus multis pfunctis iã multitia, & iuuenib' quos certatim nomina dantis. si quorũ corporis species robusq; uirtutis apti multiq; uidebatur conscripserat.

Ad sena castra alterius consulis erant, & quingentos ferme inde passus hasdrubal aberat, Itaq; cũ iam ad propinquaret tectus montib' sub strat. neronẽ ante noctẽ castra ingrederentur. Silentio ingressi, ab suis quisq; ordinis hominib' intentoria abducta, cũ summa omnium letitia hospitaliter excipiantur; postero die consilium habitũ, cui & l. portius licinus pr ad fuit. Castra uincta consulum castrãs habebat. & ante aduentũ eorum p loca alta, ducendo exercitũ, modo insideret angustos saltus, ut transitum claudaret, modo ab latere aut a tergo carperet agmen, ludificatus hostem omnibus artibus belli fuerat; isti ũ inconsilio aderat, multorum ex uarianti sententiae, ut dum fessum ua, cuigilius reficeret militem nero, simul et ad noscendum hostem, paruos sibi sumeret dies, tempus pugnae differretur; nero non suadere modo sed summa opera restitit, ne consilium suum, quod tutũ celeritas fecisset, temerarium morando facerent, errore qui nonduitur nisi futurus esset uelut torrentẽ hannibalẽ nec castra sua sine duce relicta adgredi, nec ad sequendum se ter utrendisse, antequã se moueat; delerique apuliã, qui pllando spatium hosti det eum & illa castra prodere hannibali, & aperire in galliã iter, ut per otium ubi uelit hasdrubali coniungatur; Extemplo signum dandum, & eundum in aciẽ, ab utrendumque errore hostium, ab sentiumque, dum neq; illi scient cũ pauciorib', nec hi cum pluribus & uaIidioribus rem esse; Consilio dimisso signum pugnae proponitur, confestimq; in aciem procedunt; iam hostes ante

castra instructi stabant; moram pugnae at
tulit. qd hasdrubal pro uectus ante signa
cū paucis equitib⁹. scuta uetera hostium no
tauit. que ante non uidebat. & strigosio
res equos. multitudo quoq. maior solita ui
sa est. Suspicatus enim id quod erat, recep
tui propere cecinit. ac misit ad flumen un
de aquabantur. ubi & excipi aliqui possent.
& notari oculis, siquid forte ad ustioris coloris
ut ex recenti uia essent. simul circumuehi
procul castra iubet. specularique. num auc
tum aliqua parte sit uallum. & ut atten
dant semel. bis ne signum canat in castris, ea
cū ordine omnia essent. castra nihil aucta.
errorem faciebant, bina erant sicut ante ad
uentū cons alterius fuerant, unam. liui i. al
te L ra l. porcine utris quicquam
quo latius tenderetur ad munim
ta ad iectā. Illud ueterem ducem ad su
etumque romano hosti mouit. quod semel
in pretoris castris signum. bis in consularibus
referebant cecinisse. & quonam modo alter
ab hannibale abscessisset. cura angebat.
minime id quod erat suspicari poterat.
tantae rei frustratione hannibalem elusū.
ut ubi dux. ubi exercitus esset. cum quo cas
tra conlata habuerit. ignoraret; profecto haud
mediocri clade absterritum insequi non
ausum. magno operę uereri. ne perditis rebus
serum ipse auxilium uenisset. roma
nisque eadem iam fortuna in italia. quae
in hispania esset; Interdum litteras suas ad
eum non peruenisse credere. interceptisq.
iis consulem ad sese opprimendum adceleras
se. his anxius curis. e x tinctis ignibus
uigilia prima dato sig no ut taciti uasa
colli gerent. signa ferri iussit. in trepi
datio ne & nocturno tumultu duces pa

rum uter ob seruat; alter indestinatis iam an
te animo latebris sub sedit. alter per uada no
ta maetaurum flumen tranauit. ita desertū
ab ducibus agmen. primo p agros palatur. fessiq.
aliquot somno ac uigiliis sternunt corpora.
passim atq. infrequentia relinquunt signa.
hasdrubal dum luxit ostendentis signa. fer
re iubet. & p tortuosi amnis sinus flexusque
cum errore uoluens haud multum processis
set. ubi prima lux transitum opportunum os
tendisset transiturus. sed cum quantum ma
re abscedebat. tanto altioribus coercentibus
amnem ripis. non inueniret uada. diem feren
do spatium dedit, ad insequendum sese hosti;
nemo primū cum omni equitatu aduenit,
portius deinde ad secutus. cum leui arma
tura, qui cum fessum agmen carperent.
ab omni parte, incursarentque. etiam omis
so itinere quod fugae simile erat. cū castra me
tari poenus in tumulo sup fluminis ripam
uellet. aduenit liuius peditum omnibus
copiis. non itineris modo. sed ad conserendum
ex templo proelium instructis. armatisq.; sed
ubi omnis copias con iunxerunt. directaq.
acies est. claudius dextro incornu, liuius ab
sinistro. pugnam instruit, media acies pre
tori tuenda data; hasdrubal omissa muni
tione castrorum, postquā pugnandum uidit.
in prima acie ante signa elephantos collocat.
circa eos leuo incornu ad uersus claudium
gallos opponit. haud tantum his fidens. quan
tum ab hoste timere eos credebatur. sed dex
trum cornu ad uersus. m. liuium. sibi atq.
hispanis. & ibi maximę in uetere militē
spem habebat sumpsit; Ligures in medio
post elephantos positi. sed longior quam
latior acies erat. gallos prominens collis
tegebat. ea frons quam hispani tenebant.

cum sinistro romanorum cornu concurrit. dex
tra omnis acies extra prelium eminens. cessa
bat. collis oppositus arcebat, ne aut fronte aut ab
latere adgrederentur; inter liuium hasdru
balemq. ingens contractum certamen erat.
atroxq. cedes utrimq. edebatur, ibi duces ambo.
ibi pars maior peditum equitumq. romanorũ.
ibi hispani uetus miles. peritusq. romane pug
nae. & ligures durum in armis genus. eodem
uersi elephanti. qui primo impetu turbaue
rant ante signa romanos. & iam signa moue
rant loco. deinde crescente certamine. & cla
more impotentius iam regi. & inter duas acies
uersari uelut incerti. quorum eẽnt. haud dis
similiter nauibus sine gubernaculo uagis; Clau
dius quid ergo p̃cipiti cursu tam locũ iter em̃
si sum⁹ clamitans militib⁹. cũ in aduersũ collem
frustra signa erigere conatus eẽt. postquã ea regi
one penetrari ad hostẽ ñ uidebat posse. cohortis
aliquot subductas e dextro cornu. ubi stationẽ ma
gis segnẽ quã pugnã futurã cernebat. post aciẽ
circumducit. & ñ hostib⁹ modo sed etiã suis inopinan
tib⁹. in sinistrũ hostiũ latus incurrit, tantaq. celeri
tas fuit ut cũ ostendissent se ablatere. mox interga
iam pugnarent, ita ex omib⁹ partib⁹. ab fronte. ab
latere. abtergo. trucidantur hispani. liguresq. & ad gal
los iã caedes p̃uenerat. ibi minimum certaminis fuit.
nã & pars magna absignis aberant. nocte dilapsi stra
tiq. somno passim p̃ agros. & qui aderant itinere ac
uigiliis fessi. intolerantissima laboris corpora uix ar
ma humeris gestabant, & iam diei medium erat. si
tisq. & calor hiantis, cedendos capiendosq. ad fati p̃bebat.
Elephanti plures ab ipsis rectorib⁹ quã ab hoste inter
fecti. fabrile scalprũ cũ malleo habebant. id ubi se
uire beluae. ac ruere in suos ceperant. magister int̃
aures positũ ipso in articulo quo iungit̃ capiti ceruix.
quanto maximo poterat ictu adigebat. ea celerrima
uia mortis in tante molis belua inuenta erat, ubi

regendi spem uicissent. primusque id hasdru
bal instituerat dux. cum sepe alias memora
bilis. tum illa praecipue pugna, ille pugnan
tis hortando. pariterque ob eundo pericula
sustinuit, ille fessos ab nuentisque tedio, &
labore. nunc praecando nunc castigando ac
cendit, ille fugientis reuocauit, omissamq. pug
nam aliquot locis restituit.
Postremo cum haud dubia fortuna hostiũ
esset. ne sup̃ esset tanto exercitui. suum no
men secuto. concitato equo se in cohortem roma
nam immisit. ibi ut patre amilcare, & hannibа
le fratre dignum erat. pugnans cecidit. Num
quam quam eo bello. una acie tantum hostium int̃
fectum est. redditaq. aequa cannensi clade.
uel ducis uel exercitus interitu uidebatur. quin
quaginta sex milia hostium occisa, cap ta
quinq. milia. & quadringenti. mag na p̃
da alia. cũ om̃is generis. tum auri etiam argen
tiq. ciuium etiam romanorum qui capti apud
hostes erant sup̃ ∞∞∞ capitũ recepta. id solacii
fuit pro amissis eo proelio militibus.
Nã haud quaquã incruenta uictoria fuit, octo ferme
milia romanoꝝ sotiorũq. occisa. Adeoq. & iã uicto
res sanguinis cedisq. ceperat satietas ut postero die cũ
eẽt nuntiatũ liuio cõs. gallos cis alpinos. ligurisq. qui aut
proelio ñ adfuissent. aut inter cedem effugissent uno
agmine abire. sine certo duce. sine signis. sine ordine ullo.
aut imperio. posse si una equitũ ala mittatur. omnes
deleriq. sup̃ sint. alii qui nuntii & hostiũ cladis, &
nr̃e uirtutis, nero ea nocte quae secuta ẽ pugnã citati
ore quã inde uenerat agmine die sexto ad statiua sua
atq. hostẽ p̃uenit, iter eius frequentia minore quia
nemo praecesserat nuntius, letitia uero tanta
uix ut compotes mentium prae gaudio essent ce
lebratũ est; Nam rome neuter animi habitus satis
dici, enarrariq. potest. nec quo incerta expectatione euen
tus ciuitas fuerat. nec quo uictoriae famã accepit.

Numquam p omis dies, ex quo claudium consulem pfec
tum fama attulit, aborto sole ad occidentē, aut senator
quisquam a curia, atque ab magistratib, abcessit, aut
ppls e foro, matrone quia nihil in ipsis opis erat, inter
pces obtestationes que uerse, p omia delubra uagae,
supplices, uotisq. fatigare deos, tam sollicite ac sus
pense ciuitati fama incerta primo, accidit duos nar
sienses equites in castra que in faucib umbrie opposita
erant uenisse, ex plio, nuntiantes cesos hostis, et primo ma
gis auribus quā animis id acceptū erat, ut maius laetiusq.
quā quod mente caperet, aut satis credere possent, et
ipsa celeritas idem impediebat, quod biduo ante pug
natū dicebatur. Littere deinde ab L. manlio acidi
no misse ex castris adferuntur, de narsiensium equitū
aduentu, he littere p forum ad tribunal p latae senatū
curia exciuerunt, tanto q. certamine ac tumultu po
puli ad fores curie concursum ē, ut adire nuntius nō
posset, traheret ap cunctantib. Vociferantib q. ut in
rostris prius quā in senatu littere recitarent, tandem
summoti et coerciti a magistratib. dispensari q. letitia
int ponentis ei animos potuit, in senatū primū, deinde
in ctione littere recitate sunt, et p cui q. ingenio alius
iā certū gaudiū, alius nulla ante futura fides erat, quā
legatos, csulum ue litteras audissent. Ipsos deinde ap
p pinquare legatos allatum ē, tunc enī uero omis etas
currere obuiu, primus quisq. oculis auribusq. haurire, tantū
gaudium cupientes, ad muluuium usq. pontē continens
agm p uenit, legati erant. L. ueturius philus. p. licini
us uarus q. metellus, circumfusi omis generis hominū
frequentia in fore p uenerunt, cū alii ipsos alii comi
tes eorū que acta eēnt p cunctarent, et ut quisq. audi
erat exercitum hostium, imperatorem q. occisum, legi
ones romanas i columes, saluos csules, ex templo alius
porro impti erant gaudiū suū, cum aegre i curiā per
uentū eēt, multo aegrius summota turba, ne patrib
misceret, littere in senatu recitate sunt, inde tradu
cti in ctione legati; L. ueturius litteris recitatis, ip
se planius omia que acta erant exposuit, cū i genti

ad sensu postremo et iam clamore uniuerse contionis, cū
uix gaudiū animis capent, discursum inde ab aliis cir
ca templa deum ut grates agerent, ab aliis domos ut
cū iugib libis q. tam laetum nuntium impertirent,
Senatus quod m. liuius et c. claudius cos. in columi
exercitu ducem hostium legionesq. occidissent, sup
plicationē in triduum decreuit, eā supplicationē a. hosti
lius pr. edix. celebrata auiris feminisq. ē, omia templa
p totū triduum, aequalem turba habuere, cū matrone
amplissima ueste, cū libis p inde ac si debellatū foret
omi solute metu dus immortalib grates agerent.
Statum quoq. ciuitatis ea uictoria inde haud secus
quā in pace res inter se ctrahere, uendendo, argentū
creditū soluendo, auderent. c. claudius. cos. cū in ca
stra redisset, caput hasdrubal quod seruatū cū cura
attulerat, proici ante hostium stationes, captiuosq.
afros uinctos uterant ostendi, duos et iam ex his solu
tos ire ad hannibalem, et ex pmere que acta eēnt iussit.
Hannibal tanto simul publico familiariq. ictus
luctu agnoscere se fortunā carthaginis fertur dixis
se, castrisq. inde motis, ut omia auxilia que diffusa
latius tueri non poterat, in extremum italie angu
lum bruttios contraheret, et metapontinos ciuitatē
uniuersam excitos sedicionib suis, et lucanorū qui
sue dicionis erant in bruttium agrum traduxit.

Liber XXIIX.

VOL TRANSI
TU HASDRU
BALIS QUAN
TUM in italia
declinauerat
belli, tantum
leuate hispanie
uiderent, rena
tū ubi subito

par priore bellum est. hispania ea tempestate signa
habebant romani, poeniq. hasdrubal gisgonis filius ad
oceanum penitus gadisq. congesserat; Nrā maris ora
omīsq. ferme hispania. qua orientem uergit. scipionis
ac romanę dicionis erat. nouus imperator hanno in
locū barchini hasdrubal. nouo cū exercitu ex africa
trangressus. magoniq. uinctus. cum in celtiberia quę
media inter duo maria est. breui magnū numerum
armasset. scipio aduersus eū m̄. silanum cū decē milib;
seu plus militum. equitibus quingentis misit; Silanus
quantis maximis potuit itineribus. inpediebant aut̄ et
asperitates uiarū. et angustię saltibus crebris. ut plera
q. hispanię sunt inclusę. tam̄ n̄ solum nuntios. s; & iā
famā aduentus sui p̄gressus, ducibus indidem ex celtibe
ria transfugis ad hostem p̄uenit; Eisdem auctoribus
comptum est. cū decem circiter milia ab hoste ab
eēnt. bina castra circa uiā qua irent ēē, laeua celti
beros nouum exercitū supra nouē milia hominū.
dextra punica tenere castra, Ea stationibus uigilus.
omī uista militari custodia. tuta. et firma ēē. illa altera.
soluta neglectaq; ut barbarorū. et tironū. et minus timēti
um. qd̄ in sua t̄ra eēnt, ea prius adgredienda ratus sila
nus. signa quā maxime alleuam iubebat ferri. nec un
de abstationibus punicis c̄spiceret; ipse p̄missis spicula
toribus. scitato agmine ad hostem p̄git. tria milia fer
me aberat. cū haud dum quisquā hostium senserat.
c̄fragosa loca. et obsitos uirgultis tenebat colle sibi in
caua ualle. atq. ob id occulta c̄sidere militē. et cibū ca
pere iubet. speculatores tranfugarū dicta adfirmantes
uenerunt. tū sarcinis īmedium c̄iectis, arma romani
capiunt. acie quę uista īpugnā uadunt; Mille passum
aberant. cum ab hoste c̄specti sunt. trepidari quę re
pente coeptū, et mago ex castris citato equo ad primū
clamorē et tumultū aduehitur; erant in celtibero ex
ercitu ∞∞∞∞ scutata. et ducenti equites. acius
tā legionē et id ferme roboris erat in p̄ma acie locat.
ceteros leuem armaturā in insidiis posuit; Cum ita in
structos educeret e castris. uix dum in egressos uallo

eos romani pila coniecerunt. subsidunt hispani aduersus
emissa tela ab hoste. inde admittenda ipsi consurgunt;
Quę cum romanis conferti ut solent densatis excepissent
scutis. cum pes cū pede conlatus. gladius geri res coepta;
ceterū asperitas locorū celtiberis quibus in p̄lio concursare
mos est. uelocitatē inutilem faciebat. et haud inique ade
merat romanis stabili pugnę ad suetis. nisi quod angustię
& inter nata uirgulta ordines dirimebant. & singuli ubi
nique. uelut cum paribus conserere pugnā cogebantur. qd̄
ad fugā impedimento hostibus erat. id ad cedem eos uelut
uinctos p̄bebat. etiam ferme omībus scutatis celtiberorū
interfectis. leuis armatura. et carthaginienses qui ex alte
ris castris subsidio uenerant. p̄culsi cedebantur; Duo haud
amplius mili apeditum. et equitatus omīs uix inito p̄lio cum
magone effugerunt; hanno alter imperator, qui cū eis qui postre
mi iam p̄fugato p̄lio aduenerat. uiuus capitur. magonem
fugientes equitatus ferme omīs. et quod ueterū peditū erat
secuti decimo die in gaditanā p̄uintiā ad hasdrubalem
p̄uenerunt; celtiberi nouus miles in p̄ximas dilapsi siluas.
inde domos diffugerunt; p̄ oportuna uictoria. nequaquā
tantū iam c̄flatum bellum. quantū futurum memora
bellū silicuisset his celtiberorū gente excita. et aliosa
darma sollicitare populos oppressa erat; itaq. conlau
dato benigne silano. scipio spem debellandi si nihil eā
ipse cunctando moratus eēt nactus. ad id quod reliqu
um belli erat. in ultimā hispaniā aduersus hasdruba
lem p̄git; Poenus cum castratū forē ad sociorū animos
in betica continendos in fide haberet; signis repente
sublatis. fugę quā magis itineris modo penitus ad ocea
num et gades ducit. ceterū quoad continuisset exerci
tū p̄positum bello se fore ratus. antequā freto gadis
traiceret. exercitum omēm passim in ciuitates diuisit.
ut et muris se ipse et armis muros tutarentur; Scipio
ubi animaduertit dissipatū passim bellum. et circūfe
re ad singulas urbes arma diutini magis quā magni
ēē opis. retro uertit iter. ne hostibus tamen eā relinque
ret religionem. L. scipionem frēm cum decē milibus
peditum. equitumq; ad oppugnandā opulentissimam

inhuis locis urbem orongin barbari apellabant. mutt.
Sita in maesessium finib⁹ & hispanę gentis. ager frugifer.
argentum & iam incolę fodiunt. ea arx fuerat hasdrubali
adexcursiones circa mediterraneos populos faciendas. sci
pio castris prope urbem positis. priusquam circumuallaręt
urbem missit adportas. qui ex propinquo alloquio animos
temptarēt. suaderent q. ut amicitiā pocius quamum ex
perirentur romanoq; ubi nihil pacati respondebatur. fos
sa duplici q. uallo circumdata urbem. intribus portis excer
citum duxit. utruma temp parti. quietis interim duabus
oppugnaret. prima parti cum adorta oppugnare ē atroc
rane iancepti pluum fuit. nisubire. nscalas ferre admuros.
pincidentib⁹ telis facile erat. & iam qui erexerant admurū
scalas. alii furcis adidipsum factis detrudebantur. in alios
lupi supne ferrent iniecti. ut inpericulo eent ne sustensi
immurum extraherentur. Quod ubi animaduertit scipio.
numia paucitate suaq; exequatum certamen ee. etiam
eo superare hostem qd ex muro pugnaret. duab⁹ simul
partib⁹ prima recepta urbem ē adgressus. quę res tan
tum pauoris iniecit fessis. iam cum primus pugnando. ut
et oppidani moenia repentina fuga desererent. & puni
cum pfidium metu. ne pdita urbe eet. relictis stationib⁹
in unum se colligeret. timor inde oppidanos incessit. ni
si hostis urbem intrasset. siue poenus an hispanus eet. ob
uii passim cederentur. atq. pte facta repente porta.
frequentes ex oppido ee eiecerunt. scuta praeferentes.
ne tela procul coicerentur. dextras nudas ostendan
tes. ut gladios abiecisse appareret. id utrum parum ex
interuallo sit conspectum. an dolus aliquis suspectus fue
rit. incompertum est. impet⁹ hostilis in transfugas factus.
nec secus quā aduersa acies cesa. eandem q. porta sig
na infesta urbe inlata. et alius partib⁹ securib⁹. dolabris.
quę celebantur portę. ut quisq. intrauerat equestrem ad foq
occupandum. ita enim pceptum erat. citato equo pgebat.
additum erat & triariorum equiti pfidum. legiona
riis ceteram partis pquadunt. dirępione recede obuios
nisi quarmis se tuebantur abstinuerunt. Carthagini
enses omis incustodiam dati sunt. oppidanorum ferme omis
qui clauserant portas. ceteris tractum oppidum. suę red
dere ves. cecidere mult⁹ euis oppugnatione hostium duo
milia ferme. romanoq; haud amplius lxxx. laeta et
ipsis qui rem gessere urb⁹ expugnatio fuit. et imperā
tori cetero q. exercitui ispecioso aduentū suū. ingen
tem turbam captiuoq; pre se agentes fecerunt. Scipio
claudat frem. cum quanto poterat uerbo honore. car
thagini abse capte captam abeo orongim aequasset
quia ethnemps inflabat. ut nec temptare gadis. nec
diiectum passim ppuinciam exercitum hasdrubal
consectari posset. interiorem hispaniā omis suasco
pias reduxit. dimissis que inhibna legionib⁹. l. scipi
one fre romam misso. thannone hostium imperatore.
ceteris q. nobilib⁹ captiuis. ipse tarraconē concessit.
Eodem anno classis romana cum m. ualerio laeuinoq
cos. exsicilia in africā transmissa. inuticensi carthagi
ensiq. agro late populationes fecit. extremis finib⁹ car
thaginiensium circa ipsa moenia utricae pde adte sunt.
Reperientib⁹ siciliam. classis punica lxx erant longe
naues occurrit. decem septem naues ex iis captę sunt.
quattuor mato mersę. ceteras fusa ac fugata classis. tra
mariq. uictor roman cum magna omis generis pdalu
beum repetit. tuto inde mari pulsis hostium naubus
magni emeat frumti roma subuecti. principio estatis
ei quae hęc sunt gesta. p. sulpitius pcos. & attalus rex
cum regno. sic ante dictum. hibernassent lemnum in
de classe uncta romana. quinq. eruginis quinq. remes.
regię quinq. xxxx transmiserunt. philippus seu tra
seu mari obuiam eundum hosti foret. parat ad omnis
conat eet. ipse demetriadem admare descendit. larisa
diem adcueniendi exercitui edixit. undiq. ab socii
legationes demetriadem ad famā regis cuener. sustule
rant eni animos aetolicum. ab romana societate. dum
post attali aduentū finitimos q. depopulabantur. nec
carnanes solum. boeoti que. et qui euboeam incolunt in
magno metu erant. sed achaei quoq; quos sup aecoli
cum bellum. machanidas & iam lacedaemonius tyran
nus. haud procul arguq; fine positis castris terrebat.

Hromis ſuis quiſq· urbibus, que pericula ⁊ra mariq· porten
debantur memorantes, auxilia regem orabant. ne exercs
no quidem ipſi ut tranquille nunciabantur res. et ſcerdi
le dum pleuratum que motus ee. & tracum, maxime
medos ſiquo longinquum occupaſſet, ꝓxima macedonie
incurſuros, boetu quidem ⁊ interiores grecie ppti thermo
pylarum ſaltus ubi anguſte fauces coartant ⁊ iter foſſa ual
loq· intercludi abaechot nunciabant. ne tranſitu adiacq
urbes tuendas philippo darent, uel ſegnem duce tot ex
citare tumultus circum fuſi poterant, legiones dimittit
pollicitus, qui tempo aceres daret omnib⁹ laturu ſe auxiliu.
inpſemia que maxime urgebat reſpiraret limnum p
ſidium urbi mittit unde allatum erat attalum ablem
no claſſe tranſmiſſa omem circum urbem agrum depo
pulatu. Volipantham cu modica manu inboeotiam, me
mphim item quendam exregius ducib⁹ cum mille pel
tatis, pelta cetre haud diſſimilis: calchidam mittit
ad dicta emanu utromis inſule partis tueri poſſet, ipſe
scopiſſam ꝑfectus, eodemq· ablariſa macedonu copias
traduci uſſit, eo nunciatum: ⁊ celum aethol heraclea
inclitum, regemq· attalum adcſultandu de ſumma
bellu uenturu magnis tumerib⁹ heraclea duxe. et cſilio
q̄dem dimiſſo iam uenit regnib⁹ tam que ꝓpe matu
rate erant maxime inſinu aenianum euaſtatis.
ſcotuſſam copias reclue, ibi exercitu omni relicto cum
cohorte regi⁹ addemetriadem ſese recepit, inde
ut adomis hoſtium mot⁹ poſſet occurrere. in pho
cyden atq· euboeam. et pephareu mittit, q̄ locaal
ta eligerent, unde editi ignes apparerent. ipſe
mtiſaeo, monſ: inaltitudine igente eacumuſ editi,
ſpecula poſuit, ut ignib⁹ p cul ſublatis ſignu ubi quid
molirent hoſtes momento temporis acciperet, roman⁹
imperator ⁊ attalus rex apepar rheronica ea traie
cer. Inde claſſem euboeam adurbem oreum tranſ
mittunt, que ab demetriaco ſimi calchidem et euri
pum petenti. ad laeua p maurbium euboeae poſita
eſt. ita inter attalum ac ſulpicium cuenit ut roma
na marr regu atra oppugnarent. quatriduo poſt
quam adpulſa claſſis eſt urbem adgreſſi ſunt, id temp⁹
occultis cu platore, qua philippo p̄poſitus urbi erat con
loquius abſumptum eſt. Duas arces urbs habebat, unam
imminente mari, altera urb media eſt. cumulo inde ua
admare ducit, qua amare turris quinq· tabulatoru
egregium p propugnaculu claudebat. ubi primo atrocis
mum contractum: certamen, & turre inſtructa om
genere telo, & tormentis, machinis q· adoppugnan
da eam exnaub⁹ expoſitis cu omnium animos oculosq·
id certamen auertiſſet. porta maritima arcis plator
romanos accepit, momentoq· arx occupata e, oppida
ni pulſi, inde inmediam urbem ad alteram tendere
arcem. ubi poſiti erant, qui fores portas obicerent,
ita excluſi inmedio cedunt, capiuntur que, macedo
nu p̄ſidium eglobatum ſub arcis muro ſtetit, nec fuga
effuſe petita. nec pniciei proelium intu, eos plator
uenia aſulpicio impetrata inanes impoſitos addeme
triacu phtiotidis exposuit, ipſe ad attalum ſerece
pit. Sulpicius tam facili adore eu ſucceſſu elatus, cal
chidem inde primis uicta claſſe petit, ubi haud qua
quam adſpem euent⁹ reſpondit. expatenti utrim
que coactum in anguſtias mare, ſpeciem inuenti
primo gemini portus. inora duo uerſi p buere ſed
haud facile alia infeſtior claſſi ad eſt. Flamet uent
abrupti que terre patris mont⁹ ſubiti ac procelloſi
circumt. & fretum ipſu euripinon ſeptiens die ſic
fama fert. temporib⁹ ſtatis reciproca, ſed temere in
modum uenti nunc huc nunc illuc uerſo mari uelut
monti pcipiti deuolutus torrens rapitur. ita nec noc
te nec die quies naub⁹ datur. cu claſſem ita infeſta
ſtatio accepit. tu et oppidum alia parte clauſum
mari, alia abrupta egregie munitu. p̄ſidio que ualido
firmatu. & p cipue fide p̄fecti, p̄cipu que, que
fluxa et uana apud oreum fuerint, ſtabile atq· in
expugnabile fuit. Id prudent ut inmemore ſuſpec
tare roman⁹ fecit. quo circu ſpectis difficultatib⁹ nec
ſultra temp⁹ terreri celeriter abſtitit incepto, claſſe
que inde ad cynu locrid⁹ emporium, ubi eſt urbis

& pontiq; mille passuum amari stę. trauecit philippus & ig
nosa boraco edit immunieram. sed serius placoris fraude
ex specula elatis & impari tum mis urib⁹ haud facil erat
in insulam classi accessus. ita p cunctatione omissa. ad cal
cidis auxilium ubi signu accepit unpige est mot. nā eri p
sa chalcis quamqua eidem insule urbs etam adeo arto
inter scindatur freto, ut ponte cunctu iungat. traq;
admu faciliore quā mari habeat. Igitur philipp⁹ duecto
p sidio. fusis que aetholis qui saltu thermopilarū in
sidebant. cū ad demetriadem cursum inde detercia
uigilia pfectus. trepidos hostis heracleam compulisset.
ipse uno die phocidu selectā milia amplius lx. con
tendit. eodem p nedie ab attalo rege opuntiorū urbs
capta diripiebatur. concesserat ea regi p clam sulpicius
quia oraeum paucos ante dies ab romano milite exera
patrib⁹ regis direptu fuerat. cū romana classis eo se
recepisset. attalus ignar⁹ aduent⁹ philippi. pecuniis
ap̄cipib⁹ exigend terebat temp⁹. adeoq; imprisa res
fuit, ut nisi cretensiu quida forte pabulatu aburbe
longius p gressi agm hostiu p cul despexissent. oppri
mi potuerit. attalus inermis. atq; incōposit⁹ cursu
effusus mare ac naues petit. & molientib⁹ abtra naus
philippus supuenit. tumultumq; & iam extra nau
tices pbuit. inde pontu redit. deos homines q. accu
sans. qd tanta rei fortuna excecat p pe rapta amisis
set. Opuntii quoq; ab eadem ira increpiti. qd cum
trahere obsidione maduentu suu potuissent. uiso
statim hoste p pe inuoluntaria dedition cessissent.
Composito circa opontem reb⁹ coronen pfectus.
& attalus primo oratum. pfectus. inde cū fama acci
disset prusian bithine regem. infinis regnu siu trans
gressum. omissis rebus atq; aetholico bello in asiam
trauect. & sulpicius aegina classem recepit. unde in
tuto uenit pfectus erat haud maiore certamine qua
opontem attalus decerat. philippus coronen ce
pit. incolebant urbem eam profugi abthebis phi
licis. urbe sua capta a philippo. cum infidem aetholis
p fugissent se demens aetoli eam dederant urb ual

tare ac deserte priore eius dem philippi bello. tum abtu
rone sic ante dictum. recepta pfectus cū uirone. et
drumi asclori. parua atq; ignobilia oppida cepit. inde
elatiam. ussi sibi seoperire prolomei diorumque le
gatis uenit. Ubi cum definiendo aetholico bello agere
tur. ad fuerant eni legati nup heraclee con cilio roma
nor aetolor q; munus adferetur machinanda. olimpi
or sollemne lucherum parantis eleos. ad credi statu
isse. p uerendu idratus. legatis eum benigno respon
so dimissis. neque causam ei⁹ belli fuisse. neo morā.
si m aequa & honesta cōditione licear. pacē facturum.
cū expecto agmine pfectus p boetiam. megarā atq;
inde chorinthum descendit. unde commeatib⁹ sumpt
is p pleumtapheneum que petit. etiam cum heraeū
uenisset. audit machanidam fama aduentus sui ter
rarum refugisse lacaedemonem. eg umq; se ad cō
cilia aetoloq; recepit. simul classem punicā ut mari
quoq; aliquid possit accumibi ratus se inuenturū.
paucis ante diebus indeuaeas traiecerant. poeni inde
pertusa parnassum pecierant. cum aboreo pfectum
attalum romanos que audisset. ne rtu ne ad se
ueretur. inarbuum fauces eae sunt corinthius &
opprimerentur. Philippus maerebat quidem et
angebatur cū ad omia ipse raptim isset. nulli tam
se rei intempore occurrisse. & rapiente oia ex
ocut elusisse celeritate sua fortuna. in concilio aut
dissimulans aegritudine elato animo dissertum testa
tatus deos homines q. se nullo loco nec tempori
defuisse. quin ubi hostium arma correpuissent eo
quanta maxima posset celeritate tenderet. sed
ux ratione mori posse. utru ase audatius. an fu
gatus ab hostib⁹ gerat bellum. sic ab oponte atta
lum. sic sulpicium ab chalcide. sic ei ipsis diebus ma
chanidam emanib⁹ suis elapsum. Sed non semp fe
licem ee fuga nec p difficili ul bellum habendum.
in quo si nemo egressus cum hostib⁹ sit incerti quod
primu eet. confessionem se hostium habere. nequaqua
par es sibi. breu et uictoria haud dubiam habitu

rum nec meliore euentu eos se cū quā ope pugnauerōs.

Laeta regē socia audiēr, redditum inde achaeis hereū, et triphilā, aliphera aut megalopolim, qd sua uisse finiū satis ꝓbabant restituit. Inde naub⁹ acceptis abachaeis erant aut tres quadriremes, ciuiremes totidem. antecȳ ram traiec, inde quinq. remub⁹ semptē, ciembis xx. amplius. quos ut adiungerent carthaginiensiū classi miserat. ichoriniū sinū ꝓfectus. adeo utras aetolaq; que ꝓpe eu phaliū fiunt escensione fec, haud fefellit aetholos nāhomi nū qd aut uiagris aut inp pinquis castellis. potidamas atq. apollonie fuit. isiluas montesq. refugit, peccoraq; & festinationē abigi nequierant. sunt direpta uinaū os compulsa, cumiis cetera que preda. micia ꝓtore achaeoq; aegiū misso cū corinthum petisset, pedestris inde copia ꝓboetia tra ducī uisit, ipse aboenobi pter tra attica sup sinum naupactū. int mediat ꝓpe hostiū classes cal chidem puenit, inde clandestina fide acuurtute, qd neq. timor. nec spes flexisset eoq; animos. hortat q. oppugnatoq; fortunā mallent abcalcid de oreū naupactū principium que us q fugere capta urbe qm se romanis tradere maluerant summa rerū custodia urb pmissa, ipse demetriadem abeuboea unde pmū adopem ferenda copus ꝓfectus erat trauect. Cassandreq; deinde centū nauiū longarū carinis positis. octractaq. adeffectum ei opis multitudine fabroq; naualiū. quare is ingrecia tranquillas ee ꝓfecto atali fecerat. intempore labo rantib⁹ socius latū abse auxiliū. retro iregnū cessit aut dicionis bellum ferret, extremo aestatis ei⁹ qua hec ingrecia gesta sunt uncumq. fabius maximus. legat⁹, ab m. liuio cos. romam ad senatū nuntiasset, cōsulē satis ꝑtidu gallie ꝓuincie credere. l. porcium cū suis legionib⁹ ee decedere se inde, ac deduci exercitū consulare posse. patres non m. liuium tantū redire adurbe, sed collegam quoq. ei c. claudium uisserunt, id m indecreto mē fuit. quod m. liu exercitū reduci, neronis legiones hannibali oppositas manere ipuincias uisser. Int cos. ita ꝓuinciis euent, ut quē admodum ut uno anno rem p. gessissent. ita quā quā exduersis regionib⁹ con uenirent. uno tempore adurbem accederent. praeneste qui ꝓ or uenisset collegam ibi opperiri ussus, forte ita euent ut eodem die ambo preneste uenirent, inde pmisso edicto in triduo post frequens senat⁹ adaedem bellonę adesset. omi multitudine obuiam effusa adurbem accessere, non salutabant modo unuersi circumfusi, sed ipse quisq. uicinos dextras consulum cupientes. alii gratulabant, alii gratas agebant, qd eaq; opa incolumis resp. eet. insenatu cūmore omnium imperataq; expositis reb⁹ abse gestis. postulabant ut pro rep. fortuna felicitate q. administrata. et deis immortalib⁹ haberet honor. ipsis triumphantib⁹ urbē inire liceret, seuero ea que postularent decernere patres. merito deq; ꝑmum. deinde secdm deos cōsulum respondere. & supplicatione ambaq; nomine. & triumpho utriq. decreto. inter ipsos ne cū bellū cōmuni animo gessissent. triumphum separarent. ita cuenit. ut qm iiii summā huius res gesta eet. & eodie quo pugnatū foret ei forte auspicium fuisset. et exercū huianus deductus roma uenisset. neronis deduci depugnia inpotuisset. ut m huius quadrigis urbem ineunte militē sequerent; c. claudius equo sine militib⁹ inueheret, ita consociat⁹ triumphus cū utriq. tum magis ei, qui qui tū merito antecibat. tantū honore conlegę cesserat. qtam auxiliū equites aebant. sex dieru spatio transcurrisse longitudine italię. et eo die cū hasdrubale igallia signis collatis pugnasse. qd eū castra aduersū sese iapulia posita habe hannibal credidisset. ita unū cōsulem ꝓutraq; parte italie aduersus duos duces. duos imperatores, hinc cōsiliū suū. hinc corp oppo suisse, nom neronis satis fuisse adcōtinendū castris hannibalē, hasdrubalem ū qua aliare quā aduentui ei⁹ obuiā. atq. extrudum ee. quaqueret alter cōsul sublimis curru multa uigil reuellet equus. unde quo ꝓ urbe uerū triumphum uehe neronē. quę & cū ipe des incedat. uel parte eo bello ut spreto triumpho qtam memorabile forę hi sermones spectantiū neronē. usq. in capitoliū ꝓsecutis. pecuniā in aerariū tulerī. sestertiū tricies octogina mila aeris. militib⁹ in huius quinquagenos senos asses diuisit. tantumdem c. claudius absentib⁹ militib⁹ suis

est pollicitus, cum act exercitum recisset; Hortatum eo
die plura carmina militarib⁹ locis in c. claudii quia is
lem suu tactata equites, l. uetutum, & l. caecilii lega
tos magnis tulisse laudib⁹, hortatos que ee plebem ut eos
cos. i pximi annu crearent, adiecisse equitu progatiue
auctoritate; Consules postero die i contione quia for
ti fideliq; duq; pcipue legatq; opa usi eent, comemo
rantes cum comitiaq; temp⁹ adpeteret, ut dictatore co
mitia habi placuisset. c. claudius cos. m. luuium collega
dictatore dixit. luuius. l. caecilii mag. eq. a m luuio
dictatore creati cos. l. ueturius. l. caecilius ipse qu
tum erat mag. equitu. Inde proq; comitia habita creati
c. seruilius m. caecilius metellus. c. claudius asellus. q.
manlius turrinus. quitum aed. pl. erat, comitus pfectus
dictator magistratu abdicato, dimisso q. exercitu in aetru
ria pugnia ex r. c est pfectus, adquestiones habendas,
q; etrusca, umbraq; ue ppli, defectionis abromanis adhas
drubalem sub aduentu ei cilia agitassent. quq. eu auxi
lus, aut comeatu aut ope aliqua uississent; Hec eo an
no domi militiae q. gesta ludi romani tertio instaura
ti abaedilib⁹ curul. c.q. seruilio scaepione. ser. cornelio
lentulo, item ludi plebei semel toti instaurati. abaedile plet
m. pomponio mathone & l. mamilio turrino; Tertio
decimo anno punici belli. l. ueturio philone & l. cae
cilio metello cos. bruttii ambo bus ut cu hannibale bel
lum gererent puincia decreta, Praetores excincle sor
titi sunt m. caecilius metellus urb. l. m. aemilius per
eg. c. seruilius siciliam. c. claudius sardiniā. exercu
tus ita duusi. consulum altera que. c. claudius prio pri
anni cos. alteriq;. l. claudius pro pr. eae binę legio
nes erant. habuissent, exercitu in etruria duas uolonu
legiones. abtereentio pro pr. m. luuius pconsul cuq; proga
tum i annu imperiu erat accipere. & l. mamilio ut
collega utri⁹ dictione tradita. gallia cum exercitu
cui. l. porcius pro pr. pfuerat. oprimerat, decretu.
ussusq; populari agros gallo⁹ quad poenos sub
aduentu hasdrubal defecissent; c. seruilio cum can
nensib⁹ duab⁹ legionib⁹ sicut p. mamilium tenuerat sici
lia tutenda data, exsardinia uet⁹ exercitus cui a hostilio
pfuerat deportat⁹. noua legione quam t. claudius trace
rat secum consules conscripserunt; q. claudio ut tarenti
c. hostilio tubulo ut capuā puincia habet progatu man
nu imperium. m. ualerius pro cos. quituende circasi
cilia mari tume orae pfuerat. xxx naub⁹. c. seruilio pre
ditus cu ceteris omi classe rectire adurbem ussus. Incun
tate tanto discrimine belli sollicita, cu omnium secundq;
aduersq; q. causas indeos uerterent. multa pdigianun
trabant, tarracine iouis aedem, sarici matriscanos haud
mui trebant, in aedem iouis foribus ipsis duo plapsi angues.
abantio nuntiatum. cruentas spicas metentib⁹ usas ee.
caere porcus bicepsi. & agnus masculum que femina natus
erat, & albę duo soles usos ferebant. & nocte fregellis lu
cem obortam. et bos magno romano locu, et ara nepti
ni multo manasse sudore incerto flammio dicebat, et ae
des cereris, saluis, quirini, decelo tactę, procligia consu
les hostius maioribus pcurare ussi. et supplicatione unu
diem habe, eae exs c. facta, plus omnib⁹ aut nuntiatis pe
regre. aut uisis domi pdigiis. terrut animos hominum.
Ignis in aede uestę ex tinctus. caesa q. flagro. uestal
cuius custodia ei⁹ noctis fuerat. ussu p. hemi pontificis, ut
quam quā nihil portendentib⁹ de is ceterū neglegen
tia humana accidera. tamen & hostius maioribus
pcurari, i supplicatione aduesta habi placuit
prius quā pficiscerent cōsules ad bellum monti asena
tus sum. ut magno summo pleb cura habent, deum
benignitate sum motum bellum, aburb e romana et
lato ee sine cuenire sicilię, quam italie colendę ma
iore cura ee, sed res haud quaqua erat populo facil
libus cultoribus bello absumptis, & inopia seruitiorum.
et pecore diripto. nullis que diuitis. aut incen
sis. magna tam pars auctoritate consulum co
pulsa magno remigrauit; Mouerant aut huius
ce rei mentione placentinq;, & cremo
nensium legati, querentes agrum suum
abincolis gallis incursari, ac uastari, magnam q. par
tem colonq; suq; dilapsam ee. & iam infrequen

ur: urbes. agrū uastum ac desertū habe, manlio prori
mandatū ut colonias ab hoste tueret, consules exsc. di
rexer quicues cremonenses. atq. placentinū eēnt ante
certā diē in colonias reuerterentur, principio deinde ue
ris. ex ipsi ad bellum p fecti sunt. q. caecilius cos. exer
citū ab. nerone. l. uetuius a q. claudio pro pr. ac
cepit. nouas que multas. quas ipse conscripserat supple
uit. i cesennā agrum cōsules exercitū duxer. passim
q. depopulati. cum agmen iam graue pdam eet. insal
tu angusto abruptus ingulatoribus que numidis tur
bati sunt. ita ut nō pclasect armati quoq. i periculo fue
rint, maior tamē tumultus quā pugna fuit. et dimissa
pda in colonias, et legiones in loca culta euasere, inlu
canos p fecti ea sine certamine tota gens. in dicionem
pr. redit. Cum hannibale nihil eo anno rei gestū
est, nam neq. ipse se opulit in am recentem cladis unitate
publica p uata que, neq. lacesser quietum romanū, tan
tā i esse um. i somnia alia circa eū rueren. nullo
uno duce censebant. ac nescio an mirabilior aduer
sis quā secundis rebus tulerit. quippe et in hostium
tra pannos. xx tam procul abdomo, uaria fortu
na bellum gereret. exercitu ñ suo ciuili, sed mixto ex
conluuione omniū gentiū. quib. non lex. non mos.
nō lingua communis, alius habitus. alia uestis, alia
arma, alius ritus, alia sacra. alii prope dicrent ita
quodam uno uinculo copulauerit eos. ut nulla nec
inter ipsos. nec aduersus ducem secum exercuerit. cui
expecuma saepe instipendium. i commeatu inho
stium agro decet. quoq. inopia pore punico bello
multa i fanda inter duces militesq. commissa fuerat.
Post hasdrubal uero exercitū duce in quib. spes
omnis reposita uictorie fuerat deletum. ceciderunt
magnā bruttium ceteri italia cessum cui
non uideat mirabile, nullū motū i castris factū. c
Nam ad cetera id quoq. accesserat. ut ne alen
di quidem exercitus nisi ex bruttio agro
speret. quotidie colerentur ex iguus tam
tanto alendo exercitui erat. Tum magnā par
tem uicinarum ciuitatum abstractam. a cultu agrorum bellum oc
cupauerat. & mos uetus & iam instinctus genti. latrocinia
militiam exercendi, nec abdomo quicquā mutabant,
debilis pauma res quae ex parte eandem fortunā, quae talon
ge disparem habebant, eandem qd pluo ictu carthagi
nensis duce amisso. multumā hispanie ora usq. ad occea
num expulsierant. disparem aiūt qd hispania ñ quā tota
m. sed quā ulla pars ciuitatū bello reparando aptior erat,
locis hominū que ingenus, itaq. ex prima romanis inimica
p uinciarū, que eadem cognitissimae sunt, postrema omniū nā
dum aetate, ductu auspicio que augusti cesaris p clarissima
e. Ibi tum hasdrubal gisgonis, maxime que eo bello scdm
barthinos dux, regressus ab gadibus, rebellandi spe adiu
uante magone hamilcaris filio dum ecnibus pulcherrime his
paniā habuit. ad quinquaginta milia peditum ooo
oooo. et quingentos equites armauit. De equestribus
copiis ferme inter auctores conuenit, peditū septuaginta
milia quidam addicta. ad silpiam urbem scribunt, ibi
sup campos patentis duo duces poenea mente ne de
trectarent certamē consiserunt. Scipio cum ad eum fa
ma tanti cōparati exercitus pertaceret, neq. romanis legi
onibus tantae se fore parem multitudini ratus, ubi inspe
ciem salutē opponerent barbaricae auxilia. neq. in uis
tam tantū uirū ponendis, ut mutando fidem quicla
dis causa fuisset patri. patruoq. magnū momentū faceret
p missio silano ad silpiam duodetriginta oppidis regnante. ut equites pedites q. adeo quos se phiemem con
scripturum pollicitus erat acciperet, ipse ab arrachone
p se ciuis prorsus abscisus quia accolunt uia. modicā tra
hendo auxilia castulonē pueni. Eo addicta ab silano
auxilia triamilia peditū. equites. inde ad baeculam
urbem p gressus. omni exercitu cuiuum sociae equitū
que quinque & quadraginta milibus castra ponentis,
eos mago. a masinissa. cū omni equitatu adgressi sunt.
turbassent q. mumentis. ni abitum post tumultū op
portune ad positū. ab scipione equites improuiso
in effusos incurrissent, et p maximū quemq. et pxi
me uallum. atq. in ipsos munitores p mū inuectus

uxe dum p̄lio inter fudeř, cum ceteris qui sub signis aeq.
ordine agminis incesserant, longior et diu ambigua
pugna fuit. Sed cum ab stationib⁹ p̄mum expedite co
hortes, deinde exope deducti milites, atq. arma capere
ussi plures, & integri fessis, magnumq. iam agmen
armatoq; a castris ip̄relio rueret, terga haud dubie
uertum poenu, numide que, et p̄mo turmatim abibāt
nihil p̄ter pauorē festinationemue cōfusis ordi
nib⁹. dein postquā acrius ultimis īcidebant romanī neq.
sustineri impet⁹ poterat. nihil iam ordinū memores,
passim quacumq. p̄ximū fuit, in fugam effunduntur.
Et quam quā eo p̄lio aliquantū romanus auctior et de
minuta hostis animi erant, tam aliquoriens sequentis
dies ab excursionib⁹ equitū laeusq. armaturę cessatū
ē, ubi satis temptate p̄ hęc leuia certamina uires sunt.
p̄ hasdrubal maciem copias eduxē, deinde et romani
p̄cessere, ſ; utraq. acies qualloctenus instructa, & cū
adneutris pugna coepta eet. iā die ad occasū inclinan
te, appono prius. deinde a bromano in castra copię reduc
te. Hoc idem p̄ dies aliquot factū, p̄ quor semp poenus
copias castris educebat. prior fessis stando signū recep
tui dabat. ab neutra parte p̄ cursum, telum ne missum.
Aut uox ulla orta, mediam aciem hinc romanu, illinc car
thaginenses, micti afri, cornua socii tenebant, erant
aūt III utrisque hispani, p̄ cornub⁹. ante primam aciem ele
phanti castella, p̄ cul speciem sui p̄bebant, nā hoc in
utris q. castris sermonis usi erat, ut instructi starent
pugnaturos medias acies, romanū poenū mq; quos
inter belli causa eet, pari robore animoq; ar
moq; q. concursuros. scipio ubi hęc obstinate cre
dita animo aduerit, omia de industria i eum dem
q̄ pugnaturus erat mutant, tesseram uetere p̄ castra
dedit, ut ante lucē uiri equique curati, prandieent, ar
ma⁹ equos frenatos instratosq. teneret equos, uxe diu
satis certa luce equitatū omem cū leui armatura
ī stationes primas immisit, ide cōfestim ipse cum gra
ui agmine legionū p̄cedit, p̄ter opinionē destina
tam suaq; hostium que, romano multe cornu fir
matis, socius in media aciem accepit. Hasdrubal ola
more equitum excitat, ut ex tabernaculo p̄siluit nu
multumq. ante uallum exrepidationē suaq; ex p̄
cul signa legionum fulgentia, plenos que hostium
campos uidit, equitatū omem ex emplo inequites
misit, ipse cum pedestrium agmine castris egreditur.
neq ex ordine soluto quoquā ad acie instruenda mutat.
Equitum iam diu ancepit pugna erat, nec ipsa p̄se
decerni poterat, qua pulsus qđ prope inuicē fiebat.
ad maciem pedestrium cuius receptus erat. Sed ubi ia haud
plus quingentos passus acies inter se aberant, sig
no receptui dato scipio, pate factis q. ordinib⁹ equitatū
omem, leuemq. armaturam in medium acceptā duasq.
in partes duas, in subsidius post cornua locat, inde
ubi incipiendę ia pugnę temp⁹ erat, hispanos eame
dia acies fuit, presso gradu incedere uibet, Ipse
ex dextro cornu ubi namq. p̄ erat, nudum ad scila
num, et marcium mittit, ut cornu extenderent, isi
nistram partē, quę ad medium se tendentem adde
xteram uidissent, et cum expeditis pedestrium equestrium q.
que p̄ius pugnā conserere nt cum hoste, quā coire
inter se medię acies possent, Ita ductis cornib⁹ cū
tenuis pedestrium cohortib⁹, ternis q. equestrium turmis ad
hoc uelut⁹ cuneato gradu i hostem ducebant, sed nimis
obliquum alius, sin⁹ in medio erat, qua signum hispa
nica signa i cidebant. Et iam conflixerant cornua,
cū qđ roboris in acie hostium erat, poenorum ueteranorum afric.
nidū ad telu conjectum uenissent, neq. i cornu aut
adiuuarent pugnantes, discernere auderent, me
dia aciem uem enti ex aduerso hostis cornu inci
piu i p̄relio urge bant, equites leuisq. armatura
uelites circum ducti alius in latera incur
rebant, cohortes a fronte urgebant, ut
abrumperent cornu a cetera acie,
Et eum ab omi parte haud quaquā par
pugnę ratio, quod pugna baleariu
tyronumq. hispanę romanoq. multis ob iecta
erat, et pro cedentes iam deficere hasdrubalis

T. L.

exercitum ceperant. oppressos matutino tumultu. coactos
que. prius quā cibo corpora firmarent, raptim in aciem
exire ad id sedulo diem extraxerat scipio. ut sera pug
na eēt. Nam ab septima demū hora peditum signa cor
nib⁹ incucurrerunt, ad medias acies. aliquanto seruis p
uenit pugna. ut p̄ius. aestus a meridiano sole. laborq.
standi sub armis, i simul fames. sitis q. corpora adficerent.
quā manus cum hoste consererent. Ita steter scutis in
nixi, nā sup cetera elephanti. & iam tumultuoso genere
pugnę equitū. uelitumque et leuis armaturę c̄sterna
ti, e cornib⁹ in mediā aciem sese intulerant, fessi igitur cor
porib⁹ animisq. rettulere pedem. ordines tam̄ seruan
tes. haud secus quā si imperio ducis cederent. integra aci
es. Sed cum eo ipso acrius ubi inclinatā sensere uictores se
undiq. inueherent. nec fragiles impet⁹ sustinere posset q̄m
quā retinebat obsistebatq. cedentib⁹ hasdrubal. abtergo
ēē coll. tutumq. receptum si modice se recipent clamitans.
tam̄ uincente metu uerecundiā. cū p̄ximus quisq. hostem
cederet. terga extemplo data, atq. in fugā sese om̄s effu
der. ac p̄mo c̄sistere sūt ausi in radicib⁹ collium, ac reuoca
re ī ordines militē caeperant. cunctantib⁹ ī aduersum
collem erigere aciem. romanis inde īferri īpigre signa
uider. integra fuga ī castra pauidi compelluntur, nec
p̄cul uallo romanus aberant. coepissentq. tanto impe
tu castra. nisi ex uehementi sole inter grauis imbres
nubes effulgēt, tantā uis aquę deiecisset ut uix in castra
sua receperint se uictores, quosdam & iam religio coe
perit ulterius quicquam eo die conandi, Carthagini
enses quamquam fessos labore ac uul neribus nox imb
q. ad necessariā quietem uocabat. tam̄ quia metus
& periculum cessandi n̄ dabat. tempus. prima lu
ce oppugnaturis hostibus cas tra saxis undiq.
circa ex propinquis uallib⁹ c̄gestis augent uallū.
munimento sese quando in armis parum
p̄sidu foret defensuri, Sed transi tio sociorū fu
ga ut tutior mora uideret. fecit, principium defectio
nis ab atthenę regulo turdenatorū factū ⁝, is cum mag
na popularium manu transfugit. inde duo munita

oppida. cum p̄sidus tradita a p̄fectis romano, et ne latius in
clinatis semel ad defectionē animis serperet res. silentio p̄xi
mę noctis hasdrubal castra mouet, scipio ut prima luce
qui in stationib⁹ erant rettulerunt p̄fectos hostis, p̄misso
equitatu signa ferri iubet. adeo quę citato agmine ductis.
ut suua recta uestigia sequentes issent, haud dubię ad seq̄
turi fuerint ducib⁹ ⁝ creditū breuius aliud ēē iter, ad ba
etim fluuium. ut transeuntis adgrederentur. Hasdrubal
clauso transitu fluminis ad oceanum flectit. & iam inde fu
gientiū modo effusi abibant, itaq. ab legionib⁹ romanis
aliquantū int̄ uallifecit eques. leuisq. armatura. nunc
abtergo, nunc ab lateribus occurrendo fatigabat. morabatq.
sed cū ad crebros tumultus signa c̄sisterent. et nunc eques
tria. nunc cum uelitib⁹ auxiliusq. peditū p̄lia c̄sererent.
sup uener legiones, Inde non iā pugna sed trucidatio
uelut pecorum fieri. donec ipse dux fugae auctor in
p̄ximos collis. cum sex milib⁹ ferme semi ermium euasit.
ceteri cęsi. captique. castra tumultuaria raptim poeni tu
mulo editissimo communiuer. atq. inde cū hostis neq̄
quā subire iniquo ascensu conat⁹ eēt. haud difficulter sese
tutati sunt. sed obsidio in loco nudo atq. inopi uix in pau
cos dies tolerabil erat, Itaq. transitiones ad hostem fie
bant. postremo dux ipse nauib⁹ acceptis. nec p̄cul inde
aberat mare. nocte relicto exercitu gad p̄fugit, Sci
pio fuga ducis hostium q̄ indica. decē milia peditū. mille
equites relinquit sila no. ad castrorū obsidionē, ipse
cum ceteris copus septuagensimis castris. p̄tinus cau
sis regu lorū. ciuitatiumq. cognoscend. ut p̄mia
ad uerā meritorū aestimationē tribui pos
sent. tarraconem redit, Post p̄fectionē ei⁹ masi
nissa cum silano clam c̄gressus. ut ad noua c̄silia gen
tem quoq. suā oboedientem habet. cum paucis popu
laribus in africam traiecit. non tam euidenti tempore
subitę mutationis causa. quam documēto post id tempus
constantissime ad ultimam senectam fidei. ne tum qui
dem eum sine probabili causa fecisse, Mago inde remis
sis ab hasdrubale nauib⁹. gadis petit, ceteri deserti ab du
cibus p̄ . transitione. fuga dissupati p̄ proximas ci

Lib. xxviii

uitates sunt, nulla numero aut uiribus manus insignis;
Hoc maxime modo dictu atq. auspicio scipionis pulsi
hispania carthaginienses sunt. quarto decimo anno post bel
lum initum, quinto quam recepit prouintiam, et exercitum acce
pit, haud multo post silanus debellatum referens, tarraco
nem ad scipionem redit. L. Scipio cum multis nobilibus captiuis
nuntius receptae hispaniae, romam missus, et cum ceteri letitia
gloriaque ingenti eam rem uulgo ferrent, unus qui gesserat
inexplebilis uirtutis, uere q. laud. paruum instar eorum que spe
ac magnitudine animi concepisset, receptas hispanias ducebat;
iam africam magnam q. carthaginem, et in suum decus nomen q. ue
lut consummatam eius belli gloriam spectabat, itaq. promouenda sibi
ratus, iam reconciliandos regum gentium que animos syphacem
primum regem statuit temptare, masae siliorum is rexerat;
masae suli gens ad finis mauris, in regionem hispaniae maxi
me qua sita noua carthago spectant, foedus ea tempestate
regi cum carthaginiensibus erat, quod haud grauius ei sanc
tiusq. quam uulgo barbaris, quibus ex fortuna pendet fides;
ratus fore orationem ad eum, c. laelium cum donis mittit,
quibus barbarus letus, et quia res tum prospere ubique romanis,
poenis autem in italia aduersae, in hispania nullae iam erant,
amicitiam se romanorum accipere annuit, firmandam eius fidem
nec dare, nec accipere, nisi cum ipso coram duce romano, ita la
elius in id modo fide ab rege accepta, tutum aduentum fore,
ad scipionem redit. Magnum in omnia momentum syfax ad
fectanti reserat africae, opulentissimus eius terrae, bello iam ex
pertus ipsos carthaginienses, finibus et iam regni apte ad hispa
niam quod freto exiguo dirimuntur positis, dignam itaq. rem
scipio ratus, quae quam non aliter posset magno periculo pete
retur, L. marcio tarracone, sylano carthagine noua quo
pedibus ab tarracone itineribus magnis ierat, ad presidium hispa
niae relictis, ipse cum c. laelio duabus quinq. remibus ab car
thagine profectus, tranquillo mari plurimum remis, intra
dum et leni adiuuante uento in africam traiecit. Forte ita
incidit ut eo ipso tempore hasdrubal pulsus hispania, septem
triremibus portum inuectus, ancoris positis terrae adplica
ret naues, cum consectae duae quinq. remes hunc quam du
bio quin hostium essent, opprimi que a pluribus prius quam

portum intrarent possent, nihil aliud quam tumultum, ac
trepidationem simul militum, ac nautarum nequicquam arma
que in naues expedientium fecerunt; percussae enim ex alto ite paulo
acriori uento, prius in portum intulerunt quinque remes,
quam poeni ancoras molirentur, neutra tumultum eorum quis
quam in regio portu audebat, ita intra prior hasdrubal,
mox scipio et laelius egressi, ad regem pergunt, magnificum
q. id syphaci, nec erat aliter uisum —— duorum
opulentissimorum ea tempestate duces populorum uno die
suam pacem, amicitiamq. petentis uenisse, utrumq.
in hospitium inuitat, et quam forsan eos sub uno tecto esse,
atq. ad eosdem penates uoluisset, contrahere ad conloqui
um, dirimendarum simultatum causa est conatus; Scipio
ne abnuente, haud priuatim sibi ullum cum poeno odium
esse, quod conloquendo finiret, aut dere p. quicquam secum
hoste agere in uissu senatus posse, illud magno opere tende
te rege, ne alter hospitum exclusus mensa uideretur,
ut in animum induceret, ad easdem uenire epulas; haud
abnuit, cenatumq. simul apud regem est, et eodem et iam
lecto scipio, atq. hasdrubal, quia ita cordi erat regi, ac
cubuerunt, tanta autem inerat comitas scipioni atq. ad
omnia natura ingenii ~~exterritas~~ celeritas ut non syphacem
modo barbarum, insuetum q. moribus romanis, sed hos
tem et iam infestissimum facunde ad loquendo sibi conciliaret,
mirabiliorem q. sibi eum uirum congressu coram
uisum preferebat, quam bello rebus gestis, nec dubitare
quin syphax, regnum q. eius iam in romanorum essent potestate,
eam artem illi uiri ad conciliandos animos esse, Itaq. non
quomodo hispaniae amissae sint, querendum magis carthagi
niensibus esse, quam quomodo africam retineant cogitandum,
non peregrinabundum, neq. circa aomenas oras uacantem
tantum ducem romanum, relicta prouintia nouae dicio
nis, relictis exercitibus, duabus in africam traiecisse sese, in nauib;
hostilem terram, regiam infidem in expertam, sed pociundae
africae spem ad fectantem, hoc eum iam pridem uolu
tare in animo, hoc palam fremere, quod non quemadmodum
hannibal in italia, sic scipio in africa bellum gereret;
scipio foedere icto cum syphace profectus ex africa

clubiusq. & plerumque raeuis inalto iactatus uentis clue
quarto nouę carthaginis portum tenuit, hispanię sicut
in abello punico quietę erant. ita quasdam cunctates, prter
conscientiā culpę. metu magis quam fide quietas ēe ap
parebat. quarū maxime insignes magnitudine et
nexa illiturgi et cāstulo erant, castulo cum ps̄peris reb⁹
socia fuissent. post ęsos cum exercitib⁹ scipiones. defece
rant ad poe nos, illiturgitanam prodendi quę exilla
clade adeos pfugerant. inficiendisq. scelus & iam de
fectioni addiderant. Ineos populos primo aduentu cū
dubię hispanię eent. merito magis quā inimici saeui
tum foret. tunc iam tranquillis reb⁹. quia temp⁹ expe
rendę poenę uidebantur uenisse accitum ab arraco
ne l. marcium cū tertia parte copiarū ad castulonem
oppugnandum mittit. ipse cum cetero exercitu quin
tis ferme ad illiturgin castris puenit. Clausę erant por
tę. omnia quę instructa & parata ad oppugnationē ar
cendam. adeo conscientia quid se merentes scirent pro
indicto ei⁹ bello fuerat. Hinc & hortari milites sci
pio orsus est. ipsos claudendo portas indicare sese hispa
nos, qd ut timerent merito eent. Itaq. multo infestio
rib⁹ animis cū eis quā cum carthaginiensib⁹ bellum ge
rendum ēe. quippe cum ilt prope sint cura de impe
rio & gta certari, abhis pfidię et crudelitatis et scele
ris poenas experendas. euenisse temp⁹. quo et ne
fandam communitorū necem. & insemet ipsos sic eode
fuga delapsorent. instructa strage ulciscerentur
& nomē temp⁹ graui documento sanccirent. nequi
sum quā romanū cuem. militem ue. nulla fortuna
o portunū inurię duceret. Ab hac cohortatione
ducis incitati scalas electi p manipulos uris duodum.
parato exercitu. ita ut partiaheri laelius pr̄eet lega
tus cluob⁹ simul locis ancipiti terrore urbem adgre
diuntur. Nondum unius. aut plures principes. oppi
danos sed suos ipsorū conscientia culpae metus ad
defendendam impigre urbem horratur. et memi
nerant. & admonebant alios, supplicium exse nō
uictoriam peri ubi quisque mortem oppeteret.
id referre utrum in pugna. & in acie, ubi mars communis
& uictrum sepe erigeret. & adfligeret uictorem. an post
modo grabata et diruta urbe. ante ora captarū coniugū,
liberq; que inter uerbera & uincula. omnia foeda atq. indig
na passi expirarent. Igitur non militaris modo aetas.
aut uiri tantū. sed femine, pueriq. sup annum corporis
que uires. adsunt pugnantib⁹. tela ministrant. saxa in
muros munientib⁹ gerunt. Nonlubrae solum agebatur.
quę uirorū fortium tantū pectora acuit. sed ultima
omnium supplicia. & foeda mors oboculos erat accende
bant animi. & certamine laboris. ac periculi. atq. ipso
inter se conspectu, itaq. tanto ardore certamen initum ē.
ut dominor ille totius hispanię exercit⁹. abunius oppidi
iuuentute saepe repulsus amplius. aut satis decoro pio
trepidaret. id ubi audit scipio. ueritus ne animus nimius conatibus
suis. & hostib⁹ crescere animus. & segnior miles fieret. sibi
met conandum ad partem periculi capessendam esse ra
tus. increpita ignauia militū ferri scalas iubet. & ipse
sicereri cunctem. escensurum minat. iam subierat haud
mediocri periculo moenia. cū clamor undiq. absolutus
uicem imperatoris militib⁹ sublatus. scalę quę multis
simul partib⁹ erigi coepte. et ex altera parte laelius in
stagnum uicta oppidano⁹ uis. duces q. propugnatorib⁹
occupant muri. arx & iam ab ea parte quę me expug
nabilis uidebat. in tumultum capta. transfugę afri
quitum in auxilia romana erant. & oppidanis in
ea tuenda unde periculum uidebat uersis. et roma
nis sub eumtib⁹. s. c. t r. quam adire poterant. con
spexere. eminentissimā urbis partem quę rupe praealta
tegebatur. neq. opę ullo munita. et ab defensoribus va
cua. leuium corporum homines. et multa exercitatio
ne promptum. clauos secum ferreos portantis. quaper
in aequaliter eminentia rupis poterant scandunt. sicubi
nimis arduum et leue saxum occurrebat. clauos promota
inter ualla figentes. cum uelut gradus fecissent. prima
sequentis extrahentes manu. postremi sublenantes eos
qui prę irent. in summum euadunt. inde decurrunt
cum clamore in urbem. iam captam a romanis. Tumul

Liber xxxm

Tum uero apparuit abyra erabocdio urbem oppugnatā
ēe, nemo capiendum uos, nemo patentibus ad direptionē
omnib' prede memor est, trucidata uenerus uxorā atq.
armatus femina e pariter aduersus usq. ad infantium cede
ua crudelis puenit, ignem deinde tectis inicunt, ac dum
unt que incendio absumi nequeunt, adeo uestigia quoq.
urbis extinguere, ac delere memoriā hostium sedis cor du
est. Gasdrubalem inde Scipio exercitum duxit, quam
urbem non hispani modo conuenae, sed punici etiam ex
ercitus excidia passim fuga reliquę tutabantur.
sed aduentum scipionis p̄ uenerat fama cladis ulturgi
tanę terror que deinde ac desperatio inuaserant.
et in uersis causis cum sibi quisq. ē cultum sine alteri
us respectu uellet. primo tacita suspicio, deinde apta
discordia secessionem inter carthaginenses atq. hs
panos fecit. Hisce dubius pro palam defectionis auctor,
simul eo punicis auxiliarib' p̄erat, quos urbem que
dam fide accepta credubelus. romano prodat. Illicior
et auctoria fuit, nec tantundem noxę admissum erat,
et aliquantum ire leuerat uoluntaria defectio, marcus
inde ubarbaros, siqui nondum p̄ dominerant subius
dicionem que redigendos missus. scipio carthaginem
aduersa soluendo deis, munusq. gladiatorū q̄t mor
tis causa patris patruq. parauerat edendum redit.
Gladiatorum spectaculum fuit ī exceo genere homi
num ex quo lanistis comparare mos est seruq. qui ue
nalem sanguinē habent, uoluntaria omnis et gratui
ta opa pugnantium fuit. Hamalu missi a bregulis s.
ad speciem insitę genti uirtutis ostendendam, alii ip
si professi se pugnaturos in grām ducis, alios aemulatio
et certam in quocarent, quocā ue haud abnuerent
traxit. Quidam quas discepiando controuersias fi
nire nequeuerant, ea in uolueranī pacto inter se in
uictorem res sequeretur. ferro decreuer. neq. obscuri
generis homines sed clari inlustres q. corbis & obsua,
patrueles fres de principatu ciuitatis, quā idem uoca
bant abigentes, ferro se certaturos p̄fessi. corbis maior
erat aetate, obsuę pat̄ p̄ncepsq. fuerat, a fratre
maiore post mortem eius principatu accepto, cum uerb dis
ceptare scipio uellet, ac se clare ui negaturum, id amboduce
re cognatis communib'. nec alium deaq; hominum ue quā
martem se uicem habituros ēe, robore maior, minor flore
etatis ferox, mortem in certamine quam in alter alterius
imperio subigerentur. p̄optantes eum durum abrupta
negarent. insigne spectaculum exercetur p̄ bue
re documentum que, quanti cupidinas imperi malum in
mortales ēet. Maior usu armoq. et astu facile stolidas ui
res minoris superant, gladiatorq; spectaculo ludi funebres
additi copia et punicali & castrensi apparatu, & ser
terum nihilominus ablegatis gerebant. marcus supato
baete amni, quē incolę celtum appellant, duos opulentas
ex ciuitates sine certamine in dictionē accepit.
Astapa urbs, carthaginensium semp̄ pars, neq. id
tam dignum uisebat. quā qd extra necessitates belli.
populi romanos gerebant odium. nec urbem aut situ
aut munimento tutam habebant, que ferociores usu
mos faceret. sed ingenua incolarū latrocinio leta, in excur
siones infinitimū agrū sociq; pr. facerent impulerat,
et uagos milites romanos, lixas que, et mercatores ex
cipere, magnum etiam comitatū quia paucis parum tu
tum fuerat transgredientem fines. positis insidis circū
uentū multo loco interfecer. Adhanc urbem oppugnā
dam ei admotus exercit ēet, oppidani ē ferentia scele
rum, quia nec dedere tuta ad iram infestos iudebatur.
neq. spes moenib' aut armis tuendę salutis erat facinus
ipse. ac suos, foedum ac ferum conscisc̄unt. Locum in
foro destinant, quo pretiosissima rerum suarū conge
rerent, sup eum cumulum coniuges ac liberos consedere
cum iussissent, ligna circa extrui fasces q. iurgultorū
coniicunt. quinquagima deinde armatis iuuenib' pre
cepuunt, ut donec incertus euentus pugnę ēet p̄ fidium
eo loco fortunarū suarū, corporū que que carora, for
tunis ēent. seruarent, si rem inclinatā uiderent. atq.
ubi eam ēe ut urbi caperet. scirent omnis quos eminēs
in plum cernerent, marte inprā pugna obturos.
illos se p deos superos inferos q. orare, ut memores lib

tatis, que ullo die aut morte honesta. aut seruitute insi
onda eet nihil relinquerent. inquod seuire iratus hostis
posset. ferrum ignemq. inmanib9 ee. amice ac fideles po
tus ea que peritura eent. absumerent manus. quam in
sultarent superbo luctibrio hostes. His abortationibus
exercitatio dira adiecta, si quem apropositio spes molli
tia ue animi flexisset, inde concitato agmine patentib9
portis ingenti tumultu erumpunt. neq. erat ulla satis
firma statio opposita. quanubi mun9 quamut egredi
moenib9 auderent. tuneri poterant. p pauce equitu turm
ng. leuisq. armature repente ecastris adidipsum emis
sa occurrit acrior impetu atq. animis qua cōpositior
ullo ordine pugnafiut. Itaq. pulsus equest qui primus
re hosti opulerat. terrorem inulit leui armature. pugna
tumq. subipso uallo foret. nirobur legionu p exiguo ad
instruendum dato tempore aciem derexisset. ibiquoq.
trepidatum parumper, circa signa. cum cecifurore,
inuulnera ac ferrum. uaecordi audatia ruerent. dein
uectus miles aduersus temerarios impet9 primax caede
t scriptis missisque carthagine adhibnandum naues
sub duxerunt. Post magonis aboceani ora discessum
gadtanu romanis declinatur. Hec inhispania p. scipio
nis ductu, auspicio que gesta ipse. l. lentulio & l.
manlio acidino propro uinia tradita. dece naub9 ro
mam redit. et senatu extra urbem dato. maecle bellone.
quas res in hispania gessisset disserut. quotiens signis
conlatis dimicasset. quot oppida exhostib9 ui coepisset. quas
gentes inde, itione populi r. redegisset. aduersus quat
tuor se imperatores. quattuor uictores exercit9 inhispa
nia misse. neminī carthaginiensem inis terroris reliquis
se. Ob has res gestas magis temptata. triumphi spes.
quam pertia pinaciter. quia neminē adeam diem tri
umphasse. qui sine magistratu res gessisset. constabat.
Senatu misso urbem e ingressus. argenti quod pre se
maeraniun tulit. decem quattuor milia trecentum. qua
dragina duo. et signati argenti magnū numerum.
Comitia inde creandi consulib9 habuit. l. uetturius phi
lo, centuriae que oms ingenti fauore. p. Scipionem. cos.
dixerunt. collega adderetur rei p. licinius crassus pontif.
maximus. ceterum comitia maiore quam ulla pd bellū
celebrata frequentia prodituin memorie. euenerant inde
q. nonsuffragandi modo. sed etiam spectandi causa p. Scipio
nis. concurrebant que domū frequent in capitolium.
adimmolante eum. cum centum bubus uotis inhispania ro
ui sacrificaret. sponsebant q. animi. sicut c. luctatius bellū
punicū finisset. ita id quod instaret p. cornelium finitimum.
atq. ut inhispania omni poenos expulisset. sic ita alia pulsum
ee. africā que ei pinde acclebellatum in italia foret pro
uinciam destinabant. praetoria inde comitia habita, crea
tidno quitum aedi pl. erant. sp. lucretius. c. seruili
lius cae. pio. et l. aemilius papus, quarto decimo anno
punici belli. p. cornelius scipio & l. licinius crassus ut
consulatum inierunt. nominate consulib9 p uincie sunt.
sicilia scipioni. extra sortem concedente collega. quasi
eorum cura pontif. maximum in italia retinebat. Brutu
crasso, tum proniae p uincie in sortem iecte. urbana c. i.
seruilio optigit. ariminū ita gallia appellabant. sp. lu
cretio. sicilia. l. aemilio. c. i. octauio sarcina, senatus
in capitolio habitus, ibi referente p. scipione s. c. factum
est, ut quos e ludos inter seditionē militarem inhispania
uoluisset. ex ea pecunia quam ipse in aerarium deferri
ret faceret. Tum saguntinos legatos insenatum introduxi.
exeis maximus natu. & nihil ultra malos est q. quia
quod passi sum9. ut adultimū fidem uob pstarem. tamen
ea ura merita imperatorum q. uros erganos fuerunt.
ut nos cladium nrarum non penitet. Bellum pp nos
suscepistis. susceptum quartū decimum annū tampti
nacter gestis. ut saepe adultimū discrimen ipsi uene
ritis. ut pptm carthaginiensem ad duxeritis. cum italia
tam atrox bellum & hannibalem hostem haberetis. consu
les cum exercitu inhispaniam uelut ad colligendas reli
quias naufragii nri misistis. p. & c. i. cornelius ex quo
impune iam uenerunt. nullo tempore destiterunt.
que nob secta. quaeq. aduersa hostib9 nris eent facere;
iam omnium primū oppidum nob restituer. p omem
hispaniam cuius nros uenunciatos. dimissis qui quererent

exseruntute inlibratem restituerunt; Cumam propeēet
utoprabilem exmuserrima fortuna habem? p. & cq. cor
nelii imperatores uri luctuosius nob quoq. quāuob peri
erunt; Tum uero adhoc retracti excdistantib? locis inse
dem antiquā uidebam? ut uerū perirem?, ralterū excidiū
patrie uiderem?, nec adpntiem nrām carthaginiensiumq.
aut duce aut exercitu op? ēe; Alburgulis. nos ueterrimis
hostib? quiporis quoque excidu causā nob fuer? extin
gui posse. cum ex?sperato repente misistis nob hunc p.
Scipionē. quē fortunatissimi omnium saguntinq; uidem?.
qua ?sulem declaratū uidem?, acuidisse nos cuib? nris re
nuntiaturi sum?. spemomēm. salutemq. mām. quecū plu
rimas hostium urbesq; coepisset inhispania urbes. ubiq.
excapteq; numero excretos saguntinos. ī patriā remisit.
postremo turdetanā adeo infestam nob. ut illa gente
incolumi stare saguntum n̄ posset ita bello adflixē. ut n̄
modo nob absit uerbo inuidia. ne posteris quide tām damnis
ēet. Deletā urbe cernum?, eoq; magnā sagunti deleue
re hannibal, uectigal exagro eoq; capiū?, qd nob nonā
fructu iucundius? ?quā ultione. Obhēc quib? maiora
nec sperare nec obtare abeis immortalib? poteram?, grās
actiores decē legatos saguntinos senat?, populoq. aduos
misit. simul gratulatū qd ita res? hos annos inhispania atq.
italia gessistis. ut inhispaniā n̄ hibero amneten?. s; quātra
rum ultimas finit oceanas. domitam armis habeatis, italiq;
nusquate? uallum castraq; cingit. nihil reliquer?tis poeno,
quoprimo maximo p?sidia capitolinq; arcis, nongrates
tantū obhēc agere uissum?. s; donum hoc etiā suos p
mitteretis. coronā aureā incapitolium uictoriē, ergo ferre
iduti pmittatis quesum?, utiq. suos trauclerē. queniob
imperatores uri commoda tribuer?. earata atq. ppetua
auctoritate uta faciatis; Senat? legatis sagunti
respondit. & duritū & restituū sagunti, fidei socīat
utriusq. seruate documentū omib? gentib? fore ?suos im
peratores recte & ordine. & exuoluntate senat? fecisse.
qd sagunti restituerint. cuesq. sagunti nor seruitio
exemerint. quequa alia eis benigne fecerint. easena
tum trauoluisse fieri. donum pmittere ut incapito
lio ponerem, Locus inde lauti atque. legatis p̄ bernus
sa. & munera dari neminis dona milia aeris; legationes
deinde ceteras audire. & peremib? saguntinis. ut quam
primo possent italiā spectatum uenti duces dati, litteras
que p oppida misse. ut hispanos cum iter acciperent.
tum deferre exercitib? scribend?, depuntius relatum.
cum africam nouam puntiā extra sortem p. scipioni
destinari homines fama ferrent. & ipse nulla iā modi
ca gta content?, n̄ ad gerendū modo bellum? sed ad finien
dum diceret se cōs?. declaratū ēe. neq. alit? id fieri pos
se. quam si ipse in africam exercitū transportaret. ac
turum se id p pplm apte ferret. si senat? aduersaret.
Id consilium haud quaquam p̄ moribus patrū cum placeret.
ceteri p̄ metū aut ambitionem mussarent. q. fabius ma
xim? rogat? sententiā. scio inquit multis urbem uideri. p c. rem
actam hodierno die. agi, & fustra habituru orationē. qu
tamquā de integro re. de africa q puntia sententiā dixe
rit. ego aut p̄mū illud ignoro. quē admodū certa iā
puntia africa consul urbi fortis ac strenuus sit. quam
nec senat? censuit. in hunc annū puntia ēe. nec pplus
uisit. Deinde si est consulem peccare arbitror. quide
re transacta simulando se referre. senatum ludibrio
hab&. n̄ senatorem modo. qui de quo cōsuluit. suo loco
dic̄ sententiā; Atq. ego certū habeo dissentiendum hu
abita festinatione in africam traiciendi duarū rerū
subeundam opinionē ēe. unius in me ingenio meo
cunctationis. quam metū pigritiam q. homines adu
lescentes sane appellant. dum ne pereat adhuc
alia q̄ speciosiora primo aspectu cōsilia, semp usa mea
usui meliora, alterius obtrectationis atq. inuidie ad
uersus crescentē in dies gtiam fortissimi? aqua
suspitione time. neq. uita acta, et mores mei. neq. dic
tatura. cum quinq. consulatib? tantumq. glorie belli
domiq. parte undicat. ut propius fastidio uitā quā
desiderū. ætas saltem liber. quem enī mihi a? mea
ratio cum eo ēe potest, qui ne filio quidem meo aequat
sit. me dictatorē cum ingerem adhuc urbi. et in aci
su maximarum rerum ēe, recusantem nemo aut in

Ozō. q. fabij hīta ?s
ne sapio ppia scēt ī t

J. L.

senatu. aut apud populum audiuit. quo minꝰ inspectan
teme magistro equitū. quo fando numquam ante auditū
erat. imperium mecum aequaretur, Rebus quā uerb
adsequi malui. ut qualiaꝙ iudicio mihi comparatꝫ erat.
tua mox cōfessione me sibi pferre. nec dum ego pfunctꝰ
honoribꝰ certamina mihi atq. aemulationē cū adules
cente florentissimo pponā. uidelicet ut mihi iam iu
uendo. nonsolum rebꝰ gerendis fesso. sibiuc negaret afu
erit africa puniaᵐ decernatur. Cum ea gtā quę
parta. inuendum atquemoriendum ē. uincere ego
ꝓhibui hannibalem. ut auob quaꝙ iugem nunciuret.
quam uinci posset, Illud temihi ignoscere p. corneli
equum erit. sicum in me ipso numquā pluris famā
hominū quam rem p. fecerim. nec iuam quidē gtam,
quamquam sic aut bellum numquā italia. aut is hostis
eēt. ex quo uicto nihil gtę quereretur. quare italia
retineret. & sicd bono publico faceres. simul cum bel
lo materiā gtę tuę. esse ereptum uideri posset, cum
uero hannibal hostis incolumi exercitu quartū deci
mū annū italiam obsideret. prohibuit te p. corneli
gtę tuę. si hostem eū qui tot funerū tot cladium nob
causa fuit. tu cōs. italia expuleris. & sicut penes c.
luctatium poris punici ꝓ petrati belli titulus fuit. ita
penes te huius fuerit. nisi aut hamilcar hannibali duxꝫ
pferendi. aut illud bellum huc. aut uictoria illa ma
ior. clariorq. quam hęc modo cōtingat. ut te cōs. uin
cam. punica drepanus. aut eryce de traxisse ha
milcarem quam italia expulisse poenos atq. hamiba
lem magis. neu quidē si magis parata quā sperata
gtam amplecteris. hispania pocius. quā italia bello li
berata. gloriae fueris, Non. si hannibal quē nō
magis timuisse uidear. quā contempsisse. qui aliud bel
lum maluerit, Cum igitur adhoc accingeris. nec p
ostros circumitus. ut cum africā traieceris. secutum te illuc hannibalem speres. potius quam recto hinc
uenere ubi hannibal est. eo bellum intendis. egregiā
istam palmā belli punici parati petis. hoc & natura
prius. tua cum defenderis. aliena re oppugnatū.
pax ante italia. bellum post in africa sit. et nob prius dece
dat timor. quam ultro alius inferatur, Utrum q. tuo
ductu auspicio q. fieri potest. hannibale hinc uicto. illuc
carthaginē expugna. si alterutra uictoria nob consuli
relinquenda. prior cum maior clariorq. tum causa
etiam insequentis fuerit. nam num quidem pretex
quam qd & italia & africa duos simul diuersissimos exer
citus alere erarium non potest. prae quam qd unde
classes ducamur. unde cōmeatus sufficiam ꝓbendi nil
hil reliqui ē. qd periculi tandem quā tum adeatur,
quē fallit p. licinius italia. p. scipio bellū africa
gerat. quid si qd omis dei omen auerant. & dicere
etiam reformidat animus. si; quę accidere accidere pos
sunt. & uictor hannibal ire ad urbem pgat. tum
demū rōmulem ex africa sicuq. fulmen a capua
arcessem. qd qd africa quoq. mari communis bel
li erit. dom tibi tua. pat patruus q. intra exercitus
cū exercitib caesi. docuerito sint. ubi ꝓ aliquot
annos maximis reb terra mariq. gerendis amplissi
mū nomē apud exteras gentes populi. urbisq. fa
miliaꝙ fecerint, Dies me deficiat. si reges. imperatores
q. temere in hostiū terrā transgressos. cū maximis
cladib suis. exercituum q. suoꝙ enumerare uelim.
athenienses prudentissima ciuitas. bello domi re
licto auctore. aeque impigro ac nobili iuuene. mag
na classe in siciliam transmissa. una pugna nauali.
florentē rem p. suam imperpetuum adflixerit. extēa
nimis antiqua repto. africae ademta. et in
signe utrius q. fortunę exemplum nob
documento sint. ne tibi p. corneli cum exacto africā
cōspexeris. ludus & locus fuisse hispaniaꝙ tuę uidebun
tur. quid enim simile pacato mari. pora italię. gallię
que uectus. emporiis urbe sociaꝙ classem adap
pulisti. ex positos multer pretiosissima adsocios et
amicos pr. tarraconem duxisti. abtarracone de
inde iter per pfidia romana. circa iberum exerci
tus patris pa truiq. tui. post amissos imperatores
ferociores. et calamitate ipsa duce tumultuarii

quidem ille .l. martius. & militari suffragio ad tempus
lectus, ceterum si nobilitas, ac iusti honores adhorna
rent claris imperatoribus qualibet arte belli pars;
Oppugnata ꝑ summum otium carthago. nullo
trium punicorum exercituum sotios defendente.
cetera neq. a eleuo. nullo tamen modo africo bel
lo comparanda. ubi non portus ullus classi nostrae
apertus. non ager pacatus. non ciuitas sotia. non
rex amicus. non procedendi quacunq. circumspexe
ris. hostilia omnia, atq. infesta. Ansyphaci numidisque
credis satis sit semel creditum. non semꝑ temeritas
est felix. & fraus fidem imparius sibi prestruit. ut
cum opere pretium sit. cū mercede magna fallat;
Non hostis patrem. patruumque tuum armis pri
usquam celtiberi sotii fraude circumuenerant.
nec tibi ipsi amagone. & hasdrubale hostium du
cibus. quantum ab indibile. & mandonio in fide
acceptis. periculi fuit. Numidis tu credere potes.
defectionem militum tuorum expertus. & siphax
& masinissa sequam carthaginienses. malunt po
tentis in africa. sese carthaginensis quāquēquam
alium. nunc illos emulatio inter se. & omnes cau
sae certaminem acuunt. quia procul externus
metus est. hostem de romana arma. & exercitum
alienigenam. uelut ad commune restinguendū
incendium concurrent; Aliter eidem illi cartha
ginienses hispaniam defenderunt. aliter moenia
patriae. templa deum. aras. & focos. defendent.
cum euntis in proelium pauida prosequetur
coniunx. & parui liberi occursabunt; Quid
porro si satis confisi carthaginienses consensu
africae. fide sotiorum regum. moenib⁹ suis. cū
tuo exercitusque tui praesidio. nudatā italiā
uiderint. ultro ipsi nouum exercitum in ita
liam. aut ex africa miserint. aut magonem
quē ab alearib⁹ classe transmissa. iam preter
oram ligurum altinorum uectari constat. han
nibali se congungere iusserint. nempe in eodē

terrore erimus. in quo nuꝑ fuimus. cū hasdrubal
in italiam transcendit. qui non solum carthaginē.
sed omnē africam, exercitu tuo exclusurus e manib⁹
tuis in italiam emisisti. uictum ate dices eo quidē min⁹
uellem. & id tua non r. p. solum causa iter datū
uicto in italiā esse; patere nos omnia quae ꝓspera
tibi ac pr. imperio euenere. tuo consilio ad sig
nare. ad uersa casibus incertis belli & fortunae
legare. quo melior fortiorq. es. eo magis talem
praesidem sibi patria atq. uniuersa italia re
tinet; Non potes ne ipse quidem dissimulare. ubi
hannibal si tibi caput. atq. arcem huius belli esse.
quippe qui te praete feras. eam tibi causam esse
ut hannibalem eo trahas. siue igitur hic siue illic.
cum hannibale est tibi futura res. utrum tan
dem ergo firmior eris in africa solus. an his tuo
collegeque tui exercitu coniuncto. ne claudius
quidem & liuius cōs. tā recenti exemplo. quantū
id inter sit documento sunt. Qui hannibalem
utrum tandem extremus angulus agri brutti
frustra iam diu poscentem ab domo auxilia. an
propinqua carthago. & tota sotiae tas potentiorem ar
mis uirisq. faciat. quod istud consilium est. ibi
malle decernere. ubi tuae dimidio minores co
piae sint. hostium multo maiores. quā ubi duob⁹
exercitibus ad uersus unum. tot proeliis etiam
diuturna et graui militia fessum. pugnandum
sit. quam compar consilium tui parentis. uti con
silio sit reputa. ille consul profectus in hispaniā
ut hannibali ab alpibus descendenti occurrebat.
in italiam ex prouintia redit. tu cum hannibal
in italia sit relinquere in italiā paras. non quia
rei p. id utile. sed quia tibi amplum. & glorio
sum censes esse. sicut cum prouincia & exercitu
relicto. sine lege sine sc. duab⁹ nauib⁹ pr. impe
rator, fortunam publicam. & maiestatem im
perii que tum in tuo capite periclitabantur com
misisti; Ego p. cornelium rei p. nobisque non sibi ip

si priuatim creatū consulem existimo exercitusq.
ad custodiā nobis atq. italię scriptos esse. non quos re
gio more ꝑ suꝑbiā consules, quo trarū uelint traici
ant. cū oratione ad tēpus parata fabius. tū auctori
tate. & inueteratę prudentiae fama. magnā partē
senatus. et seniores maximę mouisset. pluresq. con
siliū senis. quā animū adulescentię ferocē lauda
rent. scipio ita locutus fertur. & ipseq. fabius prin
cipio orationis. patres conscripti commemorauit. se
obtrectatione suspectū ēē. cuius ego rei non tā ipse
ausi tantum uirum insimulare. quā ea suspitio
uitio orationis aut rei haud sane purgata est. Sic
enī honores suos. & famā rerū gestarum extulit
uerbis. ad extinguendum inuidie crimen.
tanquam mihi ab infimo quoq. periculum sit ne
mecum aemuletur. & non abeo qui quia suꝑ cete
ros excellat. quoq. niti non dissimulādo me sibi ae
quari nolit. sic senē se ꝑfunctum qui & me infra
ętatē filii etiā sui posuit. tanquam non longius
quā quantum uitę humanę spatium ē. cupiditas
gloriae extendatur. maximaq. pars eius in memo
riam ac posteritatem pro mineat. maximo cuiq.
id accidere animo certum habeo. certum ut se n̄
cum presentibus modo. sed cum omni saeui claris ui
ris compararet. Equidem haud dissimulo me tuas
quintę fabi laudes non ad sequi solum uelle. sed
bona tua dixerim. si possim etiam exsupera
re. illud nec tibi in me. neu mihi in minoribus na
tu animi sit. ut nolimus quēquā nr̄i similē
euadere ciuem. id enim non eorum modo qui
bus inuiderimus. sed rei p. & pene omnis gene
ris humani detrimentum sit. commemorauit
quantum essem periculi adituris. si in africā
traicerem. ut meam quoq. non solum rei p.
& exercitus uicem uideretur sollicitus. unde
hęc repente cura de me exorta. cū pater pa
truusq. meus interfecti. cū duo exercitus eorꝫ
prope occidione occisi ēent. cū amissae hispanię

cum quatuor exercitus penorum. quattuor duces.
omnia metu. armisq. tenerent. Cū questus ad id bellū
imperator nemo profiteri ausus ēet. cū mihi quatu
or & xx annos nato detulisset imperiū pr. quidita
tū nemo aetatem meā. uim hostium. difficultatē
belli. patris patruiq. recentem cladem commemo
rabat. Vtrū maior aliqua nunc in africa calami
tas accepta est. quā tunc in hispania erat. an ma
iores nunc sunt exercitus in africa. & duces plures.
melioresque. quam tunc in hispania fuerunt. an
ętas mea tunc maturior bello gerendo fuit. quā
nunc est. an cum carthaginiense hoste in hispania.
quā in africa bellū geri aptius est. Facile est post fusos
fugatosq. quattuor exercitus punicos. post tot ur
bes ui captas. aut metu sub actas inditionē. post
ꝑ domita omā usq. ad oceanū. post tot regulos. tot sę
uas gentis. post receptam totā hispaniam. ita ut ues
tigium belli nullum reliquum sit. eleuare meas
res gestas. tam hercule quā si uictor ex africa re
dierim. ea ipsa eleuare. quę nunc retinendi mei
causa. ut tribilia eadem uideantur. uerbis ex
tolluntur. Negat aditum ēē in africā. negat ul
los patere portus. m̄. atiliū captum in africa com
memorat. tanquā m̄ atilius primo accessu ad
africā offenderit. neq. recordatur illi ipsi tam
infelici imperatori patuisse. tamen portus afri
cę. & res egregias primo anno gessisse. & quantū
ad carthaginienses duces attinet. in uictum ad
ultimum ꝑ mansisse. nihil igitur me isto exem
plo terruerit. si hoc bello non priore. sin uꝑ. &
non annis ante xxx. ista clades accepta foret.
qui ego minus in africā regulo capto. quā scipio
nibus occisis in hispaniam traicerem. nec felici
us xantippum lacędemonium carthagini. quā
me patriae meę sinerē natum esse. crescere tq.
mihi. ex eo ipsa fiducia. quod possit in hominis
unius uirtute tantū momenti esse. At etiā
athenienses audiendi sunt. temere in siciliā

Lib. xxviii

omisso domi bello transgressi. Cur ergo quoniam
grecas fabulas enarrare uacat. non agathoclem po
tius syracusanum regem. cū diu sicilia punico bello
ureretur. transgressum in hanc eandē africam. auer
tisse eo bellum. unde uenerat referre. sed quid ultra
metum inferre hostis & ab se remoto periculo alium
in discremen adducere. quale sit ueteribus externisq.
exemplis admonere opus est. multū inter est alie
nos populare finis. an tuos uri. excindi uideas. plus
animi ē inferenti periculū. quā propulsanti. ad
huc maior ignotarū rerum est terror. bona ma
laq. hostium ex propinquo egressus finis. aspicias.
n̄ sperauerat hannibal fore. ut tot in italia ad se de
ficerent post cannensē cladē. quanto minus quicquā
in africa castaginiensibus firmum. aut stabile sit.
infidis sotiis. grauibus ac superbis dominis. Ad hoc
nos etiā deserti ab sotiis. uiribus nr̄is milite roma
nostetimus. carthaginiensi nihil ciuilis roboris ē.
mercede paratos milites habent. afros. numidasq.
leuissima fide mutante ingenia; hic modo nihil
morae sit. una & traiecisse me audietis. & arde
re bello africā. & molientē hinc hannibalem. &
obsideri carthaginem. lętiores & frequentiores ex
africa expectare nuntios. quā ex hispania accipi
ebatis; has mihi spes subicit fortuna. pr. di foede
ris ab hoste uiolati testes. syphax. & masinissa re
ges. quorū ego fidei ita p fidēs ita inita ut bene
tutus a p fidia sim. multa quae nunc ex inter ual
lo non apparent. bellum aperiæ. id est uiri & du
cis non deēē fortunae. p̄ benti se & ablata casu
plectere ad consilium. habebo q. fabi. parem quē
das hannibalem. sed illum ego potius traham
quā ille me retineat. in sua t̄ra cogam pugna
re eum. & carthago pręmiū uictoriae erit. quā
semi ruta bruttiorū castella. ne quid interim dū
traicio dū expono exercitū in africa. dū cas
tra ad carthaginē promouero. hic detrimen
ti capiat. quod tuq. fabi cum uictor tota uo

R. p. aliqd

litaret italia. hannibali potuisti praestare. hoc uide ne
contumeliosum sit concusso iam. & gine fracto han
nibale negare posse p licinium consulem uirū fortissi
mū praestare. quine a sacris absit. pontifex maximus.
ideo in sortē tam longinquae prouintiae non uenit.
si hercules nihilo maturius hoc quo ego censeo modo
p ficeretur bellū. tamen ad dignitatē populi r. fa
māq. apud reges. gentesq. externis p tinebat. non
ad defendendū modo italiā. sed ad inferenda etiā
africae arma. uideri nobis animū ēē. nec hoc cre
di uulgariq. qd hannibal ausus sit. neminē ducē
romanorum audere. & priore punico bello tum
cū de sicilia certaretur. totiens africam ab nr̄is ex
ercitib'q. & classib' oppugnatā. nunc de italia certe
tur africā paratā ēē. requiescat. Aliquando uexata
tamdiu italia. uratur. euastetur q. in uicē africa.
castra romana potius quā carthaginis portis im
mineant. quā nos iterum uallum hostium ex moe
nibus nr̄is uideamus. africa sit reliqui belli sedes.
illuc terror. fugaq. populatio agrorū. defectio so
tiorū. cetere belli clades quae in nos p quatuorde
cim annos ingruerunt. uersantur; quae ad rē p.
p tinet. & bellum quod instat. & prouintias de
quib' agitur. dixisse satis est. illa longa oratio nec
ad uos p tinens sit. si quē ad modumq. fabius meas
res gestas in hispania eleuauit. sic ego contra glo
riā eius eludere. et meā uerbis extollere uelim,
Neutrū faciam p. c. & si nulla alia re. modestia
certe. & tēperando lingue. adulescens senem
uicero. ita & uixi & gessi res. ut tacitus ea opi
nione quam uestra sponte conceptā animis ha
beretis. facile contentus eēm, minus aequis
animis auditus est scipio. quia uulgatū erat
si apud senatum non optinuisset. ut prouincia
africa sibi decerneretur. ad populū extem
plo laturum; Itaq. fuluius qui consul qua
ter fuerat. postulauit a consule. ut palam in
senatum diceret. p mitteret ne patrib'. ut de

finis orōis

prouinciis decernerent. statuturusq. eo eet. quod cen
suissent. an ad ppm laturus. cui scipio respondisset
se quod re p. eet facturum. Tum nonego igna
rus quid responsurus facturusue esset. quesiui
quippe cum prete feras temptare te magis qua
consulere senatum. Ac nu prouinciam tibi quam
uolueris extemplo decernamus. parata rogatio
ne habeas. Itaq. Auobis tr. pl. postulo inquit ut sen
tentia mihi de eo ne dicendo quod est in meam
sententia discedatur. non sit ratum habiturus
cos. auxilio sitis. inde altercatio orta cui cos nega
ret aequum ee tribunos intercedere. quo minus
suo quisq. loco rogatus sententia diceret. Tribu
ni tra decreuerunt. si consul de prouinciis
pmittit. stari eo quod senatus censuerit. ferri
placeat. nec de ea referri ad populum patiemur.
sinon pmittit. qui de ea re sententia recusaut
dicere auxilio erimus. consul diem ad consulendum
cum collega petit. Postero die pmissum se
natui est. plurimis tra credere. alteri consuli. sicilia
tia & xxx rostrate naues. quas c. seruilius
superiore anno habuisset. pmissumq. ut africa
si dere p. ee censeret. traiceret. Alteri bruttii. & bellum cum hannibale. cui eo exercitu que
l. uetturius & q. caecilius. sollicitarentur. inse com
parauerit pquiter imbrutius duab legionib quas
cos. reliquisset. rem gereret. imperium q. manu
progaretur. cui ea prouincia euenisset. et ceteris
praeter consules pretores q. qui exercitub pro
uinciis que praefuturi erant. progata imperia
q. e. cilio euenit. ut cum cos. imbrutius aduers
hannibalem bellum gereret. Ludi deinde Scipi
onis magna frequentia. & fauore spectantiu celebra
ti legati delphos ad donum ex praeda hasdrubalis
portandum missi. m. pomponius matho atque
caius. tulerunt. coronam auream c c. pondo et
simulacra spoliaru. & oo pondo argenti facti.
Scipioni ut dilectum haberet. neq. imperas
set. neq. magnopere retendisset. ut uoluntarios de
cere sibi milites liceret tenuit. et quia impense nega
uerat rei p. futura classem. iii que absoluis darentur
ad nouas fabricandas naues acciperet. et uiris primu
populi p suas quisq. facultatib consulem adiuuaret pol
licent. DATIIS frumenti. socius nauali. commeatu
q. omis generis. populonenses. ferrum. tarquinienses
linea mela. uolaterrani ooooo scutorum. galeas
totidem. pilagaesa. hastas longas. millium quinq
gina summam pari cuius q. generis numero ex
plecturos. securis. rubra. falces. alueolos. molas quan
tum in cl. longas naues opus eet. tritici centum
& uiginti millia modium. & inuiticum decem
omib remigib q. conlaturos. pisim. clusini. russel
lani. abietes in fabricandas naues. & frumenti mag
num numeru. Abiete ex publicis siluis est usus sum
bric ppli. & praeter hos in ursim. & reatini. & am
iternini. sabinus q. omis ager. milites pollicent. na
ui. peligni. marrucini q. multi uoluntari nominam
classem dederunt. cameries. cumae. quo foedere
ciues romani eent. cohortem armata sescenta q homi
nu miser. xxx nauis carine. uiginti quinq remi.
dece quadriremes. cui eent ex posse ipse ura influit
opi. in die quadragesimo quinto. cui exsilui de
tracta materia erat. naues instructe armataeq. i
aqua deducte. pfectus in sicilia. xxx naub lon
gis. uoluptarios septem ferme millibus in naues im
positis. & p. licuit imbrutios adduos excercitus
consulares uenit. ex iis eum sibi sumpsit quem l.
uetturius cos habuerat. metello in quibus pfu
isse facilius cum adsuetus imperio rem gesturu pre
pmisit. & praetores diuersi in punica. pfecti. et
qua pecunia ad bellum deerat. agri campani re
gione. fossa greca ad mare uersa uendere questores
iussi. iudicio quoq. pmisso. qui ager cuius campani fu
isset. ut iis publicus pr. eet. indici pmium de illius
tu. quantae pecunie ager indicu eet. pars decu
ma. & o q. sempronio pr. urb. negocium datum. ut

campani cues ubi cuique esse liceret habitaret ibi
habitarent. animadueterent que ne eos. siue alibi ha
bitarent. eadem estate magone hamilcaris filius ex
minore baleariu insula, ubi hibernarat uenientibus
lecta inclassem imposita. in italiam xxx. fere nie
rostratis naub. & multis onerariis. duodecim millia
peditum. duo ferme equitum traiecit. genuamque
nullis pcidit. martiumam oram tutamib. repenti
no aduentu cepit. Inde ad oram ligurum alpinos.
si quos ibi motus facere posset. classem appulit. in
gaunt ligurum ea gens est. bellum ea tempestate
gerebant cum pantheus montanis. igitur poen
uione oppido alpino. praeda deposita. ex longis
naub. instatione ad praesidium relictis. ceteris car
thaginem missis. adruendam martiumam oram qua
fama erat Scipionem traecturu. ipse sacierate cu
magnis quos gram malebat composita. mon
tanos instituit oppugnare. & crescebat exercitus
indies adfamam nominis ei. gallis undiq. con
fluentib. ea literis rei cognita p. luceret. ne frustra
hasdrubal cum exercitu delecto biennio ante so
rent laetum si par aliunde bellum duce tanto
mutato oreret. curam magne accendit patribus.
itaq. & m. lutatius procos. exercituria uolonu excr
citu admouere armamum iusserunt. & cu. ser
ulio pr. negotium datum. ut si ere p. censeret
ee. urbanas legiones cum imperio uideret dato ex
urbe duci iuberet. m. ualerius laeuinus arretia
eas legiones duxe. eisdem diebus naues onerarie
poenae. ad octoginta circa sardiniam ab c. octa
uio qui puniae p erat captas. eas coetus frumto
misso ad hannibalem commeatuq. honustas. male
rius p dam & ruscam. ligurū que. & montanos
capuuos carthagine p portantis tradit. inbrue
tius nihil ferme anno eo memorabile gestum.
pestilentia incesserat pari clade in romanos poe
nos q. nisi quod punicum exercitu sup morbum
etiam fames adfecit. primoius labina templum dies
rare hannibal egit. ibi praeda dedicauit. dedicauitq.
eam imagine ueru gestarum titulo. primus gr. eccs q.
literis inscripto.

Liber XXIX.

CIVIO. POST
EVAM. IPSI
CILIAQVE
FIT. VOLVE
TARIOS. ORA
LITES. ORDI
HAVIT. CERTV
RAUITQ. EXIIS.
CCC. IUUENES.
FLORENTIS AETATE.
& VIRTVM ROBO
RE. IHERMUS CIR
CASE HABEBAT IIS

rantis. quae. adlusum. neq. cetuviam neq. armis
seruarentur. Tum exercitus sicilie unius numero.
principes genere & fortuna trecentos equites. qui
secu in africam traicerent legit. diemque ii. qua
equis armisque instructi atq. ornati adesent
edixit. grauis ea militia. periculosa. terra marique.
multos labores. magna pericula allatura iudeba
tur. neq. ipsos m. serparentis. cognatos q. eaq.
ea cura angebat. ubi dies quae dicta erat. adue
nit. arma equosq. detexerunt. Tum Scipio re
nuntiari sibi dixit. quosdam equites sicutorii
tanquam graue. et diram orare. eam militia.
sequi animari ceteros. malle eos. quam cum fateri.
quam post modo quererentur. segnes atq. inutiles
milites. rep. esse. et promerentur quid sentirent.
cum benemerita se auctoritum. Vbi ex iis. anus
ausus est dicere. se prorsus. si sibi utrum uelit.

liberum esset nolle militare; tum scipio & qm igi
tur adulescens quid sentires non dissimulasti. uica
rium tibi expedit iam cui tu arma equumq. &
cetera instrumenta milicie tradas. & tecu hinc
extemplo domum ducas, exerceas docendum. cu
res equo. armisq. leto conditione accipienti unu
ex trecentis quos inermes habebat tradit, ubi
hoc modo exauctoratu equitem cu gra impera
toris ceteri uiderunt sequisq. excusare. & uica
rium accipere, ita. ccc. siculi romani equites
substituti. sine publica impensa; docendorum
curam siculi habuerunt. quia edictum impe
ratoris erat ipsu militaturu qui ita non fecis
set. Igraecia hanc alam equitum euasisse fer.
ad uiuisse legiones, inde cu inspiceret plurimoru
stipendiorum ex iis milites delegit maxime qui
subduce marcello militauerant. q. cum optima
disciplina institutos credebat. tu etia ablonga
siracusanorum obsidione. peritissimos ee ur
bium oppugnandarum. nihil enim paruum.
sed carthaginis iam excidia agitabat animo.
inde exercitu p oppida dispertit. frumtu sicu
lorum ciuitatibus imperat. ex italia aduecto
parcit. ueteres naues reficit. & cumis c. lelium
in africa predatum mittit. nouas panhormi sub
ducit. quia ex uiridi materia facte erant. ut
in sicco hibernarent; pparatis omib' ad bellum.
siracusas nondu ex magnis belli motibus satis
tranquillas uenit, greci res aquibusdam ita
lici generis. eade ui qua p bellum ceperant
retinentib' concessas sibi ab senatu repetebant;
Omniu primum ratus ueri publica fidem.
partim uiditus etiam inptinaces adoptinen
dam iniuria redditis, suas res syracusanis
restituit; Non ipsis tantu ea res sed omnib'
sicilie populis grata fuit. eoq. enixius ad
bellum adiuuarunt. eade estate in his
pania coortum ingens bellum. consciente

indibili nulla alia de causa. qua p ammirationem
scipionis contemptu imperatorum aliorum orta, eum
sup ee unu duce romanis, ceteris ab hannibale in
tfectis rebantur; eo nec in hispania cesis scipionib'
alium que mitterent habuisse. & postqua in ita
lia grauius bellum urgeret. ad uersus hanniba
lem eum accersitum. preter qua quod nomina
tantu ducu in hispania romani habebant. exer
citum quoq. inde ueterem deductum, trepida
omnia ut inconditam turbam tironu esse, nunqua
tale occasionem liberande hispanie fore. seruitu
adea die aut carthaginiensib' aut romanis nec
inuicem has aut illis sed interdum utriq. simul
pulsos ab romanis carthaginiensis, ab hispanis sic
sentirent pelli romanos posse, ut ab omni impe
rio exercitio primorum insequentis suppressit conatus.
paulo post ultro in ferrepedem, ut neminem cae
dere atq. obstinatos mori in uestigio queq.
suo uidit. pate facta acie quod ut face
re posset multitudo armatorum facile sup
peditabat. cornua hostiu amplexus, in orbem
pugnantis ad unum omnis occidit, atq. haec
tamen hostiu iratorum. actu maxime dimican
tium pugnantisque edebant. foedior alia in
urbe trucidatio erat. cu turbam feminarum
puerorumq. in bellum, inermemque ciues sui
cederent. & insuccensu rogum semianima
pleraq. inicerent corpora. riuique sanguinis
flamma morientum restinguerent, postre
mo ipsi caede miseranda suorum fatigati.
cu armis medio incendio se iniecerunt;
Iam caedi p petrate uictores romani sup ue
nerunt. ac primo conspectu tam fede mira
bundi parump obstipuerunt; Dein cu au
rum argentumq. cumulo rerum aliaru
interfluens. auiditate ingeni humani ra
pere exigni uellent corrupti alii flamma
sunt. alii ambusti ad flatu uaporis, cum

que sequuntur post
hc notam usque ad
teram similem que
t quinto ab hac folio
ut circiter, ea sont
ransposita, et reponenda
medio precedentis libri
ij est octauus huius
ecadis.

receptus primus urgentem turba nō erat, ita attapa
sine pda multum ferro igniq; absumpta ÷ mar
cus ceteris eiꝰ regionis metu indeditionē accep
tis, victorem exercitum carthaginē adscipionem
reduxit; Et eos ipsos dies p fugę agadibꝰ uenęrant
pollicentes urbem punicā, pfidumq. qđ ineaur
be erat. ⁊ imperatorem pfidu cum classe p dicturos
ee; mago ibi exfuga substiterat, naubꝰ q. moceano
collectis, aliquantum auxilię, & transfretem
exafrica orā & expximis hispanię locis per
hannonē pfectum coegerat. fide accepta dataq;
pugi. Et marcus eo cum septem triremibꝰ
quinq. remi una ÷ missus; utēra mariq. com
muni consilio rem gererent, scipio ipse grauior
bo implicet, graviore tamen fama, cum ad id
quisq. qđ audierat. infra hominū libidinem a
lendi de industria rumores ⁊ adiceret aliquid.
puntiā omem ac maxime longinqua eius
turbant; apparuitq. quanta exercituum
molem uera fuisset clades. cui uanā rumor
tantas pcellas excussset; Honesto nō infide.
ñ exercit officio mansit. mandonius etiā
dubit quibꝰ qua regnū sibi hispanię pulsis
inde carthaginensibꝰ destinarant animis.
nihil p spē contigerat. concitatis populanibꝰ
lacetani autē erant. ⁊ uuentione celebreq
exercitū agram fuestranum. sedetanam quę
socios p̄r. hostiliter depopulatus unt; Cuius
alius furor incautos adsucronem ortus. octo ibi
milia militum erant. pfidum gentib. quę cis
hiberum incolunt imposituū. motę eę autē
mentes sunt. non tum primum, cū de uicta
imperatoris dubia allatum sit rumore; sed iamante
licentia exercitus in tuto socio collecta, et
non nihil quod in hostico laxius rapto fuerit
uuere. arciores in pace res erant; ac primo rūmo
res tantū occulti serebantur. sibellum imp
unita eet. qđ sese inter pacatos facere.

si debellatū iam. & confecta prouincia eet.
cur in italiam non reuehi flagitarent quoq.
stipendium procatus. quam exmore & mo
de hostia militari erat. & ab custodib probra
in circūeuntes uigilias tribunos. ⁊ sacra. & noctu
quidam predatum magrum circa pacatum
erant. postremo uterq; duo ac pro palam sine cō
mentu ab signis abibant. oīa libidine adlicen
tia militum. nihil instituto aut disciplinę
militaę, aut imperio eorum qui pręerant gere
batur. forma tamen romanorum castrorum cons
tabat. una ea spe quod tribunos excontagione
furoris haud expers seditionis, defectionisq. tra
fore. ut iura reddere in principus sinebant.
& signum abeuntes petebant. & instationem aeq
gilias inordinem ibant. & ut unum imperi ab
audierant. ita speciem. dicto parentium ultro
ci imperantes seruabant; Et inprt deinde seditio.
postquam nō reprehendere. atq; improbare tribunos
ea quae fierent. & conari obuiam ire. & pro
palam abnuere furori eorū. set futuros socios
sensere; fugatis itaq. principibus. ac post paulo
ex castris tribunis. ad principes seditionis gre
garios milites. c. album calenum. & c. aerium
umbrum. delectum omnium consensu imperi
um est. qui nequaquam tribunicis contenti
ornamentis. insignia etiam summi imperii
fasces securesq. adsectari ausi. neque uenit
in mentē suis tergis. suisq. ceruicibꝰ. iugas
illas securesq. immunere. quas ad metum ali
orum pręferrent; mors scipionis falso credita
ob cęcabat animos. subeuntis uulgatam mox
famam, non dubitabant totam hispaniam
arsuram bello. in eo tumultu & sociis pec
cunias imperarunt & aduersi propinquas urbes
auderent. munus insignia fore quę ipsi fe
cissent; Cum alios sub inde recentes nuntios

non moruſ modo, ſed & iam funeruſ expectarent. Neq; ſup ueniret quiſquam, euaneſceretq; temere oriuſ rumor, tum p̃mi auctoreſ requiri coepti, et ſubtra hentes ſe quoque, ut creduliſſe potiuſ temere q̃ fin ceſſe rem talem uideri poſſet, deſtituti duceſ iam ſua ipſi inſigna, & p̃ uana imagine imperij gererent, neq; iam ullam q̃ moxe inſe uerſuram po teſtatem horrebant, ſtupente ea ſeditione, cui m. uere primo moxe & iam nalere ſcipionem, certi auctoreſ adferrent. tribum milium ſeptem qui ab ipſo ſcipione missi ſunt ad quorum primum ad uentu̇ exaſperata animu, moxe ipſiſ placido ſer mone p̃ mulgentab, notoſ, cũ quibuſ congreſſi erant lenta ſunt, Circumeuntes eum tentoria primo. deinde inprincipiis pretoria ubi ſermoneſ unt ſe ſereretum circuloſ uduſſent. ad loquebantur p̃ cunctantes magiſ. quae cauſa ire. conſterna tionuſque ſubitae foret. quam facti accuſantes; Vulgo ſtipendium non datum, ad diem iacta bat̃ & cũ eod̃ tempore, quo ſceluſ iturgita norum ex tiuiſſet. poſt duoru̇ imperatorum duoruq; exercitu̇ ſtragem. ſua uirtute defen ſum nom̃ romanorum, ac retenta pronuncia eſſet. iturgitanoſ poenam noxa emerita ha bere. ſuuſ recte factuſ gratia q̃ exſoluat. non eſſe. Talia querentaſ aequa orare. ſe quecea rela turoſ ad imperatorem reſpondebant. Ignari q̃d nihil triſtius. nec inſanabiliuſ eet. & p̃. ſci pioni rerum benignitate. & reip̃. ee gre. refe rende, ſcipionem bell ad ſuetum. ad ſeditionem pro cellaſ rudem, ſollicitu̇ habebat reſ. neq; exper ciit peccando. aut ipſe puniendo modum excede ret. inp̃ſenti aut̃ cepiſſe lenter agi placuit. et miſſiſ circa ſtipendiariaſ ciuitateſ exactorib. ſti pendii ſpem p̃ pinqua fecere, edictum ſubinde poſitu̇. ut ad ſtipendiu̇ perendum c̃uenirent car thagine. ſeu carptim partes, ſeu uniuerſi mallent, tranquillam ſeditione p̃ ſe langueſcente repenti na quieſcere bellantium hiſpanorum fecit, re dierant enim in finiuſ, omiſſo incepto, mando tu uſ & indubilis, poſtquam uuere ſcipio nem allatum e, nec iam erat aut cuuſ. aut ex ternuſ, cũ quo furorem ſuum conſocia rent, omnia circũſpectanteſ conſilia. nihil reli qui habebant preter nontuſſimum amaliſ conſiliuſ receptum, ut imperatoriſ uel uiſte uae uel non deſperande clementiae ſeſe com metterent, & iam hoſtib eum ignouiſſe, cum quibuſ ferro dimicaſſet. ſuam ſeditionem ſine uulnere ſine ſanguine fuiſſe, nec ipſam atrocem, nec atroci poena dignam, ut ingenia humana ſunt. ad ſuam cuq; leuandam culpã animo plus facunda illa dubitatio erat. ſin gulã ne cohorteſ, an unuerſi ad ſtipendium perendum irent, inclinauit ſententia quod tutiuſ cenſebant uniuerſoſ ire, p̃ eoſdem dieſ quib haec illi conſultabant. conſilium deiſ carthagini erat. cer tabatur que ſententiuſ, utrum hi auctoreſ tantum ſeditionis, erant autem vii numero iam exercitu haud pluſquã quinq; & triginta, animad uerteretur, an plurium ſupplicio uindicanda, tam fedi exempli defectio. magiſ quam ſeditio ee, uicit ſententia lenior, ut unde culpa orta eet. ibi poe na conſiſteret. ad multitudineſ caſtigationem ſatiſ ee. conſilio dimiſſo. ut id actum uideret. expeditio aduerſuſ mandoniu̇ indubilemque edicitur exercitu̇ qui carthagine erat. & alu riaeorum aliquot parare iubentur, tribuniſ ſepte qui & antea ſucrone ad leniendam ſedi one ierant obuiam exercitu̇ miſſiſ. quina nomina principibuſ ſeditionis edita ſunt. ut eoſ p̃ idoneoſ homineſ benigno uultu ac ſer mone in hoſpitium. in uitaroſque iuuo iuuci rent. Haud procul iam carthagine aberant. cum ex obuiiſ auditum. poſſero die omne ex

citum. cum m̄. silano inlacetanos proficisci. non metu
omni qui tacitus insidebat animis liberauit eos. sed
leticiā ingentē fecit. quod magis habituri solum
imperatorē. quā ipsi futuri inpotestate
eius ēent. sub occasum solis urbē
ingressi sunt. exercitumque alterū
parantē omā aditer uiderunt.
exceptis sermonibus de industria compositis. laetū
oportunumq. aduentum eorum imperatori esse.
quod sub ipsam profectionem alterius exercitus
euenissent. corpora curant. ad tribunos sine ullo
tamultu auctores seditionis ꝑ idoneos homines
ꝑducti. in hospitia comprensi. acuicti sunt. uigilia
quarta impedimenta exercitus cuius simulaba
tur iter. proficisci coepere. sub lucē signa mota.
& ad portā retentum agmen. custodesq. circa
omnis portas missi. nequis urbe egrederetur. Vo
cati deinde ad contionē. qui pridie uenerant.
ferociter in forum ad tribunal imperatoris ut
ultro ferrituri succlamationib' concurrunt. si
mul & imperator in tribunal ascendit. & reduc
ti armati ad portas inermi contionise abtergo
circumfuder. tum omīs ferocia concidit. & ut
postea fatebantur. nihil aeq. trīuit. quā ꝑter spē
robur. & colos imperatoris. quē ad fectum uisu
ros crediderant. uultusq. qualē ne inatie quidē
aiebant meminisse. Sedit tacitus paulisꝑ. donec
nuntiatum est deductos in forum auctores se
ditionis. & parata omīa ēē. tum silentio ꝑ pēco
nē facto. ita coepit. Nunquā mihi defuturam
orationem qua exercitū meū a[illegible] querer.
credidi. non quod uerba unquā potius quā res
exercuerim. sed quia prope apueritia in castris
habitus. ad sueram militaribus ingeniis. ad
uos quē ad modum loquar nec consilium. nec
oratio suppeditat. quos neq. nomine quidem
appellare debeam scio. ciues. qui apatria ues
tra descistis. an milites. qui imperium au

spitiumq. abnuistis. sacram
ti religionem rupistis. hostis.
corpora. ora. uestitum. habitum cuiuum
adgnosco. facta. dicta. consilia. animos
hostium. uideo. quid enim uos nisi quod ilerge
tes. aut lacetania ut optastis aliud. aut speras
tis. & illi tamen mandonium. atq. indebilem.
regiae nobilitatis uiros. duces furoris secuti sunt.
uos auspicium. & imperium. ad umbriū atriū.
& calenum albium detulistis. Negate uos id
omnis fecisse. aut factum uoluisse. milites. pau
corum eum furorem atq. amentiam esse. li
benter credam negantib'. Nec enim ea sunt cō
missa. quae uulgata in omnē exercitum. sine
piaculis ingentib' expiari possint. Inuitus
ea tanquā uulnera attingo. sed nisi tacta
tractataq. sanari non possunt. equidē pulsis his
panis a carthaginiensibus. nullos homines credebā
ēē ubi uita ēēt sic mea. sic me non solum ad
uersus sotios gesseram. sed etiam aduersus hos
tis. in castris en meis quantum opinio fefellit.
fama sortis meę non accepta solum. sed etiam
expectata est. uerū quod ego uulgari facinus
ꝑ omnis uelim. equidem si totum exercitum
mortē mihi optasse crederem. hic statim an
te oculos uestros morerer. nec uita
iuuaret in uisa ciuib' & milita bus meis.
Sed multitudo omnis. sicut natura maris ꝑ
se inmobilis est. & uenti & aurae cient. ita
aut tranquillum. aut procellę in uobis sunt.
& causa atq. origo omīs furoris penes aucto
res ē. uos contagione insanistis. Qui mihi ne
hodie quidē scire uidemini quo amētię
ꝓgressi sitis. quid facinoris in me. quid in
patriam parentisq. ac liberos uros. quid in
deos sacramenti testes. quid ad uersus auspicia
sub quibus militatis. quid ad uersus morē
militię disciplinamque maiorum. quid aduer

T. L.

sus summi imperii maiestatē
ausi sitis. de me ipso taceo. te
mere potius. quā aude credide
ritis. deniq. ego sim cuius imperitie cre
dere exercitū minime mirandum sit. pa
tria quid de uobis meruerat. quā cū mando
nio & indibili consotiando consilia prodebatis.
quid pr. cur imperium ablatū ab tribunis
suffragio populi creatis. ad homines priuatos de
tulistis. cū eo ipso non contenti. si pro tribunis
illos haberetis. fasces imperatoris uri ad eos qui
bus seruus cui imperarent nunquā fuerat
romanus exercitus detulistis. In praetorio te
tenderunt albius & atrius. classicū. apud eos
cecinit. signū ab iis petitū est. sederunt
in tribunali p. scipionis. lictor apparuit sum
moto populo incesserunt. fasces cū securibus p̄latis.
Lapides pluere & fulmina iaci de celo & in
suetos fetus animalis edere uos portenta
esse putatis. hoc ē portentum qd̄ nullis hos
tiis. nullis supplicationibus. sine sanguine eorū
qui tantum ausi facinus sint expiari
possit. atq; ego quamquā nullum scelus ra
tionem habet. tamen ut re nefaria. que mens.
qd̄ consilium urm̄ fuerit scire uelim. Regium
quendam in p̄sidium missa legio.
int̄fectis p scelus principib⁹ ciuitatis. urbem
opulentam p decem annos tenuit. p̄pter quod
facinus tota legio millia hominū quattuor info
ro rome securi p cussi sunt. sed illi primū non
atrium ubrum se semilixam. nominis & iam ab
ominandi ducem. sed ui bellium tr. mil. secuti
sunt. nec cum pyrrho. nec cum samnitib⁹. aut
lucanis hostib⁹ pr. se coniunxerunt. uos cum man
donio. & indibili consilia communicastis. et ar
ma consociaturi fuistis. Illi sicut campani capuam.
tuscis ueterib⁹ cultorib⁹ ademptam. mamertini insi
ciliam. nam sic regium habituri p petuam sedē
erant. nec populum. nec socios pr. ultro lacessitu

ri bello. sucronem ne uos domicilium habituri
eratis. ubi si uos decedens confecta prouin
tia imperator relinquerem. deum homi
numq. fidem implorare de
bebatis. quod non redieritis
ad coniugem. liberosq. uros;
sed horum quoq. memoriam sicut patriae
meiq. eieceritis ex animis uris. uiam consili scele
rati. sed non ad ultimum dementis. exsequi
uolo. Me ne uiuo & cetero incolumi exercitu.
cum quo ego die uno carthaginem coepi. cū
quo quatuor exercitus carthaginiensiū fudi.
fugaui expuli. uos octo milia hominum ma
noris certe om̄s pretii. quā albius & umbri
us sunt. quib⁹ uos subiecistis. hispaniam pro
uinciam p̄r. erepturi eratis. amolior & amo
ueo nomen meum. nihil ultra. facile credi
tam mortem meam. uobis uiolatus sim.
Quid si ego morerer mecum experiturā
r p. mecū expiraturā r p. mecū casurum
imperium pr. erat. ne istuc iuppiter opti
mus maximus sinit urbem. auspicato die
ductoribus in eternū conditā. huic fragili
& mortali corpori aequalem esse. postumio
albino. m̄ marcello. quinto crispino. cn̄ ful
uio. scipionis meis. tot tam preclaris impe
ratorib⁹. uno bello absumptis. suptes est pr.
erit q. mille aliis nunc ferro morienti
bus meo unius funere elata resp. esset.
Vos ipsi hic in hispania patre & patruo
meo duobus imperatoribus int̄fectis. sep
timiū martium ducē uobis aduersus ex
ultantis recenti uictoria poenos delegis
tis. & sic loquar tanquā sine duce hispa
niae futurae fuerunt. sim. silanus eodē
iure eodem imperio mecum in prouintia
missus. l. scipio frater meus. & c. laelius
legati. uindices maiestatis imperi de eēnt

utrum exercꝰ iam ducesꝰ ducibꝰ. an dignusꝰ an causa
comparari poterat. quibꝰ siomnibꝰ superiores esseꝰ ar
ma contra patriam, contra cuesꝰ uirosꝰ ferreꝰ. afri
cam italiæ. carthaginem urbi romanæ imperare uel
letꝰ. quã obnoxiam patriæ. Coriolanum quondã
damnatio multa, miserum & indignum exilium.
uexaret adoppugnandam patriã impulit, reuocauit
tam a publico parricidio priuata pietas. quidolorẽ
uitæ ira incitauit, stipendium nec diebꝰ paucis impera
tore ego seruus numeratum sacris digna causa fiat.
cur patriæ minaceꝰ bellum. cur adulterꝫ deꝰ
scisceꝰ appr. cur nihil diuinarũ humanarũ ueterũ
immolatũ uobis eet. Insanistis profecto militeꝰ. nec maior
in corpus meũ uis morbi. quã in pectoꝰ mentes inuasit.
horret animus referre. quid crediderint homines. quid
speraverint. quid optauerint. auferat omnia in ipta ob li
uione si ee potest. sinon in cunctũ. silentium tegat. non nega
uerim tristem atrocem quæ uobis usam oratione meã.
quam credituꝰ facta ira atrociora ee. quã dicta mea.
et me ea quæ fecistis. uos ne dicã quidem omnia æquo
animo ferre. sed nec ea quidem ipsa ultra exprobrabuntur.
utinam tam facile uos oblituscamini eorꝫ quã ego obli
uiscar. Itaque qd admiueritis uos attinet. si erroris pe
niteat. satis supꝙ. poenarũ habeo. albus. calenus. exan
us umber. et ceteri nefariæ seditionis auctoreꝰ. san
guine luent. quod admiseritis uobis supplicii exꝫ specta
culũ. non in non acerbum. s. legum etiam si sana
mens redita debet ee. denuo enim quam de uobis in
festus aut inquus consilueruntis. Vix finem di
cendi fecerat. cum exparato simul omnium rerum
terror occupat. auribꝰ q. ei. effusꝰ exercꝰ qui corona con
tionẽ circumdederat. gladius ad scuta concrepuit.
pconis audita uox. cruentis nomina damnatoꝝ in
consilio nudi in medium prahebant. et simul om
nis apparitio supplicii exmebatur. Deligati ad
palum. uirgisq. caesi. i secuti p cussi. adeo torpen
tibꝰ metu qui aderant. ut non modo ferocior uox.
aduersus atrocitatem poenæ sed ne gemitꝰ quidem
exaudiretur. tracta inde de medio omis. purgatoq.
loco. citati milites nominatim apud tribunos militũ.
in uerba p. scipionis iurarunt. stipendiumq. ad no
men singulis psolutum ẽ. huic finem exitumq. sedi tio
militũ coepit apud sucronem habita. Eodem tempus
ad baetim fluuium anno pfectus magonis missus
agatibꝰ. cum parua manu afrorum, mercede hispa
nos sollicitandos ad ∞∞∞∞∞ iuuenum armant.
castris deinde exitus ab L. marcio maxima parte
militum. inter tumultum captæ castræ. quibꝰ dam
& iam infugam amissis. palatos psequente. equite cũ
pauci ipse effugit. dum hæc ad baetim fluuium ge
runtur. laelius interim freto in oceanum euectus ad
carteiam classe accessit. urbs ea in ora oceani sita est.
ubi primum ex tuis angustis panditur mare. gadis
sine certamine in deditionẽ recipiendi. ultro quæ
rem pollicerem. in castra romana uenientibꝰ. spes sicut
ante dictum fuerat. pace facta. immatura pditio ẽ.
comprensos q. omnis magonem ad herbali prætoli. cartha
ginem deuehendos tradit. ad herbal coniuratis con
iuratis in quinq. remem imposito. pmissaq. ea aqua
tarchior quam triremis erat. ipse cum octo triremib
modico inter uallo sequitur. Iam fretum intrabat
quinq. remis. cum laelius et ipse in quinq. remi por
tu carteiæ. sequentibꝰ septem triremib euectus. in
ad herbalem inuehitur. quinq. romẽ. satis credens
deprensam rapido in freto. in aduersum aestum re
cipi non posse. poenus inre subita parum per
incertus. trepidam in unum quinq. remem seque
retur. an hostibus rostra conuerteret. ipsa cunctatio
faciendi detrectandæ pugnæ alacres. iam enim
sub ictu teli erant. et undiq. instabant hostes.
aestus quoq. arbitrium moderandi nauis ad
emerat. neq. erat nauali pugnae similis. quip
pe ubi nihil uoluntarium. nihil arteis aut con
silio eet. ut natura freti. aestus que totus certa
minis potens. suus alienus inimicus neq uquam
remigio in contrarium tendentis inuehebat,

æ fugientem nauem uideres uertice retro in
portam uectoribus inlatam. æ sequentem sin
contrariarum tractum incidisset maris fugientis.
modo sese ad uertentē. iam ipsa pugna hęc
cū infesta rostro peteret hostium nauem obli
qua ipsa rerum alterius rostra accipiebat. illa
cū transuersa obiceretur hosti repente inuerta
in prora circū inter triremes fortuna regente
anceps pluium miscerentur. quinq. primis romana
seu pondere tenatior. seu pluribus remorum or
dinibus scindentibus uertices. cum facilius re
gerentur. duas triremes suppressit. unius prae
lata impetu lateris. alterius remos. deterse
ceteraq. quas undepta cęt mulcasset. in cā
reliquis quinq. nauibus. ad herbal uelis in
africam trās missset. Lelius uector carteam
reuectus. auditis quae acta gadibus erant.
pace factam proditionē coniuratosque mis
sos carthaginē. spem ad irritum redactam.
qua nemissent. nuntios ad l. martium missis.
nisi si terere frustra tempus sedendo adga
dis uellent. redeundum ad imperatorem esse.
ad sententiam martio paucos post dies ambo
carthaginem rediere. ad quorū discessum
non respirauit modo magonē terra mariq.
ancipiti metu urgeretur. sed etiam audita
rebellione ilergetum. spē recuperandae his
paniae nactus. nuntios carthaginē ad sena
tū mittit. qui simul seditionem cuiē in
castris romanis. simul defectionem sociorū
in manus uerbis excellentes. hortentur. ut
auxilia mitterent. quibus traditū api
trib imperiū hispaniae reperi posset.
Mandatis ac indubitis infinis regressi pau
lisper. dum quid nam de seditione statuere
tur reperent. suspensi quieuerunt. si cuiū
errori ignosceretur. nec diffidentes sibi
quoq. ignosci posse. postquā uulgata est.
atrocitas supplicii. suam quoq. noxam pari poe
na aestimatā rati. uocatis rursus ad arma po
pularib contractisq. quę ante habuerant au
xiliis. in saetabanum agrum. ubi principio defecti
onis statiua habuerant. cū uiginti milib equi
tū ac quingentis transcenderunt. Scipio cū fi
dei soluendae parē omnib noxiis innoxiisq. sū
pendiū uultu ac sermone inomnis placato faci
le reconciliatis militum animis. priusquā castra
ab carthagine moueret. concione aduocata. mul
tis uerbis impiam rebellantium regulorum
inuectus. nec quam eodē animo se ire professus
ē. ad ultionē ipsi sceleris. quo cuiē errorē
sanauerit. Tum se haud secus quā uiscera secan
tem sua. cū gemitu ac lacrimis triginta homi
num capitib expiasse. octo milium seu imprudē
tiam seu noxam. nunc laeto ac erecto animo
ad cędē ulciscendā ire. nonenim eos neq. natos
in eadē terra. nec ulla societate iunctos esse.
eam quae sola fuerit fidei. atq. amicitiae. ipsos
p scelus rupisse. ne exercitu suo se praeter quā
quod omnis cuiusq. sortis. latinq. nominis
uidebat. etiam eo mouerit. quod nemo fere sit
militis. quin non italia aut patruo suo cn. scipi
one. qui primus romani nominis meā prouin
ciam uenerit. aut apatere consule. aut ase
site extralia aduectus. Scipionum nomini au
spiciis omnis adsuetos. quos secum in patriam
ad meritum triumphum ducere uelit.
quos consulatum petenti. uelit si omnium
communis agatur honos. ad futura speret.
Quod ad expeditionē attineat. quę instatū
memorem ee rerum suarū gestarum. quā
id bellum ducat. magonis hercule sibi qui
extra orbem terrarum in circumfusam ocea
no insulā. cū paucis p fugeret naues. maio
rem curam ee quā ilergetū. quippe illic
æ ducē carthaginiensem æ quantū cumq. pu

nicum p̄sidium ee. hic latrones latronum q. duces ee.
quib⁹ ad populandos finitimor̄ agros tecta que uren
da. & rapienda peccora cū aliqua uissit ita in acie ac
signis conlatis nullam ee magis uelocitate ad fugam
quam armis fretos pugnaturos ee. Itaq. non q̄d ul
lum inde periculum. aut semen maioris belli uide
at. ideo se prius quā p̄uintia decedat opprimendos
i lergetes duxisse sed primū ne impunita tam sce
lerata defectio eet. deinde ne quis in p̄uintiā simul
uirtute tanta & felicitate p̄ domitā relictus hos
tis dici posset. p̄inde deis bene iuuantib⁹ seque
rentur. non iam ad bellum gerendum. neq. enī
cum pari hoste certam ee. quā ad expetendas ab
hominib⁹ scelestis poenas. ab hac oratione dimissos.
aditer se comparare in diem posterum iubet. pro
fectus que de cumis castris p̄ uenit ad hiberū flu
men. inde superato amni die quarto in conspectu
hostium posuit castra. Campus ante montib⁹ cir
ca septus erat. in eā uallem scipio cum pecora rap
ta pleraq. ex hostium agris p̄ pelli ad irritandam
feritate barbaror̄ uississet uelites subsidio misit.
a quib⁹ ubi p̄ procursatione commissa pugna eet.
laelium cum equitatu impetū ex occulto facere iu
bet. Mons oportune p̄minens equitū insidias
texit. nec ulla mora pugne facta ē. hispani in con
specta p̄cul pecora. uelites in hispanos preda occu
patos incurrere. primo missilib⁹ territauere. dein
de emissis legionib⁹ uelites que irritare magis. quā
decernere pugnam poterant. gladios nudant. et cē
lato pede pedestre certamen erat. ni equites supuenis
sent. neq. ex aduerso tantū in lati obuios obtriue
re. sed circumuecti & iam quidam p̄ infima. leui
abtergo se ut plerosq. intercluderent obiecer.
maior que cedes fuit quam quantam edere leuia
p̄ excursiones proelia solent. ira magis accensa.
aduerso p̄lio barbaris ÷. quam immuniti animi.
itaq. ne pulsi uiderentur. prima luce postero die
in aciem p̄cessere. n̄ capiebat omis copias angusta

sicut ante dictum est uallis. due ferme pedi
tum partes omis equitatus in acie descendit. q̄d
relicū peditum erat obliquo constituer colle. sci
pio pro se esse loci angustias ratus. & quod
in arto pugna romano aptior. quā hispano
militi futura uidebatur. & quod in eū locum
detrectata hostiū acies eet. qui non omnē mul
titudinē eorū caperet. nouo etiam consilio ad
iecit animum. equidē ee posse. circūdare corni
bus. intā angusto spatio. & hosti quē cū pedite
deduxisset. in utilē fore; itaq. imperat laelio
ut p̄ collis quā occultissimo itinere circūducat
equites. segreget q. quantum posset equestrem
a pedestri pugna. ipse omīa signa peditum in hos
tis uertit. quattuor cohortis in fronte statuit.
quia latius pandere aciem non poterat. moram
pugnandi nullam fecit. ut ipso certamine auer
teret a conspectu transeuntium p̄ colles equitū.
neq. ante circumductos cernere. quam tumultū
equestris pugne abtergo accepere. ita duo prelia
erant. due peditum acies. duo equitatus p̄ longitu
dinem campi. quia misceri ex genere utro q. p̄liū
angustie non paciebant. pugnabant. Hispanor̄ cum
neq. pedites equiti neq. eques pediti auxilio eet.
pedes fiducia equitis temere cōmissus campo cede
retur. eques circūuent. nec peditem a fronte iam
enī strate pedestris copiae erant. nec abtergo equi
tem sustineret. & ipsi cum diu in orbem sese stantib⁹
equis defendissent. ad unū omīs cesi sunt. nec quis
quā peditum equitum ue sup̄ fuit. qui in ualle
pugnauerunt. Tercia pars que in colle ad specta
culū magis tutum quā ad partem pugne capes
sendā erat. & locū & temp⁹ ad fugiendū
habuit inter eos & reguli ipsi fugerunt. prius quā
tota circūueniret acies. inter tumultū elapsi. castra
eodem die hispanor̄ p̄ter reliquā p̄dam cū trib⁹
ferme millib⁹ hominum capiunt. romani socuq.
ad mille ducenti in eo p̄lio ceciderunt. uulnerata

amplius ∞ ∞ ∞ hominum. Minus cruenta uictoria
fuisset. si patentiore campo. & ad fugã capessendam
facile foret; purgatum indibilis ab iectis belli con
silis. nihil tutius in adflictis rebus experta fide
& clemẽtia scipionis ratus. mandonium fratrem
ad eũ mittit. qui aduolutus genibus fatalem rabiẽ
temporis eius accusat. cũ uelut contagione qua
dam pestifera. non ilergites modo. & lacetanis sed
castra quoq. romana insanierint; suam quidem
& fratris & reliquorum popularium eam condi
tionẽ ẽẽ. ut aut sita uideatur reddant spiritum
p. scipioni. ab eodẽ illo acceptũ. aut seruati debi
tã uitam pro eo in ꝑpetuum deuoueant. antea
in causa sua fiduciã sibi fuisse. nondũ experta
clementia eius. nunc contra nullam in causa, om
nẽ in misericordia uictoris spẽ positã habere.
Mos uetustus erat romanis. cum quo necto edere
ne equis legibus iungeretur amicitia. non prius im
perio uti in eũ tamquã peccatũ. ut quã omã diuina
humanaq. dedisset. obsides accepti. arma adempta
praesidia urbib' imposita forent; Scipio multis in
uectus in ꝑsentẽ mandonium. absentẽq. indibilẽ
uerbis. illos quidẽ merito perisse ipsorũ malefi
cio. ceterũ quippe ea pignerati mentiũ rebellio
nẽ ẽẽ. uber arma relinquere solutas enĩ os
neq. se in obsides innoxios. sed in ipsos si defece
rint seuiturũ. nec inermis sed ab armato hoste
poenas expertis. ꝑmittere sese utrũ ꝓpitios an
iratos habere romanos mallent; ita dimissus man
donius peccunia tantũmodo imperata. ex qua
ꝑsidium militi prestari posset. Ipse martio in
ulteriorẽ hispaniam praemisso. paucos moratus
dies dũ imperatã peccuniã ilergites ꝑnu
merarent. cũ expeditis martiũ iam appropin
quantẽ oceano adsequitur. Inchoata res iam ante
de masinissa. aliis atq. aliis de causis. dilata
erat. quod numida cũ ipso utiq. congredi
scipione uolebat. atq. eius dextra fidem san

cire. ea tũ itineris tam longi, ac tantũ deuii cau
sa scipioni fuit; masinissa cũ gadibus ẽẽt. certior
aduentare eum a martio factus. causando cor
rũpi equos inclusos in insula. poenuriamq. omniũ
rerũ & facere & eris & ipsos sentire. ad hoc equi
tẽ marcessere desidia. ꝑpulit ut se traicere inc̃
tinentẽ ad depopulandos primos hispaniae agros
paterentur. Transgressus tres principes numida
rũ prae mittit. ad tẽpus locũq. conloquio statuen
dũ. duos pro obsidib' retineri. ab scipione iubet. re
misso tertio qui sicut iussus erat adduceret masinis
sã; cũ paucis in conloquium uenerunt; coeperat
iã ante numidã ex fama rerũ gestarũ. admira
tio uiri. substitueratq. animo speciẽ quoq. cor
poris amplam. ac magnificã. ceterũ maior presen
tis ueneratio coepit. & praeter quã qd̃ suapte natu
ra multa maiestas inerat. adornabat promis
sa caesaries. habitusq. corporis non cultus mundi
tiis. sed uirilis uere ac militaris. ei aetas in me
dio uirium robore. quod plenius nitidi usq.
ex morbo uelut renouatus flos iuuentẽ facie
bat. Prope attonitus ipso congressu numida.
grãs de fratris filio remisso agit. ex eo tempo
re adfirmat eam sequaesisse occasionẽ. quã
tandẽ oblatã deũ in mortaliũ beneficio non
omiserit. cupere se illi populoq. r. operã nauare.
ita ut nemo unus externus magis enixe ad
iuuaerit rẽ romanã. id se etiã si iam pridem
uellet. minus prestare in hispania aliena
atq. ignota terra potuisse; in qua aũ genẽ
tus educatusq. in spẽ patrni regni. ẽẽt. faci
le prestaturũ. si quidẽ eundem scipionẽ du
cẽ in africã romani mittant. satis sperare. ꝑ
breuis aeui carthaginẽ ẽẽ. Laetus eum scipio
uidit. audiuitq. cũ caput rerũ in omi hostium
equitatu masinissã fuisse sciret. & ipse iuuenis
specimen animi prese ferret; fide data ac
ceptaq. profectus retro tarraconẽ est; masinis

sa p̄missu romanoꝝ ne sine causa traiecisse incon-
tinentē uideretur p̄opulat̄ proximos agros. gadis reditum ma
goni desperatis in hispania rebus. in quarum spem se
dicio primū milit ariis. deinde defectio indies amplior
mos ei fuisset. paranti traicere africam. nun
tiatum a carthagine est. iubere senatum in classe
quam gadibus haberet. in italiā traiceret. conducta
ibi gallia ac ligurum quanta maxima posset iu
uentute cōiungeret hannibali nec se nescire belli max
imo impetu maiore fortuna coeptum. sineret. ad eam
rem a carthagine pecunia magoni aduecta est.
& ipse quantā potuit agadirinus exegit. non ærario
modo eorū. sed etiā tēplis spoliatis. & priuatim om
nib⁹ coactis. auri argentiq; in publicū conferre.
Cū praeter ueheretur hispaniae oram haud procul
carthagine noua expositis in terrā militib⁹. proximos
depopulatur agros. inde ad urbē classem adpulit.
ibi cū duo milites in naubus tenuissent. nocte in
litus expositos. ad partē eā muri qua capta car
thago ab romanis fuerat ducit. nec praesidio satis
ualido urbem teneri rat⁹. et aliquos oppidanoꝝ ad
spem nouandi res. aliquot motiros. ceteri⁹ numi ex
agris trepidi. simul populationē agrestium q; fugam
i hostiū aduentū attulerant. æ uisa inter duo classis
erat. nec sine causa electam ante urbem stationem
apparebat. Itaq; instructi armatiq; intra portā ad
stagnū ac mare uersam cōtinebant. ubi effusi hostes
mixta in militer nauali turba. ad muros tumultu
maiore quā ui subierāt. late facta repente porta. ro
mani cum clamore erumpunt. turbatosq; hostis. et
ad p̄mū incursū cæsis q; telis aduersos usq; ad lit
tus multa cæde p̄sequuntur. nec nisi naues litori adpul
sæ trepidos accepissent. sup fuisset fuga aut pugnæ
quisquā; impsis quoq; trepidatū naubus. dum ne
hostes cū suis simul inrumperent. trahunt scalas.
oras q; et anchoras. dem moliendo ne mora eēt p̄cidit.
multiq; adnantes naubus incerto p̄ tenebras. quidam
peterent aut mutarent fede interierunt. Postero
die cum classis inde retro ad oceanum unde uenerat fu
gisset. ad octingenti homines cæsi. nec muri⁹ ullus q;. & ad
duo milia armatoꝝ inuenta. Mago cū gadis repetisset.
exclusus inde classe. ad cimbros. haud procul a gadib⁹ is loc⁹
ab est classe adpulsa. mittendo legatos querendo quæ q;
portæ sibi socio. atq; amico clausæ forēt. purgantib⁹ us
multitudinis cōcursu factū infesto. obrepta quedam
abscondentib⁹ naues militib⁹. ad colloquiū sup stes eoꝝ
qui summo poenos magistratu. cū questore elicuit. lace
ratosq; uerberib⁹. cruci adfigi iussit; inde naub⁹ ad pro
pinquam insulam. centū milia ferme a continenti.
poenorum eam incolebant. precipitatoꝝ classis
bona cū pace accepta est. nec commeatus modo be
nigne prebiti. sed insupplementum classi iuuen
tus. armaq; data. quorū fiducia poenus inualidas
ris insulas. quinquaginta inde milia absunt.
transmisit; duæ sunt baliares insulæ. maior altera.
atq; opulentior armis uiris q;. & portū habet.
ubi commode hibernaturum se. etiam extremū
autumni erat. credebat; ceterum haud secus quam
si romanā eam insulā incolent hostiliter classi oc
cursum est. fundis ut nunc plurimum. tum tum
solo eo telo utebantur. nec quisquam alterius
gentis unus tantum. ea arte quantū inter alios
omnes baliares excellunt; Itaq; tanta uis lapidū
creberrime grandinis. modo in propinquantem
iam terræ classem effusa est. ut intrare portum
non ausi. auerterent in altum naues; immo
rem inde baliarium insulā traiecerunt. fertilē
agro. uiris. armis. haud aeque ualidā; Itaque
egressi naub⁹ sup portam loco munito castra.
ac sine certamine urbe agroq; potiti. duob⁹ mi
lib⁹ auxiliarium cæsis. inde externo saltu in p̄e
ruum hispaniæ impatientes reduret mores trans q;.
Haec alia quae dicendo non popularis modo.
sed ausetanis quoq; uicinā gentē concitat. æ
alios finitimos sibi. atq; illis populos. Itaq; in
tra paucos dies xxx milia peditum. quatuor

ferme equitum. insedetanū agrum quo edic
tum erat conuenerunt. Romani quoq. impera
tores. l. lentulus & l. manlius acidinus neglisce
re primo. nec legendo bellum. iunctis tam ipsi exer
citibus p agrum ausetanum hostico tanquā paca
to demēter ductis militibus. ad sedē hostium per
uenerunt. triū milium spatio procul a castris
eorum posuerunt castra. primo p legatos nequiquā
tēptatum ut discederetur ab armis. deinde cū in
pabulatores romanos impetus repente ab equiti
bus hispanis factus eēt. summisso ab statione ro
mano equitatu. equestre proelium fuit. haud sa
ne memorando in partē ullam euentu. sole ori
ente postero die armati instructiq. omīs mille ferme
passus p sua a castris romanis aciem ostendere. me
dii ausestani erant. cornua dextrum ilergetes. lae
uum ignobiles tenebant hispani populi. inter cornua
& mediam aciem int̄ ualla patentia satis late fecer.
qua equitatū ubi temp⁹ eēt. emitterent. i romani
more suo exercitū cū struxissent. id modo hostiū
imitati sunt. ut int̄ legiones i ipsi patentis equiti
relinquerent uias. ceterū lentulus ei parti usum
equitis fore rat⁹ que prior indehiscentē int̄ uallū
hostium aciem equites emisisset. ser. cornelio tr.
mil. imperat. equites p patentis in hostium acies
ui p mittere equos iubeat. ipse coepta parū p spe
re pedestri pugna tantū morat⁹. dum cedenti du
odecime legioni que in laeuo cornu aduersus iler
gites p na erat. terciā decumā legionē ex subsi
diis in primam aciem firmamentū ducit. Postquā
aequata ibi pugna. ad l. manlium int̄ prima
signa hortantē. ac subsidia quib⁹ res postulabat
loc⁹ inducentē uenit. Indicat tuta ab laeuo cornu
ēē. iam missum ēē ab se cornelium seruium pro
cella equestri hostis circumfusurum. Vix hec dic
ta dederat. cū romani equites in medios inuecti.
hostes simul pedestris acies turbauit. simul equi
tib⁹ hispanorū uiam immittendi equos clauserunt.

Itaq. omissa pugna equestri ad pedestrem hispa
ni descenderunt. romani imperatores ut turba
tos hostiū ordines. & trepidationē. pauoremq.
& fluctuantia uiderunt signa. hortantur. o
rant milites. ut p culsos neq. restat ui acie pa
ciantur. Non sustinuissent tamen infestum im
petū barbarini regulus ipse indebilis. cū equiti
bus ad pedes degressus. ante prima signa peditū
se obiecisset. Ibi aliquamdiu atrox pugna ste
tit. tandem postquā ii qui circa regē semine
cem. restantem deinde pilo terre ad fixum
pugnabant. obruti telis occubuerunt. tum fu
ga passim coepta. plures cesi. quia equos concendren
di equitib⁹ spatiū non fuerat. & quia p culsis
acriter institerunt romani. nec ante abscessum
est. quā castris quoq. exuerunt hostē. decē tria
milia hispanorum cesa eo die. dccc. ferme cap
ti. romanorū sotiorū q paulo amplius. cc. maxi
me in leuo cornu ceciderunt. Pulsi castris his
pani. aut qui ex prelio effugerant. sparsi pri
mo p agros. deinde in suas quisq. ciuitates re
dierunt. Tum a mandonio euocati in consilium.
conquestiq. ibi clades suas. increpitis auctori
bus belli. legatiōs mittendos ad arma traden
da. deditionēq. faciendā censuere. Quib⁹ culpā
in auctorē belli indibilē. ceterosq. principes
quorū pleriq. in acie cecidissent conferenti
bus. tradentib⁹q. arma. & dedentibus sese re
spon sū est. In deditionē ita accipi eos. si man
donium ceterosq. belli concitoctores tradidis
sent uiuos. si minus exercitū se in agrum
ilergetum. ausetanorumq. & deinceps alio
rum populorū ducturos. Haec dicta lega
tis. renuntiataq. in concilium. ibi mandoni
us. ceteriq. principes comphensi. & traditi
ad supplitiū. hispaniae populis reddita pax.
stipendiū eius anni duplex. sex mensiū im
peratum. sagaq. & togae exercitui. & obsides

ab tringinta ferme populis acceptis; ita hispa
nię rebellantis tumultu haud magno mo
tu intra paucos dies conctō & conpresso.
in africam omnis terror uersus, c. laelius noc
te adÿppone regiū cū accessisset. luce p̄ma
ad populandū agrū subsignis militēs soci
osq; nauat duxit omnib⁹ pacis modo incu
rius a gentib⁹. magna clades inlata nun
tiique trepidi carthaginē trore ingenti cōpleve
re, classem romanā. scipionēq; imperatorē. & fa
ma fuerat. ita insiciliā transgressū aduenisse,
nec quot naues uidissent. nec quanta manus
agros popularet. satis gnari. omia unmanis me
tu augente accipiebant, itaq; p̄mo terror. pa
uorq; dein mestitia animos incessit. tantū for
tunā mutasse. ut q̄modo ipsi exercitū ante
moenia romana habuissent uictore. straq;
tot hostiū exercitib⁹. omnis italię populos aut
ui aut uoluntate indeditione accepissent,
hi uerso marte africae populationes. & obsidio
nē carthaginis uri forent ne quiquā pari ad
parienda exrobore. ac romanis fuissent. illis ro
manā plebē. illis latiū uiuentutē p̄buisse
maiorē sēp frequentioreq; prot caesis exerci
tib⁹ subolē; ce-tū suā plebē inbellē inurbe. in
bellē esse mercede parari auxilia exagris. gen
te adomnē auraē spei mobili. atq; infida; ita re
gē syphacē post conloquiū cū scipione aliena
tū. masinissā apta defectione infestissimū
hostē. nihil usquā spei. nihil auxilii ēē. nec
magonē exgallia mouere tu multis quic quā.
nec cūngere sese. hannibalē ipsū ita & fama se
nescire. & uiris. inhaec deflenda plapsos. abre
centi nuntio animos russus tror instans revo
cauit adē subtrandū. quonā modo obuiā p̄sentā
periculū retur; dilectus rapi inurbe. agrisq; ha
beri placet. mittere adcōducta afros auxilia. mo
nire urbē. frumtū cuehere. tela. arma parare.
instruere naues. & mittere adhipponē aduersus romanā
classē. ita hęc agentib⁹ nuntius tandē uenit. lelium nscipio
nē copias q; quanąq; adincursiones agros satis sinti
transuectas. famā belli molē adhuc insiciliā ēē. ita
respirasse. mittiq; adsyphacē legationes. alios que
regulos firmandę societatis causa coepte. adphilip
pū quoq; missi q̄ducenta argenti talenta pollicerēt ut
insiciliā. aut uitaliā traicere. & missi. & ad duos impe
ratores italię. ut omni trore scipionē retinerent. ad
magonē nlegati modo. sed xxv longe naues. sex milia
peditū. octingenti eq̄tes. & septē elephanti. adhoc magna
pecunia adconducēda auxilia. q̄b⁹ fretus p̄pius urbem
romanā exercitū admouere. & cūngere se q; se hannibali.
Haec carthagine parabant; agitabant q̄q; adlatū p̄das
ingentes. ex agro inermi. ac nudo. p̄sidiis & gente; mas
nissa fama romanę classis excitus. cū eq̄tib⁹ paucis ue
nit. ut segnitē rē magis abscipionē questus. quod ita n exer
citū iam in africā traiecisset. p̄culsis carthaginiensib⁹.
syphace impedito. finitimis bellis. quē incertū ha
bere si spatiū ad sua aut uelit cōponenda detur. nihil
sincera fide cū romanis acturū. Hortaretē & stimula
ret scipionē. ne cessaret. se quanquā regno pulsus ēē.
cū haud contēnend⁹ copis adfuturū peditū eq̄tūque;
nec ipsi laelio morandū in africa ēē. classē credere pro
fectā a carthagine, cū qua absente scipione non satis
tutū ēē. contra hi certam; ab hoc sermone dimisso masi
nissa laelius. postero die naues p̄das honustas abip
pone solut. reuectusq; insiciliā mandata masinis
se scipioni exposuit. Cis dē ferme dieb⁹. naues que
ab carthagine ad magonē missę erant. inter albinos.
cauneș. ligures. genuaq; accesserunt; in his locis ti
ber; ago tenebat classē. q̄legatoq; audito uerb⁹, ui
bentiū exercitus quā maximos cōparare. ex exemplo
gallo; naq; utriusq; gentis ingens ibi multitudo
erat. c̄ciuū habuit; & missū se adeos uindicandos in
libertatē ait. & ut ipsi cernant mitti sibi abdomo p̄si
dia. sed quantis uiris quanto exercitu id bellum
geratur. inex potestate ēē. duos exercitus romanos

anū ingallia. alterū incuturia ēē. facis scire. sp. lucretiū. sexv
m. huic uncuruū. multa milia armanda esse. ut duob' ducibus
exercitib' q; romanis resistatur, Galli summā addā suā uolūtatē
tā ēē dicere. sed cū una castra romana intra infinis. altera
infinitama tra ārruria. prope inconspectu habeant. Sipalā
fiat auxilijs adiutū absese poenū. exemplo infestos utrim
q; exercitus magrū suū incursuros. ea abgallis desiderare.
q̄bus occulte adiuuari possē, ligurib' quod, pcul agro. urbib'
q; coīx. castra romana sint libera consilia ēē. illos armare ut
uertatē. ācapessere, pparte bellū aequū ēē, ligures haud
abnuere. tempus modo duq; missū petere addilectus haben
dos, interim mago militē gallis dimissis clā pagros coīx mer
cede cōducere. cōmeatus quoq; omnis generis occulte adēv
agallis populis mittebant, m. liuius exercitū bolonū excerv
cia ingallia traduct. unctusq; lucretio sise mago exligu
rib', ppius urbē mouerat. obuiā ire parat. sipoenus suban
gulo alpū q̄etus se contineat. ācipse meadē regiones cir
ca arminū italiq; psidio futurus, Post reditum exafrica
c. lacli' ēt scipionē stimulato masinissae adhortationi
b. ācilitib' pdā exhostū tra cernentib'. cernentib' tota
classe efferri accensis. adtraciendū quā pmū. intue
nte maior, minor cogitatio. locros urbē recipiendq; que
subdefectionē italiq; descruerat. ācipsa adpoenos. spes
aut adfectandq; eius rei exminima re adfulsit, la
trocinijs magis quā iusto bello inbrutius gerebā
tur res. principio abnumidē facto. ācbrutteis in
societate magis punica. quā suopte ingenio cōgru
entib' ipseū more, postremo romani quoq; ia contā
gione quadā. rapto gaudentes. quantū pducer li
cebat. excursiones inhostū agros facere. Abiis egrē
si q̄dā urbē locrenses. circū uecti regiūq; abstrac
ti fuerant. in eo captiuoq; numero fabri q̄dā fue
re. adsueti apud poenos mercede opus inarce locrq;
facere, hi cognita ablocrensiū principibus q̄pulsi abad
uersa facione. que hannibali locros tradiderat. re
gū se contulerant. cū cetera pcuntantib' ut mosē
q̄diu absunt. que domi agerent exposuissent. spem
fecer. si redempti acremissi forent arcē se his tradi
turos. ibi se habitare. fideq; sibi rerū omniū in ē cartha
ginenses ēē, itaq; ut q̄simul desiderio patrię ageretē,
simul cupiditate inimicos ulciscendi arderent.

Redempti exemplo his. remissisq; cū ordinē agendę rei
cōposuissent. signaq; pcul edita observarent. ipsi ad
scipionē siracusas pfecti. apd quē pars exulū erat. re
ferentes ibi pmissa captiuq;, Cui spē ab affectu haud
abhorrentē ēsulē ferissent. ter mil. cū his m. sergius.
ac p. matienus missi. missiq; abregio. tria milia militū
locros ducere. ac plenilunio p pr. scriptū. ut rei agen
dę ad ēet, pfecti abregio scalas ad dextrā altitudinē
arcis fabricatas portarent. media ferme nocte. ex eo
loco unde ē uenerant signū dārē pdictorib; arcis.
Qui parati intenti q. ac ipsi scalas ad ipsū factas cū
dimississent. pluribus q; simul locis scandentes accepissent.
prius quā sonus oriretē in uigiles pnę. ut in nullo tali metu
sopitos. impetē ē factus. quę gemitē primo morientiū
excaudē, dein subita ēturbatio ex somno ac tumul
tus cū causa ignorarē. postremo certiores alius
ex alius certantib, alios. itaq; ad arma pse quisq; uocabat,
hostis in arce ēē. ac certi uigiles. oppressiq; forent
romani. nequaquā numero pares. ni clamor ab his
q̄ extra arcē erant sublatē. in eorū unde acci
disset. omnia uana augentes nocturno tumultu
fecissent, itaq; uelut plena hostiū arce ītra ponē.
omisso certamine. in alterā partē duę sunt haud
multū inter se distantes. ēfugiunt, oppidani urbē
habebant. uicoribus, primū in medio positā. ex
arcib' duab', plus cotidie lesib' certabat, ple
minus romano. Hamilcar punico psidio pērat.
arcessentes expugnus subsidia. copias augebant,
Ipse postremo ueniebat hannibal. nec sustinuissent romani,
nisi locrensiū multitudo. exacerbata superbia atq; auari
cia poenę. ad romanos misisset, Scipioni ut nunciatū ē.
in maiore discrimine locris rē uerti. ipsūq; hannibalē
ad uentare. ne psidiū arcis pclitaret. haud facili in
de receptu. ac ipse amissa. l. scipione frē in psidio ibi
relicto. cū primū estu strictū inclinatū ē. naues mari

secundo misit; Hannibal abuloro amni. haud ꝑcul is a
burbe locris abest. Nuntio ꝑmisso, ut sui luce ꝓma sūma
ui ꝑlui cū romanis ac locrensib⁹ conserererent. dū ipse auer
sis omnib⁹ ineū tumultū. abrīgo urbē incautā adgredere
tur; Ubi luce coeptā inuenit pugnā. ipse nec inarcē se
includere. turba locū artū impetturus uoluit. neq;
scalas q⁹ scanderet muros attulerat. sarcinis inacerū
cietus. cū haud ꝑcul muris adterrorē hostū acie
ostendisset. cū eq̄tib⁹ numid. circūeq̄tat urbē, Dum
scalę queque alię adoppugnandū opus erant parant.
aduisendū quā maxime partē adgrederet. ꝓgressus
ad murū. scorpione ictō q̄proximus cū forte steterat.
trētus inde tā periculoso casu receptui canere cōmisit
set. castra ꝑcul abiectu teli cōmunit; Classis romana
amerina locros aliquot horis die supante accessit. exposita
omnes enauib⁹. ac ante occasū solis urbē ingressi sunt; Postero
die coepta ꝙarce apoenus pugna. ac hannibal ita scat alios q;
omnib⁹. ad oppugnationib⁹ paratus subiꝺat muros. Cum
repente ineū nihil minus quā tale quicquā timētē ꝑta porta
porta erumpunt romani. adducentos inprouidos cū inua
sissent occidunt. ceteros hannibal ut consulē adesse sensit.
in castra recepit; Nuntio q; misso adeos q̄ inarce erant. ut sibi
met cōsulerent. nocturno motu castris abiit. ac q̄ inarce erant
igni inuecto tectisq; tenebant. ut ꝑ tumultus hostē mora
rer. agm suoq; fugae simulet circumante nocte adsecuturus.
Scipio ut et arcē relictā ab hostib⁹ ac uacua uidit castra. uo
catas adcontionē locrenses grauit obdefectionē incusauit;
deauctoribⁿ supplicii sūpsit. bonaq; eoꝝ alterius factionis prin
cipib⁹ obegregiā fidē aduersus romanos cōcessit. publice necda
re. ꝑ nec eripere se quicquā locrensib⁹ dixit, roma mitterent
legatos. quā senatus aequū censuisset eam fortunā habe
ros. illud satis scire. ac ꝑ male de p.r. meriti essent. in medio
rē statu subiratis romanis fœderos. quā subamicis carth
ginensib⁹ fuerit; ipse adcuendā pleminio legato ꝑsidio q;
quod arcē ceperat adcuendam urbem relicto. cū q⁹ uene
rat copiis messanā trajicit. Ira supbe ac crudelit habiti locren
ses ab carthaginensib⁹ post defectionē a romanis fugrant.
ut modicas iniurias. Non aequo modo animo pati, sed ꝑpe
rabenta possent; uerum enim uero tantū pleniꝰ amilcare prę
sidii ꝑfectū, tantū ꝑsidiari milites romani, poenos scelere atque
auaritia supauerunt. ut non armis sed utrius uideret certum
nihil omnino inopi iniusas opes potentiorū fa cuiunt
ꝑmissu inoppidanos e. abduce. aut amittab⁹, in corpora
ipsq; inliberos. inconguis. infande crudelitate edite; nā auaricia
ne sacrq; q̄dē spoliatione abstinuit. nec alia modo templa uno
lata. sed ꝑ serpinę etiā intacta omni aetate hērensauri. ꝑ quā
qd apyrrho, q̄ cū magno piaculo sacrilegii sui manubias reco
let. spoliati ducebant. Ergo sic ante regiae naues lacerate
nau fragius. nihil interra integri. ꝑ sacra pecunia daec
quā asportabat exculerant. tum quoq; alio genere cladis, ea
dē illa pecunia omnib⁹ crāciis ea uiolatione templi furorē
obiec. atq; in se duce induce. multē in multē rabie hostiū
uertit, sūmę rei pleminus ꝑ erat. multā parś subeo quā
ipse abregio adduxerat. parś subtribunis erat. rapto po
culo argenteo exoppidani domo, pleminī milēs fugiens.
sequentib⁹ quę erat obuius forte sergio ac mecieno t.r.
multā fuit, cui cum iussu tribunę adempē populum
esset iurgiū inde ac clamor. pugna postremo orta, inter
pleminī milites. tribunęq; q. ut suus quisq. opportunus
aduenerat; Multitudine simul ac tumultu crescente.
uicti pleminī milites, cum ad pleminum cruorē ac uulne
ra ostentantes. nisine uociferatione atq; indignatione
curr issent. ꝓba ineum ipsum iactata inmurgis re
ferentes, accensus ira domo sese ꝓripuit. uocatos q; tri
bunos nudari, ac uirgas expediri iubet. Dum spolian
dis his repugnabant eni. militesq; implorabant. temp⁹
terit. repente milites ferocis recti uictoria ex omnibus
locis. uelut aduersus hostis ad arma clamatū est. ccurre
runt, ac cū uiolata iā uirgis corpora tribunoq; uidis
sent. cū uero inmulto inpotentiorē subito rabie accen
si, sine respectu n maiestatis modo. sed etiā humanita
tis in legatū impetū lictoribus ꝑ ius indignū immodō
mulctatis faciunt. tunc ipsū abs uis intē ceptū ac se de
sū hostilit lacerant. ac ꝑ prope ex sanguē naso auribusq;
mutilatis relinquunt. His messanā nuntiatis. Scipio
post paucos dies locros aduenit pleminio noxa liberato.

relictoq; in iure de loci pſidio, tribunis sortib' iudicatis, æ inuin
da electis, ut roma ad senatu mitterent. messana atq; inde
siracusas reduc, plemiuus impotens irae, nec leta abscipione
æmi mus leuit laca sua iniuria ratus. hec que quam
aesti mare aliu ea lace ce patiendo sensisset. tribu
nos adrai adse uisit, laceratosq; omnib' que pari corpus ul
la potest inf fec, hec sedatus animq; poena insepultas, prec,
simul crudelitate æ inlocrensium pncipes est usus, quo
quos adconquirendas inuras ad p. scipione pfectos au
diuit, æ que antea plibidine atq; auaritia feda exempla
in socios ediderat. tunc alebat mutaplici cr edere infamiq,
atq; inuidie, n sibi modo sed etia imperatori esse, la comu
nitq; adperebat tempus. cu p. licinio cos. lacere romam
adlace. se exercitu q; suu. grauu morbo adfectari. hec fisti
pocuisse ni abeo uis p malu grauit æ iam in hostis ingru
isset. itaq; quonia ipse uenire ad comitia n posset, si ea
patrib' uideretur. sequi. cecilio metellu dictatore. comi
tiq; causa dicturu. exercitum q; cecili dimitti ere p. ee.
Nam neq; usum eius ullu in psentia ee. cu hannibal ita
inhibenia suos recepte. æ tanta incesserat mea castra uis
morbi. ut nisi mature dimittant. nemo omniu sup futu
rus uideat. ea cos. apatrib' facienda ut ere p. fideq; sua
daret p missa, cuncta eo tempore ur gens religio inua
serat. inuento carmine in libris sybilinis. ppt crebros eo
anno ecaelo lapidatu inspectis. quando hostis alienige
na tre italiq bellum inculsset. eum pelli italia. uinciq
posse. si mat ida ei apissinum. et roma ea aduecti foret,
id carm ab decem uiris inuectu. eo magis patres mouit.
quod legata q donu delphos portauerant. referebant. æ
sacrificanti' ipsis pythio apollini laeta fuisse. et respon
sum oraculo edicu maiore multo uictoria qua cuius
expolius dona portarent adesse. pr; ine uisdem spes sum
ma cferebant p. scipionis uelut psagientc animu, defi
ne belli quod depoposcisset prouincia africa, itaq; quo
maturius facis omnib'. oraculiq portendenti sese uic
toriae compotes fierent, id cogitare quae ratio transpor
tande roma deae esset. Nulla eum inasia socias ciuitat
habebat pr. tam memores aesco lapu quoq; exgrecia

quonda. haud du ullo foedere sociata. ualetudinis causa
accersitu. tunc u cu attalo rege ppe comune aduersus phy
lippu bellu coeptu, amicitia esse. facturu eu que posset
populi r. causa, legatos adeu decernunt, m. ualeriu laeui
nu. qui bis cos fuerat, acres ingrecia gesserat, caeciliu
galba aedilicia. duos questores, cn. tremelliu flaccum
æm. ualeriu flacone, his quinq; naues quinque remes.
ut ex dignitate p r. adirent eas terras. adquas concilian
das maiestas nomini romano esset decernunt, legati asia
petentes. protinus delphos cum escendissent. oraculum adi
erunt. consulentes adquod negotiu domo missi essent,
pficiendi eius. qua spe populoq; r. portenderet, responsum
ee ferunt. pacatu rege copotes eius fore. quod peterent.
cu roma dea deuexisset. cu curarent ut ea quam op
timus roma esset hospitio exciperet. gamu ad rege ue
nerunt. legatos comite acceptos. pessime tractos in phrygia
deduc. sacru q; his lapide. qua matre deu ee. incolae di
cebant tradidit. ac deportare roma uasset, pmissis able
gatis m. ualerius falco, nuntiauit dea apportari, querendu
uiru opamu incumbere ee. qea rite hospitio acciperet. Ce
cilius metellus dictator abconsule imbriacius comitiorum
causa dicius, exercituq; eius dimissis, magister equitu. ue
turius philo, comitia habita p dictatore, consules facti m. cor
nelius cethegus. p. sempronius tuditanus absens, cui puincia
grecia habebat. prores inde creati claudius nero. m. marci
bella. l. serbonius libo. m. pomponius matho. comitius pactis dic
tator sese magistratu abdicauit, Ludi romani ter. plebei
septiens instaurati, curules erant aediles cn. æ. l. cornelii len
tuli. l. hispaniu pincia habebat. absens creatus. absens eti ho
nore gessit, t. claudius asellus æm. iunius penus plebei aedi
les fuerint, aede ur tatis eo anno adporta capena marcel
lus dedicauit. septimo decimo anno postquam apatre eius p
mo ciulatu uota, incaptu adsiduu fuerat, æ flamen mar
tialis eo anno emortuus. m. aemilius regillus. nec lectae eo bi
enio res ingrecia erant, itaq; philippus aetolos deser tos ab
romano cui uni fidebant adeo, quibus uolut conditionib'
adpetenda et pascis tenda subegit pace, quod nisi omni u
pficere maturasset. bellante eu cu aetolis p. sempronius

pcōs successor imperū missus sulpicio cū decemlibus, ā.cxxxv.
rostratis naub⁹, haud paruū mōtēū adopē ferendā socius oppſ
sisēnt; quę dū pace facta nuntius regi uenit romanos dyr
rhachiū uenisse. pachinos q. ē propinquas gentis alias motas
ēe, ad spē nouandi resdi malūq. oppugnare eos uerterant
auxilio uenit quod sine auctoritate sua aduersus foedus cū
rege pacē fecissent. ea cū audisset phippū neq; motus maior
infinitimis gentib⁹ appolloniā cōtendit. quo sempronius se rece
pit. Missō lęgorio legato cū parte copiarū. ā quindē naub⁹
inaecoliā, adiuuandas res, pacemq; si posset turbandā, philippus
agros apolloniatū uastauit. ā ad urbem admotis copius po
testatē pugnę romano fecit, quę postquā quietū muros
tantū modo tueri uidit. nec satis fidens uiribus ut urbem
oppugnaret. cū romanis q̄q; sicut cū aetolis cupiens pacē
si posset. si minus indutias facere. nihil ultra uirtutis nouo
certamine odiis, in regnū se recipit, pidem tempus taedio
diuturni belli epirotę, temptata pax romanq; uoluntatē lega
tos de pace cōmuni ad philippū misere. satis cōfidere cuncta
rā eam adfirmantes. si ad conloquiū cū p. sempronio impato
re romano uenisset. facile impetratū. neq; enī ne ipsius q̄
dem regis aborrebat animus. ut inepiru transiret foe
dus. regis aborrebat animus. ut in epiru transiret foe
nicę urbs epiri, ibi pax conlocutus rex cū aſropo ā dardano
ā philippo epirotarū prore. postea cū p. sempronio con
gressus, ad fluuiū cloę o amynand achamanū rex. ā magis
tratus alii epirotarū, ā acarnanū; primus philippus pror
uerba fec, ā petit simul ab rege ā ab imperatore romano
ut finē belli facerent. darentq; ea epirotis uenia; p. sem
pronius condiciones pacis dix. ut parthini, ā dimallum,
ā bargullū, ā eugeniū romanq; essent; ac in ea si mis
sus roma legatis absenatu patrassēt ut in macedoniā
cederet. Inea condiciones cū pax cueniret, ab rege foederi ad
scripti prusias bithiniae rex. ā cherbaeo epirotę, ab ro
manis iliensis. attalus rex, pleuratus, nabis, lacedemoniq;
tirannus. eleim ēe achęuensis. haec conscripta. cōsignataq;
sunt. ā in duos menses indutiae factę, donec rome mitte
rentē legati, et populus inhas condiciones pacē iusse
runt. quę omnes tribu— s q̄ auerso in africā bello omnib⁹
alus in presentia leuari uolebant bellis; p. sempronius pace facta
adconsulatū roma decessit; p. sempronio m. cornelio quintus dein
mus is annus belli punici erat. punicę cornelio ā cruriq; cum
uetere exercitu. sempronio britti ut nouas scriberet legio
nes decreta. pro urb⁹ m. marcio urbis l. scribonio libone pegri
ne. ā eide gallia, pomponio mathone sicilia, ti claudio neroni
sardinia euenit. p scipioni cū eo exercitu. cui ea eidē quā habe
bat. prorogatū imperiū est. ttē p. licinio uti brut
tios duab⁹ legionib⁹ optineret. qua adeū inpuncta cū impio
rari consuli erep. ursū ētē, ā m. liuio, ā sp. lucretio cum
binis legionib⁹ q̄b⁹ aduersus magonē galliae p̄sidio fuissent.
prorogatū imperium ē. ā cn. octauio ut cū sardiniā legio
nem q. ti. claudio tradidissent. ipse nauis longis xxxx mari
timā orā, q̄bus finibus senatus censuisset. tuitaretur;
m. pomponio pr. in sicilia tarentinus exercitus. duę legio
nes decretę. ā quintus tarentū, c. hostilius tubulus capuā.
pro pr. pore anno, ti uetere p̄sidio optinerent. de hispanię
impio quos ina puntia duos — mitti placeret. lectū
ad populū ē, omnes tribus eos de l. manilius acidinus
p cos. sicut pore anno tenuissent optinerent eas puin
cias uisset; cōsules dilectū habere instituer. ā ad nouas
scribendas inbruttios legiones. ā in ceterę. ita enī iussi
absenatu erant. exercitū ius supplementū, quā qua non dum
apte africa puincia decreta erat, occultantibus id credo
patribus, ne scriberent carthaginienses, tam inea spem
ecreta ciuitas erat; in africā eo anno bellatū erat. finemq;
bello punico adesse, impleuerat ea res superstitionū animos.
pniq; ā ad nuntianda ad crescenda p digia erant eo plu
ra uulgabant. Duos soles uisos. ā nocte intempestiua. ā
facē stellę abortu solis ad occidentē porrigi. uisa tarra
cinę, porta in anacniae aperta ēt ā multis locis murum
decelo tactū. macedē nonis sosptę lanuuii cū horren
do fragore strepitū edito, eox pcursando causa dien
unū supplicatio fuit. ā nouendiale sacrū quod de celo la
pidatū erat. igitū eo accessit consultatio de mare idatea
accipienda, qua pter quā quod m. ualerius unus ex lega
tis p gressus accitū in italia fore nuntiauerat. regis nun
cius aderat tarracinae, ita ēe haud parue rei iudicū se
natū tenebat. quir optimus — incuntace ēt. uerū

cerre uictoriã eius rei sibi quisque mallet. quã ulla impia ho
nore sue. suffragio seu patrũ. seu plebis delator. p. scipionẽ cn. filiũ
eius q̃ hispaniã ceciderat adolescentẽ. in diu questo. uidicaue
runt intra ciuitate uirũ bonũ. optimũ ee. id q̃bus uirtuti
bus inducti. ita uidicarint. sic tradidũ apximis memoriae
temp̃q. illo scriptoribus. libens posteris tradere. ita meas opi
niones ciceronem uetustate obrutã. nunc ponã. p. cornelius
cũ omnib matronis hostiã ire ussus obuiã dee. isque ea dona
ue acciperẽ. cinerã elatã tradere ferendã cũ matronis. postqui
nauis ad ostia amnis tiberini accesserat. sic erat iussus insalũ naue
egressus. absacerdotib deã accepit. exeuntẽ cinerã. matronae p̃mo
res ciuitatis. inter quas unius claudiae quintae signae nom.
accepere. seu dubia ut traditur antea fama. clamorẽ ad posteros
tã regioso ministerio pudicitiã fec. eae p̃manus succedentes. de
inde aliae alias. omni obuiã effusa ciuitate. turibulis ante
uanuas posteis qua p̃ferebat. atq. accenso ture. p̃cantib utuo
lens propitiaq. urbẽ romanã iniret. in eadẽ uictoriae quae in
palatio p̃oleret deã. p̃r. idus. apr. isq. dies festus fuit. popu
lus frequens dona deae tulit. lectisterniumq. ludi fuere me
galesi appellatã. cum desupplemento legionũ que in pauentis
erant agerentur. tempus ee agbus da senatoribus subiectiue.
que duab inrebus ut cumq. tolerata essent. ea dempto iã tan
de deũ benignitate metu. in ultra patiẽt. ex is expectacione
patrib subiecer. coloniãs latinas duodeu que annum ferme sexu
uacationẽ militiae quas honoris ac beneficii causa haberet.
cũ interi boni obedientesq. socii. p̃sid atq. obsequio impr. con
tinuis omniũ annoq. dilectib exaustis essent. subhanc uocẽ
memoria magis patrib renouata rei ppe iã obliteratae est.
itaq. nihil p̃ius referre consules passi decreuer. ut consules
magistratus denosq. p̃cipes. nepete. sutrio. ardea. calib. alba
carseolis. sueissue. sed iacere manarmia inter amanghaeia
q̃ coloniẽ inea causa erant roma excirent. is imparent.
quarẽ quaecunq. earũ coloniarũ militũ plurimũ dedis
set p̃r. ex quo hostes in italia essent. duplicatiũ eius sumẽ nu
merũ pedituũ daret. equites centenos. uicenos. si qua eum nu
merũ equitũ explere non posset. pro singulo uno tris pedites
iuberet dare. pedites equitesq. quã locupletissimi legerent.
interentur. q̃ ubicũ quẽ extra italiã supplemento opus

eet. si qui ex is recusarent retinere. ne eius coloniae magistra
tus legatosq. placere. neq. si postularent senatũ dari. p̃ue quã
impata fecissent. stipendiũ p̃terea iis colonis in milia aeris
asse singulos impari. exigiq. quot annis. censuiq. in is colo
nis agi. ex formula abromanis censoribus data. dari placere
eande quã imp̃r. deferriq. roma abiurati is censoribus colo
niarũ. p̃ue quã magistratu abirent. ex hoc sc. accepit romam
magistratib. p̃ moribusq. earũ coloniarũ. cũ esules tã multem
stipendiũq. impetrassent. alii alius magis recusare. de reclama
re. negare tantũ militũ effici posse. uix si simptu ex formula
impetur cuiusq. Orare atq. obsecrare ut sibi senatũ adire
ac depcare liceret. nihil se quasi reperire merito deberent ad
misisse. sed stipendiũ aeriam foret. neq. suũ deliciũ. neq. ira
p̃r. ut plus militũ darent. quã haberent. posse efficere. Con
sules obstinati legatos manere romae iubent. magistratus
ire domũ. addilectus habendos. nisi summa militũ que impata
ee roma adducta. nemine iis senatũ daturũ. Ita p̃cisa spe
senatũ adeundi. depcandiq. dilectus in is duodeci coloniis. p
longa uacatione numero uniq. haud difficulter est
pfectus. altera tẽ res prope aequo longe neglecta silentio re
lata. a m. ualerio leuino c. q̃ patris conlatas pecunias. se ac m.
claudio cos. reddi tandẽ equiũ ee dix. nec mirari quemquã de
bere inpublica obligata fide. sua p̃pua cura ee. na p̃ter quam
quod aliquid propriae adconsulem eius anni quo conlatae pe
cuniae essent. p̃inerent. ecia se auctorẽ ita ferendi fuisse. ino
pia aerari. nec plebe adtributi sufficiente. grata ea patrib
admonitio fuit. ussitq. referri consulib. decreuer. ut trib
pensionariis. ea pecunia solueret. p̃ma p̃sente. ii quitu essent.
duas tertias. equites consules. numerarent. omnis deinde alias
curas una occupauit. post quã locrensiu clades quae igno
ratae ad eã diẽ fuerant. legatoq. aduentu uulgatae sunt. nec
tã plenum scelus. quã scipionis aut ambitio aut neglegentia
uras hominũ inuitauit. decẽ legati locrensiu obsiti squalore.
et sordib. incomito sedentib consulibus. iudicia supplicii ra
mos oleae. ut grecis mos est p̃gentes. ante tribunal cum
fleuili uociferatione humi procubuer. Querentibus
consulib. locrenses se dixer ee. ea passos a q. plenius lega
to. romanis q. militib. et pati nec carthaginiense quae idem

Oō legator locrēsiū ꝛ ad senatū ī. p.plem mū d'ēi crudelitate

uelle pr, rogare uti sibi patres adeundi deplorandi qu. e
erumnas suas potestatē facerent, senatu dato. maximus
natu exiit, scio quanta aestimentē nostre apud uos querel
le pc. plurimū ineo moueri cē. si probe sciatis. & quomodo
pdati locri hannibali sint. & quomodo pulso hanibalis p̄sidio
restituti indicionē uestrā, quippe si culpa defectionis, p
cul apulico consilio abfec, & redacti in uestrā dicionē appa
reat. non uoluntate solū sed etiā ope. & uirtute. nostra.
magis indignemini bonis ac fidelib' sociis, tā indignas
iniurias ablegato uestro multib' q̄ fieri. Sed ego causam
utrius q; defectionis nostrae in aliud tempus differendā ar
bitror. sed aliqui rerū gratia. unus. & coram p. scipione qui
locros receptē omniū nob recte pperanq; factoq; ē testigatur.
Aiceret. quod quales cumq; sumus. patri non debuim, non possu
mus dissimulare. pc. nos cum p̄sidio punicū in arce nostra
haberemus. multa foeda & indigna. & a praefecto p̄sidi hamil
care. & a numidis afris quae passos cē. quid illa sunt dicta
cū his. que hodie patimur. Cū bona uenia quaeso audiatis
pc. id quod in uoluntate ducam, indiscrimine ē nunc humanū o—
ne genus, uterū uos d'arthaginienses p̄cipes terrarū iude
ne. si ecbis que locrenses aut abilli passi sumus, aut uestro
p̄sidio nunc q̄dmaxime patimur, aestimandū romanum
ac punicū imperiū sit. nemo non illos sibi quā uos dominos
optet. Et tam iudete quem admodū iniuos locrenses ani
mati sint. cū a carthaginiensib' iniurias multo minores acci
perem. ad uestrū imperatorē confugimus, cū uestro p̄sidio
plus quā hostilia patiamur. nusquā alio quā ad uos que pellas
deculimus, aut uos respicietis pdatas res nostras pc. aut ne ab
dus q̄dē immortalib', quod p̄mittitur obtem quoquā sup ē. pleniuus
legatus missus ē. cum p̄sidio adrecipiendos a carthaginiensib'
locros, & cū eode uestre relictum ē p̄sidiū, in hoc legato uestro dare
ei animū adloquendi libere, ultime miseriae, nec hominis
quicquā ē. pc. p̄figurā & speciem. neq; romani cuius p̄ter ha
bitū. uestitūq. & sonū latine linguae, pestis ac belua in manus.
quas fretū quondā. quo absicilia diuidimur ad pnicē na
uiganteū circū sedisse fabulas fer. Ac si sceleris libidinem
q; & auaritiā solus ipse exercere in socios uestros satis habe
ret. cui una p̄fundā q̄dē uoraginē. tam patientia nostra ex

pleremur. nunc omnis centuriones. militesq; uestros. adeo impune &
licentiā. atque impbitatē ēē uoluit. pleniuis fecit. Omnes ra
piunt. spoliant. uerbant. uolnerant. occidunt. construpant ma
tronas. fuit urgines inceptas raptas ex complexu parentū. co
tidie capitur urbs nostra. cotidie diripitur. dies noctesq; omnia
passim mulierū. puerorūq; quiruptur. atq; absportant. ploratib'
sonant. miretur qui sciat. quomodo aut nos ad patiendū suffici
amus. aut illos qui faciunt. nondū tantarū iniuriarū satietas
capit. Neque ego exequi possum. nec uob opē est audire singu
la. que passi sumus. cōmunē omnia amplectar. nec ego domū
ulla locris nego. quemquā hominē exptē iniuriae cē nego.
nec ullū genus sceleris libidinis. auaritiae. sup ēe. in illo q̄ pati po
tuerit. pē missū stē. aux ratio iuri potest. ut casus cyrita
tis sic detestabilior, cū hostes bello urbe cepe. antiū exercitabus
tyrannus ui atq; armis oppressit omnia. que captae urbes
patiuntur. passi sumus. Sed cū maximae patimur. pc. omnia quae
crudelissimi atq; inportunissimi tyranni, sceleratae inopp̄s
sus ui edunt, pleniuis inuos. liberosq; nostros. nostras cōiu
ges edidit, unū ē de quo nominatī & nos queri religio infixa
animos cogat & uos audire. & exoluere rē pc. uestra religione
sicca uob debetē uelimus. pc. audim' enī cū quanta caerimonia
in uestros solū colatus deos. sed etiā exteros accipiatis. fanū ē
apud nos pro serpinae. dicatum sanctitate templi, credo ali
qua fama ad uos puenisse. pyrrhi bello qui cū exercitu ire
diens locros classe peteret. nec ei alia foeda que pter
fidē erga uos inciuilitatē nostrā facinora edidit, tesauros
quoque p serpinę intactos ad eam diem spoliauit, atque
ea pecunia in nauem imposita. ipse terra ē profectus.
quod ergo euenit pc. classi postero die fedissima tem
pestate lacerata. omnesq; naues quae sacrā pecuniam
habuerunt. in litora nostra eiecta sunt. cui tanta cla
de edoctus. tandē deos ēe. superbissimus rex pecuniam
omnem conquisitā. in thesauros pro serpinae referri
iussit. nec tamen illi umquā postea prospere quicquā
euenit. pulsus que italia, ignobili atque inhonesta mo
te. temere nocte ingressus argos occubuit. Haec cum
audisset legatus uest. cetera uniq; multitudo. & mille alia
que non augendae religionis causa. sed presenti deae nu

munere ꝛ conferta nob̄ que nostris referebant. Nisi sunt nihil
ominus sacrilegas admouere manus, intactas illis tensauris.
& nefanda praeda, se ipsos ac domos contaminare suas, & mul
ter uros, quibus per uos fidemque uestram patres eripi
prius quam eo gessissetis nequod piaculi cōmiserunt. non
suo solum sanguine. sed etiā publica clade luant. Quamquā
ne nunc quidē pc. aut audacibus. aut inimicis uestris
cessetur ire daec. aliquociens iam inter se signis conlatis con
currerunt. Dux alterius partis pleminius, alterius duo tr.
mil. erant. non acrius cū carthaginiensibus quam inter se ipsi
ferro dimicauerunt. p̄ bus sen̄q; occasionem furore suo.
locros recipiendi hannibali. nisi accitus ab nob scipio in
uenisset. ac hercule militer contractos sacrilegio furora
tae inducib̄ ipsis puniend. nullū deae num apparuit
Immo ibi presens maxime fuit. urgis caesis tribuni able
gato sunt. legatus. deinde insidiis tribunos inter cepeus.
p̄ter quā quod toto corpore laceratus. naso q̄ que auribus q;
decisis. exanguis est relictus. recreatus dein legatus exuul
neribus. tribunos mil. inuincla coniectos. dein uerbera
tos. seruilibusque omnibus supplicus trucidatos. cruciando
occidit. Mortuos deinde prohibuit sepeliri. has dea poenas
templi sui spoliatoribus habet. nō desinet omnib̄ eos agitare
furus. quam reposita sacra ex pecunia sit thesauris fuerit.
Maiores quondā nostri graui crotoniensi bello. quia extra
urbem templum ē transferre in urbē ea pecunia uoluerunt.
noctu aedita ex delubro uox abstinerent. manus. deā suā tē
pla defensurā. quia mouendi inde thensauros religio in
cusserat. muro circumdari templum uoluerunt. aliquan
tum iam altitudinis excitata erant moenia. cum subi
to conlapsa ruina sunt. sed et nunc & sepe alias. dea sua
sedē. suumque templum. aut tactata est. aut spoliatoribus
grauia piacula exegit. Nostras iniurias nec potest. nec pos
sit alius ulcisci. quam uos pc. aduos uestramq; fidem suppli
ces confugimus. nihil nostra interest utrū subillo legato
subillo praesidio locros ēe sinatis. an irato hannibali. & poenis.
ad supplicū dedatis. Haec cum ablegatis dicta essent. quesis
set que ab is fabius. dicerent si ne eas querellas ap. scipionē.
responderunt. missos legatos ēe sed eum belli apparatu
occupatū ēe. in africā aut iam traiecisse aut intra paucos dies tra
iecturū. et legatos gratia quanta esset apud imperatorē experi
esse. cum [illegible]eum et tribunos inuincla coniecerit. legatum
atque insontē aut magis etiam mea potestate reliquerit.
iussis excedere templo legatis. non pleminius modo. sed ecia
scipio principū orationibus lacerari. ante omnis fabius.
natum eum adcorrumpenda disciplina militarem argue
re. sic & in hispania plus propter seditionem militū. qua
bello amissum. externo & regio more. & indulgeri licen
tiae militum. & sequi eos. sententiā deinde aequae tru
cem orationis adiecit. pleminiū legatum uinctū roma
deportari placere. & exuncut causam dicere. ac si ue
ra forent quae locrenses quererentur. incarcere necari.
bona que eius publicare. p scipionē quod deprouin
tia decessisset inussu senatus. reuocari agique cū
tr. pl. ut de imperio eius abrogando ferrent ad popu
lum. locrensibus coram senatu respondere. quas iniurias
sibi factas quererentur. eas. neque senatui neque po
pulum factas uelle. uiros bonos, sociosque. & amicos.
eos appellari. coniugesque atque alia erepta essent
restitui. pecuniam quanta ex thensauris pro serpina
sublata esset conquiri. duplam quae pecunia in thesau
ris reponi. & sacrū piaculare fieri. ita utius ad
conlegiū pontificū referretur. quod sacri thesau
ri moti uiolati essent que piacula. quibus deis. qui
bus hostiis fieri placeret. milites qui locris essent.
omnes insiciliam transportari. quatuor cohortes
sociorū latini nominis. in praesidium locros addu
ci; prorogari eo die sententiae accensis studiis pro
scipione. & aduersus scipionem. non potuere. preter
pleminii facinus locrensium quae clade. ipsius etiā
imperatoris non romanis modo sed ne militaris
quidē cultus iactabatur.

Cum pallio crepidis que inambulare in gymnasio. libellis cum. palestrē que operā dare. aequae segniter. molliter. cohortem totā siracusarū amoe
nitate fruī. carthaginē atque hannibale excidis
se de memoria. exercitum omnem licentiam

corruptum. qualis sutrone inhispania fuerit. qualis nunc locris. socris magis quam hosti metuendum;

Haec quamquam partim uera. partim mixta. eoq; similia ueris iactabantur tamen uicit quae metelli sententia. qui deceteris maximo adsensus. descipionis causa dissensit; qui enim conuenire quemmodo ciuitas iuuenem admodu recuperande hispaniae delegarit ducē. quem recepta abhostibus hispania adimponendu punico finem creauerit consulem. spe destinauerit africā subacturū. hannibalē exitalia detracturū. repente tamquā quae pleminiū indicta causa prope damnaturum. expuintia reuocari. cum ea quae insenefarie facta locrenses quererentur. ne presente quidē scipione facta dicerent; neque aliud quā patientia. aut pudor. quod legato pepercisset insimulari posset.

Sibi placere m. pomponiū pr. cui sicilia prouintia sorti uenisset. truduo proximo inpuintiam proficisci. consules decem legatos quos iis uideretur exsenatu legere. quos cum praetore mitterent. & duos tribunos plebeiū atq; aedilē. cum eo consilio praetorē cognoscere. si ea quae locrenses ~~facta essent~~ quererentur. iussu aut uoluntate p. scipionis facta essent. ut eum deprouintia decedere iuberent;

Si p. scipio iam inafricā traiecisset. tr. pl. atquae aedilis. cum duobus legatis. quos maxime idoneos praetor censuisset. inafricam proficiscerentur tribū atq; qui reducerent inde scipionē. legatis qui exercitui prae essent. donec nouus imperator adeū exercitum uenisset. . . . . .

Si m. pomponius. & decē legati. cum perissent. neq; iussu neque uoluntate p. scipionis ea facta eē. ut cū exercitu scipio maneret. bellumque ut proposuisset gereret. . . . .

Hoc facto sc. cum tr. pl. factum eēt. aut cōpararent qui duo cum praetore ac legatis irent. adconcilium pontificū relatum. & de expiandaque locris intemplo pro serpinae tacta. uiolataq; inde essent. tr. pl. cum pr. & decē legatis profecti. m. claudius marcellus. & m. cintius alimentus aed. pl. datus. quae si aut insicilia praetori edicto audiens non eēt scipio. aut iam inafricam traiecisset. prendere tribuni iuberent. ac iure sacro sanctae potestatis reducerent. . .

Prius locros re quam messanam consiliū erat; ceterum duplex fama est. quod ad pleminiū attineat. alii auditisque rome acta essent. inexiliū neapoli euntē. forte inquae metellum unum exlegatis incidisse. & abeo regiū iure tractum tradunt. alii abipso scipione legatū cū triginta nobilissimis equitū missū. qui pleminiū inca thenas. & cum eo sedicionis principes conicerent;

Ii omnes seu ante scipionis. seu tum p̄toris iussu tradita incustodiā reginis. p̄tor legati que locros profecti. pr. primā sicuti mandatum erat religionis curam habuere; omnem enī sacram pecuniā quaequae apud milites erat conquisitā. ipsi secū attulerant. inthensauris reposuerunt. ac piaculare sacrum fecerunt. . . .

T. L.

Tunc uocatos ad contionē milites praetor signa extra urbē efferre iubet. castra que in campo locat. cum graui edicto siquis miles aut in urbe restitisset. aut secū extulisset. locrensibus se permittere ut quod sui quisque cognosset prenderet. siquid non compareret. unde ante omnia libera placere sine mora locrensibus restitui. non leui defunctorum poena. qui non restituisset. locrensiū deinde contionē habuit. atque iis libtatē. leges suas. p R. senatū que restituere dixit. si quis pleminium ~~aliumq~~ alium ue accusare uellet. regiū se sequeretur. si de p. scipione publice queri uellent. ea que locris ne farie in deos hominesque facta essent. iussu aut uoluntate p. cipionis ~~facta essent~~ legatos mitterent messanā. ibi secum consilio cognitos; locrenses p̄tori. legatos que. senatui. ac p R. gratias egerunt. se ad pleminium accusandū ituros. scipionem quā quam parum iniuriis ciuitatis sue doluerit. eum ēē uirū que amicū sibi quā inimicū mallent ēē. procerto se habere. neque iussu neque uoluntate p. scipionis. tot tam nefanda commissa. set aut pleminio nimiū. aut sibi parū creditum. aut natura insitū quibus dā ēē. ut magis peccari nolint. quam satis animi adiudicanda peccata talia habeant.

Et p R. & consilio. haud mediocre onus demptum erat de scipione cognoscendi; pleminiū & ad duo & xxx homines cum eo dānauerunt. atque in cathenis romam miserunt. ipsi ad scipionē profecti. ut ea quoque que uulgata sermonibus erant. de cultu ac desidia imperatoris. soluta que disciplina militiae. comperta oculis. referrent romam....

Venientibus his syracusas. scipio res non uerba ad purgandū sese parauit. exercitū omnē eo conuenire. classem expediri iussit. tamquam dimicandū eo die. terra marique. cum carthaginiensibus esset. quo die uenerunt hospicio comiter acceptis. postero die terrestrem naualem que exercitū. non instructos domo. sed hos decurrentis. classem in portu. simulacrū & ipsā edentem naualis pugne. ostendit. tum circa armamentaria. et horreatū uisendū praetor legatique ducti. tanta que admiratio singularū ~~que~~ rerum incussa. ut satis crederent aut illo duce. atque exercitu uinci carthaginensem populum. aut alio nullo posse. uiberent que quod i bene uerterent traicere. & spei conceptae quo die illū omnes centuriae priorem cōs dixissent. primo quoque tempore compotē p R. faceret. adeo que laetis inde animis profecti sunt. tam quam uictoriam non belli magnificū apparatum nuntiaturi romae essent

Pleminius quoq; in eadem causa erat, postq; roma ē uen
tum ex exemplo in carcere condi. ac primo pduci ad poplm
abtribunos, apud occupatos loci ensiu clade animos. nul
lum mitis locu habuer, postea cu sepulcr pducerent iam
senescente inuidia molliebantur ire. & ipsa deformitas
pleminii memoriaq; ab sene scipionis facilior ad uul
gu conciliabat. mortuus tam pus inuenis est quam
uidit deco popli pficeret. Hunc pleminiu cloelius
lucanus in libro xxxvi rerū romanarū refert. ludis uotiuis qd
rome africanus trib cons faciebat, conatu p quosdam
qs prio corrupt, aliq; locis urbe incendē. ut frangendi
carceris fugiendiq; habet occasionē. patefacto deinscelere
delegatu in tullianu ex se; de scipione nusq; nisi inse
natu actu. ubi omis legati q. & tribuni. classe ea, exercitu.
duceq; uerb excellentes fecer ut senatus censeret, primo
quoq; tempore in africa trajiciendu, scipioniq; pmitte
tur. ut ex his exercitibus quinas alia ceni. ipse eligeret
quos in africam secu trajiceret, qs quinqs relinqueret.
qs psidio; dum hec apud romanos gererent. carthaginien
ses quoq; cu speculis pomia pmunitoria positis. p cunc
tantes. pauentesq; ad singulos nuncios sollicita hiemem
egissent. haud paruu & ipsi tuendę africę momentu ad
ecer societate syphacis regis. cuius maxime fiducia
trajectu in africa romanu credider; frat hasdrubalis
gisgonis filio. no hospitium in cu rege deq; ante dictu
est. cu ex hispania forte eidem tepus scipio. atq; has
drubal conuener. sed mitio quoq; in choata affinitatis.
ut rex duceret filiam hasdrubalis. adea re consuman
dam tempus. qq; nupti is statuendu; Iam em & nubi
lis erat uirgo. Ipse hasdrubal ut accensu cupidi
tate ut se. ante omnis numidę. barbari effusi in
uenere sensit. uirgine a carthagine accessit. matu
rat q. nuptias. & inter alia gratulatione. ut publicu
quoq; fędus. p uarto adiceretur, societas. inter poplm car
thaginense. regeq; data ultro citroq; fide, eosdem
amicos. inimicosq; habituras. iure iurando affirmat;
Cętum hasdrubal memor. & cu scipione inite regis so
cietatis. & qua uana & mutabilia barbaroq; ingenia
cent. uentus ne si traiecisset in africa scipio, paruum
uinculu hic nuptię cent. du accensu recenti amore. Nu
midā habet. p pellit blandit quoq; puellę adhibitis.
ut legatos in sicilia ad scipione mittat. p qs moneat eu.
ne primoribus suis p missis fretus in africa trajiciat. Sed
nuptiis cuius cartaginensis. filię hasdrubalis que ude
rat apud se in hospitio. & publico & iam fędere cu po
pulo carthaginiensi iuncta, optare primu ut peni ab
affrica sicut adhuc fecerint bellu romani cu carta
giniensibus gerant. ne sibi inter ee certaminib eoru.
armaq; aut hęc. aut illa abnuentem aliam societa
tem sequi necesse sit; si non abstineat africa scipio.
& carthaginem exercitu ammoueat, sibi neces sarium
fore, & patria africa in qua & ipse sit genitus. & pro
patria coniugi suę. proq; parente. ac penatibus di
micare; Cu his mandatis a rege legati ad scipione
missi. siculis eu conuenier. scipioni tanq; magno
momento rerū in africa gerendarū. magnaq; spe de
functus erat. legatis ppe prius quam res uulgaretur.
remissis in africam luctis. dat ad regem. quibus & iam
atq; etiā monet eum, ne iura hospicii secu. neu cum
p. r. in tam societatis nefas fidem. dextras. deos testes.
atq; arbitros conuentoq; fallat; Cętum quando neq;
celari aduentus numidarū potat. Vacatu em in ur
be, obseruatiq; prio erant. Et si fileatur quid petentes
uenissent. piculu erat. ne uera eo ipso quo calerent
sua sponte magis emanarent. timorq; in exercitu
ceder. ne simul cu rege. & carthaginiensibus foret
bellandum; Auertit auero falsis poccupando mentes
hominu. & uocatis ad contione multitudinis. no ultra
ee cunctandu. aut mistare ut in africa quap mutua
tiat, socios reges. masinissam ipse prius ad letum
uenisse querente. qd cunctando tepus terereturs
Nunc syphacem mitte legatos. idem admirante.
ut aut trajiciatur tande in africa exercitus. aut si
mutata consilia sint. certior fiat. ut & sibi ac
regno suo posset consulere; Itaq; satis ia omnibus
instructis. quę & rei ia no ultra recipienti cunc

tationē inanimo sibi cēt lilibeū classe trauecta · eo
demq · omibus peditū · equitūq · copiis contractis ·
& p̄ma dies cursū nauib⁹ daret, de his bene uuantibus
in africam trauecere · luctas · ad · m · pomponiū mittit ·
ut si ei uideretur · lilibeū ueniret · ut communiter
consulerent · quas potissimū legiones · & quantum
militū numerū in africam traueret; hīc circū ōra
maritimam misit · ut naues onerarię compressae ·
lilibeum omīs conteraherentur; Quicquid militū
in sicilia erat · cū lilibeū conuenisset · & nec urbs
multitudinē hominum · neq · portus naues capet ·
tantus omīb⁹ ardor erat in africā trauehendi · ut nō
ad bellū duci uiderent · sed ad certa uictorię p̄mia;
Precipue q̄ supabant excannensi exercitu · milites illo
nō alio duce credebant nauata rei · p · opa finire se
militia ignominiosā posse; & scipio minime id
genus militū aspnabatur · ut q̄neq · ad cannas ig
nauię eq̄ cladē accepta scirent · neq · illos eq · ue
teres milites in exercitu romana ēe, in exptos q ·
non uarius plus m, & urbibus & iam oppugnan
dis · quinta & sexta cannensis erant legiones, eas se
trauecturū in africam cū dixisset singulos milites
inspexit · relictis q · q̄s nō idoneos credebat, in locū eoꝝ
subiecit q̄s secū exitalia adduxerat · suppleuit q ·
tta eas legiones, ut singulę sena milia & ducenos
pedites · tricenos habentes equites · sociq̄ item latini
nominis · pedites equitesq · de exercitu cannensi legit;
quantū militū in africā transportatū sit · nō par
uo numero inuauctores discrepat; alibi decē milia pe
ditū · duo milia & ducentos equites, alibi sedecim milia
peditū · mille · & · dc · equites, alibi parte plus dimdia
ree ducta · quinq · & xxx · milia peditū equitūq ·
in naues impositā, quidā nō adiecere numerū, in
ter q̄s me, ipse in re dubia poni malim; ęquus ut ab
stinet numero · ita ad immissū multitudinis speciem
auget · uoluere ad ripam delapsas clamore militū atq ·
tantā multitudinē conscendisse naues · ut nemo
mortaliū aut in italia aut in sicilia relinqui ui
deretur; milites ut naues ordine ac sine tumultu con
scenderent · ipse eam sibi curā sumpsit, nauticis · c · lelius ·
qui classis p̄fectus erat · in naubus ante conscendere coac
tos continuit, cōmeatus imponendi · in · pomponio · p̄ · cu
ram dat, quinq · & xl · dierū cibaria · equibus · xv · dierū
cocta imposita, ut omīs iā in naub⁹ erant, scaphis circum
misit · ut ex naubus gubnatores · & magistri na
uium · & buni milites in forū conuenirent · ad imperia accipi
enda, postq̄ conuenere · p̄mū ab his quesiuit · si ad quam
hominibus · uimus q · intotidē dies q̄ frumētū im
posuissent; Vbi respondere aquā dierū quinq · & xl ·
in naubus ēe · Tum edixit militib⁹, ut silentiū q̄et,
nautis sine certamine ad ministeria exequenda bene
obedientes p̄starent; Cū xx · rostratis se · L · scipio
ne ab dextro cornu, leuū tendē rostratas · & c · lelium
p̄fectū classis · cū m · porcio catone, questore, ire iussit
onerarias futurū p̄sidio · Lumina in naubus singula
rostratis, bina onerariis · Habent, imperia naues insig
ne nocturnū trium luminū; imperia ut petent
gubnatoribus edixit, fertilissimus ager · eoq · abunda
ns omīs copia rerū e regio · & unbelles Et plerūq · in
uberi agro euenit · Barbari sed, pusq · quā cartagine
conuenirent oppugnari uidebantur posse; His edictis im
peris redire ad naues iussi · & postero die dato sig
num uuantibus · signo dato soluere naues, Milites classes
romanę siciliā atq · ipso illo portu p̄fectę erant; Cę
terū nō eo bello solum · nec id mirū · Predatū enim
tantum plerięq · classes uerant · sed ne portus quidē ulla p
ter eu factio tanti spectaculi fuit · Quā q̄, si magnitudinē classis
estimaret; sed si bimi consules · cum binis exercitibus ante
trauecerant · & ppe totidem rostratę in illis classibus fu
erant · quot onerarias scipio tū trauehebat; Nam p̄ter xl ·
longas naues quadringentas ferme onerarias exercitū
transuexit; Sed & belli bello sedim pori · utrarocusto ro
manis uideretur · cūq̄ in italia bellabatur · Tum ingen
tes strages tot exercituū · simul cesis ducibus effecerant;
Et scipio dux partim factis fortibus · partim suapte for
tuna quadā ingenti, ad incrementa q̄s ęlebritatis con

Lib. xxix.

uerterat animos, simul & mens ipsa traiciendi, nulli
ante eo bello duci trahendum ex sicilia, transferendumq.
& finiendum in africa bellum se transire uulgata erat; Con
currerat ad spectaculum importum omnis turba, non habitan
tium modo lilibei, sed mationum omnium ex sicilia, quae ad prosequen
dum scipionem officii causa conuenerant, & per prouincie
m pomponium secutae fuerant; ad hoc legionis atque
in hoc legationes quae in sicilia relinquebantur, ad prose
quendos commilitones processerant; Nec classis modo prospectan
tibus e terra, sed terra & iam omnis circa referta turba, specta
culo per praeconem facto. Dii deaeque inquit maria, terrasque coli
tis uos precor, quesoque uti quae in meo imperio gesta sunt,
geruntur quaeque ea mihi populo plebique romanae, sociis nominique
latino, qui per rem quique meam sectam imperium, auspiciumque
terra mari, amnibusque secuntur, beneuertant, quae uos om
nia bene uiuetis, bonis auctoribus auxitis, saluos incolomesque
uictis per duellibus, uictores spoliis decoratos, praeda onustos,
triumphantesque mecum domos reduces sistatis, inimicorum
hostiumque ulciscendorum copiam faxitis, quaeque populus cartagini
ensis in ciuitatem nostram facere molitus est, aut mihi populoque
r. in ciuitatem carthaginiensium exempla edendi facultatem
detis. Secundum has preces cruda exta uictimam uti mos est,
in mare proiecit, tubaque signumque dedit proficiscendi; Ven
to secundo uehementi satis profecti, celerit e conspectu terrae abla
ti sunt, & a meridie nebula accepit, ita uix ut concur
sus nauium inter se uitarent; Lenior uentus in alto factus,
noctem insequentem eadem caligo optinuit; Sole orto est
discussa, & addita uis uento, iam terram cernebant, haud
ita multo post gubernator scipioni ait; Non plus quinque
milia passuum africam abesse, mercurii promunctorium
se cernere, si iubeat eo dirigi, iam importu fore omnem
classem; Scipio ut in conspectu terra fuit, precatus uti bono
rei publicae suoque africam uiderit, dare uela, & alium infra
nauibus accessum petere iubet, uento eodem ferebantur;
Cetum nebula subidem ferme tempus quo prima die exorta
conspectum terrae ademit, & uentus per mente nebula ceci
dit, nox deinde incerciora omnia fecit. Itaque anchoras
ne aut in terra inferrent iecere; Vbi inluxit, uentus

idem coortus, nebula disiecta, aperuit omnia africae
littora; Scipio quod esset proximum promunctorium percunc
tatus, Cum pulchri promunctorium aduocari audisset,
placet omen inquit, hoc dirigite naues, eo classis
decurrit, copiaeque omnis in terram expositae sunt; prosperam na
uagationem sine terrore ac tumultu fuisse per multis
grecis latinisque auctoribus credidi, caecilius pertinet quam quod
mersas fluctibus naues, caetos omnis caelestis mariti
mosque terrores, postremo abreptam tempestate ab africa
classem ad insulam aegi muri, inde aegre correptum
cursum exponit, & prope obrutis nauibus in uissum
imperatoris scaphis haud secus quam naufragos milites,
sine armis cum ingenti tumultu in terram euasisse;
Expositis copiis romani castra in proximis tumulis
metant, etiam non in maritimos modo agros conspec
tu primum classis, deinde tumultu egredientium in
terram, pauor terrorque peruenerat; Sed in ipsa urbe
neque enim hominum modo turba mulierum puerorumque
agminibus immixta, omnis passim compleuerat uias,
Sed peccora quoque prese agrestes agebant, ut reli
qui subito africam dicerent; urbibus uero ipsis maiorem
quam quem secum attulerant terrorem inferebant; precipue
carthaginis prope ut captae tumultus fuit. Nam
post m. atilium consulem annis prope quinquagin
ta nullum romanum exercitum uidebant, preter predatori
as classes, quibus escensiones in agros factae erant,
raptis quaeque obuia fors fecerat, prius recursus semper
ad naues quam clamor agrestis conciret; Fuerat eo
maior tum fuga pauorque in urbe fuit; & hercule neque
exercitus domi ualidus, neque dux quem opponerent;
Erat hasdrubal gisgonis filius, genere, fama, diui
tiis, regia, tum & iam affinitate longe primus ciui
tatis erat, sed eum ab illo scipione aliquot pluribus fu
sum, pulsumque in hispaniam meminerant; nec magis
ducem pari, quam tumultuarium exercitum suum romano
exercitui esse; Itaque uelud si urbem extemplo ad ores
surus scipio foret, ita conclamatum ad arma est,
porteque clausae partim, & armati in muris uigi

lieq. & stationes dispositę. ac nocte insequenti ui
gilatum est. Postero die equites speculatū ad mare
turbandosq. egredientes ex nauibus missi in statio
nes romanoꝝ inciderunt. Tamen scipio classe uticā
missa. ipse haud ita multū ꝓgressus est. ac tumulos
ꝓximos cepat. equites & in stationib⁹ locis idoneis
posuerat. & ꝑ agros miserat ꝑdatū. Hi cū carthagini
ensi eq̄tatu ꝑlium cū cōmisissent. paucos in ipso cer
tamine. plerosq. fugientes ꝑsecuti. in quibus ꝑfec
tum quoq. hannonē nobilem iuuenē occiderunt.
Scipio nō agros m̄ circa uastauit. sed urbē & iam
ꝓximā afrorum satis opulentam cepit. ubi ꝑter
cęta quę extemplo in naues onerarias imposita.
missaq. in sicilia. Erant octo milia liberoꝝ. seruoꝝq.
capitū sūt. Capta. lętissimus tam̄ omīū in ꝑncipio
rerū gerendū aduentus fuit masinissę. quē qui
dam cū ducentis haud amplius equitibus. ple
riq. cū duum miliū equitatu tradunt uenisse.
Cętm̄ cum longe maximus omīum ętatis suę
regū hic fuerit. plurimūq. rē romanā iuue
rit. opeꝑtium uidetur excedere paulū ad enar
randū. quā uaria fortuna usus sit. in amitten
do. recuꝑando q. pat̄no regno. Militantū ꝓ car
thaginiensibus in hispania. pat̄ eius moritur.
gale nomen erat. regnū ad frem̄ regi sodesalcen.
grandem natu. ita mos apud numidas est. Ꝑue
nit. haud post multū de zalce quoq. mortuo.
maior ex duob⁹ filius eius capussa. puero ad mo
dum alt̄o. pat̄nū imꝑium accepit. Cętum eum
magis iure gentis quam auctoritatis int̄ suos
aut uiribus optinere regnū. Extitit quidā
mazętullus nomine. nō alienus sanguine regi
bus familię semꝑ inimice. ac de imꝑio uaria
fortuna cū his quitū obtinebant certantis.
His concitatis popularibus apud quos inuidia
regū magnę auctoritatis erat. Castris palam
positis. descendere regem in aciem. ac dimica
re de regno cepit. In eo ꝑlio capussa cū mul

tis ꝑncipū cecidit. gens mesultoꝝ omīs inditionē im
ꝑiumq. mazętuli concessit. regio tam̄ nomine absti
nuit. contentusq. nomine modico tutoris. puerum.
ita det mazen q̄stirpis regię suꝑerat. regē appellat.
Carthaginiensem nobilem feminā. sororis filiā han
nibalis. quę ꝓximo ezacri regi nupta fuerat. matri
monio sibi iungit. spe carthaginiensiū societatis. & cū
syphace hospitiū uetustum legatis missis renouat.
omīa ea auxilia ꝑparans aduersus masinissā. Et ma
sinissa audita morte patrui. de nece frīs patruelis.
ex hispania in mauretaniā. baga ea tempestate rex
mauroꝝ erat. traiecit. ab eo suplex infimis ꝑcibus aux
ilium itineri quoniam bello nō potat. quatuor milia
mauroꝝ impetrauit. cum his ꝑmisso nuntio ad pat̄nos
suos amicos cum ad finis regni ꝑuenisset. quingenti fer
me numidę ad eum uenerī. Igitur mauris inde sicut
conuenerat retro ad regē remissis. quamquā aliquan
to minor spe multitudo. Nec cum qua tantā rem
ad gredi satis auderet. Conuenere ratus agendo ac
moliendo uires quoq. ad agendum aliquid coniectu
rum. ꝓficiscenti ad siphacē. laucū. azae regulo. ad tap
sum occurrit. trepidū agmen cū in urbē refugisset.
urbem masinissa ꝑmo in petu capit. ex regis alios tra
dentes se recipit. alios uim parentis occidit. pars max
ima cum ipso puero int̄ multū ad syphacē quo ꝑmū
intenderat iter ꝑuenerī. Fama huiusce rei in ꝑncipio
rerū ꝓspe agmen conuertit ad masinissā numidas.
affluebantq. undiq. ex agris. uicisq. uetes milites
galę. & inuitabant iuuenē ad recuꝑandū pat̄num
regnū. numero militū aliquantū mazętullus suꝑa
bat. Nā & ipse cū exercitū quo capusam uicerat. &
ex receptis post cedem regis aliquot habebat. Et puer
leuchumazes ab syphace auxilia ingentia adduxe
rat. Quindecim milia peditum. azetullio decē milia
equitū. quibus cū masinissa nequaquā tantū pedi
tum. equitū ue habente acie conflixit. uicit tam̄
& uetum uirtus. & prudentia int̄ romana & puni
ca arma. Exercitati ducis. regulus. cū tutore. & ex

iguiam exesulioꝝ manu in carthaginiensē agrū pfugit. Ita recupato regno pānio masinissa quia sibi aduersum syphacem non paulo maiorē restare dimicationē cernebat optimū ratus cū frē patruele gratiam reconciliare missis qui & puero spem facerent sum fide manis se sese pmisisset futurū eū in eo dē honore quo apd galā moezacles quondam fuisset. Et qui maxetullo pter impunitatē sua omnia cum fide restitui sponderē ambo pobtantis exilio modica domi fortunā omnino id fieret carthaginiensibus de industria agentibus adse pduxit. Hasdrubal tum forte cum hec gerebantur apud siphacem erat qui numidę haud sane multum adse panere credens utrum pene stauchimaciū zanan masinissam regnum mesulioꝝ cet. Falli eū magno opere aut masinissam eisdem contentū fore quibus patrem galam aut patruū eius oezeden credat multo maiorem indolem in eo animi ingeniiq; ee quā in ullo gentis eius usquam fuisset; sepe eū in hispania rare inter homines uirtutis specimen dedisse; socios pariter hostibusq; & siphacem & carthaginenses nisi oriente ilū igne oppressissent ingenti mox incendio. Cui ia nullā opē ferre possent arsuros ad huc teneras & fragiles uires eius ee. Vix dū coalescens fouentis regni instando stimulandoq; puncti ut exercitū affinis mesulioꝝ admoueat atq; magro dequo sepe cū galā uerbis modo disceptatū sed & iam armis certatum fuerat. tanq; haud ubi uiris sua castra locet; si quis arceat. utrūd maxime opus sit acie dimicaturā sin pr mecū agro cedatur. in medii regni eundum. aut sine certamine concessuros in ditionē eius mesulios. aut nequaquā pares futuros armis; his uocibus incitatus syphax masinissę bellum infert. & pmo certamine messulo offendit. fugatq; masinissa cū paucis equitibus exacie. in montē bellū incolę uocant. pfugit; famulię aliquot cum mappalibus. pecoribusq; uisa pecunia illius ē. Secuta se regem; ceca mesulioꝝ multitudo in dictionē syphacis concessit; quē cepant exules montē herbidum. aquosumq; est; et qua pecori bonum alendo erat. Hominū quoq; carne aclacte uescentium abunde sufficiebat alimentū; Inde nocturnis primo ac furtiuis incursionibus. Deinde apto latrocinio infesta omnia circa ee maxime uri cartaginensis ager. quia & plus dequa uti numidas. & latrocinii tortus erat. Iamq; adeo licenter eludebant. ut ad male delatā pdam uenderent mercatoribus. appellantibus naues ad id ipsum, pluresq; quā uisto sepe in bello carthaginenses caderent. capereturq;. Deplorabant ea apd syphacē carthaginenses. incensuq; & ipsum ad reliquas belli pparandas instigabant. Sed uti: regium uidebatur. latronē uagum in montibus consectari. bucar exp̄fectis regis. uti acer. & impiger. ad id delectus. & data quattuor milia peditū. primoq; impeti ingenti spe oneratus, sicaput mantisse retulisset. aut uinci. Id uero in estimabile gaudium fore. cepisset; palatos in curiose & agentis, impetu iso adortus. peccoꝝ. hominūq; ingenti multitudine. ea psidio armatoq; exclusa. masinissam ipsum cū paucis in uertice montis copellit; Inde ppe iam ut debellato. nec pda in peccoꝝ. hominūq; captoꝝ. missę ad regē. sed copiis utaliquanto maioribus quā preliquus belli remissis. cū haud amplius trecentis peditib. ducentis q; equitib. degressus ingis masinissam psecutus, in ualle arcta faucibus utrinq; oppositis inclusit. ubi ingens cedes mesulioꝝ facta; masinissa cū ℔ nō amplius equitibus p̄ amfractus montis ignotos sequentibus eripuit; tenuit tamen uestigia bucar. adeptusq; eum patentibus ppe clipeam urbem campis, ita circūiacentibus. ut p̄ quattuor equites omnes ad unum interficeret; Cui hus ipsum quoq; masinissam sauciū ppe manibus inter tumultū misit. in conspectu erant fugientes alii quā dispato campo quibusda ut occurrerent pabli qua tendentibus. quinq; hostes sequebatur. Ammissis ingens fugientes accepit; Sicq; eni cunctantes ut quos maior metus urgeret. immiserant equos. raptiq; gurgite in obliquū plani duobus inconspectu hostibus in rapidū gurgite hausit. ipse p̄sse creditus

ac duo reliqui equites cū eo intuirgulta ultioris
ripę emerser̄. Is finis bucaris sequendi fuit. nec ingre
di flumen auso. nec habe credenti se iā quē sequeretur;
Inde uanus auctor absumpti masinissę ad regē redut.
missiq. qui cartaginē gaudiū ingens nuntiarent: to
taq. affrica fama mortis masinissę repleta. uarię ani
mos affecit; Masinissa in speclunca occulta cū herbis
curaret uulnus. duoꝝ equitū latrocinio ꝑ dies aliquot
uixit. Ubi ꝑmum ducta cicatrix. patiq. posse uisa.
iactationem. audatia ingenti ꝑgit ire ad regnū repe
tendum. atq. in ipso itinere haud plus xxxx equi
tibus collectis. cū in mesulios palam iam quis eēt ferens
uenisset. tantū motū cū fauore ꝑstino. tū gaudio im
perato. qd quem perisse credidant. in columen cerne
bant. Fecit. ut intra paucos dies sex milia peditum
armatoꝝ quattuor equitū ad eū conuenirent; Iamq.
non in possessione m̄o patrni regni eēt. sed & iā socios car
thaginiensium poplos. mesulioꝝ fines. id syphacis erat
regnū uastaret; Inde irritato ad bellum syphace.
intercirtam hipponēq. in uigis opportunoꝝ ad omīa
montiū consedit. Maiorē igitur iā rex syphax ra
tus. quam ut ꝑ ꝑfectū ageret. cū filio iuuene. Nom̄
uermin [illegible] erat. parte exercitus missa impat. ut
circūducto agmine in se intentū hostem abtergo
inuadat; Nocte ꝑfectus uermina. qui ex occulto ad gres
surus erat. siphax aut̄ inter diu apto itinere. ut qui
signis conlatis acie dimicaturus eēt. Mouit castra;
ubi tempus uisū ē quo ꝑ uenisse iā circūmissi uidi
potant. Et ipse leni cliuo ferente ad hostem. cū mul
titudine fretus. tū ꝑparatis abtergo insidiis. ꝑ ad
uersū montē erectam aciem ducit; masinissa max
ime loco quo multo equiore pugnaturus erat. Et
ipse dirigit suos. atrox ꝑlium. & diu anceps fuit. loco.
uirtute militū masinissā. multitudine quę nimio
maior erat. syphacē iuuante, ea multitudo diuisa.
cū pars afronte urgeret. pars abtergo se circūfu
disset. uictoriā haud dubiam siphaci dedit; Et ne
fugiū quidē patebat. hinc afronte. hinc abtergo

inclusis; Itaq. cęti pedites. equitesq. cęti. aut capti;
Ducentos ferme equites masinissa circa se conglobatos.
diuisosq. turmatim in tres partes erūpe iubet.
loco ꝑdicto in quē ex dissipata conuenirent fuga.
Ipse qua intenderat intermedia hostiū tela euasit; Duę
turmę hesere. altā dedita metu hosti. ꝑtinatior in re
pugnando telis obruta. & confixa est; Verminam
ꝓpe uestigiis instantem in aliena. atq. alia flectendo
itinere ludens. tędio. & desꝑatione tandē fessū absiste
re sequendo coegit; Ipse cū lx. equitibus ad minorē
sirtim ꝑuenit; Ibi cū conscientia egregia sepe repetiti
regni patrni. interpunica emporia. gentēq. ad. c. lelii
classisq. romanę aduentū in africā consūpsit; hęc ani
mum inclinant. ut cū modico potius quā cū magno
ꝑsidio equitū. ad scipionē quoq. postea uenisse masinis
sam credam; Quippe illa regnanti multitudo. hęc pau
citas exulis fortunę conueniens est; cartaginienses alę
quetū cū ꝑfecto amisso alio equitatu ꝑ nouū dilectū cō
parato. hannonē hamilcaris filium ꝑficiunt; Hasdru
balem sub inde ac syphacē ꝑlittas. nuntiosq. postre
mo & iam ꝑlegatos accersunt; hasdrubalē opem ferre
ꝓpe circūsessę patrię. iubent. syphacem orant ut cartha
gini. ut uniuersę africę. subueniat; ad uticā tū castra
scipio ferme mille passus ab urbe habebat. translata a ma
ri. ubi paucos dies statiua conuincta classi fuerant; han
no nequaq. satis ualido nō m̄o ad lasescendū hostē. sed ne
ad tuendos quidē a populationibus agros. equitatu accep
to. id omīum ꝑmū numerū equitū augeret. ne caliaꝝ
gentiū aspnatus. maxime tamen numidas. Id longe
ꝑmum equitum in africa ē genus. Conducit, iam ad
quattuor milia equitū habebat. cum saleca nomine
urbē occupauit. quindecim ferme milia ab romanis
castris; Qd ubi scipioni relatū ē. estiua subtectis equi
tatus inquit sint uel plures dū talē ducē habeant;
eo minus sibi cessandū ratus. quo illi segnius rem
agerent. masinissam cū equitatu ꝑmissū portis ob
equitare. atq. hostem ad pugnā elicere iubet. ubi
omīs multitudo se effudisset. grauiorq. iā incerta

Lib. xxix

mine eet · quā ut facile sustineri posset · cederet paula
tim se in tempore pugnę ob uenturū, tantū moratus · q̄n
tum satis temporis p̄gresso uisum ad ciendos hostes ·
cū romano equitatu secutus, tegentib⁹ tumulis qui ꝑopor
tune circa uię flexū suppositi erant · occultus ꝓcessit ;
masinissa ex composito · nunc t̄rentes · nc̄ tim̄tes · modo
aut ipsis obequitabat portis · aut cedendo, cū timoris si
mulatio audatiam hosti faceret · ad insequentē temere
eliciebat ; Non dum om̄s egressi erant, uarięq · dux fa
tigabatur, alios uino & somno grauis arma capę, &
frenare equos cogendo · alius nesparsi & inconditi sine
signis om̄ibus portis excurrerent · Obsistendo, p̄mo in
caute seuientes masinissa excipiebat · mox plures si
mul conferti · porta effusi equauerant certamen · Post
tremo iam om̄s equitatus p̄lio cū adeet · sustinere ultra
nequiuere · nō tamen effusa fuga masinissa · sed cedendo
semisim impetus eoꝝ accipiebat · donec ad tumulos tegen
tes romanū equitatū ꝑtraxit · Inde exorti equites · & ip
si integris uirib⁹ & recentibus equis · hannoni afrisq ·
pugnando, ac sequendo fessis se circū fuderunt · & masinis
sa flexis subito equis in pugnā rediit ; Mille fere q̄ p̄mi
agminis fuerant quibus haud facilis dereptus fuit · cū ipso
duce hannone int̄clusi · atq · int̄fecti s̄t ; cętos duces p̄cipue
t̄ritos cede effusę fugientes · ꝑ triginta milia passuū · uic
tores secuti, ad duo p̄terea milia equitū · aut cepunt · aut
occiderunt · Inter eos satis constabat · nō minus ducentos
carthaginiensiū equites fuisse, & diuitus quosdā & ge
nere illustres ; Eodem forte quo hęc gesta sunt die naues
quę p̄dam in siciliam uexerant · cū comeatu rediere uelud
ominatę ad p̄dam alt̄am repetendam sese uenisse ; Duos enī
uno nomine carthaginiensium duces · duobus equestribus
p̄lius int̄fectos · non om̄s auctores sunt, uerti credo ne
falleret bis relata eadem res, celius quidē & ualerius ·
captum & iā hannonē tradunt ; Scipio p̄fectos · equitesq ·
ꝓ ut cuiusq · opa fuerant · ante om̄s masinissam insignib⁹
donis donat ; Et firmo p̄sidio salacę imposito · ipse cū cęto
exercitu ꝓfectus · nō agris m̄ quacūq · incedebat populatis
sed urbibus & iā quibusdam uicisq · expugnatis · late

fuso t̄rore belli · Septimo die quā ꝓfectus erat · mag
nam hominū · peccorisq · & om̄is generis p̄dę · trahens ·
itum hostilibus spolus naues dimittit ; Inde omissis expe
ditionibus ad oppugnandā uticam om̄is belli uires con
uertit ; eam deinde sicepisset sedem ad cęta exequenda ·
habiturus, simul & ad classē nauales socii · qua ex parte
urbs mari alluitur · simul & t̄restris exercitus, ad im
minentē ꝓpe ipsis męnibus · tumulus est ad motus · tor
m̄ta · machinasq · & ad uexerat secū · & ex sicilia missa
cū comeatu erant · & noua in armam̄tario multis taliū
opum artificibus de industria clusis fiebant ; Uticensi
bus tanta undiq · mole circūsessis · in carthaginiensi
poplo · carthaginiensibus in hasdrubale · ita si is mo
uisset siphacem · Spes om̄is erat ; sed desiderio indigen
tium auxilii · tardius cuncta mouebantur · Hasdru
bal intentissima conquisitione · cū ad xxx · milia
peditū · t̄ria equitū confecisset · nō tamen ante
aduentū syphacis castra ꝓpius hostē mouere est
ausus ; Siphax cum · l · milibus peditū · decē eq̄tum
fecit unde cū equitū aduenit · confestimq · motis a
carthagine castris · haud ꝓcul uticam · munitionib⁹q ·
romanis consedit ; Quoꝝ aduentus hoc tam̄ mom̄ti
fecit · ut scipio cū · xl · ferme dies ne quicquā om̄ia
expiens obsedisset uticam abscederet · inde irrito in
cepto · & iam hiemps instabat ; Castra hib̄na in ꝓmunc
torio qd̄ tenui iugo continenti adherens, in aliquā
tū maris spatiū extenditur · cōmunit uno uallo · &
naualium castra · Amplectitur · iugo medio legionū
castris impositis, latus ad septemtrionē uersū subduc
tę naues · naualesq · socii tenebant, meridianā ual
lem ad alt̄um litus · Hęc in africa usq · ad extremū
autumni gesta, p̄ter conuectū undiq · ex populatis
circa agris frum̄tū · comeatusq · ex sicilia · atq · ita
lia aduectos · c · n · octauius · p · p · r · ex sardinia apud
claudio · p · r · cuius ea ꝓuincia erat in gentem
uim frum̄ti aduexit ; horreaq · non solū quę iā
facta erant repleta · sed noua ędificata · uesti
m̄ta exercitui deerant · Id mandatū octauio

ut cū ꝓre ageret · siquid ex ea ꝓuincia cōparari
ac mitti posset ; ea quoq · haud segnē curata res. Mil
le ducentę togę breui spatio · & xiv · milia tunicą
missa, gestare ea qua hęc in africa gesta sunt · p · sem
ꝓnius cōs · cui bruciꝰ ꝓuincia erat · in agro tomensi
cr-o
cū hannibale in ipso uenere. tumultuario ꝑlio con
flixit · ag minus magis quā acie pugnatū ē ; Ro
mani pulsi · & tumultu ueriꝰ quā pugna · mille du
cenū de exercitu consulis interfecti · in castra trepide re
ducū · neq · oppugnare tamen ea hostes ausi ; Cętum
silentio ꝓxime nocteꝰ ꝓfectus · Inde cōs · p̄misso nun
tio · ad p · licinium ꝓcōs · ut suas legiones ad moueret ·
copias conuenxit ; Ita duo duces exercitus ad hanni
balem redierunt · nec mora dimicandi facta · cū cōs ·
& duplicatę uires · & pęno recens uictoria animo
ęrat · In p̄mam aęiem suas legiones sempronius induxit
ut insub fidius locatę · p · licinii legiones ; cōs · in pncipio
pugnę aedem fortunę p̄mis uouit · sico die hostes fu
disset · composq · eius uoti fuit ; Fusi ac fugatu poenꝰ
supra xl̄ armatoꝝ cęsa · paulo minus · ccc · capti &
equi xl · & xi · militaria signa · p culsus aduerso
ꝑlio hannibal · crotonem exercitū dux ; Eo tempore
cornelius cōs · in altera parte italię nō ita armis quam
uirtute ꝓuincię etruriam continet · tota ferme ad
magonē · ac ꝑeū ad spem nouandi res uersa · eas quę
tiones ex cōs · mimine ambitiose habuit · multiq ·
nobiles etrusci qui aut ipsi erant · aut miserant ·
ad magonē de populi suo defectione · p̄mo p̄sentes
erant condępnati · postea conscientia sibimetipsi aucti
ex
tium conscientes · cū absentes dāpnati erant · corpo
ribus subtractis · bona tantū quę publicari potant ·
pigneranda pene p̄bebant · Dū hęc consules duer
sis regionibus agunt · censores urbem romę · m ·
liuius · & · c · claudius senatū recitauer̄ · Princeps
ueterū · dilectus q · m · fabius maximus notatu
septē · nemo tamen qui sella curuli sedisset · sarta
tecta acceperit · & cū summa fide exercuerunt ·
uia eforo bauario · & ad ęrarium circa foros
publicos · & eidem matris magnę in palatio faciendā
locauerunt · uectigal & ea nouū exsalaria annona
statuer̄ · sextantę salę romę · & ꝓtota italia erat · ro
mę ꝓtio code ; pluris in foris · & in conciliabulis · &
alio alibi ꝓtio p̄bendum locauer̄ ; Id uectigal cōmune
altum excensoribus satis credebant populo uarię quin
quo uadrio · quondā dampnatus eęt · in ꝓtio satis max
ime oneratas tribus · quarū opa dampnatus erat · cre
debant ; Inde salinator liuio indita cognomen ; lustrū
conditū seruis qua p̄ ꝓuincias dimiserunt censores ·
ut cuiuis romanoꝝ in exercitib⁹ quantus ubi eęt · re
ferretur numerus · cęsa cū his ducenta decē quattuor
milia hominū ; Condidit lustrū claudius nero · deinde
cum deinde coloniarum · quod nunq ante factū erat ·
deferentibus ipsarū coloniarū censoribus acceperunt ·
ut quantū numero militū · quantū pecunia ualerent ·
in publicas tabulas monumenta extarent ; Equitū deinde
census agi ceptus ē ; Et ambo forte censores equū publi
cum habebant ; cū adtribū pollia uentū est · in quam
liuii nomen erat · & ꝓco cunctaretur · citare ipsū censo
rem · cui inquit nero · m · liuium · & sine exsidua
uetę simultatę · siue inuentiua iactatione seuertatus
in flatus · m · liuium · quia populi iudicio eęt dāpnat⁹ ·
equū uendere iussit · Item · m · liuius cui adtribum
narniensem · & nomen collegę uentū est · uendere
equū · c · claudiū iussit ; duarū rerū causa unius ·
qd falsum aduersus se testimoniū dixisset · alterius ·
qd non sincera fide secū in gram redisset ; Neq · fidu
certamen inquinandi famā alterius · cui suę famę dāp
no factū est ; exitu censurę cui inlegeꝰ uirasset ·
c · claudius · & in ęrariū eꝰ cendisset · in q̄ nomina
eoꝝ quos ęrarios relinquebat · dedit collegę nomen ;
deinde · m · liuius in ęrariū uenit · ꝑter mętia tri
bum · que se neq · condępnasset · neq · con dępnatū
aut consulē · aut censorem fecisset · popl̄m · r · omēn ·
quattuor & xl · tribus ęrarios deliquid · qd & anno
centē se condempnasset · & condempnatū consulē ·
& censorem fecisset · neq · in fitiari possent · aut in

ditio simul · aut comitiis bis abse peccatum esse, quattuor
& xxx · tribus · & c · claudium erarium fore · Quod si ex
emplum habet · bis eundem erarium relinquendi · c · clau
dium nominatum se inter erarios fuisse relicturum; Pra
uum certamen notatum inter censores, castigatio incon
stantie populi censoria · & grauitate temporum illorum digna
inuidia censores cum essent crescendi · ex his ratus esse occa
sionem · cn · bebius · tr · pl · diem ad populum utrisque dix
it; ea res consensu patrum discussa est · ne postea obnoxia
a populari aure censura esset; eadem estate in brutis clam
petilia · a cos · deuicta consentia · & pandosia · & ignobi
les alie ciuitates uoluntate in ditionem uenerunt · Et cum
comitiorum iam ad petet tempus, cornelium potius ex etru
ria · ubi nihil belli erat · romam acciri placuit; his con
sules · cn · seruilium geminum creauit; Inde pretoria comi
tia habita · creati · p · cornelius lentulus · l · quintilius
uarius · p · elius papius · p · uillius · t · a pu[illegible] duo cum
ediles · pl · essent · pretores creati sunt; Consul comitiis
perfectis · ad exercitum in etruriam redit; Sacerdotes eo
anno mortui sunt · atque in locum eorum suffecti · ueturius phi
lo flamen martialis · & in locum emilii regilli, qui eo anno
mortuus erat creatus · inauguratusque · in · m · pomponi
matonis · & decem uiri locum creati · decem uir · m · aurelius ·
cotta · augur · t · simpronius grachus ad modum adoles
cens; Quod tum prarum in mandandis sacerdotiis erat;
quadrige aurea eo anno in campitolio posite · abedili
bus · cur · c · lelio · & · m · seruilio gemino; Et ludi ro
mani biduum instaurati · idem per biduum plebei, abedilibus
· p · lio · p · uillio, & iouis epulum fuit ludorum causa

TITI LIVII ABVRBE CONDITA LIBER
XXVIIII EXPLICIT · INCIPIT LIBER XXX ·

Cn · seruilius cos · sextus deci
mus his annis belli punici
erat · cum de · re · p · bello q · &
prouinciis ad senatum retulissent ·
censuerunt patres ut cos inter
se compararent, sortirentur ·

ueuter brutios aduersus hannibalem · uter etruriam
& ligures prouinciam habet; cui brutii euenissent ex
ercitum a p · sempronio acciperet; p · sempronius ei quoque
enim pro consuli imperium in annum prorogabatur · p · lici
nio succederet · Is romam reuerteretur; bello quoque · bo
nus habitus ad cetera quibus nemo ea tempestate instruc
tior cuius habebatur · congestis omnibus humanis ad na
turam fortunamque · bonis, nobilis idem ac diues erat · for
ma · uiribusque corporis excellebat · facundissimus ha
bebatur · seu causa oranda · seu in senatu · ad populum
suadendi ac dissuadendi locus esset, uiris pontificii peri
tissimus, super hec bellice quoque laudis consulatus com
potem fecerat; Quod in brutiis prouincia, idem in etruria
ac liguribus decretum; m · cornelius nouo consuli tra
dere exercitum iussus · ipse prorogato imperio galliam prouin
ciam optinere cum legionibus his quas p · scribonius pri
ore anno habuisset; Sortiti deinde prouincias, scipio
ni brutii · seruilio gemino etruria euenit; Tum
pretorum prouincie in sortem coniecte, uiris dictionem
urbanam · petus, elius, sardiniam · uillius · ariminum ·
cum duabus legionibus sub lucretio spurio eae fue
rant · quintilius uarius est sortitus; & lucretio pro
gatum imperium, ut genuam oppidum amagone peno destructum
exedificaret; P · scipioni non temporis sed rei gerende
finem · donec debellatum in affrica foret prorogatum
imperium est, decretumque ut supplicatio fieret quod is in
africam prouinciam traiecisset · ut ea res salutaris · p · r ·
siue que duci · atque exercitui esset; In siciliam tria milia
militum sunt scripta · Et quia quod roboris ea prouincia habu
erat in africam transuectum fuerat · & quia antequam classis
ex africa traiceret · xxxx · nauibus custodiri placue
rat sicilie maritimam oram · tredecim nouas naues ·
uillius secum in siciliam duxit · cetere in sicilia uetes
refecte; huic classi pomponius pori anni pretor pro
gato imperio · prepositus · nouos milites ex italia aduec
tos · in naues imposuit; Parem nauium numerum · cn ·
octauio pretori · item pori anni cum pari iure imperii
ad tuendam sardinie oram patres decreuerunt; Lentulus

ptor duo milia militū dare inanes uissus. & ita
lę ora qua incertū erat quo nissuri classem carta
ginenses forent. Videbatur aut quecquid nudatum
psidiis eet. ptaurū. m. mario ptori porus anni. cū tri
dem nauib⁹ tuenda data ē quatuor mīm militū inea classe
excdecreto patrū consules scripserunt. & duas legiones
urbanas ad incerta belli. Hispanię cū exercitibus. impio
q. uetibus impatoribus. L. lentulo. & L. manlio aci
dino decretę; xx. omino legionib⁹. & c. lx. nauibus
longis. res romana eo anno gesta. ptores inpuniasire
uissi. consulibus impatū pus quā ab urbe pficiscerent.
tudos magnos facerent. quos ē manlius torquatus
dictator. inquintū annū uo. ſ. fieret de statu res pu
blica staret; & nouas religiones excitabant inanimis
hominū pdigia expluribus locis nuntiata; Aurū inca
pitolio cor. ru. nō lacerasse tantū rostris credita. sed & ia
edisse. mures auri corona aurea adrosere; Circa capuā
omnē agrū locustarū uis ingens ita ut unde adue
nissent. raru constaret. Compleuit; ecul. us reate
cū quinq. pedibus natus; an agri es parsi. pmū igneis
inęlo. de in fax ingens arsit; frustinone; arcus solem
tenui linea amplexus est. circulū. deinde ipsū maior
solis orbis extrinsecus inclusit; arpini. tria cāpestri
agro. in ingentē sinū consedit; Consulū alter pmam
hostia immolanti caput io. cineris defuit; ea pdigia
maioribus hostiis. pcurata. edicta collegio pontificum
dei quibus sacrificaretur; His transactis. consules. pro
res q. inpuniaș pfecti. omib⁹ tam uelud ea sortatis
africę cura erat. seu qua ibi suma rerū. belliq. uerti
cernebat. seu ut scipioni gratificarentur. unquē tum
omis uersa cuncta erat; Itaq. nō exsarduma tantū.
sicut ante dictū ē. sed exsicilia quoq. & hispania ues
timta. frumentaq. & arma & ia exsicilia. & omne
genus cōmeatus eo portabatur; Ne scipio ullo tem
pore hiemis belli opa remiserat. quę multa simul
undi q. circū stabant. utica obsidebat. castra in con
spectu hasdrubalis erant; carthaginienses deduxerant
naues. classē paratā. instructā q. ad cōmeatus inter
cipiendos habebant; Inter hęc nesiphacis quide reconci
liandi cura animo miserat. si forte iam satis amoris in
uxore. & multa copia cepisset; ab syphace magis cum
carthaginiensibus conditiones. ut romani africa. poe
ni italia excederent. quā sibella retur spes ulla desi
turum afferebatur; Hęc p nuntios acta magis eę
dem crediderunt. & ita pars maior auctores sunt. qm
ipsum syphacem. utantias ualerius. pdit. in castra ro
mana ad colloquiū uenisse; primo eas conditiones im
perator romanus uxaurib⁹ admisit; Postea ut causa
p babulus sui cōmeandi foret. in castra hostiū. mollius eadē
illa abnuere. ac spem facere sepius ultro citroq. agitan
tibus. rem conuenturam; hibernacula carthaginiensium
congesta temere ex agris materia ędificata lignea
ferme tota erant; numidę. p eaque harundine textis.
storeaq. pars maxima tectis. passim nullo ordine; qui
dam ut sine impio occupatis locis. extra fossam
& iam uallū q. habitabant; Hęc relata scipionis spem
fecerant. castra hostium occasione incendii. cū legatis qs
mitteret ad syphacem; calonū loco primos ordines spectate
uirtutis. atq. prudentię; seruili habitu mittebat; q dum
in conloquio legati eent. uagi p castra alius alia aditus ex
ercitus q. omis situ. formam q; & uniuersos castros &
parietum qua poeni. qua numidę haberent quantū in
teruallu. inter has drubalis ac regia castra eet. specula
rentur. morem q. simul noscerent stationū. uigiliaq.
nocte an interdiu opportuniores insidianti eent; &
intercrebra colloquia alii. atq. alii de industria quo
pluribus omia nota eent. mittebantur; cū sepius agi
tata res. certiorem spem pacis indies & syphaci & car
thaginiensibus pcū faceret. legati uectos sereueri
ad imperatorē dum nisi certū responsū detur. Provide
seu ipsi staret iam sententia. seu consulendus hasdru
bal. & carthaginienses eent. consulere tempus ee. aut
pacē cōponi. aut bellū nauit geri; Dū consultatur has
drubal; carthaginienses. & speculatores omia uisendi.
& scipio ad comparanda ea quę in re erant tempus
habuit; & mitione ac spe pacis. neglegentia ut fit

apud pẽnos· numidã q· orta cauendi· nequid hostile
intũ paterent; tandẽ relatũ responsũ quibusdã
quia nimis cupe romanos pacẽ· uidebatur· iniquis
occasionẽ· adiectis q· ꝓportune cupienti tollere indu
cias scipioni· causã pbuere; ac nuntii regis cũ relatu se
ad consiliũ dixisset· postero die respondit· uno frustra
tendente· nulli alii pacem placuisse· renuntiaret igit
nullã aliã spem reliquis carthaginiensibus· syphaci cum
romanis eẽ· ita tolli indutias· ut ubi fide incepta
exequeret; deductis q· nauibus· & iã ueris principium
erat· machinas· tormta q· uelud amari aggressurus
uticam· inponit· & ii· militũ adcapiendũ quecunq
tenuerat tumulũ· sup uticã mittit, simul abeo quod
parabat· ut nihil rei cuiã conuerteret· hostiũ animos,
simul nequa cũ ipse ad syphacẽ· hasdrubaleq· ꝓfectus
eet· eruptio exurbe· & impetus in castra relicta eũ leui
ꝑsidio fieret; his ꝑ paratis· aduocato q· concilio· & docere
exploratoribus· ussis q· cõpta afferrent· masinissa q·
cui omnia hostiũ nota erant· postremo die qd pararet in
ꝓximã noctẽ ꝓponi tribunis edicit· ut ubi ꝓtorio dimis
so signa continuisset· extẽplo educerent castris legiones;
ita ut impauerat· signa sub occasũ solis efferri cepta;
Ad primã fere uigiliã agmen explicauer; media nocte
septẽ eũ milia ferme erant· modico gradu ad castra
hostiũ puentũ e· ubi scipio partẽ copiarũ lelio· masinissaq·
ac numidas attribuit· et castra syphacis· inuadẽ· ignesq·
colligere iubet; singulos deinde separatim· lelii ac masi
nissã deductos obtestatur, ut quantũ nox prudentiq adi
mat· tantũ diligentia expleant· curaq· se hasdrubalẽ
punicaq· castra adgressurũ· ꝯtum nõ aute ceperũ qm
ignẽ in regiis castris conspexissent; neq· ea res morata
diu est; Nam ut ꝓximis casis iniectus ignis hesit· ex
templo ꝓxima quęq· & deincepsꝰ continua amplexus·
totis se passim dissipauit castris· & trepidatio quidẽ
quanta necesse erat· in nocturno effuso tam late in
cendio orta est; Ꝯtum fortuitũ nõ hostile ac bellicũ
ignẽ rati ee· sine armis ad restingendũ incendium
effusi· inarmatos incidere hostes· maxime numidas
ab masinissa nocia regio· in castra ad exitus itineriũ
idoneis locis dispositos; inipsis cubilib semisomnos hau
sit flamma; Multi inpiti fuga ruentes· sup alios alii in angustis portarũ obtrui se; ⁊ reducente flam
mam· primo uigiles carthaginiensiũ, deinde excitati
alii nocturno tumultu conspexissent· ac eodẽ errore ere
derẽt ipsi sua sponte incendiũ ortũ· & clamor inter
cedẽ & uulnera sublatus· an extrepidatione noctur
na eet confusus· sensũ ueri adimebat; igit ꝓsequsq·
in hermes ut quibus nihil hostile suspectũ eet· omib
portis quacunq· ꝓximũ erat· ea m quę restinguendo
igni forent portantes· imagines romanũ ruebant,
quibus cęsis omnibus· pt quã hostili odio· & iã nequis
nuntius effugeret· extẽplo sagiphe decta ut in tali tu
multu potestas esset· in uadit· ignibusq· in ꝓxima tecta
coniectis, effusa flamma· primo uelud sparsa pluribus
locis reluxit· deinꝑ continua serpens uno repente om
nia incendio hausit· ambusti homines· uinctaq· fęda p
mũ fuga· deinꝑ strage, obruebant itinera portarum;
quos nõ obpederat ignis· ferro absumpti· binaq· castra
duę una deleta; duces tam ambo, extot milibus ar
matoꝝ· ii· peditũ· & equites semermes· magna pars
sauciis· afflatuq· incendio effugerunt; Cęsa aut haus
ta flammis· xl· milia hominũ sunt, capta supra v·
milia; Multi carthaginiensiũ nobiles· xi· senatores·
signa militaria· c· lxx· iiii· equi numidici supra
ii· dcc· elephanti sex· capti· octo ferro flammaq· ab
sumpti· magna uis armoꝝ capta· ea omnia imperator
uulcano sacrata incendit· Hasdrubal ex fuga cum
pauci afroꝝ urbẽ ꝓximã petierat· eoq· omis qui
superant uestigia ducis sequen[illegible] tes se contule
rant; metu deinde ne dederentur scipioni· urbe ex
cessit· mox eodẽ patentibus portis romanu decepti
nequeq hostile· qua uoluntate concesserant in di
cionem factũ; Duę subinde urbes capę· direptaq··
ea ꝑda· & quę castris ex censis exigne rapta erat·
militi concessa est· Syphax octo miliũ ferme inde
spatio loco cõmunito consedit; hasdrubal carthaginẽ

contendit · nequid ꝑmetū exrecenti clade molli
us consuleretur · quotantus ꝑmo tror ē allatus · ut
omissa utica carthaginē credēt extēplo scipionē
obsessurū, Senatū itaq · ut suffectos qd̄ uelud con
sulare impium apud eos erat uocauerūt, Ibi tribus
una de pace legatos ad scipionē decernebat · altera
hannibalē ad tuendā ab exitiabili bello patriā ꝑuo
cabat · tcia romanę in aduersis rebus constantię erat ·
reparandū exercitū · syphacēq · hortandū · ne bello ab
sisteret censebat, Hęc sententia quia hasdrubal pre
sens · barchineq · omīs fationes bellū mānebant · uin
cit, Inde dilectus in urbe · agrisq · habi ceptus · & ad
syphacē legati missi · summa ope · & ipsū reparantē
bellū · cū uxor nō iā utante blandicius satis potenti
bus · ad animū amantis · sed ꝑcib⁹ & mīa ualuisset ·
plena lacrimarū, obtestans ne patrē suū · patriāq;
ꝓderet · Isdēq · flammis carthaginē quib⁹ castra con
flagrassent · absumi sineret · spem quoq · oportune
oblatā · Afferebant legati, quattuor milia celtibe
rorū · circa urbē nomine obbam · ab conquisitorib⁹
suis · conducta in hispania egregie uiuentis sibi oc
currisse · & hasdrubalē ꝓpe diē affore cū manu ·
haud quaquā · contēpnenda, Igitur nō benigne mo
do legatis respondit · sed ostendit & iā multitudi
nē agrestiū numidarū · quibus ꝑ eosdē dies arma
equosq · dedisset · & omēm uiuentutē affirmat ex
regno exciturū, scire incendio · nō ꝑlio cladē accep
tam · cum bello inferiorē eē qui armis uincat;
Hęc legatis responsa · & post dies paucos reuer
sus hasdrubal · & syphax copias conuinxerūt · his
omīs exercitus fuit · xxx · fere milia armatorū;
Scipio uelud iā debellato · qd̄ ad syphacē · cartha
ginienses q · attineret utice ad oppugnandū intentū ·
iāq · ma chinas ammouentē muris, ut aduertit ·
famā redintegrati belli · modicisq · ꝑsidiis ad spe
ciem m̄ obsidionis tra · mariq · relictis · ipse cū robore
exercitus ire ad hostes ꝑgit, Primo in tumulo quat
tuor milia ferme distante ab castris regiis cōsedit;

Postero die cū equitatu in magnos ita uocant cāpos sub
iectos ei tumulo · degressu succedendo · ad stationes
hostiū · lacessendoq · leuib⁹ ꝑlus diē consūpsit · & per
insequens biduū tumultuosis hinc atq · illinc excur
sionibus in uicē nichil satis dictu dignū fecerūt; Quarto die
in aciē utrimq · descensū ē; Romanus post ꝑncipes
hastarū · ꝑma signa in subsidiis triarios constituit ·
equitatū italicū ab dextro cornu · ab leuo numidas ·
masinissāq · opposuit; Syphax hasdrubalq · numidi
cis aduersus italicū equitatū · carthaginiensiū contra
masinissā locatis · celtiberos · mediā aciem in aduersa sig
na legionū accepere; ita instructi concurrunt, ꝑmo im
petu simul utraq · cornua · & numidę · & carthagini
enses pulsi · nāq · numidę · maxima pars agrestes ro
manū · neq · carthaginienses · & ipse nouus miles masi
nissā recenti sup cęta uictoria tribilē sustinuere;
Nudata utrimq · cornibus celtiberū acies stabat · qd̄
nec in fuga salus ulla ostendebatur locis ignotis · neq ·
spes uenire ab scipione erat · quē bene meritū de se & gen
te sua mercennariis armis in affricā obpugnatū ue
nissent; Igitur circūfusis undiq · hostibus · alii sup alios
cadentes · obstinate moriebantur · omnibusq · in eos uer
sis · aliquantū ad fugam tēporis · Syphax & hasdru
bal ꝑceperunt; fatigatos cede diutius quā pugna uicto
res nox oppressit; Postero die · scipio lęliū · masinissāq ·
cū omī romano · & numidico equitatu · expeditisq ·
militū, ad ꝑsequendos atq · syphacem hasdrubalē mittit; Ipse
cū robore exercitus, urbes · circaq · omīs carthaginien
sium dicionis erant · partim spe · partim metu · partī
ui subiit · Carthagini erat quidē ingens tror · &
circūferentē arma scipionē · omīb⁹ finitionib⁹ raptim
ꝑ domitis ipsā carthaginē ad gressurū credebant;
Itaq · & muri refitiebantur · ꝓpugnaculisq · armaban
tur · & ꝓse quisq · quae diutinę obsidionis tolleranda sūt ·
ex agris conuehit; Rara mētio ē · pacis, frequentior
legatorū ad hannibalē arcessendū mittendorū · pars
maxima · classēq · ad cōmeatus excipiendos parata
erat · mittē iubent ad oppimendā stationē nauiū

adutica ineaute agemẽ forsitan & tã naualia castra
relicta cũleui psidio oppssuros· inhoc consiliũ maxime
inclinant; Legatos tamen adhannibalẽ mittendos·
censent· quippe classi ut felicissime gerantur res parte
aliqua leuare utq; obsidionẽ· carthaginẽ ipsã quietue
atur· neq· imperatorem aliũ quã hannibalẽ· neq· exer
citũ aliũ quã hannibalis supẽ; Deductę g postero die
naues· & legati simul uniuersa ꝓfecti· raptiq· omia stimu
lantę fortuna agebantur· & inq quisq· cessasset ꝓdi ab
se salutẽ omnium rebat; Scipio grauẽ tã spolus multa
rũ urbũ exercitũ trahens· captiuis aliquę ꝑda inue
tera castra ad uticã missis iam in carthaginẽ intentus
occupat relictũ fuga custodũ Tyneta abest a carthagine
xv· milia ferme passuũ; locus tũ opib tũ suapte natura
tutus· & qui a carthagine conspicit & ꝑbere ipse conspec
tum arcũ fusũ mare urbi possit; inde cũ maxime ual
lum romanũ faceret· conspecta classis hostiũ ẽ; utica
a carthagine· Decreuit igit omisso ope ꝓnumiatũ uer
signaq· raptim ferri cepta· ne uaues interam· & obsi
dionẽ uertę· de minime nauali plio aptę opprimerent·
quibus restituissent agilu & nautico instrumẽto aptę·
& armatę classis naues tormta machinasq· portan
tes· aut onerariarũ usũ uertę· aut ita pulsę ad
muros· ut ꝓiacere ac pontibus ꝑbere ascensus pos
sent; Itaq· scipio postquã innauali certamine solet·
rostratis cẽ ꝑsidio alius ee potant· ꝛc· postremam
aciem receptis ꝓpe tam· onerariarũ quadruplicem
ordinẽ ꝓ muro aduersus hostem opposuit· easq· ipsas
ne intumultu pugnę turbari ordines possent· malus
antemnasq· de naue in nauem traiectis· ac ualidis fu
nibus· uelud uno inter se uinculo inligatis· compsit sto
tabulasq· sup instrauit· ut ꝓ uium ordinẽ fecisset·
& sub ipsis pontib inter ualla foret· qua ꝓcurrere spe
culatorię naues in hostẽ ac recto recipi possent; his
raptim ꝓtempore instructis· mille fermę delecti pro
pugnatores onerarius imponuntur· telaq· missilium
ut quibus longo certamine sufficerent uis ingens
congerit· ita parua atq· inerti hostiũ aduentum
opiebantur; carthaginienses quasi uictoriam ea
erent omia ꝓ mixta turbã trepidantiũ primo
impetu oppressissent· ꝓculsi prestribus cladibus atq·
inde in mari quidem· ubi ipsi plus potant satis
fidentes die sub nauagatione ab supro· sub occasu
solis in portũ rusicmona afri uocant· classe appulere;
Postero die sub ortu solis instruxere a balteo naues·
uelud ad ustiũ pluum nauale· & tamq exituris con
tra romanos· cũ diu steterint· postquã nihil mo
ueri ab hostibus uiderẽt· tũ demũ onerarias adgre
diuntur; erat minime certaminum nauali similis· pxi
me speciẽ muros oppugnantiũ nauiũ altitudine
aliquantũ onerariis supant· extrostratis poeniuana
pleraq· sicut supino accitela in eum superiorem
mittebant· grauior ac pondere ipso liberatior sup
ne exoneratis uctus erat· spectatoriq naues acle
ua ipsa nauigia quę sub constratis pontiũ ꝓ in
terualla excurrebant· primo ipsa tanto impetu·
& magnitudine rostratarũ obruebant· deinde
& ꝓpugnatoribus quoq· incõmode erant· qd ꝓ
mixtis cũ hostiũ naub inhibẽ sepe tela cogeba
nt metu· ne ambiguo ictu suis incidẽt· Post
tremo asseres ferreo unco ꝑfixi arpagones uocant·
mille expunicis naubus illic in romanas cepti·
qs cũ neq ipsos· neq· catenas quibus suspensi mo
uebantur incidẽ possent· utq; recto inhibita
rostrata· onerariã heremẽ unco traherent· scindi ui
deres uincula· quibus alia aliis innexa erat· seriẽ
aliã simul pluriũ nauium trahi· hoc maxime
modo lacerati quidẽ omis pontes· & uix transilien
di insidẽ ordinẽ nauiũ spatiũ ꝓpugnatoribus
datũ ẽ· sex ferme onerariis pupibus abstractis
karthaginẽ sẽ· maior quã pro letitia· sed eo gra
uior qd nec assiduas classes ac lacrimas· unũ quan
tũcuq· exinspato gaudio afulserant· cui eo ap
pareret· haud ꝓcul exitio fuisse romanã classem
ni cessatũ apfectus suarũ nauiũ foret· & scipio
intempore sub uenisset· & eosdẽ forte dies· cum

lelius · & masinissa · quinto decimo ferme die in numidiam peuenissent · maselulı regiū patruū masinis se leti utad regē duu desiderati concessere, Syphax pul sis inde p̄fectis · p̄sidiis q · suis uete se continebat reg no, tectis quieturus, stumulabat agrū amore uxor socer q · & tra uiris equis q · abundabat · ut sub tecte oculis regni p multos flores annos uires & ita minus barbaro · atq · impotenti animo · spes possent facere, legi tur omnibus quibello apti erant · in unū coacti · equos · arma · tela · duudet · equites untuas, pedites, coortis · sicut quondam ab romanis centurionibus dilecterat · distribuit, exercitu haud minore quā quē putabu erat · cetum & mi ppe nouo · atq · incondito · ire ad hostes ppere · & castris in ppinquo positis · primo pauci equites exuto speculantes abstationibus ppgredi, deia culis summoti · recurrere adsuos, inde excursiones in uice fieri · & cū pulsos indignatio accenderet · & plu res subire qđ irritamentū certaminū equestriū e cū acie uincentib⁹ spes · aut pulsis ira · Adgregat suos, tra tū apaucis plio accenso · omnem utrimq · postremo equitatū certamines studiū effundit · Acdū sincerū equestre plenū erat, multitudo maselsuliq · ingenia agmina syphace emittente sustineri uix potuit; Deinde ut pedes romanus repentino pturmas suas uia dantes intercursu stabile acie fecit · absterru itq · effuse in uchemēte ee hoste · primo barbari segni us p mittere equos · de instare · ac ppere turbati nouo genere pugne · postremo no pedite solū cede · sed ne equitem quide sustinere pedites · p̄sidio audiente, iam signa quoq · legionū appropinquabant · Tū o meselsu no mi primū impetū · sed ne conspectū quide signoru · atq · armoq · tuler · tantū memoria porū cladium · seu p̄sens error ualuit; ibi syphax dū obequitat hos tium turmis · supudore · sipericulo suo · fugā sistere posset · equo grauit icto · effusus oppetitur · capitur q; & uisus letū ante omnis masinisse pbitu rus spectaculū · ad lelium perhibetur; Curta capita regni syphacis erat · eo ingens hominū contulit uis · cedes in eo plio minor quā uictoria fuit · quia equestri tan tum plio certatū fuerat, no plus quā .ii. milia occisa minus dimidiū eius hominū capti est · impetu in castra facto · quo perculsa rege amisso · multitudo se contulerat · masi nissa sibi quide decere nichil ee in presentia pulchrius quā uictoriā recuperatā · tanto post interuallo patrium in uisere regnū · sed sedis quā aduersis rebus · no haut spatiū adcessandū, si se lelius cū equitatu uicto q · syphace certā pcede sinat · trepida omnia metu se oppressuru, telū cū peditibus sub sequi modicis tenentibus posse, adsentien te lelio p̄gressus circa eo uocari adcolloquiū pnapes cir censiū iubet, sed apud ignaros regis casus · nec que acta eent p mdo · nec minis · nec suadendo ante ualuit · quā rex iunctus in conspectū datus eet; Tū adspectaculū tā sedu cōploratio orta · & partim pauore mentia se deserta, parti repentino consensu gram apud uictore querentiū patefac te porte · & masinissa p̄sidio circa portas · opportuna q · menū dimisso · nec ui fuge patet exitus adregiam occupandā · tutato uadit equo · intranti uestibulū in ipso limine sophonia uxor syphacis filia hasdrubalis poeni · occurrit · & cū in medio agmine armato q masinissam insignē cū armis · tū certo habitu conspexisset · & rege ee id qđ erat rata · genib⁹ adoluta eius · omnia quide inquit ut posset in nob⁹ dii deder · uirtus q · & fe licitas tua, sed si captiue apud dominū uite necisq · sue uoce supplice mittere licet · si genua · si uictrice adtinge re dextram · p̄cor · queso q · p maiestatē regiā, in qua paulo ante nos quoq · fuimus, p gentes numidaru, nom quod tibi cū syphace cōmune fuit · p huiusce regie · deos q · te melioribus ominibus accipiant · quā syphace hinc misert; Hanc ueniam supplici des · ut ipse quod cuiq · fert animo decapitua statuas · neq · me in cuiusq · romani superbum & crudele arbitriū uenire sinas · Si nihil aliud quā sy phacis uxor fuissem · tamen numide · atq · inedē me cū africa genti quā alienigene · & extremi fidē expirare malle · quid carthaginiensi ab romano quid filie hasdru balis timendū sit · uides, simulla re alia potes morte me ut uindices ab romano arbitrio oro · oprestor q; forma

erat insignis & florentissima ętas. Ita q̄ cū dom̄o dextā amplecteńs. in id nec̄u romano traderetur fidē exposce ret. ꝑpulsq̄ blandicias oratio cēt, quā pces. nō in mām ꝛplapsus ē animus uictoris. sed ut est genus numidarū in uenerem p̄cps. amore captiuę uictor. captus. data dextera in id quod petebatur. obligandę fidei in regia concumberet secū. quē ammodū p̄missi fidem p̄staret; quod cum expedire nō posset. ab amore temerariū. atq̄ impudens. mutuatur consiliū. nuptias in eū ipsū diem parari repente iubet. nequid relinqueret integri aurelio. aut ipsi scipioni consulendi. uelud incaptiuam quę masinissā nam nupta foret; Facti nuptus supue nit ielius, & adeo non dissimulauit impbe arege factū. ut ꝑmo etiam cum syphace. & cętus captiuus dectactam eam genali. mittere ad scipionē conatus sit; Victus de inde ꝑcibus masinissę orantis. uti arbitr. ū utrius r̄eg nū duoꝝ fortuna accessio sophoniba cēt ad scipionē reiceret, misso syphace. & captiuis. cętas urbes numidię quę p̄fidus regis tenebantur. ad iuuante masinissa re cēpit; syphacem in castra adduci. Cui cēt nunciatum. omīs uelud ad spectaculum triumphi multitudo effusa est. Precedebat ipse uinctus, sequebatur grex nobiliū numidarū. tū quanctū quisq̄ plurimū potat. magni tudine syphacis famę gentis. uictoriā suam augendo addebat, illum ēe regē cuius tantū maiestati duo po tentissimi mūdi tribuerunt. p. r. carthaginiensq̄. uti scipio imperator suus ad amicitiā eius petendā, relicta pruncia hispania. exercituq̄; duab⁹ quinq̄ remibus in africā nau gauerit, has drubal poenoꝝ imperator. nō ipse m̄ adeū in regnū uenerit. sed & iam filiā ei nuptū dederit, habu isse eum uno tempore in potestate duos imperatores. poenū romanū quę, sicut ab dius ummor talibus part utraq̄ hostiis mactandis pacē petisset. ita ab eo utrīq̄ parti amicitiā petita. Iam tantas habuisse opes. ut ma sinissam regno pulsū fere relegerit. ut uita eius fa ma mortis. & latebris ferarū, m̄ insidiis rapto uix uen tus tegeretur. his sermonibus circū stantiū cęle bratus. rex imperatorū ad scipionē est ꝑ ductus; mouit & scipionem cū fortuna p̄stina uiri, p̄senti fortunę conlata. tū recordatio hospitii. dextęq̄ datę. & fęderis publice ac ꝑuatim iuncti, eadem hęc & syphacis animū dederunt inalloquendo uictorē; Nam cūscipio quid sibi uoluis set querere. qui nō societate solū abnuis set romana. sed ultro bellū intulisset. Tum ille pec tasse quidē sese atq̄ insanisse fatebatur. sed nō tum demum cum arma aduersus p. r. cepisset excitū sui furoris fuisse. nō ꝑncipium tunc se in uasisse. tū hospitia ꝑuata. & publica fędera. omīa exanimo eie cisse. cū carthaginensē matronā. domū decepis se. nu ptialibus facibus regiam conflagrasse. suam ullam furiam. pestemq̄. omnibus deliramentis animū suum auertisse. atq̄ alienasse. nec conquiescere do nec ipsa manibus suis nefaria sibi arma aduersus hospitē atq̄ amicū induceret; ꝑduro tamen atq̄ afflicto sibi hoc inmiseri is solacii cēt. qđ in omīum hominū inimicissimi sibi domū ac penates. eandē pestem de furia transisse uideat. neq̄ prudentiorē. neq̄ constantiorē masinissā quā syphacē ēe. & ita ui uenta in cautiorē. certe stultius illū. atq̄ intempe rantius ea quā se duxisse; hęc nō hostili ꝛm odio sed amoris & iam stimulis amata apud emulū cernens. cū dixisset. nō mediocri cura scipionis animū pepulit. & fidē criminib⁹ raptę ꝑpe integrā. Nam nuptę. neq̄ consulto. neq̄ expectato ielio faciebant. taq̄ ꝑcps festinatio. utquo die captū hostē uidisset. eodem matrimonio uinctā acciꝑet. & ad penates hostis sui nuptiale sacrū conficeret; Eo fędiora hęc uidebant scipioni qđ ipsū in hispania nullius forma pepulerat captiuę; hęc secū uolutanti ielius. ac masinissa sup ueneruńt. quos cū parte ambos & benigno uultu ex cepisset. & egregiis laudibus frequenti ꝑtorio ce lebrasset. adductū in secretū masinissā sic alloqitur; Miqua te existimo masinissa in tuente in me bo na. & ꝑcipio in hispania adiungendā mecum amicitiā uenisse. & postea in africa te in ꝑspeq̄ omīs tuas. et fidē in meā cōmisisse; atqui nulla

earū uirtus est ꝓpt̄ quas sim appetendus uisus in
qua ego eque hac tempantia. & continentia libi
dinum gloriatus fuerim; hanc te quoq. ad cetas
tuas eximias uirtutes masinissa adiecisse uelim.
nō est non michi crede tantū ab hostibus armatis.
etati nr̄e piculū quantū ab circumfusis undiq.
uoluptatib⁹; qui eas tempantia sua frenauit. ac
domuit. multo maius decus. maioremq. uictoriā
sibi pepit. quam nos syphace uicto habemus; que
me absente strenue ac fortit̄ fecisti. libent̄ & com
memoraui & memini. Cēta te ipsū reputare te
cum, quam me dicente erubescere malo; Syphax
populi r. auspitiis uictus. captus est; Itaq. ipse con
iunx. regnū agri. oppida. homines qui incolunt.
quicquid deniq. syphacis fuit. preda p. r. est. &
regē. coniugē q. eius. & iam si nō ciuis carthagi
niensis eēt. & iam si non patrem eius imꝑatorem
hostium uidemus. romam oꝑtet mitti. ac senatus.
populiq. romani de ea iuditiū. atq. arbitriū eē.
que regē sotiū nob alienasse. atq. in arma egisse.
p̄cipitē dicatur; uince animū. caue deformes.
multa bona uno uitio. & tot meritoꝝ gr̄a ma
iore culpa. quā causa culpe est. corrumpas ma
sinisse. Hec audienti. nō rubor solū suffusus.
sed lacrime etiā oborte; & cū sequide in potesta
te futurū imꝑatoris dixisset. orassetq. eum ut
quantū res sineret. fidei sue temere obstricte con
suleret; ꝓmisisse enī se in illius potestatē eā tra
diturū. exp̄torio in tab̄naculū suū confusus conces
sit; ibi arbitris remotis. cū crebro suspirio. & ge
mitu qd̄ facile ab circumstantib⁹ tab̄naculū exau
diri posset. aliquantū temporis consūpsisset. in
genti ad postremū edito gemitu. fidū eseruis
uocat. sub cuius regio more ad incerta fortune
uenenū erat. & mixtū in poculo ferre ad so
phonibam iubet. ac simul nuntiare masinissā
libenter p̄mā ei fidē p̄staturū fuisse. quā uir
uxori debuerit; q̄m eius arbitriū q̄ possint

adimant sed̄m fidem p̄stare. ne uiā in potestate roma
norū ueniat. memor patris imꝑatoris. patrieq. & duoꝝ
regū quibus nupta fuisset. sibi ipsa consulerit; hunc
nuntium. ac simul uenenū ferens minister. cū ad so
phonibam uenisset. accipio inquit nuptiale munus.
neq. ingratum. si nichil maius uir uxori p̄stare uiuet. hoc
tamen nuntia. me morituram fuisse. si nō in fune
re meo nupsissem. Non plus locuta. quā acceptū pocu
lum. nullo trepidationis signo dato. in pauide hausit;
Qd̄ ubi nuntiatū est scipioni. nequid eger animus fe
rox iuuenis. grauius consuleret. accitū eū extemplo.
nunc solatur. nunc quod temeritatem temeritate
luerit. tristiorem q. rem quā necesse fuerit fecerit.
leniter castigat; Postero die ut ap̄senti motu auer
teret animū eius. in tribunal escendit. & contionem
ad uocari iussit; Ibi masinissam p̄mū regē appella
tum. eximiisq. ornatū laudibus. aurea corona. pa
tera. sella. curuli. & scipione eburno. toga picta. &
palmata tunica donat; Additq. uerbis honorē neq.
magnificentius quicquā triumpho apud romanos.
neq. triumphantibus ampliorem eo ornatu eē. quo
uno omīum extr̄noꝝ dignū masinissā p. r. ducat;
Lelium deinde & ipsū conlaudatū aurea corona
donat. & alii militares res uiri. ꝓutaquoq. nauata
opa donati; his honoribus mollitur regis animus. erec
tusq. in spem ꝓpinquā. sublato syphace. om̄s numide
potiunde; Scipio. c. lelio cū syphace. aliisq. captiuis. ro
mam misso. cū quibus & masinisse legati ꝓfecti sunt.
Ipse ad tyneta rursus castra refert. & que munimēta
in choauerat. ꝑ munit; Carthaginienses nō breui so
lum. sed ꝓpe uano gaudio absatis ꝓspa in p̄sens op
pugnatione classis ꝑfusi. post famam capti syphacis.
in quo plus ꝓpe quam in hasdrubale. atq. exer
citu suo spei reposuerunt. ꝑculsi iam nullo aucto
re belli ultra audito. oratores ad pacē petendam
mittunt. xxx. senioꝝ p̄ncipes. id erat sanctius apud
illos consiliū. maximaq. ad ipsū senatū regendum
missi; qui ubi in castra romana. & in p̄torium

ꝑ uenerunt · more adulantium accepto credo ritu ex ea
regione ex qua oriundi erant · ſcubuer̄ · conuenienſ
oratio · tam humili adulationi fuit · nō culpā purgan
tium · ſed tranſferentium in hannibalem
pāt̄emq; eius fautores · uenā ciuitati petebant · ci
uium temeritate · bis iam uerſę incolę ſine futurę uerū
hoſtiū beneficio, unptum exuctis hoſtib⁹ p · r · non p
nuiem pcē, paratis obediēt̄ ſeruire, unparet · quę uel
ter ſcipio & uenisse ea ſpe in africam ſe ait · & ſpem
ſuam ꝑſpo belli euentu ductam, uictoriā ſē nō pacē do
mū reportaturū eē; tamen cū uictoriā ꝑpe in manu
bus habeat · pacē nō abnuere · ut omis gr̄ ſciant · p · r ·
& ſuſcipe uiſte bella · & finire, legis paeis ſe has dice
re · captiuos · & ꝑfugas · & fugitiuos reſtituant · exa
talia & gallia exercitum deducant · hiſpania abſtineant, inſulis
oībus · quę int̄ italiā & africā ſunt · deceſſant, naues
longas p̄ter · xx · oīs tradant · tritici quingenta,
ordei trecenta milia modiū; pecunię ſūmā quantā
unpauerit parū conuenit, alibi quinq; milia talentū ·
alibi quinq; milia pondo argenti · alibi duplex ſtipendiū
militibus unpatū in uenio; his condicionibus inquit
placeat ne pax triduū ad conſultandū dabitur · ſi pla
cuerit mecū in diuiſ facile roma ad ſenatū mittite
legatos · Ita dimiſſi carthaginienſes nullas recuſandas
condiciones paeis cū cenſuiſſent · quippe qui mora tem
poris quererent · du hannibal in africā traiceret · lega
tos alios ad ſcipionē ut in diuias facerent · alios romam
ad pacem petendā mittunt · ducentis paucos inſpecie cap
tiuos · ꝑfugas q; & fugitiuos · quo impetrabiliorem paxēt;
multis ante diebus · eius cū ſyphace · ꝑmoribus q · numi
darū captiuis · romā uenit · queq; in africa geſta ſunt ·
ordine oīa expoſuit patrib⁹ ingenti hominū · &
in ꝑſens lętitia · & in futurū ſpe conſulti · inde patres
regē in cuſtodia albā mittendū conſuer̄ · lętū reci
piendū · donec legati carthaginienſes uenirent · ſuppli
catio in quatriduū decreta ē; ꝑ · eius · p̄ r̄ · ſenatu miſ
ſo · & contione inde aduocata · cū l · ętio in roſtra
eſcendit · ibi ū audientes fuſos carthaginenſium ex
ercitus · deuictū ingentis hominis reḡ ſ · numi
diam omnē egregia uictoria ꝑgratā · facetū conti
nere gaudiū · nō potant · quin clamorib⁹ quibuſq;
alius multitudo ſolet lętitiā immodicā ſignificarent ·
itaq; ꝑtor extemplo edixit · ut ediculę ędes ſacras to
ta urbe apperirent · circūeundi · ſalutandi q; deos agen
di q; grates ꝑtū die habent · populo q; poteſtas fieret ·
poſtero die legatos maſiniſſę in ſenatū introduxit ·
gratulati ꝑmū ſenatui ſunt · qd ꝑ · ſcipio ꝑſpe res in af
frica geſſiſſet · deinde grās egerē · qd maſiniſſa non
appellaſſet in regē · ſed feciſſet · reſtituendo in patrium
regnū, inquo poſt ſyphacem ſublatū ſtetit patribus ſu
ſum eēt ſine meru · & certamine eēt regnaturus ·
de in laudatū ꝑ contione ampliſſima decorauit ·
opa maſiniſſa · & porro daturū eē petere ut regum
nomen · ętaq; ſcipionis beneficia · & munera ſenatus
decreto confirmaret · & adhibiti miſi moleſtū eēt illud qq ·
petere maſiniſſa · ut numidas captiuos qui rome in
cuſtodia eēnt remittēt · Id ſibi amplū apud popu
lares futurū eē; Ad ea reſponſū legatis · rerū geſtarū
ꝑſpe in africam cōmunē ſibi cū rege gratulationem
eē, ſcipionē · recte atq; ordine uidi feciſſe · qd eum
regē appellauerit · & quicquid aliud fecerit quodcor
di foret maſiniſſę · tū patres cōmbare · ac laudare ·
munera quę legati ferrent regi · decreuere · ſingula
purpurea duo, cū fibulis ſingulis · & lato clauo · tunicas ·
equos duos phaleratos · bina equeſtria arma cū loricis ·
& tabernacula · militarē q; ſuppellectilē quale prętori
conſuli mos eēt; hęc regi ꝑtor mittit · uti ſui legatis
in ſingulos dona nominis quinq; millia · comitib⁹
eorū millia eris · & ueſtimenta bina legatis · ſingu
la comitibus · numidis q; qui ex cuſtodia emiſſi red
derentur regi; ad hoc ędes liberas · loca lauta lega
tis decreta; cade ędiles quę hęc decreta rome · & in
africa geſta ſunt · ꝑ · quintilius · uarus p̄ r̄ · & · m ·
cornelius cōſul · in agrū in ſubrū gallos cū ma
gone poeno ſignis conlatis pugnarunt; ꝑtoris le
giones in prima acie fuere · cornelius ſuas in ſubſidiis

tenuit ; ipse ad p̄ma signa. & quod ad uectus ꝑpe du
obus cornibus p̄tor. ac ꝑ cons. milites adinferenda in
hostes signa summa ui hortabantur ; Postquā nichil
cōmouebant. tū quinctius cornelio. lenitor utrudes
fit pugna. & in duratus p̄ter spem resistendo hostium
ac ne uertat timor. in audatiā piculū ē, equestre ꝓcel
lam excitemus. oportet, si turbare ac statu mouere uo
lumus ; itaq. ut tu ad p̄ma signa pluum sustine. ego in
dextrā in pugnā equites. ut ego hinc in p̄ma acie rem ge
ram. tu quatuor legionū equites in hostem emitte. u
tram uelles p̄tor. muneris partem ꝓcons accipiente, in
terius p̄tor cū filio cui marco p̄ nomen erat. in pigro u
uene adequites ꝑgit. ubi sos q. escendere in equos repente
in hostem emittit ; tumultū equestre auxit clamor ab
legionibus adtus. nec steterisset hostū acies, ni magon ad
p̄mū equitū motū paratos elephantos. ex p̄sidio in
plūm in duxisset, ad quos stridore. odoreq ; & aspectum
primi equi. uanū equestre auxiliū fecer. & ut re per
mixtus. ui cuspide. uel cominus. gladio posset. robo
ris maioris romanus eques erat. ita inablatū pauentib
ꝓcul equus melius exinteruallo numidę iaculabant.
simul & peditū legio duodecima magna exparte
pudore magis quā uirib tenebant locū. nec ductus
tenuisset. ni ex subsidiis tertia decima legio in p̄mam
aciem in dubia plūm dubiū expectisset. mago q. ex sub
sidiis gallos integros legioni opposuit. quibus haud
magno certamine fusis, hastati legionis undecimę con
globant sese. atq. elephantos. tam peditū aciē turbantis.
inuadunt ; Inquos cū pila confertos coniecissent. nul
lo ferme frustra emisso. omnis retro in aciē suos auerte
runt. quattuor grauati uulneribus corruer. Tū p̄ma co
mota hostium acies. simul omnibus peditib uersos ad
dere elephantos. ad augendū pauorē. ac tumultū effusis. sed
donec steter ante signa. mago gradū sensum referentes
ordines & tenorē pugnę seruabant ; Postquā femore
transfixo cadente. auferriq. exanimo ꝑpe exangue ui
dere. extemplo in fugā omnis uersi. adquinq. milia
hostiū eo die cęsa. & signa militaria duo. & xx. capta
nec romanis in cruenta fuit uictoria. ii. & ccc. de
exercitu. p̄r. part multo maxima exlegione duodeci
ma amissi. Inde. ter. mil. duo. m. cōsul. & meuius
tribunus decimę legionis quę postremo plus afuerat. c. hel
uius. ter. mil. in restituenda pugna cecidit. & duo &
xx ferme equites illustres. obiti ab defessis cuiusdam
ordinibus aliquot pierunt ; & longius certamen fuisset.
ni uulnere duces conscissa uictoria esset ; Mago p. eximę
silentio nocturno ꝑfectus. quantū pati uę ꝑ uulnus potat
tinenib exercitus ad mare in ligures ingaunos puenit ;
ubi eū legati ab carthagine pauci ante diebus in sinū
gallicū appulsis nauibus adier. uolentes p̄mo quo q.
tempore in africā traiceret ; Id & frem eius hannibā
lem. Nam adeū quo q. isse legatos. eadē uolentis
facturum ; Non in eo ee carthaginiensium res. ut gallia
atq. italia armis obtineant ; Mago non impio m senā
tus. piculo q. patrię motus. sed metuens & iam ne uictor
hostis morantis instaret. ligures q. ipsi relinqui italiam.
ac penus cernentes. adeos quos mox inpotestate futuri
essent deficerent. simul spans leniore inauguratione.
quā in ua iactatione uulneris fore. & curationi omnia
cōmodiora. impositis copiis in naues. ꝑfectus uix du sup
ata sardinia. ex uulnere moritur. Naues quoq. alię tę
poenos discrete in alto. a classe romana quę circa sardiniā
erant. capiuntur. Hęc tra. mari q. in parte italię qua iacet
adalpes gesta. Consul c. seruilius nulla memorabili re
in punica etruria & gallia quę iam eo quoq. ꝓcesserat
gesta. patres. seruilio & lutatio exsuperiore post xvi. an
num. receptus qui aduersū tannetū ab his capti fuerant. hinc
patre hinc caelio latē circūdatus. p̄uato magis quā publico
decore insignis. romā redit. latū ad populū est. ne c. ser
ilio fraudi esset. quod patre qui sella curuli sedisset ui
uo eū id ignoraret. t. r. pl. atq. ędilis. pl. fuisset contra
quā sanctū legibus erat, hac rogatione plebs in punicā
redit. ad c. n. seruilium consulem. qui inbrutus erat, consi
entia, a fugū, bergę, besidię, ocriculū, umbreū, argenta
num, clampeti. multi q. alii ignobiles populi senescere
punico bellū cernentes. defecere. Idem consul cū hanni

balem in agro crtatoniensi acie conflixit; obscura eius pugnę fama est. Valerius antias quinq. milia hostiū cęsa ait. quę tanta res est. ut aut impudenter facta sit. aut ne q̄ legenter p̄missa. Nichil certe ultra re in italia ab hanni bale gestum. Nam legati adeū ab carthagine uocantes in africam. his forte diebus quibus ad magonē uener. frendens. gemens q; ac uix lacrimis tempans dicitur legatorū uerba audisse; Post quā edicta sunt mandata. iam nō pplexe in quit. sed palam reuocant. qui uetando supplemtū. & pecuniā mitti ī pdem trahebant. Nō. Ubi o g hannibalē. p r. ut ens cesus. fugatus q; sed senatus carthaginensis obrectatione. atq. inuidia. neq. hac deformitate redditus mei. tā p. scipionē exultabit. atq. efferet sese. quam hanno quidem nūquam quando alienare nō potuit. ruina carthaginis oppressit. Iam hoc ipsum p̄sagiens animo. p parauerat ante naues. Inq. inutili multitudo turba p̄sidii specie. in oppida bruttii agri. quę pauca magis quā meta fide continebantur. dimissa. quod roboris in exercitu erat. in africā transuexit. Multa talia generis quia in africā secuturos ab inuentes. concesserant. in iunonis lacinię delubrū in uolatū adeā diē intemplo ipso infecit. raro q. quā aliā partem exlucasa relinquentē. mestū ab his ferunt quā hannibalē hostiū terra excedentē. respexisse sepe italię latora. & deos. homines q. accusantē. inse quoq. ac suū ipsius caput execratū. quod nō cruentū ab cannensi uictoria. multē romā duxisset; Scipionē ire ad carthaginē ausū. qui consul hostē poenū in italia nō uidisset. se centū milib⁹ armatoz adtra sumenū aut cannas cesis. circa casilinū. cumasq. & nolā consentis se; Hęc accusans querensq. exdurina possessione italię est detractus; Romā p eosdē dies & magonē & hannibalē p fectos allatū est; Cuius duplicis gratulationis minuit lętitiā. & quod parū duces in retinendis his. Cum id mandatū ab senatu cēt aut animi. aut uirium habuisse uidebantur; & qđ solliciti erant omi belli motę in unum exercitū. ducēq. inclinata q̄ cessura cēt r. p. p eosdē dies legati samnitium uenerunt. comprehensos cū pecunia adducentes carthaginenses. qui ad conducenda auxilia in hispaniā trucidissent. ducentū & l. auri. occ. pondo argenti. in uestibulo curię positi; hominibus acceptis in carcerē conditis. auro argento q. reddito. grā legatis acta. atq. insup munera data. ad naues quibus in hispaniā reuerterentur. Mentio deinde ab senioribus facta est. segnius hominē. bona quā mala sentire. transitu in italiā hannibalis. quantū terroris. pauoris q. cēt. meminisse quas de inde clades. quos luctus incidisse; ut a castra hostiū emuris. urbis. uota singulo. uniuersoq. fuisse. quotiens in conciliis. uoces. manus. ad cęlum porrigentiū auditas. nūquā ille dies futurus est. quo uacuā hostibus italiā bona pace florentē usuri cēnt. dedisse id deos tandē sexto decimo demū anno. necesse fuit. quo deis grates agendas censeant. adeo nec ad uenientē quidē grām homines benigne accipe. nedum ut p̄tę q̄ satis memores sint. Conclamatū deinde ex omi parte curię est. ut referrent. p. eius. p r. decretūq. ut quinq. dies circa omia pulunaria supplicarentur. uictię q. maiores immolarentur. c. xx; iam demisso lętio. legatis q. Masinissę. cū carthaginensium legatos ad senatū de pace uenientes. puteolis uisos. inde ira uenturos allatū cēt. reuocari c. lelium. placuit. ut corā eo de pace ageretur; q. fuit unus gillo legatus scipionis carthaginenses roma adduxit; quibus uectus ingredi urbem. hospitiū in ulla publica. senatus ad eadem bellonę datus est. orationē eadē ferme quā apud scipionē habuerē. culpam omnē belli a publico consilio in hannibalē uertentes. eū in ussu senatus. nō alpis modo sed hiberū quoq. transgressū. nec romanis solum. sed ante etiam sanguinis p̄pinquo consilio bellū intulisse. senatu ac populo carthaginiensi. siquis uere estimet fędus adeā diem in uolatū ee cū romanis; Iniq. nihil aliud sibi mandatū ee. ut petent quā ut inica pace quę postremo cū c. lutatio facta cēt manere uideret; cū more tradito a patribus potestatē interrogandi siquis quid uel ex. legatis. p̄ter fecisset. seniores q. qui fęderibus interfuerant. alia alii interrogarent. nec meminisse pęnitē. fere omis eni ferme ut uenere erant. dicerent legati conclamatū ex omi parte curię est. punica fraude electos qui uetere pacē repetent. cuius ipsi nō memi nissent. motus deinde curia legatis. sententię interrogari cepte.

m · l. uarus · c. seruiliū cōs. qui p. prior eēt arcessendum. ut coram eo de pace ageretur censebat. cū demagore re quanta ea eēt consultatio in cide nō posset. nō uidi sibi absente consulum altero. ambobus eam rem agi satis exdignitate p r · eē. q · metellus quatriennio ante eos dictator q · fuerat · cū scipio cedendo exercitus. agros populando. in ea necessitate hostis cō posuisset. ut supplices pacē peterent · & nemo omnium ueterum existimare posset · qua mente ea pax peteretur. quam eū quantae portas carthaginis bellū gereret · nullius alterius consilio quā scipionis decipiendam abnuendamue pacem eē. m · ualerius leuinus qui bis cōs fuerat speculatores nō legatos uenisse arguebat · iubendos q · italia excedē. & custodes cum his usq · ad naues mittendos. scipioni q · scribendum ne bellum remitteret · lelius fidissimus q · adiecerunt. & scipionē in eo postea habuisse spem pacis · si hannibal & mago ex italia reuocarentur. omnia simulatores carthaginienses ducere eos exercitus q · spectantes · deinde quādiu recentiū fœderū · & deorū omnū obtentu bellum gesturus eo magis inlecutum sententia discessum · legati pace infecta ad ppe sine responso dimissi p. eos dies · e n · seruilius consul haud dubius quin pa ce italiae penes se gloriaretur uelut pulsum abse hannibalē psequens insulā inde & africam transiturus traiecit · Ql ubi rome uulgatum ē · pmo censuerunt patres ut p r · sciberet consulu senatū equū censere · in italiā reuerti eū deinde cū pter spretū eum lucas suas duceret dictator ad idipsū creatus p · sulpicius pisaurensis maioris impii consulem in italiam reuocauit reliquū annicū m · seruilio magistro eque circumeundis italiae urbibus quae bello alienatae fuerant · noscendis q · singularū causis cōsūpsit p inducias tempus · & exsardinia ablentula · p r · centū onerariae naues cū cōmeatu xxx · rostratarū psidio · & ab actae abrumpentibus mari tuto in africam transmiserunt · c n · octauio cc · onerariis · xxx · longis nauibus exsicilia trucidatis

non eadem fortuna fuit in conspectu ferme africae pspo cursu uectū pmo dextrum uentus deinde uersus in africum turbauit · dispassim naues dissecit ipse cū rostratis p aduersus fluctus ingentis remigū laborare entis apollinis pmunitorū tenuit · onerariae pars maxime adegit murū insulae asinū abalto claudit inq sita carthago est · xxx · ferme milia aburbe · aliae aduersus urbē ipsam ad calidas aquas delatae sē omnia incon spectu carthaginis erant · Ita q · extorta urbe inforum conuersus est magistratus · senatū uocare populus in curiae · uestibulo fremere · nec tanta exoculis · manib q · mittebatur pda · Cum quidam pacis petitae · alii inducias · nec dum enī diei exierat fidem opponerent · pmixto poene senatus · popli q · concilio consensu est · ut classe quinquaginta nauium · has drubal egi murū transiceret · inde platona · portus q · dispsas romanas naues colligeret · desertae fugae nauarum · pmum abegi muro · deinde abaquis onerariae carthaginē puppibus tractae · Nondum abroma reuerterant legati · neq · sciebat quae senatus romani debello · aut pace sententia eēt · nec dū inductiarū dies exierat eo indignior ē in curiam ratus scipio abhis qui petissent pacem & inducias · & spem pacis · & fidē inductarum uiolatam eē · legatos carthaginē · l · bebiū · m · seruilium · l · fabium extemplo misit · quicū multitudinis concursu ppe uiolati erant · nec reditū uetito rem futurū cernerent · petierunt a magistratibus · quos auxilio aut phibita erat · ut naues mitterent · quae se psequerentur · datae triremis duae · cū abegra dam flumen p uenissent · unde castra romana conspiciebantur carthaginē · redire classis punica aduersam stationē · habebat exea tres quadriremes · seu clam misso a carthagine nuntio ut fieret · seu hasdrubale qui classi p erat · sine publica fraude ausofacinus quinq · remē romanā supantē pmunitorū excalo repente adgressae sunt · sed neq · rostro ferire · celeritate sup labentē potant neq · transilire armata ex humilioribus in altiorē nauē · & de

fendebatur egregie quoactela suppeditarī
quis defuerunt ibus · iam nulla aliares eam quam
ppinquitas terre · multitudo q. acastris ꝛcius ·
effusa tuer potuisset · concitatam enim remis · quan
to maximo impetu potāt unctam cū immisissent
nauis tantū tractura facta · incolumes ipsi euaserī ·
Ita alio sup aliud scelere cū haud dubie inducię
rupte essent · lelius fuluius q. abroma bum legatis
carthaginensibus sup uenerunt · quibus scipio ei
si non indutiarum fides ꝰ carthaginiensibus · sed
uis etiam gentium inlegatis uiolatū eet · tamen
se nichil nec instituis · p r · nec suis moribus in
dignum inhis facturum ee · Cum dixisset dimis
sis legatis · bellū parabat hannibali iam trę ap pro
pinquanti · ussus ecticus sinus escendere in maluis
specularetur quam teneret regionem · cū duxis
set sepulchrum diruptum proram spectare abomi
natus ptereuehi ussu gubnatore adleptum adpu
lit classem · atq. ibi copias exposuit · Hęc eo anno in
africa gesta · Insequentia excedunt meū annum ·
quo m seruilius quintum mag · eq · erat · & ti clau
dius nero consules facti sunt · Cętum exitus supe
riori anni cum legati sociarū urbium exgrecia
questi eent uastatos ee agros abregis pusidis · pfec
tosq. in macedoniam legatos · ad res repetendas no
ad missos ad philippum regem · simul nuntiassent
iiii · militum · cum sopatro duce traiecta in affricam
duci ut eent carthaginiensibus psidio · & pecunię ali
quantum una missu legatos ad regem quibęc ad
uersus fedus facta uideri patribus nuntiarent mit
tendos censuit senatus · missi c · terentius uaro · c ·
manilius · marcus aurelius · his quinq · remes datę ·
annus insignis incendio ingenti quo cluius pu
blicus ad solum exustus · & aquarū magnitudi
nem si annonę uilitate fuit · preter quam quodpa
ce omis talia erat apta · etiā qđ magnā uim fru
menti exhispania missa · m · ualerius falso · & m ·
fabius buteo ed · cur quatuis ꝛius uicatim populo
discripserunt · eodem anno quintus fabius maxim⁹
moritur · excacte ętatis · siquidem uerū ē augurē duos
& xl · annos fuisse · quod quidam auctores sunt ·
Vir iste fuit dignus tanto cognomine · uel sinouū
habeo inreperet · supauit patrios honores · auitos equa
uit uictoris · & maioribus plus auus insignis nullus
sed omia equare unus hostis hannibal potest · cautior
tamen quam pmptior hic habitus · & sicut dubitet ·
utrū ingenio cunctator fuerit · an quia ita bello
ꝑpe quod tum gerebatur aptū erat · sic nichil certus
est quam unum hominū nob cunctando rem restituisse
sic ennius auc · Augur inlocum eius in auguratu ꝗn
tus fabius maximus filius ineuis dē locū pontifex ·
Nam duo sacerdotia habuit · ser · sulpicius galba iu
di romani · diem unum plebeiet toti instauratis
ab edilibus · m · sextio sabino · & cn · trebellio flac
co ambo · & cum his · c liuius salinator · & m · vale
rius corui cornicia eius anni utrum · c · seruilius habu
erit · an quia eum si etruria tenuerunt · questiones
exse de conuiuationib⁹ pncipū habentē dictator abeo
dictus · p · sulpicius incertū · ut sit diuersi auctores fa
ciunt · ꝓncipio insequentis anni · m · seruilius · & c · clau
dius senatu incapitolium uocato de puncis referē
italiam · atq. africam insortem · coici africam ambo
cupientes uolebant · ceterū · q · metello maxime ad
merente · neq · negata · neq · data · Consules uisi · cū
tr · pl · agere ut is uideretur · populū rogarent
quem uellent in africam bellum gerere oīs tribus
p · scipionē uisserunt · nichilhominus cos · puncia
africam · ita enim senatus decreuerat · insortem con
iecerunt ti · claudio africa euenit · ut quinquagin
ta nauium classem · oīs quinq · remes in africam
traiceret · pariq · inpio cū scipione inpator eet ·
M · seruilius etruriam sortitus · in eadem puncia ·
& c · seruilio prorogatū inpium sicut manere
ad urbem senatū placuisset pro res · m · sextius
galliam est sortitus ad duas legiones · ꝑ puncia amq ·
traderet · & p · quintilius uarus · c · liuius ·

brutios· cū duabus legionibus quibus· p· sempronius
p consul p̄ris anni p fuerat· c n· tremellius siculā
uta p· ullio· t· appulo· p r· p̄ris anni p̄unciam· & ii·
legiones accepe· ullus pro pr· xx· nauibus longis
militibus· i· oram sicilię tutaretur· m· pomponius·
xx· nauibus reliquis· i· & d· milites romā deporta
ret· c· aurelio cottę urbana euente· cęteris ita uti quisq·
obtinebant p̄unciis· exercitusq· progata impia· xvi·
non amplius eo anno legionibus defensum impium est·
& ut placatis dis· omia incepent· agerentq· ludos q̄s
m· claudio marcello· t· quintio consuli· l· manlius·
dictator· quasq· hostias maiores uouerat· si p quinqu
ennium· p r· eodem statu fuisset· ut eos ludos cons·
p̄ius quam ad bellū p̄ficiscerentur· facerent ludi in
circo p quadriduum facti· hostięq· quibus uota e
rant discessę· Inter hęc simul spes· simul cura indies
crescebat· necdum certū constare apud animū potat·
utrum gaudio dignū ęe hannibalē post xvi annum
ex italia decedentē uacuā possessionē eius relictā esse·
p· r· an magis metuendū· qd incolomi exercitu in afri
cam transisset· Locū nimirū nō piculū mutatum·
cuius tamę dimicationis uatem qui nup decessisset·
q· fabium· aut frustra canere solitum grauiorē in sua
tra futurum hostem hannibalem quā in aliena fuisset·
nec scipioni· aut syphace incondę barbarię rege cui
statorius ei miles aducere exercitus solitus· ut aut
cū socero eius hasdrubale fugacissimo ducere futurā·
aut tumultuarius exercitibus exagrestium semiermi
turba· subito coniectus· sed cum hannibali ppe nato in
p̄torio patris fortissimi ducis alito· atq· educato inter
arma puero quondam milite· uix dum uuene im
patore qui senex uincendo factus hispanias· gallias
italiam ab alpibus ad fretum monumentis ingentium
rerū complexus est· ducere exercitū equalē stipendiis
suis duratū omnium rerum patientia aqua fidesq· fiat·
homines passos p fusum miliens cruore romano exu
uias· non militū tantū· sed etiam imperatorū portentē·
Multos occursuros scipioni uiacie qui p̄tores· qui im

patores· qui consules romanos sua manu occidisset· mu
rabbus q· insignis coronis p uagatos· capta castra· cap
tas urbes romanas non posse hodie· tot fasces magistra
tibus populi romani· quot captos excędę impatoq̄ pre
ferre posset hannibal· has formidines agitando animis
ipsi curas· & metus agebant· etiam qd cū assuescent·
p aliquot annos bellum· ante oculos alius atq· alius in
talię partibus lenta spe in nullum ppinquū debellan
di finem gerere exercitus exercerant omnium animos· scipio &
annibal uelud ad supmum certamen comparatu duces
ei quoq· quibus erat ingens in scipione fiducia· & uic
torię spes quo magis in ppinquam eam imminebant
animis curas inuentioris haud dispar habitus animoq̄
carthaginiensib⁹ erat quos m petisse pacē intuentis han
nibalem de rerum gestarū eius magnitudine pentebat·
modo cū respicerent bis sese acie uictos syphacem captū·
pulsos se hispania· pulsos italia· atq· ea omnia unius uir
tute· & consilio scipionis facta· uelud fatalē cū ducem
in extremum suū· natū horrebant· Iam ad rumetū uenerat
hannibal· unde ad reficiendum exactatione maritima·
militē paucis diebus sumptis· excitus paucis nunciis·
omnia circa carthaginē opaneri armis· afferentibus mag
nis tuneribus zamam contendit· Zama quinq· dieru
ter a carthagine est· Inde p̄missi speculatores cū ex
cepti a custodibus romanis deducti ad scipionē cum
traditos eos tribunus militū· uisus q· omissa metu
uisere omia· p castra qua uellent circumduci iussit·
& cunctatos q· statim p commodū omnia explorassent·
datis qui p sequerentur rectro ad hannibalem dimisit·
Hannibal nihil quidem eorū quę nuntiabantur· nam
& masinissam cum sex milibus peditū· quatuor equi
tum uenisse eo ipso forte die afferebant· Lęto animo audi
maxime quę hostis fiducia quę nō de illo p̄fecto concepta
p cussus est· Ita quamquam & ipse causa belli erat· &
ad uentu suo turbauerat· & pactas induciasq· & spem
fęderum· tamen si integer quā iuuentus peteret pacē·
equiora impetrari posse ratus· nuntiū ad scipionem
misit· ut conloquendi secū potestatē faceret· Idutū

Lib. xxx.

sua sponte fecerit. An publico consilio neutrū cur ad
firmen habeo, ualerius antias primo plio uictū eū ascipi
one quo xii. milia armatoꝝ in atie sunt cęsa. i. & dcc.
captū legatū cū aliis. x. legatis tradidit in castra ad scipio
nem uenisse. Cętum scipio cum consoquiū haud ab
nuisset. Ambo exposito duces castra ꝓtulerunt. ut eo ue
runt ex ꝓpinquo possent, scipio haud ꝓcul naraggara
urbem. cum ad cęta loco oportuno. tum quod aquatio in
tra teli coniectū erat consedit. Hannibal tumulū aquattuoꝝ
milibus inde tutū. cōmodum q. alioquin nisi quod longin
quę aquationis erat. Cępit, ibi in medio locus conspectus.
undiq. nequid insidiarum eēt delectus. summotis par in
spatio armatis cum singulis int̄ ꝑtibus congressi sunt.
Non suę modo ętatis maximi ducis. sed omīs ante se me
morię omīum gentiū cuilibet regū. imꝑatorū ue pares.
paulisꝑ alter altius conspectu ammiratione mutua ꝓpe
attoniti conticuere. tum hannibal prior. Si hoc ita fato
datum erat. ut qui primus bellum intuli. p. r. quique to
tiens ꝓpe in manibus uictoriā habui. ultro ad pacē pe
tendam uenirē. lętor te mi sorte potissimū datū a quo
petēm. tibi quoq. int̄ multa egregia. nō in ultimis lau
dum. hoc fuerit. hannibalē cui tot de romanis ducibus
uictoriam. di dedissent tibi cessisse. teq. huic bello uris
plusquam nris cladibus in significationē imposuisse.
Hoc quoq. ludibriū casus ediderit fortuna. ut cū patre
tuo cępim ~~tuo cępim~~ arma. cum eodē primum romano im
ꝑatore signa contulerim. ad filium eius inermis ad pacē
petendam ueniam. Optimū quidē fuerat. eam patribus
nris mtem datam ab diis eē. ut & uos italia. & nos africę
imꝑio contenti eēmus. Neq. enim ne uob quidē sicilia ac
sardinia satis digna ꝑtia sunt. ꝓ tot cladibus. tot exerci
tibus. tot tam egregiis amissis ducibus. sed ꝑtita magis
rep̄hendi possunt quā corrigi. ita aliena ad petimus. ut
de nris dimicaremus. Nec in italia solū uob in africa eēt.
sed & uos importis uris ꝓpe ac męnib signa armaq. hos
tium uidistis. & nos ab carthagine fremi tum castrorū
romanoꝝ exaudimus. Qd igitur nos maxime ab omina

mur. uos ante omīa optaretis in meliora ura fortuna.
De pace agitur. agimus ei quorum maxime int̄ est pacē
eē. qui qd cūq. egerimus ratū ciuitates nrę habiturę. sint
animo tantū nob opus est non abhorrente a quietis con
siliis. Qd ad me attinebat ętas senē in patriā reuertentē
unde puer ꝓfectus sum. iam secundę. iam aduersę res ita
fraudauerunt ut rationē sequi. quā fortunā mali tuā.
& adulescentiā. & ꝑpetuā felicitatē. ferotiora. utraq.
quā quietis opus est consiliis metuo. Non temere in certa
casuum ꝑrepugnat. quē fortuna nunquā decipit. qd
ego fui ad trasumennū. ad cannas. id tu hodie uix dum
militari ętate imꝑio accepto omīa audacissime incipien
tem nusquam fefellit fortuna. Latris & patrui ꝑsecutꝰ
mortem ad calam. ita te urę domus decus insigne uirtu
tis. pietatis q. eximię cępisti. amissas hispanias recuꝑasti.
quattuor inde punicis exercitibus pulsis. consul crea
tus cū cętis ad tutandam italiam. parū animi eēt trans
gressus in africam duobus exercitibus cęsis. binis eadem
hora captis. simul incensis q. castris. syphace potentissi
mo rege capto. tot urbibus regni eius. tot nrm imꝑi
um ereptus me sextū decimū iam annū herentem in
possessione italię detraxisti. potest uictoriam malle
quam pacem. animus noui spiritus magnos. magis quā
utiles mi. talis aliquando fortuna affulsit. qd sim se
cundis rebus bonam quoq. mtem darent dei. nō ea solū
quę euenissent. sed etiam ea quę euenire possent re
putaremus. Ut omīum obliuiscaris alioꝝ satis ego docū
menti in omīs casus sum. quē modo castris interamenē
atq. urbē uram positis signa inferentē menia roma
na. hic cernas duobus fribus fortissimis uiris. clarissimis
imꝑatoribus ornatū ante męnia. ꝓpe obsessę patrię qui
bus trui uram urbem. me deꝑcantē. Maxime cuiq. for
tunę minime credendū est. omibus tuis rebus nostris
dubiis tam apta ac speciosa danti est. pax nob petentib
magis necessaria quā hosti. Melior tutiorq. est certa
re quā spata uictoria. Hęc in tua illa in deoꝝ manu est
ne tot annoꝝ felicitatē in unius horę dederis discrimen

discrimen cum tuas uires · tum uim fortunę · marteq ·
belli communem ꝓpone animo · utrumq · ferrum ·
utrumq · corpora humana erunt · Nusquā minus
quam in bello euentus respondent · non tantū ad id
quod data pace iam habe potes · si plio uincens glo
rię adieceris · quantū siquid aduersi eueniat · simul
parta ac spata decora unius horę fortuna euertere
potest · Omīa in pace iungenda tuę potestati sunt · p
corneli tunc ea habenda fortuna erit · quā dii dederint ·
in tanta felicitatis · uirtutisq · exempla · m · attilius ·
quondam in hac eadem tra fuisse · & si uictor pa
cem petentibus dedisset patribus nris · non statuen
do felicitati modū · nec cohibendo efferentes e fortu
na · quanto altius elatus erat · eo fęduis corruit ·
Est quidē eius qui dat · nō qui petit conditiones
dicere pacis · sed forsitan non indigni simus · qui
nobis metipsi multa in rogemus · qui nō recusam⁹
quin omīa ꝓpt quę ea bellum itum est · ura sint
sicilia · sardinia · hispania · quicquid insularū toto in
ter africam · italiamq · continetur · mari · carthagini
enses inclusi · africe littoribus suos · quando ita displa
cuit externa etiam tra · mariq · uideamus · regen
tis impia · haud negauerim ꝓpt nō nimis sincere
petitam · aut expectatam nup pacem suspectā ēe ·
uob punicam fidem · multos ꝑ quos petita sit ad fi
dem tuendę pacis ꝑtinet · Scipio uri quoq · ut audio
patres · non nihil etiam ob hoc quia parū dignita
tis in legatione erat · negauerunt pacem · hanni
bal peto pacem · qui neq · petem · nisi utilem cre
derem · & ꝓpter eandem utilitatem tuebor eā ·
ꝓpt quā peti · & quē ammodum quia a me bellū
ceptum est · neq · me eius peniteret · quoad id ipsi
in uidere dei · pstiti ita ad nitar · neque pacis per
me parte peniteat · Aduersus hęc imꝑator roma
nus in hanc fere sententiam respondit · Non me
fallebat hannibal · habere aduentus tui spem cartha
ginienses · & psentem in dutiarū fidem · & spem

pacis turbasse · neq · tu id sane dissimulas · qui de con
ditionibus supioribus pacis omīa subtrahas · Preterea
quę iam pdem in nra potestate sunt · Cętum ut tibi
curę est sentire ciues tuos quanto ꝑ te onere leuent ·
sic mihi laborandum · ne si quę tum pepigerunt · ho
die subtracta ex conditionibus pacis pmia ꝑfidię ha
beant indigni quibus eadem pateat conditio & iam
ut ꝓsit uobis fraus petitis · Neq · patres nri pores de
sicilia · neq · nos de hispania facimus bellū · & tū ma
mertinorum sociorum ꝑiculum · & nunc sagunti
excidium nobis pia ac iusta induerunt arma · uos
lacessere · & tu ipse fateris · & de in testes ut qui & il
lius belli exitum sedm ius fasq · dederunt · & huius
dant · & dabunt · Quod ad me attinet · & humanę
infirmitatis memini · & uim fortunę reputo · &
omīa quęcūq · agimus subiecta ēe mille casibus scio ·
cętum quē ammodum supbe & uiolenter me fate ·
sic pus quam in africam traiecissem te tua uolun
tate cedentem italię · & imposito in naues exercitu
ipsum uenientem ad pacem petendam aspnarer ·
sic nunc eū ꝓpe manu consertum restitantē · acter
giuersantem in africam ad traxerim · nulla sum tibi
uerecundia obstrictus · Unde si quid ad ea quę tum
pax conuentura uidebatur · quę si multa nauium
cū cōmeatu ꝑ indutias expugnarū · legatoꝝ q · uio
latorū adicitur · est quod referam ad consiliū · sin
illa quoq · grauia uiderunt · bellum paratę qm pa
cem pati nō potuistis · Ita in pace infecta ex conloqo
ad suos cū se recepissent frustra uerba pcata re
nuntiant armis decernendum ēe · habendamq ·
eam fortunam quā dei dedissent · In castra ut est
uentū · ꝓnuntiant ambo arma expedirent · mi
lites animos quę ad supmum certamen · nō in unū
diem · sed imꝑpetuū · Si felicitas adeēt · uictores ro
ma · an carthago uira gentibus darent · ante cras
tinam noctem scituros · neq · enim africā · aut ita
liam · sed orbem trarū uictorię · pmium fore

Lib. xxx

par periculum premio quibus aduerse pugne fortuna
fuisset. Nam neq. romanis effugium ullum pate
bat in aliena ignota auxilio effuso adeē uidebatur
presens excidium. ad hoc discrimen procedunt postero die
duorum opulentissimorum populorum duo longe claris
simi duces duo fortissimi exercitus multa ante par
ta decora. aut cumulari eo die. aut euersuri. Anceps
igitur metus miscebant animos contemplantibus.
que in suam. in hostium acie cū oculis magis quā
ratione pensarent. uires simul leta. simul tristia.
obuersabantur. que ipsi sua sponte nō succurrebant
ea duces ammonendo. atq. hortando subitiant.
Lenus sedecim annorum intra italia res gestas. tot du
ces romanos. tot exercitus occisione occisos. & sui cuiq.
decora. ubi ad insignem alicuius pugne memoria
militem uenerat referebat. Scipio hispanias & re
centia in africa prelia. & confessionem hostium qd
neq. non pete pacem propter metū. neq. manere in ea
prescita animis perfidia potuissent ad hoc conloquiū
hannibalis in secreto habitum. & liberū fingenti.
que uult flectit. minatur quibus quondā auspi
ciis patres eorum adegatis pugnauerint. insulas ea illis
exeuntibus in aciem portendisse deos. Adeē fidē belli
ac laboris in manibus eē predā carthaginis. reditū do
mum. in patriam ad parentes. liberos. coniuges. pena
tesq. deos. celsus hec corpore. uultuq. leto ita ut ui
cisse iam crederes. dicebat. instruit. deinde primos
hastatos. postea principes triariis post tremā aciem clau
sit. Non confertas autem cohortes. ante sua quamq.
signa instruebat. sed manipulos aliquantū inter
se distantis eēt spatium qua elephanti hostiū acti.
nihil ordines turbarent. Leluim cuius ante legati
eo anno questoris extra sortem ex se. opa utebatur
cum italico equitatu ab sinistro cornu. masinissā.
numidasq. ab dextro opposuit. uias patentes in
ter manipulos ante signatorum uelitibus eat uno
leuis armatura erat compleuit. Dato precepto ut

ad impetū elephantorum. aut post inrectos refugerē.
ordines. aut in dexterā. leuāq. discursu. appli
cante signis. uiam quam irruerent in ancipia
tela beluis darent. Hannibal ad terrorem primos ele
phantos. lxxx. autē erant quod nullam umquā
in atie ante habuerat instruxit. deinde auxilii
aligurum. gallorumq. ualearibus mauris admixtis.
in secunda atie carthaginienses. afrosq. & macedo
num legionē modico deinde interuallo relicto.
subsidiariam aciem italicorum militū bruttii pleriq.
erant. uiac necessitate plures quā sua uoluntate
decedentem ex italia secuti instruxit. Equitatum
& ipse circumdedit cornibus. dextrū carthagini
enses. sinistrum numide tenuerunt. uaria ad or
tatio erat. in exercitu homines quibus nō lingua.
non mos. non lex. non arma. non uestitus. habitusq.
non causa militandi eadē eēt auxiliaribus. & pre
sens. & multiplicata ex preda merces ostentabatur.
galli propio. atq. insito in romanos odio accenduntur.
liguribus campi uberes italie deductis ex asperimis
montibus in spem uictorie ostentantur mauros.
numidas. masinisse impotenti futuros dominatu
terrent alie alii spes ac metus iactantur. Cartha
giniensibus menia patrie. dii penates sepulchra.
maiorum libi cū parentibus. coniugesq. pauide aut
excidium. seruitiūq. aut imperium orbis terrarum.
nihil aut in metu. aut in spem medium ostentatur
cū maxime hec imperator apud carthaginienses duces
suarū gentiū. inter populares pleraq. per interpretes
interim mixtos alienigenis ageret. turbe cornua
que ab romanis cecinerunt. tantusq. clamor ortus.
ut elephanti in suos sinistris maxime cornu uerte
rentur mauros ac numidas addidit facile masinissa
per culsis terrorem. nudauit q. ab ea parte aciem
equestri auxilio. pauce tamen bestiarū in trepide
in hostem acte. interuelitū ordines cū multis
suis uulneribus ingentē stragē edebant. resili

entes enim ad maniplos uelites · cum uiam elephan
tis ne opterentur fecissent inancipitis adictū utrimq·
coniciebant · te signanis cessabant · donec undiq· inci
dentibus telis exacti ex romana acie · hi in suo dextro
cornu ipsos carthaginienses equites · fugā uerterunt ·
Lelius ut turbatos uidit hostes addidit ꝑcul sis ter
torem utrimq· nudata equite · erat punica acies · cū
pedes cucurrit · nec spem · nec uiribus · iam par · ad h
dictu parua sed magna eadem in rege reddam momēta ·
Congruens clamor a romanis eaq· maior · & terribili
or dissonę illis ut gentium multarū discrepantibus
linguis uoces · pugna romana stabilis & suo & ar
morum pondere incumbentium in hostem concur
satio ac uelocitas illinc maior quam uis · Igitur p̄
mo impetu extemplo loco hostium aciem romani ala
deinde & umboni pulsantes · in summotos gradu in
loco aliquantum spati uelud nullo resistente inces
sere urgentibus · & nouissimis p̄mos · ut semel motā
aciem sensere · quod ipsum uim magnā appellandū
hostem addebat · apud hostes auxiliariis cedentes se
cunda acies afri · & carthagi · nienses adeo nō sustine
bant ut contra etiam neresistentes ꝑtinaciter p̄mo
cedendo ad se ꝑueniret · hostis pedem referrent · Igitur
auxiliares terga dant repente · & in suos uersi · partī
refugere in secundam aciem partim nō recipientes
cedere · ut & paulo ante nō ad uiti · & nunc exclusi ·
& ꝓpe iam duo ꝑmixta p̄lia erant · cū carthaginien
ses simul cū hostibus · simul cum suis cogerentur ma
nus conserere · nō tamen ita ꝑculsos · iratosq· aciem
accepe · sed datis ordinibus in cornua · uacuūq· circa cā
pum · extra p̄lium eicere ne pauido fuga uulneribus
milite sincerdon & integram aciem miscerent · Cęte
rum tanta strage hominū · armoꝝ q· locū in quo ste
terant · paulo ante auxiliares compleuerant · ut ꝓpe
difficilior transitus eēt · quā ꝑ confertos hostes fue
rat · Itaq· qui p̄mi erant hastati ꝑ cumulos corporū ·
armoꝝ q· & tabe sanguinis · quaquisq· potāt · sequen

tes hostem · & signa & ordines confuderunt · prin
cipum quoq· signa fluctuari cęꝑant uagam antese
cernendo aciem · quod scipio ubi uidit receptui ꝓpe
canere hastatis uis sit saucius in postremam aciem sub
ductis · p̄ncipes · triariosq· in cornua ducit quotutior
firmiorq· media hastatoꝝ acies eēt · ita nouū integro
p̄lium ortum est · quippe adueros hostes ꝑuentum
erat · & armoꝝ genere & usu militię · & fama rerū
gestarum · & magnitudine uel spei · uel periculi pa
res · Sed & numero suꝑior romanus erat · & animo ·
quod iam equites iam elephantos fuderat · iā p̄ma
acie pulsa · in scdām pugnabat · In tempore lelius ac
masinissa pulsos ꝑaliquantū spacii equites reuer
tentes in aduersam hostium aciem incurrere · Is demū
equitum impetus fudit hostem · multi circūuenti
in acie cęsi ꝑ patentem circa campū fuga sparsi te
nente omīa equitatu passim interier · Carthagini
ensium · sotiorūq· cęsa eo die supra milia · xx · par
ferme numerus captus · cum signis militaribus · c ·
xxx · ii · elephanti · xi · uictores ad · co · & d · cęcidere ·
Hannibal cum paucis equitib⁹ inter tumultū elapsus
adrumetum ꝑfugit · omīa & in p̄lio & ante aciem
p̄usquam excederet · pugna exꝑtus · & confessione
etiam scipionis · omīum q· ꝑitorū militię omēm illā
laude adeptus singulari arte acie eo die instruxisse
elephantos in p̄ma fronte · quorum fortuitus impe
tus · atq· intollerabilis uis signa sequi · & stare · serua
req· ordines · in quo plurimū spei ponerent romanos
ꝓhiberent · deinde auxiliares ante carthaginiensiū
aciem ne homines mixti · & conluuione omīum
gentium quos nō fides teneret · sed merces liberum
receptum fugę haberent · simul p̄mum ardorē atq·
impetum hostium excipientes fatigarent · ac si nihil
aliud uulneribus suis ferrū hostiū hebetarent · Tū
ubi omīs spes milites carthaginienses afrosq· ut om
nibus rebus aliis pares eo quod integri cū fessis ac
saucius suꝑiores sese pugnarent · italicos incertos

socii an hostes eēnt · in postremam aciem summotos ·
hoc edito uelut ultimo uirtutis ope · Hannibal cum
d · hadrumetum refugisset · accitus q · inde carthaginē
sexto ac tricesimo post anno quam puer inde pfectus
erat · redisset fassus in curia est · non plio m sese · d · bel
lo uictū · nec spem salutis alibi quam in pace in petran
da eē · Scipio confestim aplio expugnatis hostiū agris ·
direptis q · cū ingenti preda ad naues redit · nuntio al
lato p · lentulū · cū · l · rostratis · c · onerariis cū omī ge
nere cōmeatus ad uticam accessisse · ad mouendum
igitur undiq · trorem q · pculsus carthagini ratus · mis
so lelio romam cū uictorie nuntio · octauium trestri
itinere ducere legiones carthagine iubet · ipse ad suā
uētem noua lentuli classe ad iuncta pfectus ab utica
portum carthaginis petit · Haud pcul aberat cū uelata
infulis · ramis q · olee carthaginiensiū occurrit nauis ·
decem legati erant pncipes ciuitatis auctore hannibale ·
missi ad petendam pacē · qui ad puppim ptorie nauis
accessissent · uelamente supplicū porrigentes · orantes ·
implorantes q · fidē · ac mīam scipionis · nullū his aliud
responsum datum · quam ut tynetem uenirent · eo se
moturum castra · ipse ad contemplandū carthaginis
situm · non tam noscendi in psentia quā de pmendi hostis
causa uticam eodem & octauio reuocato redit · in de
pcedentibus ad tynetem · nuntius alius uerminā sypha
cis filium cum equitibus plurimis quā peditibus ueni
re carthaginiensibus auxilio · pars exercitus cū omni
equitatu saturnalibus pmis agmen adgressa numidaz
leui certamine fudit · exitu quoq · fuge in tercluso
parte omī circūdatis equitibus · xv · milia hominū cesa ·
co · & cc · uiui capti · & equi numidici · co · & · d · signa
militaria duo · & lxx · Regulus ipse intertumultum
cum paucis effugit · tum ad tynetem eodem quo ante
loco castra posita · legati q · xxx · carthagine ad scipio
nem uenerant · & illi quidē multo miserabilius quā
antea · magis cogebat fortune gerunt · sed aliquanto
minore · cū mīa eū ab recenti memoria pfidie audi
ti sunt in consilio · quāquā iusta ira omīs ad dendam

stimulabat carthaginem · tamen cum & quanta res
eēt · quā longi temporis obsidio · tam munite etiam
ualide urbi reputarent · & ipsum scipionē spectatio
successoris uenturi ad paratam altius labore ac periculo
finiti belli · famam sollicitaret ad pacem omīum animi
uersi sunt · Postero die reuocatis & cū multa castigati
one pfidie moniti sunt · tot cladibus edocti · tandem
& iuuisrandū eē credēnt conditionis pacis dicte · ut
liberi legibus suis uenerunt · qua urbis quoq · agros
quibusq · finibus ante bellum tenuissent · tenerent ·
populandi q · finem eo die romanus faceret · pfugas ·
fugitiuos q · & captiuos omīs redderent romanis · & na
ues rostratas · pter decem triremes traderent · elephan
tos q · quos habēnt domitos · neq · domaret alios bellū ·
neue in africa neue extra africam in iusu populi · r ·
gererent · masinisse res redderent · fedus q · cū eo face
rent · frumtum · stipendiū q · auxiliis donec ab roma
nis legati redissent · pstarent decem milia talentū ar
genti descripta pensionibus equis in annos · l · soluerent
obsides · c · arbitratu scipionis darent · ne minores · xiiii · an
nis · neu xxx · maiores indutias ita daturū se si pipores
in dutias naues onerarie apte queque fuisset in nauib9
restituerentur aliter nec in dutias · nec spem pacis ullā
eē · Has conditiones legati cum domū referre iussi in
contione ederent · & gisgo addis suadendam pacem p
cessisset · audiretur q · a multitudine inquieta eadem
& in belli indignatus hannibal dici ea in tali temere au
diri q · arreptum gisgonem manu sua ex supiori loco
detraxit · Que insueta libe ciuitatis species cū fremitū popli
mouisset · & pturbatos militaris uir urbana libtate
nouem inquit annoz auob pfectus · post · vi · & tricesi
mū annū redii militaris artes quas me a puero fortu
na · nc puata · nc publica docuit · pbe uideor scire uideor
urbis ac fori iura leges mores uos me oportet doceatis ·
excusata imprudentia disseruit · quā nec iniqua
& necessaria eēt id omīum maxime difficile erat ·
quod ex nauibus pindutias captis nihil pter ipsas cō
parabat naues · nec inquisitio erat facilis adūsantib9

paci qui argueretur. Placuit naues reddi & homines utriq; inquirere ea que abeent estimanda sepioni pmitti. atq; ita pecuniã luere carthaginienses. Sunt qui hannibalem exacie ad mare peruenisse. inde pparata naue adregem antiochum exteplo pfectũ tradant. postulanti q; ante omnia scipiom ut hannibal sibi traderetur responsũ ee hannibalẽ in africa non ee. Postquam redierunt ad scipionem legati. que publica in nauibus fuerant expublicis descripta rationibus. questores qui puata pferi domini iussi pecuniã summã pecunie. xxv. milia pondo argenti psentia exacta in diuitiasq; carthaginiensibus date in tres menses addutum ne pinduciarũ tempus alios usquam quã romã mitterent legatos. & quicũq; legati carthaginem uenissent. ne ante dimittentur quam romanũ impatorẽ qui ea petentes uenissent. certiorem facerent. Cum legatis carthaginiensibus romã missi. l. uetturius philo. & m. marcius ratta. & lucius scipio impatoris fr̃ pcos dies cõmeatus exsicilia sardinia q; tantã ulucatẽ annonã fecerũt ut puectura frumẽtũ nauis mercator relinqueret romã ad nunciandum primũ rebellionis carthaginiensium trepidatũ fuerat. uis sus q; erat t. claudius maturã classem insibilia ducere. atq; inde in africã traiecere. ceteruter consi. in seruilius ad urbem morari donec quo statu res in africa ecent sciretur. Legati omnia in coparanda. deducenda q; classe. ab ti. claudio consi facta erant quod patres de pace scipionis potius arbitrũ ee quibus legibus daretur quã cõsuluerant. Prodigia quoq; nunciata sub ipsã famam rebellionis trorẽ attulerant. cãmag cui hus solus orbis minui uisus. & pluit lapideo imbri. & in uelitino agro tribus cauernis consedit arboresq; in pfundũ hausta. aritiq; forũ. & circa tebnã frustinonã murus aliquot locis. & porta de celo tacta. & in palatio lapidibus pluit. Ad pdigiũ more patrio nouendiali sacro ceta hostiis maioribus expiata. unde et quã etiã aquarũ insolita magnitudo in religionẽ uersa. Nam ita abundauit tiberis. ut ludi apollinares circo inundato extra portã collinã ad eadem arcuine ueneris parati sint. Cetum ludos ipso die subita serenitate orta pompa duci cepta ad portam collinam reuocata. ductaq; mercũ est. cum cessisse unde aquã nunciarũ eet. letitiaq; populo & ludis celebritatẽ addidit sedes suas. sollemni spectaculo procos. Effectũ tandem ab urbe inter pontis casanũ. loretanũq; atrox uis tẽpestatis ad orta unneũ in gentem adduxit. populisq; inde cũ uenisset. steterisseq; ibi dũ reliquũ tempestatis eam seuiret. siluam in suam. & ab silua corsicam. de corsica in sardiniã traiecit. ibi supantẽ in sanos montes multo & seuior. & infestioribus locis tempestas ad orta disiecit classem. multis quassatis armamentis q; spoliatis naues quedã fractis. ita uexata ac lacerata classis caralis tenuit. ubi dũ sub ducta reficiuntur naues hiems oppressit. circumactumq; anni tẽpus. & nullo progrãte impetum. ipuatus. ti. claudius classem romã reduxit. M. seruilius ne cõmitiis causa ad urbẽ reuocaretur. dictatore dicto. c. seruilio. gemino. in pruinciã est pfectus. dictator magr eq; pactũ pelitũ dixit. sepe comitia intecta pfici tempestates phibuerũt. traq; cũ pr. uius marcius magistratus abissent. noui suffecti nõ ecent. res p. sine curulibus magistratibus erat. T. manlius torquatus pontifex. et eo anno mortuus in locũ eius suffectus. c. sulpicius galba. ab l. liuio lucullo. & q. fuluio aedicur ludi romani ter toti instaurati pecuniã exerario scribe. uiatores q; edilicii clam egisse pindicem damnati sunt. non sine infamia luculli edilis. p. elius tubero. & l. lectorius aed pl. urio creati magistratu seabdicauerunt. cui ludos ludorũq; cura epulũ iouifecisset. & signa ærea ex multatitio argento facta in capitolio posuissent. cerialia ludos dictator & magr eq; ex so fecerunt. Legati ex africa romani simul carthaginienses cũ ue

nisserit romam senatus adędem bellonę habitus
est · ubi cū l · uetturius philo pugnatū cū hannibale
supma carthaginiensibus pugna finęq · tandē lugubri
bello impositū · ingenti lętitia patrū exposuisset ·
adiecte uerminā cuā syphacis filiū quę parua beng
gestę rei accessio erat · deuictū · in contione ꝓdire uis
sus · gauduq · id populo impare · cū patręr facta gra
tulatione · omnia in urbe tēpla · supplicationesq · uari
duum decręrę · legatus carthaginiensiū · & philippi
regis · Iam hi quoq · uenerant · petentibus ut sena
tus sibi daretur responsum · iussu patrū abdictatore
est · consules nouos · his senatū datur os cē comitia in
de habita · creati cons · cn · cornelius lentulus · p · eius ·
ꝓtores · tn · uarus · pennus · cui fors urbana euenit ·
m · ualerius falto brutior · m · fabius buteo sardinia ·
p · eius · tuuero sicilia · est sortitus · de prouincis con
sulū · nihil ante placebat agi · quā legati philippi regis ·
& carthaginiensiū audirī ęrent · finē belli alterius pnci
pium · alterius ꝓspiciebat animis · cn · lentulū cupiditate
flagrabat punicę africę · seubellū foret · facilę uic
toriā fore · seuiam finiretur · finiti tanti belli secos
glām petens · negare ita pus quicquā agi passurū
quā sibi ꝓuncia africa decreta ęē concedente col
lega moderato uiro & prudenti qui gloriosę eius
certamen cū scipione ꝓuer quā quod cū iniquum
ęet · etiam impar futurū cernebat · q · m · nicius her
mus · & m · aculus glabrio tribuni plebis rem · anno
nequicquam tęptatā · ab t · claudio consule · cō cor
nelū tęptare aiebant · exauctoritate patrū latu ad
populū ęē · cuius uellent impium in affrica ęē omnes
quinq · & xxx · tribus p · scipioni id impium decreuisse ·
Multis concionibus & in senatu · & ad populum
acta res · postremo eo deducta est · ut senatui ꝓmitte
rent · patres igitur una uia eū conuenerant cen
suerunt · uti consules ꝓuincias inter se comparārent ·
sorterentur · neuter italiā uter classem nauiū l ·
haberet · cui classis obuenisset · in siciliam nauigaret ·
si pax cū carthaginiensibus cōponi nequisset · in afri
cam traiceret cū mani · scipio eidem quo ad huc u
re impio tram gereret · si condiciones conuenirent
pacis · tribuni plebis populū rogarent · utrū consule
p · scipionē uoluerent pacē dare · & quē si adportan
dus exercitus uictor ex africa ęet deportare si pacē
per p · scipionē · atq · abeo dē exercitū deportari uis
sissent ne cos ex sicilia in africā traiceret · alter cos
cui italia euenisset · duas legiones sextio pr · accipe
ret · p · scipioni cū exercitibus quos habet in prouincia
africa ꝓrogatū impium pretorio · m · ualerio phalto
ni duas legiones in bruttis · quibus · c · luuius ꝓtore
anno pfuerat decręrę · p · eius · pr · duas legiones in
sicilia ab en · tremedio acceper legio unā fabio in
sardiniā · quā p · lentulus pro · pr · habuisset de
cernitur · m · seruilio ꝓtis anni · cos cui suis duab⁹
ex legionibus metria ꝓrogatū impium est qd
ad hispanias attineret aliquot annos · iam ibi · l · cor
nelū · lentulū · & l · manlū · acidinū ęet uti con
sules cū tribunis · ut sibis uideretur plebem roga
rent · cui uoluerent in hispania impium ęē ut ex
duobus exercitibus in unā legionē conscriberet
romanos multos · & in · xv · cohortes · socios latini
nominis · quibus ꝓuncia optineret · uetes multos ·
l · cornelius · & l · manlius tuticiā deportarent
consuli · l · nauiū classis ex duabus classibus · cn ·
octauio quę in afric ęet · & p · illi quę sicilię
oram uebatur decreta ut quas uellet naues de
ligeret · p · scipio · xxx · naues longas quas habuis
set haberet · quibus si cn · octauium sicut ꝓfuisset
pęē uellet octauio · ꝓpr · in eū annū impium ęet ·
si lelium pficeret · octauius romā decederet · redu
ceret q · naues quibus cons usus nō ęet · & in ·
fabio in sardiniam · x · longę naues decręrę · &
consules duas urbanas legiones scribere · ius ut
xiiii legiones eo anno cum nauibus longis · resp ·
amministrarent · tū delegat is philippi &
carthaginiensiū actū ꝓres macedonas in
troduci placuit · quorū uana oratio fuit · parum

purgantium quęque petierant missi ab rege ad
romam legati de populatione socioꝝ. partim ultro
accusantium quidē & socios. p r. sed multo infestius
m. aurelium quē ex tribus ad se missis legatis dilectu ha
bitu substitisset. se bello lacessisse contra fędus. & sepe
cum p̄fectis signis conlatis pugnasse. postulantiū ut ma
cedones. dux q. eorū sopater. qui apud hannibalē mer
cede militassent. tum capti in uinculis eēnt ibi restitu
erentur. Aduersus eam furius missus ad id ipsum ab
aurelio ex macedonia disseruit. aurelium relitiū ne
socii. p r. fessi populationibus. ui atq. iniuria ad regē
deficerent finibus socioꝝ non excessisse dedisse opam ne
impune in agros eoꝝ populatores transcenderent sopatrū
ex purpuratis & ꝓpinquis regis eē eū cū ∞∞∞∞.
macedonū & peccuniam missum nup̄ in africā eē hanni
bali. & cartaginiensibus auxilio. de his rebus intro
gati macedones cum p̄plexe responderent. neq. ipsi
mite responsum tulerunt. bellum querere regē &
si p̄gat ꝓpediem inuenturū duplicit̄. ab eo fędus uio
latum. & quo socii p r. iniurias fecerit. ac bello. ar
mis q. lacessiuerit. & quod hostes auxiliis. & peccunia
iuuerit. Et p. scipionē recte atq. ordine fecisse uidi
& facere quod eos qui arma contra. p r. ferentes cap
ti sunt hostiū numero in uinclis habeat. Et. m. au
relium ere. p. facere gratū q. id senatui eē. qd̄ so
cios. p r. quando [illegible] iure fęderis nō possit. armis
tueatur. Cū hoc [illegible] tam tristi responso dimissis ma
cedonibus. legati carthaginienses uocati. quoꝝ ętatib⁹.
dignitatibus q. conspectis. nam longe p̄mi ciuitatis e
rant. tum ꝓse quisq. dicere uere de pace agi. In signis
tamen intercētos hasdrubal erat. hęduū populares cog
nomine appellabant pacis semp̄ auctor. aduersus q.
barchinę eo tū plus [illegible] illi auctoritatis fuit
belli culpam ī paucoꝝ cupiditatē ab. r p. transferenti.
qui cū uaria oratione usus eēt. nunc purgando
crimina. nunc [illegible] quędā fatendo impudenter
certa negantibus [illegible] difficilior uenia eēt. nunc
monendo. etiā. p c. ut rebus secundis modeste ac mo
derate uterentur. si se atq. hannonē audissent car
thaginienses. & tempore uti uoluissent daturos fuisse
pacis conditiones quas tunc petēnt. Raro simul homi
nibus bonam fortunam. bonā q. mentē dari. p r. eo in
uictū eē quod in secundis rebus sape & consulere memi
nerint. & hercule mirandus fuisses. si aliter faceret.
ex insolentia quibus noua bona fortuna sit. in poten
tis lęticię insanire. p r. usitata ac ꝓpe iam ex ipsa lęta
ex uictoria gaudia eē. ac plus pene pacendo imp̄ium
auxisse. Cętoꝝ miserabilior oratio fuit cōmemoratio
ex quantis opibus quo recidissent carthaginiensiū res.
nichil his qui modo orbem ꝓpe t̄rarū optinuerint ar
mis. sup̄ eē. p̄t carthaginis męnia. his inclusos. nō terra.
non mari quicquam sui iuris cernere. urbē quoq. ip
sam ac penates ita habituros. si nō in ea męnia quoq. ni
hil ultius sit. seuire p r. uellet. cum flecti mīa patres
appareret. senatoꝝ unum infestum p̄fidię carthaginien
sium succlamasse ferunt. p̄ quos deos fędus icturi
eēnt. cum eos p̄ quos ante ictū eēt. fefellissent. Eos de
inquit hasdrubal. qm̄ tam infesti sunt fędera uio
lantibus. Inclinatis omniū ad pacem animis. c.
lentulus cō. cui classis ꝓuincia erat [illegible] intercessit.
Tum. m. atilius. & q. minutius. tr. pl. ad populū
tuler̄ uellent. uiberent ne senatū decernere. ut cū
carthaginiensibus pax fieret. & quē eā pacē dare
quemq. ex africa exercitū deportare uiberent.
De pace uti rogat̄ om̄s tribus uisserunt pacē dare p.
scipionē. eundē exercitū deportare. In hac rogatione
senatus decreuit. ut p. scipio ex. x. legatoꝝ sententia pa
cem cū poplo carthaginiensi quibus legib⁹ ei uideret.
faceret. Grās deinde patribus egere carthaginenses. pe
tierunt ut sibi in urbē introire. & conloqui cū ciuib⁹
suis liceret. qui capti in publica custodia eēnt. in his
partim ꝓpinquos. amicos q. suos nobiles homines. par
tim ad quos mandata a ꝓpinquis habēnt. quibus
coniectis. cū rursus petēnt. ut sibi quos uellent
redimēdi ex his potestas fieret. uis si nomina edere.
& ccim. cc. ferme ederent. sc. factū ē ut legati

romani · cc · ex captiuis quos carthaginienses uellent · ad
p · cornelium in africam deportarent · nuntiarentq · ei ut si
pax conuenissent · sine pretio eos carthaginiensibus redde
ret · Fetiales cum in africam ad fedus feriendum ire iube
rentur · ipsis postulantibus · sc · in hec uerba factum est · Vt
prius lapides siliquos primasq · uerbenas secum ferrent · & uti
populus romanus · his imparet ut fedus ferirent illi pretorem
sagmina poscerent · herbe id genus ex arce sumptum dari fe
tialibus solet · Ita dimissi ab roma carthaginienses · cum
in africam uenissent ad scipionem · quibus ante dictum & le
gibus pacem fecerunt · naues longas · elephantos · perfugas · fu
gitiuos · captiuorum ∞ ∞ ∞ ∞ tradiderunt · inter quos te
rentius culleo senator fuit · naues prouectas incendi in altum
iussit · quingentas fuisse omnis generis · que remis age
rentur · quidam tradunt quarum conspectum repente incen
dium tam lugubre fuisse penis · quam si tum ipsa carthago ar
deret · de perfugis grauius · quam de fugitiuis · consultum nomis
latini qui erant securi percussi · romani in crucem sublati ·
annis ante · xl pax cum carthaginiensibus postremo fac
ta erat · q lutatio cum manlio alio cons · bellum initum annis post tribus
& xx p · cornelio t · sempronio cons · finitum septimo de
cimo ann[illegible] · cornelio · p · elio consulibus · Sepe postea fe
runt scipionem dixisse · ti · claudi primum cupiditatem · dein
de cn · cornelii fuisse in mora · quo minus id bellum exitium
carthaginis finiret · Carthagine cum prima conlatio peccu
nie diutino bello exhaustis difficilis uideretur · mestitiaq ·
& fletus iniuria esset · ridentem hannibalem ferunt · con
spectum cuius cum hasdrubal heduus risum increparet ·
in publico fletu cum ipse lacrimarum causa esset · si quemad
modum · oris habitus cernitur oculis inquit · sic & animus
intus cerni posset · facile uobis appareret non leti sed prope a
mantis malis cordis · Hunc quem increpatis risum esse qui
tamen nequaquam adeo est intempestiuus · uere iste ab
surde atq · abhorrentes lacrime sunt · tum fles se de
cuit cum adempta sunt nobis arma · incense naues ·
interdictum externis bellis · illo enim uulnere concidimus ·
necesse est ne uos otio uero consultum ab romanis credatis ·
Nulla magna ciuitas diu quiescere potest · si foris hos

tem non habet · domi inuenit ut proualida corpora cum
ab externis causis tuta uidentur · Sed tantum nimirum
ex publicis malis sentimus · quantum ad priuatas res pertinet ·
nec his quicquam acrius quam peccunie damnum stimulat ·
Itaq · cum spolia uicte carthagini detrahebantur · cum inhermen ac
nudam destitui inter tot armatos gentes africe cernatis · ne
mo ingemuit · nec quia tributum ex priuato conferendum est ·
tamquam in publico funere comploratis · quam uereor ne propediem
sentiatis leuissimo in malo uos lacrimasse · Hec apud cartha
gines hannibal · Scipio contione aduocata · masinissam ad
regnum paternum cirta oppido · & ceteris urbibus agrisq · que
ex regno syphacis in pr · potestatem uenissent · adiectis do
nauit · cn · octauium classem in siciliam ductam · cn · cornelio cons
tradere iussit · legatis carthaginiensium romam proficisci · utque
ab ex · x · legatorum sententia acta essent · ea patrum auctoritate
populique iussu confirmarentur · pace terra mariq · parta exercitu
in naues imposito in siciliam lilibeum traiecit · inde magna par
te letam pace non minus quam [illegible]toria italiam effusis · in urbibus
modo ad hibendos honores [illegible] etiam turba obsidente
uias romam peruenit · tr[illegible] q · omnium clarissimo urbem
est inuectus · Argenti tulit in erarium pondo · c · xxx · iii · milia ·
militibus expenda · cccc eris · diuisit · Morte subtractus · spec
taculo magis hominum quam triumphantis glorie syphax est ·
tiburi haud ita multo ante mortuus quo ab alba traductus
fuerat · conspecta tamen mors eius fuit · quia publico funere
est elatus · Hunc regem in triumpho ductum polibius haud qua
quam spernendus auctor tradit · secutus scipionem triumphan
tem est pilleo capiti imposito q · q · terentius culleo · om
niq · deinde uita ut dignum erat libertatis auctorem coluit ·
Africani cons nomen · militaris prius fauor · an popularis aura
celebrauerit · an sicut felicis sylle magniq · pompei patrum
memoria ceptum ab adsentatione familiari sit · parum comptum
habeo · Primus certe hic imperator nomen uicte absegentis est nobi
litatus exemplo · deinde hoc nequaquam uictorie patres in
signis imaginum titulos claraq · cognomina familiarum
fecerunt ·

TITI LIVII AB VRBE CONDITA LIBER
XXX · EXPLICIT FELICITER · ADCH[illegible]

BIBLIOTHEQUE ROYALE

